

Demokratik - Ekolojik Toplum Paradigması İçin

Temel KAVRAMLAR

**Cilt IV
K-L-M**

**Abdullah ÖCALAN Sosyal Bilimler Akademisi
Yayınları - 6**

Abdullah ÖCALAN
Sosyal Bilimler Akademisi
Yayınları -6

Basım Yeri: Azadi Matbaası
Basım Tarihi: Kasım 2009

Demokratik-Ekolojik Toplum Paradigması İçin

**Temel
KAVRAMLAR**

**Cilt IV
K-L-M**

K-k

Kaba Materyalizm: Kaba maddeciliktir. Kaba maddeciliğe **Vülger** maddecilik de denilir.

Kaba maddecilik, 19. yüzyıl Avrupa'sında daha çok doğa bilimleriyle uğraşan bir takım kişilerce geliştirilmiştir.

Temel özelliği; duygu, ruhsal ve düşünsel gibi süreçleri fiziksel süreçlere indirgeyerek açıklamasıdır. Kaba materyalist bakış açısına göre bilinç, bir tür katusallık halinde maddedir; maddenin bir tür var olma şeklidir. Bundan hareketle kendine özgü bir alan olan ruhsallık ya yoktur ya da açıklanamaz bir şeydir. Bu yönüyle kaba materyalizm, felsefenin temel sorunlarına fiziksel olan bilimlerle izah getirebileceğine inanır. İnsan toplumsallığının bir ürünü olarak var olma özelliğinde olan zihniyet gibi süreçlerin, doğa bilimlerinin katı yasallığı

içinde açıklanabileceğini ileri sürer. Nitekim kaba materyalistler "akciğerin safra salgılaması gibi, beyin de düşünce salgıladığını" iddia etmişlerdir. "Düşünce, beyinden çıkan fosfordur", "ruh plazmadır" gibi görüşleri ile kaba materyalistler, bu felsefenin özünü ortaya koymuşlardır. Buna benzer görüşler üzerinden temellenmiş olan kaba materyalizm her şeyi insan fizyolojisiyle açıklamaya çalışırken, idealizme karşı bilimsel bir görüş getirdiği iddiasındadır. Oysa metafizik bir tek yanlılık anlayışı ile insan toplumsallığının gelişim diyalektiğinden uzak, bilimsellik değeri olmayan bir yapıdadır. Düşünce, ruhsallık, moral-ilke gibi olguların fizyolojik olgular ile birebir aynılaştırılarak açıklanması, idealizm görüşünden daha az spekülatif ve ondan daha az tehlikeli değildir,

Kabbala

ayrıca ondan daha geri kalır bir yanını da yoktur. Çünkü idealizm ne kadar yanlış bir yapıda ise, kaba materyalizm de aynı oranda yanlış bir yapıdadır. Birisi açısından her şey salt halinde düşüncedir, diğeri açısından ise her şey salt halinde maddedir. Bundan ötürü görünüşte idealizm ile kaba materyalizm arasında mutlak bir zıtlık vardır. Gerçekte ise birbirine zıt gibi görünen bu iki felsefi görüş aynı sonuçta birleşmektedir. Çünkü her ikisi de sonuçta düşünsel olanla maddesel olanı aynılaştırır. Oysa nasıl ki madde ile enerji birbirinden koparılamaz ve aynılaştırılmazsa, düşünce ile madde de aynı şekilde birbirinden koparılamaz ve aynılaştırılmaz.

Bundan hareketle denilebilir ki kaba materyalizm gerçeğin eksik, yanılgılı, tek boyutlu ve yanlış algılanmasından öte bir şey değildir. Özellikle insan toplumsallığı ve ona dair olan zihniyet süreçleri söz konusu olduğunda, bu gibi olgular birebir doğanın fizik yasalarıyla ve katı maddesellik ile açıklanamaz olmasına karşın, kaba materyalizm bu gerçeği görmezlikten gelir, onları fizik yasaları ile açıklama yoluna başvurur. Bu nedenle kaba materyalizme ilişkin şu belirtilebilir: Olguları kendine özgü anlamları ile açıklama yoluna başvurmduğundan bilimsel değildir ve bilimsellik değeri en fazla tartışma götürən bir görüştür.

Kabbala: XII. yüz yıldan başlayarak Yahudi gizemciliğini tümüyle etkisi altına almış olan ezoterik (gizemli) bir akımdır. Kabbala, kavram olarak İbranice olup "gelenek" anlamındadır.

Her yönüyle gizemci bir öğreti olan Kabbala, özünde tanrının Musa'ya verdiği "ilahi vahiy"leri içeren Tevrat'ın (Torah'ın) yazılı olmayan gizli bilgiler içerdiğini ileri süren, İslam'daki Batınilige benzeyen bir öğretilerdir. Yahudiliğin temel ilkesi, tanrıya ulaşmanın yolu Musa'nın getirdiği yasalara uyma olmasına rağmen, Kabbala, bunun doğru olmadığını, doğrudan tanrıya ulaşmanın yollarının olduğunu ve bunu sağladığını söyler. Sapkınlıklara düşmeden, bunu başarabilmenin yolu da her alanda mutlaka bir yol göstericinin, bir rehberin, bir önderin denetim ve gözetiminde olmaktan geçer. Bu bakımdan Kabbala, Yahudi din adamları olan Hahamlar tarafından tehlikeli ve sapkın olarak değerlendirilmiştir. Özünde ise Yahudiliğe gizemci yorumu katmışlardır.

Nasıl ki Batınilikte mezhepler varsa, Kabbala'da da bu tür ayrılıklar ve farklılıklar vardır. Bunlar; Merkava (Merkabah), Sefer Yet-zira, Sefer ha-Bahir, Sefer ha-Te-munna, Sefer ha-Zohar, Lurria Kabbalası, Sebatay Sevi ve Hadisizm'dir.

Bu tarikatın kökeni oldukça eskidir. Hatta bunu M.S. I. yüzyılda Filistin'de gelişen Merkava ya da

Merkabah gizemciliğine kadar götürmek mümkündür. Merkava'nın Kabbala'nın en eski biçimi olduğu belirtilir. Merkava gizemciliğine göre, insanın temel uğraşı, kutsal kitaplarda belirtilen biçimsel ritüeller yapmaktan ziyade, içerdiği gizli anlamlarla ilgilenmek olmalıdır. Buna göre, Eski Ahit'te Peygamber Ezekeil'in düşlediği ilahi taht ya da ilahi araba (Merkava), tanrı arabası hakkında derin düşüncelere dalmak ve bu sayede derin bir coşku içinde kendinden geçmektir.

Merkava: M.S. I. yüzyılda Filistin topraklarında gelişir. Ancak Yahudi din adamlarının yoğun baskıları sonucunda Filistin'den Babilonya'ya kayar. Burada Gnostik inançların etkisinde kalır. Bu akımın temel düşüncesi, TANRININ TAHTINI VE GÖKSEL DÜZENİNİ düşünebilmektir. Bundan dolayı Merkava uygulayıcıları, "Doğaüstü Dünyanın Gezginleri" olarak adlandırılırlar. Bunlara göre evren yedi kattır. Buna yedi küre de denmektedir. Ruhun coşku içinde yükselerek tanrının göksel düzenine ve tahtına ulaşabilmesi için, düşman meleklerinin koruduğu bu yedi katı aşmak zorundadır. Bu yolculuk oldukça tehlikelidir.

"Tzenu'im" adı verilen Merkava uygulayıcıları, özel ahlâk niteliklerine sahip olan az sayıda seçkin kişilerdir ve sürekli oruç tutarak

kendilerini gizemci deneyimlere hazır tutmaları gerekir. Bu seçkinlerin yapacağı başarılı bir düşsel yolculuk için her şeyden çok "mühür" olarak tanımlanan bazı büyülü sözlerin ve formüllerin kullanımı zorunludur. Bu büyülü sözler, her bir gök katının kapısında bekçilik yapan melekleri yatıştırmak için söylenir. Hatalı bir "mühür" kullanımı veya bu büyülü sözlerin unutulması veya yanlış söylenmesi korkunç ölümlere yol açar.

Talmud'a göre, Merkava uygulamasına kalkışan dört kişi arasından biri ölmüş, diğeri delirmiş, öteki dinden çıkmış ve yalnızca Rabbi Akiba ben Joseph gerçek bir düşsel deneyime ulaşmıştır.

Bu gizemci akımın en eski iki yazımsal kaynağı; Rabbi Akiba'ya ait olduğu sanılan "*Küçük*" ve Rabbi Ishmael ben Elisha'ya ait olduğu sanılan "*Büyük*" metinlerdir. Ayrıca, "*Enoch'un Kitabı*" ve Tanrı'nın oldukça abartılı antropomorfik (insan biçimli) betimlemelerini içeren "*Shi'ur Qoma*" (İlâhî Boyutlar) adındaki metinler de Merkava geleneğine aittirler.

Sefer Yetzira: Kabbala geleneğinde III. ve VI. yüz yıllar arasında ortaya çıkmış olan ve Merkava'dan sonra gelen ikinci basamaktır. Temel kaynağı, "Yaratılış Kitabı" adı verilen "*Sefer Yetzira*"dır. Sefer Yetzira, büyü ve evrenbilim (koz-

Sefer ha-Bahir

moloji) konusunda bilinen en eski İbranice eser olup evrenin, İbrani alfabesinin 22 harfi ile "*Sefirot*" adı verilen 10 ilâhî rakamdan yaratıldığını anlatmaktadır. Bunlara göre, Harfler ve rakamlar birlikte Tanrı'nın evreni yaratırken kullandığı "gizli bilgeliğin 32 yolu"nu oluştururlar.

Sefer Yetzira'nın, Hz. İbrahim'e ait olduğu da ileri sürülmüştür. Bu nedenle kimi zaman kitabın adı "*Otiyyot de Avraham Avinu*" (İbrahim Babamızın Alfabesi) olarak geçse de bu fazla kabul görmemiştir.

Yetzira, daha sonraları Yahudi inancını derinden etkileyecek olan *seforit* kavramını geliştirmiştir. *Seforit* sözcüğü İbranice olup, çoklu sayılar anlamına gelmektedir. *Seforit* sözcüğünün tekili *sefira* ya da *sephira* ise "şifre" anlamına gelmektedir. Sayılar ve şifre bu akımın temel ayaklarıdır.

Yetzira'ya göre *Sefirot*, Tanrı'nın kendini gösterdiği on ayrı oluşum ya da güçtür. "*En Sof*" adı verilen "Bilinemeyen Sonsuz Tanrı"dan yansıyan on ayrı aşama bulunduğunu ileri sürer. Böylece her sefira, Tanrı'nın ayrı bir yaratıcı niteliğini ifade eder. Kabbala'ya göre her sefira'nın bir başka sefira ile bağlantısı vardır ve bu bağlantı yaratılışın ritmini oluşturur.

Sefira'lar sırasıyla; "*keter-el-yon*" (yüce taş), "*halhma*" (bilgelik), "*bina*" (zekâ), "*hesed*" (sevgi),

"*gevura*" (kudret), "*tiferet*" (güzellik), "*netzah*" (sonsuzluk), "*hod*" (görmek), "*yesod*" (temel) ve "*malkhut*" (krallık) olarak sıralanırlar. Sefira'lara; adımlar, ilkeler, nitelikler, taşlar gibi başka isimler de verilmiştir.

On adet sefira'nın içindeki ilk dörtlü grup evrensel elementleri (Tanrısal Ruh, Hava, Su ve Ateş), kalan altılı grup ise yönleri (Sağ, Sol, Ön, Arka, Yukarı, Aşağı) simgelemektedir. *Sefirot* ile birlikte alfabenin harfleri, insan bedeninin çeşitli kısımlarına denk gelmekte ve böylece insanı, "yaratılışın mikro kozmosu" biçiminde yorumlamaktadır.

Sefer ha-Bahir: Kabbala geleneğinin üçüncü adımı da XII. yüzyılda ortaya çıkan PARLAKLIK KİTABI, yani "*Sefer ha-Bahir*"dir. Bu kitabın XII. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da ortaya çıktığı sanılmaktadır. Bu akımın ve bu kitabın, ezoterik Yahudi gizemciliği ile genel Yahudilik üzerindeki etkisi derin ve büyüktür. Bahir, Yetzira gibi Sefira'ları yaratılışın ve evrenin sürekliliğinin araçları olarak yorumlamakla kalmamış, RUH GÖÇÜ "*Gilgul*" gibi kavramları da katarak Kabbala'nın temellerini güçlendirmiştir. Bahir, Eski Ahit'in daha geniş, kapsamlı ve bir simgesel yorumudur. Dayandığı temel motif, İbrani alfabesindeki harflerin ses ve biçimlerinin gizemli anlamlarıdır.

Bahir, İbranice ile Aramice karışımı bir dille yazılmıştır. İlk bakışta oldukça düzensiz ve bulmaca gibi bir yapısı vardır. Buna rağmen yoğun bir gizemci simgeciliği Kabbala'ya ve Kabbala yoluyla da Yahudiliğe başarıyla sokmuştur. Yahudi araştırmacı Gershom Gerhard Scholem, bu gizemci simgeciliği, Kabbala'nın Yahudi dinsel düşüncesi üzerindeki en önemli etkisi olarak değerlendirmiştir. Örneğin Bahir, evrenin yaratılması ve varlığını sürdürmesini gizemli bir biçimde simgeleyen on adet "Tanrısal Oluşum"un bilinen en eski açıklamasını içermektedir. Kendi içinde üç adet üst ve yedi adet alt belirtiyeye ayrılan bu on "söylem" (*Ma'amarot*), Kabbala'daki ünlü "Sefira'lar" olarak tanımlanmıştır.

Bahir, "Ruh Göçü" (*Gilgul*) kavramı ile Tanrısal yaratma gücünü simgeleyen "Kozmik Ağaç" düşüncesini ekler. Ayrıca kötülük kavramının da Tanrı'nın kendisinde bulunan temel bir ilke olduğu belirtilir. Kitabın son bölümü, "Büyük Gizem" (*Raza Rabba*) adlı eski bir gizemci metinden alıntıdır. Kabbalacılar, Bahir'in içerdiklerini buyruk olarak kabul ederler.

Sefer ha-Temuna: XIII. yüzyılda İspanya'da ortaya çıkan İMGE KİTABI "*Sefer ha-Temuna*", Kabbala geleneğinin dördüncü adımıdır. Tamamen İbranice yazılan bu kitabın yazarı bilinmemekte-

dir. Temuna, İbranî alfabesinde bulunan harflere mistik anlamlar yükler ve Tevrat'ın insan gözü ile görülemeyen bazı bölümlerinin olduğunu ileri sürer. Temuna, Kabbala'ya "Kozmik Devirler" (*Shemittot*) kavramını eklemiştir. Buna göre, her kozmik devir, kendine denk düşen Tanrısal niteliklerle uyumlu ayrı birer Tevrat yorumu getirmektedir. Temuna'nın içeriği, Tanrı'nın niteliklerinden "kayra", "yargı" ve "insaf" tarafından yönetilen ilk üç Kozmik devir (Shemittot) üzerinde yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak, her üç devir ayrı birer Tevrat'a sahiptir ve henüz "yargı" dönemini yaşamakta olan insanlık, Tevrat'ı bir buyruklar ve yasaklar dizisi olarak algılamaktadır. Böylece Yahudiliği kesin kuralları olan bir din değil de, her farklı devirde farklı kuralları olan bir inanç olarak belirtir.

Tevrat'ın Temuna tarafından böyle görelî bir biçimde yorumlanması, XVII. yüzyılda Osmanlı toprakları üzerinde ortaya çıkan ve Mesihçi bir akım olan "*Sabetaycılık*" düşüncesini kuvvetle etkilemiştir. Sabetaycılık temel kuramı, Tevrat'ın ancak görünürde ortadan kaldırılması ile gerçek amacına ulaşacağı biçimindedir.

Sefer ha-Zohar: Kabbala'nın bir diğer adımı da GÖRKEMİN KİTABI denilen "*Sefer ha-Zohar*" kitabının ortaya çıkmasıdır. Bu kitap da XIII. yüzyılda çoğunluğu

Luria Kabbalası

Aramice yazılmış, İspanya'da ortaya çıkmıştır ve Kabbalacılar tarafından Tevrat'a rakip olarak görülür ve o derece de kutsallık atfedilir. Yahudi mistisizminin ve Kabbalacılığın klasik metni olarak kabul edilir. Zohar, genel olarak, yaratılışın gizemini ve Sefira'ların (şifrelerin) işlevlerini anlatır. Ruh, kötülük ve yaratılış gibi konularda gizemci kavramlar geliştirmektedir. Bununla geleneksel gizemci yaklaşımlara XIV. yüzyıldan sonra büyük bir canlılık getirmiş ve hız vermiştir.

Zohar, yedi ayrı bölümden oluşur. Bu bölümlerin en geniş olanı, Eski Ahit'in ilk beş kitabı (Tevrat) ile Ruth ve Süleyman'ın Özdeyişleri bölümlerinde yer alan kutsal metinlerin "içsel" (gizemci, simgesel) anlamlarını işlemektedir. Zohar'da, tümü Simeon ben Yohai ve öğrencilerini merkez alan oldukça uzun vaazlar, kısa söylev ve öyküler yan yanadır.

Luria Kabbalası:1492 yılında İspanya sürgününden sonra, Yahudilerde dünyanın sonu ve Mesih'in gelişine dair beklentiler giderek yoğunlaşır. Bunun sonucunda Kabbala'ya duyulan ilgi de büyük ölçüde artar.

Luria Kabbala'sı düşüncesini geliştiren Isaac Ben Solomon Luria'dır. Luria, 1534 yılında o zamanlar Osmanlıların denetiminde olan Kudüs'te doğar. 1572 yılı

Ağustosunda Saffet'te çıkan bir salgında ölür. Kabbalacıların en büyüğü, piri kabul edilir. Aslan (ha-Ari) lakabıyla anılır. Ari'nin Yaşamı (Toledot ha-Ari) adlı kitapta biyografisi anlatılır. Bu kitaba göre, Luria'nın babası erkenden ölünce anesiyle beraber Mısır'a, akrabalarının yanına gider. Luria, ilk başlarda dinsel bir eğitim aldıktan sonra Yahudi hukukunu (*Halakha*) inceler. Henüz çok genç iken, ünlü hukukçu Isaac ben Jacob Alfasi'nin "*Sefer ha-Halakhot*" adlı kitabına yorumlar kaleme alır. Luria gençliğinde ise ticaret ile uğraşır.

Kısa süre sonra Luria'nın tüm ilgisi Yahudi mistisizmi üzerinde yoğunlaşır. Bu dönemde her şeyden elini eteğini çekip, amcasının Nil üzerindeki bir adada bulunan evinde yedi yıl kadar yalnız kalarak inzivaya çekilir. Bu sürede erken dönem Kabbalacılarını inceler. Sonra, tüm araştırmalarını Zohar'a yönlendirir. Luria'nın ilk kitabı da Zohar'ın bir bölümü olan "Gizlilik Kitabı" (*Sifra di-Tzeni'uta*) hakkındadır yazdığı yorumdur.

Luria, 1570 yılında Kabbalacı akımın merkezi haline gelmiş olan Safed'e göç eder ve o dönemin en büyük Kabbalacısı olarak kabul edilen Cordovero'nun öğrencisi olur. Öğrenciliği sürecinde Kabbala'nın yeni bir yorumunu geliştirir. Ders vererek çevresinde öğrenciler toplar. Ancak oldukça seçkin davranır, herkesi eğitimine almaz. Lu-

ria, Kabbala'ya sadece yeni bir yorum getirmekle sınırlı kalmaz, ibadet ritüellerini ve yaşam tarzını da değiştirir. Örneğin, o zamana kadar Kabbalacılar Cumartesi (*Şabbat*) günlerinde kırlara çıkarak *Şabbat kraliçesi* olarak kişileştirdikleri günü kutlardı. Luria, bu geleneği değiştirir. Bunlara meditasyon (kavvanot) ve birleştirme (Yihudim) gibi yeni uygulamalar ekler. Bu ritüeller bir anlamda günah çıkartma eylemleridir. Luria'ya göre Mesih gelinceye kadar ruh, kirli kabul edilen bedende haptir.

Safed'de yaşadığı kısa süre içinde -ölümüne kadar geçen iki yıl süresinde- Luria, Yahudi mistisizmine yeni unsurlar ekler ve yeni bir Kabbala öğretisi kurmayı başarır. Zohar'ın ilk bölümünün bir yorumunu içeren oldukça kısa bir metnin dışında başka bir şey yazmaz. Öğretisi, öğrencisi Havyim Vital tarafından derlenerek kaleme alınır.

Luria Kabbalası, yeni bir yaratılış kuramı ile evrenin giderek yozlaştığı düşüncesini ileri sürer. Yaratılış kuramını üç temel kavrama dayandırır: Bunlar; "ÇEKİLME" (*Tzimtzum*), "KAPLARIN KIRILMASI" (*Shevirat ha-Kelim*) ve "RESTORASYON, TAMİRAT" dır (Tiqqun).

Buna göre, sonsuz (En Sof) olan Tanrı, yaratılışa yer açabilmek için, yeni oluşan uzaya yayılan bir ışık biçiminde kendi içine doğru çekilmiştir. Sonradan bu sonsuz

Tanrısal Işık, sonlu kapların içine hapsolmuş ve gerilime dayanamayan kaplar kırılarak evrene kötülük ve uyumsuzluk yayılmıştır. Artık dünyayı kötülükten arındırma ve hem kozmosu hem de tarihi kurtarmak için mücadele etmek gereklidir.

"Tiqqun" aşamasında, Tanrı'nın krallığı yeniden kurulacak, ilahî parlaklık kaynağına geri dönecek, Tanrısal Işığın en yüksek formu olarak "ilksel insanı" simgeleyen "Adam Kadmon" yeniden doğacaktır. İnsanoğlu bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Zira dualar sırasında uygulanan çeşitli meditasyonlar (kavannot) ve sözcüklerin gizli mistik söylenişleri, ilksel uyumun yeniden kurulmasına ve "Tanrısal İsmi" yeniden birleştirmeye yöneliktir.

Luria Kabbalası, XVII. yüzyılda gelişen Sabetay Sevi akımı ve XVIII. yüzyılda ortaya çıkan aşırı sofu ve gizemci Hasidizm akımı üzerinde önemli bir rol oynamıştır.

Yahudi gizemciliği, Yahudiler dışındaki ulusların düşünsel yaşamları üzerinde de etkin olmuştur. Özgün amaçlarından saptırılan Kabbala, Yahudiliğin sınırlarını aşmış, Rönesans döneminden başlayarak Hristiyan toplumunda da bazı düşünce akımlarının doğmasına yol açmıştır. İspanya ve İtalya'da din değiştirip Hristiyanlığı kabul eden Yahudilerin etkisiyle, XV. yüzyılda doğmuş ve Kabbalacı bel-

Kabile

gelerde Hristiyan inancının gerçeklerini bulduğunu ileri süren Hristiyan Kabbalası gelişmiştir. Reuchlin'in yazdığı "*De Arte Cabbalistica*" adlı kitap, Yahudi olmayanların anlayabileceği bir dille yazılmış olan ilk Kabbala açıklama kitabıdır.

XVI. yüzyıldaki gizlici (okült) düşünürler, XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki doğa felsefesi, masonluğun ideolojisini renklendiren bazı motifler ve günümüzde yeniden gündeme gelen gizlici ve teozofik kuramların tümü Kabbalaya odaklanmışlar, gerçek anlamını ve ruhunu yakalayamamaları da ondan aktarmalar yapmışlardır.

Bu akım Türkiye'de de güçlüdür. Türklüğe geçerek Müslüman olan Yahudiler, Sabetaycılık ve masonluk tarzında örgütlenmişlerdir. Gerek ekonomide, gerek medyada gerekse de devlet bürokrasisinde oldukça etkilidirler. Adeta Türkiye'yi yöneten gizli el gibidirler.

Kabile: Ekonomik ve sosyal ilişkiler temelinde, ilk topluluklarda ortaya çıkmış, kan bağına dayalı, ortak insan topluluğu biçimidir.

Kabile, ilkel toplulukların çekirdeği olan birkaç klanın bir araya gelmesinden oluşan topluluktur. Kabile klan kültürü ekseninde kendisine bağlı üyeleri birbirine sımsıkı bir bütün olarak bağlarken, soydaşların üreme, evlilik ve aile ilişkileri, el birliğiyle yetiştirme ve çocuk bakımını da düzene koyarak,

toplumsal ilişkileri güvence altına alır. Kabile ilişkileri, genellikle, ortak topluluk üyeleri arasındaki bir toplumsal bağ biçimi olarak yer almış; üretimde, dağıtımda, dinsel törenlerde vb. belirleyici bir rol oynamış, yönetimde ortak topluluk özelliğini korumuştur. (Büyüklerin ve şeflerin ortak topluluğun kabile çekirdeği içinde seçilmesi vb.) Nitekim kabile ile ortak topluluk, toprakta toplumsal mülkiyete dayanan, mülkiyet ya da toplumsal ayrışma olmadan; ortak topluluğun bütün yetişkin üyelerine toplumsal işlere katılmayı hak ve ödev sayan aşiret sistemi olarak tanımlanabilecek bir toplumsal yapıyı gösterir. İlkel komünal sistemin gelişmesiyle birlikte, kabile üyeliği de yavaş yavaş gelişmiştir. Bunlar kardeş kabile topluluklarına, bu topluluklar aşiretlere, aşiretler de aşiret birliklerine dönüşmüştür. Ortak topluluklar içinde hiyerarşinin gelişmesi, üretimde ortaya çıkan birikime bazılarının el koyması ile birlikte bu topluluklar çözülerek sınıflı toplumun temeli atılmıştır. Sınıflaşmanın geliştiği yerde ortaklaşma ve kan bağının yerine, farklı ilişkilerin hâkim olduğu bir toplumsal düzen ortaya çıkmıştır. Bu da kabilelerin çözülüşünü, çözülme ile birlikte oluşan sınıflaşma içinde kabilelerin erimesini de beraberinde getirmiştir.

Tarihin bu evresinde kabilelerin iç ve dış nedenlerden kaynaklı ola-

rak bir araya gelip kabile konfederasyonu temelinde bir siyasi birlik oluşumuna gittikleri görülmektedir. Etnik, soy grupların siyasi tarihi ve bu aşamada kazandıkları etnik bilinç açısından bu evrenin özenle çözümlenmesi gerektiğini değerlendiren Önder APO, bu tarihi evrenin gelişim seyrini ve özelliklerini AHİM Savunması'nda şöyle dile getirmektedir:

"Bu aşamada özenle çözümlenmesi gereken diğer temel bir tarih sorunu, yukarı barbarlık, diğer bir deyişle kent devletin ön aşaması olarak da değerlendirebileceğimiz kabile konfederasyonu olgusudur. Bu aşamanın uygarlaşma öncesinde her gelişkin akraba kabile topluluklarında ortaya çıktığı görülmektedir. Bunda iki önemli nedenin rol oynadığı anlaşılmaktadır: Bir yandan tıpkı kent devletçiklerinin iç anlaşmazlıkları gibi kabileler arası çatışma ve ihtilafları gidermek, daha ağırlıklı olarak da saldıran uygarlık güçlerine karşı kendilerini savunmak ve daha dengeli, çıkarlarına uygun kazanımlar elde etmek için birleşmek ihtiyacından doğmaktadır. Buna devletleşmenin pro, ön aşaması da demek mümkündür. Bu geçici bir formasyondur. Henüz bir şehir merkezinde yoğunlaşmış ordu yoktur, tapınak ve bürokrasisini kurmuş değildir. Orta sınıfta yaratamamıştır. İç ve dış tehdit karşısında her an dağılabilir.

Tarihin bu aşamasının diğer bir adı da kahramanlık çağıdır. Bu çağın köleci merkezi devletin oluşumundan az önce, Sümer ve Mısırlılarda MÖ 3 binlerde, köleci sistemin olgunlaşma aşamasında Aryen kökenli Hurilerde ve Hititlerde MÖ 2500-2000'lerde, Semitik kökenli Amoritler ve Kena-nil-erde MÖ 2000-1000'lerde yaşandığı anlaşılmaktadır. Greko-Romen ve Hindistan'la Çin köleci sisteminin ön aşaması olarak, MÖ 1500-1000 yıllarında güçlü ve etkileyici biçimler altında yaşanmıştır.

Kabile federasyonları dönemi derinliğine kavranmayı gerektirmektedir. Bu coğrafyada (Orta-doğu) halen güçlü olan kabilecilik ve aşiretçilik gücünü bu tarihten almaktadır. Yüzyıllar değil bin yıllar bu formasyonlar altında geçmiş, büyük kahramanlıklar gösterilmiştir. Aslında bu süreç bir nevi aşiretler, diğer bir deyişle 'etnik yapılar' tarihidir.

Kavim hanedan, din ve sınıf tarihinden çok önce gelmektedir. Doğru bir tarih anlayışına ulaşmak açısından, etnik yapıları tarih sorunu çözüme kavuşturulmak durumundadır. Gerek ilk çağ, gerekse orta ve yakın çağlar kendilerini hep hanedan, din ve kavim çağları olarak meşrulaştırmışlardır. İlk çağın hanedan ağırlıklı, ortaçağın din motifli ve yakın çağın da milliyet temelinde resmiles-

Kabile

tirilen tarih anlayışları, daha karmaşık olan toplum tarihini somut olarak yansıtmaktan uzaktır. Bu anlamda tarih o kadar çarpıtılmıştır ki, gerçekten hanedan, din ve kavimsel ağırlıkları da yerli yerine oturtmak zor olmaktadır. Adeta tarihin tarihini yeniden yazmakta büyük bir zorunluluk vardır. Tüm abartma, yok sayma, küçük ve eksik görme, bile bile yanlış yazım ve anlatımlara kadar yaklaşım tahrifatlarını ayırıştırmanın anlamı (logosu, hikmeti) ne ise, öyle bir tarih gün yüzüne çıkarılmadan gerçeklerin hakkını vermek mümkün görünmemektedir.

Her ne kadar yazılı bir temeline fazla tanık olunmasa da, 'etnik tarih' din, hanedan ve kavim tarihlerinden daha gerçekçi ve uzun süreli bir role sahip gibi bir anlam vermektedir. Etnik yapıların (aşiret ve kabile düzenleri) objektif ve sübjektif yapılanmaları en büyük gelişmelerini tarım ve çoban ağırlıklı neolitik çağda yaşamışlardır. Yabanıl (vahşet) toplum döneminin esas birimi ana merkezli klan olup, hiçbir zaman yüzlerle ifade edilebilecek sayıları aşmamıştır. Mağara yaşamı ve gezgincilik hâkimdir. Şiddetli iklim ve mevsimlerde, canlanan hayvan ve bitki av ve toplayıcılığıyla geçinirler. Yaklaşık son buzul çağının sonlarına kadar (MÖ 20.000) yaşayan bu klan yapılı

toplumlar hep birbirine benzeyip sınırlı bir ses düzeni, işaret yanı ağır basan ilkel bir dil aşamasındadır. Animist (ruhçu) bir totemci (klan kimliği) din ve zihniyet anlayışına sahipler. İnsanlık tarihinin yüzde 98 evresi bu toplum biçimi altında geçmiştir. Hiçbir din, hanedan ve kavim özelliği, dolayısıyla tarihi henüz oluşmamıştır. Yaklaşık MÖ 20 binle 10 bin arası bir geçiş (Mezolitik dönem) aşamasından sonra neolitik (barbar kabileler) çağa geçilmektedir. Tarım ve hayvancılık temel geçim kaynağı olup, yerleşik köy düzeni esastır. Göçerlik sınırlanmıştır. Anaerkil bir akraba kabileler topluluğu halinde yaşanmaktadır. Sayı bazen binleri bulmaktadır. Ama beş binleri aştığı pek görülmemektedir."

Görüldüğü üzere AHİM Savunmasında Önder APO, kabile formunun ya da formlarının bir etnik yapıya dönüşmesi bakımından bu sürecin iç ve dış koşullarının, özelliklerinin, neden ve sonuçlarının nasıl geliştiğini bu şekilde değerlendirirken, aynı zamanda AHİM Savunmasındaki bu değerlendirmesine paralel daha da tamamlayıcı olan bir değerlendirmeyi de Bir Halkı Savunmak adlı eserinde yapar.

"Toplumların varoluş biçimlerinde etnik, sınıfsal ve ulusal düzeylerde tanımlanma, bütünselliği yakalamak açısından önemlidir. Toplumlar özde birdir. Farklılık

biçimlenişte ortaya çıkar. Bunların başında da etnik, sınıfsal ve ulusal özellikler gelir. Etnisite, klan ve kabile tarzı oluşumların aşılması, soy farklılıklarının belirginleşmesi, çıkar kümeleri olarak bilince çıkarılması halinde olgusallık kazanır. Klan ve biraz daha gelişmiş biçimi olarak kabileler halinde yaşam, insan türünün en büyük zaman dilimini teşkil etmiştir. Gezgin halde pek farklılaşmamış grupların pratiğinde soy bilinci zayıftır. Buna yol açacak çelişkiler henüz gelişmemiştir. Neolitik dönemden önceki uzun paleolitik devirlerde yaşam biçiminin klan tarzını geçmediği tahmin edilmektedir. Kabilelerin etnik yapı haline gelebilmesi için çıkar bağıyla bağlı olduğu alanları ve bu alanlar üzerinde örgütlenerek belli bir aidiyet kazanmayı gerektirir. Ortak üretim ve dil, grupları giderek daha çok birbirine bağlar. Dış saldırılar, kıtlık gibi etkenler birliklerinin önemini her geçen gün daha çok açıklar. Bu yönlü gelişmeler yönetim ve savunmaya olan ihtiyacı daha da artırır. Toplumsal hiyerarşi, cinsiyet tahakkümü ataerkilliği doğurur.

Bütün bu gelişmeler etnisite dediğimiz soy biçimini netleştirir. Yerellik ve zamansallık, toplumsal kültür dediğimiz tüm birikimleri farklılaştırarak karşılıklı savunma ve sentezlere zorlar. Bazı soyların

öne çıkması, aralarında da hiyerarşinin kurulmasına yol açar. Bundan etnik veya aşiret federasyonları doğar. Süreç hızlanarak konfederasyon, oradan koşullar elverişli ise ve çözümler geriye değil ileriye doğruysa devletleşme ve sınıfsallaşma gelişir. Neolitik üretim biçiminde bu süreçlerin yaşandığı hem çokça gözlemlenmekte, hem de belli bir rasyonalite ile tahmin edilmektedir. Aşiretlerin oluşum ve gelişim çağı, altın devri neolitik dönemdir. İlk tarımsal devrim, hayvanların evcilleştirilmesi ve köy düzenine geçiş aşiretsel düzenle iç içedir. Ataerkillik bu dönemin ileri aşamalarında gelişir. Başlangıçta evcil-ana düzeninin ağırlıkta olduğuna ilişkin güçlü veriler bulunmaktadır. Süreç evcil-analıkla başlarken, artan hiyerarşi ile birlikte ataerkillikle en şaşaalı dönemini yaşamaktadır."

Bkz: Klan

Kadavra: Tıp biliminde üzerinde deney yapılan, parçalara ayrılmış insan veya hayvan cesedine denir. Ya da organlarına bölünerek parçalanmış cesetlere kadavra denilir. Her parça üzerinde farklı deneyler yapılır. Cesedi bütünlüklü ele alma yerine parçalayarak üzerinde inceleme yapmadır. Ya da her parça farklı bir deney amacıyla kullanılır ve bütünü hakkında bir sonuç çıkarılmaya çalışılır. Kadav-

Kadın Kültür Parkları

raya dönüştürülmüş ceset parçalarının incelenmesi, cesedin tümü hakkında bir bilgi ve/veya gerekli deney sonuçlarına ulaşmayı mümkün kılabilir. Her parçanın rol ve işlevinin bilinmesi bakımından bu gerekli olmaktadır. Ne var ki, tıp biliminde uygulanan bu yöntem olduğu gibi topluma uyarlanamaz. Bu yöntem olduğu gibi topluma uyarlandığında sonuçları bir hayli vahim olan yanlışlıklara ve sorunlara yol açar. Fakat günümüzde toplumsal alanı parçalama, kadavraya bölerek inceleme sıkça başvurulan bir yöntemdir. Öyle ki, bilim adına toplumun sosyolojik açıdan incelenmesi denilen ve gerçekte toplumun bütünlüklü ele alınmasından ziyade parçalar halinde ele alınıp analize tabi tutulması, sosyal bilim adına yapılan en vahim hatalardan biridir. Toplumsal alana uyarlandığında böyle bir yöntem hiçbir sağlıklı sonuç vermez. Vermediği gibi onarılması güç hata ve tahribatlar yaratır. Bu yüzden kadavrayla özdeşleşmiş olan toplum analizlerinin ve toplumu parçalı ele alarak çözüm ona çözüm üretme denemelerinin bırakalım sağlıklı sonuçlar vermesi, aksine, günümüzün toplumsal sorunlarının çözülmemesinin en önemli nedeni ve kaynağı durumundadır. Oluşun kendisini olabildiğince diğer şeylerle ilişkili ve bağıntı içinde ele almak daha doğru sonuçlar verecektir.

Kadın Kültür Parkları: Kadınlar için sosyal hizmetlerde bulunacak mekânlar olarak tasarlanmaktadır. Toplumsal gelişmede önemli bir rol atfedilen bu kültür mekânları; kadınların gelişmesi, eğitilmesi, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi, kendisini daha özgür ifade edebilmesi, üretime daha aktif katılması ve kadına birçok konuda hizmet sunmasını amaçlamaktadır. Bu parkların işlevselleşmesi, kadınlar arası dayanışmayı güçlendirecek, toplumun ve devletin, hatta erkeğin kadın üzerindeki olumsuz etkilerini kırarak, öz kimlik ve kişilik kazanmada hizmet sunacak, özgürlük alanlarının geliştirilmesi anlamına gelecektir. Sanatsal, kültürel faaliyetlerin de yürütüldüğü, kız çocuklarının eğitildiği bu alanlar, kadının özgür gelişimine her alanda hizmet edecek sosyal tesislerdir.

Önder Apo Kadın Kültür Parkları konusunu izah ederken, "**Kadın kitleleri için özellikle kentlerde düşünülen sığınma evleri değil özgürlük alanları oluşturmak gerekir. En uygun bir biçimde Özgür Kadın Kültür Parkları olabilir. Ailelerin kız çocuklarını eğitemedikleri, düzen okullarının da bilinen yapıları nedeniyle Özgür Kadın Kültür Parkları ihtiyaç duyulan, uygun kız çocuklar ve kadınlar için temelinde eğitim, üretim ve hizmet birimlerini kapsayacak alanlar olarak çağdaş kadın tapı-**

nakları rolünü de oynayabilir." şeklinde tarif etmekte ve bu tür alanları, kadının kendisini bulacağı ve ifade edebileceği kurumlar olarak önermektedir.

Kadir-i mutlak: Her şeye gücü yeten; küçük ve büyük, kolay ve zor kavramlarını içermeyen güç... Daha çok tanrısal güçler için kullanılır. Tüm dinsel anlatımlarda bunu görmek mümkündür.

Bu kavram insanlık hafızasında sonradan yer edinmiştir. Sümer icadı olma ihtimali yüksektir. Gökteki düzenin sürekliliği, daimiliği ve büyüklüğünün yeryüzüne yansımasıdır. Bu kavramın, en çok da Ziguratların dölyatağında mayalanan devlet için kullanılması da bunu doğrular. Çeşitli kılıflara ve biçimlere büründürülen, maskelenen devlete bu tür sıfatlar yakıştırılır.

Günümüzde devletin, iktidarın başaramayacağı veya kontrol altına alamayacağı çok az şey vardır. Kendisini toplumun her bireyine kadar indirgemıştır. Bu durum devletin veya iktidarın asıl gücünü oluşturur.

Kafkasya: Hazar Denizi ile Kara Deniz arasında yer alan, Güney'de Kars ve Aras Nehri, Kuzey'de Don ve Kuma ırmaklarına kadar uzanan coğrafya Kafkasya olarak tanımlanmaktadır. Geçiş hatlarına sahip olması, Kafkasya coğrafyasını stratejik bir hale ge-

tirir. Tarihteki önemli göç dalgaları, Batı-Doğu ve Kuzey-Güney nüfus kaymaları bu geçitleri kullanarak gerçekleşmişlerdir. Önemli göç dalgalarının güzergâhı bu alandan geçmiştir. Kafkasya coğrafyası da kendi içinde üç bölüme ayrılmaktadır. Çok sarp dağlar ve engebeli arazi yapısına sahip olması Kafkasya coğrafyasını Doğu, Orta ve Batı Kafkaslar olarak üçe ayırır. Batı ve Orta Kafkas Dağları kitlesel geçişlere uygun olmayan sarp, geçit vermez dağlar ve vadilere sahiptir. Orta Kafkasya yüksekliği 5000-6000 m'ye varan dağlara sahiptir. Doğu Kafkasya nispeten daha düşük seviyedeki dağlar ve geniş platolarıyla elverişli bir alan olma özelliğini taşımaktadır.

Kafkasya Batı'dan Doğu'ya tanımlanacak olursa; Orta Kafkasya geniş ve yüksek dağlarıyla Kafkasya'nın en yüksek bölümünü oluşturur. Batı Kafkasya nispeten, Doğu Kafkasya ise yüksekliği en düşük dağlara sahiptirler. Kafkas Dağları iki önemli geçide sahiptir. Bunlar; Rusya ile Gürcistan arasında bulunan Daryal Geçidi'yle Hazar Denizi boyunca uzanan Derbent Geçidi'dir. Bu önemli iki geçidin dışında coğrafyayı birbirine bağlayan Dağıstan, Avar, Karayan, Sol ve Mamison geçitleri de bulunmaktadır.

Kuzey Kafkasya Avrupa ve Asya'nın birleştiği bir coğrafya olmasından dolayı da önem taşımak-

Kahramanlık Çağı

tadır. Kafkasya topraklarının % 90'ı Rusya'nın denetiminde bulunmak-tadır. Bu coğrafyada aşağıdaki Özerk Cumhuriyetler varlıklarını sürdürmektedirler: Dağıstan, Çeçenistan, Kabartay-Balkarya, Kuzey Osetya, Adigey, İnguşya, Karaçay-Çerkesya- ile Krasnadar ve Stavropol. Bu Özerk Cumhuriyetler Rusya'nın birer eyaleti durumundadırlar.

Kâhin: Bilinmezliğin önceden bilinmesi anlamında kehanetlerde bulunan kişiye denilir. Geleceği bilinebilir kılan kişi. Kâhin deyimi, genellikle, İlk ve Orta çağlarda bilgisine başvurulun, geleceği doğaüstü yöntemlerle okuyabildiği ve gelecekte nelerin olabileceğini önceden öngörebildiği sanılan kişiler için kullanılmıştır. Böylelikle, toplum içinde bu özelliği ile bilinen ve öne çıkan kişilere kâhin denilmiştir. Geleceği bilinebilirliklere dayandırarak, bunun üzerinden olumlu veya olumsuz fikir ileri sürmek, böylece olabilecekleri önceden haber vermek bir kehanet durumudur. Bu konuda bilgisine başvuru-lan kişilerin kâhinlikleri ya da büyücülerin ruh çağırma-ları, ruhsal ilişki öğretisi olan ispritzma (Ruh-ları, özellikle ölmüş kişilerin ruh-larını çağırarak onlarla iletişim kur-mayı esas alan öğreti) denilen yöntemlerle olabilecekleri okumadır. Özellikle eski toplum-larda, toplumun bilgeleri olarak kabul edilen

yaşlıların, yine kadın büyücülerin toplumda oynadıkları rol, kehanetler ileri sürmeleri çerçevesindedir.

Bkz: Kehanet

Kahraman: Cesur, korkusuz, yiğit, gözü pek özellikler gösteren, yapılması ve başarılması güç işleri üzerine alan ve yapan kişilere denilmektedir. Toplumsal mücadelelerin bir yerinde fedakârlık ve cesaretle sınır tanımadan ileri doğru hamle yapılmasını sağlayan kişiye gösterdiği yararlılıktan ve yaptığı işlerden dolayı kahraman denilmektedir. Bu özellik ve yetenekleri gösterenlerin aynı adı taşıyan nişanla taltif edilmeleri de karşılaşılan durumlardır.

Kahraman başka anlamlarda da kullanılmaktadır. Bir sinema filminde, filmin konu ve örgüsünün etrafında geliştiği kişi filmin kahramanı; romanın temel karakteri romanın; öykünün temel karakteri de öykünün kahramanı olarak tanımlanır. Bir olayın kahramanı da aynı yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Kahramanlık Çağı: Kişi rollerinin çok fazla öne çıktığı, tanrıkrallardan krallara geçişin ağırlık kazandığı Antik Çağ için kullanılmaktadır. Özellikle de Yunanistan'daki destanlar dönemi ve destan kahramanlarından hareketle bu tanımlama kullanılmıştır, ama esası

toplumsal mücadeleyle bağlantılıdır. Doğal toplumun özlenen yaşam ve ilişkilerinin yol açtığı arayışlar ve bu uğurda geliştirilen mücadeleler dolayısıyla bu çağ böyle anılmıştır. Huratius'un, Ovidius'un "Altın Çağ" özlem, değerlendirme ve yaklaşımları da bu anlayış temelinde gelişmiştir.

Kamu: Toplumsal bir varlık olarak insanın oluşturduğu toplulukların, toplumların genelini ifade etmektedir. Herhangi bir yerde yaşayan insanların bütünü olmaktadır. Bu bütünlüğü tek tek insanların toplamı olarak değil, ortaklaşa maddi ve manevi değer üretiminin oluşturduğu bir bütünlük olarak anlamak gerekir. Mekanik bir olgu olmayan toplum oldukça canlı, dinamik, akıcı özelliklere sahiptir. Ancak sınıflı ve devletçi yapıların açığa çıkmasıyla toplumsal alanda yaşanan bölünme kamu alanı ve devletli alanı açığa çıkarmıştır. Devletli alan genel toplumun dışında üst toplumu oluştururken, devletli alan dışında kalan genel toplum kamuyu oluşturmaktadır. Dolayısıyla kamu alanı derken üst toplum dışındaki alanı kastetmiş oluyoruz. Devletli kesimi oluşturan bir avuç ayrıcalıklı üst toplum, yaşam ve kültür olarak toplumla ortak herhangi bir bağı olmayan kesim olmaktadır. Genel toplum üzerinde de bu kesimin egemenliği oluşmaktadır. Devletin ve

özel kesimlerin imkanları kullanılarak kamu üzerinde askeri, ekonomik, kültürel vb. her türlü terör es-tirilmektedir. Kamu'yu oluşturan ortak değerler de bu biçimde eritilerek toplumsal yabancılaşma açığa çıkarılmaktadır.

Kamu, geneli ifade ettiği için farklı toplulukları, kesimleri kapsamaktadır. Dil, din, cinsiyet, yaş vb. ayırım gözetmeksizin bütün insanları ifade etmektedir. Yani halkın bütünü olmaktadır. Belli grupların, toplulukların, toplumun ortaklaşa değerlere dayalı olarak oluşturduğu toplumsallığı belirtmektedir. Gündelik dilde sıkça kullandığımız kamu ile başlayan birçok kavramla karşılaşırız. 'Kamuoyu, kamu malı, kamu hizmeti, kamu alanı, kamu yönetimi, kamu güvenliği' vb. birçok isim altında örneklendirmek mümkündür. Anlamları değişik çalışmalarını kapsasa da özünde toplumun ortak değerlerini dillendirmektedir.

Kamu, toplumu ifade ettiği için coğrafyanın belli alanlarındaki kültürel yoğunlaşmaya dayalı olarak değişik nitelemeler de bulunabilir. Dünya kamusu, Kürdistan kamusu, Amed kamusu gibi.

Kamu alanları olarak bilinen sağlık, eğitim, iletişim, yol, su, elektrik gibi temel altyapı kurumları başta olmak üzere sportif faaliyetlere kadar kamunun ortak kullanım alanları dâhilindedir.

Kamu Güvenliği

Bkz: Kamusal, kamusal idare, kamu güvenliği

Kamu Güvenliği: Toplumun kolektif bir güvenlik ve düzen içerisinde yaşaması gerekir. Herkesin saygı göstereceği hak ve görevler olmalıdır. Bunlar toplumsal yasalar ve kurallardır. Bunlar olmazsa anarşi doğar. Başkalarının haklarını gasp eden gruplar ve bireyler türer. Güçlü olan zayıfa hükmeder. Can ve mal güvenliği kalmaz. İte huzur ve güvenliği sağlamak dışa karşı toplumun çıkarlarını korumak ve vatanını savunmak için gerekli politikaları oluşturup uygulama kamu güvenliği olarak adlandırılır. Devlet otoritesini "meşru" kılan esas gerekçe budur. Bu görevi devlet dışında hiç bir kurum ve kişi sağlayamaz. Bu hak sadece devlete tanınmıştır.

Onun için devletler anayasa ve yasalarla yönetilirler. Anayasalar; toplum ve devlet arasında, devlet ve yurttaşları arasında karşılıklı hak ve görevleri belirleyen, ortak davranış ve kural koyan temel belgelerdir. Kimileri buna toplumsal sözleşme de der. Toplum içinde her kesimin statüsü, görev ve sorumlulukları, devlet erkinin oluşum ve yönetim biçimi anayasalarda belirlenir. Siyaset, ekonomik düzen, sosyal kurumlar gibi toplumsal düzenin ve devlet kurumlarının ilişki tarzının genel erevesi anayasalarda belirlenir. Kısacası bütün top-

lumsal faaliyet anayasada belirlenen temel kurallara bağlı olarak üsten alta doğru düzenlenir. Bu kural ve görevlere aykırı hareket edenler mahkemelerce cezalandırılır. Silahlı g kamu adına bu cezaları uygular. Düzen böylece sağlanmış olur. Devlet esas işlevini böylece tanım-lar ve yerine getirir.

Ne var ki devletin ifa ettiği bu görev daha kötü sonuçlara ve toplumsal sorunlara yol açar. Büyük İşkender ile korsan hikâyesi bu sonuçları göstermede iyi bir örnektir. Tutuklanarak büyük İşkender'in huzuruna getirilen korsana İşkender sorar "neden korsanlık yaparak denizleri kirletiyorsun" der. Korsanın verdiği cevap çarpıcıdır. "Hükümdar; sen büyük bir donanma ile bu işi yapıyorsun, ben ise kk bir gemi ile yapıyorum; onun için sana hükümdar, bana da korsan diyor-lar". Devletin kamu güvenliğini sağlama gerekçesi buna benzerdir. Çünkü anayasalar ve bunlara dayanılarak kullanılan zor aygıtı, halkın gerçek çıkarlarını kamusal düzen adına temsil etmemektedir. Demokratik z ve değerlerden yoksundur. Anayasaların hazırlanmasında ve yürürlüğe girmesinde toplumun bilinçli demokratik katılımı ve onayı yoktur. Türkiye'de 12 Eylül generallerinin hazırladıkları 82 anayasası faşist bir bas-kı ve sindirme ile topluma dayatıldı. Bu ana yasaya yüzde doksan iki evet oyu verildi. Diktatrlklerin

plebisitlerle böyle göstermelik onay sağladıkları bilinir. Saddam devrilmeden bir kaç ay önce devlet başkanlığına seçilmek için halkın yüzde doksan dokuz "onay"ını almıştı. Devletin huzur ve asayiş dediği kamu güvenliği böyle sağlanır. Otokratik devlet, kamu güvenliğini sağlamak adına daha güçlü ve soyguncu duruma düşer. İfa ettiği oligarşik grubun çıkarlarını tüm topluma empoze eder. O halde otokratik devlet kamu güvenliği ve düzen adına toplumun büyük kesimine baskı uygulamakta ve zor kullanmaktadır. Bu ise yeni bir düzensizliğe ve adaletsizliğe yol açar. Toplumsal gerginliği tırmandırır ve iç çatışmalara sürükler. Baskıyla sorunları dondurarak erteleyebilir. Ancak koşullar oluşur oluşmaz başkaldırı yeniden başlar. Sağlanan düzen yeni düzensizliğin esas kaynağı haline gelir.

O halde devlet olmadan toplumsal düzen nasıl sağlanır? Kamu düzeni için yasalar, kurallar gerekli değil mi? Bunları uygulayan ve gözeten kurumlar olmadan kamusal düzen sağlanabilir mi? Bu sorulara doğru cevaplar vermek, alternatif kurumlar oluşturmak önemlidir. Toplumsal ve bireysel özgürlük adına düzen ve yasaları reddetmek anarşizme götürür. Trafik kuralları herkes için geçerlidir. Önemli olan toplumun ve bireyin temel hak ve özgürlüklerini zedelemeyen, demokratik gelişmeyi en-

gellemeden karşılıklı uyum içinde kamu güvenliğini sağlamaktır. Bu devlet dışında sivil toplumun bilinçlenmesi ve örgütlenmesi ile sağlanır. Herkesin kendisini özgürce ifade edebileceği, eylem ve örgütlenme yapacağı demokratik düzenle mümkün olabilir. Birey-toplum ilişkisinde karşılıklı hak ve görevler vardır. Ne bireyin topluma karşı anarşist eylemi, ne de klasik toplumun bireye dayatmış olduğu toplumsal statü ve gelenek, toplumsal güvenliği ve düzeni sağlayabilir. Kimseye de özgürlük getiremez.

Birey toplum ilişkisinde karşılıklı bağımlılık vardır. Hiç bir insan tek başına amaç ve ihtiyaçlarını karşılayamaz. Kapitalist bireyciliği yücelten liberal ideoloji, toplumsal gerçeklikten kopmuştur. Kendilerini siyasal, ekonomik ve sosyal faaliyetin patronu gören kapitalist bireyler hizmetlerinde çalışan milyonlarca insan olmadan birer hiçtir. Kendi ürünlerini "özgürce" pazarlamak için bunu pazarda satın alabilecek toplumu bulabilmeleri gerekir. Her ürün ve faaliyet milyonlarca insanın katkısı ve ortak değerleri ile oluşur. Toplumun tüm alanlarındaki üretimi kolektiftir. Zenginliklerin ve ürünlerin kullanım ve bölüşüm sonuçları ne olursa olsun her halükarda toplumsal faaliyet her zaman kolektif kalmaya devam edecektir. O zaman toplumun kolektif bir düzen ve gü-

Kamu Güvenliği

venlik içinde yaşaması gerekir. Herkesin saygı duyacağı ve uyum göstereceği demokratik hak ve kriterler olmalıdır. Bugünden yarına devleti görmezden gelmek, işlevini bir tarafa koymak gerçekçi değildir. Devlet uzun bir dönem şu veya bu şekilde varlığını sürdürecektir. Burada önemli olan devlete doğru ve tutarlı yaklaşımdır. Devletin zorunlu ve asli görevlerini doğru tayin etmek, demokrasiye duyarlı hale getirmek ve sınırlarını belirlemektir. Devletle dengeli bir mücadele yürütmek; bilinç isteyen önemli bir siyasal faaliyettir. Anayasalar hâkim gücün imtiyazlı reçeteleri değil; toplumun hak ve özgürlüklerine saygı duyan, onları esas alan ve gözeten toplumsal uzlaşma güvenceleri olmak zorundadır. Devlet esas görevi olan genel kamu güvenliği dışında -ki bu da toplumun onayıyla olmalıdır- diğer tüm toplumsal faaliyetlerden geri çekilmelidir. Kamu güvenliği adına ekonomide tekel kurmak, medya şirketlerini yönlendirmek ve kullanmak, bireylere ve kesimlere karşı imtiyazlı kesimlerin siyasetini yürütmek ve bu amaçla zor kullanmak, her işe burnunu sokmak devletin görevi değildir. Halkın demokratik iradesine tabi olmak, ona hizmet etmek durumundadır.

"Olağanüstü durumların dışında normal koşullarda halkların öz savunma sorunu da göz ardı edilemez. Kriz koşullarında genel

güvenlik dışında özgüvenlik daha çok önem kazanır. Devletin klasik güvenlik ölçütleri birçok yönüyle halkın güvenlik ihtiyacına cevap veremez. Devlet iktidarının oligarşik ve diktacı güçlerin eline geçmesi, sınırlı hukuk güvencesini de ortadan kaldırır. Devlet adeta parsellenir. Bir ucu devletçi odaklara bağlı çok sayıda mafya ve çete türer. Halkın üzerinde tam bir terör estirirler. Suçlarda patlama yaşanır. Hak aramada hukuki yollar yerine taşeron güçler tutulur. Hukuk adeta metalaşır. Devletin güvenlik güçlerinin kendileri güvenlik sorunu haline gelir. Kriz süreçlerindeki birçok ülkede günümüzde yaşanan bu tür güvenlik sorunları karşısında öz savunma kaçınılmaz bir gereksinim haline gelir. Öz savunma güçlerinin kurulması gerekir.

Halk savunma güçlerini devlet karşıtı veya alternatifi bir kuvvet olmaktan ziyade, devletin sağlamadığı, yetersiz kaldığı, hatta nedeni olduğu temel güvenlik ihtiyacını karşılama güçleri olarak değerlendirmek daha doğrudur. Halk savunma birlikleri klasik gerilla veya ulusal kurtuluş ordusu değildir. Halk kurtuluş gerillası veya ulusal kurtuluş ordusu ağırlıklı olarak iktidar ve devlet hedeflidir. İktidar sorununu çözmek isterler. Halk savunma birliklerinin özel bir devlet ve iktidar hedefi -objektif zorunluluklar dışın-

da- olamaz. Esas görevleri halkın yasal, anayasal haklarının çiğnenmesi doğduğunda ve yargı görevini yapmadığında korumaya çalışmak, demokratikleşme çabalarına güvence olmak, saldırılar karşısında direnmesine öncülük etmek, kültürel ve çevresel varlığını korumak gibi özetlenebilir.

Halk savunma birlikleri kent ve kırsal alanlarda uygun birlikler halinde örgütlenebilir. Bir nevi halk koruma milisleri de denebilir. Yerel emniyet güçlerinin yerine getiremediği görevlerde rol oynayabilir. Kriz koşullarının sürekli toplumsal yapıları çözmesi, artan kargaşa ortamı öz savunmayı halkların varlığı ve özyönetimleri açısından hayati bir konu haline getirir. Krizden demokratik çözüm yollarıyla çıkış aranırken, bu süreçle ayrılmaz bir bütünlük içinde artan güvensizlik ortamından da halk savunma güçleri ile çıkış yapılabilir."

Bkz: Kamu, Kamusal, Kamusal İdare

Kamusal: Toplumun yararına ve ortak kullanımına açık, toplumca üzerinde uzlaşmış faaliyet alanlarıdır.

Kamu alanları olarak bilinen sağlık, eğitim, iletişim, yol, su, elektrik gibi temel altyapı kurumları başta olmak üzere sportif faa-

liyetlere kadar birçok alan, kamunun ortak kullanım alanları dâhilindedir. İşin aslı ve gerçeği, tüm toplumu ilgilendiren ve etkileyen sahalar kamusal alana girer. Çok dar bir alan olan birey çıkarı dışındaki tüm ortak çıkarlar ve yine toplum yararına hizmet veren tüm sahalar kamunun malı sayılır. Bireylerin tekelinde olmayan "özgür medya", "basın" faaliyetleri de bu kapsama girer.

Günümüzde kamusal alan ile devlet organları iç içe geçmiş durumdadır. Kamusal alanlar toplumdan çok, devletin özel örgütlenme alanlarına dönüştürülmüştür. Devlet varlığını, kamusal alana dayandırarak sürdürmektedir. Aslında devlet ile kamusal alan, birbirlerine çelişik olan kavramlardır. Toplum üzerinde baskı ve zor kullanma aracı olarak devleti tanımladığımızda -ki gerçeği de budur- devlet, kamusal alan üzerindeki etkisiyle bu alanı toplum yararına, ortak çıkarlara hizmet eden bir alan olmaktan çıkarmış, bizzat kendisinin yararına işlev gören bir alana dönüştürmüştür. Böylelikle devlet; kamu güvenliği, kamu idaresi ve yönetimi adına kamusal alanın tüm stratejik alanlarını zapturapt altına alırken, bir yandan bununla kendi varlığını meşrulaştırmış, bir yandan da kamusal alanı deyim yerindeyse yarı ölü şekilde bırakmıştır. Özellikle de Ortadoğu toplumlarında devletin kesin ve tartışmasız hâki-

Kamusal İdare

miyeti, kamusal alanı tamamıyla kurutmuştur. Devlete yönelik gelebilecek tehlikelerin temel alanı kamusal alan gösterilerek, genelde güvenlik, özelde ise sosyal güvenlik gerekçesiyle kamusal alan tümüyle işgal edilmiştir.

Kamusallıkla devlet birbirinden ayrıştırılması gereken iki ayrı alandır. Bugün devlet, kamusal alanı ne tam kendisi dolduruyor, ne de tam topluma bırakıyor. Bu durum tam bir çelişki arz etmektedir. Bu nedenle Önder APO'nun deyimi ile günümüzde kamusallık adına yapılması gereken en hayırlı iş, devleti kamusal alandan uzak tutmak ve onu sınırlandırmaktır. Kamusal işleri ve görevleri topluma devrederek devleti daraltıp sınırlandırmak, kamu esenliği ve yararı adına günümüzde yapılması gereken en hayırlı görevlerden biridir.

Bkz: Kamu, Kamu güvenliği, Kamusal idare

Kamusal İdare: Kamu alanının örgütlülüğünün oluşturulmasını ifade etmektedir. Bu örgütlülük içerisinde toplumun ihtiyaçlarının giderilmesi ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik yönetimi, koordinasyonu sağlamadır. Neolitik toplum tarım-köy devrimine dayalı olarak oluşan toplumsallaşmayı ifade etmektedir. Neolitik toplumda toplumun çıkarları ortak olduğu için, toplumu oluşturanların bütü-

nü, önde gelen kadın-ana, yaşlı-tecrübeli bilgiler tarafından sağlanmaktaydı. Kabile ve aşiret yaşam tarzının, kültürünün açığa çıkardığı bireyin kendini kabile ve aşiretinin dışında görmeme ve görememe anlayışı ortaklaşan bir ruhu doğururken, toplumun temel yürütücü gücü de gelenek-görenek ve ahlaka dayanmaktadır. Toplumun ortak çıkarlarını ifade eden kamusal alanın idaresi ve güvenlik sorunları, toplumun bütününe ilgilendiren sorunlar olarak doğal işbölümü ve ihtiyaçlara göre çözümlenmektedir.

Sınıflı ve devletçi yapılanmaların geliştiği kentleşmeyle beraber toplumun karmaşıklaşması ve gelişen toplumsal bölünme kamusal alanın idaresi konusunda yeni ihtiyaçları açığa çıkarmıştır. Bir yanda devletçi toplum sistemi gelişip kendini örgütlerken, diğer yandan ezilen halklar bu sistem içinde eritilmektedir. Çünkü toplumsal bölünme çıkarları da farklılaştırmıştır. Üst toplumu oluşturan devletçi kesim toplumu kendi çıkarları doğrultusunda yönetmekte, idare etmektedir. Uygarlık tarihinin köleci biçiminden kapitalist biçimine kadar kapsamlılaşarak ve derinleşerek süren devletçi yönetime dayalı bir idare biçimi vardır. Oluşturulan ideoloji, siyaset, askerlik, hukuk, edebiyat, sanat, müzik vb. kültürel değerler devletçi sistemin çıkarlarını korumayı amaç edinmektedir. Kamu alanı da kendisine hizmet

etmeyen, devletçi kesimi korumayı amaçlayan bu örgütlülüklerle manipüle edilmektedir. Gerektiğinde zor araçları kullanılarak bastırılmaktadır. Diğer taraftan topluma hizmet adıyla toplumu yönetmektedir. Toplumun sosyal alanından, eğitim ve sağlık alanına kadar birçok ihtiyacının giderilmesine çalışılır. Ama hiçbir zaman toplumun ihtiyaçları karşılanmaz. Toplum sürekli devlete-iktidar güçlerine bağımlı kılınarak, kamu alanının sömürüsü geliştirilir. Özü bu şekilde olan ama toplumların yaşamış oldukları tarihsel süreçler ve mücadeleler farklı ülkelerde, farklı devlet biçimlerini ve yönetim şekillerini açığa çıkarmıştır. Devletin almış olduğu üniter, federal, kon-federal biçimler kendine özgü yönetim anlayışlarını da açığa çıkarmıştır. Kamu'nun idaresine ilişkin yerinden ve merkezi yönetim biçimleri açığa çıkmıştır. Katı ulus-devlet anlayışlarına bağlı ülkelerde merkezi yönetim hakim olurken, demokrasisi daha fazla gelişmiş, esnek yapılanmalara sahip ülkelerde yerinden yönetim biçimleri daha fazla uygulanmaktadır.

Toplumun ortaklaşan çıkarlarının yönetimi anlamına gelen kamusal idare, öz ve biçim olarak toplumun katılımının gerçekleşmesiyle sağlanır. Bu da ancak demokratik konfederatif örgütlenmelerle gerçekleşebilir. Bu tip örgütlenmelerle gruplar, topluluklar, toplumlar

söz, karar ve uygulama gücü haline gelebilirler. Kendi işlerini kendileri yürütür duruma gelebilirler. Toplumun bütün ihtiyaçları ve güvenlik sorunları çözümlenebilir. Toplumun doğrudan katılımının gerçekleşebileceği, iradesini bir biçimde yansıtabileceği demokratik konfederatif yapılanmalar, demok-rasi kültürünün gelişimi açısından da önemli olmaktadır. Demokrasi bilinci, kültürü geliştikçe kamusal idare işlevsel, akıcı bir rol oynayabilir.

Bkz: Kamu, Kamu güvenliği, Kamusal

Kanaat: Düşünce anlamında kullanılan bir deyimdir. Bir mevzu hakkında kişide oluşan düşünceye kanaat denilmektedir. Bir konuya ilişkin kesin olmayan varsayımlara dayanan, ama kendisince düşünce düzeyinde vardığı mantıki sonuç kişinin kanaati olmaktadır. Bireyin yargısı, bireysel düşüncesi anlamına gelmektedir. Kanaat olarak dile gelen düşünce, kesin-kati bir düşünce olmayıp, tahmini olan, mantıklı gelen bir varsayım şeklinde kullanılarak ileri sürülen bir düşünce tarzıdır.

Ayrıca var olanla yetinme anlamak, doyuma ulaşmak, fazlasını arzu etmemek, yeterlilik olarak da algılanmaktadır.

Kanser: Tıp dilinde, herhangi bir doku veya organda düzensiz ça-

Kanun

İşan hücrelerin bölünüp parçalanmasından üreyen bir ur veya tümördür. Kanser hastalığının kesin tedavisi mümkün olmamaktadır. Vücuda yayılan bu tümör, öldürücü niteliktedir. Kanser tümörü yayıldığı organ veya dokunun kesilip alınmasıyla hastalığın yayılması önlenabilmektedir. Başka türlü kanser hastalığını önlemek mümkün olmadığı gibi başka tedavi yöntemleri de sonuç vermemektedir. Kanserden korunmanın yolları kansere risk oluşturacak ya da kansere yol açacak sigara, içki vb. alışkanlıklardan uzak durmaktır.

Halk arasında, herhangi bir sorun ağırlığından dolayı kanser hastalığına benzetilebilmektedir. "Eğer bu sorunun önü alınamazsa kansere dönüşebilir ya da tedavisi mümkün olmayabilir" şeklinde benzetme yapılır. Toplumsal sorunların karmaşıklığı ve çok giriftli olmasından dolayı, sorunun bir an önce çözümü istenir. Ya da acil çözülmesi gereken sorunlar bağlamında ele alınarak erkenden müdahale edilmesi beklenilir. Geç kalınması halinde telafisi mümkün olmayan bir durumla karşı karşıya kalınacağı vurgulanarak kanser hastalığı benzetmesi yapılır.

Kanun: En genel tanımıyla toplumlarda insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemenin yanı sıra, devletle toplum bireyleri arasındaki kuralları içeren yazılı yasalar ve

hukuk kurallarına denir. Kanunlar, devletin yaptırım gücü ile uyulması zorunlu kılınmış emredici kurallardır. Devletin yasama organlarıncı çıkarılan kanunlar, zoraki uyulması gereken hükümlerin bütünüdür. İnsanlar arasındaki ilişkilerden farklı olarak devletin yaptırım gücünün devreye girmesidir. Devletin kurumları olan mahkemeler ve yargı organları aracılığıyla, gerektiğinde zorun da kullanılarak uygulama alanına sokulmasıdır. Hem fertler arası ve devlet ile fertler arası yasal düzenlemenin sınırını ortaya koyması, hem uyulmaması durumunda devletin yaptırım gücü kullanılarak uygulama alanı bulması bakımından kanunlar, hükmedicidir ve herkes için bağlayıcı bir niteliktedir.

Kanun koyucular, genellikle egemen sistemin temsilcileri olmuşlardır. Devlet tarafından geliştirilen kanunlar, kaynağını sınıflı toplumdan almaktadır. Uygarlığın gelişimiyle birlikte ortaya çıkan mülk ve bunu koruma adına geliştirilen hukuk maddeleri, kanun olarak tatbik edilmiştir. Kral, tanrı kral, padişahlar gibi bireylerin koyduğu yasalar ve daha sonra ulus-devlet olarak şekillenen iktidar mekanizmaları, koydukları kanunlarla ayakta durmaktadırlar. Toplumun gelişmişlik düzeyine göre kanunlarda da değişiklikler yapılmaktadır. Kanunlar, günümüze kadar çok çeşitli değişimlere uğrasa da uygu-

lama sahasındaki anlamı ve işlevi bakımından aynı işlevi görmektedir. Devletlerin karakterlerine ve yönetim sistemlerine göre kanunlar şekil almaktadır. Devletler, esas aldıkları siyasi rejim ve hukuk sistemine göre kanunlarını belirler. Bu yüzden bir ülkedeki kanunlar başka bir ülkeyi bağlamaz. Bu anlamda kanunlar çeşitlilik arz etmektedir. İslam ülkelerindeki hukuk sistemi, İslam dinini esas aldığından kanunlar hadis ve ayetlere dayandırılır. Avrupa hukuk sistemi ise doğal hukuk, Roma, Germen ve Hristiyanlık hukukunu kaynak olarak kanunlarını belirlemiştir.

Tarihte çeşitli devlet adamlarının ismiyle şöhret bulmuş ve uzun müddet ülkelerinde tatbik olunmuş kanunlar mevcuttur. Babil ülkesinde Hammurabi (M.Ö. 1792-1750) Kanunları, Romalıların Oniki Levha Kanunu, Atina'da Solon (M.Ö. 638-559) Kanunları bunlardan bazılarıdır.

Kanun kavramı sadece devlet ve hukuk alanında değil, günlük dilde başka alanlarda da kullanılmaktadır. Örneğin, doğa kanunları, fizik kanunları gibi. Tabii kanunlar, tabiatın davranışını, gözlenmiş olayları ve bu olaylar arasındaki bağlantıları anlatır. Mesela Biyoloji biliminde Mendel Kanunları, yine fizik biliminde Kepler kanunu, evrensel çekim kanunları gibi.

Bkz: Yasa

Kaos: Yunancada 'çatlak', 'yarık' ve 'uçurum' anlamlarında kullanılan bir kavramdır. Ancak zamanla 'karışıklık, karmaşa' gibi anlamlar da yüklenilerek daha farklı ve geniş bir anlam zenginliğine kavuşturulmuştur.

İlk kavramsal anlam ve sonrasında yüklenen anlamlar itibarı ile bu şekilde tanımlayabileceğimiz kaos, temelde toplum ve doğa olayları bağlamında yaşanan olay, süreç ve durumları ifadelendirmede kullanılır. Toplumsal olay ve durumları ifadelendirmede kullanılması itibarı ile sosyal içerikli bir anlam-sallığı olan kaos, kuantumcu teori ve fiziğin gelişmesiyle birlikte yeni bir bilim olarak da kendisini teorileştirmiştir. Bu teori evren ve doğanın düzensizlikler üzerinden varlık bulduğu temel tezine dayalı olarak gelişir. Kozmos ve kuantum düzeyinde yapılan keşifler ve gerçekleştirilen bazı deneylerden yola çıkarak varlığı yönetenin, evrende hakim olanın kaos, karmaşa ve düzensizlikler olduğunu vurgulayarak kendisini teorileştirir. Yeni bir bilim olma iddiasıyla gelişmekte olan bu teoriyi bir karmaşa ve düzensizlikler bilimi olarak da tanımlamak mümkündür. Söz konusu teoriyi esas olarak doğuran ise bilgisayar ortamında gerçekleştirilen nicel ve matematiksel bir uygulamadır. Bu yönüyle ele alındığında ise kaos teorisini bir nicelikler bilimi olarak tanımlamak yanlış değil-

Kaos

dir. Kaos teorisinin popülerlik kazanmış temel tez ve deyimlerinden biri olarak bilinen kelebek etkisi özünde nicel ve kaotik ortamlarda açığa çıkan ve ağırlıklı olarak bu ortamlarda geçerliliği olan bir durumdur. Nicel birikimlerin nitel dönüşüm geçirmesine de denk düşen bu tez, kuantum düzeyindeki maddenin belirsiz doğası ve ani bir dönüşüm potansiyeline sahip olması gerçeğiyle de farklı açılardan desteklemekte ve söz konusu teoriye farklı boyutlar kazandırmaktadır. Atom altı düzeyde kendisiyle bile özdeş olmayan yani her an başkalaşabilen parçacık örneklerin mikro düzeyiyle kaotik bir evrenin varlığına temel oluşturmakta ve kaos teorisinin dayandığı temel tezleri, varlığın bu düzeydeki yapısıyla desteklemektedir. Bu teori temelde kaotik süreç durum ve ortamlarda küçücük bir etkinin bile büyük ve dev sonuçlara yol açabileceğini öngörmektedir. Bilgisayar ortamında hava durumları ölçümlerinde çok fazla hesaplanmaya ve dikkate değer bulunmayan ihmale gelir görülen niceliklerin farklı açılardan işleme tabi tutulması halinde, ortalama ulaşılan kaba sonuçların aksine şaşırtıcı sonuçlara yol açmaktadır. Değişik açılardan tekrarlanan işlemde küçücük bir etki veya niceliğin devasa boyutlarda sonucunu değiştirdiği görülmüştür. Nonlineer (doğrusal olmayan) sistemlerin temel bir özelliği olarak

beliren bu gelişme kaotik ortamlarda şeylerin şaşırtıcı ölçülerde kendisini katlayabilme şansına sahip olduğunu gösterir. Birin birle mutlak suretle eşitliğini yitirdiği bu ortam ve süreçlerde, bir ya da en küçük bir nicelik, niteliğin belirlenmesinde büyük bir kütle veya çoğunluğun sahip olduğu güç, şans ve değere sahip olur.

Toplumsal olguda belli tarihsel dönemlerde bilge, filozof, peygamber ve önder kişiliklerin toplumu belirleyebilme gücüne erişmesi, toplumla eşit bir konuma veya toplumu anlamca ve etkileyici kişilikleriyle aşan bir pozisyona gelmeleri, nicelik veya küçücük bir etkinin, kaos ortamlarının konum ve önemine yönelik başka açıdan bir izah getirebilir. Bu teori değişik ve somut bir örnekle de desteklenmektedir. Bulutların hareketi, sigara dumanının kaotik harekete dönüşmesi, musluktan akan su örneklerinde beliren düzensizlikler, nonlineer teorisinin yararlandığı örneklerden bir kaçısıdır.

Nonlineer sistemlerde girdilerde küçücük bir değişimin çıktılarda büyük değişimlere yol açması, gelişmenin bir başka açıdan dayanak noktası ve pratik bir örneğini oluşturmaktadır. Etki kuantı biçiminde beliren bu gelişme kelebek etkisi biçiminde formüle edilmiştir. Buna göre Çin'de kanat çırpın bir kelebek, Afrika'da dev bir fırtınanın kopmasına yol açabilir.

Toplumsal olguda ise özellikle de sosyoloji biliminde yapılan yeni ve öncül tahliller bu etkinin belli aralıklarla gelişen toplumsal kaos süreçlerinde de önemli üçlüde geçerli ve etkili olduğu yönündedir. Bu sosyolojik yargı, bu gelişmelerden esinlenerek kendini yaşanan tarihsel, toplumsal olay, süreç ve durumlara dayandırır. Bu noktada kaos teorisinin felsefi ve sosyolojik değerinde bir rol ve işlev gördüğü belirtilebilir. Kuantum ve kozmos bağlamında kaosun ne olduğuna yönelik birkaç temel hususa vurgu yapacak olursak; düzen ile düzensizlik olayı eskiden beri var olan ve günümüze kadar süregelen felsefi bir konudur. Doğa ve evrende hakim olanın, evrensel hareketi belirleyen düzen mi düzensizlik mi olduğu sorusu istisnalar hariç her felsefi tartışmanın temel gündemini oluşturur. Söz konusu tartışma, uyum mu çelişki mi, değişim mi değişmezlik mi belirlilik mi belirsizlik mi biçiminde çokça tartışılmış ve tartışılmaya devam ediliyor. Bu tartışma felsefe ve dinde çokça tartışılan ilk neden sorunsallığına kadar uzanır. İlk nedenin ne olduğu sorusu kadar, hangi özellikte olduğu da temel bir tartışma konusu olmuştur. Hareketin doğasıyla ilgili olan bu soru da kozmos ve kaos bağlantılı bir tartışmayı beraberinde getirir. Kuantum ve Newtoncu bilimlerin yaşadığı ayrışmalar da bu temel felsefi sorunsallığa da-

yanır. Sözkonusu ayrışma, varlığın yapısı, hareketin doğası ve anlamına dönük açığa çıkan farklılıklar üzerinden gelişir.

Geniş anlamıyla anlaşılabilmesi açısından oluşumun mantığı itibarı ile kaos ile düzen bağlamında değerlendirmelerimizi sürdürürsek; kuantumcu gelişme oluşumun ve gelişmenin genel mantığı olarak bize varlığın oluşum itibarı ile ilk etapta düzensizlikten düzene, rastlantısal olandan değişik oluşum ve örgütlenme biçimlerine, başka bir deyişle belirsiz olandan belirginlik kazanmış olana doğru bir gelişmenin yaşandığı biçiminde bir gerçeklik sunar. Bu gerçeklikten anlaşıldığı kadarıyla, en mükemmel düzenin bile, kaosu, olasılıkçı bir hareket biçimini, yani belirsiz ve düzensiz olanı kendisinde barındırıyor olmasıdır. Düzen ile kaosu bu gerçeklik ışığında ele almak, değerlendirmelerimiz itibarıyla bizi doğruya yakın sonuçlara götürebilir. Düzen ile düzensizlik gibi kavramlar sonuç itibarı ile doğada doğadaki hareket, ilişki ve örgütlenme biçimlerinden dahası insan yaşamının akışı içerisinde edinilmiş izlenim ve deneyler yoluyla geliştirilmiş kavramsallaştırmalardır. Bu kısa özetten de anlaşılacağı üzere kozmos ve kaos olgularını ele alırken, uçtan uca gitmenin yani birini zamansallık ve oluşum gerçeği açısından mutlaklaştırmak, diğerini ise reddedip hiçleştirmek

ya da yok saymak temelden yanlış bir yaklaşım olacaktır. Bu temel yanlışla düşmemek kaydıyla kuantumcu gelişmeyi de dikkate alarak, mantığa uygun bir kaos yorumunu geliştirerek yorumlarımızı sürdürürsek; evrendeki tüm madde ve potansiyellerin ağırlıklı olarak düzene kavuşma eğiliminde olması, yine kaotik, düzensiz ve karmaşık haliyle yeni düzen ve oluşumlara açık olma özeliğinde olması, varlığın temelinde kaosu olmasını doğal ve mantıksal bir gereklilik olarak da anlaşılır kılmaktadır. Bundan hareketle, varlığın düzen bağlamında yapısallık kazanmamış halinden, farklı düzen ve oluş biçimlerine geçmede kaotik hareket, bir ilk hal ve çıkış noktası olarak temel alınabilir. Atom gibi ilk maddi düzenin gerçekleşme biçimi, yani oluşum mantığı bu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Oluşumda kaotik olanın bir potansiyel ve hareket noktası olması, dahası kaotik ortamların olası başka oluşumlara her açıdan gebe olması bunu gerektirir. Temelde kaotik olan bu gerçekliğin diğer yanı kozmostur. Kozmos lineer yani düzeni ifade etmekle birlikte belirsizlik, rastlantısallık, kaos ve olası bütün olasılıkları kendisinde taşır.

Bu gerçeklikten hareket edildiğinde, olgu ve düzen bağlamında oluşmamış olan tüm hareket ve potansiyellerin ortamı olarak kaos, genel gelişme ve oluşum gerçek-

liğin anlaşılmasında temel alınabilir. Öte yandan, gelişme, yani açığa çıkmış ve çıkabilecek olan tüm olası oluşumlar, somut-yerel-soyut ve evrensel bir etkileşimle uyum ve düzeni yakalamaya yönelir. Genel meyilin bu kulvarda geliştiği söylenebilir. Atomun oluşum mantığı, güneş sistemimiz, dünyamız ve sürekli düzenini oluşturmaya dönük olağan üstü çabalayan insan organizasyonu vb varlık biçimleri, bu gerçeği konum hareket ve yaşam biçimleriyle çarpıcı bir biçimde örneklemektedirler. Belli bir düzene kavuşmuş olan söz konusu varlık, oluşum ve yapılarda da belirginlik belirsizlik, düzen düzensizlik, karmaşa kriz, kaos dağılma ve yeniden yapısallaşma, gerek nicelik gerekse nitelik bakımından iç içe yaşanır. İççeliği olan bu gerçeklik birbirilerini takiben oluşumu ve olası başkaca oluşumları sentezleyerek kendisini süreklileştirir. Süreklilik kazanmış bu oluşum gerçekliğiyle birlikte hareket çözülme, başkalaşıma uğrama, farklı oluşum süreçleriyle yeni yapılara dönüşme tarzında sürer.

Evrensel bir hal olan kaos, olgular dünyasında gerçekleştiği gibi toplumsal olgu açısından da geçerli ve yaşanan bir durumdur. Doğası itibarı ile dar anlamda insanda belirebilmekle birlikte esas itibarı ile de toplumsal olguda açığa çıkan toplumsal ve sistemsel niteliği olan bir gerçeklik olmaktadır.

Önder APO toplumsal olgu bağlamında kaosu şöyle tanımlamaktadır. *"Kaos aralığı olgular dünyasında yeni biçim, tür, yapılanma benzeri değişimler için gerekli olan karmaşayı ifade eder. Bir olgudaki çelişik yönler artık birbirleriyle ilişkiyi, mevcut yapılanmayı sürdürmez duruma düşmüşse, biçim özü koruyamamakta yetersiz, dar, tahripkâr olmaktadır. Bu durumda dökülmeler olur, hercümerç -kaos- doğar. Öz kendini biçimden kurtarmıştır. Ama henüz yeni biçime varamamıştır. Parçalanmış eski biçim ancak yeni biçimler için kullanım malzemesi durumundadır. Bu aralıkta aslında evrensel bir ilke çalışır gibidir. Evrenin yapı parçaları yakaladıkları kaosta hızlı değişimlerle yeni biçimlenme düzenlenmesine geçer. Eğer yeni biçim düzenlenmesi parçacıkları tutabilecek uygunluktaysa kalıcı bir yapıya bürünür. Kalıcı yapının da etrafında yeni bir sistem doğar.*

Basit maddi olgular dünyasında bir örnekle açıklayalım. H₂O molekülü bir biçimdir. Bu biçime 'su' denir. Sudaki iki elementten biri olan hidrojen molekülü (H₂) ile bir oksijen atomu birleştiğinde su biçimi oluşur. İki elementteki atom altı parçacıklar düzeniyle su molekülü arasındaki etki-tepki ilişkisi sürekli son derece akışkan olan sıvı durumunu sağlar. Parçalanma durumu ise kaos başlan-

gıcıdır. Tüm H ve O atomları serbest kaldığında, araya örneğin karbon ve sülfür gibi elementler girdiğinde, kısa bir tepkimeden sonra çok sayıda yeni bileşim ortaya çıkar. Bu yeni yapılanma demektir. Su yerine birçok zehirli gaz ve sıvı yapılır. (CO, CO₂, asit-baz.)

Evrensel olan bu yapılanış kuralı toplumlar için de geçerlidir. Eski yapının dağılması, yeni yapılar için zorunludur. Fakat dağılma, karmaşa kendi başına yapılanma yerine konamaz. O bir nevi hamurdur, çorba gibi bir şeydir. Yoğrulup biçimlenmesi gerekir. Bir örnek de toplumdan verelim: Feodalite zihniyet ve sistemi 15. yüzyılın sonlarında dağılmıştı. Sisteme girmiş olan çeşitli yeni sınıflar, barbarlar, Hristiyanlardan önce feodal biçimlenmeler, feodalizmin dağılmasından sonra ise birçok demokratik ve kapitalist bürokratik biçimler doğmuştur.

Gelişmenin diyalektiğinde 'kaos aralığı' her olguda kendini göstermektedir. Niteliksel değişimler bu aralığı gerekli kılmaktadır. Bu da kesintisizliğin, düz çizgideki sürekli ilerlemenin zihinsel bir soyutlama, metafizik bir yaklaşım olduğunu ortaya koyar. Aralıktan düz çizgisel bir ilerleme her zaman mümkün değildir. Birçok etkenin o aralıktaki ilişkileri çok sayıda ve çok yönlü gelişmelere yol açabilir.

İnsan toplumunda bu aralıklara kriz bölgesi denilmektedir. Krizden nasıl bir toplumsal gelişmenin çıkacağını ondan etkilenen güçlerin mücadele düzeyleri belirleyecektir. Çok sayıda sistem çıkarabilir. Daha ileriye olduğu gibi geriye doğru da çıkabilir. Kaldı ki, ileri-geri kavramı izafidir. Sürekli ilerleme evrensel kurama da uymamaktadır. Bu ilke doğru olsaydı, metafizik bir ideacılık geçerli olurdu. Mutlak doğrulardan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğa mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını var oluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa (kanun) özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır. İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolaşısıyla insan toplumu da aynı zen-

ginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir. Kaos dönemlerinin kendine has özellikleri vardır. Eski yapılanmalara anlam veren yasalar çözülürken, yenilerinin uç vermeye başladığı kritik 'aralığı' temsil ederler. Bu yaratıcı 'aralıktan' neyin çıkacağını yaşam güçlerinin yeni anlam ve yapılanma çabaları belirleyecektir. Literatürde bu çabalara ideolojik, politik ve ahlaksal mücadele denilmektedir. Kaosta her olgunun değişme şansı yüksek bir aydınlanmayla daha da arttığı için, özgürlük lehinde atılacak adımlar niteliksel sıçramalara yol açabilir. Güncel krizden kadın özgürlüğü büyük kazanarak çıkarabilir, O halde eğer tarih bir anlamıyla geçmişten ders almak içinse, önümüzdeki güncel kriz-kaos durumundan halkların lehine kalıcı, köklü ve ilkeli çözüm üretmeliyiz. Hiçbir görev bundan daha anlamlı, hiçbir çaba bundan daha kutsal olamaz..."

Genelde devletçi sitem özelde ise güncel oluşu nedeniyle kapitalist sistem bağlamında kaosu yorumlamak gerekirse; demokratik komünal değerler ile devletçi biçimleniş bağlamında yorumlarımızı öz ile biçimin uyumluluğu üzerinde geliştirebiliriz. Demokratik komünal değerler ile devletçi gelenek zihniyet, yapısallık, rol ve işlevsellik bağlamında temelden bir zıtlık oluştururlar. Taban tabana bir

zıtlık içerisindeyler. Yani karşıt değeri temsil etmeleri itibarı ile hem öz hem de biçimleniş olarak temel bir çelişki ve uyumsuzluk içerisindeyler. Bu açıdan ele alındığında, devletçi değeri toplum dışı, farklı bir öz ve biçimleniş ifade ederler. Özü ve biçimiyle farklı dolayısıyla toplum dışı olan devletçi sistem farklı bir biçimleniş olarak toplumsal özün üzerine çökmüş, toplum dışı bir gelişmeyi ifade ediyor. Buradan hareketle toplumsal öz ve devletçi biçim ayrımını yorumlamak konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Yapısallık-işlevsellik bağlamında, dahası öze biçimin uyumu ve çelişkisi temelinde ele aldığımızda toplum dışı üst toplum olarak devlet, sorunların ve uyumsuzluğun nedeni olarak toplumsal kaousun kaynağı rolündedir. Devletçi toplum tarihine dönüp bakıldığında, uzun süreli uyum yerine kaosu halin egemen olduğu gerçeği rahatlıkla görülecektir. Çünkü temelde karşıtlık ve uyumsuzluk sözkonusudur. Uyum kısa süreliğine de olsa insan toplumu için cennet misali aranı bir durum olmuştur. Günümüzde yaşanan kaos gerçeği, bu temel çelişkisinden çözülmediği sürece toplum açısından bir yaşam biçimi olarak var olmaya devam edecektir. Özellikle yaşanmakta olan kapitalizm çağında ÖNDER APO'nun deyişiyle kaos tam manasıyla devre olmaktan çıkmış, sürekli bir hal

kazanmıştır. Bu sistem gerçeğinde kriz veya kaos tam anlamıyla toplumsal bir gelişme olmaktan çıkmış, çok bilinçli bir biçimde üretilen ve sürekli kılınan bir toplumsal gerçeğe dönüştürülmüştür. Özetle Irak'ta somutluk kazanmış tarihsel uygarlıksal ve sistemsel kökleri bulunan bir kaos gerçeği yaşanmaktadır. Olası birçok gelişmeye açık olan bu ortam, finans kapital gücü (kapitalist sistem), devletçi bölge güçleri, değişik toplumsal gruplar ve geniş demokratik toplum güçleri arasında süren ve bundan sonra sürdürülecek olan mücadelelerle belirlenecektir. Güçler arasında bir eşitsizlik olsa da ortam potansiyel bir belirlenme alanı olduğundan eşit şanslara sahiptirler. Gelişmeleri, doğru tahlil, güçlü anlamsallık düzeyi, inanç-irade-örgütlenme ve eylem düzeyi belirleyecektir. Önder Apo sadece kapitalizmin değil devletçi uygarlığın çöküş aşamasında olduğu belirlenmesinde bulunarak, kapitalist zamandan demokratik uygarlık zamanına geçebilmek için uygun bir zeminin bulunduğuna işaret ediyor.

Bkz: Kaos teorisi

Kaos Teorisi: Kargaşa ve düzensizliğin olduğu bir yerde her şey gelişebilir, hatta bazen rastlantı sonucu en olmayacak şey bile.

Kaos teorisi, kaotik ya da rastlantısal olan süreçleri ele alır. Kao-

Kaos Teorisi

sun sözlük tanımı düzensizliği, karmaşıklığı ve karışıklığı ifade etse de kaos teorisi rastlantısallığı, tesadüfiliği, rastgele bir hareketin nesnel koşullar üzerinde hesaplanmayan etkisini ve doğurduğu değişimi ele almaktadır.

Fizik kanunları kullanılarak, kuramsal olarak bile olsa, uzun vadeli tahminler yapmak imkânsızdır. Bir derece doğruluğa sahip, uzun vadeli tahminde bulunabilmek için, başlangıç koşullarının sonsuz bir doğrulukta bilinmesi gerekir.

Kaotik sistemler, sadece düş gücü ürünü olarak üretilmiş veya laboratuvar şartlarında oluşturulabilen sistemler değildir. Evren, tamamıyla kaotiktir. "En iyi bilinen mekanizma" diye nitelenen olaylarda bile, kaotik dinamiklerin rolünü göz ardı edemeyiz. Herhangi bir taşla yapılan basit bir serbest düşme deneyi bile, evrendeki tüm kuvvetlerle ilgili olarak, belirsiz bir hesap hatasına neden olabilir.

Bir taşı elimizden bıraktığımızda, onun yere düşmesini, dünya üzerindeyken bir kural olarak algıladığımız ve hep bunu bekleriz. Oysa durum bundan biraz farklıdır. Sistem bileşenleri, tüm etkileşimler göz önüne alındığında, bir olasılıklar yumağı içinde sürüklenir ve o anki kuantum durumu için geçerli olasılığa doğru bir "çökme" gerçekleşir. Yani artık kesin kurallar değil, olasılıklar söz konusudur. Elimizdeki taşın, üzerine etki ya-

pan değişik kuvvet kaynaklarının varlığına bağlı olarak, uzayın her yönüne hareket etme ve hatta parçalanıp dağılma "şansı" vardır. Fakat elden bırakma ve düşme süreci boyunca, tüm karmaşık kuvvetlerin toplamı olan net kuvvet, "genellikle" taşı yere doğru indirir. Bu durumda biz de genel olarak geçerli bir "serbest düşme yasası"ndan bahsedebiliriz. Fakat bir çok sistem (özellikle de canlı sistemler), böyle davranmazlar. Akan bir nehirdeki su, düşünen bir insanın beynindeki elektrik akımları, bir jet uçağının motorundan çıkan hava ya da kan hücrelerinin vücudu savunmadaki tepkileri, önceden kesin olarak tahmin edilemeyen bileşenler içerir.

Kaotik sistemlere ilk dikkat çeken kişi Lorenz adlı bir meteorologdur. Kendisi, 1960 yılında, hava tahminleri yapmak için kullandığı bilgisayarda, başlangıç verilerini (bir ihmal sonucu) hafifçe değiştirdiğinde ortaya çıkan anlamlı sonuç değişiklikleriyle şaşkına dönmüştü. Bu, kaotik sistemler fikrinin ilk ortaya çıkışına öncülük eden bulgu oldu. Daha sonra Lorenz, kaotik sistemlerin belli sınırlar içerisinde değişim gösterdiğini ve bu sınırlar içerisindeki hareketlerinin belirlemesiz olduğunu gördü. İşte kaotik sistemleri kendi taraflarına çeken bu olasılık odaklarına "kaotik çekiciler" denir. Bu çekicilere, garip çekiciler de denir. Bunların şekil olarak belki de en ünlüsü, kelebek

biçimli Lorenz çekicisidir. Bunun anlamı şudur: Karmaşık bir sistemde, girdilerdeki küçük bir değişiklik çıktılarda devasa değişiklikler üretebilir. Lorenz'in bilgisayar dünyasında bu durum, dünyanın bir tarafında kanatlarını çırpıp bir kelebeğin, dünyanın başka bir tarafında bir kasırgaya yol açmasına denk düşüyordu. Buradan çıkarılabilecek sonuç şudur: Hava durumunu belirleyecek kuvvetler ve süreçler, bu kadar karmaşık olduğuna göre, önümüzdeki kısa zaman diliminin ötesinde bir hava tahmini asla yapılamaz. Gerçekte, dünyadaki en büyük hava tahmin bilgisayarı olan Avrupa Ortavadedeli Hava Tahmini Merkezi'ndeki bilgisayar saniyede 400 milyon hesaplama yapabilir. Bu bilgisayar dünyanın her tarafından her gün 100 milyon farklı hava ölçümü almakta ve on günlük bir tahmin yapabilmek için kesintisiz üç saat boyunca bu verileri işlemektedir. Yine de iki ya da üç günün ötesinde yapılan tahminler spekülattır, altı ya da yedi günü aşan tahminler ise hiçbir değer taşımaz. O halde kaos teorisi, karmaşık sistemlerin öngörülebilirliğine belli sınırlar koyar.

Bkz: Kaos

Kapital: Kavramın karşılığı sermaye, anamaldır ve kavram en az bu kadar da Karl Marks'ın dev eseriyle özdeşleşmiştir. Dahası bizim üzerinde durduğumuz kavra-

mın sermayeyi tanıtan boyutu değil, Marx'ın eseridir.

Üç ciltten oluşan bu eser Karl Marks'ın başyapıtıdır. Karl Marks'ın sınıf mücadelesinde bir önder, bir ideolog olarak yer almaya başladığı dönemden, yaşamını yitirdiği son ana kadar bu temel eseri üzerinde çalışmıştır. Birinci cildi hayattayken kendisi yayınlamış, ikinci cildin yazımını önemli oranda tamamlamış, ancak yaşamını yitirdiğinden, ölümünden sonra çalışma arkadaşı Engels tarafından hazırlanıp yayınlanmıştır. Sonraki cildin de Marks'ın notları temelinde Engels tarafından yazılıp yayımlandığı iddia edilmektedir.

Kapital, kapitalist sistemi her yönüyle çözümleyen büyük bir eserdir. Her ne kadar İngiliz ekonomi politığının eleştirisi, bu eserin yaratılmasında önemli bir kaynak olsa da eserin eleştiri, değerlendirme ve çözümleme kapsamı çok daha geniştir. Kapitalist sistem temel yaklaşım olarak alınmasına rağmen, üretim tarzları bütünlüklü olarak ele alınır. Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki ilişki ve bu ilişkinin çatışmaya dönüşme ve kırılma noktaları üzerinde genişçe durur. Sınıf mücadeleleri, toplumsal dönüşüm, üretim tarzlarındaki değişme, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasında geçici de olsa sağlanan uyum ve sınıfların varlığı sonucu "kaçınılmaz" bir zorunluluk olarak uyumsuz hale gelen üretici

Kapital

güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin yeniden çatışma haline gelmesi ve tarihsel ilerlemenin ya da üretim tarzlarındaki değişimin bu sınıflar savaşı sonucunda ortaya çıkması genişçe değerlendirilir. Kapitalizmin son sınıfsal sistem olarak biçim kazanan bir üretim tarzı olduğu, kendi "mezar kazıcısı" proletaryayı da birlikte doğurduğu, bu sınıflar arasında yürütülecek "en sonuncu" sınıf savaşıyla sınıfların ortadan kalkacağı, emeğin özgürleşeceği ve toplumsal eşitliğin sağlanacağı ve bu temelde de sosyalizme geçileceği belirtilir.

Ekonomik anlamda yapılan tahliller, sömürünün neden ve kaynaklarını genişçe izah eder. Sermayenin organik bileşenleri olarak değişen sermaye ile sabit sermaye arasındaki ilişki, bu ilişkide sömürü mekanizmasının kuruluşu ve işleyişi anlatılır. Burjuvalar tarafından iddia edildiğinin aksine, paranın para yaratmadığı, paranın herhangi bir üretim faaliyetinde bulunmadığı, dolayısıyla sabit sermayenin değer yaratılmasında herhangi bir rolünün olmadığını, herhangi bir değer yaratmadığını, yaratılan değerın değişen sermayeyle bağlantılı olduğunu, değişen sermayenin büyüklüğünün sömürüdeki büyüklüğü ifade ettiği vb. genişçe vurgulanır. Marks'ın açığa çıkardığı kapitalist sistemdeki temel sömürü sistemi ve kavramı olan artı

değer de sermayenin bu organik bileşenleri arasındaki ilişkiden doğar. Artı değer Marx'ın buluşudur ve kapitalist sömürünün üzerindeki sır perdesini yırtıp atmıştır.

Marks artı değeri "karşılığı ödenmeyen emek" olarak tanımlar. Üretim sürecinde bir işçi ürettiklerinin çok sınırlı bir kısmını ücret olarak alır. Adına ücret denen emeğin bu fiyatı, emek sahibi işçinin sonraki işgününe yeniden hazırlanabilmek için gerekli olan ihtiyaçlarının karşılığıdır. 8 saatlik bir işgününde işçinin 4 saatlik çalışma zamanıyla kendisini yenileme olanaklarına kavuştuğunu varsayarsak, işçinin alacağı ücret 4 saatlik çalışmanın karşılığı olur. Ama işçi 8 saatlik bir çalışmayla üretim sürecine girmiştir. Emeğin karşılığı olarak alınan ile çalışılan zaman arasında 4 saatlik bir üretim faaliyeti vardır ve buna patron tarafından el konulmaktadır. "Gasp edilen" bu saat/zamanda emekçinin ürettikleri artı değerdir ve burjuvazi tarafından buna el konulmuştur. Bu artı değerın üretildiği zamanın uzatılmasını da Marks, "nispi artı değer" olarak tanımlar.

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız gibi ücretlerin oluşumu da emeğin yenilenmesiyle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Demek ki ücret de kendi başına ortaya çıkan bir kavram değildir ve emeğin meta olarak piyasada satılması sürecinde oluşmaktadır. Marx'ın bu değeren-

dirmesi, emeğin de herhangi bir metadan farkı olmayan bir meta olarak ifadeye kavuşturulmuş olmasıdır. Bir metanın değeri nasıl ki değişim sürecine girmesiyle açığa çıkıyorsa, emeğin değeri de üretim sürecine girmeye ya da daha tam deyimle "değişim sürecine girmesiyle" "değer" kazanıyor. Değişim sürecine girmeyen bir metanın nasıl ki değeri yoksa üretim sürecine girmeyen bir emeğin de değeri yoktur. Alınır-satılır pozisyonunda olan emeğin değeri vardır.

Değer, ekonominin önemli bir kavramıdır. David Ricardo değere ilişkin ciddi ve kapsamlı bir tanım yapar, ancak toprak ve rant gibi ekonomik kategorileri değer dışına taşıyınca, yapmış olduğu değer tanımını daraltmış olur. Marks bu eksiği giderir ve tanımı gerçek anlamına oturtur. Buna göre değer, toplumsal emek zamanıyla ölçülür. Daha tam tanımıyla verecek olursak, metanın değerini belirleyen toplam toplumsal emek zamanıdır. Ve değer, metanın değişim sürecine girmesiyle oluşur. Piyasa için üretilmeyen ve değişim sürecine girmeyen metanın ekonomik anlamda bir değeri yoktur. Pazara sunulmadan tüketilen meta bir ihtiyacı karşılamış olabilir, ama bir değeri yoktur, çünkü o meta değişim sürecine girerek, değişim değeri anlamında bir değer kazanır.

Metanın değerini belirleyen, o metada cisimleşen toplam toplum-

sal zamanla ölçüldüğü belirtilmişti. Buna bir örnek verilirse; bir kunduracının bir çift ayakkabıyı bir saatlik bir çalışma zamanı içinde ürettiği, diğer bir kunduracının da aynı ayakkabıyı iki saatlik bir çalışma zamanı içinde ürettiğini varsayalım. İki saatlik zamanda üretilen ayakkabı, bir saatlik zamanda üretilen ayakkabıdan daha değerli olmadı gibi, daha yüksek bir fiyata da alıcı bulamaz. Piyasa fiyatı toplumsal zamanla ölçüldüğünden, metanın değeri bir saatlik zamanda üretilen ayakkabı baz alınarak tespit edilir.

Marks, değişimde bir değer ölçüsü olarak kullanılan parayı da geniş bir çerçevede ele alıp inceler. Yine meta, Marx'ın üzerinde en çok durduğu konuların başında gelir. Ücretler kadar fiyatların oluşmasını; emek kadar sermayenin niteliğini, rantı vb. tüm ekonomik kavramları inceler. Kapitalist ekonomi politikteki kavramları bir-bir ele alıp gerçek anlamlarına oturtur. Örneğin, kar ile artı değeri; kar haddi ile nispi artı değeri; değişken sermaye ile döner sermayeyi vb. arasındaki farkları sınıf literatürlerindeki farklarıyla ortaya koyar.

Marks'ın Kapital adlı eserini böylesi bir madde kapsamında tam anlamıyla açımlayabilmek mümkün değildir. En temel bir-iki noktasına değinmekle yetinilebilir. Eserin tanıtımını bir cümleyle vermek mümkündür. Önder APO; "K.

Kapitalist Sistem

Marks'ın başyapıtı olan 'Das Kapital'i kocaman bir kapitalizm tanımını olarak değerlendirmek mümkündür." diyerek bu tanımlamayla yapmıştır.

Kısaca belirtecek olursak, Das Kapital, kapitalist sistemi ve proletaryayı her yönüyle çözümleyen, ezilen sınıf olarak proletaryanın bir ideolojiye kavuşmasını sağlayan temel eserdir. Tüm Marksistlerin sınıf çözümlemelerinde başvurduğu temel eser, başucu kaynağıdır. "Sosyalizm"ın en geniş tanım ve tahlilleri bu eserde yapılmıştır.

Bkz: Karl Marks

Kapitalist Sınıf: Kapitalist üretim tarzında üretim araçlarının mülkiyetini denetiminde bulunduran ve üretimi yönlendiren sınıfa denilmektedir. Kapitalist üretim tarzının iki temel sınıfı vardır. Bunlardan biri emeği dışında satacak bir şeyi olmayan, tek geçim kaynağı ve üretim aracı emeği olan proletarya; diğeri de tüm üretim araçlarının sahibi olan, üretimi yönlendiren ve proletaryanın yarattığı değerleri sahiplenerek egemen olan burjuva sınıfı. Kent soylu olarak da tanımlanan burjuvazi kapitalist sınıftır.

Bkz: Burjuvazi

Kapitalist Sistem: "Üreticilerin, dolayışsız ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade; satış, mübadele ve

kâr amacını güden bir ücretli emek ve meta üretimi sistemi."

"Kapitalist sistemin özü, serbest bırakılan emek sahiplerini önceden belirlenen bir ücret karşılığında belirli saatler içinde çalıştırma mükellefiyetine tabi kılmasına dayanır." Üretim araçlarına sahip kişi veya kişiler tarafından geniş bir ölçüde, üretimden daha çok kâr elde etme amaçlı geliştirdikleri ekonomik sistem.

Feodalizmin yıkılışından sonra yeni kıtaların bulunuşu ve buralardaki değerli madenlerle gelişen ekonomi, para bolluğunun yarattığı yüksek fiyatlar ve bu fiyatların özendirdiği ticaret, kapitalist sistemin başlangıcı olan ticari kapitalizmi oluşturur. Bu süreci, kapitalistlerin paradan daha fazla yararlanmak için kredi sistemini kurumsallaştırıp yaygınlık kazandırma süreci izler. Böylece ülke içi ve ülke dışı ticaret para ekonomisiyle genişler. Parasal ekonomideki bu gelişme, kapitalist sistemin gelişmesini de beraberinde getirir.

Kapitalist sistemin gelişmesiyle sermaye birikiminde büyük artış başlar ve kapitalistler tarafından kâr olgusu meşrulaştırılır. Ticaretin genişlemesi ve sermaye birikiminin büyük ölçüde artması, emeğin satın alınması ya da kiralanması sürecini başlatır. Bunun yanında değer para ile ölçülmeye ve servet, başarının ölçüsü sayılmaya başlanır.

Kapitalistler, biriktirmiş oldukları sermaye ile hammadde ve makineler satın alır ve sömürdükleri emeği kiralarlar. Daha sonra üretilen malı satmak için Pazar ve bununla birlikte tüketecek toplumu yaratırlar. Bunlarla, harcanandan daha fazla servet üretir ve böylelikle daha çok kâr sağlarlar. Sistemin asıl amacı kârdır, kâr için yapamayacağı bir şey yoktur. Kavramın kökünden de anlaşılacağı gibi "kapital" sermayedir. İktisadın topluma egemen olduğu bir sistem olan kapitalizmin değişmeyen omurgasını, sermaye birikimi başat konumda olması oluşturur.

Marks'a göre; kapitalizmin üretim ilişkileri, onun en asli özelliğidir. Metallerin içsel yararını, pazardaki mübadele değerinden ayırır. Sermaye, metalleri satın alarak ve ilk başta, onları satın aldığı şeylerin toplamından daha büyük bir mübadele değerine sahip, yeni bir meta oluşturacak şekilde birleştirerek yaratır. Bunu sağlayan şey, kapitalist sistemde kendisi de metaya dönüşmüş olan emek gücünün kullanılmasıdır. Emek gücü sömürücü bir amaçla kullanılır. Emek gücünün bir emek gücü şeklinde yansıyan bir mübadele değeri kapitalist adına üretilen değerden daha azdır. Artı değer diye adlandırılan aradaki farka kapitalist tarafından el konulur ve sermaye stokuna eklenir. Bu döngü sürgit devam eder ve sınıf çatışmasının temelini oluşturur.

Weber ise, kapitalizmin tanımlayıcı özelliği olarak pazardaki değişimi görür. Buna göre, modern Batı'da kapitalizmin tipik anlamı, akılsallığı hesaplama, ertelenmiş doyum aracılığıyla servet biriktirme ve iktisadi ilişkiler ile toplumsal ilişkilerin ayrılmasıdır. Weber, bunlarıysa Protestan ahlakına ve sekülerleşmeye dayandırır. Kapitalizm için zorunlu görülen diğer kurumlar da özel mülkiyet, formel bakımdan özgür emek, hammaddeler için bir pazarlar ağı, emek ürünü ve kapsamlı bir para sistemi şeklinde sıralar.

Kapitalizmin temel özellikleri, aralarında kaynaşarak bir sistem oluşturmaktadırlar. Bu özellikler şunlardır: 1) Üretim araçlarının mülkiyeti ve değişimi özeldir. Böylece sistem, kapitalist iktisadi yapılar üzerinde hareket ve karar yetkisi vermektedir. 2) Kapitalizmde iktisadi faaliyete yol, hedef gösteren ve ekonominin başlıca doğrultularını belirleyen bir güdü tipi vardır. Bu temel güdü tipi kârdır. 3) Üretilen nesnelerin çoğu maldır. Üretimin hedefi, dolaysız bir tüketim değil, mal pazarda satılmak için üretilir. 4) Kapitalizm üretim araçlarına sahip girişimcilerin rolü üzerine kurulan bir ekonomik sistemdir. Kapitalizmde piyasa mekanizması ve bu mekanizmaya dayalı bir fiyat oluşum sistemi mevcuttur. Sistemde bireyleri satmak, almak ve kendi çıkarlarına en uygun an-

Kapitalist Sistem

laşmalar da yapmak serbesttir. 5) Kapitalizmde sermayenin rolü önemlidir. Sadece sermaye olarak değil, aynı zamanda bu sermayenin yarattığı etkinin varlığı ve ekonomiye yön vermesi gerekir. Ayrıca kapitalizmde sermaye bir gelir durumundadır. Kâr, rant, faiz gibi. 6) Kapitalist sistemde nüfusun önemli bir kısmı emeğini bir ücret karşılığında satar. 7) Kapitalizmde, bizzat kendi mantığı içinde işlemesine elverişli koşulları yaratacak hukuki-iktisadi bir örgütlenme mevcuttur. Liberalizm, bireycilik, özel mülkiyet, miras, gibi.

Sınıflı, devletçi toplum öncesi insan, ekonomik faaliyeti sadece doğal ihtiyaçlarının karşılanması olarak algılayan doğal insandır. Bu doğal insan kapitalizm öncesi dönemlerde her şeyin ölçüsüdür. Kapitalist sistemle birlikte ilkel ve özgün anlayışı olan doğal insan yok olur ve sermaye birikimi ekonomik faaliyetin hakim güdüsü haline gelir. Kapitalizm, gerçekçi akılcı bir tutumla ve nicel hesaplama yöntemleriyle, yaşamdaki her şeyi bu amaca bağlar. Bu konuda Başkan APO şunları söyler:

"Sermaye birikimi tarihin her döneminde az veya çok vardır. Sümerlerden beri özellikle ticaretin gelişmesiyle servet ve sermaye birikimini sıkça görmekteyiz. Ekonomik zenginler türemiştir. Ya-hudiler bu konuda tarihi bir üne sahiptir. Buna rağmen hakim sistem

haline gelememişlerdir. Hem üst devlet topluluğu, hem alt komünal topluluklar birikimi tehlikeli sayıp kuşkuyla bakmışlardır. Büyük kötülüklerde ebelik yapabileceğini hep göz önüne getirmişlerdir. Bunda en önemli etken de toplumsal ahlaki yırtmasından duyulan korkudur. Savaşçı-iktidar gücü bile, ne kadar toplum üzerinde hükümler sürdürse de toplum ahlakını yırtmayı göze alamaz. Hiyerarşinin kurumlaşması olarak dayandığı toplumsal olguyu koruyarak varolması esastır. Fiziksel olarak yok etse bile, bunu ahlakıyla birlikte yapar. Bir toplumu temel ahlaki geleneğinden soyutlamak, onu çıplak, savunmasız, her tehlikeye açık bırakmaktır. Kapitalist sermayenin sistem haline gelmesi ahlaki, dolayısıyla toplumu çözmeyle yakından bağlantılıdır. İradesi dışında bu böyledir. Toplumsallığı çözmeden kapitalisten sistem oluşamaz. Sistem olmaya doğru gittiğinde çok yıkıcı olur.

Kapitalizm herhangi bir toplum sistemi değildir. Bir nevi toplumun kanserli sistemidir. Genelde sınıflı toplum olarak uygarlığı, özelde kapitalist uygarlığı bir toplumsal hastalık olarak incelemek, bu temelde yaklaşmak büyük önem taşır. Kanser doğuştan gelen bir hastalık değildir. Vücudun yıpranması ve bağışıklık kabiliyetini kaybetmesiyle kendini gösteren bir

hastalıktır. Toplumsal olguda da yaşanan buna benzerdir. Uygarlık sistemlerinde yorulan toplum, sermayenin sızmasıyla tüm dokularında yani kurumlarında kanser hastalığına tutulur. Türüne bağlı olarak az veya çok öldürücü etkiye maruz kalır. Sadece 20. yüzyıl savaşlarını çözmek bu gerçeği birçok yönüyle aydınlatır. Aşırı rekabet, kâr, azami kâr, işsizleştirme, açlık, yoksulluk, ırkçılık, milliyetçilik, faşizm, totalitarizm, demagoji sanatı, ekolojik yıkım, aşırı finans, devletten daha zengin şahıslar, atom bombası, biyolojik ve kimyasal silahlar, aşırı bireycilik kapitalist sistemin kanser türleri olarak düşünülmelidir.

Kapitalizmin tarihteki yeri tahakkümcü sistemlerin sonuncusu olmasından ileri gelir. Hiyerarşik toplumdan beri gözenekleri olan sistemin, Rönesans'ın açtığı özgürlük ortamından yararlanarak başat duruma gelmesi, tüm potansiyelinin açığa çıkmasını da beraberinde getirir. Hem içerik hem de biçim yönünden daha fazla gelişme aşaması olası görünmemektedir. Toplum ve doğanın istismar edilmedik yanı kalmamıştır. Yaşayanlar nicelikselliği aşmamaktadır. Toplumun bu kadar aşırı oynanmasına dayanması, şiddetin atomun patlatılmasına kadar eş görülmemiş boyutlardaki uygulanımından ileri gelmektedir. Hiçbir sistem şiddet ve savaşla bu denli iç

içe yürür olmamıştır. Toplum ve birey rodeo atına binmiş misali hareket etmektedir. İlerleme yok, sadece inip çıkma var. Bireyde de mevcut hakim toplumsal koşulların aşılmaması halinde yenilik arayışı, umut, yön bulma, yaratıcı yetenek olma tıkanmıştır. Sistemin devlet yurttaşlığı anlam ve yapı olarak çözülüş halindedir.

Kapitalizmin temel sınıf formu olan burjuva gerçekliğini bu çerçevede anlamak gerekir. Baskıcı ve sömürücü yeni sınıf demekle özgün bir şey anlatılmıyor; tüm iktidar sınıflarının bir özelliği dile getiriliyor. Burjuva sınıfının özgünlüğü; toplumsallığa karşı bireyciliği, analitik zekâyı azami kullanarak, toplumu saran ahlaki örgüyü hiçbir iktidar gücünün yapamadığı kadar çözmedeki başarısındadır. Doğal toplum da çözülüşünün başlangıcında toplum aleyhine değer birikimine şiddetle karşıydı. Biriken değerleri en çok dağıtan, en değerli birey sayılıyordu. Birikimin tehlikesinin farkındaydı. Hiyerarşik toplum ve devlete geçişten sonra birikim mümkün olabildi. Bu da ancak özel iktidar gücünün varlığıyla mümkündü. Birikim hem bu gücün kurulmasına, hem de bu güç tarafından kurulmasına yol açan süreci başlattı. Zincirleme reaksiyonun mantığı böyle varlık buldu. En çok değer biriktirenler en çok iktidar gücündüler. Daha yakın-

Kapitalist Sistem

dan bakıldığında, birikim bir nevi toplumdan hırsızlıktır. Değeri toplumsuz düşünmek mümkün olmadıgından bu böyledir.

Kapitalizmin iktidar yapısına taşıdığı yeniliklerin başında kurumsal niteliğinin derinliği gelmektedir. Kişiyi bağlanmış iktidardan iktidara bağlanmış kişiler, partiler, hatta toplumlar sistemine geçilmiştir. İktidarın görünmez, soyut niteliği geliştirilmiştir. Bunda ideoloji, politika ve ekonomi katlı işlevlere sahiptir. Ulus kavramından türetilen milliyetçilikle tüm bir ulus iktidarın kendisine ait olduğuna inandırılmıştır. Özünde hiçbir zaman iktidar ulusun olamaz. Her yerde ve her zamanda etnik grupların, hanedanların, ulusların azınlık kesimi iktidarın gerçek sahibidir. Fakat öyle bir sistem yaratılır ki, en alttaki ezilene kadar her birey bir anlamda kendini iktidar sahibi kılmak durumundadır. En alttaki bir ailede en yoksul bir koca karısı karşısında kendini 'küçük imparator' rolünde rahatlıkla görebilir. Karı da zincirleme tarzda çocuklarına karşı bu rolü oynar. Ya çocuklar? Kapitalist iktidarın emperyalizm ve ulusal-sınıfsal baskı sistemi dünyanın tümünü katlayacak büyüklüğe tarihte ilk defa ulaşır. İşgal edilmedik yer kalmamıştır. 19. yüzyılın sonlarında bu gerçeklik yaşanır. Ulusal, sınıfsal, etnik, dini, cinsi temelde tahakküm, erit-

me ve hatta jenosit tarihte en yaygın aşamaya ulaşır. İnsanların en çok birbirlerinin kurdu olduğu çağdır. Kapitalizmin gelişim aşamasında ortak dil ve geleneklerle çevrili bir sınır, ideal birikim için tercih edilen coğrafi büyüklüklerdir. Kutsal vatan anlayışı değil, elverişli kâr, birikim alanı kavramı esastır. Dış rakiplerine kapatılan bu alan sermaye birikimini güvene almak, iktidarını güçlendirmek için idealdir. Milliyetçiliğin doğuşu bu maddi gelişmenin sonucudur.

Toplumların ulusal olgular biçiminde şekillenmesinin doğru- dan kapitalizmin bir ürünü olmadığının kavramak gerekir. Bu konuda da sanki kapitalizm ulus yaratır gibi bir ideacılık ciddi bir yanıltır. Bu yanıltılıktaki Marksizm'in payı da vardır. Toplumlarda klan, kabile, aşiret, milliyet ve millet şeklindeki süreç kendine özgü bir diyalektiğe sahiptir.

Kapitalizmin ulus içindeki zaferi, aynı zamanda milliyetçiliği dinin yerine egemen ideoloji haline getirmesiyle birlikte yürür. Hem içte pazarı geliştirmek, hem dışa doğru açılmak güçlü bir milliyetçilikle yakından bağlantılıdır. Güçlü milliyetçiliğin bu özelliği ulus-devlete götürür. Ulus-devlet dinsel ideolojik örtünün laiklikle aşılmasıyla gelişir. Özünde tüm ulusun devleti diye bir kavram kökünden yanıltır.

*Kapitalizmin ekonomisi demeye pek gerek yoktur. Kapitalin kendisi ekonominin özüdür. O esasta en istismarcı, vahşi reka-
betli, kâr için her şeyi göze ala-
bilen sistemdir. Toplumun meta-
laştırılmayan hiçbir olgusu yok-
tur. Metalaştırılan toplum, elden
çıkarılmak istenen toplumdur.
Böylesi bir toplum yaşam ömrünü
dolduran, dolayısıyla bitirilmesi
gerekten bir düzendir.*

*Bilim ve sanatla sistem kendi
ömrünü uzatmak için olağanüstü
çaba içindedir. Sanıldığının
aksine, bu çaba bilim ve sanatı
(teknik dahil) geliştirmek için de-
ğildir. Bilim ve sanatın olağanüstü
gelişmiş gücüyle kendi bitmişliğini
sürdürmek içindir. Yaşamının
sonlarına gelmiş bir hastanın iyi-
leştirilmesi için tüm bilim ve tek-
niğin imkânlarının kullanıldığı
bir ilgileniş tarzını andırmaktadır.
Bilim ve sanat, sistemlerin bu sü-
reçlerinde, kaosunda daha çok ye-
niden yapılanır ve yeni yaşanabilir
sistemlerin oluşturulmasında vaz-
geçilmez belirleyici rol oynar.*

*Kapitalizmin sisteme eklemesi
ile ortaya çıkan kadın görünümü-
nü metalaştırma düzeyinde gör-
mek gerçeğe daha çok yaklaştıra-
bilir. Klasik kölecilikte kadının
pazarlarda en çok alınıp satıldı-
ğını iyi biliyoruz. Bu durum ca-
riyeler biçiminde feodal kölelikte
de yaygınca sürdürülmüştür. Bu-
rada satılan bütün olarak kadın-*

*dır. Başlık, siyasi rant bu işlemin
aile içine kadar yansımış biçimle-
ridir. Kapitalizmde ise kasap misa-
li gövde parçalara ayrılarak her
kısımına fiyat biçme gibi unsurlar
eklenmiştir. Saçından topukları-
na, göğsünden kalçalarına, gö-
beğinden cinsel organına, omzun-
dan dizlerine, belinden baldırına,
gözünden dudaklarına, yanağın-
dan boynuna parçalanıp değer bi-
çilmeyen hiçbir yeri kalmamış gi-
bidir. Ne yazık ki ruhu var mı yok
mu, varsa ne eder sorusu akla ge-
tirilmez. Beyince de o ezeli 'eksik
akıllı'dır. Özel ve genelevlerin
zevk veren metasıdır. Çocuk maki-
nesidir. En zor işlev olan çocuk
doğurma emekten sayılmaz. Çok
zor bir iş olan çocuk büyütmenin
hiçbir ücreti yoktur. Tüm önemli
ekonomik, sosyal, siyasal, askeri
kurumlarda yeri numunelik de-
ğerindedir. Reklâmların vazge-
çilmez malzemesidir. Cinsiyeti en
çok metalaştırılıp piyasaya su-
nulan yegâne varlıktır. En çok
sövgü ve dövgü konusu yapılandır.
Aşk yalanına en çok alet edildir.
Her şeyine karışlandır. Kadınca
konuşması için özgün bir dil-de-
yim, ses düzeni biçimlendirilen
kimliktir. İnsanca arkadaşlık yapı-
lamayan insandır.*

*Kapitalist toplum sistemine da-
ha kapsamlı ve bütünlüklü bir teo-
rik perspektiften bakıldığında, in-
san toplumu içine sızmış en istim-
rarcı öğeler toplamı olduğu görü-*

Kapitalizm

lür. İstismarcılık, her şeyi anında çıkarına dönüştürme fırsatçılığı olarak değerlendirilebilir. Fırsatçılığın sanat düzeyinde geliştirilmesidir. Hedefi öncelikle maddi değerlerdir. Ancak maddi gelişmeye hizmet ettiği oranda manevi değerler diyebileceğimiz fikir, inanç, sanat değerlerine yönelebilir. Toplumsal olgu adına ne varsa hepsinden bir kâr beklemek temel felsefesidir. Verili olan ister doğal komünal olsun, ister hiyerarşik-devlet değerleri olsun, istismar etmede ayırım tanımaz. Toplumsal bünyeye girmiş aç kurt veya kanser virüsü benzetmesi bu niteliğiyle ilgilidir. Ağacın kurdu ağaçtandır benzetmesini de çağırıştırır. Benzetmelere dayanarak yine belirtmeliyiz ki, kurt tüm süreye dalmadıkça, virüs bünyeyi sarmadıkça, kurtçuk ağacı devirecek kadar kemirmedikçe, kontrol altında tutularak ilgili olgular varlığını sürdürebilir. Hakim sistem haline gelmeyle birlikte aşırı biçimlere kaydığında -doğasında bu var-, kapitalizm en tehlikeli aşamada sayılır. Faşizm ve totalitarizm denen olgu budur. Bu durumda toplumda sürekli savaş durumu yaşanır. Sadece birinci ve ikinci dünya savaşları gibi küresel resmi askeri savaşlar değil, daha vahimi toplumun içinde tüm kurum ve ilişkilerinde savaş yaşanır. "İnsan insanın kurdudur" denen mantık tam işlemeye başlar. Savaş

eşler, çocuklar ve tüm doğal çevreye kadar yayılır. Atom bombası bu gerçekliğin sembolik ifadesidir. Toplumun tümünde içten içe yavaş yavaş ama sürekli bir atomlama yaşanır.

Marksizm'in oldukça çözümlediği değer, kâr, emek, paylaşım, emperyalizm, savaş gibi kavramların kapitalizmdeki işlevini bu çerçevede anlamak daha öğreticidir. Din kitaplarında geçen mahşere yakın 'deccal gelecek' tabiri bu sınıf gerçekliğine oldukça denk gelmektedir. Hiçbir hakim toplum sistemi bu denli toplumun temellerine ve doğal çevresine karşı bir saldırı ve tahrip gücü olamamıştır. Ulusal olgudan ırkçı milliyetçiliği ve faşizmi, doğaya hakim olma olgusundan ekolojik felaketi, kâr olgusundan muazzam işsizliği doğuran burjuva sınıf gerçekliği artık kendini yeme aşamasındadır. Her geçen gün öz niteliklerini yitirerek yok olmaktadır. Kendisine karşı devrimi proletarya değil kendisi yapmaktadır. Yeni toplumsal zaman bu sınıfsal gerçekliğin sürdürülemez, dolayısıyla çözülmesi temelinde ancak kendisini kura bilir."

Bkz: Kapitalizm

Kapitalizm: Feodal toplumun çöküşünden sonra, 16.yy.da Avrupa'da gelişen yeni bir toplumsal sitemdir. Kapitalist sistem, kendisini ni ekonomiye dışarıdan dayatan ye-

ni bir örgütlenme modelidir. Bu sistem toplumun bütün alanlarına nüfuz ederek kendi mantığı içinde yeniden örgütleyerek amaçları doğrultusunda biçim kazandırmaktadır. Sistemin karakteri gereği kar amaçları doğrultusunda toplum yaşamını her yönüyle olumsuz etkilemesidir. Üretim araçlarının özel mülkiyetin elinde bulunması, kar amaçlı kullanılan malların üretim ve dağıtımını, fiyatını arz ve talep mekanizmasıyla serbest piyasada rahat dolaşımını sağlamaktır. Kapitalizm serbest piyasa ekonomisi veya aynı anlama gelen ekonomik liberalizm modelini esas alan bir sistemdir. Buna göre ilkel sermaye birikimi yani ticaret kapitalizmi (merkantilizm), serbest rekabet ve sermaye ihracı dönemleri şeklinde gelişen kapitalizm, sistemlerin en kanlısı ve en sömürücü olanıdır. Hammadde kaynaklarına ulaşabilmek ve üretim altına almak için dünyada işgal edilmedik yer bırakmamakla, dünyayı kendi aralarında paylaşmakta sınır tanımayan, sömürüyü her açıdan derinleştiren bir sistemdir. Klasik ve yeni tip sömürge biçimleriyle yerküreyi adeta bir ahtapot gibi sarmıştır. Bunun için 1914-1940-45 iki dünya savaşıyla milyonlarca insanın ölmesine, bir o kadarının yaralanması ve sakat kalmasına, şehirlerin tahrip olmasına ve yıkılmasına yol açan kapitalizm, her yönüyle hastalıklı bir toplum yaratmıştır.

Kapitalizm özü itibarıyla bir ekonomik sistem değildir. Ekonomiye dıştan yapılan ve tekelinde tutan bir sistemdir. Kar mantığı üzerine şekillenen ekonomik yapısı neyi ön görüyorsa, hiçbir kurala bağlı kalmadan bunu pervasızca yapmaktadır. Üretim araçlarını ve üretim ilişkilerini elinde bulundurarak kar amaçlı meta üretimi yaparak ve bunu serbest piyasa ekonomisi kuralları içinde özgürce dolaşımını sağlayarak azami kar elde etmeyi amaçlamaktadır. Kapitalizmin aşırı kar hırsı ekonominin hammadde kaynaklarını talan etmesinde de sınır tanımamaktadır. Bunun için doğanın ekolojik dengesini bozan, doğa tahribatı ve çevre kirliliği kadar, toplumsal sorunların da kaynağı durumundadır. Toplumunu adeta meta durumuna getirmesi, toplumsallığın dokusunu bozarak bireycileştirmesi ve hastalıklı kılması, uyguladığı ekonomi sisteminin bir ürünü olarak yansımaları bulmaktadır. Başkan Apo kapitalist sistemin toplum üzerindeki etkilerini değerlendirirken: **"Kapitalizm herhangi bir toplum sistemi değildir. Bir nevi toplum kanserli sistemidir. Genelde sınıflı toplum olarak uygarlığı, özelde kapitalist uygarlığı bir toplumsal hastalık olarak incelemek, bu temelde yaklaşmak büyük önem taşır. Kanser doğuştan gelen bir hastalık değildir. Vücudun yıpranması ve bağıışıklık kabiliyetini kay-**

Kapitalizm

betmesiyle kendini gösteren bir hastalıktır. Toplumsal olguda da yaşanan buna benzerdir. Uygarlık sistemlerinde yorulan toplum, sermayenin sızmasıyla tüm dokularında yani kurumlarında kanser hastalığına tutulur. Türüne bağlı olarak az veya çok öldürücü etkiye maruz kalır. Sadece 20. yüzyıl savaşlarını çözmek bu gerçeği birçok yönüyle aydınlatır. Aşırı rekabet, kâr, azami kâr, işsizleştirme, açlık, yoksulluk, ırkçılık, milliyetçilik, faşizm, totalitarizm, demagoji sanatı, ekolojik yıkım, aşırı finans, devletten daha zengin şahıslar, atom bombası, biyolojik ve kimyasal silahlar, aşırı bireycilik kapitalist sistemin kanser türleri olarak düşünülmelidir." şeklinde izah etmektedir.

Kapitalizmin ekonomik sistemi artı değerden beslenmektedir. **"Kapitalin kendisi ekonominin özüdür. O esasta en istismarcı, vahşi rekabeti, kar için her şeyi göze alabilen sistemdir."** şeklinde yorumlayan Başkan Apo, kapitalist sistemin tahlilinde reel sosyalizmin içine girdiği yanılıklı yaklaşımları, Marks ve Lenin'i aşan tahlillerle ortaya koymaktadır. Kapitalizmin çıkış koşullarında feodal sistemle iç içe yaşayarak, kendisinden önceki sistemleri kendisine katarak devletleşmesi, bilim ve sanat alanlarındaki gelişmeleri tekeline alarak iktidarına bağlanması, en üst aşama olan emperyalistleşmesi, her alan-

da dengesiz gelişmesi ve bu konuda her türlü savaşmayı göze alması onun yaşadığı temel süreçlerdir.

Bilim ve teknolojinin gelişimi ile birlikte iktidarını daha da perçinleyen kapitalizm günümüzde aşılması gereken bir sistem durumundadır. Toplumsal kesimler üzerindeki baskıcı ve sömürüye dayanan etkilerini, yönetim mekanizmasını, ekonomi politikasını, hukuk sistemini, ahlak ölçülerini, bireyci yaşam alışkanlıklarını aşmak en temel sorunlardır. Burjuva sınıfının, ekonomik, siyasi, askeri, bilim teknik gücü elinde tutarak halklara baskı, şiddet uygulayarak diğer toplumsal muhalefeti, (başta kadın ve gençlik olmak üzere) tüm sınıf ve tabakaları sindirerek iktidarını sürdürmesi tüm sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Alternatif iktidar aracı olarak ortaya çıkan reel sosyalizmin dogmatik devletçi geleneği aşamaması sonucu yıkılması, kapitalizmin güçlenmesine katkı sunmuştur.

Kapitalist sistemin ulus-devlet anlayışı, milliyetçilik, faşizm ve totaliter iktidar biçimleri kanla beslenen rejimler olarak bu sistemin icatlarındandır. Gerek ekonomik örgütlemeye ve gerekse toplumsal yapılanmada kapitalist sistemin analizi çok ayrıntılı yapılmış olmakla birlikte yanılıklı yaklaşımlar da mevcuttur. Kapitalizmin ulusları ortaya çıkardığını ve bu anlamda ilerici roller oynadığına ilişkin tez-

ler dikkate alındığında, fazla gerçekçi olmadığıdır. Kapitalist sistemin aşılması konusunda üretilen düşüncelerin ve pratik uygulamaların yeterince başarıya ulaşmaması ve hatta onun yedeğine düşmesi ise başka bir handikaptır.

Sistemin eleştirisi yapılırken, bütün olumsuzluklarına ve vahşetine rağmen, insanlığı metalaştıran ve hiçleştiren, bireyselleştiren, yozlaştıran yaşamına rağmen tek yanlı ele almak hatalı bir yaklaşım olacaktır. Başkan Apo bu konuya ilişkin vurgu yaparken sistemin çıkış yapabileceğine vurgu yapmaktadır. **"Açıklığa kavuşturulması gereken diğer önemli bir nokta, kapitalizmin eleştirisinin onun toptan karalanması anlamına gelmediğidir; birey olarak her kapitalistin tarağın dişleri gibi olmadığıdır. Kapitalist sistem çeşitli biçimlerde çıkış yapabilir. Birincisi, kendini restore edebilir. Nitekim birinci ve ikinci dünya savaşlarından sonra bunu başarmıştır. Birçok ülke savaşlarından sonra da restorasyonlar gerçekleştirmiştir. İkincisi, daha önce denediği mezheplerini yenileyerek çıkış yapabilir. Sıkça denen muhafazakâr-sosyal demokrat ardışıklığı daha köklü biçimlerde yürütülebilir. Sistem geniş bir değişim almasıyla sahiptir. Model geliştirmede tecrübelidir. Üçüncüsü, büyük kaybedeceğini görünce, orta yol olarak karşı güçle geniş bir uzlaşmaya gidebi-**

lir. Dördüncüsü, kendisi yine her şeyi kaybetmektense, büyük değişimleri uygun görebilir. Tarih boyunca hakim sistemler ağır kriz dönemlerinde bunlara benzer birçok değişimi gerçekleştirmişlerdir. Kapitalizmin tarihinde de benzer değişimler sıkça yapılmıştır."

Kapitalizmi en fazla yorumlayan ve üç ciltlik kapital eseriyle tahlilini yapan Marx'ın ve Marksizm'in çeşitli görüş ayrılıkları, kapitalizm ve kapitalist toplum hakkındaki ortak görüşleri **"... Kapitalist toplumun, kapitalist kar gereksinmesinin nihai olarak ağır bastığı ayrı bir toplumsal örgütleniş biçimi olduğu görüşü üzerinde kuruludur. Bu çerçeve içerisinde, karın sırrının, sermayenin emekten artı-kar sızdardığı, sonra da o artı değeri evrim halindeki bir dizi karmaşık politikadan geçirerek toplumsal organizmanın her yanında dolanıma soktuğu üretim süreci içinde yattığı genel kabul görür. Sistem bu özel akımla beslenerek büyür ve gelişir. Dolarıysa bu toplum tipinin temel koşulu kardır, her şey sonunda ona gelir dayanır; birikim ve değişme ise onun zorunlu bağlaşıklarıdır."** olarak belirtilebilir.

Bkz: Kapitalist Sistem

Kapitülasyonlar: Yarı sömürgeleşme sürecindeki Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Avrupa dev-

Kapitülasyonlar

letlerine tanıdığı çeşitli ekonomik imtiyazlardır. Batı Avrupa menşeli ticaret şirketlerinin bu imtiyazlardan yararlanarak büyük sömürü gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Avrupa menşeli metallerin Osmanlı sınırlarından içeri girmesi, hiçbir engelle karşılaşmadığı gibi, herhangi bir gümrük tarifesi de uygulanmamaktaydı. Şirketler anlaşmalar gereği mallarını istedikleri gibi ve istedikleri alanlardan ülke sınırlarından içeri sokabilmekte; istedikleri kişi ya da şirketle diledikleri tarzda bir ilişki geliştirmekteydiler. Kimse de buna müdahale edemiyordu. Dahası kapitalist şirketler herhangi bir gümrük ödemeden ülke sınırlarından içeri soktukları malları, diledikleri yerlerde, istedikleri kadar dağıtabilmekte, metallerini de yine kendileri fiyatlandırmaktaydılar. Bu yaklaşımla hem pazar ve fiyatlar üzerinde tam bir hakimiyet sağlıyor hem de bağımlı duruma getirilen Osmanlı İmparatorluğu üzerinde tam bir denetim kuruyorlardı. Zaten kapitülasyonların kendisi de kurulan bu denetimin bir sonucuydu.

Kapitülasyonlar Osmanlı topraklarında ve idaresinde yaşayan Avrupa kökenli gayri müslim insanlara da ayrıcalıklar tanıyordu. Hristiyan kökenli bu insanlar Osmanlı tebaası da olsalar, Avrupa'nın koruması altında olup, ayrıcalıklıydılar. Yerleşim ve dolaşım kadar, ticaret yapma özgürlüklerine de sa-

hiptiler. Gümrük vergilerinin çok yüksek olduğu ve adeta bu gümrük vergileri yoluyla pazarın dışa kapatıldığı bir dönemde, Osmanlı gümrük vergilerini ya tamamen kaldırarak veya çok cüzi bir düzeye indirerek Avrupa merkezli ticaret şirketlerinin pazar üzerinde tam anlamıyla hakimiyet sağlamalarının yolunu açıyordu. Avrupalı şirketler fiyatları kendisi tespit ediyor, hangi alana ne kadar mal süreceğini kendisi belirliyor, ticaret ilişkilerini kimlerle geliştireceğine kendisi karar veriyor; devlet ise seyirci, onaylayıcı ve koruyucu bir konumda bulunuyor. Bu ilişkilerin büyük çoğunluğu da Osmanlı topraklarına yerleşik olan gayri müslim tebaa aracılığıyla yapılmaktaydı. Belirtilen dolaşım ve ticaret özgürlüğü bu çerçevede değerlendirildiğinde kapitülasyonların yarattığı sonuçların ne kadar kapsamlı olduğu görülür. Dahası yasal düzenlemelerin gayri müslim tebaa dikkate alınarak gerçekleştirildiğini de belirtmek gerekir. Osmanlı yasalarının bu tebaa için geçerli olmadığını, bu "vatandaş"lardan her birinin köken olarak bağlı oldukları ülke yasaları tarafından bağımlı oldukları, bu ülkenin mevzuatı tarafından hak ve görevlerle, suç ve ceza ile çerçevelendiği söylenebilir. Örneğin Avrupa'nın herhangi bir ülkesinin yurttaşları olan, ama Osmanlı toprakları üzerinde doğan veya bu topraklar üzerinde yaşayan herhangi bir in-

san işlediği bir suçtan dolayı Osmanlı yasaları tarafından yargılanamaz, kendi ülkesinin yasalarına göre yargılanır ki bu da esasında bir yargılanma değildir. Dolayısıyla Osmanlı topraklarında yaşayan gayri müslimlerin kapitülasyonlarla dokunulmaz kimlikler kazandıkları söylenebilir. Bu dokunulmazlığın ticaret ve pazarla bütünleşmesi ülkenin gerçek niteliğini açığa çıkarır. Ülke üzerinde Osmanlı'nın idaresi olsa da gerçekten hakim olanlar Avrupalı devletler ve onların şirket temsilcileridir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletlerinin hakimiyetine girip yarı sömürgeleşmesiyle birlikte yaptığı her yasal düzenleme Avrupa devletlerinin ve şirketlerinin çıkarlarını gözetmiştir. Bunlardan en önemlileri Gülhane Hattı Hümayunu olarak da bilinen Tanzimat Fermanı ile Islahat Fermanı'dır. Her iki fermanın da İngilizler tarafından dikte ettirildiği, tarihçiler tarafından belirtilir. Hatta Mustafa Reşit Paşa'nın sarayda İngiliz büyükelçisinin yanından ayrılarak fermanı okumak üzere Gülhane Parkı'na gittiğini de yine tarihçiler belirtir. Her iki fermanın çerçevesi de Avrupa devletlerinin, şirketlerinin ve yurttaşlarının çıkarları gözetilerek hazırlanmıştır. Gayri müslim yurttaşlar ticaretin hakimi haline getirilmişlerdir. Avrupalıların kullandığı bu ayrıcalıklı durum kapitülasyonlar olarak ta-

nımlanmış olup, Osmanlı İmparatorluğu'nun yarı sömürgeleşme sürecini başlatmıştır.

Bkz. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı

Kâr: Bir malın gerçek fiyatı ile satış fiyatı arasındaki fark miktarına kâr denilmektedir. Elde edilen fazla kazançtır. Ekonomi dilinde artık-emekten elde edilen ve artık-değer olarak da bilinen, üretmeden, fazladan elde edilen kazanç miktarıdır. Bir malın gerçek değerinin maliyeti ile piyasadaki tüketim değeri arasındaki parasal farka kâr denilir. Kapitalist üretim biçiminde, (üretim tarzı) toplumun ihtiyaçları kadar üretim yapmaktan ziyade, kâr amaçlı bir üretim, kâr marjının (pay) sürekli kılınması için, buna uygun bir üretim biçiminin esas alınmasını gerekli kılar. İhtiyaç duyulan sektörlerde yatırım yapma yerine daha fazla kâr getiren alanlarda yatırım yapmak daha ön plana çıkmaktadır.

Bkz: Kar yasası

Kar Yasası: Kar yasası aynı zamanda kapitalist birikim mekanizmasının işleyiş tarzıdır. Bu yasa veya işleyiş tarzının bir ayağını sermaye oluşturmaktadır, diğer ayağını ise nüfus oluşturmaktadır. Sermayenin iki evreden geçer ve birincisi sermaye yoğunlaşması, diğeri ise sermayenin merkezileşmesidir.

Karahanlılar Devleti

Sermayenin yoğunlaşarak merkezileşmesi, üretim araçlarını elinde bulundurması, emek sürecini sağlayan tüm araçları (yani insan gücü, iş gücü, nüfus anlamında) elinde bulundurması anlamındadır. Bu sermaye birikimi arttıkça yoğunlaşma da artmaktadır. Bir yandan üretim araçlarını elinde bulunduran sermaye sahipleri, diğer yandan emek gücü araçlarını da elinde bulundurması daha fazla sermaye birikimine ve giderek daha fazla merkezileşmeye yol açmaktadır.

Sermayenin işleyen bu mekanizmaya göre, sermayeler arası rekabetin ortaya çıkması, sonunda sermayenin giderek daha sınırlı ellerde merkezileşmesine yol açtı ki bu da sermaye birikimini daha da hızlandırdı. Anlaşılır kılmak için başka bir deyişle sermayenin (paranın) sınırlı kişilerde ve büyük miktarda birikmesi bu sermayenin daha fazla kar getirmesi anlamına gelmektedir. Bu karlı sermaye birikimi, sermayenin daha merkezi hale getirilmesinde hızlandırıcı bir unsur olarak rol oynadı. Bu bahsettiğimiz değişim, emek gücü talebinde bir azalmayı beraberinde getirir.

Daha fazla kar esasına dayanan bu sistem işleyişi, emek gücünün azalmasını yaratırken, buna paralel olarak da emek arzında bir artış demek, anlamına gelmektedir. İşte kar yasası denilen yasa buna denilmektedir. Yani kar yasasına göre emek gücünün azalması, emek ar-

zının artmasıdır. Ucuz iş gücü ile daha fazla üretim bir başka deyişle kapitalizmdeki sermaye yoğunluğu daha fazla kar olduğundan sermayeyi ellerinde bulunduranları daha fazla zengin yaparken, çalışanları da o kadar fakir yapmaktadır.

Marks, sermayenin bu işleyiş sitemini çözümlerken ortaya çıkardığı sonucu "kapitalist birikimin genel yasası" olarak adlandırmaktadır. Bir yandan zenginlik, diğer yandan fakirlik temelinde işleyen mekanizmanın bu kurala göre işlemesine kar yasası denilmektedir.

Bkz: Kâr

Karahanlılar Devleti: 840-1212 yılları arasında Orta Asya ve günümüz Çin topraklarında hüküm sürmüş bir Türk devletidir. Kuruluş dönemine ilişkin pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Karluk, Çiğil, Yağma ve diğer Türk boylarından oluşmuş bir federasyon gibidir. 840'ta Uygur Devleti'nin Kırgızlar tarafından yıkılmasıyla Bilge Kül Kadir Han tarafından kuruldu. 893 yılında Kaşgar bu devletin başkenti oldu. Bilge Kül Kadir Han'dan sonra devleti Bazur Arslan Han ve Oğulçak Kadir Han yönetir. Balasagun ve Taraz merkezli iki ana idari bölgeye ayrılan devlette, Bazur Arslan Han Balasagun'da büyük kağan olarak ve Oğulçak Kadir Han Taraz'da ortak kağan olarak yönetimi paylaşmışlardır. 10. yy

sonlarında Oğulçak Kadir Han'ın yeğeni Satuk'un (Satuk Buğra Han) savaş halinde bulundukları Samani sığınmacıların etkisiyle İslamı kabul etmesi devletin tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. İslamı kabullünden sonra Abdülkerim adını alan Satuk Han, devletin sürekli savaş halinde olduğu Samaniler'den aldığı destek ile amcasına karşı mücadele edip devleti ele geçirmiştir. İslami devlet dini olarak benimseyen, Satuk Han döneminde Karahanlı Devleti'nin tamamı bu dine geçmiştir. Tarihteki ilk Müslüman Türk devleti olup, 1042'de hanedan kavgaları sonucunda Doğu ve Batı Karahanlılar olarak ikiye bölünür.

Doğu Karahanlılar: 1042 - 1211 yılları arasında hüküm süren devletin merkezleri Balasagun, Taraz ve Kaşgar olmuştur. İlk hükümdarı Tamgaç Buğra Han'dır. Karahitaylılarca yıkılmışlardır.

Batı Karahanlılar: (1042 - 1212) Başkenti Özkent'tir. 1212'de Harzemşahlar tarafından yıkılmıştır.

Karakter: Sözlük tanımı, "*herhangi bir şeyi başka şeylerden ayıran temel özellik...*" olarak ifade edilir. Genelde sosyolojik ve psikolojik bir kavramlaştırma olduğundan kişiyi kişi yapan, kendine özgü, ayırt edici tipolojik özellikleri tanımlar. Karakter, özü itibarı ile de özgün tipolojik bir tanımla-

madır. Genetik kalınlardan, çevre koşullarından, eğitim ve bilgi durumundan, yaşamın ve zamanın koşullarından kaynaklı, toplumsal ortamın yarattığı ruhsal şekillenmenin kişiye farklı belirginlikler kazandırması ile oluşan kendine has özelliklerdir. Karakter, esasen de sosyo-psikolojik bir şekillenmedir. Tek başına bir bireyi diğer bireylerden ayırt eden özellikleri ifade etmez. Aynı zamanda bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan özellikleri de ifade eder. Örneğin bir Alman, bir Arap ya da bir Kürt karakteri denilir. Karakter bu anlamda tarihsel zaman içinde birçok etkenin rol oynayarak, o toplumun doğası olarak şekillenmiş, orijin, o topluma has oluşmuş sosyal, kültürel ve ruhi davranış özellikleridir.

Karakter deyimi, sadece verili insanlar ve toplumlar için kullanılan bir deyim değildir. Örneğin bazı tarihi kesitler, dönemler ve bu anlamda yaşanmış olan süreçler vardır. Bu tarihi kesitler, kendine has özelliklerinden ötürü karakteristik dönemler olarak adlandırılır. Her toplumsal zamanın dili ve eylemi, o toplumsal dönemin karakterini yansıtır. Bir köleci toplumun yarattığı karaktere köle karakteri, feodal toplumun şekillendirdiği kişilik tiplemesine feodal karakterli kişilik denilir. İşte böyle her dönemin karakteristik özellikleri, o dönemin ruhunu yansıtır ni-

Kargaşa

teliktendir. Bunu, o dönemin toplumsal karakteri, sınıf karakteri şeklinde izah etmek de mümkündür. Yazınsal alanda, edebiyatta yaratılan önemli tiplerin veya tarihte oynadıkları rollerinden dolayı kalıcılaşan kişiliklerin simge durumuna gelmeleri de, kendi dönemlerinin karakterleri olarak anılır. Tarihte, mitolojide olduğu gibi, dinlerde de buna benzer karakterler mevcuttur. Hristiyanlıktaki Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçlü tiplmesi buna örnektir.

Yine devlet ve iktidar yapılarına ilişkin taşıdığı ve temsil ettiği mantık, düşünme sistemi ve uygulama biçimi, o iktidarın yapısal karakterini belirler. Ortadoğu devletleri bu anlamda totaliter, monarşik, oligarşik, baskıcı ve despotik karakterli iktidarlara olarak tanımlanır.

İşte her olayın, olgunun ve oluşumun farklı düşünsel, eylemsel ve yapısal özellikler taşımasından ötürü oluşan bu ayrımlar, böyle karakter özelliği ile izah edilir veya değerlendirilir. Gündelik dilde de karakter yapısı ile oluşan ayırım özellikleri; ekonomik, sosyal, siyasal, askeri, faşist, ırkçı, milliyetçi, devletçi, devrimci, direnişçi, savacı, demokrat, kapitalist, sosyalist, kolektif karakterli vb. daha da sıralanabilecek, olumlu ya da olumsuz anlama gelebilecek şekilde tiplendirilir, isimlendirilir.

Karbon: Atom numarası 6, atom ağırlığı 12 olan, doğada el-

mas, grafit gibi billurlaşmış veya maden kömürü, linyit, antrasit gibi şekilsiz olarak bulunan bir elementtir. 'C' harfiyle tanımlanır. Bazı elementler parçalanıp kendisiyle birleştiğinde farklı biçimler almasına vesile olur. Yani bir element olarak başka elementler arasına girdiğinde, o elementlerin biçimlerinde farklılıklar yaratarak başka elementlere dönüşmesini sağlar.

Fosilleri içinde bulundurduğu için jeoloji ve arkeoloji biliminde çok kullanılır. Geçmiş zamanı süreçlendirmede başvurulan veya kullanılan temel bir elementtir.

Kargaşa: Düzensizlik, başıbozukluk, dağınıklık, örgütsüzlük olarak bilinen ortamlarda hüküm süren belirsizlik durumudur. Her an her şeyin gelişebileceği bir zemin de denilebilir. Bu tür ortamlar bazen bilinçli olarak dayatılmaya ve yaratılmaya çalışılır. Tahrikler, kışkırtmalar ve provoke etmeler, kargaşa ortamının yaratılmasında başvurulan taktikler olarak bilinir. Bazı kitlesel kabarmalar, ani tepkiler ve reflekslerle öncüsüz ve örgütsüz, bilinçli ve planlı olmaktan, hedef ve amaçtan yoksun olduklarından bir kargaşaya dönüşürler. Kimenin kimseye söz geçiremediği, denetim ve hâkimiyetin olmadığı, her yöne savrulmanın olabildiği ortamda kitle psikolojisi ile içine girilen karışıklık tam bir kargaşa durumudur.

Karikatür: Her hangi bir bireyin, toplumun ya da olayın çizgilerle gülünç durumda gösterilmesi veya tasvir edilmesidir. Bir durumu basit bir şekilde çizgilerle anlatma ve aktarma sanatıdır. Aslı durumundaki unsuru ya da materyali çok bayağı bir şekilde nüksettirmesidir. Ya da kopyasından daha kötü bir durumda işlemesi anlamına gelmektedir. Karikatür bir çizgi sanatı olmakla birlikte, bu sanatla uğraşan kişi, üzerinde eğildiği materyalin mecazi yönlerini öne çıkarır ve ilgi çekici bir tarzda okuyucu kitlesine sunar. Anlatım tarzına da yansıyan karikatür sanatı, olay ve olguların gerçeğinden farklı ve alaycı bir üslupla anlatım biçimidir.

Yazım-çizim sanatında olay ve olguların karikatürize edilmesinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Her tür olay, kendi konusunu oluşturmaktadır. Mizah yönü ön planda olmasına rağmen, yani güldürdüğü kadar düşündürme yönü de ağırlıktadır. Siyasi literatürde ise bir şeyi olumsuzlama anlamında kullanılan bir sözcük olmaktadır.

Karmatiler: Karmatilik, 9. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar İslam dünyasını sarsan eşitlikçiliği (iştiraki) savunan toplumsal bir harekettir. Batını kökenli bir akım olan Karmatilik, adını kurucusu Hamdan Karmat'tan almış olup, Abbasilere karşı gelişen bir muhalefet hareketidir. Irak, Suriye, Bahreyn

ve Kuzey Afrika'da etkili olmuştur. 9. yüzyılın ikinci yarısında, Aşağı Mezopotamya'da gelişen Zenc İsyanı bastırılmış, ancak devlette yarattığı tedirginlik daha çok büyümüştür. Başları ezilmiş gibi görünen isyancı Zenc birlikleri, kalabalık köylü topluluklarının da katılımıyla yeniden güçlenmiştir. 980 yılında yeniden patlayan ve uzun yıllar devam eden bu isyanları, Savad'ın dışında oturan gizli şefler yönetmiştir. Bu gizli şeflerden aldığı buyruklarla işe koyulan Hamdan Karmat da, Kufe'nin doğusunda, Vasit bölgesinde kendisine bir yer yaptırmıştır. Burada ortaklaşa bir yaşam örgütlendirilmiş, ortak sofhalarda yemek yenmiş, bütün mallar ortaklaşa kullanılıp giderler de ortak bir kasadan karşılanmıştır. Karmati üyelerinin yaşlarına, cinsiyetlerine ve yeteneklerine göre çalışma ve üretime katıldıkları, çocukların bakımının da toplumsal bir yaklaşımla ele alındığını tarihçiler belirtmektedir. Bu özellikleriyle Karmatiler çağının çok ilerisinde veya çağının çok aykırısı yaklaşıma sahip bir hareket olarak tarihteki yerini almıştır.

Karmatiler başarıya ulaşabilmek için Arap aristokratlarının partizanlıklarından yararlanmak istemişlerdir. Bu düşünceden yola çıkarak; "hilafetin Ali'nin çocuklarının hakkı olduğu" savını ileri sürmüş, bir anlamda "Aleviciliği" ya da "Ali yancılığı" savunan bir ha-

Karşıtların Birliği Ve Savaşımları

reket görüntüsü sergilemişlerdir. Ancak bu yaklaşım Karmatilerin gerçeğini yansıtmamaktadır. Karmatiler bu yaklaşımı taktik bir araç olarak kullanmışlardır. Bu taktik yaklaşım onlara Arap dünyasının önemli bir kısmının kapılarını açmıştır. Oysa Karmatilere göre yıkılması gereken şu ya da bu halife değil, eskiyen egemenlikçi düzendi.

Tüm Batını hareketlerde olduğu gibi, Karmatiler de hem ideolojik, hem pratik olarak büyük mücadele vermiş, bir tür "ilkel sosyalizmi" temsil edip yaşamışlardır. Siyasallaşmayı beceren Karmatiler, yoksul halk kesimlerinin sınıfsal ayrışmaya tepki ifadeleridir. Sınıfsal ve zihniyet durumlarına bağlı olarak toplumsal bir kesimi temsil etmişlerdir. Ortadoğu'nun sosyal mücadele tarihinde önemli bir yer tutan Karmatiler "komünal-demokratik" değerlerin yaşayan ruhu olarak varolmuşlardır. Yürüttükleri ideolojik ve pratik mücadele gerçekliğiyle ezilenlerin ruhu, vicdanı ve dili olmuşlardır. Bu yönleriyle devletçi toplum sahipleri tarafından korku kaynağı olarak görülmüş, ters yüz edilerek saptırılmaya, içi boşaltılmaya çalışılmıştır. Tarihsel gelişim ve egemenlikçi devlet sistemleri bu vb. hareketlerin başarıya ulaşmalarını engellemiştir. Ezilen sınıf olarak yönetim tecrübe yetersizlikleri, egemen sınıfların her türlü yönetim hilesini bilmeleri karşısında, haklı da olsalar yenil-

mekten kurtulamamışlardır. Toplumsal sisteme hakim egemenlikçi anlayış, bu hareketlerin gelişip demokratik bir zemin yaratmalarına izin vermemiştir. Ama yine de özgürlük ve eşitlik mücadeleleri tarihinde önemli bir yer edinmiş, sonraki hareketler üzerinde ciddi bir etki bırakmışlardır.

Karşıtların Birliği Ve Savaşımları (Çelişme) Yasası: Diyalektik ve tarihsel maddeciliğin saptadığı üç evrensel yasadandır. Diyalektik materyalizme göre, nicelikten niteliğe geçiş yasası ve olumsuzlanmanın olumsuzlanması yasası ile birlikte doğanın, toplumun ve bilincin üç evrensel yasasından biridir. Nesnel gerçeğin ve insan bilgisinin her alanında etkin ve geçerli olan bir yasadır. Doğada, toplumda ve bilinçte tüm nesneler, olaylar ve süreçler içlerinde bir karşıtlık (diyalektik, iç çelişki) taşır. Bu karşıtlık tüm hareket ve gelişmenin kaynağıdır. Nesneler, olaylar ve süreçler bu karşıtlıkla devinir ve gelişirler. Bu karşıtlıklar hem bir birlik (biri olmadan öbürü de olmaz), hem de bir savaşım (biri öbürünü sürekli olarak dışındalar) içindedirler ve birbirlerine geçişirler (biri öbürünü sürekli alt etme, onun yerine geçme eğilimindedir).

Doğa, toplum ve bilinç bu evrensel yasayla işler ve gelişir. Gelişme, bu savaşım sonucu, birliğin ortadan kalkıp yerine yeni bir birli-

ğin doğması demektir. Bundan ötürüdür ki karşıtların birliği geçici (görelî, ikincil), karşıtların savaşımıysa sürekli (temel, birincil). Bu yasadan ötürüdür ki eski, daima yerini yeniyeye bırakır. Doğada, toplumda, bilinçte buna birçok örnek verilebilir. Yumurta bu yasayla civciv olur; toplumsal bu iç çelişki sonucunda gerçekleşir, bilgi bu yasayla ilerler. Hareket ve gelişme, karşıtların savaşımı sonucu olduğundan bu yasaya "diyalektiğin özü" denir.

Gerçekten de diyalektiğin yapısı bu birlik ve savaşımdır. Diyalektik deyiminden anlaşılması gereken bu birlik ve savaşımdır. Her nesne, olay ve süreçte diyalektik birlik ve savaşım içseldir, hiçbir dış etkiyi gerektirmez, eş deyişle dışsal bir etkinin sonucu değildir. Kaldı ki diyalektik deyimini daima içsel olanı dile getirir; örneğin bir meyvenin ağaçtan koparılması mekanik bir devinim, kendiliğinden olgunlaşıp düşmesi diyalektik bir devinimdir. Karşıtların birliği ve savaşımı da böylece diyalektik, içseldir. Karşıtların birliği ve savaşımı yasası, devimin ve gelişmenin kendiliğindenliğini dile getirir.

Bu doğanın oluşum ilkesidir. Ancak bundan karşıtların bir birini yok etmesi sonucunu çıkarmak doğru değildir. Marksizm toplumsal gelişimde bu ilkeyi böyle yorumlamıştır. Toplumda sınıflar çelişir, çatışır, yeni toplumsal gelişim

doğar ve yenide eskiye bir şey yoktur artık, yaklaşımı vardır. Bu yaklaşıma göre gidildiğinde örneğin bir sistem olarak doğal toplumun yenilmesi beraberinde onun yok olmasını getirir. Halbuki bir sistem olarak yenilse de temel insani, demokratik ve komünal değerler olarak, devlet dışı toplumun temel yaşam tarzı olarak varlığını tüm tarih boyunca sürdürmüştür ve sürdürecektir. Aksi halde toplum ortadan kalkar ki bu da yok olma anlamına gelir. Dolayısıyla zıtların birbirini yok ettiği şeklinde ele alış, diyalektiği kaba ve dogmatik ele almanın bir sonucudur. Doğada geçerli olan yaklaşım ise, tez, anti tez ve bunların yeni oluşumu olan sentezdir. Sentez ne tümenden yenidir, ne de eski olandır. Her ikisinden bir şeyler taşısaya da yeni bir oluşumdur.

Toplumların oluşum ve gelişim özelliklerine bu ilke daha çok uymaktadır. Bilinçli emeği ve toplumsallığıyla insanlaşan varlık, giderek kendisini geliştirir. Bu ilk oluşum aşamasında doğayla bir çelişki arz etse de bu çelişki bitirici ve öldürücü değildir. Daha çok tamamlayan, bütünleyen bir yaklaşım sergiler.

Devletçi toplum olarak tarif ettiğimiz sınıflı ve hiyerarşik toplumun tümü, yalnız başına sınıflardan oluşmaz. Çünkü toplumun tümü devletli toplum değildir, devletli toplumun dışında da bir toplum vardır ki asıl toplum da budur.

Kartaca

Devlet toplum içinde bir üst toplum iken, alt toplum yani demokratik toplum da devlet dışı bir şekilde, onunla hem ilişkili hem de çelişkili bir halde yaşamaktadır. O nedenle de devlet toplumun tümünü temsil edemez. Toplum içinden çıkan, topluma hakim olan üst topluma karşılık gelir.

Aynı durum bilinçlenme için de geçerlidir. Yeni öğrenilen her şey, eski bilgilerle çatışır. Ancak oluşan yeni bilinç düzeyi hem eskinin bilgisini taşır, hem de yeninin bilgisini taşır. Böyle olmazsa tecrübe denen bir şey olmaz. Her yeni bilgi, eskiyi tümünden yıkıp yok etse, insan bilinci ya köksüzleşir ya da hep yerinde sayar. Bir yap-boza dönüşür ki, bu da hem toplumun gelişimine hem de bilincin gelişimine terstir.

Önderlik, bu oluşuma doğal diyalektik diyor. Yani, her oluşumun bir çelişkinin, çatışmanın sonucu olduğunu belirtiyor. Ancak bu çelişki ve çatışmaların birbirini yok etmekten ziyade, birbirini tamamlayarak yeni bir oluşuma evrildiğini belirtiyor. İşte Önderlik ve PKK diyalektiğinin özü budur.

Bkz: Diyalektik

Kartaca: Bir ticaret uygarlığı olarak doğup gelişen Fenike uygarlığının Akdeniz ticaretini elinde tutmak için MÖ. 800'lü yıllarda bugünkü Tunus civarında kurduğu uç bir kolonidir. Kartaca kelimesi Fe-

nikece olup 'yeni kent' anlamına gelir. Güneyden Mısırlılar, doğudan Asurların baskıları karşısında ayakta kalmaya ve direnmeye çalışan Fenikelilerin, deniz yoluyla Akdeniz'e açılma ve ticareti geliştirmenin dışında bir çıkış yolları yoktur. Bu yüzden deniz ticaretine çok büyük önem vermişlerdir. Gemicilik bir Fenike icadıdır. Bu gemilerle adeta Akdeniz çevresinin tüm değerleri Fenike'ye taşınır. İşte bu ticaretini daha sağlam ve güvenli yapabilmek için sınırının en uç kısmında Kartaca kolonisini kurarlar. Fenikeliler buraya geldiklerinde başta yerlilerle çatışmış, daha sonra da yerlilerden para karşılığında yer almışlardır. Tamamen ticari olan bu koloniyle tüm Akdeniz ticaretini denetlemeyi hedeflemişlerdir. Hatta 'Batı Akdeniz'i ve Kuzey Afrika'yı temsil eden ve hinterlandı gibi kullanabilen bir konumdur.'

Ticareti sayesinde kısa sürede bağımsız bir kent konumuna ulaşır. Fenikelilerin giderek güç kaybetmeleri Kartaca'nın daha da güçlenmesine neden olmuştur. Giderek bir örnek teşkil etmeye başlar. Merkezi otoritelerden uzak olan bu kent devleti kısa sürede toplumun çatlaklarına sızmış, tüccarlar için iyi bir sığınak olmuştur. Tüccarların taşıdığı değerlerin buraya akması onu daha da güçlendirir. Giderek hemen karşı tarafında olan Roma İmparatorluğu için ciddi bir

tehdit olur. Kuzey Afrika'da Greko-Romen uygarlığıyla Mezopotamya uygarlığının kesişme noktasındadır. Bu da ayrı bir güçlenme dayanağıdır.

Roma ve Kartaca aynı alanlarda ticaret yaparlar. Aynı zemin üzerinde gelişirler. Bu durum gidecek büyüyen ve imparator olmak isteyen iki gücün arasında çatışmalara neden olur. Kartaca bir çıbanbaşı gibi Roma'yı hep zorlar, tehdit eder. Yaklaşık yüz yıllık çatışmalı ve uzlaşmalı bir durum yaşanır. Ancak Kartaca'nın İspanya'ya yönelmesi Roma'yı daha yakından tehdit eder. Zaman zaman yaşanan çatışmalarda Roma ordusu yenilgiye uğratılır.

Ticari olarak çok gelişen Kartaca'nın varlığını daha güveneli sürdürebilmek için imparatorlaşması gerekir. İmparatorluk olursa ancak üzerindeki baskıları kırabilir. Ancak o dönemin koşulları buna pek imkan vermez. Doğuya açılmasının pek imkanı yoktur. Tek şansı Roma'yı yenmek ve onun gibi evrensel bir konuma erişebilmektir.

Tüccarlar güvenliklerini daha da sağlama almak için Kartaca yönetimini çok desteklerler. Büyük bir ordu oluşturmaya çalışırlar. Böylece kent yönetimini kendilerine bağlarlar. Kendilerine bağladıkları bu yönetici kesimi Roma'ya karşı savaşa sürerler.

Kısa bir süre Makedon ordularının işgaline uğrayan Roma kısa

sürede kendisini toplayarak bu işgalden kurtulur. Böylece Makedon tehlikesi ortadan kaldırılır. Roma için en ciddi tehdit Kartaca kalır. Bundan dolayı tarihçiler, Roma meclisinin her açılışında senatörlerin, 'ne olacak bu Kartaca'nın durumu' diye ayağa fırladıklarını yazar.

Giderek gelişen bu iki gücün karşılaşması, savaşı kaçınılmaz bir hal alır. Kartaca ordusu büyük bir hızla Cebeli Tarık üzerinden Avrupa'ya geçerek İspanya'yı fetheder. Büyük armadası ve ordusuyla kıyı boyunca ilerleyerek İspanya'nın yardımına gelen Roma ordusu birçok yerde darbelenir. Kartaca ordusunun meşhur komutanı Hanibal, yüz bin kişilik ordusuyla Alplere yönelir, kuzeyden, Romanın beklemediği bir yerden Roma'ya saldırmayı düşünür. Kimi tarihçilere göre yüz bin kişilik ordudan yirmi bin kişi kurtulur. Hanibal bu güçle Roma'yı kuşatmaya alır. Küçük çaplı kimi çatışmalarda Roma ordusunu yener. Ancak bir türlü nihai darbe vurulamaz. Kendisini toparlayan Roma bir çevirme hareketiyle Kartaca ordusunu kuşatmaya alır. Son savaşta Kartaca ordusu yenilgiye uğratılır. Kartaca'nın yeniden dirilmemesi için şehir yerle bir edilir. Bu Kartaca dönemini adeta bitirir. Akdeniz'de Pax Romana dönemini başlatır. Yani Akdeniz, Roma'nın bir iç gölü haline getirilir. Kartaca önemini yitirse de Roma'ya bağlı bir ileri

Kasr-ı Şirin Antlaşması

karakol gibi kalır. Zaman zaman çatışmalar olsa da bu sonucu değiştirmez.

Kaside: İslamiyet'ten önce Arabistan'da ortaya çıkmış bir şiir türü olarak bilinir. Fars edebiyatına ise Sasaniler döneminde girmiştir. İslamiyet'in gelişmesiyle birlikte kaside şiir türünde önemli bir gelişme yaşandığını söylemek mümkündür. Ortadoğu kaynaklı olan bu şiir türü daha sonra Türk edebiyatında da önemli bir role sahip olmuştur. Kasidenin özelliği belli bir ölçü dâhilinde kafiye ve uzun yazılmasıdır.

Kaside genelde sultanları, padişahları ve devlet büyüklerini öven, onlara methiyeler dizen şiirlerdir. Dinsel içeriği ağır olan kasideler belli bir makam dâhilinde söylenen ve yazılan şiirlerdir. En az 15 beyitten (kıtadan) oluşan ve her beyidin ikinci dizesi baştaki beyitle aynı kafiye yazılan bir türdür. Türkler bunu divan edebiyatı olarak tanımlamışlardır. İslam dinini öven Türk İslam Edebiyatı olarak da bilinir.

Kasr-ı Şirin Antlaşması: Osmanlılar ve Safeviler arasında Kürdistan'ı ikiye bölen anlaşmadır. (1639)

Orta Asya'dan gelip Anadolu'da büyük bir imparatorluk kuran Türkler, Ridaniye ve Mercidabık savaşlarından sonra Mısır Memluk

Devleti'ni yenip halifeliği de onlardan alarak İslam âleminin öncüsü durumuna gelir. Ancak İran topraklarında giderek güçlenen Şii Safeviler, Osmanlı İmparatorluğu için ciddi tehdit olurlar. Anadolu'daki Şiiler üzerinde büyük etki yaparlar. Anadolu'daki Şiiler, Osmanlılardan çok Safevilere yakınlık duyarlar. Amasya valisi iken bu durumu derinden fark eden şehzade Selim (Yavuz Sultan Selim), padişah olduğunda önceliği Safevilerle mücadeleye verir. Padişah olduktan sonra yaptığı ilk işlerden biri, Sünni Kürtleri yanına almak olur. Kürtlerle ittifak yapan Yavuz Selim, 1514 yılında Çaldıran'da Safevi ordusunu yener ve Kürdistan'ı, İran ve Irak'ın önemli bir bölümünü işgal ederek denetimine alır.

Ancak, Safeviler bu yenilgiyi kabul etmezler. Her fırsatta kaybettikleri yerleri yeniden almanın arayışına girerler. Bu konuda Anadolu'daki Şii-Alevi isyanlarını desteklerler. Bu durum Osmanlılar ile Safeviler arasında sürekli sorunlara neden olur. Bu durum yaklaşık 100 yıl sürer. Başa geçen her padişah bu sorunu çözmek istemişse de başaramamıştır. Bu duruma kalıcı bir çözüm bulmak ve bu sorunu ortadan kaldırmak için Osmanlı Devleti, 1638 yılında yeni bir sefere çıkar. Bağdat yakınlarında Safevi ordusunu yener ve 24 Aralık 1638'de Bağdat'ı alır. Yenilen Safeviler, barış istemek zorunda kalırlar.

4 Mayıs 1639 yılında barış görüşmeleri başlar. Osmanlı heyetine sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa, Safevi heyetine ise Sarı Han başkanlık eder. 13 gün süren görüşmelerden sonra, 17 Mayıs 1639'da Doğu Kürdistan'ın Kasr-ı Şirin kentinde anlaşmaya varırlar. Bu anlaşmayla o tarihte, Kuzey Kürdistan'dan başlayan ve Basra Körfezi'nde sona eren 2185 km.lik Osmanlı-İran sınırı belirlenir. Bu anlaşmayla Kürdistan ikiye bölünür.

Ağrı İsyanı sürecinde isyanın bastırılması için yaptıkları küçük çaplı mübadeleler dışında, Kasr-ı Şirin anlaşmasıyla çizilen sınırlarda pek bir oynama olmamıştır.

Bu antlaşmanın kimi maddeleri şunlardır:

1- Bağdat, Basra, Kerkük ve Kuzey Kürdistan Osmanlı Devleti'nde kalacaktır.

2- Revan, Safevî Devleti'nin olacaktır.

3- Sınır anlaşmazlıklarına ve kimi saldırılara sebep olan Kotol, Maku ve Kars taraflarındaki kaleler, iki tarafça da yıkılacaktır.

4- Safevîler, İran'da Sünniliğe, İslam âlimlerine ve onların yazdığı eserlere hakaret edilmesini yasaklayacaktır.

Daha sonraki tarihlerde, özellikle de Kürdistan söz konusu olduğunda yaşanan sorunlar Kasr-i Şirin antlaşmasında varılan anlayış ve mutabakat temelinde çözülecektir.

Kassitler: Kürt etnik yapısından olan bir grubun adıdır. Hangi tarihsel dönemlerde varlığını sürdürdüğü tam olarak tespit edilememektedir. Ne zaman tarihin kayıtları arasına girdiği ve yine ne zaman bu kayıtlardan çıktığı da tam olarak bilinmemektedir. Ağırlıklı olarak Sümer kaynaklarında bu etnik gruba rastlanmaktadır. Özellikle Sümer kaynaklarında MÖ. 2000'li yıllarda Kassitlerden bahsedilmektedir. Kuzey ve Doğu dağlık alanlarında yerleşik oldukları, bu alanlarda yaşadıkları, Sümer şehirlerine indikleri, zanaatkârlık, memurluk ve işçilik yaptıkları, zaman zaman iktidar üzerinde etkili oldukları, hanedan değişikliklerinde rol oynadıkları, çoğunlukla bürokratik yapı içerisinde yer aldıkları bilinmektedir. Bazen kısa süreli iktidar olmalarına da tanık olunmuştur.

'Kassu', Sümer dilinde 'fakir' anlamındadır. Dağlık alanlardan ucuz işgücü olarak Sümer şehirlerine inmelerinden hareketle olsa gerek Sümerler bu Kürt etnik yapısını bu kavramla tanımlamışlardır. Sümer dilinin toplumlari adlandırmalarının coğrafik alan ve işlevlerinden hareketle geliştirildikleri dikkate alındığında, çalışmak üzere şehre inen bu yoksul halk topluluğunun böyle adlandırılması anlaşılırdır. Bu konuda Önderlik şunları belirtmektedir:

Kategori

"Kassitler adı (Sümer dilinde, Kassu=Fakir, Kassit=fakir halk anlamına gelmektedir.)" "Kassitler, daha çok kuzey ve doğu dağlık alanlarından gelen bir nevi yoksul kır emekçileri olarak Sümer kentlerinde yaşayan bir kesimdir. Zaman zaman güçlerini birleştirerek hanedan değişikliğinde önemli rol oynamışlardır. MÖ 1595'te Mitanniler ve Hititlerin Babil'i istilalarında Kassitlerin rolünden de bahsetmek mümkündür. Bürokrasi ve kültür alanlarında kendilerine göre bir ekol yaratmışlardır. Bunun izlerine İran kökenli vezirler olarak Abbasi İmparatorluğunda Barmekiler, Selçuklu İmparatorluğunda Nizam-ül Mülk'ün vezirliğinde tanık olmaktayız. Bu tip bürokrasi Kassitlere kadar gitmektedir."

"Bu belgelerin genel bir tarih bilinciyle incelenmesi bile, Sümerlerin en çok adlandırdıkları komşuları olan Kürt asıllı gruplardan bahsettiklerini anlamaya yetecektir. Sümerler bu gruplara Horrit, Gutı, Kassit gibi adlar takmışlardır. Etimolojik olarak incelendiğinde, bugünkü Kürtlerin atalarından bahsedildiği çok açıktır. Horrit 'yüksek memleketliler', 'dağlılar' anlamına gelirken, Gutiler (Gud=öküz olup halen Kürtçede bu anlamda kullanılmaktadır) 'sığırlı halk topluluğu' anlamına gelmektedir. Kassitler, Sümer kentlerine yerleşmiş aynı gru-

pların yoksul emekçilerini ifade etmekte; kentlerde ucuz işgücü, memurluk ve zanaatkârlık yapan kesimine verilen ad olmaktadır. Sümer tarihinin bu gruplarla ne kadar iç içe olduğu iyi bilinmektedir. Özellikle Semitik kökenli Akad ve Babillilere karşı temel müttefik olarak dağlı Horritler, Gutiler ve Kassitleri esas almışlardır. Birlikte Akadlı Sargon Hanedanlığını yıktıkları gibi, Gutı ve Kassitlerden hanedanlar uzun süren Sümer kentlerini yönetmişlerdir."

Kasvetli: İnsanın iç dünyasında yaşadığı, üzüntü, sıkıntı, kaygı ve bunalımı yansıtmasıdır. Ya da bu sıkıntılı durumun yaratmış olduğu ruh halidir. Buna gergin olma da denir. Huzursuzluğu anlatır. Örneğin kasvetli havadan bahsedilirken, havanın ne kadar boğucu olduğu belirtilmek istenir.

Kategori: Aralarında herhangi bir şekilde benzerlik bulunan nesnelerin, olguların bu benzerliklerinden dolayı sınıflandırılması, ayrıştırılması ve gruplandırılmasını ifade eder. Maddelerin içerikleri ve benzerlikleri bakımından ayrıştırmadan tutalım, insanlar arası dil, kültür, ruhsal şekillenme, inanç ve coğrafik bütünsellikleri bakımından ekonomik, sosyal ve sınıfsal benzerliklerine göre tanımlanması bir kategorik ayrıştırmadır. Yine toplumsal sorunlar açısından

sorunların birbirlerine yakınlığı, ilgi ve ilişkileri bakımından gruplar şeklinde birbirinden ayrıştırılması kategorik ayrıştırılma olarak adlandırılmaktadır. Kısacası içerikleri ve ilgileri, nitelikleri, şekilleri, benzerlikleri vb. öz ve biçim açısından bir araya getirilen her bir sınıflandırılmanın tümüne kategori denilmektedir.

Kati İslam: Dinsel fanatizm de diyebileceğimiz, din kurallarının kati uygulamasıyla ortaya çıkmaktadır. Hemen her egemen dinde benzer kati uygulamalar görülmüştür. Tek tanrılı dinlerin en liberali ve esnek yapılısı olarak bilinen Hıristiyanlık bile bazı tarihsel dönemlerde son derece bağnazca uygulanmış, inananlarını tam anlamıyla birer fanatik haline getirmiştir. Museviliğin kavim dini olarak ne kadar kati kural ve uygulamalara sahip olduğu tarihsel uygulama ve yaklaşımlarından biliniyor. Konfüçyüsçülük, Taoçuluk, Budizm vb. ahlak felsefeleri temelindeki dinsel yapılanmalarda bile kati yaklaşımlar oldukça yaygındır. Devletin resmi ideolojisi haline geldiklerinde, dinlerin kati yaklaşımlar geliştirdiklerine çok sık ve yoğunca rastlanmıştır. Aynı şey daha çok da İslam için geçerlidir.

İslam dini "Barış Dini" olarak tanımlanır. İslam'ın kelime karşılığı da "Barış"tır. Tanım böyle olması-

na rağmen, İslam dini de gelişme süreçlerinde en az diğer dinler kadar kati yaklaşımlar sergilemiştir. İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed'in sağlığında çok kati bir yaklaşım olmasa da Peygamberin ölümünden ve dinin devletleşmesinden, geniş topraklar üzerinde egemen ve etkin hale gelmesinden sonra, son derece kati bir yaklaşım benimsenmiştir. İctihad kapılarının kapanmasıyla birlikte dindeki tartışma ortamının son bulması, dinin tartışılmaz doğmaları yığını haline getirilmesi, İslam dinini son derece kati bir çehreye büründürmüştür. İnananların da fanatikleştikleri süreçler yaşanmıştır. Bugün bu yaklaşımlar en yaygın tarzda topluma hakim kılınmaya çalışılmaktadır. Vahabilik, Taliban, Ayetullahlar vb. yönetimlerin doğuş sürecindeki İslam'dan ne kadar uzak oldukları ve fanatizme kaydıkları rahatlıkla görülebilmektedir. Benzer yaklaşımları savunan ve uygulayan daha başka devlet ve tarikatlar da vardır. Yani günümüz uygulamaları İslam dinini özünden uzaklaştırmış, fanatik bir din derekesine düşürmüştür. Katılığı en fazla uygulayanın İslam dini olduğu söylenebilir.

İslam dini kendisini son din, peygamberi Hz. Muhammed'i de son peygamber olarak doğuşundan itibaren ilan etmiştir. Kur'an son Kitap olarak Allah tarafından peygambere indirilmiştir. Bunları ka-

Katliam

bul etmeyen Müslüman olarak kabul edilmez, dinden çıkmış sayılır ve kafir olarak ilan edilir. Bu yaklaşım baştan itibaren geçerlidir ve katı uygulamaları ifade eder. Sonuncu olmak ve bu temelde ilan edilmek, her türlü tartışmayı baştan ortadan kaldırır ve katı bir çehreye bürünür. Egemen sınıflar elinde iktidar aracına dönüşünce de kaçınılmaz bir katılık ortaya çıkar. Gelişen Batı ya da Hristiyanlık karşısında içe büzülen İslam dini en katı din haline getirilmiştir.

Katı Yasallık: Doğada işlerlikte olan değişmez yasalara denilir. Zorunlu kanunlar olarak da bilinen katı yasallıklar kimya, fizik, biyoloji gibi bilim dallarında geçerli olan yasallardır. Elementlerin bileşiği, ayrışması, yeni elementlerin ortaya çıkması gibi olmazsa olmaz kabilinden bilinen; belirlenmiş, kesin ve zorunlu uyulması gereken kurallardır. Kimya, fizik ve biyolojinin bu yasal zorunluluğa göre işlediği anlamına gelmektedir. İşteğe bağlı olarak değişmezler. Örneğin, eğer suyu meydana getiren element iki hidrojen ve bir oksijen atomu ise, bu yasa değişmez bir yasadır. Başka türlü suyun meydana gelmesi mümkün değildir. Bu nedenle katı yasallık denilince, doğada böyle elementlerin oluşması gibi, benzer işlerlikte olan yasalar kastedilmektedir. Bu yasallık olduğu gibi toplumsal alanda geçerli değildir.

Bu yasallığı olduğu gibi toplumsal olguya indirgemek, toplumun gelişim yasasıyla çelişir. Elbette toplumun da kendi özgünlüğü temelinde bir oluşum ve gelişim yasası vardır. Ama bu yasa, doğa bilimleri alanında olduğu gibi katı yasallıkta seyretmez. Toplum, sık-sık kendi yasallıklarını belirleyen ve değiştirebilen esnek bir özelliğe sahiptir. Örneğin, her toplumun bir diğer topluma göre farklılıklar göstermesi, toplumsal olgunun bu kendine özgü esnek yasallığından kaynaklanır. Toplum yasası böyle olmasaydı ve doğa bilimlerinde olduğu gibi katı bir yasallıkta seyretseydi, tüm toplumların tıpa tıp aynı benzerlikte olması ve aralarında hiçbir farklılığın olmaması gerekirdi. Oysa bunun böyle olmadığı kendi varlık gerçeğimizden de anlıyoruz. Şüphesiz tüm toplumlar az-çok benzer olan ortak özellikler taşırlar. Fakat öte taraftan her toplumun da farklı bir gelişme ekseninde ilerlediği, farklı kültürel özellikler taşıdığı görülmektedir. İşte bu yüzden ki, toplumsal olgu için, "inşa edilmiş gerçeklik" belirlemesi yapılır.

Katliam: Kıyım, soykırım, tenkil, vb. deyimler ile eş anlamlıdır. Daha çok da fiziki imha ve toplu kıyım durumunu dile getirir. Her ne kadar toplu fiziki imha ve kıyım olaylarına karşılık kullanılan bir deyim olsa da, aynı zamanda kültü-

rel ve zihinsel toptan bir yok etmeyi ifade etmek için de kullanılır. Buna göre bir halkın, ulusun, ırkın, etnik grubun, dinsel azınlığın tasfiyesini esas alan toplu fiziki kıyım başta olmak üzere düşünsel, zihinsel ve kültürel alanlarda baskı altına alma, asimilasyon etme de dâhil, uygulanan zor ve şiddet yöntemlerin tümü katliam tarifine girer. Katliam yöntemleri bu anlamda farklılıklar içerebilir. Gerçekte ise bir toplumsal kesimi tümünden fiziki imha etmeyle, düşünsel ve zihinsel olarak bitirme arasında pek bir fark yoktur. Her durumda ikisi de aynı kapıya çıkar. Ne var ki zihinsel anlamda bitirilen ve düşünsel olarak çarpıtılmaya uğratılmış toplumlardaki bilinç kararması, fiziki imhaya uğramaktan daha vahim sonuçlar doğurmaktadır. Katliam kültürünün sonuçları olarak, fiziki imhanın ötesinde tahribatlar yaratmaktadır. İnsan toplumu, fizik varlık olmanın ötesinde kültürel bir varlık ise eğer, her hangi bir toplumun kültürel varlığına son vermek, onu fiziki yok etmekten daha acımasız bir katliam türüdür, çok daha lanetlidir. Buna karşın yine de katliam kültürünün her türü lanetlidir ve insanın, tarihte ve günümüzde kendi soyuna karşı uygulayarak içine düştüğü en lanetli gerçeğidir.

Tarihte yaşanan savaşlarda çokça katliam örnekleri vardır. Tarihte uygulanan bu katliam kültürü bir anlamda savaşların sebebi olmuş-

tur. Sadece talan ve ganimet amacıyla yürütülen savaşlar bile katliamların gerekçeleri olmuş ve din adına yürütülen bu savaşlara kutsal savaşlar adı verilmiştir. İnsanın fiziki varlığı yanı sıra; kültürüne, diline, kimliğine yönelik sistemli yok etme, inkâr ve imha amaçlı olan bütün uygulamalar da katliamın başka uygulama biçimleri olarak devreye girer. Beyaz katliam da olarak bilinen kültür katliamı, etnik azınlıklara karşı sıkça uygulanan bir katliam çeşididir.

Katliam, sadece insanlar için kullanılan bir terim değildir. Aynı zamanda hayvanlar ve doğa da bundan nasibini almaktadır. Egemen sistemlerin yürüttükleri savaşlar, yine 20. yüzyılda gerçekleşen dünya savaşları, milyonların ölümüne yol açtığı kadar, doğaya ve hayvanlara da zarar vermiştir. Özellikle de tarihte ortaya çıkan egemen sistemler arasında en tahripkâr bir sistem olarak kapitalist sistemin aşırı kar hırsı ile doğada yarattığı tahribatlar sonucu ekolojik dengenin bozulması bir doğa katliamına yol açarken, beraberrinde canlı hayvan türlerinin de yok olmasını getirmiştir/getirmektedir.

Katolik: Sözcük, Yunanca 'katholou'dan gelmektedir. "Genellikle" anlamında olup eski bir kilise deyimidir. Evrensel, büyük kiliseyi ifade etmektedir. Her yerden, her zaman, herkes tarafından

Katolik

kabul edilen inanç veya uygulamaları ifade etmek üzere, dinden cıkanlara karşı, "ana caddeyi" belirtmek için kullanılmıştır. Kilisenin merkezi durumunda olan Roma Kilisesi, yukarıdaki anlayış ve eleştiriler temelinde, diğer mezheplerden ayırmak amacıyla kendisini Katolik Kilisesi olarak tanımlamıştır.

Hristiyanlık Roma İmparatorluğu tarafından devlet dini olarak kabul ve ilan edilmesinden sonra uzun bir zaman tekçi bir yaklaşımla etkili oldu. Hristiyanlıkta yorum farkı fazla olmadı veya dinde büyük çalkantılara yol açacak tartışmalar gelişmedi. Her ne kadar Doğu Kilisesi olarak merkezi kiliseden ayrılan Nasturilik, dinde bazı çalkantılara yol açmışsa da etkili olmamış, merkezi kilisenin hışmını üzerine çeken bir mezhep olmanın ötesine geçememiştir. Ancak Nasturiliğin ileri sürdüğü "Kutsal Ruh'un "Baba-Tanrı"dan geldiği, Oğul'un tanrı olamayacağı düşünce ve tartışması, sonraki zamanlarda da varlığını sürdürmüş, mezhepler üzerinde etkili olmaya devam etmiştir. Bu tartışma sonraki süreçte merkezi kilise yapısının parçalanmasına kadar gitmiştir. İlk parçalanma Roma Kilisesi ile Doğu Kilisesi biçiminde olmuştur. Fener Rum Patrikliği biçiminde örgütlenen Doğu Kilisesi kendisini Ortodoksluk olarak tanımlamış ve Slav kökenli dillerin konuşulduğu alan-

lar üzerinde egemen olmuş; Roma Kilisesi yukarıda ifade edildiği biçimde anlam yüklenen Yunanca kökenli Katoliklik olarak kendisini ifadelendirmiştir. Katoliklik aynı zamanda merkezi kilise olarak da kabul edilmiş ve dünyanın diğer alanlarında etkili olmuştur. Katolikliğin, Hristiyanlığın en yaygın ve etkili mezhebi olduğu söylenebilir.

Hristiyanlığın Katoliklik ve Ortodoksluk olarak ikiye ayrılması 1054'teki büyük tartışma sonrasında gerçekleşmiştir. Yayıldıkları alanlar adeta parçalanan Roma İmparatorluğu ölçü alınarak yapılmış gibidir. Katoliklik Batı Roma İmparatorluğu'nun yayılım alanlarını esas alırken; Ortodoksluk Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun egemenlik alanları başta olmak üzere Asya'yı esas alarak yayılmıştır.

Katoliklik kendisini Hristiyanlığı temsil eden ve dini anlamda bağlayıcılığı olan merkez olarak kabul eder. Hristiyanlığın büyük havarilerinin mezarlarının burada olması, Hz. İsa'nın da "Ben kilise mi kayanın üzerine kuracağım" demesi ve aynı anlamda olmak üzere Kaya olarak Havarî Petrus'u işaret ettiğinin söylenmesi; ilk devlet dini olarak Roma İmparatorluğu tarafından kabul edilmesi ve merkezinin burası olması vb. gibi nedenler böylesi bir değerlendirmenin ortaya çıkmasına imkan sunmuş ve

genel olarak da kabul görmüştür. Katolik Kilisesi Papalık tarafından yönetilmektedir. Merkezi de Roma Şehri'nin merkezinde yer alan ve bağımsız olduğu iddia edilen Vatikan'dır. Ortodoksluğun merkezi ise; Fener Rum Patrikliği olup Merkezi İstanbul'dadır.

Ortodoks-Katoliklik ayrımından sonra da, Katoliklik parçalanmaya devam etmiştir. Reformasyon olarak tanımlanan tarihsel süreçte başta Protestanlık olmak üzere Calvinizm, Anglikanizm vb. önemli ve büyük mezhepler de Katoliklikten ayrılmışlardır. Buna rağmen Katoliklik Hristiyanlığın en etkili mezhebidir denilebilir.

Kavim: Kavim, ortaçağın toplumsal bir kategorisi olarak etnisite, aşiret üstü toplumsal bir form olarak vücut bulmaktadır. Etnisite, daha çok neolitik ve ilkçağ köleliğinin hakim toplumsal formudur. Tüm topluluklar bu dönemlerde birer etnik grup içinde yer almak durumundadır. Etnik varlık bu anlamda tarihsel bir kategori ve objektif olgudur. Etnik bilinç daha farklı bir aşamada gündeme gelir. Genellikle köleci uygarlık güçlerine karşı kabile ve aşiretlerin birleşme ve savunma ihtiyacı içinde gelişir. Etnik olgunun varlığı MÖ. 10 binlere kadar giderken, etnik bilinç daha çok MÖ. 3 binlerden itibaren geliştirilen köleleştirme ve boyunduruk altına alma çabalarına karşı gelişir.

Ortaçağa kadar gelir ve ondan sonra da gücünü korumaya çalışır. Ortadoğu'da aşiretçiliğin çok güçlü olmasında, bu tarihsel geçmiş esaslı rol oynar. Kürtlerde aşiretçiliğin çok güçlü olmasında, bu tarihsel geçmiş esaslı rol oynar. Kürtlerde aşiretçiliğin en derinliğine yaşanması, neolitik toplumun yaratıcıları olmalarından ve bu çağı boydan boya yaşamalarıyla birlikte, tüm ilk çağ köleliği boyunca dış saldırılara karşı sürekli bir direnme durumunda kalmalarından ileri gelmektedir. Kürt aşiretçiliğinin tarihsel, toplumsal ve siyasal nedenleri çok kapsamlıdır. Derinliğine bir çözümlemeyle daha iyi anlaşılabilir.

Kavim ve etnisiteye dayalı ayrımlar olmakla birlikte, net sınırlarla ayrışma yoktur. Hangi kavmin ve etnik grubun sınırları neresidir diye sorulduğunda, verilecek cevaplar kesin değildir. Genel anlamda kavim ve aşiret topluluklarının oturma alanları belirtilir. Kırsal alanda daha geniş ve ortak dil ve kültüre dayalı aşiretlerin birliği giderek kavim bilincini geliştirir. Bir aşiretin çapını aşan bu olgular milliyet, kavim bağları olarak anlam kazanır. Kavimlerde toprağa yerleşiklik ve kültürel ayrışma daha da belirgindir. Kavim, toprağa bağlılık ve ticaretin öneminin artmasıyla siyasal birliğin daha yoğun yaşanmasıyla, aşiret bağlarının zayıflaması ve ikinci plana düşmesiyle açığa çıkan bir toplumsal form-

Kavim

dur. Hakim sınıf, aristokrasi ve serf köylülüğüdür. Aşiret yapısının yetmediği, hatta engel teşkil ettiği aşamalarda veya sorunlar karşısında milliyet bilinci ve yapılanması gelişir. Sınıflaşmaya uğrayan aşiretin üst kesimi yöneten hanedan haline gelirken, alt kesimleri yoksullaşan ve köleleşen emekçiler haline gelir. Aynı aşirete aidiyet böylece önemini yitirir; bir sınıftan olmak önem kazanır. Aşiret bilincinin çok köklü olduğu yapılarda kavim bilinci kolay gelişmez. Kürtlerde aşiretçiliğin çok güçlü olması kavim bilincinin gelişmesi önünde engel olmuştur. Günümüze kadar da devam eden aşiret olgusuna dayalı parçalılık siyasal birliğin oluşmasına yol açarken kavim-milliyet bağlarının gecikmeli yaşanmasında etkili olmuştur. Ortadoğu'da kavimleşmenin gelişmesinde İslamiyet çok güçlü bir rol oynamıştır. Kapitalizmin uluslaşmada oynadığı rolü, İslamiyet milliyetleşmede, kavimleşmede oynamıştır. Nasıl ki aşırı ulusçuluk en gerici ve en sağ mali tekelci kesimlerin eğilimi olarak ortaya çıkmışsa, İslamiyet'te de kavimiyetçilik en sağ ve en gerici toprak soyluları ile tüccar sınıfın körüklediği bir eğilim olarak hakim milliyetlerde gelişmiştir. Çok açık olmasa da ve örtülü de olsa, bu eğilim İslamiyet'te vardır ve güçlüdür. Objektif olduğu kadar sübjektif planda da kendini göstermiştir. Hz. Muhammed daha sağken bu teh-

likeyi görmüş ve "Bir Arap'ın ibadeti dışında, bir Acem'den üstünlüğü yoktur." demek zorunda kalmıştır. Benzer bir uyarıyı Lenin sağlığında, 'Büyük Rus şovenizmi'ne dikkat çekerek sergilemiştir. Aşiret duygusallığının aşırı gelişmesi de söz konusudur. Bir nevi aşiret şovenizmi, gelişmemiş kavimler ve ulusların etnik topluluklarında varlığını güçlü bir biçimde sürdürmekte; bazen öz savunma konumunu aşır saldırganlığa dönüşebilmektedir. İslamiyet özellikle bizzat Hz. Muhammed eliyle bu duyguyu kırmak istemişse de, tam başarılı olamamıştır. Hatta hakim hanedan, kabile ve aşiretlerde kendini daha çok soylu göstermeye ve kabul ettirmeye kadar vardırılmıştır. Bu durumu başkan APO şöyle değerlendirmektedir: '*Ana aşiretin bölünmesi, ortak dil ve kültür grupları olarak halk veya 'kavim' dediğimiz şekillenmeye yol açar. Kavim veya halk derken, aralarında gevşek ilişki bulunan, ortak bir dil ve kültüre az çok dayanan toplumsal grupları kast etmiş oluyoruz. Bu anlamda etnisite=halk=kavim bağlantısını kurmak doğrudur. İlk çağın ilerlemiş dönemleri ile ortaçağın başlıca toplumsal kategorik ifadelere bizzat birisini teşkil eder. Soy gruplar birliği olarak, ortaçağın doğuşunda büyük rol oynarlar. Cermen boylarının Roma'yı, Arap boylarının Bizans ve Sasanileri,*

Türk ve Moğol boylarının İslam dünyasını istila etmeleri kavimsel niteliklerle de yakından bağlantılıdır. Kavmiyetçilik daha çok üst kesim arasında gelişmiştir. Bu dönemde Araplık bir erdem, bir üstünlük duygusuna gerekçe yapılmıştır. Bir nevi milliyet şovenizmi yaşanmıştır. İslamiyet örtüsü altında hem hakim sınıf, hem de milliyet iç içe yaşatılmaya çalışılmıştır. İslamiyet'te iktidarda olanlar, genellikle bağlı oldukları milliyetlere avantaj sağlamışlardır. İslamiyet'te iktidara gelen Arap, Fars ve Türk hakim sınıfları, mensup oldukları milliyetlerin etnik boy özelliklerini daha ileri kavim özelliklerine dönüştürmede rol oynamışlardır. İktidarda kendi dil ve kültürel varlıklarıyla yer alamayanlar bu konuda geri kalmışlardır. Feodal toprak soyluları, kentlerin tüccarları, bu kavimsel ortamda daha güçlü iktidar sahipleri haline gelirler. Emevîlerin, Arap kavmiyetçiliğini geliştirmeleri bu maddi yanlarıyla bağlantılıdır.

Siyasi oluşumlar daha çok kent temellidir. Coğrafyası da kentin etkinlik alanıdır. Aşiret yayılım alanlarının sınırları yaz kış değişebilmektedir. Güçlü hanelerin mülk sınırları ise siyasi bir anlam vermekten uzaktır. Fakat genelde Arap, Türk, Kürt, Fars ve daha alt düzeydeki kavimlerin sınırları ana hatlarıyla ko-

nuştukları dil ve kültürleri tarafından belirlenir. Etnisite en güçlü sosyolojik olgulardan biridir. Kavim olarak etnisite ulus gibidir. Kavmin ulustan farkı, pazar ve politik değerinin henüz gelişmemiş olmasına dayanır. Uluslaşma ve ulus olgusu kavimsel ilişkinin yoğunlaşarak devam etmesi ile ortaya çıkar''.

Kavimler Göçü: MS. III ve IV. yüzyıllarda Orta ve Batı Avrupa'da görülen ve tüm Akdeniz dünyasına yayılan ve Roma İmparatorluğu'nun önce ikiye bölünmesine, ardından da Batı parçasının yıkılmasıyla sonuçlanan kavimlerin yer değiştirmelerine denir.

Asya Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra dağılan Hunların bir kısmı Aral gölü ve Hazar Denizi arasındaki bölgeden ayrılıp Don ve Volga nehirlerinin bulunduğu bölgeye giderler. Geri kalan Hunlar da Balkaş Gölü ile Aral gölleri arasında yaşamlarına devam ederler. Orta Asya bozkırlarından kopup gelen Türk boylarının da Hunlara katılmalarıyla kavimler arasında yer tutma, yurt edinme savaşları başlar. Bu durum tüm Avrupa haritasını değiştirir. Tarihe büyük izler bırakan kavimlerin bu yer tutma savaşlarına Kavimler Göçü denir.

Çin imparatorlarının baskılarından kurtulmak için hep Batı'ya giden Hunlar, Karadeniz'in kuzeyini mesken tutmak isterler. Ancak

Kavimler Göçü

Hunlardan önce bu bölgelerde Cermen kavimlerinden olan Gotlar bu bölgelerde yaşıyorlardı. Don ve Dinyeper nehirleri arasında kalan alanda Doğu Gotları Ostorogotlar, bu nehirlerin batısında ise Batı Gotlar, Vizigotlar, daha batıda Transilvanya ve Galiçya'da Gepideler, Macaristan'daki Tizsa Irmağı çevresinde ise Vandallar yerleşmişlerdir. Bu Cermen kavimlerinin dışında kimi Aryen ve Slav kabileleri de vardı. 375 yılında Balamir önderliğindeki Hunlar, Gotların bölgesine girerek silah zoruyla onları sürerler. Bunun üzerine Cermen kabileler olan Ostrogotlar, Vizigotlar, Gepitler, Vandallar, Saksonlar, Franklar daha batıya, bugünkü Orta Avrupa'ya giderler. Batıya göç eden bu Cermen kabileleri önlerine çıkan diğer kabilelerle savaşmış, böylece o kabilelerin de yerlerinden olmalarına yol açmışlardır. Hunların bu saldırısı domino etkisi yapmış, yerlerinden yurtlarından olan kavimler, İspanya'ya hatta Kuzey Afrika'ya kadar gitmişlerdir.

Yer değiştiren bu kavimler, sonunda Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına ulaşırlar. Bu kabileler Romalılarca barbarlar olarak görülür. Barbar kelimesi Yunanca 'Barbaros' sözcüğünden gelir. Yunanlı olmayan yabancılar için kullanılır. Bu kavimlerin akımları Roma'yı oldukça zorlar. Roma, IV. yüzyılın sonuna kadar bu kavimlere karşı

mücadele eder. Henüz aşiret formunu aşmadıklarından sınıflaşma, devletleşme, dolayısıyla köleleşmeden uzak olan bu kabilelerin birçoğu Romalılar tarafından esir alınarak köleleştirilir. Bu kabilelerin çoğu doğa dinlerinden kopmamış paganlardır. Bu yüzden henüz özgürlüklerini yitirmemişlerdir.

IV. yüzyılın sonlarında Hunların da baskısı sonucunda bu kavimler, Tuna nehrini aşıp Roma topraklarına girer ve birçok Roma şehrini yerle bir ederler. Bu kavimler, 410 yılında Roma'ya girip orayı da fethederler. Hatta daha öncesinden 406 yılında Ren nehrini geçip bugünkü Fransa olan Galya'ya girmiş, oradan İspanya ve Afrika'ya geçmişlerdir.

Hunlar, burada yaşayan kavimlerden derledikleri yardımcı kuvvetlerle 378 yılında Roma imparatorluğu'nun bir şehri olan Trakya'ya girerler. Kendi iç çekişmeleriyle uğraşan Roma İmparatorluğu bu saldırı ve işgallere karşılık veremez.

381 yılında Dinyeper Irmağı'nın batı yakasındaki Vizigotlar, Alpler'i aşarak İtalyan topraklarına girerler. Hunlarla anlaşılan Romalılar, zor bela Vizigot tehlikesini atlattır. Ancak bu kavimlerin baskısına daha fazla dayanamaz. Başkent, Roma'dan Ravenna şehrine taşınır. Ancak bu durum da Romalıları, bu kabilelerin baskısından kurtaramaz. Aslında bunu şöyle ifadelendirmek

mümkündür. Romalılar, bu kabilelerin baskılarını frenlemek için Hunlarla işbirliğine girerler. Bu işbirliği sonucu Hunlar bu kabilelere yönelirler. Hun baskısından kurtulmak isteyen bu kavimler Roma'ya saldırırlar. Roma'nın bu planı bumerang gibi kendisini vurur.

406 yılında yeniden birleşen Vizigot kabileleri, Galya'da da bir krallık kurarlar. 443 yılında Vandallar, Galya ve İspanya üzerinden Afrika'ya geçerler. 455 yılında Vandallar, Roma şehrini işgal ederek yakıp yıkarlar. Buna karşı tutunamayan Roma İmparatorluğu son bir direnişle karşı koysa da başarılı olamaz ve 476 yılında yıkılır.

Kesin bir tarih vermemekle birlikte Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla kavimler göçü durmuştur. Büyük Roma İmparatorluğu'nun toprakları bu kavimler arasında paylaşılır. Bu arada Hunların da baskıları zayıflar, giderek biter. Bu da göçlerin sona ermesinde önemli bir etkidir.

375 yılında Hunların Gotların toprağını işgal etmeleriyle başlayan ve yaklaşık yüz yıl devam eden bu göçler, Avrupa tarihini derinden etkilemiştir. Bu akınların siyasi, ekonomik ve dini sonuçları belirgindir. Kısaca şöyle ifade edilebilir.

1- Hun saldırılarından kaçan bu kavimler, Roma'da iç karışıklıkların ve isyanların çıkmasına, bunun sonucunda da Roma'nın 375 yılında ikiye bölünmesine yol açmıştır.

2- Bu kavimlerin saldırılarının devamı sonucunda daha fazla tutunamayan Batı Roma İmparatorluğu parçalanır. Son Roma Kralı Odoaker'in krallığın simgelerini 476 yılında İstanbul'daki Doğu Roma İmparatorluğu'na göndermesiyle Batı Roma İmparatorluğu resmen sona erer.

3- Roma İmparatorluğu'nu yıkan bu kavimler, Roma İmparatorluğu'yla beraber bir dönemi de yıkarlar. Avrupa'da merkezi bir imparatorluk yerine küçük krallıklar dönemini başlatırlar. Kimi tarihçi ve sosyologlar bunu, kölecî dönemin bitmesi feodal döneme geçiş olarak yorumlarlar. Hatta eski çağın bitimi, orta çağa geçiş olarak yorumlayanlar da vardır.

4- Köleciliğe karşı bir halk hareketi gibi gelişen Hristiyanlık uzun süre bu güçlere karşı mücadele ettikten sonra, Roma'nın ikiye bölünmesinden sonra Doğu Roma'nın resmi dini haline gelerek devlet dini olur. Ve devleti böyle değiştirir. Bu durum kilise ve papalığa büyük otorite kazandırır. Havarilerin Batı Roma'da yürüttükleri mücadele, bu kabilelerin saldırısıyla birleşince, Batı Roma yıkılır. Roma'nın yıkılmasıyla merkezi krallıkların otoritesi kalmaz, otorite, kilisenin ve papanın eline geçer.

5- Avrupa'nın bugünkü etnik oluşumu bu göçlerden sonra oluşur. Bir Cermen kavmi olan Franklar, bugünkü Fransa olan Galya'ya yer-

Kehanet

leşerek devletlerini kurarlar. Britanya adasına giden Anklar ve Saksonlar, bugünkü İngilizlerin temeli ni atarlar. Bu iki kavmin kaynaşmasından da Anglo-Sakson deyim i gelişmiştir. Vandallar, Vizigotlar İber Yarımadası'na gidip oradaki aşiretlerle bütünleşerek bugünkü Portekiz ve İspanya halklarını oluşturlar. Bu göçler sırasında dağılmayan ve yerinde kalan Cermen kabilelerinden Alanlar, bugünkü Almanya'yı oluştururlar.

6- Hunlar, bugünkü Macaristan topraklarına yerleşerek kendi adlarıyla devletlerini kurdular.

Kavram: Gerek toplumsal fenomenleri ve gerekse dünyadaki bütün nesneleri gözlemleyerek analiz etmek, bunu sınıflandırarak açıklamak ve her birine ayrı anlamlar yükleyerek formülleştirmek amaçlı kategorize edilmiş terimlerdir. Veya başvuru terimolojik araçlardır. Nesneler ve fenomenler hakkında düşüncenin toplandığı, yoğunlaştığı bir noktadır; düşüncenin bir bütüne, bir biresime, bir birliğe dönüşmüş biçimidir.

Kavramlara yüklenen anlamlar farklı yorumlara yol açabilmektedir. Veya bir kavrama ilişkin farklı yorumlar getirilmektedir. İdeolojik yaklaşımlardan kaynaklı farklı dünya bakış açıları, kendi mantık silsileleri içinde yoruma tabi tutulmaktadır. Tarihi bilinçten, bilimsellikten uzak, analizden ve gözlem-

den yoksun kavramlara yüklenen anlamlar, kavram çarpıtmalarına ve içi boşaltılmış karmaşalara yol açmaktadır.

Sosyal bilimlerin konusu olan bütün bilim dallarında başvuru en önemli noktaların başında kavram gelmektedir. Düşüncenin odaklandığı ve yoğunlaştığı nokta kavramlar olmaktadır. Kavramlara yüklenen anlamlarla, kavramlar güç kazanır ve hatta kutsallaştırılır. Tıpkı Tanrı, Peygamber ve daha birçok kutsallık atfedilen kavramlar gibi. Bu anlamda kavramlar değerlendirme ve betimleme, tarif etme, bilimsellik kazandırma, düşünceye temel oluşturma yolu kavramlara değer yüklemek ve kalıcı hale getirmektir.

Kehanet: Gaipten ve gelecekte haber vermedir. Ya da geleceği görme olarak belirtilebilir. Bunu yapanlara da kahin denir. Günümüzde kehanet ve kahinliğe pek inanılmamaktadır. Buna daha çok fal düzeyinde bakılır. Batı toplumlarında ise astroloji biçiminde varlığını magazineler olarak sürdürür.

Metafizik bir yanı olan insan oğlu, tümünden bilimsel olmadığı gibi her şeyi de bilmesi mümkün değildir. Bundan dolayı insan oğlu geleceğini hep merak etmiştir. Bu konuda çeşitli tahminlerde bulunmuştur. İşte bilimsel temeli olmayan bu tahminlere kehanet denir. Ancak, kahin ve kehanet, insanlı-

ğın oluşumunda önemli ve gerekli bir rol oynamıştır. Bilinç düzeyi fazla gelişmemiş ve yaşadığı olaylara anlam veremeyen insanoğlu yaşanan gerçeklere anlam verebilmek için birilerine danışma zorunluluğunu hissetmiştir. Günümüzde bile rüya yorumlatmak bunun ifadesidir. Anacıl dönemde ana kadın daha çok tarım kültürü açısından bir kahin iken, yaşlı tercübeli erkek ve şamanın ise daha çok avcılık kültürü temelinde kahin oldukları söylenebilir. Bunlar aynı zamanda tarihin ilk kahinleri de olmaktadır. Şamanlar çeşitli yol ve yöntemlerle doğa üstü güçlerle ilişki kurarak kimi durumları açıkladıklarını belirtirler.

Savaşa ve ava gitmeden önce törenler düzenleyip bu şamanlardan avın ve savaşın nasıl geçeceğini, nasıl sonuçlanacağını tahmin etmesi istenir. Şamanın yaptığı bu tahminler üzerinden hareket ederler. İşte bu tahminler ilk kehanetlerdir.

Sınıflı uygarlık boyunca devleti ellerinde tutanlar, gelecekte haber vermeleri için bir münecim grubunu yanında tutarlar. Bunların tek işi kehanetlerde bulunmaktadır. Ancak çoğu zaman kehanetleri çıkmayınca, bunun bedelini canlarıyla öderler.

Bkz: Kahin

Kenan Ülkesi: Yahudilerin yurt edindiği topraklara denilmektedir.

İbrahim peygamberin anayurdu olduğu iddia edilen Urfa (Haran)'dan hicret ettiği, uzun bir arayış sonrasında Mekke'de konakladığı, bir süre burada yaşadktan sonra Yahudilerin yurt edinecekleri topraklara (günümüz İsrail toprakları başta olmak üzere) yerleşmiştir. Musa öncülüğünde Mısır'dan çıkışla birlikte ata toprakları olarak kabul edilen İbrahim peygamberin yaşamış olduğu bu topraklara gelinip yerleşilmiştir. Akdeniz kıyısındaki bu topraklar Kenan ülkesi olarak isimlendirilmiştir. Daha genel anlamda 'vaat edilen' topraklardır. Bu da Tevrat'ta belirtilen yerlerdir. Yani cennettir. Coğrafik olarak da dört ırmak arasında kalan bölgedir. Bu da Nil'den ve Fırat'a kadar olan bölgeyi kapsar.

Bkz: İsrail

Kenani: Kenan ülkesinde yaşayan kimselere denir. Bunlar da genelde Yahudilerdir. Daha özgün olarak da İbranilerdir. Her ne kadar Kenan illeri olarak belirtilen coğrafya da değişik halklar yaşasa da İbranilerle anılır.

Bkz: İsrail, İbrani, Kenan ülkesi

Kendini Bil: "Kendini bil" yargısı Sokrates'e göre en temel motiftir. Doğrulara bir yol ulaştı mı onun ardından kişi öteki doğrulara da ulaşabilecektir Doğru bilgileri

Kendini Bil

oranında erdemli olacak, tüm insanlar için geçerli olanı, yani iyi olanı bilecektir. Bir insan, erdemli olduğu anda hem iyidir hem de bilgilidir. Böyle bir insan ise mutludur. Sokrates, mutluluğun sıradan doğrulardan, geçici-görelî bilgilerden, yani kötü davranıştan, yanlış tutumdan elde edilemeyeceğine inanır. Mutluluk yalnızca doğru, erdemli ve iyi olanla bağdaşır. Sokrates'in bu düşüncesine daha sonra öğrencisi Platon'un felsefesi ile onun öğrencisi Aristoteles'in görüşünde karşılaşılır.

Dönemin sofistlerinin karşısında yer alan Sokrates'e göre, varsayımlardan yola çıkarak bilgili olduklarını sanan insanlar yanılgı içersindedirler. Hiçbir şey bilmedikleri gibi, bilgisiz olduklarının da farkında değildirler. Bilgiye ulaşmak için kişinin önce kendini bilmesi gerekir. Sokrates'in, "bir şey biliyorsam, o da hiçbir şey bilmediğimdir" sözü de dönemin sofist bilge anlayışına bir tepkidir. Sokrates'e göre gerçeğe sadece akıl yoluyla ulaşılabilir. Gerçeğe ulaşmak için izlediği ilk yol alay (ironi), ikincisi de diyalogdur. İleri sürülen düşünce ve kavramları alaylı bir dil kullanarak sorgulayıp bunların ne kadar yetersiz ve tutarsız olduğunu amaçlar. Burada kişinin bütün saplantılarından, ön yargılarından kurtulması ve bireyselden evrensele doğru ilerleyerek sadece akıl ile kavranabilen bilgi-

ye, yani tümelin bilgisine ulaşmayı hedefler. Akla dayanan bilgi anlayışı herkeste ortak olan bilgide birleşir. Gerçekte Sokrates bu tutumuyla kavramları sorgulayıp tartışarak insanların düşüncelerini berraklaştırmayı, böylece kendilerini tanımlarını ve ortak değerlere ulaşabilmelerini sağladığını savunur. Yaşam ve dünya hakkında hiçbir şey bilmediğini düşünen ve bundan rahatsızlık duyan Sokrates, insan mantığına güveni açısından akılcıdır. Her türlü haksızlığı ve otoriteyi eleştirerek toplumda otoriteyi ellerinde tutanları rahatsız etmiştir. Ona göre doğru ve yanlış ayırmak, toplumun değil bireyin kafasında yatar. Sokrates "Kendini bil" deyişiyle, "kendi içinde yolculuk yap, vicdanın ne diyorsa onu öne çıkar, dünyaya bilinçli bakmanın yolu bir iç yolculuktan geçer" demektedir. Bu durumda içsel yolculuğa çıkabilmenin ön şartı, uygun sorularla zaten içimizde var olan bilgileri diyalogla ortaya çıkarmak ve doğruya ulaşmaktır.

Sokrates, sofistlerin amprisizmine ve göreceliliğine karşı rasyonalizmi (akılcılık) ve konseptüalizmi (genel geçer kavramcılık) temel almıştır. Ona göre akıl evrenseldir ve ona dayanılarak edinilen bilgi herkes için geçerlidir. Bunu, "bilen iyidir" ve "kendini bil" sözüyle formüle ederek oluşturduğu genel geçerliliği ahlak alanına da yansıtır. Ona göre kötülük bilgisiz-

likten gelir. Eğer insanlar aynı anda ama ayrı şeylere iyi diye inanıyorlarsa, bunun sebebi de bilgilerini başkalarından edinmiş olmalarıdır. Bu yüzden bilgi öğretilmez, insanın kendisinden doğurtulur. İnsanla konuşarak! Karşısındakine sadece sorular sorar, kendisini bilmez yansıtır, soruların yanıtlarını alarak, o insandaki bilgiyi ortaya çıkarır.

Sokrates'ten farklı olarak "kendini bil" yargısını yeniden ele alan Önder APO, tüm bilmelerin temeli olması bakımından kendini bilmenin, **"en temel evrensel, dolaşısıyla toplumsal kural"** olduğunu belirtmektedir. Burada Sokrates'ten farklı olan, insanda salt içkin olan bir bilginin doğurtulması değil, **'evrenin yetkin kavranışı'**nın bir önceliği olarak **'insanın yetkin kavranışından'** geçmesidir. Çünkü evrende tüm algılamaların öznesi insandır. Evrensel ve toplumsal olan tüm bilgilerimiz insanın ürünüdür. Bilgilerimizin kaynağında insanın tarihsel diyalektiği ve toplumsal belleği vardır. Bu yüzden tüm bilgilerimizin temelini oluşturması gereken öncelik, insanın bilinmesidir. Bu anlamda insanın kendini bilmesi diğer tüm bilmelerin temelini oluşturur.

"Kendini bil" motivine felsefe tarihi, toplumlar ve bilmenin yol ve imkânları açısından nasıl baktığına dair görüşünü **Önder APO, Bir Halkı Savunmak** adlı eserinde

şöyle ortaya koymaktadır: **"...Her iki evreni, kuantumu ve kozmosu anlamak istiyorsan insanı çöz! Gerçekten insan tüm algılamaların öznesidir. Ne kadar bilgimiz varsa insan ürünüdür. Kuantumdan kozmosa kadar tüm alanların bilgisi insanlarca geliştirilmiştir. Esas incelenmesi gereken, insanın algılama sürecidir. Bu bir anlamda evrenin şimdiye kadar ölçülebilen yaklaşık 20 milyar yıllık evrim tarihidir. İnsan gerçekten bir mikro kozmostur...**

"...insan türü bir organizasyon ve toplum olmadan, bilgili varlık gelişmez. Ama bu organizasyon ve toplumda rol oynayan materyalin bilgisel, sezgisel, anlamsal, özgürlüksel özellikleri olmadan da bilginin vücut bulamayacağı anlaşılar bir husustur. Özünde bir şey yoksa neden yaratılsın? Bu değerlendirmeye ne tam dış doğadan basit bir yansımanın, ne de insanın Descartesvari bir düşünceliğin sonucu bilgilendiği yorumunu gerçekçi kılıyor. Doğruya daha yakın görüş, kozmos ve kuantum evrenindeki oluşum özelliklerinin insanda da yaşandığıdır. Tabii kendi özgünlüğü temelinde bu yasalar işlemektedir. Evrenler insanda dile gelmektedir. Çıkan sonuç, evrenin yetkin kavranışı insanın yetkin kavranışından geçer. Felsefede çok ünlü 'kendini bil' yargısı bu gerçeği dile getirmektedir. Kendini bilme tüm bilmelerin te-

Kent Devletleri

melidir. Kendini bilmeden edinilecek tüm diğer bilmeler bir saplantı olmaktan öteye gidemeyecektir. Bu nedenle de insan toplumunda kendini bilmeden ortaya çıkan tüm kurum ve davranışların sapkın, çarpık bir role bürünmesi kaçınılmazdır. İnsanın kendi bilgisine dayanmayan bilginin yol açtığı tüm toplumsal sistemlerin anormal, çelişkili, kanlı, sömürülü karakteri bu saplantılı bilgiden ileri gelmektedir. O halde insan toplumunun kabul edilebilir doğal gelişme süreci insanın kendine özgü bilgisinden kaynaklanmalı derken, en temel evrensel, dolayısıyla toplumsal kuraldan bahsetmiş oluyoruz."

Kent Devletleri: Kent ya da şehir devleti, hiyerarşik sistemin açtığı yolda gelişen sınıflaşma ve giderek kurumsallaşarak süreklilik kazanan devletin açığa çıkmasıyla oluşan toplumsal yoğunluk mekanlarıdır. Sadece nüfusun belli yerlerde toplanmasından da öteye yoğun tarıma ve buna ek olarak, toplumda görülen, yönetenler ile yönetilenler biçiminde yeni ortaya çıkan bir tabakalaşmayla, zanaatlarda gerçekleşen daha ileri gelişmelere dayanan tamamen yeni bir kentli yaşam biçimidir. Doğal toplumun Neolitik döneminde de şehirleşmelerin olduğu yapılan kazılardan açığa çıkmıştır. Çatalhöyük'teki kazılarda kendi zamansal-

lığına uygun kent yerleşim yerlerine ulaşılmıştır. Yapılanma olarak değişik bir örnek sunmaktadır. Bu dönem şehirleşmelerinde uygulanan yönetim demokrasinin prototipi tarzındadır. Hiyerarşik sistemle gelişen şehir devletleri ilk olarak Aşağı Mezopotamya'da yaşamsallaşmıştır. Sümerlerde Ur, Uruk, Urkiş, Lagaş gibi site devletleri belli tepeler üzerinde oluşan kent devletleridir. Uruk sitesi tarihte bilinen ve öyküsü yazılı olan ilk şehir devletidir. Bir tapınak çevresinde oluşan bu şehir devletleri rahiplerin denetiminde tapınakta üretilen ideolojiyle yönetimi gerçekleştirmiştir. Tapınağın çevresinde tarımsal üretim yapılmakta, yine pazaryerleri kurulmaktadır. Bu kent devletlerindeki ekonomik alt yapı için su kanallarının kurulduğu, kemerlerin yapıldığına dair kanıtlar bulunmuştur. Tanrıça kültürünün etkisi kent devletlerinde giderek zayıflamaya başlayarak erkek egemenliğine dayalı sistem ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönem şehir devletlerinde birden fazla tanrıya tapınmakla beraber her şehrin esas aldığı bir tanrısı mevcuttu. Kentle sembolleşen tanrı olarak kutsanırdı. Tanrı-kral süreçleriyle beraber şehir devletleri giderek merkezileşmeye başlayarak daha katı yönetim biçimlerine dönüşmüştür. Sümerlerdeki kentlerin dış duvarlarla çevrildiği, korunma amaçlı surlar yapıldığı bilinmektedir.

Mezopotamya kent devletlerinin oluştuğu ilk yerler olurken, bu kent devletlerinin devamı biçimindeki oluşumlar Greklerde kendi zamansallığı ve mekânsallığı içinde oluşum göstermiştir. Kent devletleri denirken, hemen ilk akla gelen Atina, Isparta vb. şehir devletleri olmaktadır. Oysaki uygarlık Grek'ten çok önce Aşağı Mezopotamya'da başlamıştır ve ilk şehir devletleri de bu mekânlarda vücut bulmuştur. Greklerde felsefenin gelişmesiyle bağlantılı hem yönetsel, hem idari anlamda daha gelişkin kent devletleri oluşmuştur. Sınıf demokrasisinin uygulandığı bu kent devletlerinde demos'un (halk), daha etkin olduğu bir yönetim oluşmuştur. Oluşturulan halk meclisleriyle halkın doğrudan katıldığı ve denetim mekanizmalarına kavuştuğu yönetim organlarının giderek daha fazla kurumlaştığı kent devletleri durumuna gelmiştir. Agora denilen toplantı yerlerinde halk toplanıp her türlü sorunlarını tartışırken aynı zamanda pazaryerleri olarak bu yerler kullanılmıştır. Yabancıların, kölelerin ve kadınların hiçbir hakkı yoktur, bu demokraside. Coğrafya olarak deniz ülkesi olması ve uygarlıkların geçiş alanında yer alması Grek şehir devletlerinin gelişiminde etkili olmuştur. İç ve dış ticaretin gelişmesiyle bağlantılı tüccar kesimlerin daha belirgin tarzda açığa çıktığı mekânlar olmuştur.

Kerbela Olayı: Hz. Ali'nin oğlu ve Şiiilerin üçüncü imamı Hz. Hüseyin'in Emevi Halifesi 1. Yezid'in ordusunca öldürüldüğü kısa çatışma (10 Ekim 680). Emevilerin iktidarını sağlamlaştıran bu olay dolayısıyla Şiiiler her yıl Muharrem Ayı'nın 10. Günü topluca yas tutarlar. I. Yezit, babası I. Muaviye'nin ardından halifelik makamına geçince Halifeliğin Hz. Ali'nin soyuna ait olduğunu savunanlar Kûfe'de ayaklandılar ve Hz. Hüseyin'e biat ederek onu kente çağırdılar. Bu arada Şiiilerin ayaklanma hazırlığını haber alan I. Yezid, düzeni sağlaması için Basra Valisi Ubeydullah'ı Kûfe'ye gönderdi. Ubeydullah, Kûfe'deki aşiret reislerini topladı ve onları halkın davranışlarından sorumlu tutacağını bildirdi. Bu arada Kûfelilerin kendisini coşkuyla karşılayacağını uman Hz. Hüseyin, ailesini yanına alarak Mekke'den yola çıktı. Fırat Irmağı'nın batısındaki Kerbela'ya vardığında, Ubeydullah'ın gönderdiği ve Kûfe'nin kurucusunun oğlu olan Ömer Bin Sa'd Bin Ebu Vakkas komutasındaki bir orduyla karşılaştı. Fırat'la bağlantısı kesildiği için susuz kalan Hz. Hüseyin savaşa girdi, ailesi ve adamlarıyla birlikte başı kesilerek öldürüldü. Kerbela olayı, yalnız Şiiiler arasında değil, Sünni dünyasında da büyük bir trajedi sayılır ve Kerbela'da ölenler şehit olarak anılır. Bu nedenle İslam geleneğinde Ömer Bin Sa'd, Ubeydullah ve I.

Ket Vurma

Yezid acımasızlık ve şiddetle özdeşleşmiştir. Kerbela'dan başka İran'da da olayların yıldönümünde ateşli gösteriler yapılır. Hz. Hüseyin'in türbesi Şiiler için en kutsal yer sayılır.

Bkz: Alevilik, Hasan, Hüseyin

Keşmekeş: Sözlük anlamı, karışık olma durumu, karışıklığı ifade eden bir temadır. Olay ve olguların birbirine karışması, giriftleşmesi, sorunların birbirine dolanması, iç içe geçmesi anlamında olan her şey bir keşmekeşliği ifade eder. Keşmekeşlik sadece olay ve olgularda değil, zihinsel planda da yaşanabilecek olan bir durumdur. Zihinde netsizlik, karmaşıklık ve karışıklık yaşama durumu, keşmekeşlik olarak değerlendirilir. Halklar, toplumlar ve devletler açısından da keşmekeşlik terimi kullanılabilir. Kaos, istikrarsızlık, güvensizlik, bunalım gibi sorunların yaşanması ve bir çözüm yolunun bulunmaması; bu anlamda bir sıkışmanın ve daralmanın yaşandığı ortamları keşmekeş ortamlar olarak değerlendirmek mümkündür. Özellikle Ortadoğu'nun bugünkü mevcut durumu (yaşanan çelişki ve çatışmaların çözümlenmemesi, devam edegelen şiddet sarmalı, sorunların kördüğüm haline gelmesi ve daha da içinden çıkılmaz bir hal alması) tam bir keşmekeşlik durumu ifade eder.

Ket Vurma: Gelişmekte olan hareketliliği engelleme, durdurma, sınırlandırma anlamında kullanılan bir deyimdir. Durdurma eylemi olarak da bilinir. Ket vurmanın veya eş anlamı olarak kullanılan durdurmanın sözlük anlamı, "*Ruh biliminde bir sürecin sürüp gitmesine ya da başlamasına engel olan bir örgenlik durumunu dile getirir. Örneğin, yeni öğrenilen bir şey, benzeri olan eski öğrenilene ket vurup onu unutturur. Fizyolojide de kimi sinirlerin uyarımı kimi kasların devrimini durdurur, bu yüzden konuşma dilinde örneğin 'onu görünce elim ayağım tutuldu' denir. Bilgin Pavlov, uykunun bir ket vurma olduğunu ileri sürmüştür, uyku da düşünce ve eylem geçici olarak durur. Buna benzer örnekleri daha da çoğaltma mümkündür.*"

Düşüncenin gelişimi konusunda da benzer örnekler vermek mümkündür. İleriye dönük, toplumun genel çıkarlarını ifade eden zihniyet gelişiminin önüne eski alışkanlıklar, ön yargılar, çağdışı düşünce kalıpları engel oluşturduğu gibi, ileriye dönük gelişmeye ket vurması sıkça rastlanan bir durumdur. Yine toplumun gelişmesinde temel dinamo görevini gören toplumun öz dinamiklerine ket vurma, engellemek de bu bağlamdadır. Devlet aygıtının bu konudaki uygulamaları bilinmektedir. Kendisi için tehlike olarak gördüğü her türden gelişmeyi, düşünsel, eylemsel olu-

şumları, siyasal-örgütsel yapıları reddeder. Bunu kendisi için tehdit sayar ve ket vurur. Gerek siyasal düzenlemeleriyle hukuksal alanda ve gerekse askeri, siyasi kurumlarıyla kendini güvenceye alarak, devlet karşısı sayılabilecek her türden söz ve eylemi yasaklar ve ket vurur.

Ketum: Konuşamama durumu na ketum denilmektedir. Yani özür-lü olup konuşma yeteneği olmayanların kendisini dil iletişim aracıyla ifade edememesidir. Düşün-celerini dile getirememe durumudur. Genel tanımı bu olmakla birlikte siyasal literatürde de bu kavram farklı suskunluk halleri için kullanılmaktadır.

Olaylar ve olgular karşısında bilerek suskunluk halini sürdürmesidir. Kendisinden beklenen herhangi bir iş hakkında, konu hakkında, bir açıklama beklentisi karşısında bilerek susmak, fikir beyan etmemektir. Konuşmama halidir.

Kilikya: Bugünkü Adana, Mersin, Tarsus ve çevresini kapsayan bölgeye tarihsel olarak verilen isim. Aynı zamanda kurulan ve bir uygarlığın merkezi olan kentin adıdır da.

Kilikya, Roma İmparatorluğu bölgeye hakim olmadan önce kurulmuş, bugünkü Adana iline bağlı Kozan ilçesinin 28 km. güneyinde yer alan bir uygarlık kentidir.

dir. MÖ. 19'da Roma İmparatoru Augustus tarafından ziyaret edilmiş ve kentin ismi "Anazarbus yanındaki Caesarea" diye anılmaya başlanmıştır. Bugünkü Tarsus, Kilikya uygarlığının başkenti olarak kurulmuştur. Günümüzde Kilikya uygarlık merkezinin yerinde Dilekkaya adıyla bir köy kurulmuştur.

Kilise: Hristiyanlık dinine mensup olan inananların ibadet ettikleri tapınma mekânlarıdır. Kiliseler, rol ve işlev bakımından oldukça önem taşımaktadırlar. Hristiyanlık devlet dini olarak kabul edildikten sonra, devlet işlevindeki etkinliği ve ağırlığı her alanda kendisini hissettirmiştir. Devleti ve dolayısıyla iktidarı adeta kuşatarak hâkimiyetini sürdürmüştür. Siyasetten ekonomiye, ticaretten savaşa kadar her alana el atarak, toplumun her kesimine ve sosyal yaşamın bütün alanlarına müdahale etmiştir. Kilise, bir ibadet ve tapınma yeri olmanın yanında, bir de iktidar gücü olarak varlık sürdürmüştür. Orta çağ karanlığının kölecilik sistemini inatla ayakta tutmasına çalışarak bilimsel düşüncenin, özgür gelişmenin, Rönesans aydınlanma çağının gelişmesine karşı dini dogmalarla ket vurmaya çalışması ve bu konuda bilinen engizisyon mahkemelerini devreye sokarak engellemesi bilinen bir gerçektir. Protestanlık mezhebi, katı tutucu Katolik kilise geleneğine ve engizisyon

Kimyasal Silahlar

mahkemelerinin vahşetine karşı önemli bir çıkışı temsil etse de, kilisenin devletteki etkisini tam kıramamıştır. Kiliseler bu anlamda devletin kendisi durumundadır. Kilise, feodal devlet yapısını adeta kuşatmıştır. Daha sonra, özellikle bu konuda kapitalist devletin de koruyucusu ve kollayıcısı olma, onun ideolojik öncülüğünü yapma işlevini sürdürmüştür.

Kiliselerin doğuşu sadece tapınma merkezleri olmaktan öte, en önemli işlevleri, maddi düşünce üretme merkezleri olarak rol oynamaları ve kendi çağının zihniyet doğuşunu gerçekleştirmesidir. Kiliselerin üst yönetimleri devletin tepesinde kurumlaşırken, alt kesimleri de toplum tabanında kendilerine bir sınıf yaratarak yapılanmışlardır.

Hristiyanlıktaki mezhepsel bölünmeler sonucu kiliseler de kendi aralarındaki çelişkilerden dolayı bölünmüş durumdadırlar. Ortodoks, Katolik ve Protestan mezheplerinin kiliseleri birbirlerinden farklılıklar içermektedir. Hristiyanlık dini gelenekleri mezhepsel farklılıklara göre şekil almış ve pratik uygulamaları arasında da farklılıklar mevcuttur. Ayrıca Ermeni, Asurî, Süryani gibi değişik halk ve azınlıklardaki kilise anlayışları da bu değişikliklere dâhil etmek gerekir. Kiliseler mevcut konumlarıyla İslamiyet'te Camilerin, Musevilerde Havraların oynadığı-

na benzer işlevler görmekle birlikte, toplum üzerindeki hâkimiyetleri, ekonomi ve siyasetteki ağırlıkları daha fazladır. Özellikle Avrupa'da, Hristiyanlık adına partiler kurularak siyasetteki etkileri halen devam etmektedir.

Bkz:Hristiyanlık, Katolik kilisesi

Kimlik: Aidiyet özelliklerinin toplamıdır. Kişinin kendi farkındalığına varıp diğerleri ile arasındaki farklılıkları anlayarak yaptığı tanım özellikleridir.

Kimya: Element ya da birleşik haldeki maddelerin moleküller yapısını, kimyasal bileşimini ve özelliklerini, uğradıkları dönüşümleri, bu dönüşümler sırasında açığa çıkardıkları ya da soğurdukları (emdikleri) enerjiyi inceleyen bilim dalı. Bu temelde cisimlerin molekülce birbiri üzerindeki etkilerini ve bu etkilerden ileri gelen bileşimleri inceleyen bilime kimya denilir.

Kimyasal Silahlar: Fizyolojik etkileri nedeniyle canlıları kitlesel olarak çok kısa bir sürede öldürme veya yaralama kapasitesine sahip, zehir etkisi yüksek, çevresel etkenlere dayanıklı, taşınması ve saklanması kolay kimyasal zehirlerdir. Hedef ülkede/ toplumda asker ve sivilleri saf dışı bırakmak, hareket kabiliyetlerini azaltmak, bitkisel ve hayvansal besinleri zehirleyerek

kullanılmaz hale getirmek amaçlarına yönelik kullanılmak üzere tehdit unsuru olarak bulundurulur. Esasında yapımı, saklanması ve kullanılması milletlerarası antlaşmalarla yasaklanmıştır. Normal şartlar altında katı, sıvı ve gaz halinde bulunurlar. Vücuda ağız, burn ve boğaz, göz, cilt, akciğerler ve sindirim sistemi yoluyla girerler. İklim koşullarına bağlı olarak kısa ve uzun süreli etki yapabilme özellikleri vardır.

Kimyasal Silahların Biyolojik Etki Amaçlarına Göre Sınıflandırılması Şu Şekildedir:

1-Sinir sistemi zehirleri (Tabun, Sârin, Soman, Vx)

2-Yakıcı kimyasallar (Mustard, Azotlu Mustard, Lewisit)

3-Akciğer tahriş edici kimyasallar (Fosgen, Difosgen, Klorpikrin)

4-Sistemik zehirler (Hidrojen Siyanür, Hidrojen Sülfür)

5-Kapasite bozucu kimyasallar (BZ, LSD)

6-Kargaşa kontrol kimyasalları (Göz yaşırtıcıları: CN, CS, CR, Kusturucular: DM)

7-Bitki öldürücü kimyasallar (2,4-D, 2, 4, 5-T, Kakodilik asit, Pikloram)

Kırım Savaşı: Osmanlı Devleti ve müttefikleri İngiltere, Fransa ile Rusya arasında, 1853-1856 yıllarında yapılan savaştır. Savaş Rusya'nın "hasta adam" gözüyle baktı-

ğı Osmanlı İmparatorluğu üzerinde denetim kurma amaçlı baskıları sonucunda gelişmiştir. Bunun "bahanesi" de, "Kutsal topraklar" ve bu alanlarda yaşayan Ortodokslar olmuştur. Rusya Osmanlı egemenliğindeki topraklarda yaşayan Hristiyanların koruyuculuğu üstlenmek istemiş ve bunu önermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu "öneriyi" reddetmesinden kısa bir süre sonra da Rus orduları Osmanlı'nın egemenliğinde olan Eflak ve Boğdan'ı 22 Haziran 1853'te işgal etmiştir. Halkın padişahı Rusya'ya savaş ilan etmeye zorlaması sonucu, Rusya'ya ordularını 15 gün içerisinde geri çekmesi yönünde bir nota verilmiştir. Rusya buna uymayınca savaş Ekim 1853'te fiilen başlamış olur.

Savaş Osmanlılar ile Ruslar arasında gelişir, ancak İngiltere ve Fransa da Osmanlıların yanında savaşta yer alırlar. Savaş çeşitli cephelerde üç yıl boyunca sürer. Sonunda Rus orduları Eflak ve Boğdan'dan çekilir, Fransa ve İngiltere'nin ileri sürdüğü koşulları kabul eder. Dolayısıyla savaşın mağlubu Rusya olur. Osmanlılar ise kağıt üzerinde savaşı kazanmışlardır, ama kazanılan astarı yüzünden pahalı bir zaferdir. Savaş büyük külfetlere yol açmıştır. Uzun süren savaş, ağır ekonomik borçla sürdürülmüş, sonunda borçlar ödenemez duruma gelince de Avrupa devletleri borçlarını kendileri tahsil et-

Kırsal Komünal Toplum

mek amacıyla Düyun-u Umumiye İdaresi'ni kurmuşlardır. Bu tarihten itibaren Osmanlı İmparatorluğu İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin önemli bir sömürgesi haline gelmiştir.

Kırım Savaşı Osmanlının hazır olduğu ve kendi gücüyle yürüttüğü bir savaş olmamıştır. İngiliz ve Fransızların hem ağır faizlerle borç verdiği ve bu borç paraya da silahlarını sattığı Osmanlıyı çökertmiştir. Savaş sonunda Osmanlı ödeyemeyeceği bir borcun altına girmiştir ve bu da bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Sonraki tüm yasal düzenlemeler bu bağımlılığın bir sonucu olarak İngiliz ve Fransız devletlerinin çıkarları gözetilerek yapılacaktır. Dolayısıyla aslında savaşı kaybeden Rusların yanı sıra Osmanlılardır da. Savaşın kazananı ise, savaşı kıskırtan İngilizler ve Fransızlar olmuştur.

Kırsal Komünal Toplum: Günümüzde yerleşim yerlerini tanımlamada bir kavram olarak kırsal, şehir olarak belirtilen yerleşim yerinin karşısı olarak kullanılır. Toplumsallık anlamında ise kırsal toplum şehir ya da devlet toplumu olarak bilinen toplumsal yapıya karşıt olan bir toplumsal yapılanmadır. Şehrin devletçi toplumun oluştuğu mekan olması, devletçi toplumun da iktidarcı ve hiyerarşik olmasından ötürü kırsal toplum ya da şehirden ayrı olan yaşam, kendi içinde

daha demokratik ve komünal olma imkanlarına sahip olur. Özellikle şehir devletlerinin gelişimiyle beraber iktidar ve devlet baskısının toplumu belirlediği, şehirde yaşayan herkesin şu ya da bu düzeyde devletin tebaasını oluşturduğu, hatta mülkü sayıldığı zaman dilimlerinde bundan kaçınan ya da böylesi ilişkilerden bihaber olan toplumsal yapıların kendilerini koruduğu yaşam tarzını da kırsal yaşam olarak değerlendirmek mümkündür. Devlet toplumunda temel ilişki tarzının siyasal, ekonomik veyahut sınıfsal olmasına rağmen kandaş ilişkilerin akrabalık, kabile, aşiret gibi özelliklerle yaşandığı yerler olarak da kırsal toplum, komünal bir yapı göstermesi açısından önemli farklar göstermektedir. Bu anlamıyla da etnisitenin en güçlü yaşandığı bir toplumdur. Kırsal toplum özelliklerinin komünallığı devletçi toplumun özelliklerine karşı her zaman bir direniş içinde olmuştur. Hatta bu komünal öz devlet toplumun özelliklerini taşımak için kurulan kurumları bile etkilemiştir. Hristiyanlıkta kırsal alan manastırları, İslamiyet gelenekleri açısından da medreseler ve dergahlar buna örnek olarak verilebilir. Bu mekanlar tek tanrılı dini ideolojinin merkezleri şeklinde örgütlenirdiymişse de her zaman merkezi kurumlardan anlayış ve zihniyet olarak bir farkı yaşamışlardır.

"Şehir ve devletin damgasını vurduğu toplumla kırsal ve komünal toplum arasında da köklü farklar, çelişkiler vardır. Şehir ve devletin damgasını vurduğu toplum ne kadar devletçi, otoriter ise, kırsal toplum o denli komünal (eşitlikçi) ve demokratiktir (özgürdür). Tarihteki en önemli çelişki bu anlamda şehir-devletçi toplumuyla kırsal komünal toplum arasındadır. Asıl mücadele şehir-devletçi otoriterizm ile kırsal komünal demokrasi arasındadır."

Köleci şehir devletleri toplumu döneminde göçebeler, dağ ve çöllerin derinliklerinde yaşayanlar, feodal devletçi toplum dönemindeyse belli medeniyet merkezleri olarak dini ve ticari ilişkilerin hakim olduğu yerler dışındaki topluluklar kırsal toplum değerleri ile yaşarlar. Kapitalist devletin kendi hakimiyetini geliştirmek için dayandığı modernist paradigma dönemindeyse önemli bir zorlamayı yaşasa da şehir yaşam ve ilişki tarzının olmadığı, sanayileşmenin girmediği yerler olarak ele alınabilir.

Kitab-ı Mukaddes: Kitab-ı Mukaddes Eski Antlaşma ve Yeni Antlaşmayı içeren, Hristiyan inancının temelini oluşturan ve Hristiyanlarca kutsal sayılan kitaptır. Kitab-ı Mukaddes'in ilk kısmı, Eski Ahit ya da Eski Antlaşma olarak adlandırılır. 39 bölümden oluşur.

Tevrat ve Zebur'u da kapsar. Yahudilerin kutsal kitaplarında Tanah ile bölüm adları ve sınıflandırmalar hariç hemen hemen aynıdır. Eski Ahit, İsa'nın doğumundan önceki çok uzun bir zaman diliminde Yahudi peygamberleri, din adamları ve âlimleri tarafından yazılmıştır. Bu bölümde İsa ve Meryem'den bahsedilmez.

Yahudi kutsal metinlerinden oluşmuş Tanah'ın Hristiyanlıkta Eski Ahit olarak adlandırılmasının nedeni, tanrının İsa ile yaptığına inanılan antlaşmadan (ahit) asırlar önce, Musa ile Sina dağında yaptığına inanılan antlaşmadır.

Kitab-ı Mukaddes'in ikinci bölümünü oluşturan Yeni Ahit ise İsa'nın sağlığında ve/veya ölümünden sonra Havariler, Hristiyan din adamları ve âlimleri tarafından yazılmıştır. 27 bölümden oluşur. Hristiyan âlimlerce kabul edilen Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncil'leri Yeni Ahit'in ilk dört bölümünü oluşturur.

Hristiyanlar Tanrı'nın Musa ile yaptığı antlaşmadan yüzlerce yıl sonra İsa ile yeni bir antlaşma yaptığına inanırlar. Bu nedenle Kitab-ı Mukaddes'in İsa'dan bahsedilen ikinci bölümünü Yeni Ahit olarak adlandırır. Bununla birlikte Yahudiler ikinci bir antlaşmayı kabul etmezler. Tanah'ın Eski Ahit olarak adlandırılmasını uygun bulmaz ve bu ismi kullanmazlar. Katolik Kilise'sinin kontrolü ve korumasındaki

Kıta

Vulgata adı verilen Latince metin, ilk kez Martin Luther tarafından halkın anlayabileceği güncel dile çevrilmiştir. En ünlü İngilizce çevirisinin adı 1560 tarihli King James sürümüdür. Bu çeviri bazı Hıristiyan hala 'hatasız' olarak kabul edilmekte, referans olarak kullanılmaktadır.

Bkz: İncil, Tevrat, Musevilik

Kıta: Yeryüzünün önemli bir bölümünü oluşturan büyük kara kütlelerine kıta denir. Kıta kelimesinin kökeni Latince'dir. Ve daha çok da anakaradan ayrılan adaların tanımlanmasında kullanılmıştır. Bugünkü kullanıldığı anlamına ulaşmasında İngiliz coğrafyacı ve kaşiflerinin katkıları büyüktür.

Kıtaların sayısı, özellikleri, oluşumları uzun süre tartışmalara konu olmuş, üzerinde tam bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bu konuda genel kabul gören teori kıtaların eskiden bitişik olduğu, dördüncü jeolojik zamanda ayrıştıklarıdır. Bu konuda yapılan jeolojik araştırmalarda önemli başarılar elde edilmiştir. İzostatik denge prensibine göre, yerçekimi kuvveti ile ağır olan yer kabuğu, zamanla çökme gösterir. Bu teoriye göre dağlar, az yoğun oldukları için yüksekte kalmışlardır. Yerkabuğunun kalınlığı kıtalarda fazla, okyanuslarda ise daha azdır. Kıtaların büyümesinde en etkili olay tortu malzeme ile

meydana gelen deltalar ve bunların zamanla çökerek okyanuslarda basınçla yer kabuğunda çatlamalar meydana getirmesi ve bu çatlaklardan çıkan volkanik ada kütleleridir.

Dünya yüzeyinin % 29'u kıtalardan oluşur. Bu da yaklaşık 148 milyon km² dir. Geri kalan ise sudur. Yani okyanuslardır. Kıtaların büyük bölümü kuzey yarım küre'dedir.

Büyüklik sıralarına göre kıtalar şöyledir.

Asya kıtası 43.7729.4976 km²'lik yüzölçümü ile en büyük kıtadır. Doğusunda Pasifik Okyanusu, kuzeyinde Kuzey Buz Denizi, güneyinde Hint Okyanusu ve batısında da Avrupa vardır. Avrupa kıtası ile olan sınırları kesin tespit edilmemiştir. İlk dönemlerde Don Nehri sınır olarak kabul edilse de daha sonraları Ural Dağları olarak değiştirilmiştir. Her iki kıtayı bir görüp Avrasya diyenler de vardır. Asya ismi ilk defa Roma İmparatorluğu zamanında kullanılmıştır. Roma'nın taşradan farkını göstermek için bu isim kullanılmıştır. Avrupa ve Afrika ile birlikte eski kıta olarak adlandırılır.

Asya kıtası kendi içinde değişik alt bölgelere ayrışır. Her bölgenin kendine özgü özellikleri vardır.

Kıta, insanlığın gelişim tarihinde oldukça büyük bir rol oynar. Yüzbinlerce yıl önce Doğu Afrika Rif hattından kuzeye doğru yayılan ilk insansılar, bu hattın sonu olan

Ön Asya olarak ifade edilen Mezopotamya'ya gelip yerleşmişlerdir. Yerleşik yaşama geçiş, tarım ve köy devrimi; sonrasında gelişen sınıflı ve devletli uygarlık bu kıtada gelişmiş ve çevreye yayılmıştır.

Asya'dan sonra ikinci büyük kıta Afrika'dır. Yaklaşık 29.7820.0610 km² yüzölçümüne sahiptir. Kuzeyinde Asya ve Avrupa, doğusunda Hint Okyanusu, batısında Atlantik Okyanusu, güneyinde Antartika vardır.

En eski kıtalardan birisidir. Ancak Afrika dendiğinde sadece Afrika'nın doğu tarafı anlaşılmıştır. Mısır, Libya, Magrip kendi başlarına anılmışlardır. Doğu Rif hattıyla insanlığın oluşumuna ilk beşikliği yapmıştır. İç kesimleri genelde çöldür. Afrika topraklarının üçte biri akarsulardan mahrumdur.

Üçüncü büyük kıta Amerika kıtasıdır. Amerika kıtası kendi içinde kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılır.

Kuzey Amerika, 21.7514.7579 km²lik yüzölçümüne sahiptir. Doğusunda Atlantik Okyanusu, batısında Pasifik Okyanusu, kuzeyinde Grönland ve Kuzey Buz Denizi, güneyinde de Güney Amerika vardır. Coğrafi keşiflerle birlikte bulunduğu 'yenidünya' olarak da adlandırılır. Adını kıtayı ilk keşfeden kaşif olan Amerikan Ves-puçi'den alır.

İnsanların MÖ. 12000-7000 yılları civarında Bering Boğazı'yla

buraya gittikleri tahmin edilmektedir. Kıtanın yerli halkı Kızılderililer olarak adlandırılırlar.

G. Amerika kıtası, yaklaşık 17.6111.8610 km²'lik yüzölçümüne sahiptir. Kuzey Amerika ile benzer özellikler taşır. Doğusunda Atlantik Okyanusu, batısında Pasifik Okyanusu, güneyinde Antartika, kuzeyinde Kuzey Amerika vardır. Kıtanın yerlileri iç kesimlerde belli bir uygarlık kurmuşlardır.

Yaklaşık 14.249.51982 km²lik bir yüzölçümüne sahip Antartika beşinci büyük kıtadır. Son yıllarda keşfedilen bir kıtadır. Antartika kıtasının ismi, yeryüzündeki Arktik bölgede oluşundandır. Bölgeyi "Arktik" isminde bir denizci keşfettiği için bu ismin verildiği sanılır. Güney kutbu, her tarafı karla kaplı, daima fırtınalı ve buz kütleleriyle çevrilidir. Antartika'da kayalıkların çoğu üstündeki buzulların ağırlığıyla deniz seviyesinin altına sıkışmışlardır. Bu özelliklerinden dolayı yaşama fazla elverişli değildir. Daha çok jeolojik araştırmalar için kullanılmaktadır.

Avrupa, 9.85.1286 km²lik yüzölçümü ile altıncı büyük kıtadır. Asya ve Afrika ile birlikte eski dünya olarak anılır. Doğusunda Asya, güneyinde Afrika, batısında Atlantik Okyanusu, kuzeyinde Kuzey Buz Denizi vardır. Avrupa ismi, Semitik kökenlidir. Ve 'güneşin battığı yer' anlamına gelen 'Erep' veya 'İrip'ten gelir. Bu isim Feni-

Kızılrelma

keliler aracılığıyla Yunanlılara geçer. Burada Avrupa'ya dönüşür. Tanrı adı olduğu da söylenir. Daha çok da Ege Denizi'nin öteki yakasını çağırıştırır.

İnsanlığın gelişiminde sınıflı uygarlığın son aşamasına öncülük etmiş ve geliştirmiştir.

Avustralya, 7.55.1244 km2'lik yüzölçümüyle en küçük kıtadır. Adaların toplamından oluşur. Coğrafik keşiflerle birlikte keşfedilen bir kıtadır. Bu kıta da yenedünyaya dahildir. Kıtanın iç kesimleri çöldür.

Bunların dışında 2.175.600-km2'lik yüzölçümü ile dünyanın en büyük adası olan Grönland vardır. Bunu kendi başına bir kıta olarak değerlendirenler de vardır. Ada, Atlantik Okyanusu'nun kuzeyindedir. Danimarka Krallığı'na bağlı özerk bir yerdir. Bu büyüklüğüne oranla nüfusu çok azdır.

Kıvılcım: Sözlük anlamı; yanan bir ateşin etrafa saçılan en küçük parçacığıdır. Buna benzer ateş parçacıklarının taş ve demir gibi başka maddelerin sürtünmelerinden de çıktığı bilinmektedir. Bir küçük kıvılcımın özelliği, ortamı uygun olduğunda büyük bir yangına yol açabilmesidir. Tutuşmaya hazır maddeler ve ortam varsa, küçük bir kıvılcım bazen büyük bir yangının başlamasına neden ve yeterli olabilmektedir. Bu yüzden bazen, küçük bir olayın büyük top-

lumsal patlamalara ve olaylara sebebiyet olması bakımından kıvılcımın bu özelliğine gönderme yapılır. "Bir kıvılcım bir bozkırı tutuşturur" sözü, bu anlamda söylenmiş bir sözdür. Toplumda gerginliklerin hâkim olduğu, tarafların her an karşı karşıya gelmeye hazır olduğu durumlarda, bu ortamı körükleyen küçük bir kıvılcım, çatışma ve savaşların başlamasına yeterli olabilmektedir. Yani küçük bir söz, davranış veya basit bir eylem, tarafları kıskırtmak anlamında bir kıvılcım olabilmekte ve mevcut gerilim ortamlarını büyük çatışmalara dönüştürebilmektedir. Karşılıklı hassasiyetlerin uç noktalarda olduğu ortamların bir yangın yerine dönüşmesinde küçük kıvılcımlar başlangıç noktası olmaktadır.

Kızılrelma: Türk boyları arasında, özellikle de Oğuz Türkleri arasında dünya hâkimiyetinin sembolü olarak kabul edilir. Taht veya mabet üzerinde parlayan som altından yapılmış yuvarlak top olarak tasvir edilir. Bazen elma gibi de tasvir edildiği olur. Kızılrelma ismi de oradan gelir. Buna göre Türklerin yaşadığı yerlerin batısında kalan ve mutlaka elde edilmesi gereken yerleri ifade eder. Bu altıntop veya elma, bazen zafer işareti, bazen hâkimiyet sembolü, bazen fethedilmesi gereken veya seçilen yerin sembolü olarak ifade edilir. Turan düşünce ve inancında olan, Türkis-

tan sahasından, Hazar Denizi'nin doğusundan gelen Oğuzlar, Hazar kağanlarının sembolü olan çadırlarının üzerindeki som kıvıllı topu ele geçirmeyi temel ölkü, amaç edinmişlerdir. Bu fikir, bu düşünce, Turanî eğilimlere sahip Türklerin bilinçaltından çıkmamıştır. Hep derin ve gizli bir nihai amaç olarak tutulmuştur. Bu amaç tüm kuşaklara aktarılmıştır.

Bunun en büyük uygulayıcısı Osmanlılar olmuştur. Osmanlıların bilincinde Kızılma Avrupa'da, Macaristan'dadır. Kısa sürede Macaristan'a kadar olan yerleri işgal etmeleri bu amaçla, bu idealle bağlantılıdır. Kızılma bulunup alınıncaya kadar fetihler ve işgaller ne pahasına olursa olsun devam etmesi gerekir. Bu uğurda hiçbir şeyden çekinilmemesi ve geri durulmaması gerekir.

Türklerin Turanî inançlarına göre, tanrı onları da İsraililer gibi kutsal yaratmıştır. Ve dünyanın yönetimini onlara vermiştir. Türkler, tanrı adına dünyayı yönetecek, diğer halklar da onlara kölelik yapacaktır. Bunu kabul etmeyen her halk yok olmaya mahkumdur. Bu konuda Turan düşüncesinin önde gelenlerinden olan Bilge Kağan'ın 'tanrı istedi, irade ettiği için tahta oturdum. Nizamı bozulan dünyanın nizamını düzelttim. Nizamdan çıkan milletleri, dünyanın dört bir yanında nizamı soktum' yaklaşımı belirleyicidir. Yine Bilge Kağan'a

atfen söylenen Türklerin oluşum efsanesi de bu yönlüdür. Buna göre, "Türklerin tanrısı, Türk milleti yok olmasın diye babam İltiş Kağan'ı, annem İl Bilge Hatun'u gökten getirmiştir" der.

Yine bu Turan efsanelerine göre, Oğuz Kağan doğumundan itibaren kutsal nurla beslenir. Bu efsanelerde yalnızca Oğuz Kağan değil, yardımcıları ve rehberleri de kutsal ruhtan yaratılmıştır. Gökten indirildiğine inanılan Gök-börü (bozkurt) Oğuz'un seferleri sırasında kendisine kılavuzluk yapar. Bu durum Oğuz destanında şöyle anlatılmaktadır.

'Ben sizlere oldum kağan
Alalım yay ile kalkan
Nişan olsun bize buyan
Bozkurt olsun bize uran'

Turanî Türklerde, tanrı tarafından seçilmiş, kutsal millet oldukları düşüncesi yaygındır. Hatta bu inançta daha da ileri gidilmiş, tanrıya benzerliklerinin olduğunu, tanrının yeryüzündeki yansıması olduklarını dile getirmişlerdir. Bulgar Türklerinin şeflerinin, kendilerine tanrıya benzer anlamına gelen Melemir Han ismini kullanmaları bundandır.

Turanî Türklerin bu dini inanışları İslamiyet'ten sonra da devam etmiştir. Kendilerini tanrı tarafından dünya düzenini sağlamak için gönderildiklerine inandırmış-

KızılElma

lardır. Bu amaçlarını İslamın fetih karakteriyle bütünleştirmişlerdir. Türkleri kısa sürede başarıya ulaştıran da bu gerçektir. İslamiyet'ten önce Türkler, savaşçılarına Alp ismini takmışlardır. İslamiyet'ten sonra da bunlara Alp-Eren denmiştir.

Turanî Türklerin bu yaklaşımı Ortadoğu'da derin bir etki yapmıştır. Bu anlamda Türkler, isyanları bastıran, halklara zor ve zulüm uygulayan bir durumdadırlar. Bu konuda Muhammed'e dayandırılan hadisler vardır. Buna göre 'Türk adını verdiğim ve şarka yerleştirdiğim bir ordum var. Bir kavme gaza-plandığım zaman onları o kavmim üzerine saldırtırım' denmektedir.

Turanî Türkler gerek İslamiyet'ten önceki Gök Tanrı inancı zamanında, gerek İslami dönemde kendilerinin Tanrı tarafından dünyaya hükmetme ve adaleti sağlamak için yaratıldıklarına ve hayat felsefesinin bu düşünce ile şekillenmesi gereğine inanmışlardır. Eski dönemlerden itibaren dünya nizamını sağlamak üzere mücadele eden Türk milleti, İslamiyet'i kabul ederek maddi ve manevi yönden bir yükselişe erişmişlerdir.

Turanî düşünce ataerkil bir düşüncedir. Temelini sağlam aileye dayandırır. Buna göre sağlam aile sağlam devlettir. Aile, uruğ, boy, budun şeklinde örgütlenmeleri, buradan devletin doğması ve bu devlet kanalıyla ideallerini, amaçlarını

gerçekleştirmeyi hedeflemişlerdir. Bir milletin ideallerini gerçekleştirmesi sonucunu getirmektedir. Bu düşünce ve inanç barbar Türk boylarına büyük bir dinamizm verir. Bunun sonucunda da katı bir devletçilik oluşur. Bu devlette Turancı Türklerin KızılElma'ya gitmelerine ve onu fethetmelerine imkan ve olanak sunar.

Turancı Türklerin soysal yapısı, sosyal yapıyı ayakta tutan maddi ve manevi dinamikler, onların KızılElma'ya yol almalarını gerektirmekteydi. Binlerce yıldan beri milletin şuur altına yerleşen bu duygu, tarihi dönemler itibarıyla yeniden zuhur ediyor, yeniden millete hayat veriyordu. Onların hayata sıkı sıkıya bağlanmalarını ve kendi dinamiklerini korumalarını sağlıyordu. Oğuz Han'dan Türkes'e kadar KızılElma ülküsü Türk milletinin var olma ve idare etme idealinin en üst seviyede olmasına işaret sayılır. Oğuz Kağan, hâkimiyetin sembolü olarak altın evini kurar, altın evin kurulmasından sonra sefere çıkar.

Kızıl Elma öğretisinin temel ideolojileri, hedef stratejisi bakımından üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar;

1. Türkiye'deki Türk varlığı,
2. Dünya'daki Türk varlığı,
3. Kızıl Elma

Amaç bütün halkların Türkler tarafından yönetildiği bir dünya düzeni kurmaktır.

Türkçü devlet, diğer Türk devletleri ile kültürel, ekonomik, siyasi ilişkilerini ana hedefe yöneltecek şekilde planlar. Genç Türk devletinin kalkınması, güçlü birer devlet olarak Dünya devletleri arasına katılması için %100 Türk sermayesi, % 100 Türk teknolojisi ilkesi ile hareket eder.

Bu hedef ve amaç Turan Türklerinin arasında hiç eksik olmamış, günümüze kadar en kutsal değer olarak gelmiştir. Yahudi ideolojisinden etkilenme, ona özenme bunda çok belirgindir. Bu destanlar, Yahudiliğin olduğu gibi Turanlaştırılmasından başka bir şey değildir. Siyonist Yahudiler nasıl dünyanın başına bela olmuşlarsa, bu Kızılmacı, Turancı Türkler de başta kendi halklarının olmak üzere tüm bölge ve dünya halklarının başına beladılar. I.Dünya Savaşı sırasında bilinçaltındaki bu düşü uyandıran Enver Paşa Türk askerlerini Kafkaslardan, Yemen'e kadar her cephede kıyımdan geçirmiştir. Sadece 90 bin askerin Allahu Ekber Dağı'nda donarak ölmeleri de bunu göstermektedir.

Bu Turancı kesimler, yeniden devreye girmiş ve Kızılma ideoloji ve stratejisinin ikinci aşamasına gireceklerini, bunun için zaman ve mekanın uygun olduğunu söylemektedirler. Adriyatik'ten Çin Seti'ne büyük Türk dünyasını birleştirme düşüne dalmışlardır. Unutulmamalıdır ki, Kızılma stratejisi-

nin birinci aşamasında Anadolu halkları kıyımdan geçirilmiştir. Bir halklar ve kültürler bahçesi olan Anadolu, mezarlığa çevrilmiştir. Anadolu'nun kadim halkları olan Ermeni, Asurî, Rum vb. halklar katliamlardan geçirilmiş, etnik temizlik yapılmıştır. Bu aşamada Kürtlere de belli bir yönelme olsa da bunda tam başarılı olamamışlardır.

Kızılma ideolojisinin ikinci aşaması tamamen Kürt düşmanlığı üzerinden geliştirilmek istenmektedir. Dünyanın herhangi bir yerinde Kürtler adına yaşanan bir gelişmeye hemen müdahale etmek istemektedirler. Bu anlamda 'beyaz Türk veya Çılgın Türk' tabirine uymaktadırlar.

Giderek açığa çıkan ve teşhir olan derin devlet, özü itibarıyla kendisini Kızılma'yı ele geçirmeye göre ayarlamış, bu konuda önüne çıkan tüm engelleri yok etmeyi hedef bellemiş, birlikte yaşadıkları halkları köleleştirerek, onların emeği üzerinde kendisini yaşatan güçtür. Bu anlamda bu oluşumun Türk halkının çıkarıyla fazla bir ilişkisi yoktur. Onun için asıl olan Kızılma'da sembolleşen egemenliği elde etmektir. Bunu başarmak için de her şeyi mubah görmektedirler.

Kızılma ideolojisinin birinci aşamasında Türk ve diğer halkların katliamı, parçalanmış, dağıtılmış bir ülkeden geriye bir şey kal-

Klasik Kapitalizm

mamıştır. Bu ideolojinin ikinci aşamasında halklara yaşatılan bunca acı tekrar edileceği gibi, Türkiye'nin parçalanmasıyla son bulacaktır. Halklar acı çekip, gözyaşı dökerken, Kızıllemacı klik ise, servetine servet katacaktır.

Klan: Evrimleşme sürecindeki insanın ilk toplumsal ve örgütsel formudur. İnsanın uzun evrimleşme tarihinin en uzun evresi olarak tanımlanabilecek klan örgütlenmesi, milyonlarca yılla ifade edilebilecek bir dönemi kapsamıştır. Buna insanlık tarihinin en uzun dönemi de diyebiliriz. Yedi milyonluk insanlaşma tarihinin %98'ini oluşturmaktadır.

Klan kan bağına dayalı bir örgütlenme olup, sınırlı sayıda insandan oluşmaktadır. 20-30 kişilik yapısıyla geniş aileyi andırmaktadır. Klan yekpare bir örgüt konumunda olup, bir bütün oluşturur. Ondan bir kişiyi koparmak mümkün değildir. Klandan bir kişiyi koparmak, tümünü yok etmekle mümkün olabilir ki, bu durumda da koparılanın yaşatılması mümkün değildir. Zaten bir klan da başka bir klandan birini içine almaz, aldığında da, onun diğer üyelerden hiçbir farkı kalmaz, o tamamen klanın üyesi haline gelir. "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için" söylemi en fazla da klan yaşamında somutluk kazanır. Bu yönüyle insanlık tarihi, daha çok da dayanışma tarihi-

dir. İnsanların tüm güçleri ile toplumsal yaşama katıldıkları, aldatmayı, hileyi ve hiçbir toplumsal sorununu yaşamadıkları bir süreçtir.

Klan tam bir eşitlik üzerine kuruludur. Ekonomik yaşam ortaklaşadır. Mülkiyet diye bir kavram tanınmamakta, sınırlı olan üretim toplumsal niteliktedir. Tüketim de aynı biçimde ortaklaşadır. Üretim; toplayıcılık ve avcılık temellidir. Ciddi, kapsamlı ve fazla veren bir üretimden bahsedilemez. İnsanlar doğadan topladıkları ve avladıkları ile yetinmek durumundadır. Üretim de tüketim de dolaylı kolektiftir.

Klasik Çağ Kölecilik Dönemi:

MÖ 5. yüzyıl ile MS 5. yüzyıllar arasında yaşanmış kölecilik dönemidir.

Bkz. Antik çağ kölecilik dönemi.

Klasik Kapitalizm: Kapitalizmin çıkış koşulları olarak ifade etmek mümkündür. Feodal sınıfın bağrında yeni bir sınıf olarak doğan burjuvazinin öncülüğünde, feodal sisteme karşı geliştirdiği yeni bir toplumsal düzen olarak gelişmesi anlamındadır. İlkel sermaye birikim dönemi olarak bilinen süreç, kapitalizmin klasik dönemi olarak adlandırılmaktadır. Ortaçağ feodal imparatorlukların giderek ortadan kalktığı, yerine burjuvazinin öncülüğünde kapitalist sistemin egemen olması ve onun ilk oluşum evresini teşkil etmektedir. Kendisine bağlı

koloniler ve sömürgeler oluşturmak için giriştiği askeri işgal ve ekonomik talan temelinde zora ve şiddette dayalı yayılcılığı kapitalizmin klasik gelişim evresidir. Hammadde kaynaklarının Avrupa'ya taşınması ve erkenden sanayi üretimine geçiş yapması ile üretim biçimindeki bu değişiklik, kapitalist sistemi feodal sistemden ayıran en temel faktördür. Üretimdeki bu değişiklik yani sanayileşme bir yandan hammadde kaynaklarına ihtiyaç duyarken, bir yandan da ihtiyaçtan fazla üretilen mamul madenin tüketimi için Pazar alanlarına ihtiyaç duymaktadır. Duyulan bu ihtiyaç, klasik kapitalizmin gelişimini kamçılayan en önemli faktördür. Başta İngiltere olmak Avrupa'da sanayi devriminin gerçekleşmesi, sistemin yayılmasını daha da hızlandırmış ve sistem, klasik işgal-istilalarla dünyanın her tarafına yayılmıştır. Burjuvazinin genç bir sınıf olarak yükselmesi ve iktidarı ele geçirmesi kapitalist sistemin giderek daha fazla kar getiren ticaretteki serbestlik, teknikteki gelişmelerle bütünleşince, kapitalizmin bir sistem olarak yayılması engel tanımaz bir şekilde yükselişini sürdürdü. Rekabetçi ve yayılcı mantık temelinde gelişim gösteren kapitalizm, serbest piyasa ekonomisini benimsediğinden, çok tahripkâr sonuçlar doğurmuştur. Temel yaklaşımı "ya büyü ya da öl" biçiminde olmuştur. Bkz: Kapitalizm

Klasik Sömürgecilik: Kapitalist sistemin ilk yayılma sürecinde işgal, istila ve asimilasyon yöntemleriyle egemenlik kurduğu topraklarda kurumlaşmasını gerçekleştirmesi ve kendisine bağlı sömürge ülkeler veya koloniler yaratmasıdır. Siyasi, askeri, ekonomik, kültürel alanlarda hâkimiyet kurmak ve egemenlik altına almak amacıyla başka ülke topraklarını işgal ve istila etmektir. Kapitalizmin klasik yayılcılık sürecinde başvurduğu sömürge yöntemidir. Egemen güçlerin ilkel sömürgecilik tarzıdır.

Klasik sömürgecilğe en iyi örnek Türk Devleti'nin Kürdistan'daki egemenlik statüsüdür. 1960'lerden sonra gelişen Türk devlet kapitalizminin Kürdistan'daki egemenlik durumudur. Ordusuyla Kürdistan'ın girilmedik köyü ve kasabası bırakılmamıştır. Bu askeri işgal sonrası siyasi egemenlik kurumlaşmış, ekonomik kaynaklar talana dayalı sömürmüş ve batıya taşınarak klasik sömürgecilik bir sistem olarak Kürdistan'da kök salmıştır. Devletin bütün kurum ve kuruluşlarının bu sömürü çarkına göre Kürdistan'da kurumlaşması hız kazanmış ve toplumun her alanına el atılmıştır. Eğitimden kültüre kadar bütün alanlarda devletin hakimiyeti tartışmasız geliştirilmiş ve sömürge sistemi kendisini tamamlamıştır.

Devletin tekliği halka dayatılarak kabul ettirilmiştir. Türklük

Klonlama

yaşamın her alanına sızmıştır. Etnik ve dinsel farklılıklar, ulusal azınlıklar zorla asimile edilerek Türkleştirilmiştir. Klasik sömürgecilik karakteri gereği, girdiği her alanda kendisine benzeştirmek ve sömürge durumuna getirdiği ulusları kendisinin bir maketi haline getirmek istemektedir. Sömürgecilik için Kürdistan'daki varlığı Kürdistan'ı ekonomik olarak kalkındırma yönünde bir gelişme göstermez tam tersine kaynaklarını sömürmeye dayalıdır. Montaja dayanan sanayi gelişimi, talana dayanan ekonomi, işbirlikçiliğe dayanan siyasal yapılanma, asimile edilen kültür varlıkları ve yasaklanan ana dil, zora dayalı askeri işgal ve denetim ile Kürdistan halkı ve ülkesi Türk egemenlerinin tipik bir klasik sömürgeci durumuna getirilmiş oldu.

Bkz: Sömürgecilik

Klasikler: Bir çağı, bir dönemi, bir tarihi en geniş ve kapsamlı bir tarzda ele alan; yarattığı tip, kahraman ve anlatımla sadece yaşadığı zamana değil, tüm zamanlara hitap eden edebi ve sanatsal değeri yüksek eserlerdir. Bu eserlerde tüm bir zamanı ve bu zamanda yaşanan toplumsal ilişki düzeyini görmek, anlamak mümkündür. Örneğin Homeros'un başta İlyada olmak üzere destanları; Heseidos'un Teogeniası buna örnek olabilir. Ve bu eserlerde Antik Çağ Yunanistan'ını ve bu dö-

nem toplumsal ilişkilerini görmek mümkündür. Gılgamış Destanı ise, Sümer toplumsal sistemini ve ilişkilerini mükemmel anlatan klasiklerin başında gelir. Çöken feodalizm ve yükselen sistem olarak kapitalizmi Don Quixote'den ya da "Yeniçağ'ın ilk şairi" Dante'nin İlahi Komedyası'ndan izlemek mümkündür. Yeniçağ'ı edebi boyuyla anlatan daha başka klasik eserler de sayılabilir. Uyandırılmış Toprak ise eleştirdiği kapitalizme karşı sosyalist insan ve toplum modelini anlatır ve ölümsüz eserler arasında yer alır.

Klasikleri sadece edebi yazımsal eserler kapsamında değerlendirmemek gerekir. Sophokles'in tiyatro eserleri; Mozart'ın Raquiemi, Beethoven'ın 9. Senfonisi, Ravel'in Bolero'su vb. eserlerin de aynı kapsamda değerlendirilmesi gerekir. Yine mimari, resim ve heykel sanatında da benzer eserler vardır veya klasikler kapsamında bu eserler de değerlendirilebilir. Bunlara da Mona Lisa; Musa Heykeli, Balaponte Apollonu örnek olarak gösterilebilir. Tüm bu eserlerin ortak özellikleri; kendi zamanlarını aşan ve tüm insanlığa hitap eden yapıtlar olmalarıdır. Bu eserler insanlığın ortak miraslarıdır.

Klonlama: Sözcük anlamı kopyalama olan bu deyim, genetik bilimde aynı genden iki canlının türetilmesi anlamına gelmektedir.

Tıp biliminin ulaştığı en üst aşama olarak kabul edilen gen haritasının çıkarılması, son yılların en kayda değer bilimsel buluşu sayılmakla birlikte, bir o kadar da bilim-etik tartışmasına yol açmıştır. Gen haritasının ve kodunun önemli oranda çözümlenmesi akabinde hayvanlar üzerinde yapılan deneylerde başarılı sonuçlar veren klonlama, öz ve biçim bakımından aynı olan iki canlı varlığın yaratılmasıdır. İnsan geni üzerinde denenmesi büyük tartışmalara yol açtığı gibi, ahlaki bulunmadığından ötürü, insan geni kopyalaması gerçekleştirilmemiştir.

Hücre yapıları, genleri, dokuları aynı olan bu kopyalama çalışmaları, yine de canlı organizmanın tümüyle çözümlendiği anlamına gelmemektedir. Örneğin evrende uygun iç ve dış koşulların oluşması ile metabolizma yoluyla üreyen canlıların varlığı ve moleküllerin düzenlenişi yoluyla canlı ortamın oluşumu, bilimin halen tam olarak cevaplayamadığı bir konudur. Genetik bilimde gen şifresinin çözümlenmesi ve klonlama gibi gelişmelerin sağlanması, canlılığı koşullayan tüm sır perdelerinin arandığı anlamına gelmez. Örneğin tüm canlılarda gözlemlenen ilginç bir durum, gen kodlamasının hepsinde benzer özellikte olmasıdır. Evrenin neden farklı gen kodlamalarına izin vermediği halen bir sırdır.

Koalisyon: Parlamenter sistemlerde seçimlerde gerekli çoğunluğu sağlamayan, bu anlamda tek başına hükümet kurma yeterli sayısına ulaşmayan partilerin bir araya gelerek kurdukları hükümet. Bu yüzden iki ya da ikiden fazla partinin belirli bir uzlaşma temelinde bir araya gelerek kurdukları hükümete koalisyon hükümeti denilmektedir.

Koalisyon bir nevi güç birliği ve bir ittifak durumudur. Sadece hükümet kurma amaçlı değil, değişik amaçlar için kurulan ittifak ve güç birliğine de koalisyon denilmektedir. Örgütlerin ve partilerin kendi içinde esnek bağlarla bir amaç etrafında birleşmeleri, kendi özgünlüklerini koruyarak cephe esprisiyle bir çatı oluşturmaları da bir koalisyondur. Koalisyon veya cephe gibi çatı örgütlerinin işlevi, genelde ortak bir güç birliğini oluşturmaktır.

Koalisyonlar devletler arasında da kurulabilmektedir. Örneğin Irak'a müdahale amacıyla bir araya gelmiş devletlerin bu konudaki birlikleri de bir koalisyondur. Bu amaçla biraraya gelen devletler, ismen de kendilerini, "koalisyon güçleri" olarak adlandırmışlardır. Gerek devletler ve gerekse AB, BM ve NATO gibi uluslar arası kurumların herhangi bir konu hakkında birlikte hareket etmeleri, ortak tavır takınmaları ve bunu fiilen pratikleştirmeleri, bir koalisyon gücü oluşturmaları anlamına gelir. Irak

Konfüçyüs

savaşında ve Yugoslavya'ya müdahalede yer alan devletlerin birlikte hareket etmelerinde görüldüğü gibi bir koalisyon gücü oluşturmuşlardır.

Konfüçyüs: Konfüçyüs'ün kökeni hakkında fazla ve kesin bilgi yoktur. Kimi yazarlar (Tso-chuan) Konfüçyüs'ün MÖ. 1450- 1050 yıllarında hüküm sürmüş olan Shang sülalesinden geldiğini söylemektedirler. Ancak bu söylemler, herhangi bir kanıta dayanmadığı gibi, Konfüçyüs gibi birisinin kral ailesinden gelmesi gerektiğini düşündüklerindendir. Konfüçyüs, Lu derebeyliğinin hüküm sürdüğü bugünkü Çin'in Ch'ü-fu'ya yakın Şantung eyaletinin Tsu kentinde MÖ. 551 yılında doğmuştur.

Konfüçyüs'ün ailesi ve toplumsal konumu hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte küçük yaşta yetim kaldığı, bir kardeşiyle birlikte akrabalarının yanında büyüdüğü belirtilmektedir. Lu derebeyliği süresince bu derebeyliğin hakim olduğu alanlarda Kung ismini onun dışında kimse kullanmamıştır.

Konfüçyüs'ün yaşamı üzerindeki sis perdesi de aralanmamıştır. Kimi yazarlar onu emeğiyle geçinen birisi gibi gösterirken, kimisi de onu derebeyliğin yüksek memurlarından biri sayarlar. Yazar Meng-zu'ya göre, geçimini sağlamak için küçük yaşlarda çobanlık, daha sonrada alt düzeyde ambar

koruma memurluğu yapmıştır. Yazar Tso-chuan ise, Konfüçyüs'ün Lu derebeyliği döneminde yüksek konumda bulunan bir memur; siyasal yaşamda oldukça aktif olduğu ve adalet bakanlığını yaptığını söyler. Aile bilgilerinin kesin bilinmemesi ve küçük yaşta yetim kalması birinci anlatımın doğruya daha yakın olduğunu gösterir. Çünkü o zamanki tarih anlayışı kraliyet ve üst düzey memurlar ve onların aileleri hakkında düzenli not tutmadır. Ailesi hakkında bilgi olmaması bu durumla çelişir. O yüzden başlarda sıradan birisi olma ihtimali çok yüksektir.

MÖ. 5-6.yüzyıllar arkaik köleciliğin artık katlanamaz boyutlara ulaştığı bir dönemdir. Kölelerin dayanma gücü kalmamıştır. Düzensiz de olsa köleciliğe karşı, dağların kuytuluklarında kalan aşiretlerin önderlik ettiği direnişler öteden beri vardır. Mezopotamya'da Asur'a karşı geliştirilen direnişler, bunun somut ifadesidir. Bu direniş geleneğini çok daha eskilere Nemrut'a karşı İbrahim, firavunlara karşı Musa'nın direnişine kadar götürmek mümkündür. Ancak bu direnişler kölecilikte köklü bir değişiklik yapmamıştır.

Zerdüşt önderliğinde köleciliğe karşı yeni bir direniş dalgası gelişir. Zerdüşt, tarihin bu geleneğinden beslense de bu eylemselliğine siyasal ve ahlaki bir içerik katmıştır. Zaten Asur'a karşı direnen halkların

birliğini de bu düşünce oluşturur. Bu tıpkı Neolitik gibi etkisini diğer alanlarda da gösterir. Uzun süre Mezopotamya'daki akademilerde eğitim gören Yunan filozofları bu yaklaşımı Batı'ya taşımışlardır. Sokrates'te dile gelen ahlakçı felsefe, bunun Grek'teki yansımasıdır. Yine Hindistan'da yönetimdeki Brahmanlara karşı Buda'nın direnişi bunun Hindistan'daki yansımasıdır. Aynı dönemde Çin'deki köleciliğe karşı Konfüçyüs'ün çıkışını da bu ekseninde değerlendirmek mümkündür.

Bu geleneğin en önemli özelliği kölecilik uygarlığın yaşadığı krizi aşmak, insanın toplumsallaşmasında temel harç olan ve sınıflı toplumla bozulan ahlaka yeniden vurgu yapmaktır. Bu hareketler köleciliği kaldıramasalar da, köleciliği yumuşatmış, katlanılır kılmışlardır. Yani arkaik köleciliğin aşılmasına yol açmışlardır. Bu uygarlık krizi, klasik kölecilikle aşılmaya çalışılmıştır.

Konfüçyüs'ü de bu geleneğin bir parçası olarak ele alıp değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Konfüçyüs, düşüncelerini olgunlaştırdığında doğup büyüdüğü kentten ayrılarak düşüncesine daha yakın bulunduğu Wei derebeyliğinin yanına gider. Wei derebeyi, Konfüçyüs'ün yüksek bir görevli olarak yanında kalmasını ve filozofik çalışmalarına devam etmesini ister. Bunun ilkelerinden vazgeçmek an-

lamına geleceğini iyi bilen Konfüçyüs, bu teklifi kabul etmez ve Wei derebeyliğinden ayrılır.

Tıpkı ilk başta ilkelerini topluma kabul ettiremeyen Zerdüş'tün yaşadığı alanı terk etmesi gibi, Konfüçyüs de Wei derebeyliğinden ayrılarak Ch'en derebeyliğine gider. Ch'en'de ne kadar kaldığı belli değildir. Burada da ilkelerini kabul ettiremeyeceğini anlayınca, buradan da ayrılır. Önce Wei derebeyliğine, sonra da eski öğrencilerinin çağırısı üzerine doğduğu kent olan Tso'ya döner. Bu gezilerinin 13 yıl sürdüğü belirtilir. Bu gezilerinden büyük bir gözlem ve deneyimle döner. Ölünceye kadar burada kalarak çalışmalarına devam eder.

Konfüçyüs, MÖ.479 yılında ölür. Mezarı Ch'iu-fu'dadır. İlkelere hayata geçirememenin ezikliği hep yaşar. Bundan dolayı yaşama bakımı karamsardır. Ancak daha sonra öğrencileri onun ilkelerini hayata geçirmede onun izinden yürümüşlerdir.

Dünya nimetlerine, mevkilere fazla itibar etmez. Ahlakı ve ilkelerini her şeyin başında tutar. Bu özellikleriyle çevresinde çok sevilir. Kimilerine göre derebeylerin görev ve mevki vaatlerini reddettiğinden 'taçsız kral' olarak anılır.

Konfüçyüs de Sokrates gibi hiçbir yazılı eser bırakmamıştır. Öğrencileri onun verdiği ders notlarını derleyip kitap haline getirmişlerdir. Kimi yazarlara göre de bu gezileri

Jen ilkesi

K

sırasında Konfüçyüs, birçok not tutmuş ve bunları daha sonra yazılı hale getirmiştir. Ancak Konfüçyüs'ün yazdığı iddia edilen kitapların hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır.

Konfüçyüs, sırf bilgi edinmek için okumamıştır. Okuduklarını yaşadığı toplumun yaşam tarzıyla birleştirmiş, yeni bir düşünce ve yaşam tarzı geliştirmeyi esas almıştır. Yaşadığı dönemde en fazla yaşanan devlet krizi ve ahlaki düşkünlüktür. Ona göre bu dünya acılı bir dünyadır. Bundan kurtulmak, mutluluğa ulaşmak için devletin yaşadığı sorunla üzerinde yoğunlaşmak gerekir. Zaten O da bunu yapmıştır. Yine yeni ahlak üzerinde de çok durmuştur. Bu anlamda öğretisi ağırlıklı ahlakidir. Konfüçyüs, bir bilgin ve reformcu olduğu kadar, iyi bir öğretmendir. Kendine özgü yöntemlerle öğretmenliği bir meslek haline getiren ve Çin toplumuna sevdiren ilk kişidir. Konfüçyüs'den önce Çin'de varolan eğitim, daha çok özel öğretmenler aracılığıyla devlet yöneticilerinin çocuklarına verilir. Ancak halktan gelen, yoksul kesimler ise her türlü eğitimden uzaktırlar. Konfüçyüs'ün öğrencileri arasında ise her sınıftan, özellikle de yoksul halktan kişiler çok fazladır. Devlet yönetimi, ahlak ilkeleri, toplumsal düzen ve dinsel törenler hakkında eğitim vermiştir. Li ilkesi, Çin eğitiminin önemli bir parçasıdır. Fakat ge-

leneksel Çin eğitiminde dinsel eğitimi ifade eder. Konfüçyüs'e göre bu ilke sadece dinle sınırlı kalmaz. Ona göre devlet yönetimine gelecek alt sınıflara gelenek, görenek ve nezaket kurallarının da öğretilmesi gerekir. Bu eğitimi alanlarla sıradan insanlar kolayca birbirinden ayrılabilir. Bu eğitimi de birkaç ilke veya kurallara dayanır. Buna göre;

Hsiao ilkesi: Çin'de aileye büyük önem verilir. Çin mitolojisine göre aileye saygı göstermeyenlerin Gök tanrı tarafından cezalandırılacağına inanılır. İşte Konfüçyüs bunu ele alarak "Hsiao" inancını oluşturmuştur. Burada aile üyelerinin birbirlerine karşı olan ödevleri düşünülmüş, sonra bu genişletilerek hükümdarlar halk arasındaki bağları da kapsamıştır. İki türlü "Hsiao" vardır. Birisi "Fiziksel Hsiao", yani anaya babaya yardım; öteki "Kutsal Hsiao", yani ana baba yaşadığı sürece onlara maddi rahatlık sağlamanın yanı sıra, isteklerini yerine getirmek, onları yanlış olan şeylerden korumak demektir. Öldükten sonra da, kurbanlar sunarak anılarını sürdürmek ve böylece ölmezliklerini sağlamak demektir. Böylece, "Hsiao" genel olarak bütün erdemlerin kökü, göğün yolu ve insanın bir ödevidir.

Jen ilkesi: Asıl olarak, ahlaksal düşüncelerin kaynağıdır; ama bu terim, Lun-yü'de, insanların birbi-

rine karşı gösterdikleri ince duyguları, sevgi ve erdemi, iyilikseverliği, iyiliği ve ilkeli insanı içine almaktadır. Bu, aynı zamanda "Tê" yani Erdem ile aynı anlama gelmektedir.

Tao ilkesi: Konfüçyüs felsefesinin merkez kavramı "Tao"dur; bu sözcük, Konfüçyüs'ten önceki bronz yazılarda ve sonraki yazılarda, "yol; yönetmek; davranmak ve anlamak" anlamlarına gelmiştir. Lun-yü'de de bu anlamları içine almakla birlikte, daha başka anlamlarda da kullanılmıştır. Ona göre Tao, kişilerin ve devletin izlemesi gereken ülküsel yoldur. Bu erdemi, adaleti, inceliği, içtenliği ve saygıyı da içine almaktadır. İnsanların kötü işler yapmasını engeller ve insanlar arasında arkadaşlığı sağlar. Halk Tao'ya sahip olursa, gerektiği gibi yönetilecek ve ahlak ilkeleri de yeryüzünde egemen olacaktır.

T'ien ilkesi: Konfüçyüs felsefesinde dinle ilgili görüşler karanlıktır. Çin mitolojisinde başta en güçlü tanrı olan Ti'ye, atalara ve kutsal ruhlara adaklar adanır. MÖ. 1050-247 yılları arasında hüküm süren Chou sülalesi döneminde tanrısal güç "T'ien" olur. Tien gökte oturur. Ama Konfüçyüs "Ti"den hiç söz etmemiş, daha çok "T'ien"le ilgilenmiştir. Ona göre "T'ien", o zaman anlaşıldığı gibi gökte oturan, kötü hükümdarları cezalandıran, yeni hanedanlar kuran ve erdemlileri ödüllendiren ataların or-

tak adı değildir. O, kişisel olmayan ahlaksal bir güç, en yüce bir varlık ve doğanın düzeni ve kendisidir. Böylece "T'ien", her şeyin üstünde bir varlıktır; yaratıcıdır. Tanrıdır.

T'ien-ming ilkesi: "T'ien" üstün bir varlık olduğuna göre, "Ming" ya da "T'ien-ming", bu üstün varlığın istemi ve buyruğu anlamına gelmektedir. Demek ki, Konfüçyüs'ün, "T'ien"i, "tanrısal bir düşünce", "T'ien ming"i de "yazgı; alinyazısı" olarak kabul etmiştir.

Chun-tzu ilkesi: Konfüçyüs'ün en yüksek amacı, ülküsel bir toplum kurmak ve ülküsel bir insan yaratmaktır. Ona göre ülküsel bir insan akıllı, gözüpek, incelikli, müzik ve törenlere bağlı, hırsları olmayan, alçakgönüllü bir insan demek, yani bir "Chun-tzu"dur. Bu, aynı zamanda soylu olmayan, ama kültürlü yetişen bir soyluluk demektir. Aslında, "Chun-tzu", yazınsal anlamda "hükümdar oğlu" demektir ve soyluluğu anlatır; Konfüçyüs ise, bu kavrama kendine göre bir anlam yüklemiştir.

Shih ilkesi: Konfüçyüs öğretisinde, "Shih"ı öğrencilerine bir örnek olarak göstermiştir. Bu kavram "genç adam; asker; soylu" anlamlarına gelir. Bir tür "şövalye" demektir. Konfüçyüs buna başka anlamlar da verir. "Shih", bir beyefendi gibi davranan, erdemli, dürüst bir insandır. Konfüçyüs döneminde devletin iyi yönetilmemesi, derin acı-

Kolektif Mülkiyet

lara yol açar. Öğrencilerine verdiği derslerde ideal bir hükümetin özlemini hep dile getirmiştir. Ona göre iyi bir hükümet, halka iyi besin, yeterince silah sağlayan, halkın güvenliğini kazanan bir hükümettir. Halkın güvenliğini kazanmayan hükümet ayakta duramaz. O, korkuyla yönetilen devleti değil, hükümdarla uyruğu arasında karşılıklı bir anlaşma bulunan ortak bir yönetimi savunmuştur.

Koleksiyon: Geçmiş tarihe ilişkin kalıntılar, belgeler, tarihi eserler ve güncel kullanımda olan birçok şeyin eski versiyonu, tedavülde kaldırılmış eski orijinli, posta pulu, demir veya kâğıt para, eski el yazmaları belge ve kitaplar serisi gibi değerlerin çeşitli amaçlarla biraraya getirilmesi ve biriktirilmesidir. Bu koleksiyonların biriktirilmesinde, genellikle tarihe olan merak, zevk alma, bu eserlerin geleceğe taşınması amacıyla öğrenmeye hizmet ve yarar sağlama amaç edinilir. Koleksiyonun kısaca tanımı biraraya getirilmiş nesneler bütünüdür. Biraraya getirilmiş nesnelerin koleksiyon olarak tanımlanmasındaki amaç, bu nesnelerin amaçlarına, işlevlerine ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış olmalarıdır.

Kolektif Mülkiyet: Tarihsel süreç içerisinde insanlık iki temel mülkiyet biçimiyle tanışmıştır.

Bunlar; özel mülkiyet ile kolektif mülkiyettir. Sınıflı devletçi topluma geçişle birlikte ortaya çıkan özel mülkiyet; toplumsal emeğin ortaya çıkardığı ürün ya da değer fazlasının birey ya da gruplarca ele geçirilmesi ve üzerinde kullanım ve tasarruf hakkının geliştirilmesi olurken, kolektif mülkiyet; tam tersine toplumsal emekle ortaya çıkan ürün fazlalığı üzerindeki tasarruf ve kullanım hakkının tüm topluma, topluluk üyelerine ait olmasıdır. Önder APO kolektif mülkiyeti; *"Organik bir topluluğun yaşam-sallığı anlamında ortaklaşa gereksinim duyduğu her şey üzerindeki tasarruf iradesi olarak tanımlanabilir. Topluluğun her bireyi bu şey üzerinde aynı hakka, tasarrufa-kullanım iradesi- sahiptir."* biçiminde tanımlamaktadır.

Kolektif mülkiyet insanlığın özüne en uygun mülkiyet olup, insanlık tarihinin çok büyük bir bölümünde geçerli olmuştur. İlkel Komünal Toplum modeli yüz binlerce yıl devam etmiş ve bu süre boyunca tek mülkiyet biçimini tanımıştır: O da kolektif mülkiyettir. Komünallik, kolektifliği ifade etmektedir. Anaerki düzenin hakim olduğu bu dönemde toplumsal emeğin ortaya çıkardığı tüm değerler toplumun mülkiyeti olup kullanımı da ortaktır. Çekirdek ya da özel aile henüz gelişmemiş, büyük aile biçiminde yaşanmaktadır ve dolayısıyla çocuklar da ana soy

kimliği temelinde değerlendirilmekte ve tüm toplumun sayılmaktadır. Bu dönem için "özel" anlamda mülkiyetin hiçbir biçimi geçerli değildir. Sınıflaşma ve devletleşme bu mülkiyet biçimine son vermiş, birey ya da grupların mülkiyet biçimi egemen hale gelmiştir. Önderlik bu durumu insanlık açısından "*bir sapma*" olarak değerlendirmiştir.

Komagene: Uygarlıkların geçiş alanı olan Yukarı Mezopotamya'da MÖ. 250 - MS. 100 yıllarında yaşam bulmuş, Doğu-Batı kültürüyle sentezlenmiş bir krallıktır. Adıyaman Samsat merkezli olan bu krallık, Batıda Klikya ve Kuzeyde Kapadokya ile çevrilir. Doğu sınırını Fırat ırmağı çiziyordu. Malatya, Elazığ, Maraş, Antep ve Urfa yörelerini kapsar. Komagene Krallığı olarak adlandırılan bu krallığın MÖ. 130'da Komagene Zelanid (Zeylani) Kürt Kralı II. Samses tarafından yeniden inşa edildiği söyleniyor. Bu krallığın Kürtlerle ilişkisine şöyle açıklık getiriliyor; II. Sames, bu yeni kurulan kente Kürtçe'de 'Sames'in şehri' anlamına gelen 'Sames Sate' adını koyar. Bu kraldan sonra gelen III. Sames, M.Ö. 64-38 bu kenti anıtlar ve saraylarla bezemiş. GAP projesi yürütülürken 1983 yılında yapılan arkeolojik araştırmalarda 6000 yıl öncesine ait eserlerle birlikte 60 metre yüksekliğinde antik 'Samsat

Stadeli' ortaya çıkarıldı. III. Sames'e ait sarayda bulundu. İskender'in MÖ. 330'larda Pers İmparatorluğu'nu yıkmasıyla bölgeyi Batı uygarlığına dayalı gelişmeler etkileyecektir. Kürtlerin ağırlıklı olarak yaşamış olduğu bu coğrafyada Selefkoslardan sonra Komagene'yle birlikte, Urfa merkezli Abgar ve Kuzey Suriye'de Palmira krallıkları yaklaşık MÖ. 250-MS. 250 yıllarında tarihlerinin en parlak dönemini yaşamışlardır. 'Komagene' adlandırması Helence bir adlandırmadır. İskender sonrasında Med-Pers döneminin temelleri üzerinde önemli bir yükseliş göstermiştir. Sasaniler ve Romalıların karşı karşıya geldikleri döneme kadar yaklaşık 500 yıl sürer. Yoğun bir Sasani-Roma çatışması dönemi yaşanır. Bu çatışma daha çok yıkımlara yol açar. Bölgenin güçlü potansiyeli savaş ortamında hak ettiği uygarlık gücünü kazanamaz; küçük beylikler ve aşiret grupları halinde varlığını sürdürmek zorunda kalır. Bölge kültürlerin sıçrama konumunu işgal etmektedir. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney yayılım hattı, tüm insan toplulukları açısından bu rolünü sürdürmektedir. Mezopotamya, Mısır, İran, Kafkasya ve Grek Anadolu'dan gelen tüm mal ve fikirler buradaki kanal ve merkezlerde sunum, pazarlama imkanı bulmaktadır. Doğu-Batı sentezinin seçkin eserlerini yaratırlar. Zihniyet olarak dönem hem daha önce-

Komagene

ki hem sonraki dönemlerden farklıdır. Uygarlığın parlak bir döemi olarak da değerlendirilebilir. İran(Part) ve Helen etkinliği iç içe yaşanır. Kültür alışverişi ticaret alışverişleri kadar canlıdır. Beşyüz yıllık bu tarihsel evre tüm kültürlerin iç içe geçtiği dil ve kültür alışverişinin en zengin biçimde gerçekleştiği sadece maddi değerlerin değil manevi değerlerin -dinlerin,tanrıların,fikirlerin- alışverişinin de bolca yapıldığı gerçek bir küreselleşme aşamasıdır. Hristiyanlık, çok sayıda gnostik mezhep ve çarpıcı Mani öğretisi bu dönemin ürünüdür. Çağın en ilerici dinsel öğretisi olan Manicilik, Roma-Sasani ayırımına kafa tutan evrensel bir akım özelliğidir. Doğu kaynağı orta Dicle-Fırat havzası olup dünyanın dört yanına yayılma iddiası ve gücünü gösterebilmiştir.

Bu dönemde Komagene'nin en yakın komşusu Suriye-Palmyra Krallığıdır. En son kraliçesi olan Zennube, MS. 268'de Roma İmparatoru Aurelius'a esir düşerek krallığın sonu gelir. Tahminen aynı dönemde MS. 250' lerden sonra artan Roma-Sasani çatışması, Komagene Krallığı'nın da dağılmasına ve iki taraf arasında paylaşılmasına yol açar. Palmira, Abgar ve Komagene'nin yıkılması karanlık dönemin başlangıcı olabilir. Klasik köleciliğin son demleri yaşanmaktadır.

'Kom' ve 'gen, gel' sözcükleri Kürtçe kökenlidir. Kürtlerin yaşam

tarzlarıyla bağlantılı olarak Helenler bu sözcükleri kendi diyalektiklerine uygun olarak birleştirmişlerdir. Yarı köy ve göçerlik Kürtlerin binlerce yıllık yerleşim ve hareket düzeni olarak varolmaktadır. Kom bugün de Kürtçe 'mezra,' 'zom' anlamında çiftçi ve çobanlıkla uğraşan yarı yerleşik küçük köy ve köylü toplulukları anlamına gelmektedir. Gen ve gel , soy, kabile, aşiret ve halk anlamındadır. Birleşince 'yarı göçebe aşiret diyarı', 'köylü-çoban halk' anlamı ortaya çıkmaktadır. Komagene'nin temel halkı ağırlıklı olarak bugünkü Kürtlere yakın aşiret grupları olmakla birlikte, Ermeniler, Luwiler, Helenler ve Semitik kökenli Asurlu gruplardan oluşmaktadır. Kürtleşmenin bu dönemde niteliksel bir gelişme gösterdiği tahmin edilmektedir. Luwiler ve Helenler erirken hakim kavim olarak Kürtler ve Ermeniler önem kazanmaktadır. Ermeniler daha çok madencilik ve zanaatlarda öncülük yaparken, Kürtler tarım ve hayvancılıkta hakim konumdadır. Kürtler köylülüğün, göçerliğin sözlü dili olarak Kürtçe lehçelerini kullanmışlardır. Yazılı kaynakları sınırlıdır.

İskenderle Doğu'ya açılan Helen kültürü, Doğu-Batı kültürlerinin tam bir sentezini oluşturmaktadır. Heykel ve mimaride açığa çıkan eserlerde bu sonuç görülebilmektedir. Bu yönüyle tarihte ilk Doğu-Batı sentezinin gerçekleştiği

bir kültür olarak değerlendirilmektedir. Dünya çapında ilgi görmesinin önemli bir nedeni bu gerçeklikte yatmaktadır. Uygarlıklar sentezi açısından büyük bir değer taşımaktadır. Komagene'de gerçekleşen yaratıcı bir sentezdir ve uygarlıkların sentez olanağının ilk ciddi örneğini teşkil etmektedir. Tüm kültürlerin iziyle tanışık olduğu için özümsemeye ve yeni sentezlere ulaşmada avantajlı bir konumu yaşamaktadır. Derinliğine bir tutuculuğu yoktur. Birçok kültür yanyana yaşayabilmektedir. Adeta bölge bir diller, dinler ve kültürler mozaiği biçimindedir. Antep'in Nizip ilçesine bağlı Belkız Köyü'nde bulunan Zeugma, bu dönemin önemli bir merkezidir. Tarihi İpek Yolu üzerinde ve ırmaklar arasında bulunur. Kentin kalıntıları, 1992 yılında inşaat çalışmalarında fıstık ağaçlarını sökmek için toprağı kazan köylülerin toprak altında kalıntılara rastlamaları ile açığa çıkmıştır. Bu kentin eşsiz mozaikler barındırdığı ve tam bir kültür hazinesi olduğu iki bin yıllık mozaiklerin bugüne kadar ilk günkü hallerini koruduğu ortaya çıkmıştır. Nemrut harebeleri Komagene Kralı I. Antiokos döneminde (M.Ö. 69-34) krallığının gücünün doruğa ulaştığı bir dönemde kendi anısına yaptırdığı görkemli mezar tepesi bu dönemden kalmadır. Nemrut yazıtları bu döneme ilişkin bilgiler sunmaktadır. Nemrut heykel alanı ve

Zeugma mozaiklerinde Doğu-Batı kültür çizgileri yansımıştır. Tiplerde de beyaz ve siyah, Aryenik ve Semitik çizgiler taşımaktadır. Yaşam ve inanç tarzlarında benzer bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Adeta dil, din ve diğer kültürel öğelerinin harmanlandığı alan görünümündedir. Tüm bu özgünlükler Komagene'de sentezlenip harmanlandığı için önemli olmaktadır. Binlerce yıl sihri ve kutsi bir iklim özelliğini taşıması da bu gerçekliklerden ötürüdür. Urfa, Nemrut ve Palmira'daki tarihi eserler bu dönemden kalmadır. Bunlar Kürtlerle yoğun iletişimi olan uygarlıklardır. Bu dönemde Aramice ve Helence iki rakip dil olarak sivrilmiştir.

Komünist Manifesto: Marx ve Engels tarafından kaleme alınarak 1848'in başlarında yayınlanmış olan Komünist Manifesto, Marksizmin ve aynı zamanda bilimsel sosyalizmin temelini atan bir belgedir. 1848 devrimleri sürecinin ve işçi sınıfının uluslararası birlik ve dayanışmanın duyduğu örgütlenme ihtiyacından hareketle yazılmıştır. Burjuvazi ile proleterya arasındaki çatışmanın kaçınılmazlığını ve tarihsel nedenlerini açıklar.

Komünist Manifesto tarih ve toplumsal ilerlemeyi sınıf mücadeleleri tarihi olarak değerlendirir ve bu yaklaşım temelinde açıklar. Tarih sınıf mücadeleleriyle başlar ve bu çatışmalar kaçınılmaz mutlak

Komünist Manifesto

sona doğru gider. İlk sınıflı toplumdan son sınıflı topluma kadar her gelişme ve çatışma daha iyiye ve doğruya doğru gelişen çatışmalardır. Her değişim, devrim denen sert çatışmalar sonucu gerçekleşir. Her toplumsal dönüşün eski egemen sınıfı tasfiye eder ve yeni üretim araçlarına göre kendisini yeniden örgütler. Üretim araçları ile üretici güçler arasındaki uyum bzulduğunda, üretim ilişkilerinin yenilenmesi zorunlu olarak kendisini dayatır. Bu da o toplumsal sistemin, üretim tarzının aşılmasını birlikte getirir. Bu ise yeni bir toplumsal model ve örgütlenme demektir. İlkel komünal toplumdaki köleci topluma bu esaslar temelinde geçilmiştir. Kölecilikten feodalizme; feodalizmden de kapitalizme bu temelde geçilmiştir. Aynı yaklaşımdan hareketle sosyalizme ve gidecek komünizme geçilecektir. Bu doğrusal tarih anlayışıyla komünizmin kaçınılmazlığı ve zorunluluğu kanıtlanmaya çalışılır. Çok kapsamlı ve geniş bir tarzda olmasa da Komünist Manifesto sınıf mücadelesinin bu özelliklerini tespit eder.

Komünist Manifesto işçi sınıfı açısından büyük bir gelişmedir. O zamana kadar "sınıf için sınıf" olan proletarya, "kendisi için sınıf" olacaktır. Ezilen sınıflar Komünist Manifesto'yla tarihte ilk kez bir ideolojinin sahibi oluyorlardı. Onları sınıf için sınıf olmaktan çıkaran da esasında budur. İdeolojiye ka-

vuşan proletarya örgütlenme ve mücadele olanaklarına da kavuşuyordu. Komünist Manifesto işçi sınıfının örgütlenme aracı olan komünist partisinin rolüne ışık tutmuş, sınıf dayanışmasına enternasyonal rengini vermiştir. Öncü partisine sahip olan işçi sınıfı geliştireceği örgütlenme, dayanışma ve mücadeleyle egemen sınıf olarak burjuvaziyi alt edecek, iktidarı ele geçirecektir. Böylece tarihsel bir haksızlığa ve emenlik ilişkilerine son verecek, emeğin özgürleşmesini sağlayacaktır. Komünist Manifesto küçük bir broşür, bir el kitapçığı da olsa, içerdiği düşünceler itibariyle kıyas kabul etmez dev bir eser rolünü oynamıştır. Lenin Komünist Manifesto'nun gücü, etkileri ve yol açtığı sonuçlar hakkında; *"bu küçük kitapçık ciltlerle kitaba bedeldir. Bugüne kadar uygar dünyanın bütün örgütlü ve savaşılan proletaryasının esin kaynağı olmuş, kılavuzluk etmiştir."* değerlendirmesinde bulunmuştur.

Komünist Manifesto; *"Avrupa'da bir hayalet dolaşıyor -Komünizmin hayaleti. Eski Avrupa'nın bütün güçleri bu hayaleti defetmek üzere kutsal bir ittifak içine girdiler: Papa ile Çar, Metternich ile Guizot, Fransız radikalleri ile Alman polis ajanları."* cümlesiyle başlar; *"Komünistler, kendi görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmezler. Hedeflerine ancak tüm mevcut toplumsal koşulların*

zorla yıkılmasıyla ulaşılabileceğini açıkça ilân ediyorlar. Varsın egemen sınıflar bir komünist devrim korkusuyla titresinler. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yok. Kazanacakları bir dünya var.

"BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİNİZ!" sözleri ve sloganıyla tamamlanır.

Komünist Manifesto hemen hemen dünyanın bütün dillerine çevrilmiş olup, her dilde onlarca bas-kısı yapılmıştır. Dünyada en çok okunan kitap olduğunu söylemek doğru ve yerindedir. İncil'le birlikte en çok tercümesi, basımı ve dağıtımı yapılan kitap olarak bir rekorun da sahibidir.

Komploculuk: Toplumsal olaylarda olağan süreçlerin dışında, sadece aleyhteki güçlerin değil, yanınızda saydığınız yakınlarınızın bilinçli tavırları veya gafletlerinden dolayı birleşerek, hedef aldıkları kişi, grup, parti veya halk gücünü darbeyle düşürme ve yasadışı duruma sokma hareketidir.

Tertipçiler peşine düştikleri kişi, grup, parti, halk veya daha üst düzey toplumsal hedefler üzerine sürekli plan geliştirip bütün kritik noktalarda güçlerini hazırlayarak, fırsat bulduklarında hedeflerini avlamayı esas alırlar.

Komplo, hiyerarşik devletçi toplumla birlikte iktidar olmada veya iktidara aday olanları veya ra-

kipleri bertaraf etmede en fazla başvurulan yöntemdir. Komplo, ah-laki çöküntünün bir işaretidir. Ve bu devletçi toplumun karakteridir. Vicdan yerine çıkarın esas alındığı yerlerde bu çok gelişkindir. Bu anlamda komplo ihanet ve darbelerle iç içe yürür. Başta da belirttiğimiz gibi muhalifleri bertaraf etmede başvurulan en temel politikadır.

Sınıflı uygarlık tarihini komplo-lar tarihi olarak yorumlamak yanlış olmaz. Anaerik düzene karşı birleşen güçlü avcı adam, şaman ve yaş-lı tecrübeli bilgenin ittifakından oluşan güç, ilk komplocu ve darbeci güçtür. Çeşitli hile ve kurnazlıklarla toplumun birikimlerine el koymuşlardır. Bunu başarabilmek için de ana tanrıçaya komplo yapmışlardır. Bu güçler, ana tanrıçaya darbe vurduktan sonra kendi hiyerarşik ve devletçi sistemlerini kurmuşlardır. Demek ki, hiyerarşi ve devlet komplo-larla kurulmuştur.

Bu sistemin ardılları bu yöntemi giderek daha da geliştirmiş ve yetkinleştirmişlerdir. Günümüzde öyle bir hal almıştır ki, komplosuz, devleti ve iktidarı düşünmek mümkün değildir. Hz. İsa, bir komplo ve ihanet sonucunda yakalanıp çarmıha gerildi. Hz. Ali Muaviye komplosuna düşünce öldürüldü. Orta çağda köylü hareketinin önderi olan Thomas Münzer, mücadele arkadaşları Luther'in ihaneti ve egemenlerin komplo-ları sonucunda yaşamını yitirdi. I. Dünya Savaşı'na

Komploculuk

bir Sırp veliahtının komployla öldürülmesi yol açtı. Bulgar halkının yiğit önderi Dimitrov, Nazilerin komploları sonucunda tutuklandı. Yahudi katliamında bu tür kompolar çok fazladır.

Komploda belki de en yetkin egemen güç, Türk egemenleridir. Türk egemenlerinin tarihi tam bir komplo ve ihanet tarihidir. Osmanlılarda iktidar için kardeş katlinin dahi normal görülmesi bu anlayışın sonucudur. Osmanlı padişahlarının çok azı kendi kaderleriyle ölmüşlerdir. Büyük çoğunluğu iktidar savaşında komplo yöntemleriyle devre dışı kalmış, hayatlarını kaybetmişlerdir.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra cumhuriyetin ilk dönemleri iktidar mücadelesinin en yoğun olduğu dönemdir. İktidar savaşında başvuru en temel yöntem yine komplo dur. Karadeniz'de katledilen Türk sosyalist hareketinin önderi Mustafa Suphi ve arkadaşları bu yöntemle tasfiye edildiler. Kurtuluş Savaşı sırasında en az Kuva-i Milliye kadar savaşan Çerkez Ethem böyle bir komployla Türkiye'yi terk ederek Yunanlılara sığınmıştır. Yine Kurtuluş Savaşı'nın birçok komutanı bu yöntemle tasfiye edilmişlerdir. Sonrasındaki dönemlerde de bu yöntem hiç terk edilmemiştir. Özellikle sol, sosyalist ve muhalif hareketlere karşı bu yöntemi çok kullanmıştır. Komploya en fazla maruz kalan halkların başında Kürtler

gelmektedir. Bunda Kürtlerin durumunun payı kadar dışarıdan dayatmalar daha fazladır. Hatta şu söylenebilir. Kürt sorununda yaşanan komploların büyük çoğunluğu dış kaynaklıdır. Bunda Kürtlerin birliğinin olmaması ve Kürt egemen kesimlerinin kendilerini çok ucuza dış güçlere, düşmanlarına satmalarıdır. Kürt hareketlerinin kendi içlerindeki tasfiyelerde mutlaka dış bağlantılar vardır. Dış güçler bunu genelde komplolarla yaparlar.

Egemen güçlerin PKK'ye karşı mücadeleleri, komploları yetkinleştirme mücadelesidir. Daha oluşturmada içine ajan sızdırarak, erken eylemlere çekerek kontrol altına alma veya ezme yaklaşımları bunun somut ifadesidir. Bunu yaparken de komplo gerçeğinde var olan ahlak düşkünlüğünü, daha doğrusu ahlaksızlığı alabildiğine kullanmışlardır. Başta Kürt halkının Önderliğine olmak üzere öncü kadrolarına dönük bu tür yaklaşımlarını hiç eksik etmemişlerdir.

Kürt halkının özgürlük hareketi en ufak adım attığında, her ülkede peşinde yasalara, politik esaslara ve hatta askeri savaş kurallarına göre bir yönelimden ziyade, karanlıkta geliştirilen planlarla bir takip başlatılır. Hiçbir kurala sığmayan yöntemlerle imha, ezme, korkutma, tahrik etme, kaçırma, teslim alma, işkence, hapsedme, ekonomik iflas, moral değerleriyle oynama, sahte yaşam dayatma, zaaflarını kullan-

ma, para, ikbal vb çelişkili tüm yollar denenerek, özgürlük hareketi bertaraf edilmek istenir. Dikkat edilirse, normal bir savaş mantığı bile geçerli değildir. Kirli veya özel savaştan da ağır bir uygulamadır komploculuk. Çünkü içinde dost geçinen var, gafil yoldaş var.

En son Önderlik şahsında Kürtlere dayatılan komplo tüm komploların sembolüdür. 'Yetersiz yoldaş, sahte dost' bu komplonun özüdür. Yıllardır Türklerle düşman olduklarını söyleyen Yunanlılar, meclis kararıyla Önderliği davet etmelerine rağmen oraya gidildiğinde Önderliğe sahip çıkmayarak, Türklerle iş birliği yapmışlardır. Yunan Başbakanı'nın 'devletlerin vicdanı yoktur, çıkarları vardır' demesi de komplo gerçeğinin diğer yüzünü oluşturur. Çıkarları uğruna Kürt halkını satmıştır.

Yine bu komplonun diğer ayağını yetersiz yoldaşlık oluşturur. Önderliğe gereken desteği vermayarak, önderliği tamamlamayarak düşmanlar karşısında yalnız ve tek bırakmadır. Bu bilinçten bağımsız yaşanan bir durumdur.

Kürt halkının özgürlük tarihini bir anlamda komplocular ve onlarla mücadele tarihi olarak ele almak abartı sayılmaz; tersine, daha çok gerçeğe götürür.

Komprador: Sömürgecilik ilişkileri kapsamında şekillenen kompradorluk, sömürge ülkenin

egemen sınıfının sömürgeci güçlerle işbirliği çerçevesinde yürüttüğü bir ilişkidir. İşbirlikçidir, sömürgeciliğin yerel halk arasındaki temsilcisi konumundadır. Bu özellikleriyle sömürgeciliğin gönüllü ajanlık rolünü de oynar. Ekonomik olarak da tamamen sömürgeciliğe bağımlıdır. Sömürgeci şirketlerin taşeronluğunu, bayiliğini yapan kompradorlar, bu şirketlerin mallarının ticaretini, pazarlamasını yaparlar. Bu kesimlerin aynı zamanda bir ayakları da kırdı, köydedir. Kırdaki ilişkileriyle köy yaşamı ve ilişkileri üzerinde; şehirdeki pazarlamacılık ilişkileriyle de diğer toplumsal çevreler üzerinde etkide bulunurlar. Ciddi bir üretim faaliyeti bulunmazlar. Üretim aracı olarak sahip oldukları toprağı "yarıcılara" kiralarak toprak rantını alır, şehirde de sömürgeci ülkenin mallarını pazarlayarak kar elde ederler. Milli kaynakları ve pazarı sahiplenme gibi bir dertleri ve kaygıları yoktur. Onlar için geçerli olan tek şey; servetlerini arttırmaktır. Bunun yolunu da sömürgecilikle işbirlikçilik ilişkilerinde bulurlar. Bu özelliklerinden dolayı kompradorlar halkın özgürlük mücadelesinin karşıtı oldukları kadar, hedefleri haline de gelirler.

Komün: Bir grubun, bir topluluğun yaş, cinsiyet, yetenek farkı gözetmeden katılım gösterdiği ve paylaşımın gerçekleştiği eşitlikçi

Komünal Toplum

toplumsal sistemin her birimine verilen ad. Grup üyelerinin karşılık beklemeden yetenekleriyle yaşama katıldıkları ve ihtiyaçlarını da buradan karşıladıkları, insan ve toplum yapısına en uygun sistemdir. Eşitlikçilik, ortakçılık olarak da adlandırılan bu sistemin daha genel uygulanmasına da komünal sistem veya komünizm denmektedir.

Komün çoğunlukla ekonomik bir birim gibi değerlendirilmekte, bu temelde ele alınmaktadır. Komünü ekonomik bir birim olarak tanımlamak dar ve yetersiz kalır. Daha fazlası siyasal ve örgütseldir. Ortak katılımdan kast edilen sadece üretim faaliyetleri değildir, aynı zamanda siyasal ve yönetsel katılımdır. Topluluk ya da grubun geleceği tüm topluluk üyelerinin ortak düşünceleri sonucunda belirlenmektedir. Dolayısıyla tam eşitlik ekonomik alanda olduğu kadar, siyasal ve örgütsel alanda da gerçekleşir. Bu örgütsel yapılanmadaki ilişkide tam eşitlik ve demokrasinin gerçekleştiğini söylemek doğrudur.

Komün bağılantılı olarak ele alınabilecek diğer kavramlar komün yaklaşım ve ilişkilerini ifade eder. Komünalite, komün yaşam ve işleyişini anlatırken, komünal kişilik, komün yaşam ilişki ve yaklaşımları temelinde biçim kazanan kişiliği; komünal değerler, komün yaşamı çerçevesinde oluşan ilişki ve yaklaşımları; komünal demokrasi de, komün içi işleyiş ve ilişkileri ifade

ederler. Komünal toplum da, komün ilişkilerinin egemen olduğu toplumu anlatır.

Bkz: Komünizm

Komünal Toplum: Toplumun özü ile ilgili olan ilişkiler ve değerlerin toplamı. Toplumu toplum eden özellikler. İnsanca bir yaşam denilirken ifade edilmek istenen yaşam şeklinin hakim olduğu toplumsal yapı. Kadın öncülüğündeki doğal toplum süreci olarak da adlandırılır. İnsanın doğayla dost olduğu zaman diliminde egemenliğin ve hiyerarşinin olmadığı kadın öncülüklü toplumdur. Bugün demokrası denildiğinde ifade edilen sosyal ilişkilerin kendi içinde ve kendi koşullarında ahlakla yürüdüğü toplumsal aşama. Toplum üyelerinin kendi aralarındaki ilişkilerinin yazılı olmadığı, suç ve cezanın topluma yararlı olup olmama kıstası üzerinden, fakat ahlaki örgünün denetiminde hakim olduğu bir toplumsal yapı.

Komünal toplum denildiğinde, toplumun öz değerleri akla gelir. Toplumsallaşma insanın var oluş koşulu olduğundan, komünal olma, komünal davranma insanın var oluş tarzı anlamına gelmektedir. Bu yönüyle toplumsallaşma aynı zamanda komünal olma anlamına da gelir. Bugün her insanın kendi umut özlem ve amaçlarını dile getirirken söyleyeceği eşitlik, özgürlük, demokrasi, kardeşlik, adalet gibi daha

birçok insani değerin tüm topluma mal olacağı ve toplum yaşamında temel belirleyenler olarak yer alacağı toplum sistemi, komünal toplum anlamına gelir. Komünal toplum bir sistem olarak yaşamış olmanın yanında, hiyerarşik devletçi sistemin tüm saldırı ve olumsuz etkilerine karşın devlet dışı toplumsallık olarak var olmaya devam etmektedir. Toplum var olduğu sürece komünallik, aynı anlama gelmek üzere toplumsallık da var olacaktır.

Komünar: Komün yandaşı olup komünü savunanlara denilmektedir. Komüne katılan, sınıfsız ve eşitlikçi bir toplum arzulayan ve bu temelde direnen, barikatlara girip savaşı, kısacası Komüne inanan ve onu her koşul altında ve her biçimde savunanlara denilmektedir.

Paris Komünü ezilen sınıfların 72 gün süren sınıfsız, devletsiz yönetim modeli denemesidir. Paris Komünü Paris merkezli olmak üzere yakın çevre alanları üzerinde de etkili olmuş, sınıflı toplum ve devletin hemen her şeyini reddederek, tam katılımlı bir demokratik sistem kurmaya çalışmıştır. Komünarlar bu konuda yoğun bir çaba ve mücadelenin sahibi olmuşlardır. 70 günün ardından başta Almanya olmak üzere ezilen sınıfların mücadelesinden ve iktidarlaşmasından korkan devletlerin yardım ve destekleriyle ezilen sınıfların bu ken-

dilerini yönetme deneyleri yenilgiye uğramış, yakalanan Komünarlar da toplu olarak kurşuna dizilmişlerdir. Aslında komün örgütlenmeleri Paris Komünü'yle başlamamıştır. Komünler Avrupa'nın yabancısı olmadığı örgütlenme modelleridir. 15-16. yüzyıllar şehir komünlerinin yoğun olduğu dönemlerdir. Yine Çarlık Rusyasındaki köy komünleri hem ismen hem de işleyişleri itibarıyla önemli örnek modellerdir. Ancak bu şehir ve köy komünlerinin Paris Komünü kadar etkiliyici ve çığır açıcı olmadıkları, ezilen sınıfların eşitliğe dayanan modelleri olamadıkları da açıktır. Bu dönem şehir komünleri etrafında örgütlenenlere de Komünar denmektedir. Bu komünler feodal sistemin çözülme sürecine girdiği, yeni sistemin de henüz doğmadığı dönemde bağımsızlıkçı, eşitlikçi, özgürlükçü düşüncenin gelişmesine hizmet etmişlerdir. Önder APO demokrasinin gelişmesinde komünarların rolünü; *"16. yüzyıldaki İspanya şehir kömünarları demokrat karakterlidir. Büyük Fransız Devrimi (1789), daha önceki İngiliz (1640), Amerikan (1776) Devrimleri, İspanya'da ve birçok Avrupa ülkesinde 16. yüzyıldan beri kömünarlar da demokrasinin gür sesiydiler."* şeklinde değerlendirmektedir.

Komünist Liga: Tüm ülkelerdeki komünist partilerin katılımıyla

Komünist Liga

oluşturulan komünist partilerin birliğidir. Buna Enternasyonal de denir.

18. yüzyılda kurulmuş birçok örgüt enternasyonalist düşüncüyü temel alıyordu veya bu amacı güdüyorlardı. Fakat bu örgütler ortak bir paydada buluşmadıkları gibi, aynı çatı altında örgütlenmemişlerdir. 1800'lü yılların ortalarına doğru devrimci dalgada bir yükseliş görülür. Bu dalga siyasal alana da yansarak ortak örgütlenme ve mücadelenin temellerini yarattı. Ancak somut bir çalışmaya dönüşmedi. 1848 yenilgisinden sonra ortak örgütlenme kendisini daha çok dayattı. 1850'lerden sonra artan işçi eylemliliği de buna etki etti. 1857-58 yıllarındaki işçi eylemleri işçi örgütlerinin kurulmasında büyük bir etki yaptı. Her yerde işçi haklarını savunan, grevler örgütleyen, işçi eylemlerine öncülük eden örgütler kuruldu. İşçilerin bu eylemleri, grevler iktidarı oldukça zorladığından, iktidarlar bunları aşırı güç kullanarak zorla bastırıyorlardı. İşçi önderleri hakkında kovuşturma, tutuklama, sürgünler artmıştı. Gelişen muhalefetin dizginlenmesi için her türlü yöntem kullanılıyordu.

İngiltere, ülkelerinden kaçan muhaliflerin sığındıkları bir mekan olmuştu. Siyasal göçmenler oldukça artmıştı. 1862 yılında Londra'da düzenlenen sergide Fransız işçi liderleri ile İngiliz işçi liderleri bir-

likte ve ortak katılarak ilk ilişkilene-meyi sağlamışlardı. Burada değişik ülkelerde yaşanan ve işçileri ilgilendiren sorunlarla ilgilenmişlerdi. Özellikle, İtalya'daki ulusal birlik mücadelesi, Polonyalıları 1863'teki Ruslara karşı ayaklanmaları, Amerikan iç savaşı bu konuların başında geliyordu.

İngiltere'de toplanan siyasi göçmenlerin katılımıyla yapılan toplantıdan Polonya halkıyla dayanışma kararı çıkar. Bu toplantıya Fransız işçiler oldukça aktif katılırlar. Bu toplantılara K.Marks da katılır. 28 Eylül 1864 yılında Londra'da başta Fransız delegeleri olmak üzere, İtalyan, Alman, Polonyalı ve İsveçli siyasi göçmen delegelerinin katıldığı daha büyük bir toplantı düzenlenir. Bu toplantıda ortak örgütlenme kararı alınır. Ancak bu örgütün başta ne bir tüzüğü ne de bir programı vardır. Toplantıda bir Merkez Komite seçilir. Merkez komite geçici bir tüzük hazırlar. MK'nin hazırladığı geçici tüzüğün girişi, 'işçi sınıfının kurtuluşu, işçi sınıfının kendisi tarafından gerçekleştirilmek durumundadır.' cümlesiyle başlar. Devamla "... her çeşit köleliğin, tüm toplumsal sefaletin, manevi alçalmanın ve siyasal bağımlılığın temelinde yatan emekçinin, üretim araçlarını yani geçim kaynaklarını tekelinde tutanlara olan ekonomik bağımlılıktan kurtulmak" hedef olarak belirlenir. Enternasyonalin kuruluş aşamasın-

da Fransız Proudhonculuğu, İtalyan Mazziniciliği ve İngiliz Trade Unionculuğu olmak üzere üç eğilim başattı.

Proudhoncular, mülkiyeti hırsızlık olarak değerlendiriyorlardı. Ancak 'hırsızlık' olarak değerlendirdikleri mülkiyeti ortadan kaldırmıyorlardı. Onlar bu mülkiyetin herkese eşit paylaşılmasını savunuyorlardı. Ancak bunlar daha da ileri giderek komünizmin ön gördüğü toplumsal mülkiyeti de reddediyorlardı. Önerdikleri ise, köylüler ve zanaatçılar için adaletli bir biçimde dağıtılacak olan küçük özel mülkiyet, işçiler içinse bir halk bankası tarafından finanse edilecek olan üretim ve tüketim kooperatifleri, sigorta ve destek kuruluşları şeklinde örgütlenecek eşitçe paylaşılmış özel mülkiyetti.

Mazziniciler ise, sosyalist değillerdi. Bunun yerine devrimci milliyetçiliği savunuyorlardı. Onlara göre, devrimin itici gücü sınıf mücadeleleri değil, milliyetçilik düşüncesiyle harekete geçen halk ayaklanmasıdır. Bu yüzden ekonomik yönden çok, siyasal yaklaşımları esas alırlar.

İngiliz Trade Unioncular ise, 1600 yıllarda İngiltere'de gelişen Çartist hareketlerinin devamıydılar. Ancak bunlar, Çartist hareketindeki radikalizmi yitirdiklerinden bozulmuş, yozlaşmış durumdaydılar. Onların enternasyondan beklentileri devrimci olmaktan ziyade re-

formcuuydu. Yarı siyasal, ama daha çok da sendikal bir beklenti içindeler. Enternasyondal e öne çıkan bir diğ er yaklaşım da Marks ve Engels'in yaklaşımlarıdır. Bunlar kısa sürede Almanya'da bir devrimin gelişemeyeceğini kavramışlardı. Kısa vadeli bir plan ve strateji yerine daha uzun süreye yayılan bir strateji benimsemesi gerektiğine inanıyorlardı. Zaten Komünistler birliği dağıtıldıktan sonra bu stratejinin oluşturulması için kendilerini teorik çalışmalara verirler. Bu dönemde Marks, değişik örgütlerden kendisine yapılan çağrılarını hepsini reddeder. Ancak Uluslar Arası İşçi Derneği'nin kuruluş toplantısı için yapılan çağrıyı kabul eder. Bu çağrıyı kabul etmesinin altında yatan gerçek, bu hareketin gücüne duyduğu güvendir. Toplantının açılış konuşması Marks tarafından yazılır. Marks bu yazısında, diğ er ülkelerin işçi önderlerinin düşüncelerini de kapsıyor, onları da ortak ediyordu. Marks, 1848 yılında Komünist Manifesto'daki görüşlerini kısa ve özet olarak bu açılış konuşmasına yansıtır. Marks, bu tutumuyla Proudhoculuğun ve Mazziniciliğin enternasyonale damgasını vurmasını engelledi ve birçok örgüt ve anlayışın biraraya gelmesini sağladı.

Enternasyonalin gelişim sürecini iki döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem, 1865-67 yıllarını kapsar. İkinci dönemi ise,

Komünist Liga

1868-70 yıllarını kapsar. Birinci dönem daha çok, değişik eğilim ve anlayışın biraraya gelmesiyle oluşan süreçtir. Bu anlayış ve yaklaşım farkları beraberinde değişik sorunlar yaratmıştır. İkinci dönem ise, daha çok işçi sınıfı mücadelesinin artmasıyla enternasyonalin örgütlenmesi ve eylemlere öncülük etmesidir.

Sanayi açısından gelişmiş ülkelerin delegelerinde Marks'ın görüşleri egemendi. Bu ülkelerde sanayi proletaryası güçlüydü. Fransa ve İsveç başta olmak üzere tarımın önde olduğu ülkelerinin delegelerinde ise önceleri Prudhon'un düşünceleri, sonradan da Bakunin'in düşünceleri egemendi. Enternasyonal, 1860'lı yılların göreceli olarak aşılmış olan ekonomik ve toplumsal yapılarına uygun bir örgüttü. Sanayi toplumundaki gelişmeler bu gelişmenin de sonlanmasına neden oldu. Bu aynı zamanda enternasyonalin yaşadığı bir bunalımdı. Daha doğrusu, enternasyonal bunalım, Avrupa işçi hareketinin yaşadığı bunalımdı.

Marks, bu oluşumlar sonucunda enternasyonalin daha fazla işleme-yeceğini, işçi sınıfının öncü örgüt rolünü daha fazla oynayamayacağını belirtir. Enternasyonalin son görevini, 'enternasyonalî çözerek parçalamak isteyen eğilimlere karşı mücadele etmek' olarak belirtir. Enternasyonalî işlevsiz bırakarak dağılmanın eşliğine getiren anla-

yışlar ise Bakunin'in ve Blanqui'nin anlayışlarıdır. Marks bu her iki grubu da 'geçen neslin devrimcileri' olarak tarif eder. Marks'ın tüm çabaları enternasyonalde açığa çıkan bu bunalımı gidermeye yetmedi ve I. Enternasyonal 1876 yılında Philadelphia'da yapılan son kongresiyle feshedildi.

Daha sonra II. Enternasyonal olarak toplansa da I. Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan görüş ayrılıklarının yarattığı bunalımı aşamayınca dağılır. Bu enternasyonale daha çok Engels öncülük etmeye çalışır. Ancak son dönemde Alman Sosyal Demokrat Parti lideri Kautsky ve Rusya Bolşevik Parti önderi Lenin damgalarını vururlar.

Daha sonra Lenin'in önderliğinde III. Enternasyonal toplanır. Bu enternasyonal, Rusya'da gelişen Sosyalist devrimin heyecanıyla toplanır. Ancak bu enternasyonal de yaşanan sorunlara çözüm olmaz. Tüm ülkelerdeki komünist partileri Rusya Komünist Partisi'nin birer seksiyonu durumuna getirmeye çalışır. Bu durumu kabul etmeyen komünist partiler çeşitli gerekçelerle uzaklaştırılırlar.

1860'lı yıllarda sanayi devriminden sonra gelişen enternasyonal, moderniteyi ve onun paradigmasını aşamadığı için, moderniteyi aşamadı. Hatta enternasyonalin yaşadığı bunalımları modernitenin bunalımları olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Moderniteyi

aşamadığı için kendi bunalımlarını aşamadı. Emekçi kesimlerin önemli bir mevzisi olan enternasyonal, aydınlanmacı felsefeyi, pozivist yaklaşımı aşamadığından beklenen sonuçları yaratamamıştır. Böyle de olsa, devlet dışı kalmış kesimlerin yoğun dersler çıkarabileceği bir deneyimdir. Komünal toplumun örgütlenmesinde oldukça dersler çıkarılması gereken bir deneyimdir.

Komünizm: İnsanlığın yaşadığı toplumsal süreçlerden farklı olarak gelişebilecek yeni bir toplumsal örgütlenmeyi esas alan siyasi bir öğretilerdir. Bu öğretiye göre ekonomik kaynaklar üzerinde var olan bütün özel mülkiyet hâkimiyetine son verilerek ortak mülkiyet yaratılacaktır. Bu ortak mülkiyet üzerinde toplumu yeniden örgütlemek ve bunu toplumsal bir yaşam sistemi haline getirmektir. Komünizm kuramına göre, kapitalizmin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan işçi sınıfının örgütlü faaliyetleri sonucu, proletaryanın öncülüğünde tarihin ilerletilmesi doğrultusunda, komünist toplumun yaratılması yolunda işçi devleti kurulacaktır. Komünizme ulaşmak için uzun bir süre sosyalizmin yaşanmasına, kurumlaşmasına ihtiyaç duyulacağını savunmaktadır. Ortak mülkiyetin yaratılması için sosyalizmin yaşanmasını, bu ortak mülkiyet üzerinde toplumun örgütlen-

me sürecinin tamamlanması gerektiğini ön görmektedir.

1840'lı yıllarda gelişen bu düşünce, Fransız Devrimi deneyiminden sonra, insan toplumlarının nasıl olması gerektiğine ilişkin sergilenen arayışların bir ürünüdür. Üretim tarzına bağlı, üretim faaliyetlerinin bir sonucu olarak doğan ve gelişen işçi sınıfının bir dizi tarihsel aşamadan geçerek kendi emeklerine sahiplenmesine ve ortak mülkiyet temelinde bir toplumsal örgütlenmenin yaratılmasına dayanır. Komünist öğretisi Marks ve Engels tarafından geliştirilmiştir, fakat genel bir saptamanın ötesine geçememiştir. Daha sonraki kuramcılar bu öğretiyi geliştirmişler ve komünist toplumun örgütlenmesinde sosyalist devlete merkezi bir rol atfederek devlet sosyalizmini geliştirmeye çalışmışlardır. Tam komünizme geçmek için sosyalist devlet örgütlenmesinin kurumlaşması gereği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle kurulan sosyalist devletler, başta SSCB olmak üzere, Doğu bloğu ülkeleri Çin, Küba, Vietnam gibi sosyalist rejimler devlet örgütlenmesine ağırlık vermişlerdir. Reel sosyalizm olarak adlandırılan bu sistem, ekonomiyi devletin denetimine alarak özel mülkiyete son vermek ve ortak mülkiyetin yaratılması sürecini tamamlamasını esas almaktadır.

Reel sosyalizmin yaşadığı devletleşme pratiğinin sonuçlarından

Konfederasyon

da anlaşıldığı gibi devletin merkezi yapısının gelişmesine ağırlık verilerek, devletin bürokratik elitinin bir çeşit kapitalist sınıf işlevini gören, son derece merkezileşmiş ve demokratik olmayan bir siyasal aygıt yaratılmıştır. Ayrıca bu alandaki terminoloji karmaşasını daha da arttıracak biçimde, bu rejimlerin "bürokratik sosyalist" ya da "tekelci devlet kapitalizmi" diye adlandırılmasına kadar götürmüştür. Sosyalist devletlerde yaratılan bu toplumlar, Marx'ın ütopyacı komünist fikirlerinin oldukça gerisinde kalmıştır.

Sosyalist devrimlerin yapılmasından sonra komünizmin niçin başarıya ulaşmadığı konusunda; kapitalist devletlerin baskısı, devrimlerin yapıldığı toplumların görece geriliği, geçiş sürecini kendi çıkarları doğrultusunda durduran ve saptıran bir bürokratik katmanın ortaya çıkması gibi öğelere dikkat çekilmiştir. Karar alama yetkisinin küçük ve içe kapalı elit bir liderler gurubunda toplandığı görülmüştür. Devlet, ekonomiyi egemenliği altına almış, her türlü bağımsız, siyasal ve toplumsal faaliyetleri sınırlamıştır. Şu anda liberal demokrasi-lerde görülen baskıdan daha yoğun bir baskıyla yönetilen ve adına komünist sistem denilen bu sistemler sonuçta yıkılmaktan kurtulamamıştır.

Komünizm gibi tamamen sistem dışı ve iddialı bir yaklaşım

ortaya çıkan ve ezilenler adına mücadele yürüten Marksizm'in üç versiyonu nihayetinde kapitalist sistem içinde erimiştir. Marksizm'i kendine rehber edinen reel sosyalizm, ulusal kurtuluşçuluk ve sosyal demokratlık, bırakalım sistemi aşmayı sistemin birer yedeği olmaktan kurtulamayarak, sistemin ömrünü uzatmışlardır. Niyetten bağımsız gerçekleşen bu sonucun en temel nedeni ise yaklaşık yedi bin yıldan beri toplumun komünal olan özünden bir sapma sonucu gerçekleşen devletçi paradigmadan kendilerini koparamamış olmalarıdır. Büyük bedel ödeseler ve mücadele yürütseler de zihni yapılanmaları devletçi sistemin dönem paradigması olan modernist paradigmanın sınırlarında seyretilmiştir. Bu nedenle de halklar açısından büyük değeri olan ama başarısız denemelerdir.

Konfederasyon: Farklı nitelikteki ikiden çok yapının biraraya gelmesi ile oluşan çoklu yapıya denilmektedir. Biraraya gelen her bir ünite bağımsızdır. Bu bağımsız ünitelerin ortak amaçlar için ve gönüllü anlaşmalara dayanarak biraraya gelmesi ile oluşan yapılanmaya konfederasyon denilmektedir. Burada tek bir üniteden bahsedilemez, çoklu yapı söz konusudur. Biraraya geliş tüzel kimliklerin kaybolmasını doğurmaz. Her ünite sınırlı veya bir yere kadar tanımlanan haklara değil, tam bağımsız-

lığın verdiği bütün haklara sahiptir. Her bir ünite siyasal, sosyal, kültürel, hukuki, ekonomik vb bütün alanlarda kendi özgünlüğünde ve diğer bir üniteye bağıllık göstermeden örgütlenebilir. Bununla birlikte gönüllü anlaşmanın gerekleri tüm üniteler için bağlayıcıdır. Karar alma ve uygulama süreçlerinde ortaya çıkabilecek problemlerde son söz bağımsız ünitendir. Konsensüs süreçlerini(ortak anlaşmaları) dikkate almak şartıyla bir ünite konfederasyondan ayrılma hakkına da sahiptir.

Sonuç olarak şöyle tanımlayabiliriz: bağımsız, çok üniteli, aynı zamanda temel ilkeler etrafında birlik oluşturan ve temel ilkeler karşısındaki sorumlulukla birlikte son sözün bağımsız ünitelere verildiği yapılara konfederal yapılar denilmektedir.

Fakat her konfederasyon demokratik olmayabilir, demokratik bir yönetim sistemi ile yönetilmiyor olabilir. Konfederasyon sistemi demokratik sistem için en iyi zeminidir. Ama konfederasyon kendiliğinden bir demokrasi getirmez. Mesela devletlerin biraraya gelmesiyle de konfederasyonlar oluşturulabilir. Bu açık ki demokrasinin konfederasyonu olmayacaktır. Çünkü devletin kendisi bir demokrasi karşıtlığıdır, böylesi bir konfederasyon demokrasiye karşı mücadele yürütmenin konfederasyonu olabilir ancak.

Kongre: Çalışma ve örgütlenmelerin dönemsel en üst toplantısı. Çalışmaların yıllık veya daha geniş bir sürecini değerlendirmek ve buna göre gerekli planlama ve işbölümlerine gitmek amacıyla delegelerin biraraya geldikleri kararlama zemini. Toplum içinde yer alan tüm kurum ve örgütlenmelerin gönüllü birlikteliğini esas alan, özgür eşit demokratik katılıma dayalı halk meclisleri sisteminin en üst kararlama organıdır.

Bkz: Kongre Rejimi

Kongre Rejimi: Halkın, Kongre tipi örgütlenmiş yönetim organizasyonuna dayalı öz yönetim biçimidir. Kongre tipi örgütlenmiş halk meclislerine dayalı öz yönetim rejimi olarak da tanımlanabilir. Devletin halkların sorunlarını çözemeyeceği perspektifinden hareket ederek, toplumu meclisler temelinde irade yapmayı ve bu iradeyi en üstte bir kongre ile bir sisteme kavuşturmayı öngörür. Halklar açısından toplumsal sorunlardan kurtulmanın sistemi olarak ele alındığından, aynı zamanda bir rejimdir.

Bkz: Kongre

Konjonktür: Sözlük anlamı 'toplu durum' demektir. Herhangi bir alanda birçok nedenin birbirine bağlı olarak meydana getirdiği durumu dile getirir. Siyasi literatürde ise mevcut siyasi durum, düzey ve denge anlamında kullanılır.

Kooperatif

Konsensüs: Genelin üzerinde anlaştığı, uzlaştığı, mutabakat durumu. Konsensüs terimi, yaygın biçimde görüş birliğine varılmış bir konumu, sonucu ya da değerler kümesini anlatır. Genel olarak belirli gruplara, kamuoyuna ya da kamuoyunda oluşan genel bir anlaşmaya, genelin üzerinde hemfikir olduğu ortak bir uzlaşma durumuna gönderme yapmak üzere kullanılan bir deyimdir.

Konsolidasyon: Uzun vadeli borçlanmaları öngören, tahkim edilmiş tahsilâtlardır. Bu borçlanmanın uzun vadeli ve faize dayalı olması kendisiyle beraber uzun vadede bir bağımlılığı da getirmektedir. Konsolidasyon yöntemiyle uzun vadede borçlanan ülkelerin ekonomik alanda dış sermayeye bağımlı hale gelmesi ile başlayan bağımlılık giderek her alandaki politikalarıyla da bağımlı hale gelmesi anlamına gelmektedir. Konsolide bütçe oluşturan devletlerin kendi kendisine yeten bir konumda olmayan bütçelerinin dış desteğe ihtiyaç duyduğu anlamındadır.

Dünya paylaşım savaşlarında ekonomileri tahrip olan, alt yapıları çöken ve savaşlarda yenik düşen ülkelere sağlanan ekonomik destekler, yani uzun vadeli borçlar kapitalist sistemin, bu tür ülkeleri uzun vadeli kendisine bağlama yöntemi olarak geliştirdi. Marshall Planı ve Truman Doktrini bunu he-

deflemektedir. Dünya Bankası, İMF de aynı rolün bir benzerini günümüzde oynayarak, uzun vadeli krediler sunarak, ülkeleri borç altına sokarak kendi politikalarını dikte ettirmektedir. Dev sermayeli finans kuruluşlarının bütçe kaynaklarının yetmediği ülkelere sağladığı konsolidasyonlar (uzun vadeli yüksek faizli borçlar) ile adeta nefessiz bırakarak kendisine muhtaç etmekte ve bağımlı kılmaktadır.

: Sivil toplum örgütlenmelerinden biri olan kooperatif tarzı örgütlenme, ekonomik alandaki çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sınırlı imkânlarını birleştirerek, fazla kar amacı gütmeyen üretici ve tüketici arasındaki aracıları kaldırarak elverişli koşulları yaratmak için kurulan ekonomik ortaklıklardır. Kooperatif tarzı örgütlenme, ekonomik örgütlenme modeli olarak komünal yaşamın en ideal örgütlenme birimidir. Biraraya gelen ve herkesin gücü oranında katkı sunduğu, imkânlarını birleştirdiği bu ortaklıklar, aynı zamanda dayanışmayı da geliştirmektedir.

Kooperatif örgütlenme tarzı, tarımda, sanayide, ticarete, mali alanda ve daha birçok alanda uygulanabilecek bir tarzdır. Aynı zamanda köyde, mahallede, kasabada ve kentte, halkın bir araya gelerek gereklilik duyulan ekonomik alanda kurulabilen, gönüllü ortaklığa da-

yanan birliklerdir. Mevcut durumdaki kooperatif örgütlenmeleri oldukça dar ve anlam içeriği bakımından ise alternatif ekonomik model olmaktan uzaktır. Sınırlı alanlarda biraraya gelerek kurulan ortaklıklar, uzun erimli örgütlenmeler olmaktan ziyade ihtiyaçlarını karşıladıklarında ortaklıkları da sona ermektedir.

Komünal yaşamın, kolektif örgütlenmenin bir aracı olarak, onun ekonomik örgütlenme ayağı olarak oluşturulması gereken kooperatif tarzı ortaklıklar veya birlikler, yaygınlaştırdığı ve kurumlaştığı, toplumsal ilişkilerdeki gönüllü birlik-telikleri geliştirdiği oranda anlamına uygun rolü oynamış olacaktır.

Koordinasyon: Belli bir amaca ulaşmak için çeşitli işler arasında bağlantı, uyum, düzen sağlama, eşgüdüm.

Kopernik (1473-1543): Polonyalı olan Kopernik, modern astronominin kurucusudur. Bilim insanı kimliği yanı sıra, bir din insanıdır da. Eğitimini tıp, astronomi, matematik, felsefe ve teoloji alanlarında Polonya ve İtalya'da tamamladı. Roma'da bir süre matematik öğretim üyesi olarak çalıştıktan sonra ülkesine dönüp asıl çalışması olan astronomiye yöneldi. Güneş merkezli hipotezini geliştirerek bir kuram düzeyine çıkardı. Kuramında dünyanın küresel olduğu, güneş

çevresinde çembersel bir yörünge-de tek düze devindiği tezlerini matematiksel olarak ispatlamaya çalıştı. Bilimsel düşünme açısından bu büyük bir atılımdı. İnsanlığın dünya görüşünde devrim denilebilecek köktenci bir dönüşüme yol açan bu kuram, yerin dolayısıyla insanın artık evrenin merkezinde yer almadığı görüşü bağnazların büyük tepkisine yol açtı.

Kozmoloji: Sözlük tanımı 'evren bilim' demektir. Evreni, evrenin başlangıcını, yapısını ve evrimini (değişim-dönüşümünü) matematiksel ve fiziksel olarak inceler. Evrenin içinde yer alan gökcisimlerin (galaksiler, yıldızlar, kara delikler, gezegenler, uydular, vb.) ve bunların hareketlerinin, oluşumlarının, evrimlerinin, ölümlerinin, birbirleriyle olan ilişkilerinin deneysel ve kuramsal olarak incelenmesi bu bilim dalı içine girer. Astronomi ve astrofizik gibi bilim dalları da kozmolojinin yanında yer alır. Fiziksel evrenin bir bütün olarak kavranıp anlaşılmasını sağlamak amacıyla doğa bilimlerini, özellikle astronomi ve fiziği biraraya getiren bilim dalıdır.

Başlangıçta insanın ya da bir kültürün evreni nasıl algıladığının, dünyayı nasıl tasarladığının bilgisi olan kozmoloji, "fiziksel evrenin kökenini ve yapısını irdeleyen bilim" olarak bugünkü anlamını ise üç büyük aşamadan -Aristoteles,

Kozmopolit

Newton, Einstein- geçerek kazanmıştır. Evren bilgisi, bugün gök bilim ile gök fiziği üzerinde çalışan bilim insanları eliyle bir bilim dalı olarak sürdürülmektedir.

Ne var ki, evreni salt fiziksel ya da maddi olarak irdeleyen bir bilim olarak kozmoloji tanımlandığında, böyle bir kozmolojinin bizde doğru bir evren görüşünü yaratmasını beklemek hem kuşkulu, hem tatmin edici olmaktan uzaktır. Bu açıdan canlı evren anlayışı giderek kozmolojinin üzerinde duracağı, irdeleneceği yeni bir aşama olarak düşünülebilir.

Kozmolojide giderek tartışılmakta olan başlıca sorulardan biri, evrenin kendisi canlı bir oluşum olamaz mı sorusudur. Evrenin oluşum özellikleri birçok bakımdan bizleri canlılık anlayışına götürür. Evrenin canlı olabilme olasılığına ilişkin Bir Halkı Savunmak adlı eserinde Önder APO; "...**Gerçekten bu kadar doğal çeşitlilik ancak büyük bir zekâ ve özgürlük tercihiyle mümkün olabilir. Kaba, cansız maddeden nasıl bu kadar bitki, çiçek, canlı ve insan zekâsı türeyebilir? Her ne kadar canlı metabolizması moleküler temelde oluşmaktadır denilse de, moleküllerin atom ve atomların parçacık, parçacıkların dalga-parçacık düzeni ve ötesinde olup bitenler izah edilmedikçe, doğal çeşitliliği yetkin izah edebilmemiz mümkün görünmemektedir. Aynı çözümleme tar-**

zını kozmosa ilişkin de yürütebiliriz. Evrenin büyüklüğünün son sınırlarında (eğer varsa) olup bitenler de kuantum alanındaki olup bitenlere benzemektedir. Burada karşımıza canlı bir evren anlayışı çıkmaktadır. Evrenin kendisi zihni ve maddesi ile bir canlı varlık olmaz mı? Kozmolojide gittikçe tartışılacak bir sorudur bu." demektedir. Evrene ilişkin yapılan bu değerlendirme kozmolojiye yeni bir bakış açısı getirmektedir. Canlı evren anlayışı dikkate alındığında bunun, şimdiye kadar olagelen maddi evren anlayışımızda köklü bir paradigmasal değişime yol açacağı kaçınılmazdır.

Kozmopolit: Her türden farklılıkların bulunduğu, değişik unsurları barındıran, sade net olmayan, karışık durumlara kozmopolit denilir. Kişilik yapısında bulunan karmaşık etkiler ve farklı özellikleri yansıtan alışkanlıkların tümü, ait olduğu toplumsal yapının dışında yabancı özellikler anlamına gelmek üzere kişiyi kozmopolit kılar. Herhangi bir toplumda bulunan farklı dil, din, kültür, ırk gibi özelliklerin ve kimliklerin iç içe geçmiş olması sonucu meydana gelen toplumsal yapının bu durumu da kozmopolit bir durum oluşturur. Düşünce dünyasında da değişik siyasi görüş, düşünce ve ideolojilerin aynı ortamlarda kendisini ifade edebildiği karmaşık durumu ifade eden bu genel

yapıya kozmopolit veya kozmopolitik ortam olarak adlandırır. Örneğin değişik dil ve kültürlerin birarada yaşadığı Kürdistan kentlerinden olan Urfa'ya ilişkin Başkan Apo şöyle demektir: **" Urfa bunun tipik bir örneğidir. Aramice, Ermenice, Süryanice, Arapça ve Kürtçe'yi, en son Türkçe'yi yaşamış bir kültür derinliğine sahiptir. Fakat aşırı asimilasyon aşırı bir kozmopolitizme de yol açmaktadır."** Köy ve kırsal kesimde yaşayan tarımla uğraşan halkın durumu daha homojen olurken, şehirler bunun aksine her kesimden insan barındırdığı ve çok değişik iş alanlarıyla karmaşık bir durum sergilemesi nedeniyle kozmopolitizmi ifade eder. Yine tarihten örnek verilecek olursa, Roma İmparatorluğu'nun yapısı buna en iyi örneklerden biridir.

Kozmos: Sözcük tanımı evren demektir. İlk çağ Yunan felsefesinde "evren", "evrenin düzeni", özellikle de fiziksel ya da görünür dünyanın uyumlu birliği anlamında kullanılmıştır.

Bkz; Evren

Kök Hücre: Son dönemlerde başta toplumsal alanla ilgili konular olmak üzere sıkça başvurulmuş bir teoridir. Bu yaşanan sorunun toplumsal arka bahçesini gözler önüne sermek ve geçmişle bağını

ortaya koymak içindir. Nasıl ki, insanın biyolojik özelliklerinin önemli bir kısmı hücrede varsa, toplum oluşumunun özellikleri de toplumun çekirdeğini ifade eden hücrelerinde vardır. Genetik biliminin bu konudaki açıklamaları çığır açıcıdır. Yine atom altı parçacıkları konu alan kuantum fiziğindeki gelişmeler de bunu etkilemiştir.

Kök hücre teorisini daha iyi anlayabilmek için hücrenin iyi tanımlanması ve yeni bilimsel gelişmeler ışığında daha derin yorumlaması gerekir.

Bütün canlılar, hücre denilen mikroskobik canlıların biraraya gelmesinden oluşur. Bu hücreler çekirdeksiz (prokaryot) ve çekirdekli (ökaryot) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bakteriler tek hücreli ve çekirdeksiz canlılardır. İnsan, hayvan ve bitki hücreleri ise çekirdekli hücrelerdir. Özü itibarıyla birbirlerine benzeseler de farklı yapılar teşkil ederler.

Hücre, canlı vücudun temel yapı taşıdır. İnsan vücudunda 100 trilyondan fazla hücre olduğu tahmin ediliyor. Bu küçüklüğüne rağmen insanın bugüne kadar karşılaştığı en kompleks yapı durumundadır. Halen bu hücrelerin birçok sırrı çözölmüş değildir. Sadece hücrenin değil, hücreyi meydana getiren proteinlerin, proteinleri meydana getiren aminoasitlerin oluşumu da açıklanamamaktadır.

Kök Hücre

Hücre, canlılığın devamı için gerekli bütün temel parçaları kendisinde toplar. Bu yüzden bütün hücreler genel özellikleri bakımından birbirine benzerler. Ancak, her organın yapısına ve görevine göre özelleşmiş, şekiller ve kabiliyetlerle donanmış bir özellikleri de bulunmaktadır.

İnsan vücudundaki bütün hücreler başlangıçta tek bir hücrenin bölünerek çoğalmasıyla meydana gelmiştir. Ve daha ilk hücrenin oluşumundan başlamak üzere insanlığa ait biyolojik özellikler, hücreleri oluşturan kromozomlara işlenmiştir.

İnsan hayatının devamlılığı, kendisini meydana getiren bu hücrelerin hem kendi içlerinde, hem de birbirleri arasında uyum içinde çalışmalarıyla olur. Hücre diğer hücrelerle birlikte uyum içinde çalışırken yaşamını büyük bir düzen ve hassas bir denge üzerinde sürdürür. Bu dengenin, düzenin bozulması çeşitli rahatsızlıklara, hastalıklara yol açar. Kanser hastalığı böyle bir hastalıktır. Bazı hücrelerin diğer hücreler aleyhine büyümesi ve o hücrelerin görevlerini yerine getirmemesiyle ilgilidir.

Genetik bilimindeki gelişmeler, gen şifrelerinin çözülmesi bu durumu daha da güncelleştirmiştir. İnsanın en küçük yapı taşı olan hücre, 23 çift kromozomdan oluşur. Bunlardan cinsiyeti belirleyen kromozom hariç diğerleri benzerdir.

Klonlama denen olay da bunun üzerinden gerçekleştirilmektedir. Herhangi bir hücreden alınan kromozomların kopyalanması ve biyolojik olarak benzerlerinin üretilmesi mümkün hale gelmiştir. Hücreler, zaman ve mekana bağlı olarak değişik mutasyonlar ve evrimler geçirirler de bu özelliklerini yitirmemişlerdir. Yani insan biyolojisini anlamak için bir hücreyi çözmek önemli oranda mümkündür.

Bunu şöyle de ifadelendirmek mümkündür. Anne rahminde oluşan embriyon, babadan 23, aneden 23 kromozom alan bir hücredir. Doğacak çocuğun biyolojik özellikleri büyük oranda bu hücrede, embriyonda gizlidir.

Bu olay toplumsal olaylar için de geçerlidir. Ancak burada kaba maddeci bir yaklaşıma düşmemek esastır. Yani bu biyolojik gelişmeyi birebir topluma uyarlamak sosyal Darvencilik olur ki, toplumsallık için büyük sorunlar yaşatır. Bu teori geliştirilirken, esneklik elden bırakılmamalı, mutlaklaştırıp sosyal Darvinci olunmamalıdır.

Toplumsal sorunlar, gökten zembille inmediğinden mutlaka bir arka bahçesi, geçmişi vardır. Zaman ve mekan içinde toplumsal gerçeklikler incelendiğinde buna benzer bir durumla karşılaşırız.

Afrika'nın Rif hattından çıkıp kuzeye doğru ilerleyen ilk insanlar, Mezopotamya'nın uygun koşul-

larında zamanla yerleşik düzene geçmiştir. Doğal toplum ya da ah-laki ve politik toplum denilen insanın ilk toplumsallaşması, toplum açısından kök hücre rolünü oynar. Çünkü toplum olmanın tüm özelliklerini hem yaratan hem de buna göre davranan bir gerçekliğe sahiptir. Kaynak ve ilk olma pozisyonunda olması onu kök hücre haline getirir. Çeşitlenerek bugüne gelen insanın yaşamı bu kök hücrenin özelleşmesi, yetkinleşmesi ve farklılaşmasıdır. Öz değişmemiştir. Bunu değiştirmeye kalkmak, toplumsal bir varlık olan insanın oluşumunu ortadan kaldırmaktır. Günümüzde kapitalizm insanlığı öldürüyor, sözü salt propaganda olmaktan öteye insanın oluşum ilkesiyle, kök hücresiyle ilgili bir durumdur. Emeğinin bilincinde ve toplumsal olmayan bir varlığı insan olarak tanımlamak mümkün değildir.

Doğal toplum, gücünü kök hücreden aldığından küçümsemek gerekir. Nasıl ki tüm doku hücreleri bu kök hücreden oluşuyorsa, sonrasında gelişen toplumsallık da doğal toplumdan gelmez. Ancak başta Marksistler olmak üzere diğer sosyologlar bu gerçeği hep göz ardı etmiş, küçümsemiş, basite almışlardır. Bu konuda Başkan APO şunları belirtir: **'Doğal toplumun gücünü küçümsemek gerekir. Bu toplum ana kök hücre rolündedir. Nasıl ki kök hücreden diğer tüm doku hücreleri doğarsa, doğal**

toplumdan da dokusu niteliğinde-ki kurumları doğar. Yine nasıl dokulardan organ ve sistemler doğarsa, doğal toplumun ilkel kurumlarından -ilkel hiyerarşik kurumlar- da diğer gelişmiş organlar ve toplumsal sistemleri doğar. Doğal toplum bastırılabilir, geriletilip kısırılabilir, ama asla yok edilemez. Çünkü o zaman toplum olmaktan çıkılır. Sosyal bilimin bu tespiti yapamaması büyük eksikliktir. Hiyerarşi ve devleti besleyen, doğal toplumların milyon yıllara dayanan oluşum gerçeğidir. Diyalektik ikilem başka nasıl doğabilir? Toplumsal analizleri dar sınıfsal veya ekonomik araçlarla yapmak, gerçeğin asli, temel ögesini baştan itibaren dışta bırakmak demektir. Bu büyük hata, yanılğı ve yanlış yapılmıştır. Hele Marksizm gibi iddialı bir yaklaşımın komünal dedikleri doğal toplumu sanki ömrü binlerce yıl önce bitmiş, yok olmuş bir sistem gibi algılamaları bu olumsuzluğu daha çok körüklemiştir.'

Kölecî Devletçi Toplum: İnsanlık, toplumsal doğuşunu komünal bir tarzda yapmıştır. Bu oluşumda cins, sınıf ayrışması yoktur. Hatta farklılıklara dayalı hiçbir ayrışma yoktur. Eşitlikçi ve özgürlükçü bir tarzda gelişmiştir. Ana kadın etrafında gelişen bu toplum, insanlığın tüm yaşamının % 98'ini oluşturur.

Krallık

Güçlü adam, şaman ve yaşlı bilge etrafında örgütlenen ve giderek gelişen yeni toplumsallık, ana kadının öncülüğünde gelişen toplumsallığa karşıt bir tarzda gelişir. Hiyerarşiyle başlayan bu süreç, giderek devlete dönüşür. Devlet toplumu parçalar. Eşitlikçi toplumu üst ve alt toplum olarak böler. Özgür olan toplumu, köle ve efendi tarzında ikiye böler. Devlet üst toplum ve efendileri temsil ederken, ezilenler alt toplum ve köleler olur. Böylece devlet, toplumun biriktirdiği değerlere el koyar. Alt toplum üretirken, devletle birleşen üst toplum bunları gasp eder. Bu bölünme ve gasp tarihsel süreç içinde biçim değiştirse de özünden bir şey kaybetmeden günümüze kadar gelir.

Köle emeği üzerinde gelişen topluma köleci toplum denir. Köleci toplumda devlet ve onunla özdeş olan üst toplum da köleci bir karakter taşır. Sınıflı devletin, uygarlığın temelini teşkil eder.

Bkz: Alt toplum, devletçi toplum, resmi toplum, üst toplum

Kral Arthur: Bir roman kahramanı olmasına rağmen gerçekte yaşayan bir kişi olarak algılanmaktadır. Öykü bilinmeyen bir adada geçer. Romanın kahramanına canlı gibi bakanlar biraz da isminden hareketle öykünün geçtiği yer olarak Britanya'yı işaret ederler. Kral Art-

hur cesur, savaşkan ama haksızlıkları kabul etmeyen, ülkesini adaletle yöneten ve halkı tarafından sevilen bir karakterdedir. Yönetimini birbirine bağlı on iki şövalyenin idare ettiği, şövalyeler arasında eşitliği sağlamak amacıyla yuvarlak bir masa yaptırdığı ve şövalyelerin bu yuvarlak masada gerek savaş ve gerekse de ülke yönetiminde söz ve karar sahibi oldukları anlatılır. Arthur kral olarak şövalyeler arasında yerini alır, ama adaletli olduğundan ve krallığı temsil ettiğinden birinci plandadır. Diğer şövalyelerin hepsi denk bir konumdadırlar.

Kral Arthur'un öyküsü ve savaşları, hırslı ve kendisini diğer şövalyelerden üstün gören bir şövalyenin başkaldırması, yuvarlak masa şövalyeliğinden atılması/çıkması, kendi gücünü örgütleyerek Kral Arthur'a savaş açması çerçevesinde gelişir. Nihai bir savaşta Kral Arthur ile isyan eden bir savaşta ölürler, ama ülke yine doğruluk ve adaletle Kral Arthur'un izinden yürünerek yönetilir.

Krallık: Devlet yönetimlerinde, yetkilerin bir kişide somutlaşması anlamına gelen yöneticilik unvanıdır. Tek kişilik idare anlamına gelen bu yönetim tarzı, kişinin her şeye hakim olması, kişi egemenliğinin her şeyin üzerinde tahakküm kurmasıdır. Tanrılık katına kadar yükselen tanrı-krallar, mut-

lak itaat edilmesi gereken ve buyruklarına tamamen uyulması gereken konuma sahip olmalarıyla bilinirler.

Devletlerin bu şekilde yönetilmesine ve bir rejim haline gelmesine krallık denilir. Devletin yetkileri kralda toplanmaktadır. Ve babadan oğula devredilen bir yönetim mekanizmasıdır. Batı'da krallığa karşı önemli halk direnişleri sonucunda gittikçe kralda toplanan yetkiler, güç çeşitli organlar tarafından paylaşılmıştır. Bu süreç ortaçağdan itibaren gittikçe parlamentarizmin yolunu açmıştır. Bu gelişmelerin yanısıra sembolik bile olsa hala kimi Avrupa ülkelerinde (İngiltere, Hollanda, İspanya, Danimarka vb) krallık rejimi vardır.

Ortadoğu toplumlarında ise krallık sistemi bir rejim olarak Arap toplumlarının bir yönetim tarzı olarak işleyen bir sistem durumundadır. Suudi Arabistan, Ürdün, Kuveyt, Katar vb Arap ülkelerinde yaşayan ve etkili bir rejim olma özelliğini korumaktadır.

Kriter: Din, düşünce, toplumsal yaşam gibi konularda hareket tarzı, duruş belirleyen kurallar bütünü ya da davranış kalıpları. Ölçüt-kıstas gibi deyimlerle eş anlamı olan kriter terimi, Latin dil kökenli olup, kritik-kritisizm (hassaslık, eleştirme-eleştirecilik) teriminden türetilmiştir. Kriter, bu anlamda belirli bir toplumsal yapının uy-

mak durumunda kaldığı ölçütleri dile getirir. Çağrışım itibariyle de belirli bir zorunluluğa işaret eder.

Kriz: Bir kişinin, bir grubun, bir halkın veya bir toplumun yaşamında çeşitli nedenlerden dolayı meydana gelen sorunların yarattığı sıkıntılardır. İnsan yaşamında birçok etkenin, ilişki ağının çok sayıda ve çok yönlü gelişmenin yaşandığı dikkate alındığında, kriz süreçleri yaşamın doğal sonucu olarak ortaya çıkan kaos aralıklarıdır. Ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve etnik, dinsel, ırksal gibi sorunlar krizlerin temel kaynaklarıdır. Toplumların değişim ve dönüşüm süreçlerinde sancılı geçişler yaşanması gelişmenin doğal sonucudur.

Yaşamın kendisi düz bir çizgide ilerlemez. Çelişki ve çatışmalı durum her zaman var olmuştur. İnsanlığın yaşadığı savaş süreçleri aynı zamanda kriz süreçleridir. Başkan Apo *"Gelişmenin diyalektiğinde 'kaos aralığı' her olguda kendini göstermektedir."* şeklinde belirtmektedir. Bunalımlı ve buhranlı süreçler, aynı zamanda yeni süreçleri, yeni dinamikleri ve yeni toplumsal aktörleri doğurmaktadır. Krizden çıkışın nasıl ve hangi yönde olacağını krizden etkilenen güçlerin aktiviteleri ve mücadele güçleri belirleyecektir.

Kromozom: Karyokinez (eşeyli) bölünme sırasında hücre çekir-

Kromozom

değinin içinde beliren ve kromatin iplerinin parçalara ayrılmasıyla oluşan, bazı yeteneklerin yeni bireylere geçmesine yarayan, kıvrık biçimindeki cisimlere denir.

İnsan türü için her hücre gövdesinde aynı kimyasal kompozisyona sahip yirmi üç çiftten oluşan kırk altı kromozom vardır. Hücrelerin ikiye bölünerek çoğalmasına mitosis denir. Meyosis ise bu hücre bölünmesinin özel adıdır. Mitosis sırasında bir hücredeki kromozomlar kendilerinin aynısını kopyalar. Sonuçta iki hücrenin her biri kırk altı kromozoma sahip olur.

Kromozomlar DNA (dioksiribonükleik asit)'dan oluşmuştur. DNA molekülleri çift sarmallı kıvrılmış merdiven gibi biçimlenmiş ve özel kimyasal madde zincirlemelerinden yapılmışlardır. Mitosis sırasında bu çift sarmal eğri çözülür ve kendini kopyalar. DNA organizmanın genetik kodunu taşır ve çevresindeki maddelerle etkileşerek hücrelerin, dokuların ve organların yapıldığı proteinin yapılımasını yönlendirir. Dolayısıyla genetik kod tek bir insanı yapmak için bir tasarım kâğıdı ya da bir yönergeler dizisi olarak düşünülebilir.

Gen terimi DNA molekülünün bir bölümünü dile getirir. Genetikçiler bu terimi kullanır, çünkü DNA molekülünün özel bir bölümü çoğu zaman bir özelliğin ya da göz rengi gibi fiziksel bir niteliğin gelişimiyle ilgilidir. Genellikle iki

gen bir özellik ya da niteliği kodlar, çünkü kromozom çiftlerinden her biri diğerine uygun genleri taşır. Her kromozomun 20 bin gen içerdiği tahmin edilmektedir.

İnsanlarda sperm ve yumurta hücreleri dışındaki bütün hücreler 23 çift kromozom taşır. Her çiftteki kromozomun bir kaynağı anne, diğerindeki babadır. Bu 23 çiftin 22'si içindeki ikililer, birbirleriyle üç aşağı beş yukarı uyum içindedirler. Çünkü yapıları birbirine benzer. Ve birbirinin içerdiği genin karşılığı diğerinde vardır. Şöyle de söylenebilir. Herhangi bir gendeki özellik baskınsa, diğer gen kendi özelliklerini geri çeker ve baskın gene tabi olur ve ancak uygun koşullar oluştuğunda da kendini baskın kılar. Kısacası genler arasında anlaşmalı bir baskınlık değişik tokuşunun olduğu söylenebilir. Aynı anlaşma 23 çift, yani cinsiyeti belirleyen kromozom için geçerli değildir. Kadınlardaki kromozomlar XX, erkeklerdeki ise XY kromozomlarıdır. Kadın ve erkekteki bu kromozomlar yani X ve Y kromozomları, yapı ve şekil bakımından farklı oldukları gibi, içerdikleri genler ve gen sayısı bakımından da farklıdırlar. Erkekteki Y kromozomu, şimdiki bilgiler ışığında, testislerin gelişimi ve erkeklığe ilişkin başka bazı özellikleri belirleyen SRY geni dışında fazla bir şey taşımaz. Buna karşılık, kadındaki X kromozomunun özellikleri bakı-

mından cinsiyetle fazla bir ilgisi yoktur. X kromozomundaki genler daha çok beden işleviyle ilgilidir. Erkeklerdeki X kromozomunun bozulması, hasar görmesi durumunda tedavisi yoktur. Ancak kadınlardaki X kromozomunun bozulması veya hasar görmesi durumunda diğer X kromozomu devreye gireceğinden erkeklerden daha şanslıdırlar.

İnsandaki kromozomlara genelde otozomal denir. Otozomal, üremeyle ilgisi olmayan genel kromozomlardır. Cins olarak kadınlığı belirleyen X kromozomu, dış görünüş olarak diğer otozomal kromozoma benzer. Bu yönüyle X ve Y kromozomları yapısal olarak tuhaf bir ikili oluşturmalarına rağmen, hücrelerde bulunan diğer 22 çift otozomal kromozomsa, şekil olarak birbirleriyle uyum sağlamış çiftlerden (homolog) oluşurlar. Her homolog kromozomu bir anneden, bir babadan gelir. Fakat ikisi de, normal koşullarda aynı boyutlarda ve aynı genleri taşırlar.

Y kromozomu, X'ten çok daha küçük ve X'in taşıdığı varsayılan 2000 ile 3000 genden çok daha az sayıda gen taşır. Y'nin taşıdığı genlerin sayısı, birkaç düzineden fazla değildir. Y üzerinde bulunan genlerin belli bir kısmının, X üzerinde homologları (benzerleri ya da akrabaları) yoktur. Y kromozomunun oluşumunda yüksek düzeyde DNA içermemesi Y kromozomunu gi-

zemli hale getirmiş ve son dönemlere kadar biyologların çalışmaları-na temel teşkil etmiştir. Bu konuya ilişkin onlarca teori olmasına rağmen, bu teorileri sınayacak testler azdır.

İnsan geni projesi ve bununla ilişkili araştırmalar bu durumu değiştirmiştir. Moleküler biyoloji ile uğraşan bilim adamları, hayvan fosil ve iskeletlerini inceleyerek canlıların evrimini inceleyen Paleontologların yöntemlerini kullanarak, genlerin ve kromozomların evrimini incelemeye başlamışlardır. Bu araştırmalarda birçok yeni bulgu elde etmişlerdir. Bunların en başında gelen de cinsiyeti belirleyen kromozomun durumuna ilişkin olanlardır.

Şimdiye kadar biyologlar, Y kromozomunun erkekliği belirlemenin dışında bir işe yaramadığını varsayıp öyle düşünmüşlerdir. Ancak yapılan bu araştırmalarda bu kromozomun yaklaşık 300 milyon yıldır erkeklik genini koruduğu gibi, döllenmeyi sağlayan başka genler de kazandığıdır.

1900'lü yılların başlarında yapılan araştırmalar sonucunda belirli türlerde cinsiyetin kromozomlar tarafından belirlendiği fark edilir. Yaklaşık 20 yıl sonra memelilerde de, cinsiyetin embriyon gelişimi sırasında kromozomlar tarafından belirlendiği keşfedilir. Daha sonraki yıllardaysa, Y kromozomunun, erkekliği belirleyici özelliğe sahip

Kronoloji

olduğu ortaya çıkarılır. Genetikçiler 1990 yılında erkeklik karakterini belirleyen Y kromozomu üzerindeki bölgeyi keşfedip buna SRY (seks determining region- cinsiyeti belirleyen bölge-) ismi verildi. SRY tarafından kodlanan proteinler, çeşitli kromozomlar üzerindeki genleri etkinleştirerek testislerin oluşmasını başlatırlar. Bundan sonra testislerde üretilen testosteron (erkeklikle ilgili karakterlerin ortaya çıkmasını sağlayan hormon) ve diğer maddeler, erkekliğin şekillenmesi için devreye girer. Bilim adamları X ve Y kromozom uçlarının ikili yapı oluşturacak şekilde kaldığını ve rekombinasyon (kromozomların eşler teşkil edecek şekilde yeniden biraraya gelmeleri) kapsamında birbirleriyle iletişime geçebildiklerini gördükten sonra, insan cinsiyet kromozomlarının, yaşama birbirleriyle uyumlu bir çift halinde başladıkları sonucuna vardılar. Mayoz sırasında birbirleriyle eşleşen kromozomlar yan yana dizilirler. Ve parça değişimi olur. Bundan sonra her otopozomun birer kopyası ve bir cinsiyet kromozomu, düzenli bir şekilde üreme hücrelerine dağılırlar. Y kromozomu, X kromozomuyla çok az bir benzerlik gösterse de, bu iki kromozomun uç kısımları (erkeklerde) mayoz sırasında yan yana gelir ve sanki tam eş yapılmış gibi parça değişimi yaparlar.

Kronik: Kalıcı, süregelen, devamlılık gibi özellik ve halleri dile getirir. Olayları tarih sıralamasına göre yazılı hale getirme anlamında kullanılan bir sözcük olmasına karşın, tıp veya sosyal hayatta ortaya çıkan ve kalıcılık arz eden haller için de kullanılmaktadır. Kronik sözcüğü, tıp ve halk dilinde farklılıklar içerse de, özünde kalıcılık ve süreklilik gibi özellik ve halleri tanımlayan ortak bir anlamı ifade eder. Örneğin tıp dilinde bazı hastalıkların vücutta ilerlemesi ve giderek kalıcı hale gelmesine ya da ağırlaşmasına kronik hastalıklar denilir. Aynı şekilde sosyal davranış alanında kimi alışkanlıkların ve özelliklerin terk edilemez, süreklilik ve bağımsızlık kazanmasına kronikleşmiş, kemikleşmiş özellikler denilir.

Kronoloji: Tarihi olayları ve olguları, oluşum tarihleri itibarıyla belli bir sıralamaya tabi tutarak sunan yazılı zaman kavramıdır. Yaşanmış eski tarihi günümüze taşıran, tarih sıralamasını içeren, bilimsel araştırmalar ışığında, bilgi ve belgeye dayanarak doğruluğu kabul gören zaman birimine kronoloji denilir.

Tarihin kronolojik sıralaması denildiğinde, akla gelen ilk şey, yaşanmış tarihin zaman kavramını göstererek hangi çağlarda, hangi tarihlerde, nasıl yaşandığına dair bilimsel verilere dayandırılarak ve-

rilen bilgi sıralamasıdır. Kısacası tarihin sayısal bilgi dökümünü yapan sıralamadır; olgu ve olayların zamanla bağlantısını kurarak, neden ve nasıl yaşandıklarına ilişkin yer ve zaman göstererek açıklayıcı bilgi sunan zaman birimine kronoloji denilmektedir.

Kuantum Fiziği: 1900'lerden başlayarak, başta M. Planck, A. Einstein ve Niels Bohr olmak üzere birçok bilim insanının katkılarıyla oluşturulan fizik bilimidir. Başta bir teori biçiminde gelişen bu bilim, zamanla düşünsel-felsefi niteliği olan bilimsel bir gelişmeye dönüştü. Bu gelişme, sahip olduğu kapsam ve gelişim biçimi itibarı ile kuantum teorisi, kuantum düşüncesi, kuantum fiziği ve felsefesi tarzında değişik açı ve biçimlerde tanım buldu. Ancak bu gelişmenin bütününe kuantum fiziği veya kuantumcu gelişme demek yanlış olmaz.

Kuantum, dar anlamıyla atom altı fizik veya parçacık fiziği olarak tanımlanabilir. Ancak, teorik-felsefi bilimsel vb açılardan yol açtığı sonuçlar düşünüldüğünde, fizik boyutuyla sınırlı kalarak yapılacak bu tarz bir tanımın yetersiz kalacağı, kuantumcu gelişmeyi bir bütün olarak açıklayacak nitelikte bir tanımlama olmadığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle, Kuantumu, fiziğin bir dalı, kuanta sınırlarında işlevsellik kazanmış mekanik bir

gelişme biçiminde ele almak dar ve yetersiz bir yaklaşım olur. Kuantumu daha çok yeni bir bilim, felsefi düşünce ve anlam tarzı olarak düşünmek daha doğru bir yaklaşımdır. Atom altı düzeyde yapılan keşifler, fizik boyutuyla ulaştığı sonuç ve mekanik açıdan işlevsel olduğu bir yana, zihniyet dünyamıza kazandırdığı yeniliklerden dolayı kuantumcu gelişmeyi böyle ele almak gerekir. Kuantum kuramcılarının kendileri de, kuantumun normal bir fizik veya mekanik bir gelişmeden çok, bir düşünce süreci, düşünce havuzu biçiminde ele alınması gerektiğine vurgu yapıyorlar. Fizik bilimi açısından Kuantum, atom altı düzeyde seyreden parçacık ve enerji türlerinin, hareket, hız, kütle, enerji ve konum gibi niceliklerin ölçümleriyle ilgilenir. Söz konusu parçacıkların hareket ilişkisi ve davranış biçimlerini konu alan bu fizik, kuantum düzeyinde beliren temel anlam ve ilişki biçimlerini çözümleyerek doğanın - evrensel oluşumun sırlarına ulaşmayı ön görüyor.

Genel fiziğin bir dalı olarak kuantum, kendi içinde de ikiye ayrılır. Parçacık ve dalga fiziği biçiminde ayrılan kuantumun, daha dar uğraş alanı ise belirtildiği üzere atom altı parçacıklardır. Parçacık fiziğinde olasılık (belirsizlik) bağlantısı fiziksel bir denklem olarak kullanılırken, dalga fiziğinde Şch-rödinger' in geliştirmiş olduğu dal-

Kuantum Fiziği

ga denklemi kullanılır. Genel olarak Kuantum fiziği- mekaniği bu iki formül ve denklem üzerinden iş görür. Gelişim itibarı ile kuantum, ışığın doğası ve hareket biçimine yönelik yapılan tartışma ve deneyler üzerinden gelişir.

Newton ışığı bir yağmur sağanağı, peş peşe ilerleyen mermi tanecikleri biçiminde tanımlarken Huygens, ışığı bir dalga hareketi olarak tanımlar. Işığın dalga biçiminde mi yoksa tanecik biçiminde mi hareket ettiği uzun süre tartışma konusu olurken, Young, çift yarık deneyi olarak bilinen deneyi gerçekleştirerek tartışmalara noktayı koyar. Deney, Huygens'in belirttiği biçimde ışığın dalga özelliğinde olduğunu gösterir. 1895'te M. Planck kara cisim ışıması olarak bilinen kara cisim deneyini gerçekleştirdi, durum değişir. Ateşe tutulan metalden başta dalgalar biçiminde yayılan ısı hareket, uzun dalga boylarından giderek kısa dalga boylarına ve sonrasında, parçacık demetleri biçiminde kesikli bir hareket biçimine dönüşür. Dalganın sürekli bir hal olması, parçacık demetlerinin ise birbirinden kopuk ve parçalı bir durum oluşturması izah edilmesi güç bir duruma yol açar. Planck başta tereddüt geçirir, bir hesap hatası yapmış olabileceğini düşünür. Ancak yine de yapmış olduğu deneyin sonuçlarını açıklar. Bu durum çift yarık deneyiyle ispatlanmış olan dalga özel-

liği karşısında istenilen düzeyde bir tartışmaya yol açmaz. 1905'te Einstein'ın "foto elektrik etki" olarak bilinen deneyi gerçekleştirmesiyle birlikte ışık dalga mı, parçacık mı biçimindeki tartışma tekrar alevlenir. Deneyinde metal bir levha üzerine bir foton kaynağından ışık gönderen Einstein, fotonların belli aralıklarla metal levhadan elektron kopardığını fark eder. Einstein bunun ancak Planck deneyinin doğru olması halinde mümkün olabileceğini düşünür ve ışığın aynı zamanda bir parçacık hareketi olduğu yönünde ulaştığı sonucu açıklar. Dalga özellikleri olan ışığın aynı zamanda, /foton diye adlandırıldığı/ belirli büyüklükte enerji paketlerinden oluştuğunu ileri sürer. Işık parçacık mıydı, yoksa dalga mıydı? Nasıl olur da iki farklı özellik tek harekette vücut bulabiliyordu. Bilimcilerin mantığına göre ışık, hareket biçiminin iki özellikten birini barındırmalıydı. Dolayısıyla iki zıt özellik göstermesi kafaları karıştırmıştı. Nasıl oluyor da bir şey hem kesikli (parçacık) ve aynı zamanda sürekli-kesintisiz (dalgamsı) olabiliyordu; bir paradoks ve sağduyuya aykırı olan bu özellik kanıtlı, yani ispatlanmış olduğundan ötürü bilim adamları tarafından kabul edildi. Yine de belirtmek gerekir ki bu olay, klâsik bilimin dar yöntem ve yaklaşımlarından ziyade felsefî bir yaklaşım ve sonuç olmuştur. Açığa çıkan bu

felsefi sonuç aynı zamanda kuantum teorisinin başlamasının temeli oldu. Teori, Ernest Rutherford ve Niels Bohr'un geliştirmiş oldukları atom modeliyle hız kazanır. Ön görülen atom modeli üzerinden atomun yapısı, iç işleyişi, atom ve atom altı parçacıklarının enerji durumları önemli ölçüde anlaşıldı. Daha sonra kuantum mekaniğinin ilk biçimi olan matris mekaniğinin gelişmesi ile kuantum alan kuramı yolunda ilk adım atıldı. Sonrasında ise Schrödinger dalga denklemini geliştirerek kuantum dalga mekaniğinin formülünü ortaya koydu. Söz konusu gelişmelerle birlikte, madde enerji dönüşümü, katı hal fiziği, belirsizlik ilkesi, karşı maddenin bulunuşu ve daha birçok gelişme kuantum fiziğinin gelişimi açısından birer basamak ve yapı taşı olarak rol oynamışlardır.

Görelilik ve kuantum teorisinin gelişmesiyle birlikte aşılın klasik fizik; yapısı itibarı ile katı sert ve ölçülebilir olan yapıların fiziğidir. Makro düzeyde seyreden bu fizik kuruluş felsefesi mantık ve yöntemleri itibarı ile kaba, yüzeysel ve dışsal nitelikte bir işlev görmektedir. Hareketin kaba işleyişini verebilir, makro düzeyde maddeyi ölçebilir, ancak olayların iç potansiyelini yani iç geometrisini ölçme yetenek ve başarısına sahip değildir. Bu fizik atom ve atom altı olayların sınırına ulaştığında, hiçbir biçimde işlevli olamamaktadır. Katı sert ve

ölçülebilir olan yapılarla sınırlı kalan bu fizik, makro düzeyde beliren nicelikleri elde etmede başarılı olabiliyor. Ancak, boyları atomdan küçük, hızları ise ışık hızı dolaylarında seyreden parçacıklar üzerinden başarı sağlamak bir yana adım dahi atamamaktadır. Bu durumundan dolayı klasik fizik kuantum sınırlarında tamamen işlevsizleşmektedir. Belirlilik, bilinebilirlik ve determinist bir anlayışla hareket eden bu fizik belirsizlik ilkesiyle aşılmıştır.

Kuantum belirsizliği çerçevesinde kuantumcu gelişmenin özelliklerini özetle açmak gerekirse; Kuantum düzeyinde seyreden parçacıklar, ölçüye mahal vermeyen bir doğada hareket eder. Bu doğası nedeniyle, hız, kütle, konum ve enerji gibi fiziksel nicelikler birarada ve tam bir kesinlikte ölçülememektedir. Kuantumun temel ilkesi olan belirsizlik parçacıkların bu doğası üzerinden gelişir. Belirsizlik ilkesi tam bir kesinlikte ölçülemeyecek olan bu kuantum durumuna dayanır. Bir elektronun bulunduğu uzayda konumunun tespiti için, elektronun üstüne büyük frekansta ışık göndermek gerekiyor. Aksi halde elektron gözlemlenemez. Bu durumda yüksek frekanslı ışık elektronun konumunu belirler. Ancak elektronun hızında bir artışa neden olur. Dolayısıyla konumun belirlenmesiyle beraber parçacığın hızı ve momentumu yitirilir. Ters

Kuantum Fiziği

olarak; elektronun momentumunu belirlemek için küçük frekanslı ışık kullanılır, bu durumda da elektronun konumu belirlenemez. Sonuç olarak parçacığın konumu tespit edilmeye çalışıldığında parçacığın hızı, parçacığın hızı ölçülmeye çalışıldığında ise parçacığın konumu kaybedilir. Yani herhangi bir niceliğin ölçümünü diğer bir niceliğin mutlak ölçülemezliği izler. Mantık ve ölçümlerinde yüzde yüz kesinliği temel alan klasik fizik, bu durum karşısında yol alamazken, kuantum fiziği bu belirsiz durumu belirsizlik ilkesiyle karşılar. 1927'de Heisenberg tarafından ortaya konulan belirsizlik bağıntısı, kuantum ölçümlerinde kullanılan ışığın, her ölçüm sırasında ortalama yol açacağı hatanın, en az Planck sabiti (h) değerinde olacağını öngörerek kuantum mekaniksel gelişmeyi işlerli kılar. Planck adıyla anılan bu sabit, fizikte kuantum düzeyinde yapılan ölçümler için konulmuş bir değerdir. Kuantum mekaniği, kuantum niceliklerinin yaklaşık değerler üzerinde eş zamanlı ölçümünde söz konusu bağıntıyı esas alır.

Belirsizlik, kuantum düzeyinin temel bir özelliğidir. Parçacık düzeyinde açığa çıkan kuantum belirsizliği, dalga-parçacık ikileminde de kendisini gösterir. Yukarıda da kısmen yorumlandığı üzere ışığın ne zaman parçacık ne zaman dalga özelliği göstereceği kestirilemiyor. Işıktaki iç içe geçmiş olan bu belirsiz

ikili, her an dalga ve parçacık özelliği sergileyebiliyor. Parçacık deneyini kullanırsan parçacık, dalga deneyini kullanırsan ışığın dalga yanını görürsün. Kuantum düzeyli şeyler, parçacık halindeyken dalga, dalga halindeyken de parçacık gibi hareket edebilmekteler. Bunun yanında gözlemcinin neyi nasıl göreceği, hareketi nasıl algılayacağı da belirsiz durumun bir başka yanını oluşturur. Farklı deneylerin farklı sonuçları olduğu gibi, normal gözlemler itibarı ile de gözlemciden gözlemciye göre de bir değişim söz konusudur. Gözlemcinin biri hareketi parçacık gibi algımlarken, bir diğer gözlemci onu pekâlâ dalga olarak algılayabilir. Işıktaki beliren bu gerçeklik iki durumun biraradalığı olarak da yorumlanabilir. Deneye tabi tutulmadığı sürece tek harekette iki özellik varlığını koruyarak sürdürür. Bu durumda çıkan sonuç ışık tam olarak ne o'dur ne de diğeri, ama aynı zamanda hem o hem de diğeridir. Deneyden geçsin veya geçmesin durum böyledir. Buna benzer ilginç bir durum da çift yarık deneyinde yaşanmaktadır. Bir elektron kaynağından gönderilen elektronlar bir levha üzerinde açılan bir yarıktan geçtiğinde levhanın arkasına yerleştirilen ekranın üzerinde parçacık biçiminde görülür. Yarıkların sayısı ikiye çıkarıldığında aynı kaynaktan gönderilen elektronların ekran üzerinde yarıkların hizasında bir toplanmayı

yaşamak yerine, ekranın tümünde bir girişim deseni biçiminde yani dalga biçiminde bir hal aldıkları görülmüştür. Kaynaktan çıkan parçacık iken, yarıktan geçerken dalga biçiminde bir biçim aldığı görülür. Aynı anda her ikisi olmaya bir diğer önemli örnek de budur.

Kuantum düzeyindeki ikili yan ve belirsizlik durumu diğer parçacıklarda da ortaya çıkıyor. Atom çe-kirdeğini oluşturan proton ve nötronlar biraradayken birbirlerine dönüşürler. Atom içerisinde hangisinin proton veya nötron olduğu tam olarak kestirilememektedir. Bu durumda proton gözlemlenmediği sürece aynı zamanda nötrondur. Veya tersi geçerlidir. Yine nötrino olarak bilinen taşıyıcı parçacığın hareketi esnasında karakter değişimine uğradığı söylenir. Bir noktada bir elektron-nötrinosu iken, diğer bir noktada bir müon-nötrinosu ve bir diğerinde de bir taun-nötrinosuna dönüşebiliyor. Parçacığın ne zaman, nasıl bir nitelik veya renk kazanacağı tam olarak belirlenemiyor. Yani parçacık, her an aynı parçacık değildir. Kuantum düzeyinde açığa çıkan bu belirsiz ve ilginç doğa olayları alışlagelmiş mantık ve zihniyet düzeyini aşan bir nitelik arz etmekte, temelde ise sağduyunun dışında bir gelişmeyi ifade etmektedir. Durumu kuantum teorisinin gelişiminde temel bir yeri olan Einstein'ın kendi tutumuyla izah etmek olay ve felsefi ayrışma-

ların temellerini anlaşılır kılabilir. Buluşlarıyla kuantumcu gelişmeye önemli katkılar sunan Einstein, sonradan kuantum düzeyinde yaşananları akıl dışı bularak karşı çıkmıştır. Bir şeyin aynı anda iki farklı şey olması, aynı anda farklı yerlerde bulunması, yine aynı zamanda farklı durum süreç ve sonuç içerisinde olmasını saçmalık olarak niteleyen Einstein bunu bir insanın aynı anda hem hamile hem değil, bu durumuyla hem burada hem de başka bir gezegende, olabileceği örneğiyle yorumlayarak karşı çıkmıştır. Einstein'a göre bir şey ya olmuştur ya da olmamıştır. Başka de-ğişle bu şeyin ya burada ya da başka yerde ya bu durumda ya da başka durumda olacağını ön görerek kuantumun mantığa aykırı ve belirsiz olduğunu ileri sürerek kabul etmemiştir. Doğanın belirsiz ve ilginç davranışlarını akıl dışı olarak yorumlayan Einstein, belirsizliği yorumlarken tanrının zar atmadığı vurgusundan hareket eder. Einstein bu temel yaklaşımıyla kesinlikten belirlenmiş değişmez bir hareket anlayışından hareket ettiğini göstermiştir. Bu temel yaklaşımıyla da tanrısal düşüncüsü ve onun farklı yöntemler kullanarak bir kopyası niteliğinde olan klasik bilim anlayışının sınırları içinde seyrettiğini ortaya koymuştur. Genel olarak özetlenecek olursa; tam bir kesinlikte ölçülemeyen parçacık ve mevcut mantığın dışına taşan davranış

Canlılık ilkesi

gerçekliğiyle doğa, dar, sınırlı yön-tem, algı ve anlam tarzlarıyla anlaşılamayacağını, tam yüzdelikler üzerinden bırakalım anlam bütünlüğünü yakalamayı ölçüm boyutuyla niceliklerini kavramamıza bile fırsat tanımamaktadır. Bir tarafını ölçmek istediğimizde diğer tarafını saklamaktadır. Bu durum gerçekliğin çok yüzlü davrandığını bu tarz ve yöntemler itibarı ile gerçekliğin bütününe değil ancak ve ancak bir yüzünü bilebileceğimizi göstermektedir. Belirsizlik bağıntısıyla esas alınan yaklaşık değerler esprisi bile anlamdan çok nicel bir sonuca yol açmaktadır. Ötesinde devreye girecek olan sezgi ve anlam gücüdür. Yani doğayı tüm şaşırtıcılığı ve hareketleri içinde anlamlandırmadır. Bu yapısıyla doğa kesinliklerden hareketle değil olasılıkçı esnek bir yorumculuğa daha açık durmaktadır. Kesinlik, tamlık, teklik, zorunluluk, özdeşlik v.b kavram ve anlayışlar bu doğa gerçekliğiyle örtüşmemektedir. Önder APO, belirsizlik olayını doğanın yarım bilme kuralı biçiminde yorumlamaktadır. Bilmeyle oluşumun yarı yarıya gerçekleştiğini belirten önderlik, tam bilmenin imkansızlığına işaret etmektedir. Kuantum zamanında gerçekleşen oluşum gerçekliği bu gerçeği kanıtlamaktadır. İç içe işleyen bu gerçekliği oluşum ve anlam diyalektiği bağlamında düşünmek, öğretici ve anlamlıdır.

Belirsizliği kabullenmeyenler kadar bilinemezciliğe yoran yaklaşımlar da yok değildir. Doğanın bu yapısından dolayı hiçbir şeyin bilinemeyeceğini, her şeyin belirsiz olduğunu, hiçbir kanının mümkün olmadığını varsayan bu yaklaşım, hiççiliğe en kötüsünden bir anlam-sızlığa yol açmaktadır. Oysa belirtildiği üzere doğa sonsuz derinlikte anlamlandırılmaya açık durmaktadır. Bu yaklaşım da en az doğaya tanrısal hükümler üzerinden gelişen yaklaşımlar kadar, tehlikeli ve anlam yoksunluğuna götürmektedir. Tersinden gerçekliğe teslim olmayı getirir. Oysa kuantum gerçekliği seçimsizliği değil, hakikat rejimlerince bize sunulan tek seçeneklilikten çıkarak sonsuz sayıda olasılıktan hareketle bir o kadar özgür seçim şansına sahip olduğumuzu ortaya koymaktadır. Kuantum belirsizliği, bilinemezciliği değil yaklaşık bilinebilirliği ifade eder. Diğer yönleriyle kuantum gerçekliği, duygu ve zihinlerimizi ören dogma ve kalıplar çözüldüğü oranda daha iyi anlaşılıp insan yaşamına anlamlı katkılara dönüşebilir. Bu da zaman yoğunlaşma ve anlam tarzlarında sağlanacak olan derinlikle bağlantılı gelişebilir bir gerçekliktir.

Kısa anlamları içinde, Kuantumun bazı ilke ve özelliklerini sıralarsak;

a) Canlılık ilkesi; doğanın bütüncül, kompleks ve canlı bir yapıda

olduğunu ve ele almada mekanik değil, canlı bir organizmayı ele alır gibi daha esnek ve kompleks bir yaklaşımla ele alınmasını ön görür.

b) Belirsizlik ilkesi; olasılık, kaos, ve rastlantısallığı da içine alan bu ilke, atom altı parçacıklarının ölçüye mahal vermeyen özellikleri üzerinden gelişir. Bu gerçeklikten hareketle, olay ve olgulara yaklaşımda -klasik fizikçe öngörüldüğü üzere- determinist-kesinlikçi yaklaşımların değil, olasılıkçı ve yaklaşık değerler esas alınarak yaklaşılmasını ön görür. İndeterminizmden hareket eden bu ilke, parçacıklar söz konusu olduğunda tüm büyüklüklerin olasılıklarla ve gelecekle ilgili tahminlerinde ancak olasılıklara dayanılarak yapılabileceğini belirtir. Örneğin ışığın yapı taşı olan fotonların, uzayda bir yerde bulunması ancak olasılıklarla belirlenir.

c) Dualite; başta dalga- parçacık özelliği olmak üzere, tüm doğa ve hareketin en az iki yanlı bir gerçekliğe sahip olduğunu ve gelişme itibarı ile ikili yapılara dayandığını öngörür. Kuantum düzeyinde açığa çıkan gerçeklikten hareketle, elektron-anti elektron (pozitron) örneğinde olduğu gibi, doğanın kendisini temelde parçacık-karşı parçacık ikilemleri üzerinden var ettiğini, dolayısıyla gerçekliğin en az ikili bir yan ve karakter üzerinden vücut bulacağını belirtir. aynı zamanda belirtilen bu evrensel iki-

li, hareketin de temel nedenlerinden biri olarak kabul görür.

d) Bağıntı, evrensel hareket ve ilişkinin salt yerel somut veya genel nedenlere dayanmadığını, yani evrensel hareket ve ilişkinin bildik biçimiyle nedensel biçimde olmadığını, yerel ve somut olduğu kadar, mevcut algılarımızın ötesinde seyreden soyut, rastlantısal, karmaşık bir ilişkinin mevcut olduğunu dile getirir. Kuantum düzeyindeki parçacıkların göbek bağı veya telepati denilebilecek bir ilişki ve hareket tarzına sahip olması bu kanıya temel oluşturur. Fotonların farklı ancak birbirine duyarlı paralel hareketinin yanı sıra elektronlarla pozitronların dünyanın bir ucundan diğer ucuna birbirleriyle ilişkide olup birbirlerini harekete geçirmesi, bu tarz bir bağıntı veya ilişki biçimine örnek gösterilir. Buna doğal bağlantı da denir. Bu, nedenselliğin kuantum sınırlarında çöküşü anlamına gelir.

Bütünleyicilik, tamamlayıcılık, özgür seçim vb daha birçok özellik, kuantumcu gelişmenin özellikleri arasında sayılabilir. Kuantum düşüncesinin bir diğer yaklaşımı ise gözlemci ile gözlenen arasındaki soruna ilişkindir. Klasik fizikte gözlemci değişse de gözlenende bir değişim beklenmez. Çünkü birbirinden farklı ve birbirini hiçbir biçimde etkilemeyen, iki bağımsız olgu biçiminde ele alınmaktalar. Durum klasik fizikte böyleyken,

Kudüs

kuantum felsefesinde gözlemci ile gözlenen gerçekliğin birer parçası biçiminde ele alınır. Gözlenen gözlemciyi etkilediği gibi gözlemci de varlığı, aletleri, düşünce ve tasarılarıyla gözleneni etkiler. En basitinden elektronları gözlemleyebilmek için kullanılan fotonlar gözle elektron arasında birer fiziksel etkileşim aracı olarak rol oynarlar. Yani, gözden elektrona yönelen, elektronla göz arasında gidip gelen her foton, elektronun enerji seviyesinde bir değişime yol açarak davranışında bir değişim meydana getirir. Etki kuantı düzeyinde de olsa, sonucu etkileyen bu durum gözlemciyle gözlenen arasında ortadan kaldırılamayacak bir ilişkinin varlığına işaret eder. Bu açıdan kuantumcu felsefede gözlemci gözlenen ve gözlem aleti bir bütünlük içerisinde ele alınır. Bu yaklaşım nesnel gerçeklik veya salt nesnellik olayını ortadan kaldırır. Dolayısıyla, klasik fizikçe öngörülenin aksine, nesnel olanın bilgisi salt nesnenin kendisinden değil, algıyla olgunun birlikteliği ve etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani salt nesnellik bilimsel olarak da mümkün olmamaktadır. Bu özne-nesne tanımlaması ve ayrımı açısından da farklı bir boyut ve bir yenilik anlamına gelir.

Kudüs: Günümüz İsrail toprakları içinde yer alan en tartışmalı kentlerden biridir. Yine "kutsal"

olarak tabir edilen kentlerin başında gelmektedir. Hz. İsa'nın doğduğu kent olması; Yahudi krallıklarının merkezi olması ve önemli Yahudi mabetlerinin burada olması; Hz. Muhammed'in buradan Mirac'a yükselmesi, Mekke'nin İslamiyet'in Kiblesi olmadan önce Kudüs'ün Kible olması, Hz. Muhammed'in de yönünü bu tarafa dönerek ibadet etmesi, bu kente kutsallık sıfatını kazandırmıştır. Yine Hristiyanlar açısından kutsal kabul edilen Hz. İsa'nın doğduğu kabul edilen yerin, "Doğuş Kilisesi"nin; Museviler açısından kutsal olan "Ağlama Duvarı"nın; Müslümanlar açısından kutsal sayılan ve Hz. Muhammed'in Mirac'a çıktığı Mescid-i Aksa'nın birkaç yüz metre mesafede olmaları, bu kentin dinsel anlamda önemini gözler önüne sermeye yetmektedir. Her üç tek tanrılı din açısından da Kudüs aynı düzeyde kutsaldır. Dahası bu dinlere bağlı mezhepler açısından da Kudüs'ün kutsallığı tartışılmazdır.

Kudüs bugün önemli bir sorun ve çatışmanın nedenidir. Tarihsel süreç itibarıyla hem Filistin hem de Yahudi halkı bu topraklar üzerinde yaşamıştır. Musevilerin Mısır'dan çıkışından önce bu topraklar üzerinde yaşayanlar olduğu açıktır. Ancak çıkıştan sonra bu topraklar Yahudi halkının yerleşik alanlarından biri olmuştur. Diaspora sonrasında ise bu topraklara Filistinlilerin yerleşmiş olmaları Kudüs'ün

yeniden el değiştirmesine neden olmuş ve uzun yıllar üzerinde Filistinlilerin yaşadıkları topraklar olmuştur. İsrail'in devlet olarak örgütlü duruma gelmesiyle birlikte bu kent yeniden Yahudilerin denetimine geçmiştir. Günümüzde yönetim ve denetimi İsrail Devleti'nde olsa da bu kentte Yahudiler, Müslümanlar ve Hıristiyanlar farklı mahallelerde olmak üzere yaşamaktadırlar. Ancak kent üzerinde sahiplenici yaklaşımlar ve buna dayalı olarak çatışmalar da devam etmektedir. Hem Yahudilerin hem de Müslüman Filistinlilerin kenti sahiplenmesi çatışmaları derinleştiren bir neden olarak öne çıkmaktadır.

Kudüs, dinsel açıdan ön plana çıkan bir kenttir. Yahudilerin ataları olarak kabul ettiği tek tanrılı dinlerin kurucusu olan İbrahim peygamber burada yaşamıştır. Yine Davut, Süleyman, İsa ve daha saymadığımız birçok Yahudi peygamber bu kentte yaşamıştır. Bu da kentin önemini arttırmaktadır ve çatışmaları körüklemektedir.

Kulluk: Tanrıya biat eden kimselerin sistemi anlamına gelir. Teolojik ve özünde ise sosyolojik bir yaratım olan kulluk, toplumsal yaşam içinde insanların tanrı tarafından yaratıldığı, bu nedenle her insanın doğuştan bir kul olduğunu salık verir. Doğuştan gelen ve insanın tanrı karşısındaki var

oluş durumunu ifade etmektedir. Teolojik inanca ve kurguya göre insan, tanrı karşısında var oluş özelliği ile kuldur. Tanrı yaratan olarak vardır, Peygamberler ve melekler de tanrı ile kulları arasında birer elçidir. Elçiler, yani peygamberler ve melekler tanrının emirlerini kullara (insanlara) ulaştırırlar. İnsanlar ise tanrıya karşı kulluk görevlerini yerine getirmek için inançları gereği ibadet etmeli ve bu vesileyle kulluk görevlerini yerine getirmelidir. Tartışmasız itaat etmelidir. Kul olanın görevi tanrının emirlerine sualsiz uymak, tanrı buyrukları olan dini vecibeleri yerine getirmektir. Tek yaratan güç olarak tanrı, yaratılan kaderini önceden çizmiş, yaratılan biri olarak kullar için farz olan ise bu kaderine boyun eğmek ve ona biat etmektir. Bu anlamda kulluk ruhen, bedenlen, fikren bir bağlılığı/bağımlılığı gerektirmektedir. Buna karşın kulluk görevlerini yerine getirmeyip karşı çıkan kullar, ya şeytan tarafından yoldan çıkarılmış ya da aklen tamam olmayan kullardır.

Kulluk, dini inançların ileri sürdüğü gibi uhrevi bir durum değil, tamamı ile dünyevi bir durumdur. Onun dünyevi niteliğinin gizli kılınması için ona uhrevi bir kılıf giydirilmelidir ki, bunun bir yaratılış özelliği olduğuna insan inanabilsin ve böylece rahatlıkla yürütülebilsin. Başka türlü insanın dünyevi olaylar karşısında itaat etmesi, bo-

Kulluk

yun eğmesi çok zor ve hatta mümkün değildir. Bu durumu, örneğin panteon sistemine bakarak rahatlıkla fark edebilmekteyiz. Panteon olarak bilinen tanrı sistemi, toplum yönetimine olduğu gibi indirgenmektedir. Panteonda(tanrı sistemi) tanrı, elçiler (peygamber ile melekler) ve kullar yer alırken, toplumsal işleyişte ise durum bundan pek farklı değildir. Burada tanrı kavramı yerine devlet ikame edilmiştir. Peygamberler yerine toplumu idare eden hükümetler geçmiş, yani bakanlar ve bürokratlar yer almaktadır. Melekler yerine devlet işlerini yürüten memurlar konumlanmış durumdadır. Önder APO bu durumu, **"Allah kurumsallaşmış soyut devlet otoritesini temsil etmektedir. Melekler memurlar ordusunu, peygamber ve baş melekler ise bakanları, üst bürokrasiyi simgelemektedir."** şeklinde ifade etmektedir. Yine Önder APO'nun deyiimi ile bir Sümer rahibi icadı olan kulluk, artık devletçi sistemin mükemmel bir buluşudur. Devlet, çok mükemmel bir tarzda kendi kullarını yaratmıştır. Artık insanları kendine kul durumuna getirme konusunda sonsuza dek işleyecek bir mekanizma kurmuştur.

Bu kulluk sistemi bütün toplumsal değişimlerde değişmeyen tek sistem durumuna getirilmiştir. Otoriter rejimler insanların mutlak itaatlerini sağlamak için, kurdukları eğitim sistemleriyle daha yedi

yaşından itibaren çocukları kendilerine kul durumuna getirmede, keza rejimlerini korumada bütün sınıf ve tabakaları dize getirmede önemli mesafeler almışlardır. Despotik yönetimlerde bu durum çok daha katı bir hal alır. Toplumu zapturapt altına almada zor faktörü de kullanılarak kendilerine kullar yaratmayı başarmışlardır. Demokrasi adına esnetilen rejimlerde bile durum bundan pek farklı değildir. Toplum adına üretilen bütün paradigmalar, devletçi bütün çözümler sonsuza dek bir kulluk sistemini ayakta tutmaya çalışırlar. Devlet adına toplum üzerinde uygulanan bir gelecek olarak geçmişten geleceğe uzanan sonsuz bir kulluk sistemidir. İnsan, her şart altında devlete bağlılık, onu koruma, kollama, savunma ile mükellef duruma getirilmiştir. Günümüzde baskı ve işkenceyle boyun eğdirmek kadar daha inceltilmiş yöntemlerle kulluk gerçekleştirilmektedir.

Kulluğun en temel nedenlerinden biri de canlı doğa karşısında yaşadığı beyin tutulmasıdır. Daha doğuştan itibaren sorgulama mantığı köreltilmiştir. Her yaratıcılık, günahı adı altında beynlere empoze edilmiştir. Yaşadığı müddetçe günah sınırlarını aşmamak, gelecekte toplumun inanç kalıplarına ruhen, fiziken ve fikren bağlı kalmak, inanmak ve ibadet etmektir. Toplumsal yaşama bu şekilde katılan biri için tanrı yerine konulan

devlet mekanizmasına bu şekilde sorgusuz bağlanmak, vatandaşlık görevlerini kulluk düzeyinde yerine getirmeye kadar vardırırmaktadır. Ortadoğu toplumlarında bu daha çok belirgindir. Ruhsal anlamda adeta genlerine işlenmiş geleneksel bir durumdur. Sınıflı uygarlığın her aşamasında korku üzerine inşa edilmiş tanrı kavramının icadı ve sonrasındaki süreçlerden günümüzde kadar ruhsal bir şekillenme olarak geliştirilen bir kulluk sistemi yaşanmaktadır. İster inanca dayalı kavramların gücüyle ikna etme ve bu temelde insanı kul durumuna düşürme, ister baskı, zor ve şiddet yöntemleriyle boyun eğdirilme olsun ve isterse daha da esnetilmiş, inceltilmiş sömürü sistemleriyle uyuşturulan insanın getirildiği durum olsun, efendilerine boyun eğmeye alıştırılmış kulluktur.

Kuram: Sistematik düşünce biçimi olarak da algılanabilen kuram, insanın algılama gücünün yettiği ölçüde, varlıkları, olay ve olguları birbirleriyle ilintilendirerek geniş perspektifte açıklamasını yapan teori bütünlüğüdür. Gördüğümüz ve elle dokunduğumuz, hakkında bilgi sahibi olduğumuz, bütün varlıkların birbiriyle bağlantılı, bütünlüklü, kapsam açısından oldukça geniş ve derinlikli bakış açısıyla değerlendirip bilgi sunma tarzıdır. Düşünce düzeyinde algıladığımız, kavradığımız ham ve parçalı ya-

pısını bütünleştirme hatta formüleleştirme de diyebileceğimiz sistemleşmiş düşüncedir. Kısacası her konu hakkında bütünlüklü düşüncedir.

Düşünce, ister maddi, ister manevi temellere dayandırılmış olsun onu yorumlayıp ispatlamak ve iza-hata kavuşturmak için ulaşılan teorinin yoğunluk düzeyidir.

Kuramı tanımlamak, onun ilercisi veya gerici yanlarından ziyade, asıl önemli olan bilimsel evrensel değerler açısından taşıdığı anlamdır.

Kur'an-ı Kerim: Müslümanlığın kutsal kitabıdır. Arapçanın Mudhar adı verilen Hicaz lehçesiyle yazılmıştır. Kur'an, İslami inanca göre Adem'e gönderilen 10 yaprak, Şit'e gönderilen 50 yaprak, İdris'e gönderilen 30 yaprak, İbrahim'e gönderilen 10 yaprak, Musa'ya gönderilen Tevrat, Davut'a gönderilen Zebur ve İsa'ya gönderilen İncil'den sonraki kitaptır. Son olması bakımından da İslam inancına göre kabul gören bütün bu peygamberlerin kitaplarının da toplamıdır. Kur'an, 86'sı Mekke'de, 27'si Medine'de vahiy edilen 114 Sure'den oluşmuştur. 23 yılda tamamlanmıştır. Çeşitli zamanlarda vahiy edilen surelerin değişik yargılara neden olmaması ve üzerinde tahrifat yapılmaması amacıyla Halife Ebu-bekir zamanında toplanmaya başlanmış, Halife Osman zamanında

Kurtiler

da üzerinde bir daha tartışılmayacak biçimde sistemleştirilerek resmi muhafazaya konulmuştur.

Kur'an dinsel bir kitap da olsa insan zihniyetinin oluşmasında, toplumsal gelişim ve değişimde son derece önemli bir rol oynamıştır. Bu konuda Önderlik şunları belirtmektedir:

"Tarihin üçüncü büyük Manifestosu Kur'an'dır. Hz. Muhammed'in kendi dönemindeki Arap kabile ve aşiret toplumu hakkındaki gözlemleriyle Tevrat'ın (Ah-di Atik) bir kitabı ve İncil'in yorumunu birleştirmesinden kaynaklanan bu yapıt, bir nevi Ortaçağ Feodal toplumunun 'şartlar' bildirgesidir. Avrupa İncil'e şartlanırken, Ortadoğu'da Kur'an'la şartlandırılmaya çalışılır. Dinsel örgülü (zihniyetli) de olsa bu örnekleri, toplumsal çözüm manifestoları olarak tanımlamak gerçekçidir"

Bkz: Kutsal Kitap

Kurgu: Pratik açıdan gerçekleşmemiş, öngörüldüğü tarzda birebir gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde zayıf olan sezgisel, düşünsel anlamda oluşturulan ve gerçekmiş gibi gösterilen, inandırılmaya çalışılan olgulardır. Kurguyu tamamıyla pratikten kopuk olarak da ele almak gerekir. Geleceğe dair düşünülen, tasarlanan, planlanan, öngörülen ve düşünce düzeyinde sistemleştirilmiş, öne sürülen zihni var-

sayımlardır. Kurguyu bir düşünce gücü olarak da ele almak mümkündür.

Örneklendirilirse: Mitolojik kurgu, İdeolojik kurgu, Bilimsel kurgu, Metafizik kurgu vb. çoğaltmak mümkündür. Bir olayı, bir olguyu veya toplumun geleceğine ilişkin, düşünce gücüyle maddi zemine oturtulmadan nasıl olacağına veya nasıl olması gerektiğine dair varsayımda bulunarak sonuca ulaşmaktır. Hayal edilen ama henüz gerçekleşmemiş fakat gerçekmiş gibi gösterilen düşünce varlığıdır. Gerçekleştirilmiş düşünceler kurgu olmaktan çıkmış demektir.

Kurguyu tamamıyla hayalcilik olarak algılamak, yanlış anlaşılmalara da yol açar. Toplumsal sorunların çözümünde oluşturulan düşünceler de başlangıçta kurgusal düzeydedir. Toplumun maddi yaşam koşulları, objektif zemini değerlendirilerek, geleceğe ilişkin sübjektif düzeyde düşünce yoğunlaşması, toplumun geleceğine ilişkin bilimsel verilerde bulunmak, bilimsel olduğu kadar aynı zamanda kurgusal bir düşünce biçimidir.

Kurtiler: Kürt kelimesine de kökenlik eden Sümer adlandırmasıdır. Kürtler Mezopotamya'daki yerleşik halkların başında gelmektedir. Bu coğrafyanın ilk yerleşiklerinden biri olan Kürtler, çeşitli dönemlerde farklı adlarla anılmışlardır. Komşu halklar kendi dilleri

ve literatürleri çerçevesinde tanımlamalar yapmışlardır. Örneğin Kar-duklar, Yunan gezgin ve tarihçilerin Kürtleri tanımlamak için kullandıkları bir isimdir. "Yüksek Memleketliler" anlamında Huriler; "Öküz Sahibi Halk/Öküz Güden Halk" anlamında Gutiler; "Yoksul Halk" anlamında Kassitler vb. Sümerlerin Kürtleri tanımlamak için kullandıkları isimlerdir. Kurtiler de bu çerçevede Sümerler tarafından Kürtleri tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Önder APO Sümerlerin Kürtlere Kurti demelerini aşağıdaki biçimde yorumlamaktadır: **"Kendi halkımız olan Aryen kökenli öz halkı Huriler, bizzat Sümerlerin değerlendirmesiyle Kurtiler - Kur=dağ, ti bağlama eki-, 'dağ halkı' olarak değerlendirilir."**

Kürt ve Kürtlerin yaşadığı bölge olan Kürdistan ismi ilk defa Selçuklu Sultanlarından Sultan Sencer tarafından kullanılmıştır. İran üzerinden Anadolu'ya akın eden Türk boyları bu bölgeden geçerken bu ismi kullanmışlardır. Daha sonra Osmanlı Padişahları da aynı ismi kullanmışlardır. Bu ad günümüzde de kullanılmaktadır.

Bkz: Gutiler, Huritler, Kassitler, Mittaniler, Medler

Kutsal: Dinsel bir saygının konusu olanı dile getirir. Temeli 'gıda' anlamına gelen Sümerce 'kauta' kelimesine dayanır. Toplum yaşamın-

da önemli olanın, değer olarak görülenin adeta dokunulmaz, değerli görülmesi anlamındadır ve insanın metafizik yönü için çok önemli bir yer tutar. Bu özelliğinden dolayı da toplum yaşamında kolay kolay değişmez. Her toplumun kendisi açısından kutsal saydığı, ona inandığı değer yargıları vardır. İnsanların daha çok inanç yanına hitap eder.

Kutsal Kitap: Tanrı kelimini taşıyan kitaplara denilmektedir. Tek tanrılı dini vaaz eden ve tanrı tarafından yazılan ve kullarını doğru yola çekmek amacıyla bir peygamber aracılığıyla gönderilen kitaplardır. Bunlar sırasıyla; Hz. Musa'ya geldiği kabul edilen Tevrat; Hz. Davut'a geldiği kabul edilen Zebur; Hz. İsa'ya geldiği kabul edilen İncil ve Hz. Muhammed'e geldiği kabul edilen Kur'an'dır.

Tevrat kendisini "Kitabı Mukaddes" olarak tanıtlar, aynı zamanda Ahdi Atık olarak da tanımlanır. Zaman içinde değişime uğramıştır. Daha kısa ve özet anlatımlarıyla Talmut, Tevrat'ı tam olarak vermez. Tevrat'ın ilk beş kitabını asli sayan yaklaşımlar da vardır. Bunlar da Pentakuk olarak tanımlanmışlardır. Şu belirtilebilir; Tevrat oldukça uzun bir kitaptır. İlk beş kitap Hz. Musa zamanında yazılmışlardır. Diğer kitaplar ise daha sonraki zamanlarda yaşayan Yahudi peygamberler tarafından yazılmışlardır. Onlarca peygamber

Kutsal Ruh

adıyla yazılan bölümler vardır ve hepsi birden Tevrat'ı oluşturur. Tanrı tarafından Hz. Davut'a gönderildiği kabul edilen Zebur (Mezmurlar) da Tevrat'ın içinde yer alır. Mezmurlar, ilahiler olup nesir tarzında yazılmışlardır. Yine Süleyman'ın ilahileri de kitapta yer almışlardır. Tevrat'ın bazı bölümlerinin Mezopotamya sürgünlüğünden sonra yazıldıkları kesindir. Neşidesi ve İşaya bölümleri buna örnek gösterilebilir ki İşaya, Yahudilerin büyük peygamberlerinden biri olup, bölümü de Tevrat'ın önemli bölümlerinden biri olarak kabul edilir.

İncil ya da diğer adıyla Ahdi Cedit de Hz. İsa'nın ölümünden sonra yazılmıştır. Dört ayrı İncil vardır. Bunlar; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerdir. Hristiyanlar her dört İncil'i de aynı kutsallıkla kabul etmektedirler. İnciller kimi farklı anlatımları içerseler de, hepsinin temel dayanakları, içeriklerinin Hz. İsa'nın anlatımlarına ve yaşarlarken karşılaştıklarına daha doğrusu Hz. İsa'nın mucizelerinin anlatılmasına dayanmaktadır. Kur'an indirilmesi Hz. Muhammed'in sağlığında tamamlanmış, toplanıp resmi mahfazaya konulması Halife Ebubekir zamanında başlatılmış, Osman zamanında tamamlanmıştır. Kur'an Vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e aktarılmış ve O'nun tarafından sözlü olarak dile getirilmiştir. Bir kısmı Mek-

ke'de, bir kısmı da Hicret sonrası Medine'de gelmiştir. İslamiyet son din, Hz. Muhammed son peygamber ve Kur'an da Allah tarafından gönderilen son dinsel kitap olarak ilan ve kabul edilmiştir.

Bu her dört kitap (Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an) da tanrı kelamı olarak kutsallıkla tanımlanmış ve dolayısıyla da kutsal kitaplar olarak adlandırılmışlardır. Hz. Musa ve Hz. İsa'nın ölümünden sonra Tevrat ve İncil'in yazılması ya da tamamlanmış olması, bu kitaplara biçilen anlam ve önemi ortadan kaldırmaktadır. Önemli olan bu kitapların ne zaman, nasıl ve kimler tarafından yazıldığı değildir, önemli olan bu kitaplara inanan halkların onlara kutsallık atfetmeleri ve inanmalarıdır. Bunların dışında diğer inançların kitapları da vardır ve onlar da o inançlar açısından kutsaldırlar. Yine üzerinde fazla durulmasa ve fazla bilinmese de, Adem, Şit, İdris ve İbrahim peygamberlere gönderilen kitaplar da vardır. Bunlar; Adem'e gönderilen on yaprak, Şit'e gönderilen elli yaprak, İdris'e gönderilen otuz yaprak ve İbrahim'e gönderilen on yapaktır. Bunlar da kutsallıkla tanımlanmaktadır.

Bkz: Tevrat, İncil, Kuran

Kutsal Ruh: Hristiyan inancını oluşturan baba, oğulla birlikte üçlü teslisi oluşturan ayaklardan birisidir. Bu inanca göre Tanrı baba-

dır, İsa oğuldur. Bir de bunları tamamlayan kutsal ruh vardır. Kutsal ruh, inancı neredeyse tüm dinlerde vardır. Bunun kökenini toplumun oluşum aşamasındaki dini anlayışlara götürmek mümkündür. Bu inanç, animizmin daha da gelişmiş bir halidir. Canlılara bir ruh atfederek, onları kutsaması bu inancın esasını oluşturur. Daha sonra ilahi dinler olarak kabul edilen üç dinde de bu anlayış vardır. Tanrı insanlara ruhunu, nefesini vermiştir. Bu insanı kutsal duruma getirmiştir. Yani insanın kutsallığı tanrının simgesi olan ruhu tanınmasıdır.

Tanrının ruhunu taşıyan insanın da kutsal kabul edilmesi Hristiyan inancının temelini oluşturur.

Bkz: Baba, oğul, kutsal ruh

Kuva-i Milliye: I.Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı İmparatorluğu'yla yapılan Mondros Mütarekesi sonucunda Osmanlı ordusu önemli oranda dağıtılır. Kürdistan'daki Osmanlı ordusunun dışında düzenli birlikleri kalmamıştır. Buna savaş galibi üllelerin Osmanlıyı işgalleri de ek-lenince halkta bir direniş, karşı koyuş gerçekleşir. Türkiye'nin birçok yerinde savunma amaçlı dernekler kurulur. Bu dernekler, illegal bir temelde Rumeli ve Anadolu Mudafa-i Hukuk Cemiyetleri adı altında birleşirler. Bu dernekler, önemli direnişler gösterebilir de işgali durdura-

mazlar. Buna rağmen işgal güçlerini epey uğraştırırlar. Sivas Kongresi'nde bu güçler birleştirilir. Kürdistan'da Kürtler, Türkiye'de de bu dernekler, Kurtuluş Savaşı'nı yürütecek gücün temelini oluştururlar. Bu anlamda kurtuluş savaşına giden yolu açan öncü birlikler olurlar.

Değişik isimlerle, değişik yerlerde ortaya çıkan bu direniş hareketleri halka bir umut ışığı olurlar. Yine işgalcilere karşı yılmadan mücadelenin yürütülmesi durumunda zafer kazanılacağını göstermişlerdir.

Kuvai Milliye güçlerine Anadolu'da yaşayan tüm halklar katılır. Bu anlamda halkların birliği veya ittifakı demek mümkündür. Zaten ilk direnişlerin Fransızlara ve Ruslara karşı Kürdistan'da gelişmesi bunu gösterir. Yine Ege ve Marmara bölgelerinde Çerkezlerin ve Efelerin en başta mücadele etmesi de bunun ifadesidir. Bu yüzden Kuva-i Milliye'yi Anadolu'nun birliği ve kurtuluşu için mücadele eden halkların ortak örgütlenmesi olarak görmek önemlidir. Bu yönüyle demokrasiye de açıktır. Her halk kendi renginde bu mücadeleye katılmıştır. Bu aynı zamanda zaferle sonuçlanan kurtuluş savaşının şifresidir.

Kuva-i Milliye'nin bir çatı altında birleştirilerek orduya dönüştürülmesi ve Türk egemen sınıfının denetimine verilmesi, onun ruhuyla gelişir bir durumu ifade eder. Kur-

Kuzey-Güney Çelişkisi

tuluş Savaşı'ndan hemen sonra bileşenlerine yönelmesi, Ege Bölgesi'nde Yunanlılara karşı büyük bir direniş sergileyen Çerkez Ethem'in sürgün edilmesi, Kürtlerin demokrasi taleplerine şiddetle yönelmesi bunu gösterir.

Kuva-i Milliye ruhunu kaybeden Türkiye Cumhuriyeti kısa sürede direnişçi özünü yitirmiş, karışlarında savaştığı güçlere teslim olmuştur. Bu aynı zamanda demokratik değerlerin yitirilmesi, giderek otoriter, oligarşik bir karakter bürünmesine yol açmıştır. 1925'lerden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin oligarşikleşmesi bu gerçeklikle yakından bağlantılıdır.

Günümüzde Türkiye, 1920'lerden daha ağır bir bunalım yaşamaktadır. Günümüz yönetimi de dönemin Osmanlı yönetimlerinden farksızdırlar. Ekonomik, siyasi ve askeri alanlar başta olmak üzere Türkiye her yönüyle bu güçlere peşkeş çekilmiştir. İradesi kırılmış, tümünden teslim alınmıştır. Bu durum tıpkı kurtuluş savaşı öncesi İttihat ve Terakki'nin halklar ve demokrasi düşmanı yönetimini çağırıştır-maktadır. Bu gerici ve baskıcı yönetim devam ettikçe dış güçler daha fazla Türkiye'nin içişlerine müdahale edeceklerdir.

Türkiye'nin yeniden bir kurtuluş savaşına ve Kuva-i Milliye'ye ihtiyacı vardır. Kuva-i Milliye, bu sefer kurtuluş savaşı yıllarında tamamlamadığı demokrasiyi geliş-

tirme rolünü oynamalı, Kuva-i Demokrasiye olmalıdır. Bu başarılsa, Türkiye gerçek anlamda kurtuluşu ulaşacaktır. Bu yüzden direnişçi, demokrat ve bütünlükçü yönü yeniden güncelleştirilmelidir. Bu başta Kürt -Türk ittifakı olmak üzere diğer halklarla ittifakı geliştirecektir.

Kuyucu Murat Paşa: Hırvat kökenli bir Osmanlı sadrazamıdır. Osmanlı padişahlarından 1. Ahmet'in saltanatı döneminde 9 Aralık 1606-5 Ağustos 1611 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştır. Celali İsyancıları'nı bastırmada başvurduğu sert yöntemler ve isyancıları kuyulara doldurarak öldürmesi nedeniyle Kuyucu sıfatıyla anılmıştır. 3. Murat saltanatında Anadolu'da başlayan Celali İsyancıları 3. Mehmet döneminde de devam etmiş, Kalenderoğlu İsyanı ile Anadolu'da karışıklıklar yaşanmıştır. Kuyucu Murat Paşa Konya, Silifke ve Adana yörelerindeki Celali İsyancıları'nı şiddetle bastırmış, Canbolatoğlu ve Dürzi İsyancıları'nı da püskürtmüştür.

Kuzey-Güney Çelişkisi: Sana-yileşmeyi en üst düzeyde geliştiren G8'ler topluluğu, giderek güçlenen Uzak Asya devletleri ile Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkeleri arasındaki çelişkiyi ifade eder. Bir anlamda zengin Kuzey ve fakir Güney gerçekliğinin dile geliş biçimidir.

Olgunun kendisi önceleri üçüncü dünya devletleri olarak ifade edilirdi. Hatta Hindistan ve Küba'nın öncülüğünde BM'de böyle bir devletler topluluğu da vardı. 1970'lerde Merkez-Çevre ilişkisi olarak ele alınmaktaydı. Immanuel Wallerstein ve Samir Amin tarafından geliştirilen Merkez- yarı çevre-çevre fikri, kapitalist sistemin yayılma mantığı ve buna karşı mücadele dinamiklerinin neler olabileceği konusunda bir teorik görüş olarak akademik çevrelerde tartışmaya açılmıştı. Ve bu bakış açısının küreselleşen kapitalist sistem gerçekliğindeki yeni teorik izahı, Kuzey ve Güney çelişkisi olarak ele alınmaktadır.

Kuzey-Güney çelişkisi diye tanımlanan günümüz gerçekliği, aslında kapitalizmin sanayi devriminden günümüze değin yaşadığı değişim, gelişim, büyüme ve en son olarak kaos sürecinin sonucudur. Daha önceki dönemlerde farklı ele alınan bu gerçeklik, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte kapitalist sistemin tüm dünyada yayılma ve kendi hegemonyasını oluşturma sürecini ifade eder. Tarihsel olarak ezen-ezilen olgusunun günümüzdeki vücut bulan halidir. Aslında bu çelişkinin, ekonomik ve bilimsel teknik gelişim temeli üzerinde geliştiği ve kapitalist sistemin yarattığı ekonomik uçurum sonucu toplumsal ve siyasal mücadelede temel bir olgu olarak

yer edindiğini görebiliriz. Sanayi devrimiyle beraber giderek güç kazanan burjuva sınıfı, 19 yy. sonlarında artık egemen bir toplumsal sistem olarak kendini kurumlaştırdı. Avrupa'da ulus-devletlerin öncülüğünde sömürgecilik yöntemiyle sistem, kendi kıtasından dünyanın diğer kıtalarına bir yönelim geliştirdi. Bu, aynı zamanda bütün dünyanın sömürüye açılması oluyordu. Böylece ezen-ezilen ülkeler gerçeği, eski tarihlerden çok daha belirgin ve çarpıcı olan bir biçimde ortaya çıkmıştı.

Bu gerçeklik sosyal bilimlerde farklı şekillerde değerlendirildi.

a)Kapitalizmin sanayi aşamasını ilk başlatan ve kurumlaştıran ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya, "birinci dünya" ya da "gelişmiş ülkeler" olarak tanımlandı.

b)Bunun dışında sanayileşmede zayıf olanlar ancak sistem tarafından desteklenerek gelişme kaydeden ülkeler ile Reel sosyalist sisteme bağlı ülkeler "ikinci dünya" ya da "gelişmekte olan (az gelişmiş) ülkeler" olarak tanımlandı.

c)Sömürge, yarı sömürge ya da ulusal kurtuluş mücadelesi veren, sanayi alanında gelişmemiş, ekonomik olarak tarıma dayalı üretim yapan, kentleşmede zayıf kalan ülkeler Hindistan, Küba, Kamboçya, Burma, Malezya, Kenya, Nijerya, Zaire, Somali, Cezayir, Bolivya, Peru ise; "üçüncü dünya ülkeleri" ya da "gelişmemiş (geri kalmış) ül-

Küba

keler" olarak tanımlandılar. Bunun gibi daha başka tanımlamalar da yapılmıştır. Tüm bu tanımlamalar gelir kategorilerine göre ifade edilen ve göreceli olan tanımlamalar dır.

Günümüzde dünya nüfusunun dörtte biri, yani 1,5 milyar insan sefalet ve açlık içinde yaşamaktadır. Asya kıtasında Hindistan başta olmak üzere birçok ülke bu sayının yarısını oluşturuyor. Geri kalan nüfus, Afrika ile Orta ve Güney Amerika kıtasında açlık ve sefaletle boğuşarak yaşam mücadelesi veriyor. Dünya ekonomisini yönlendiren Gelişmiş 8 ülke, dünyadaki gelirin çoğunluğunu elde etmektedir. Bu gerçeklik karşısında ya da öte tarafta açlık sınırında olan milyarlarca insan; sağlık, eğitim, yaşam sorunları ile boğuşan halklar bulunmaktadır. Oysaki gelişen bilim teknik ile dünyanın tüm nüfusunu besleyebilecek, gelişen bilimsel bilgilerin sonucunda sağlık alanında iyileşmelere gidebilecek ve iletişim araçlarındaki gelişmelerle eğitim sorunlarını çok rahatlıkla ortadan kaldıracabilecek bir insanlık birikimi mevcuttur. Gelişen teknolojilerin nükleer ve kimyasal silah üretimine, yani doğa ve insan katliamı için geliştirilmesi yerine, daha yaşanılabilir bir yaşam mekânı, doğal ihtiyaçları üretmek için kullanılması mümkün olmaktadır. Fakat kapitalizmin mantığında "istisna, talan, yıkım, hırs, yok etme,

kâr" vardır, onun "ahlak" sorunu ve "toplumsala" karşıtlığı vardır.

Sistemin getirdiği ve toplumsal yaşamı tehdit eden temel verileri; işsizlik, talep olmamasına karşın aşırı lüks ürün üretimi, ancak temel ihtiyaçların piyasaya yetersiz sunumu, toplum içinde yer alan farklı kesimler arasında yaşanan çatışma ve şiddet, ailenin dağılması, etnik-dini- cins çelişkileri ve elbette ki ahlaki çöküntü, askeri zorun küreselleşmesi, ekolojik dengenin giderek bozulması.

Tüm bunlar ele alındığında küreselleşen kapitalizmin karşısında nasıl ve hangi dinamiklerle mücadele verilmesi gereklidir sorusu sorulduğunda cevap olarak ezilen halk kesimleri, yoksullukla boğuşan fakir ülkeler, ezilen cins olarak kadın hareketi, ekolojik bilinçle yeni bir yaşam projesi için mücadele eden kesimler ile emekçi kesimler. Bu yüzden bugün Kuzey-Güney çelişkisinden anlaşılması gereken sadece coğrafik bir karşılaştırma değil, kapitalist sistem ve kapitalist sistemden zarar gören tüm güçlerin karşı karşıya gelişini anlaşılmalıdır.

Küba: Küba Meksika Körfezi'nin ağzında, Atlas Okyanusu'nda yer alan küçük bir ada devletidir. Tarihsel geçmişi çok gerilere dayanır, ancak Amerika Kıtası'nın keşfedilmesi, bu kıtanın Avrupalı sömürgeciler tarafından yerleşime

açılmasıyla birlikte bilinir, tanınır olmuştur. Ancak literatürde yer alması nispeten daha yenidir.

İspanyol sömürgeciliğinin Amerika'yı keşfiyle bir ülke olarak Küba da keşfedilir. Her ne kadar İngilizler 1762 yılında Havana'yı ele geçirip kolonileştirseler de, Küba 1898 yılına kadar İspanyol sömürgesi olarak kalır. Büyük plantasyonların kurulduğu Küba'da ucuz işgücü olarak köle emeği kullanılır. İspanya egemenliği altında Küba uzun bir köleliği, hem de gelişmiş kapitalizm çağında yaşar. 1898 yılında ABD ile İspanya arasında yaşanan savaşta İspanya'nın yenilmesi sonucu Küba egemenlik anlamında el değiştirir. Ve bu tarihten itibaren Küba Amerika'nın sömürgesi haline gelir. Amerika'nın bir genel vali aracılığıyla yönettiği Küba, kısa süre sonra "bağımsız" bir devlet olarak, ama esasında Amerika'ya bağlı bir devlet olarak örgütlendirilir. 1901 yılında onaylanan Küba Anayasası Amerikan tarzı bir başkanlık sistemiyle yönetilmeyi oylar.

Amerika'nın onayıyla Küba'nın başına General Machado getirilir. 1933 yılına kadar iktidarda kalan Machado, toplumsal örgütlenmelere izin vermez ve yabancı şirketlerin çıkarlarını savunan bir yönetimin temsilcisi olur. Machado iktidarda kalırsa şirketlerin çıkarlarını her şeyin üstünde tutacağını yaptığı bir konuşmada açıkça belirtir. Mac-

hado konuşmasında sendikal örgütlenmelere ve grevlere izin vermediğini ve şirketlerin çıkarlarını koruyacağını; "15 dakikadan fazla grevlere izin vermeyeceğini" diyerek gösterir.

İşçiler 8 saatlik işgünü ve ücret artışı talepleriyle ocak ayında başlattıkları eylemlerini, Las Villas Eyaleti'ndeki fabrikaları işgal ederek sürdürürler. Temmuz ayına gelindiğinde grevler ülkenin her tarafına yayılmış durumdadır. Ağustos ayında harekete geçen Machado, 7 Ağustos'ta, Havana'da gösteri düzenleyen binlerce işçinin üzerine makineli tüfeklerle ateş açtırarak binlerce işçiye katleder. Bu saldırı grevlere son vermek yerine, daha da yayılmasına yol açar ve ülkenin geneline yayılır. İşçilerin bu başkaldırıları sonucunda 12 Ağustos'ta Machado diktatörlüğü devrilir. İşçi sınıfı iktidarı sahiplenmeyince 4 Eylül 1933'e kadar iktidar boşluğu yaşanır. Bu tarihte başını Batista'nın çektiği Çavuşlar Darbesi gerçekleşir. Diktatör Batista'nın iktidarı da bu tarihten itibaren başlar. Batista Telsizci Başçavuş olarak orduda görevliken, darbenin lideri olarak ordunun başına geçer. İktidarı bir profesör olan Grau San Martin'e bırakmasına rağmen, Batista 1944 seçimlerine kadar da ülkeyi perde arkasından yönetmeye devam eder. 1952'de ikinci kez darbe yapan Batista yeniden işbaşına gelir.

Küçük Asya

Bu tarihten itibaren de Küba'da sorunlar son bulmaz. Grevler ülkenin bütünlüğüne yayılır ve Batista yönetimini işlemez kılar. Özellikle bu dönemde başlayan gerilla hareketi de iktidarı tam anlamıyla çaresiz bırakır. Fidel Castro'nun öncülük ettiği gerilla hareketi iktidarı işlemez hale getirir. Genel grev çağrısına verilen karşılık hayatı felç eder. Ordudan generaller de artık Batista iktidarına karşı seslerini yükseltmeseler de ittifak arayışlarına girmektedirler. Bunlardan General Eulagia Cantillo'nun hesapları olsa da Fidel Castro ile ittifak görüşmeleri yapması ve devrimci dalgayı desteklemesi Batista iktidarının sonu olur. 1 Ocak 1959'da Batista'nın ülkeden kaçması ve Dominik Cumhuriyeti'ne sığınmasıyla sona gelinir. General Cantillo'nun da 8 Ocak'ta tutuklanmasıyla birlikte iktidar Fidel Castro önderliğindeki devrimci grubun idaresine geçer ve Küba bu tarihten itibaren yeni bir çehre kazanır.

Fidel Castro önderliğindeki Küba'yı Amerika kabul etmez. Kapitalist-emperyalist sistemin jandarmalık rolünü üstlenmiş olan ABD, burnu dibindeki bu sistem dışı yaklaşımı kabullenmez. Küba'nın Latin Amerika'daki devrimci gelişmelere örnek teşkil edebileceğini düşünen ABD bu yönetimi yok etmek ister. Bunun için çeşitli arayışlara girer. Bu arayışlardan biri de meşhur Domuzlar Körfezi Çı-

karması'dır. Domuzlar Körfezi Çıkarması 17 Nisan 1961 tarihinde gerçekleşir. ABD Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçaklar tarafından Küba'nın bazı alanları bombalanırken, ABD'de eğitilen 1500 kadar iktidar karşıtı Kübalı sürgün adaya çıkarılır. Ancak bu darbe girişimi Küba halkı ve ordusu tarafından yenilgiye uğratılır. Ancak ABD ile Küba yönetimi arasındaki kriz son bulmaz, değişik biçimlerde de olsa devam eder. 1962'de yaşanan "füze krizi" de bunlardan biridir.

Küba Fidel Castro önderliğinde demokratik bir ülke yaratma çabasına girer. Sonradan da olsa partileşmeleri ve sosyalist düşünceleri benimsemeleri, Sovyetler Birliği ile geliştirmiş olduğu ilişkiler, reel sosyalizm benzeri bir yönetimin Küba'da da uygulanmasına yol açmıştır. Reel sosyalist ülkeler hızlı bir çöküş sürecine girmelerine rağmen Küba çizgisini korumaya ve sürdürmeye devam etmeye çalışmaktadır. Halen kendisini sosyalist bir ülke olarak tanımlamaktadır. Ancak sosyalistleşmenin devletle sağlanamayacağı gerçekliği, Küba da dahil tüm devletleri esassından kapitalist sistemin bir parçası, yedeği haline getirmektedir.

Küçük Asya: Küçük Asya, Türkiye coğrafyası için kullanılan bir terimdir. Anadolu'nun Asya Kıtası'nın Güneybatı ucunda yer alması ve Avrupa'ya sınır olması nedeniyle

başta Yunanlılar olmak üzere Avrupalılar tarafından bu isimle tanıtılmıştır. Bu coğrafya jeostratejik, jeopolitik konumu itibarıyla sürekli iştah kabartmıştır. Asya ve Avrupa kıtasının birleşim noktasını teşkil etmesi önemli avantajlar sunmaktadır. Gerek Avrupa'dan Asya'ya bir geçiş hattı olması ve gerekse coğrafyanın stratejik konumu nedeniyle birçok medeniyetin kurulmasına beşiklik etmiştir.

Mezopotamya merkezli uygarlıkların Avrupa'ya taşırılmasında önemli bir yol güzergâhı olan Türkiye (Küçük Asya), Sümerlerden başlayarak Hitit, Lidya, Frigya, Pers, Roma (Bizans), Yunan (Helen) uygarlıklarının izlerini taşımaktadır. Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarının da hüküm sürdüğü bu topraklar üzerinde son Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

Külliyat: Eser koleksiyonuna karşılık geldiği gibi, bir yazara ait olan yazıların tümünü (eserlerin toplamı) içermektedir. Edebiyatta, bir yazarın yayınlanmış tüm yapıtları o yazarın külliyatıdır. Bütün eserlerinin toplamına karşılık gelen külliyat, aynı zamanda bir konu hakkında çok detaylı yazılı eserin bir koleksiyon dizini şeklinde bir arada bulunmasıdır. Dinsel öğretinin her konusu hakkında birçok bilgi ve belgenin, kutsal kitaplar ve yardımcı kaynakları da dâhil hepsinin toplamı bir külliyat oluşturmaktadır.

Kült: Antropolojide ve sosyolojide kült kavramına farklı anlamlar yüklense de içerik olarak dar bir grupta veya yerde, geçmiş inanç kalıntılarının geçmişe benzer veya geçmişe yakın tarzda varlığını sürdürmesi ve bu temelde inanma, tapma, tapınma, bağlılıklarını sürdürme anlamında kullanılmaktadır. Geçmişe ait dinsel öğelerin, inançların, tapma ve tapınma geleneklerinin ve törenlerinin günümüzde varlığını sürdürme biçimlerine kült denilir. Bir dinsel gelenek ve inanç biçimi olarak insanlarda yer edinmiştir.

Bir inanç, tapma ve tapınma ögesi olarak kült, tarihte çeşitli totem gruplarının, inanç farklılıklarının yerel ve bölgesel düzeyde yarattıkları dinsel etki ve dinsel inançları gereği kutsallık atfettikleri ve tapındıkları değerler, bu değerlerin korunduğu tapınak ve mabetlerde düzenledikleri farklı dinsel törenlerdir. Eski toplumlarda ve uygarlıklarda insanın manevi dünyasını şekillendirmede çok önemli roller üstlenmiş bu inanç kültürleri, birçok değişikliğe uğrasa da günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Geçmişin tanrıça kültü, tanrı kral kültü, peygamberlik kültü, ana kadın kültü, ata kültü gibi örneklerle izah edilirse, geçmiş tarihten günümüze kalan inanç biçimleri olarak farklı bir tarzda varlığını sürdürmesi anlamına gelmektedir. De-de ocağı, Şeyh dergâhı, tarikat tek-

Kültür

keleri gibi mekânlar inançları gereği halen kutsal sayılan önemli kült merkezleridir. İnanç boyutuyla ele aldığımız Kült kavramı, kültür ile örülmüş güçlü bağlara sahiptir. Nesilden nesille aktarılmış manevi ve kültürel değer yargıları, insanlığın yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Mezopotamya uygarlık tarihi bu konuda zengin öğretilerle doludur. Örneğin anaerkil ve tanrıça İnanna kültüründen başlayarak analık veya ana kültürü olarak varlığını sürdüren değerler silsilesi, kadının yüceliğini ve toplumdaki saygınlığını günümüze kadar taşıyan önemli bir kültürel mirasa sahiptir. Ne var ki gelişen ata kültürü, ana kültüründen daha etkili ve başat bir kült olarak varlığını sürdürmüş/sürdürmektedir.

Dini inanç motiflerinin farklı biçimleri, günümüzdeki inanç kalıntıları olarak varlığını sürdürmesi şeklinde değerlendirilen kült kavramı, insanların manevi dünyalarını dolduran ve inanç bağlarıyla bağlanmış geleneksel değerlerin kişide varlığını sürdürmesidir. Geçmiş inanç ve tapınmanın günümüzdeki kalıntıları olarak etkili olması, günlük toplumsal yaşamda çoğunlukla bağnazlık ve tutuculuk olarak yansımaları göstermektedir.

Merkezi dinsel inançların farklı versiyonları ve türevleri olan, grup inançları şeklindeki mezhep, tarikat gibi oluşumlarla biraraya gelen çevrelerin ve onların tapınma

biçimlerini ifade eden kült, farklı alanlar için de kullanılmaktadır. Örneğin İmparatorluk kültürü veya devlet kültürü gibi yönetim mekanizmasının geçmiş varlığına vurgu yapması, bir inanç biçimi olarak yönetim yapısına tapma, inanma ve bağlanmayı ifade eder.

Kültür: Kültürün birçok tanımı vardır. Bu konuda araştırma yapan araştırmacılar arasında bile üzerinde anlaşma sağladıkları bir tanım yoktur. Değişik açılardan şöyle tanımlamak mümkündür. Kültür insanın yarattığı her şeydir. Kültür yaşam tarzıdır. Kültür kimliktir. Bir halkın ya da bir ulusun tarihten bu yana, kendini var etme tarzıdır. Onun dilidir, ilişkileri ve yaşam tarzıdır.

Araştırmacılar kültüre yönelik 164 tane tanım tespit etmişler. Bu, kültürün tanımlanamayacak bir şey olduğu anlamına gelmez. Kültürün tanımlaması yapılırken bütün tanımlamalar içerisinde değişmeyen unsur, insanla olan ilişkisidir.

Kültür direkt insanla ilişkili bir şeydir. Örneğin bir taş, toprak insana rağmen tanımlanabilir. Suyu ve ağaçları böyle tanımlamak mümkündür. Hayvanlar böyle tanımlanabilir. Ama kültür denildiğinde, insanla tanımlama zorunluluğu vardır. İnsan olgusuyla ilişkilendirilemeyen herhangi bir tanımlama kültürü tanımlayamaz. Bu kadar tanımlamanın geliştiriliyor ol-

ması da kültür denilen şeyin çok kapsamlı bir kavram olmasından kaynaklıdır.

İnsanlık milyonlarca yıllık bir oluşum sürecine dayanır. İnsan o kadar muazzam ve büyük şeyler yaratmıştır ki, onları getirip bir tanımlama içerisine hapsedmek mümkün değildir. Kültürü insanlar yapar, içerisinde insanın emeği vardır. İnsanın değişim dönüşüm süreçlerinde yarattığı ürünlerinin, zaman ve mekan içinde farklılaşmış biçimlerinin hepsi kültürün içinde yer alır.

Kültürel yaratım denilirken bunun ilk aşaması, insanın bir varlık olarak yeryüzünde yaşam mücadelesinde ihtiyaç duyduğu birtakım ürünlerle kendi varlığını güvenceye almasıdır. Kültür yaratmanın birinci aşamasını buradan başlatmak mümkündür.

Bir varlık olarak insanın yeryüzünde yaşaması için karşılaması gereken, temel ihtiyaçlar nelerdir? İnsanın temel güdülere olarak açlık, korunma, cinsellik güdülere vardır. Bu güdülere cevap olmak, en basit yaşam davranışlarıdır. Özellikle açlık ve koruma güdüsü ki bunlar insanın en zayıf tarafını da ifade eder, bunların neden olduğu biyolojik ihtiyaçlar giderilemeden insan yaşayamaz. İnsanın kültür yaratan bir varlık olmasının temelinde bu güdülere cevap verme uğraşı bir anlamda bu işin startı oluyor. İnsanın bu güdülerinin kendi biyolojisinde

yarattığı ihtiyacı giderebilmesi için vereceği mücadele insanlaşmanın mücadelesi oluyor ve bir varlık olarak ancak bu pratikle dönüşebiliyor. Bu mücadele ve bu mücadeleyle yarattıkları ilk kültürleşme olgusudur.

İnsan toplumsal bir varlıktır. Toplumsal varlık olmak herhangi bir hayvan sürüsü gibi olmak değildir. Değişim ve dönüşümü yaşayan insan yeryüzündeki herhangi bir varlık ve herhangi bir canlı gibi değildir. Bu farklılıktan ötürü insanların yarattıkları şeylere kültür denilir. Kültür insanın kendisinden doğaya kattığı her şeydir. Kültür dediğimiz yaratım ya da değişim ve dönüşüm, yeryüzünde olmayan ama insanlar tarafından yeryüzüne mal edilen şeylerdir. Böylece doğa üzerindeki diğer canlılardan faydalanarak ve diğer maddelerden geliştirip dönüştürdüklerinin katkılarıyla kültür yapar.

İnsanın toplumsallaşma pratiğinde yaşanan derinleşme ilerledikçe, kendi aklının ve zihniyetinin gücüyle yeryüzünde bir başka benzeri olmayan adeta sıfırdan yaratım diyebileceğimiz kadar köklü ve güzel ürünler de yapar. Bunun nedeni varlık olarak insanın kendi toplumsal yapısının ortaya çıkardığı ihtiyaçlardır. Toplumsallık bilinçli bir insan eylemi olduğu için insanın toplumsallaştıkça yaptıkları toplumsal yapının ihtiyaçlarına göre olur. Bu bilinçlilik insanın

Kültür

doğada kendi kurallarının çok önemli bir kısmını kendisinin yapmasına yol açıyor. Bu doğada olmayan ya da doğal olarak bulunmayan bir durumdur. Toplumsallık geliştikçe ortaya çıkan ihtiyaçlar ve sorunların çözümü, insan yaratıcılığının gelişmesine etkide bulunuyor. Bu durum insanlığın muazzam şeyler yapmasına yol açmıştır. Bu anlamda kültürleşme ile insan, doğa üzerindeki tüm varlıkları -taşı, toprağı, havayı, yeraltı ve yer üstü madenleri- kendi süzgecinden geçirerek, ihtiyaçlarına cevap verebilir bir mecrada işleyerek yeniden biçimlendirir. Örneğin taştan ev yapar, ağaçtan gemi yapar, madenleri işleyerek bir sürü yeni şey yapar. Coğrafyayı değiştirir bahçe, ağaç, tarla eker, hayvanları alır evcilleştirir. Hayvanları evcilleştirerek yaşamını idame eder. Bütün bunlar kültürleşmenin ifadesidir.

İnsanın yarattıkları işlenmiş olduğundan, insanın kendi aklınca tanımlanması, anlamlandırılması gerekir. Bu anlamlandırmada emek sürecinde karşılanan ihtiyaç önemli rol oynar. Ağaç dışımızda bir varlık olarak vardır. Ama yeryüzünde ağaçtan ev yoktur. Taş vardır, ama taştan ev yoktur. Koyun vardır, ama yoğurt yoktur. Yün vardır, ama elbise yoktur. Ses vardır, ama müzik yoktur. Güzellik vardır, ama heykel yoktur, resim yoktur. İşte bunları insan yapar. Kültür bu yaratım süreçlerinin tümünün sonuçlarıdır.

Bu sonuçlara yol açan eylemleridir. Örneğin insandan başka hiçbir varlık ağaçları değişik aşamalarından geçirdikten sonra keresteden ev yapmaz. Hiçbir canlı insanlar gibi gemi yapmaz. Böyle bir şey doğada oluşmamıştır. Bunun için insanın yaptığına kültür diyoruz.

İnsan kendisini yaptıkları üzerinden tanımlayan canlıdır. O zaman kültür derken insandan bahsediyoruz. Ya da insandan bahsederken de aslında emeği ile yarattıklarından bahsediyoruz. Bu noktadan hareketle, bu nasıl bir insandır, nasıl bir grup, nasıl bir toplumdur, bu nasıl bir halktır denildiğinde, öyle çok soyut tanımlamalar geliştirmek yanlış olur. Bir insanı, bir grubu, bir toplumu ya da bir halkı ele alırken; onlar kimdir sorusuna cevap, yarattıklarına bakılarak verilmelidir.

Kültür, insanların yaşam tarzıdır. Yaşam tarzı derken de basit, dar bir çerçeveden bahsetmiyoruz. Çok köklü bir tanımlama gerektiriyor. İnsanı yaratmaktan bahsettik. O zaman insan açısından bir tanımlama yapılırken, bütün insani yaratımları, değişim ve dönüşümleri göz önünde bulundurarak bir tanımlama yapmalıyız.

Kültür insanlarla beraber sürekli değişen bir olgudur. Ama kültür olgusu değerlendirildiğinde ilkler çok önemlidir. Örneğin köy kimin kültürüdür denildiğinde nerede köy varsa, köy onların kültürüdür de-

nilmez. Tarım kimin kültürüdür denildiğinde, nerede tarım yapılıyor, sa, tarım onların kültürüdür denilmez. Tarım ilk nerede çıkmışsa, onların kültürüdür. Ancak temel insanı yaratımlar -ki bunlar varlık gerekçemiz olan toplumsallığın özüne şekil veren yaratımlardır- evrenseldirler. Evrenselleşirken de gittikleri her yerde oradan mutlak suretle bir şeyler de bünyelerine katarlar. Bünyeye katılan değerlerden ötürü de bir yaratım, gittiği yerde özünü korumak kaydıyla kendine yeni biçimler verilebilir. Böylece de gittiği yerde ait olduğu insanların kültürel değeri olup çıkar.

Kültür insan ürünü bir şeydir. Yani insanı bir yaratımdır. İnsanın toplumsal yaratımları evrenselleşebilir de böyle bir karakteri vardır. İnsanın toplumsal merkezli temel ihtiyaçları her yerde birbirine çok benzerdir. Dolayısıyla bu temel ihtiyaçları gideren yaratımlar neyse evrenselleşebilir. Onun kimliği yoktur, kimliği insandır. Bir değeri bir halk, bir coğrafya yaratabilir, ona kimlik kazandırabilir. O ona mal edilebilir, ancak nihayetinde ortaya çıkartılan yaratımların hepsi insanı şeylerdir. Yani insan yaratımlarıdır. Böyle bir değerlendirme üzerinden kültür denilen olguyu değerlendirecek -ki kültüre insanın yarattığı her şey dedik- insanın tarihsel süreç içerisinde yaşadığı gelişmeyi ele alarak değerlendirmek demek, bir anlamda kültür değişimi

ya da kültürel gelişim değerlendirmesi yapmak demektir. Kültürel değerler de insan nasıl yaşamışsa, hangi tarihsel süreçlerden geçmişse, onlar da o tarihsel süreçler içerisinde yeni çıkan ihtiyaçlar temelinde ortaya çıkmış o ihtiyaçlar nasıl giderilmiş ise onları izleyerek değişimi, dönüşümü yaşamıştır. İnsanın kültürel değişimini bu biçimde izlemek anlamlı ve doğru olandır.

Kültürel yaratımlar dünyası, insanın doğada yarattığı ikinci bir doğa olarak kabul edilir. Kültür için böyle bir tanımlama da kabul edilmektedir. İnsanın yeryüzünde yarattığı şeyler yeryüzünde birebir olmayan şeylerdir. Her ne kadar ham maddesi doğada varsa da bunların bir kısmı da çok ilginç değişim süreçlerinden geçerek biçim alıyor. Maddi bir olguya dönüşüyor. Dolayısıyla bu yaratım tarzı, kendisiyle beraber özellikle günümüzde yakaladığı seviyeyle doğaya ikinci bir doğa eklemiştir. Bu anlamda insan kültürel yaratımları sayesinde kendi varlığını doğada ikinci bir doğa haline getirmiştir. Kurduyla, kuşuyla, ağacıyla, havasıyla, karıyla, fırtınasıyla bir doğanın kendisi var. Bir de insanın, kendi emeği ve eliyle yarattığı bir kültür dünyası var. Dolayısıyla kültür doğa üzerindeki ikinci doğa ama insan eliyle yaratılmış ikinci doğa olarak kabul edilir. Kültür açısından bu da bir tanımlama, değerlendirmedir.

Kültür

Kültür denilirken, bizim uygun görebileceğimiz tanımlamalar bunlardır. Kültür, insanla ilişkili olduğu için sürekli değişmesi gerekiyor. Çünkü insan sürekli değişiyor. Kültürde sürekli bir değişim yaşanınca, bu değişimin toplum üzerindeki etkilerini, toplumla olan ilişkilerini nasıl ele almamız gerekir? Toplum kendisini değiştiren, bunu nasıl kendi kimliğiyle ifade edebilir? Ya da burada kimlik nasıl bir değişim ve dönüşüme uğruyor? Bir kere insanın değişebilmesi için toplumsal yapıda uygun koşulların vücut bulması lazımdır. Yani insan durup dururken, belli bir değişimi yaşamaz. Önderlik, Bir Halkı Savunmak kitabına girişi "Toplumsal gerçeklikten kaçmak sanıldığından da zordur" biçiminde formüle etmiştir. Günümüzde kabul edilen temel tanımlama insanın toplumsal bir varlık olduğudur. Kimi araştırmacılar toplumu insanın bir kültürü olarak tanımlıyorlar. Kimileri de kültürü toplumsallaşmanın bir ürünü olarak ele alıyorlar. Ama biz toplumsallaşma olmadan insanın kültürleşmeyeceğini biliyoruz. Çünkü insanlarda değişimi yaratacak, ürün ortaya çıkartacak, var oluşu sağlayacak şey toplumsal bir varlık olarak kendisini var edebilmesidir. Dolayısıyla kültürleşme açısından ilk şart insanın toplumsallaşmasıdır. Çünkü toplumsallaşma sağlanmadan insanlaşmanın sağlanamayacağını Önderlik çok net bir şekilde belir-

tiyor. Fakat toplumsallaşmanın kendisi de bizzat insan yaratımı olduğu için ona da bir insan kültürü denilebilir.

Kültür ve kimlik ürünlerinin hepsi toplumsal gerçeklik içerisinde yaratılır. Kimlik kazanma, yaşam yaratma, değişip dönüşme, doğa karşısında kendini var etmenin ilk koşulu toplumsal olmayı başarmaktır. Bu kültürleşmeye başlama açısından ilk adımdır. İnsan toplumsuz, toplum insansız olmaz. Bu realite ile toplumsal değişim ve kültürel değişimi yan yana izlemek gerekir.

Toplumsallığın, analitik akıl dediğimiz, insanın zihnini ve duygularını kullanarak, yönlendirerek amaç belirleyerek, plan, proje çizerek, tasarı kurarak kendilerini geliştiremedikleri bir süreci var. Bu dönemde toplumsal yaşamın birçok ilki yaratılıyor. Bir anlamda insanlığın başlangıç süreçlerinde ilkler olması gerekenler olduğu için ortaya çıkıyor. Yani gelişigüzel, birilerinin canı sıkılmış da yapmamışlardır. Bu anlamda ilk kültürel yaratımlar, toplumsal varlığın yaşamı için onun özüne uygun olarak ortaya çıkıyorlar. Bunun için hem ilk insan yaratımları hem de bunlar etrafında bunlarla beraber oluşan toplumsal biçim, herhangi bir toplum biçimi değildir. Yani kesinlikle gelişigüzel değildir. Bu dönem, insanın, doğa ve kültür değerleri ile arasında müthiş bir uyum söz konusudur.

Kültür tanımlaması yaparken 'doğaya rağmen' tabiri de yer yer kullanılır. Bu, şu anlama gelir: insanların kendi yaratımlarını geliştirmesi açısından yapmaları gereken ilk şey 'doğaya rağmen'i aşmalarıdır. Doğanın soğuşunu, karını, kışını, vahşi hayvanlarını atlatması, kendini koruması, doğanın ürünü besinleri bulması, tanınması bu noktada ortaya çıkacak sorunları aşması gerekir. Bunun için ilk toplumsallaşma, ilk yaşam tarzı ve bu tarz içerisinde insanların kendi yaşamlarını idame etmek için ortaya çıkarttıkları ürünler çok önemli olur. Onlar insanların ilkleridir. Önderlik 'ilkler çok çarpıcıdır' diyor. Bir de o dönemde ilkler olması gerekenlerdir. Belki felsefe ve günümüz bilimselliği açısından çok fazla kabul görmez, ama dönem ilkleri bir bakıma olması gerekenler, adeta birer zorunluluk gibidir. Başka bir yol üzerinden de gelişme olabilir, yaratımlar gelişebilirdi. O zaman da biz bugün böyle bir insandan bahsetmezdik. Farklı bir insanlık ortaya çıkmış olacaktı. O vakit gelişmeler değişik bir rotada gelişirdi. Farklı bir duruşun seyrini izlememiz gerekecekti. Başlangıçta çok zayıf bir varlık olan insan yaşayabilmiş ve bugüne kadar gelebilmişse, demek ki kurdukları ilk sistem insanları var etmeye en müsait sistemdir. Önderlik bunu komünal toplum olarak tanımladı. Bu yaşam kendi içerisinde paylaşımcıdır, öz-

gürlükçüdür. Bu yaşam kendi içerisinde doğayla uyum içerisinde ve doğanın diğer canlılarıyla uyumlu gelişen bir yaşamdır. Uzun bir süre göçebe biçiminde yaşıyorlar. Bu yaşamda ihtiyaçlar en doğal haliyle karşılanıyor, gideriliyor. İlk kültürleşme insanlar açısından böyle geliyor. İnsanlığın kültür değerleri araştırmaların ortaya çıkarttığına göre bu kök üzerinde oluşmaya başlar. Kültürleşme ya da insanın kendini var etme gerçekliğinden bahsederken, herhangi bir kültürleşmeden, toplumsallaşmadan bahsetmiyoruz. İnsanları var etmeye sevk eden ve bir anlamda olması gereken komünal toplum ve onun komünal kültüründen, kimliğinden bahsetmiş oluyoruz.

Kültürel var oluş ve yaşam tarzının doğanın zorluklarına rağmen ilk dönemlerdeki gerçekleşmesi, tüm kültürel tarihimizin temelini döşemiştir. Temel orada atılıyor, ondan sonrasında da toplumsallık bildiğimiz tarihsel süreçler içerisinde değişim dönüşüm yaşayarak günümüze kadar geliyor. Kültürdeki değişim diyalektiği toplumsal değişimin paralelinde oluyor. Kültür ürünlerinin değişmesi, insan değişiminin somutluk kazanmasıdır. İnsanın kendi yaratımları da insanın kendi ihtiyaçlarına verdiği cevapları üzerinden geliyor. İnsanlar durup dururken yaratmaz. Veya toplum öyle keyfi istediği için yaratmaz. Yaratırsa da toplumsallaş-

Kültür

mazsa, kültürel bir varlığa dönüşmez, alıcısı çıkmaz, kabulleneni olmaz. Kültür aynı zamanda kalıcılığı da ifade eder. Bazı kültürel değerler bir süreç için gerekli olan ürünler olduklarından geçicidirler. Bazıları sadece dar bir grup içindir. Dar bir toplumsal örgütlülük içindir. Ama asıl kültür derken, kalıcı ve karakterinde toplumsal yanı güçlü olgulardan bahsediyoruz. Yani doğa ile insan ilişkisinde insana yaşama olanağı sağlayan ve toplumun kendi içerisindeki zorluklarına rağmen insanı toplumunun bir üyesi yapan değerler bütününden bahsediyoruz.

Kültür ürünlerini, insanla bağlantılı olarak iki ana başlık biçiminde ele alabiliriz. Kültürel değişim içerisinde ağırlıkta kalıcı olan değerler vardır. Bazı toplumsal yaratımlar da dönemsel ihtiyaçları karşılamak için ortaya çıkmıştır. O ihtiyaçlar giderildikten sonra da ortadan kalkmış ya da biçim değiştirmiş kültür ürünleri söz konusudur. Kalıcı olanlar toplumsal gerçekliğin özünü çok sıkı bağlantı içinde olmayı ifade ederler. Toplumu var eden, bir arada tutan, devamlılığını sağlayan şeylerdir. Bunlar kalıcı olgulardır. Örneğin paylaşım, toplu yaşama alanları olarak köy kasaba, konuşma, düşünce vs. bunlar kalıcı şeylerdir, İnsanla vardır. Bir de toplumun temel özelliği olan sürekli değişim ve dönüşüme paralel değişen şeyler vardır. Bir yerleşim bi-

çimi olarak köy, şehir değişmez belki, birarada yaşam olgusu değişmez, ama köy büyüyüp küçülebilir, evlerin mimarisi değişebilir, evleri yaparken insanların kullandığı malzemeler değişebilir. O değişim kendisiyle farklı bir biçim yaratabilir. Bu değişim o yapıyı dayanıklı ya da zayıf kılabilir. Bunlar da kültürel yaratımlardır. Bu olgular da insanları etkileyebilir.

Coğrafyaya, ihtiyaçlara, toplumsal değişim ve dönüşüme göre bir de böyle değişen kültürel ürünler ve yaratımlar vardır. Değişenler içerisinde bir kısmı yok olabiliyor, yani ortadan kalkabiliyor. Bu değerler içerisinde sürekli bir değişimi yaşayanlar olabiliyor. Mesela üretim araçları sürekli değişen kültür değerlerimizdir. Kültür içinde üretim tarzı ve araçları sürekli değişen yaratımlardır. Toplayıcılık ve avcılıkla ilk üretim işine başlayan insanlık günümüzde fabrikalarda ne tür ürünler ortaya çıkartıyor! İnsanlık tarımda eliyle toprak kazmaya başlamış, bugün traktörlerle artık büyük tarlaları tarıma açabiliyor. Bu kendi içerisinde sürekli bir değişimi yaşayabiliyor.

Kültür ürünlerinde değişim için, toplumsal ihtiyaçların dayatıcı olması ve insanların bunun farkına varması gerekiyor. Bu değişimin nasıl tanımlanacağını, hangi tarzda değerlendirileceği belirler. Bu, kültürün ideolojik alanıyla ilgili bir durumdur. Bu değişim nasıl tanım-

lanacak? Bu değişim nasıl ve nereden ele alınacak? Bu husus yani kültürün nasıl değişeceği olgusu ön plana çıkar. Toplumsal yaşam ve ilişkilerde değişimin kendisi doğal bir süreçtir. Bu sürekli oluyor, ama bunun kültürleşmesi konusu ve nasıl değiştirileceği çok önemlidir.

Şimdiye kadar insanlık temelde iki değerler sistemi yaratmıştır. Birincisi; insanlaşmayı var eden, insanın bir varlık olarak yeryüzünde yaşamasını sağlayan komünal değerler sistemidir. Bu sistemi ve değerler dünyasını günümüzde komünal demokratik duruş olarak tanımlıyoruz. Bir diğer yaratım biçimi ise devletçi, iktidarcı egemenlikli toplum dediğimiz şekillenıştır. Dolayısıyla bu iki biçim yaratılan kültür ürünlerinde, değerlerinde karakterleriyle kendilerini ifadeye kavuşturur. Şöyle bir gerçeklik vardır. İster komünal toplum döneminde yaratılmış olsun, ister devletçi toplum döneminde yaratılmış olsunlar bütün değişim, dönüşümler nihayetinde insanların ihtiyaçları içindir. Bu anlamda özellikle insanların somutlaştırdığı kültür ürünleri, toplumsal bir ihtiyacın sonuçlarıdır. Ama toplumsal sistem içerisinde bunların nasıl tanımlandığı ne biçimde değerlendirmeye tabi tutuldukları, insanların hizmetine ne biçimde koşturuldukları en önemli husustur.

Devletçi toplum kültürüyle, komünal toplum kültürü arasında

farklılıklar vardır. İşin özünde birbirlerine köklü karşıttırlar. Kültür çok geniş bir alan olduğu için, her değişim kültürün bir boyutunu temsil eder. Örneğin kültür yaratma açısından ekonomi kendi başına bir alandır. Bu daha çok insanların beslenme ve üretim gerçekliğiyle ilişkili bir durumdur. İnsanların ekonomik faaliyete bulunurken, bu alan özgülünde giderdiği ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları gidermesi için yarattığı araçlar bu alanın kültürünü ifade eder. Yine sanat, kültür ürünlerinin kendisini en rafine dışa vurduğu bir alan olması itibarıyla biraz daha farklı değerlendirilebilir. Siyaset dediğimiz alan insanların kendi toplumsal sistemleri içinde karşılaştıkları sorunları giderme, üretim alanları ve tabakalar arasında koordine mekanizmasını oluşturma, buna yöntem geliştirme alanı olarak değerlendirilebilir. Yani yönetim kültürünün oluşturulmasıdır. Yine kültürün kendisini içinde en geniş ifade edebildiği dil ve düşünce ayrı bir alandır. Bir insanın düşüncesinde ve dilinde yaşamın diğer alanlarına ait kültürel değerler bulunabilir. İnsanların bütün kültürel zenginliğini içerisinde en rahat bulabileceğimiz alan düşünce ve dil alanıdır diyebiliriz.

Burada insanın bir özelliği; düşünen bir varlık olma özelliği ortaya çıkıyor. Bütün yaratımlarını düşünerek yapıyor. Yaptıkları bütün ürünler düşüncesinde bir yansıma-

Kültür

ya kavuşuyor. Belki bir topluluk, herhangi bir grup kendi zihniyetinde tüm yaratımları tanımlamaya kavuşturamıyor olabilir, ama o grup ya da o topluluk dilinde, düşüncesinde kendi tarihsel geçmişinde yarattığı ürünlerin izlerini taşır. Dolayısıyla bir toplumun kültürel ürünlerini ele alırsak, onun düşünce dağarcığını ve dilini çözümlemeye tabi tutarken, bu toplumun hangi tarihsel süreçlerden geçtiğini, neler yarattığını ve nasıl bir değişim yaşadığını çok rahatlıkla izleyebiliriz.

Kültür açısından diğer önemli bir nokta ise, kültürel ürün ve toplum ilişkisidir. Bireylerin kültürü olmaz. Birey kendi başına kültür yaratamaz. Çünkü insan toplumsal bir varlıktır. Birey toplum içinde şekillenir. Toplum kolektivizmi, ortaklığı ifade eder. Bir insanın toplum içerisinde bir şey ifade edebilmesi için önce o topluma katılması gerekir. Bir insanın topluma katılması demek, o toplumdan etkilenmesi demektir. Yani diğer insanlardan etkilenmesi, güç alması demektir. Kendi gücünü diğer insanlarla paylaşması demektir. Kültür olgusunu ele alırken, toplumsal gerçeklik açısından bir de böyle değerlendirme yapmak mümkündür.

Kültür açısından diğer önemli şey toplumsal yaşamın insanlığın belleği, hafızası olması durumudur. Toplum sadece insanların bir araya gelmesi değildir. Toplum aynı za-

manda insan yaratımlarının içinde kalıcılaştığı bir yaşam alanıdır. Bu insan açısından bellek oluşturmaktır. Yani geçmiş yaratımların hafızaya dönüşmesi de toplumsal yapının bir sonucudur. Dolayısıyla tarihsel bir aşama değerlendirildiğinde, bu gerçeklikten ötürü bugün yaşadığımızın salt bugüne ilişkinli bir şey olmadığını bilmemiz gerekir. Bunun için de bulunduğumuz anda yaşadıklarımızın önemli bir kısmı geçmişte yaşanan birikimlerin ya doğrudan ya da dolaylı sonucudur. Bu birikimlerin değişim dönüşüme uğramış biçimleridir. Zaten bugün değiştirdiğimiz, değiştirmek istediğimiz şeyler, bizim geçmiş tecrübelerden edindiklerimizin kazandırdıkları ile oluyor. Bugünün maddi ve manevi kültürü de bunda oluşarak gelişiyor. Bu açıdan da kültür konusunda en somut, en belirleyici ve etkileyici olan yaşanmış olanlardır. Yani geçmiş önemlidir, kültür açısından. Çünkü gelecek henüz yaşanmış, oluşmuş değildir. Gelecek henüz kendisini ortaya koymuş, yaratmış değildir, somutlaştırmış değildir. Bu anlamda da hem kimlik itibarıyla hem ürünler açısından ve hem de düşünce dil açısından kültürde belirleyici olan geçmiştir. Geçmişin etkileridir. Günümüzde de eğer bir değişiklik gerekiyorsa, bir değişim ihtiyacı fark ediliyorsa, burada en önemli husus insanın geçmişine nasıl baktığıdır. Bu hususta kültürel

geçmişini nasıl ele aldığı çok önemlidir. Çünkü mutlak, sıfırdan veya durup dururken bir yaratım mümkün değildir. İhtiyaç dediğimiz şeyler bile geçmişin çelişki ve çatışmalarının günceldeki yansımasıdır. Bu açıdan kültürel kimlik değişiminde en etkileyici, en belirleyici olan şey, geçmiş, gelenek, tecrübe, birikim dediğimiz olgulardır. Bu olgular insan yaşamında belirleyici rol oynuyor. Bu gerçeklik insanda kendi geçmişini inkâr mı ediyor, tümüyle kabul mu ediyor, kendi geçmişine bilimsel bir yaklaşım sergileyerek olumsuzlukları aşmak istiyor mu istemiyor mu realitesini ortaya çıkarır. Yani bir insanın tutucu mu yoksa gelişmeye açık mı, yeni yaratacağı şeyler ait olduğu toplumun karakterine, özüne uygun mu değil mi tüm bu soruların yukarıda belirttiğimiz gerçeklikle doğrudan bağı vardır.

Bu konuda bilimsel olmayan, geçmişe inkârcılık biçiminde yaklaşımlara rağmen geçmiş günümüzde kendini dayatıyor, yaşatıyor. Kimi dönemlerde toplumsal değişim ve dönüşümün kendisini çok acil, şiddetli bir şekilde dayattığı halde yeni ihtiyaçların güçlükle karşılanması, yeni ürünlerle buna hızla cevap oluşturmamanın nedeni, geçmiş kültürün direniş göstermesidir. Dolayısıyla en iyi ve doğru temelde yeni ihtiyaçları karşılama üzerinden geleceği kurmak, değişim ve dönüşüm yaratmak,

kendi geçmişini doğru bir sorgulamaya tabi tutmak üzerinden gelişir. Eğer bu olmazsa, inkâr edilirse, yaratılacak şeyler çok fazla köklü olmaz, fazla kalıcı olamaz, sorunları çözmez. Bu konuda çok tutucu bir yaklaşım geliştirilirse de ihtiyaçlar karşılanmaz.

İnsanların kendi emekleri ile ortaya çıkardıkları üzerinden, tanım-lama yapmalarını sağlayan en önemli kültürel değer manevi kültür ve giderek maddi bir olguya dönüşecek olan ideolojidir. Aslında bu, eylemleri adlandırma, ölçü koyma ve insanın kendisiyle ürünü arasında bağ kurma işidir. Çünkü düşüncenin felsefi ve ideolojik boyut kazanması insanlarda programın ve tasarımın gelişmesini geliştiriyor. Bu düzeyde düşünce kabiliyeti kazanmak, ön görüşü de beraberinde getiriyor. Bu aşamadan sonra, artık insanlar çok vasat, durağan ya da çok yavaş, salt duyumsadıkları ve gördükleri ihtiyaçlarına cevap verme üzerinden gelişmiyorlar. Düşüncenin sistem kazanmasıyla toplumsal ihtiyaçlar kendisini şiddetli bir şekilde hissettirmeden bile insanlar olası ya da olabilecek ihtiyaçlarını tanımlıyorlar ve bunlara cevap vermek için uğraş içine giriyorlar. Toplumsal değişimde bu aşama insanın, akıl yapısındaki değişim ve dönüşümün kökleşmesiyle geliyor. Toplumsal yaşamı organize etmede ideoloji, bu evrede devreye girer. Bu daha

Kültür

çok toplumsal gerçeklik açısından devletçi topluma tekabül eden bir süreçtir. Daha doğrusu aklın yaşadığı gelişmenin toplumu daha gelişkin bir özgürlük sistemine götürebileceği, bunun imkanlarını yakaladığı bir aşamada akıl devletleştiriliyor.

Burada da kültür için ikinci bir olgu devreye giriyor. Kültür yaratmada ilk aşama doğanın zorluklarına rağmen yaşama çabası, yaşama isteminin pratik sonuçlarının ortaya çıkardıklarıydı. Kültür yaratmada ikinci bir aşama da bilinçli toplumsallık geliştikten sonra toplumsal ilişkilerin kendisiyle birlikte insan düşüncesinde, yaşam tarzında, ilişkilerinde yarattığı yeni ihtiyaçlarına verilen cevapların yarattığı gelişmedir. İnsan toplumsallaşıp toplumsal ilişkiler içerisine girdikten sonra toplumsal yapının özelliklerinden kaynaklı ihtiyaçlarla karşılaşır. Toplumsal yaşamı devam ettirmek, çelişkilerini çözmek bu aşamayla beraber doğaya cevap vermek kadar gerekli hale gelmiş oluyor. Çünkü toplum insan için aynı doğa gibi içinde ve üzerinde kendini yaşattığı alandır. İnsanın doğa karşısındaki duruşu-özellikle tarihin ilk süreçlerinde- daha çok hayvanidir. Beslenme, korunma, ağırlıkta hayvanları taklit etme biçiminde giderilmiştir denebilir. Veya hayvanlarla arasında belirgin bir fark oluşmuş değildir. Kuşkusuz bu süreçteki duruşun içinde de insan-

lara has şeyler var. Hayvanlarda olmayan insan toplumuna has özellikler oluşmuştur. Ancak bu çarpıcı ve belirgin değildir. Fakat insanlar biz toplum biçiminde yaşamaya mecburuz duygusunu, hissini fark ettiklerinde, bunda yol aldığında, insan bir varlık haline geliyor ve gerçek kültür dediğimiz olgu da böylece ortaya çıkıyor. İşte tam olarak kültür derken 'toplumsal bir varlık olarak insanın, doğa üzerinde yarattığı maddi ve manevi her şeydir' ilkesi böylece ortaya çıkıyor. Zaten kalıcılaşan değerler de bu biçimde ortaya çıkıyor. Çünkü kalıcılaşmak için toplumsallığa ihtiyaç vardır. Neden? Çünkü toplum bellek yaratarak kalıcılaşmayı sağlıyor.

Toplumun kalıcılaşmayı, devamlılığı sağlaması insanlığı yaratmasından ileri geliyor. Örneğin şu an bir topluluğuz. Bir Kürt topluluğuyuz. Bizim Kürt toplumu içerisinde aldığımız zihniyet, Kürtlerin binlerce yıldır yaşadığı zihniyetin bir devamıdır. Onun için on binlerce yıl önce yaşanmış olan şeyler, bir şekilde bizim birarada olmamızdan kaynaklı bizde de yaşanıyor. Toplumsal kalıcılaşma kendisini bu biçimde devam ettiriyor. Yani insan bir toplum içerisinde doğuyor, o toplum içerisinde bilinç kazanıyor. O toplum içerisinde tecrübe ediniyor. O toplumun yaşam tarzına göre bir kimlik kazanıyor ve böylelikle geçmiş ve gelecek

arasında bir köprü kurarak sürekli bir devamlılık sağlıyor. Böylece kültürle kimlik kazanma ya da kültürün bir yaşam tarzına dönüşmesi de sağlanmış oluyor.

Toplumsal bir varlık olarak insanın hayat içindeki ilişkilerinde yaşadığı çelişkilerini gidermesi, bir insan olarak kendisini bir topluluk içerisinde ifade etmesi için gerekli her yöntem de kültürleşme de önemlidir. Burada da farklı bir durum ortaya çıkıyor. İnsan yaşamında güdülere cevap vermenin hayvan tarzında olduğu bir dönem vardır. Bu sürecin de insanlaşmanın devamı için önemli etkileri olmuştur. Ama birebir insan yaratımı olarak kültür, toplumsallaşmanın kökleşmesiyle beraber süren sürecin sonucu olarak ortaya çıkıyor. Bu anlamda da biz kültürü toplumun dışı yansıması ya da kimliği olarak ifade ediyoruz. Toplumsallaşmayla beraber insanlığın yarattığı şeyler olarak ele alıyoruz. Böyle bir tanımlama daha çok kültürü ifade ediyor.

Toplumsallaşma gerçekleştikten sonra toplumsal yaşamın kalıcılığı içinde kültür ürünlerini, kimliğini, yaratımlarını zaten çok rahatlıkla ele alabiliyoruz. İnsanlar hangi süreçte neyi yaratmış, nasıl yaratmış, düşüncesi neymiş? Hangi dili kullanmış? Hangi sanatı geliştirmiş? Nerede geliştirmiş? Hangi süreçte hangi tarz üretim ve düşünce, hangi yaşam daha çok ön

plandaymış? Genel olarak biz toplumu komünal demokratik toplum, devletçi toplum olarak bir ayırıştırma tabi tutuyoruz. Devletçi toplumu da kendi içerisinde kölecî dönem, feodal dönem, kapitalist dönem biçiminde bir ayırmaya tabi tutuyoruz.

İnsanın komünal toplum döneminde bir şeyler yaratması komünal demokratik yaşamın devamı için bir şeyler yaratması demektir. Devletçi toplum döneminde de bir şeyler yaratıyorsa, bu yaratımların önemli bir kısmı bu yaşamın devam ettirilmesine dönük bir yaratımı ifade eder. Çünkü her kültürel değer, yaratıldığı dönemin ruhunu kendi içinde taşır. Bir ürünün ruhu yani işlevselliği değişik olsa da kullanım biçimi içinde bulunduğu dönemin karakterinden uzak olamaz. Yani belli bir amaç için işletilir.

Kültür için belirtebileceğimiz önemli bir husus da insanın doğayla olan ilişkisinde, kendisiyle doğa arasına araç koymasındır. İnsanın biyolojik yapısı, fiziki gücü, direkt doğayla karşı karşıya geldiğinde, ciddi zaafı yaşayan bir duruştur. İnsan bu zaafını araç yaratarak aşmıştır. Dolayısıyla insanın bütün yaratımları aynı zamanda insanın kendisiyle doğa arasına koyduğu araçlardan oluşmuştur, dersek yanılmış olmayız. Bütün insan üretimleri ya da ürünleri aynı zamanda insanın kendisiyle doğa arasına

Kültürel Reform

koyduğu araçlardan faydalanarak geliştirdikleridir. Hangi ürün ve yaratımı ele alırsak alalım, her ürün veya yaratım, mutlaka bir araç gerektiriyor. Mesela düşünce bu anlamda insanın doğayı okumasını sağlayan bir araç, dil insanların kendileri arasındaki ilişkilerini geliştirebilmesi için başvurdukları bir araçtır. Bu anlamda da kültür ürünleri içerisinde insanların geliştirdiği, değiştirip dönüştürdüğü araçların da önemli bir yeri söz konusudur. Kültür ürünleri içerisinde en çok değişim ve dönüşüme uğratılan insanların ihtiyaçlarını gidermek için geliştirdiği bu araçlardır. Özellikle de teknik araçlar dediğimiz araçlarda sürekli bir değişim dönüşüm yaşanmaktadır.

Kısaca, insanın 'doğaya rağmen' kendini geliştirmesi, bunu da araçlarla yapması, bunu kalıcılaştırarak bir yaşam tarzına dönüştürmesine kültür diyoruz.

Kültürel Reform: Kültürel yapıda yenilenme ya da yeniden düzeltme hareketi olarak tanımlanabilir. İster radikal, köklü dönüşüm denilen devrim, ister yenilenme ve düzeltme denilen reform niteliğinde olsun, toplumsal yapıda gerçekleşen ya da gerçekleşecek olan her değişim ya da dönüşüm kültürel olmak durumundadır. Kültürel yapıya taşınmayan herhangi bir düzeltme, gerçek anlamda bir yenilenmeyi içermez. Olsa bile kalıcı

değildir, anlık süreçlidir ve gelip geçicidir. Bu yüzden en anlamlı, sürekli ve kalıcı yenilenmeler kültürel dokuya sindiğinde gerçek ifadesini bulur. Daha doğrusu değişim ya da yenilenme demek kültürel olan demektir.

Kültürel reformu bu bağlam içinde tanımlamak gerekir. Reform, kelime anlamı itibarıyla daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik, iyileştirme, düzeltme, yararlı ve kullanılır hale getirme, ıslah etmedir. Tarihi toplumsal gelişim süreci içinde yaratılan maddi ve manevi değerlerin bütününe oluşturan kültürün reform edilmesi ise günceliğe uyumlu hale getirilmesidir. Kültürel değerlerin halka ve topluma özgü, onun kimliğini yansıtan düşünce sistemine uyumlu hale getirmek için yapılan çalışmaların tümüne kültürel reform denilir. Kültür değerlerini öğrenme ve yaşama yoluyla özümsetme, gelenekselleşmiş alışkanlıklardan kurtararak daha çağdaş, gelişmelere açık, kendini yenileyen, değişim ve dönüşüme paralel, toplumsal ihtiyaçlara denk bir kültür açılımını yapmaktır.

Toplumsal gelişmelerde önemli faktör olan teknik, teknolojik ve bilimsel ilerlemeler toplum yaşamında da önemli değişimler yaratmaktadır. Farklı yaşam tarzlarına ve yaşam alışkanlıklarına yol açtığı bir gerçektir. Bu konuda kültür alanında yaşanan yozlaşma, başkalaşım,

kimlik dejenerasyonu yerleşik kültürleri tehdit etmektedir. Çağdaş ve özgürlükçü yaşam düşüncesine zemin olacak değerleri geliştirmek ve onu bütün kaynaklardan besler duruma getirerek toplumun öz kimliğiyle buluşturarak yaşamsallaştırmak büyük önem taşımaktadır. Buna karşın, geri ve çağdışı alışkanlıkların ağır bastığı toplumsal yaşam alışkanlıkları aşılmadığı takdirde toplumun gözenekleri yine tıkatılmış olacaktır. Örneğin hemen her toplumda yaşamın temel dokusu haline gelmiş olan ataerkil, hiyerarşik, devletçi ve iktidarcı zihniyet ve ondan kaynaklı oluşan kültürel kalıplar aşılmadığı sürece anlamlı ve özgürlükçü bir kültür reformunun yapıldığı söylenemez. Bu nedenle yeni yaşamı temsil eden özgürlükçü yaşamı komünal değerler etrafında yeniden örmek ve geliştirmek gerekmektedir. Kültürel reform bu anlamda tamamen dışa kapalı duruma gelmek değil, evrensel çağdaş değerleri de alarak, kendi kimliği ve otantik değerleri ile harmanlandırarak yeni kültürel değerlerin yaratılmasıdır. Bu alanda yapılan bütün çalışmalar kültürel reform kapsamına girer. Kısa zaman diliminde gelişecek, gerçekleşecek olmaktan ziyade, toplumun yaşam tarzı haline getirildiği ve sonraki nesillere aktarılarak kalıcılaştırıldığı oranda kültürel reform gerçekleşmiş olur.

Küresel Sermaye: Uluslar arası dev tekellerin ve şirketlerin kurulması ile sermayenin ulus üstü bir nitelik kazanması ve dünya çapında finans kapitalin merkezileşmesi...

Günümüzün en temel sorunlarının kaynağı durumundaki küresel sermayenin, insanlığın geleceğini her bakımdan karartan ve tehdit eden boyutlara ulaşması, bu konuyu oldukça tartışmalı kılmaktadır. Günümüzde küresel sermaye denilen olay, aslında üretim noktasından başlayıp tüm ekonomik, toplumsal, siyasal ve ideolojik yenden üretim süreçlerine kadar uzanan ve kapitalist güç ilişkilerini tümüyle sermaye lehine belirlemeyi hedefleyen küresel kontrol mekanizmalarını elinde tutmasını ifade etmektedir.

Küresel sermaye olarak tanımlanan tekellerin sermayeleri, kapitalizmin uluslar arası olma niteliğinin somut ifadeleri olarak biçimlenmektedir. Ulus ve ülke çıkarı tanımayan tekeller kar peşinde koşarken ulus, din, dil, mezhep ve milliyet farkı gözetmemektedir. Sermayenin bu *internasyonalleşme* özelliği, dünyanın bütününe egemen olma isteğidir. Küresel sermaye bu temelde dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırmak ve yönetmek arzusundadır. Küresel sermayenin dünya piyasalarında serbestçe dolaşımı; teknolojiyi, bilgiyi elinde bulundurması, her şeyi azami kar esas-

Küresel Sermaye

larına göre ele alması, birçok felaketini de beraberinde getirmektedir. Küreselleşmeye paralel gelişen ve yenilik olarak topluma sunulan teknik ve teknolojik gelişmeler, insan yaşamını kolaylaştıran faktörler olarak gösterilmektedir. Aslında bu, insanlığın geleceğini ipotek altına alan yeni bir yapılanma ve insanlığı her açıdan yoksullaştıran bir dünya sistemidir. Bununla her şey küresel sermayenin hizmetinde yeniden şekillenecek tarzda bir dünya sisteminin kurulması hedeflemektedir. Bu sistem, özü itibarıyla dünya sermayesini elinde yoğunlaştıran bir avuç insanın giderek tanrı katına yükselmesi ve geriye kalan tüm insanlığın ise yoksullaşması anlamına gelmektedir. Nitekim mevcut durumdaki küresel sermaye bu amaç doğrultusunda arkasındaki askeri, siyasal ve ekonomik gücü bir baskı aracı olarak kullanmakta, bu temelde yayılmaya ve küresel zihniyeti egemen kılmaya çalışmaktadır. Böylelikle dünyada, küresel sermayenin girmediği ve egemenliğini kurmadığı bir yer bırakılmak istenmemektedir. Buna karşın sosyal yaşamdan tutalım kültürel değerlere kadar, yerel orijinli birçok zenginlik olumsuz etkilenmekte, kozmopolit ve tanınmaz kılınmaktadır.

Küresel sermayenin dünya çapındaki serbest dolaşımına paralel ve ona yakın bir bağlam içinde gündeme gelen küreselleşme, son

yıllarda en sık kullanılan ve aynı zamanda en çok da tartışılmakta olan kavramlardan biridir. Küreselleşme; iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel alanda kimi değerlerin yerel ve milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması olarak tanımlanıyor. İktisadi alanda hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde benimsenen iktisadi sistem ve buna bağlı olarak uygulanan iktisat politikaları giderek benzerlik gösteriyor. Reel sosyalizmin çöküşü ardından dünyada liberal ekonomik düzen, yani serbest piyasa ekonomisi giderek merkezileşiyor. Tüm dünyada kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmaya çalışılıyor. Devletin sınırlandırılması ve küçültülmesi ve bu şekilde piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması görüşleri önem kazanıyor. Dünya ticareti giderek serbestleşiyor. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma, yükselen yaşam standartları, teknolojik ilerleme ve bilginin daha hızlı yayılması, küreselleşmenin en belirgin faydaları arasında sayılıyor. Bu çerçevede, malların ve sermayenin serbestçe dolaşımının yanı sıra, insanların daha sık seyahat etmeleri, bilgi-iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve internet kullanımının giderek yaygınlaşması, küreselleşmenin önde gelen itici unsurları arasında kabul ediliyor. Böylece bugüne kadar ekonomik boyutu ile ön plana çıkan küreselleşmenin si-

yasi, sosyal ve değer yargıları boyutuyla da giderek geliştiği ve ortak değer yargılarının yaratılmasında önemli bir mesafe kattettiği, bunun daha da gelişeceği söylenebilir.

Küreselleşmeye ilişkin çizilen bu tablo, küreselleşmenin arkasında duran küresel sermayenin yayılmacı niteliğini hiç de göstermemektedir. Küreselleşme eğer yerelin tasfiyesini içeriyor ve sermaye eksenli geliyorsa olumsuzdur. Bilgi ve teknik küreselleşmede önemli itici bir unsur olabilir. Fakat sermaye bunda çok daha fazla itici bir unsurdur. Bu süreç en fazla da küresel sermayenin işine gelmektedir. Dolayısıyla küresel sermaye bu süreci kendine göre biçimlendirecektir. Bugün gerçekten BM, NATO, İMF gibi askeri, siyasi ve ekonomik birliklere benzer küresel nitelikte kurulan dev şirketlerin bütçeleri, ulus-devletlerin bütçelerini katbekat aşan bir düzeydedir. Dünya ölçeğinde kurumlaşan bu ulus üstü şirketlerin, dünyanın hemen-hemen her ülkesinde bir şirketler zinciri oluşturdıkları, böylelikle dünya ekonomik piyasasını yönlendirdikleri, dünya sermayesini elinde biriktirip merkezileştirdikleri bilinmektedir. Küresel sermaye bu anlamda sadece ekonomik bir güç olmamakta, aynı şekilde uluslar arası siyaseti de buna göre dizayn etmektedir. İdeolojik alandan kültürel alana değin tüm bir toplumsal dünya buna göre biçim-

lendirilmek istenmektedir. Bir ah-tapot gibi dünyayı sarmalayan sermayenin dünya gücü haline gelmesi, insanlık için büyük bir tehdit unsurudur. Onun sınır tanımaz yayılmacılığı dünya ölçeğinde ekonomik bir bağımlılığı yaratmakta, toplumları yoksullaştırmakta, doğayı tahrip etmekte, çevreyi kirletip ekolojik dengeyi bozmakta ve dünyayı yaşanmaz hale getirmektedir. Küresel sermayenin tüm dünya için oluşturduğu bu tehdit gücünün nasıl sınırlandırılacağı, gerçekten tüm insanlığın geleceğini ve kaderini ilgilendiren en temel sorunların başında gelmektedir. Sermaye bağlamında küreselleşme, işte böyle büyük sancıları olan bir gelişme sürecidir de. Küresel sermayenin tüm toplumsal dünyayı kendine göre şekillendirmek ve tüm dokulara nüfuz etmek istediği bir süreç anlamına da gelmektedir.

Buna karşın halkların, küresel sermaye karşıtlarının, çevrecilerin, kısacası küresel sermayeden zarar gören her kesimin sermayenin bu sınır tanımaz gelişimine karşı anti tekellilik esprisi ile biraraya gelip küresel ölçekte örgütlenmeleri, birçok alanda örgütlenme ve mücadele etmeleri kaçınılmazdır. Başka türlü dünyayı tehdit eden bu gücün sınırlandırılması ve durdurulması mümkün değildir.

Bkz: Küreselleşme

Küreselleşme

Küreselleşme: Uygarlığın daha doğrusu dünya sisteminin yayılması anlamına gelir. Yeni hiçbir yanı yoktur. İlkel klanlardan günümüze kadar tüm sistemler küreseldir. Başarılı olan her sistem az veya çok yayılma şansına sahiptir. Bunun için gerekli olan zihniyet yapılanması bilgi ve teknik oldu mu yayılım ağırlıkta kültürel temelde gelişir. Kısmi de fiziksel olur. Küreselleşme Sovyet Bloğu'nun yıkılması ya da ABD'nin öncü olma rolünü üstlenmesiyle başlayan bir olgu değildir. İnsanın ilk tekniği kullanmasından itibaren küreselleşme olgusunun başladığı bir gerçektir. Neolitik devrim, site devletleri, imparatorluklar ve en son olarak kapitalist sistem küreselleşmenin değişik aşamalarıdır. Çağımızda ise küreselleşme konusundaki en farklı durum bilimsel teknik devrimin muazzam düzeye ulaşmasıyla yayılımın daha çok ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel boyutta ön plana çıkmasıdır. Bunu sağlayan da bilişim-iletişim teknolojisidir. Onun için iletişim açısından küresel köy, yönetsel olarak da küresel demokrasi, ekonomik açıdan da küresel pazar kavramları kullanılmaktadır.

Bu terim 1980'lerde icat edildi. Genellikle, ancak son on yıllarda ortaya çıkan dünya-ekonomisinin yeniden düzenlenmesine gönderme yaptığı düşünülür. Bu yeni düzenlemede, malların ve sermayenin

serbest hareketi için bütün hükümetler üzerindeki sınırların açılması yönündeki baskıların alışılmadık ölçüde güçlü olduğu düşünülmektedir. Bunun, özellikle de bilişim alanındaki teknolojik gelişmelerin sonucu olduğu öne sürülüyor.

Küreselleşme, kendi başına modern dünya sisteminin bilişim ve iletişim teknolojisinin ve at başı giden küresel kapitalizmin gelişim sürecini ifade etmez. Bir yandan modern dünya sisteminin sosyal, siyasal ve ekonomik sistemi olarak küreselleşen kapitalist sürece tekabül ederken, bir yandan da ezilen halklar ve sosyal kesimler cephesi açısından küresel demokrasinin imkân ve olanaklarının ortaya çıktığı, gelişme gösterdiği bir sürece tekabül eder. Küreselleşme denilen süreç işte böyle ikili, çoklu bir gelişim özelliğine sahiptir.

Kapitalist sistemin özü, emek sahiplerinin önceden belirlenen bir ücret karşılığında belirli saatler içinde çalıştırılması, üretimde fabrika üretimine geçişle toplu çalıştırma ve belli bir teknik temelin esas alınması ile teknik yapıya dayanarak, ondan etkilenecek gelişme kaydedilmesidir. M.S. 12-16. yüzyıllar kapitalizmin oluşum ve gelişimine tekabül eder. 15. ve 16. yüzyıllar daha çok Ortadoğu'dan aldıkları pusula tekniğiyle dünyayı deniz yollarıyla keşfetmeyle geçer. 17-19. yüzyıllar kurumlaşma ve

yayılma yüzyıllarıdır. Avrupa bu 17-18. yüzyıllarda Hindistan'dan Çin'e, Afrika'dan Amerika, Avustralya'ya kadar dünyanın her tarafında ticaret kolonileri kurmuştur. 17. yüzyıldaki sermaye birikimine dayanarak ticari yayılmayı 18. yüzyılda doruk noktasına çıkarmıştır. 19. yüzyıl aynı zamanda sermaye ihracının başladığı yüzyıldır. Özünde sistem ihracının başlangıcıdır. Çevre ülkelerde merkez ülke burjuvazisine özenen işbirlikçi burjuvazi türetilmiştir. 20. yüzyıl ise doruklaşma ve yeniden dünyayı savaşla paylaşma dönemidir. Küresel kapitalizmin en büyük yayılımı 20. yüzyılın son çeyreğinde oluşmuştur. Sermaye ihracıyla neredeyse sermayenin fethi tamamlanmış, finansal sermaye (mali sermaye) diğer sermayelere baskın çıkmıştır. Paranın para getirdiği rant ekonomisinin dünyaya hâkimiyet sağladığı döneme girilmiştir. Ulus aşırı şirketler, azami kâr güdüsüyle ABD gibi süper gücü arkasına alarak sermayenin yayılımı önünde engel teşkil eden ulus devletleri hedeflemişlerdir. BM, NATO, Dünya Bankası, IMF ve DTÖ gibi kuruluşlar kapitalist küreselleşmeyi meşrulaştırma kurumlarına dönüşmüştür.

Küresel kapitalizmin 1. ve 2. Dünya Savaşı ile Ortadoğu'ya yönelik son üçüncü hamlesi, kapitalizmin yaşadığı kaoslara ifade etmektedir. Ortadoğu'ya yönelik ya-

pılan müdahaleden anlaşıldığı gibi, kapitalist sistemi sadece siyasi ve askeri yöntemlerle yönetmediği ondan daha önemli, yoğun ve belirleyici olanın küresel ekonomik şirketler ve medyatik kuruluşlarca yönetildiğidir. Bunlarla birlikte küresel kapitalizmin gelişimiyle önem kazanan ve içeriğinde önemli değişimler yaşayan kurumların başında ülke, ulus, cumhuriyet, yurttaşlık, laiklik, hukuk, insan hakları ve demokrasi gelmektedir.

Bunlardan biri olan demokrasi, küresel kapitalizmle başlayan bir siyasal sistem ve yönetim olgusu değildir. Demokrasi'nin tarihi kökleri kabile toplumlarının ayrışmasına kadar gitmektedir. Kabile toplumları döneminde yönetimin tüm kabilenin onayından geçmesi demokratik bir gelenektir. Sınıflı toplumla birlikte demokrasi daha çok hâkim sınıfın önde gelenlerinden oluşan bir temsili meclisle ifade edilmeye başlanmıştır.

Sınıflı toplum demokrasinin ilk örneklerine Sümerlerde rastlanmakla beraber, demokrasi asıl gelişmesini Athena kent devletinde göstermektedir. Fakat buradaki demokrasi sadece kölecî hâkim sınıfın erkeklerine dayalıdır. (M.Ö.5. yüzyıl)

Daha sonra Avrupa'da Rönesans'ın gelişmesine paralel olarak ilkin İtalya'nın bazı kentlerinde kent demokrasileri gelişti. 16. yüzyılda ise İspanya'da, İtalya'dakine ben-

Kürt Aristokrasisi

zer, ama farklı bir tarzda komünarların gelişimi demokrasinin bir başka örneğini sunmuştur.

1640'taki İngiliz Devrimi, 1776'daki Amerikan Devrimi ve 1789'daki Büyük Fransız Devrimleri de demokrasiye yol açan devrimler olmasına rağmen, savaşçı-iktidar gücünü elinde bulunduran burjuva sınıfı saf demokratik güçleri kendi tarihsel girdabında yutmuştur. Bu durum 19. ve 20. yüzyılda iki büyük dünya savaşına yol açmıştır. Irkçı faşizmi ve totalitarizmi insanlığın başına en büyük bela haline getirdikten sonra ancak kendini sorgulayabilmiş ve açılım yapabilmıştır. Bir ilke olarak toplumsal sorunları çözmede zorla tasfiye etme, boyun eğdirme yerine, uzlaşma kültürünü esas almıştır. Gelişme ve düşünce özgürlüğüne, kültürel varlığın korunması ve geliştirmesine, zayıf olanın da hakkını korumayı mümkün kılacak yeni yaklaşımlar getirerek, birçok tartışmalı ve çatışmalı soruna cevap üretebilmiştir. Bunda bilimsel teknik devrimin bilimsel seviyesi ve teknolojik gücü etkili olmuş, şiddete ihtiyaç duymadan her soruna demokratik kriterlerle çözüm oluşturabileceğini gösterebilmiştir. Daha çok halkların küresel demokrasileri açısından ihtiyaç duyulan koşulları hazırlamıştır.

Günümüzün 21. yüzyılına gelince demokrasinin üç biçimi çatışma halindedir. Bunlar şirketler ara-

sı sermayenin temsil ettiği küresel kapitalist demokrasi, statükocu katı ulus devletlerin temsil ettiği ulusal burjuva demokrasileri ve halkların küresel demokrasileridir. Ulus devletlerin gelişen küresel sermaye karşısında çok fazla bir direnç gösteremeyecekleri gibi, demokrasinin gelişiminde de herhangi bir rolleri olmayacaktır. Uluslar arası küresel sermayenin bölgesel ve birer alt sömürgeleri olma dışında onları bekleyen bir gelecek yok gibidir. Bu açıdan demokrasiye dişe dokunur pek bir katkılarının olacağı beklenmemelidir. Bu üç demokrasi türünden biri olan halkların küresel demokrasisi, halklar ve onu teşkil eden tüm grupların öz kimliğine ve kültürüne dayalı bilinç ve iradelerini ortaya çıkarıp yerel ve ulus ötesi çözümleri araştırmak, örgütleme ve eyleme geçirmede çok daha fazla avantaja sahiptir. Demokrasinin özü olan özgürlük ve eşitlik idealeri, demokratik ve komünal değerler halkların saf tarihlerinde vardır. Cinsiyet özgürlükçü, ekolojik ve demokratik toplum paradigması, halkların küresel demokrasinin temel paradigmasıdır. Bu paradigma temelinde halkların küresel demokrasisinin gelişim şansı daha yüksektir.

Bkz. globalizm

Kürt Aristokrasisi: Aristokrasisi, mensup olduğu etnisiteden farklı bir tabaka olarak ayrışarak geli-

şen varlıklı, elit bir kesimden meydana gelmektedir. Şeyhlik kurumlaşması, ortaçağın aristokrat tabakasını oluştururken, feodal dönemde toprak aristokrasisi olarak öne çıkmaktadır. Geniş topraklara hükmeden feodal beyler, toprak işçileri olan bilinen serfler üzerindeki egemenlikleri nedeniyle toplumun yeni efendileri, aristokrat kesimleri olarak feodal toplumun en ayrıcalıklı, imtiyazlı, varlıklı aristokratlarını oluşturmaktadır. Sanayi toplumu olarak bilinen kapitalist toplumda, ticaretin gelişimiyle bu rolü ticaret burjuvazisi üstlenmiştir. İlkel kabile aristokrasisinden başlayarak, günümüzdeki küresel sermayenin temsilcilerine kadar uzanan, toplumun sosyal yaşamından kopuşu yaşayan farklı bir zümre olarak varlık sürdüren aristokrasi, tarihsel gelişim süreçlerinde, toplumda politik ve ekonomik gücü, bilgi gücünü elinde bulunduran ayrı bir sosyal tabaka olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanrı-kul ayrımıyla başlamış, efendi kul ilişkisiyle varlığını sürdürmüş ve günümüzde de feodalizmin ağır etkilerini yaşayan toplumlarda ağalık, hanedanlık, beylik, derebeyi, şeyhlik gibi yapılanmalarda ifadesini bulan şekilde varlığını sürdürmektedir.

Kürt Aristokrasinin oluşumu İslam'ın çıkışına kadar uzanan bir tarihsel geçmişe sahiptir. Ortadoğu uygarlıklarının gelişim süreçleri, Kürtlerin kavimsel, aşiretsel, dinsel

gelişmelerini çok derinden etkileyerek, etnisitesi ve sınıflaşması üzerinde belirgin izler bırakmaktadır. Dağ ağırlıklı Kürt sosyal yaşamı dışında gelişen kent sosyal yaşamının temsilcileri konumundaki farklı elit tabakanın arasındaki ayrışmayla ortaya çıkmaktadır. Yabancı kentsel gelişmelerle birlikte, kentlerde yaşayan ve hakim egemen güçlerin denetimindeki merkezlerde, egemen güçlerin tebaası durumunda bir Kürt aristokrasinin gelişiminden bahsetmek mümkündür. Bu temelde gelişim gösteren Kürt aristokrasisi dış güçlerin etkilerinde kalarak, egemen sistemlere bağımlı olmaktan kurtulamamıştır. Başta, Ortadoğu merkezli gelişen uygarlıklarından Sümerler olmak üzere Babil, Asur, Pers ve Sasani, Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarından oldukça etkilenmiştir. Daha sonra Batı merkezli gelişen Helen, Roma, Bizans uygarlıkları ile daha sonra gelişim gösteren ulus-devletlerin damgasını taşımaktadır. Bu uygarlıklardan etkilenen Kürt aristokrasisi kendi başına bir sınıf olma özelliğinden yoksundur. Silik ve işbirlikçi bir konumda gelişim göstermiştir. Ortadoğu'da hüküm süren imparatorluklar içinde, kul tarzı bağlılıkları ile işbirlikçi bir karakterde bu imparatorluklara dayanarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Önder Apo, "**Kürt etnisitesi ne kadar özgürse aristokrasisi o kadar silik ve işbirlikçidir. Bu te-**

Kürt Aristokrasisi

melde sınıflaşma çarpık ve soy inkârcılığıyla iç içedir. Bir Grek, Roma, Pers aristokrat sınıfı Kürt toplumunda öne çıkamamaktadır. Daha çok hakim aristokrasilerin içinde, onlara özenerek şekillenmektedir. Kraldan çok kralcı nitelmesi Kürt işbirlikçiliği için kullanılabilir. Bir Roma aristokrasisi, hatta Sümer, Mısır benzeri bir devlet sınıfı doğsaydı, şüphesiz Kürdistan'daki toplumsal gelişme farklı olurdu." Kürtlerdeki aristokrazi ayrışması bir sınıf olma özelliğinden çok işbirlikçi karakterde bir gelişmedir.

Kürtlerin üzerinde yaşadığı coğrafya uygarlıkların el değiştirdiği, savaşların hiç eksik olmadığı bir coğrafyadır. Kürtler açısından dağlık alanlar hep bir korunma yeri olmuştur. Kıra-dağa dayalı zorunlu sosyal yaşamları Kürtlüğün köy ve kom yerleşimleri yabancı ve işgalci dış güçlere karşı duruşu ifade etmektedir. Bu nedenle özgür yaşamın temsilcileri ve Kürtlüğün temel kökleri olarak adlandırılan Kurmanç topluluklar farklı bir gelişim göstermektedir. Dağdaki köy ve komlar ne kadar özgürlük alanları olmuşsa, kentler de o kadar yabancılaşma, işbirlikçi olma, köleleşme ve asimilasyona uğrama alanları olmuştur. Köy-kent ayrımı, bu temelde toplumu da derinden etkilemekte ve ayırmaktadır. Bu temel ayrışma gelecekte de Kürtlerin temel ayrımı olarak kalacak ve gü-

nümüze kadar varlığını sürdüren bir sosyal ayrışmadır. Dağdaki özgürlükçü Kurmanç ve kentteki etnik işbirlikçi ve aristokrat kesim Kürt etnisitesinin halk-egemen ikiliğini oluşturacaktır.

Kürtlerin sosyal yaşamlarında dağ halen de önemli oranda rolünü korumaktadır. Daha çok egemenlikli sisteme karşı direnen Kürtlüğü temsil etmektedir. Daha çok kentlerde konumlanmış bir halde, şeyhlik, ağalık, aristokratlık da Kürtle-ri de dış güçlere bağımlı, onlara uşaklık etme temelinde egemen olmaya çalışan bir kesimdir.

Kürt aristokrasisi İslam'ın doğuşuna kadarki süreç içerisinde başta Pers İmparatorluğu olmak üzere Part ve Sasani İmparatorlukları içinde varlıklarını sürdürmüştür.

İslamiyet'in gelişimi ile birlikte feodal aristokrasinin gelişmesini de hızlandırmıştır. Arap etkileşiminin ağırlığını hissettirdiği bu dönemde hanedanlıklar önemli bir değişim ve gelişmeyi yaşamaktadırlar. Hanedanlık kurumları devlet organizasyonuna dönüşmektedirler.

Güçlü Araplaşmanın etkisi altında bir dönüşüm yaşayan Kürt hiyerarşik ve devletçi güçleri, bu dönemde en güçlü sosyal ve siyasal gruplardan biri olmuşlardır. Eyyübi Kürt hanedanlığıyla (M.S 1175-1250) Ortadoğu'da dönemin en güçlü siyasi hanedanlığını oluşturmuşlardır. Kürtler arasında da hayli

etkili olmuşlardır. Her ne kadar hanedanlık örgütlenmeleri bu süreçte gelişim kaydetmişse de Araplaşmanın ve Farslaşmanın etkisinden kurtulmamıştır. En önemli Kürt hanedanlıkları olan Mervaniler ve Eyyübiler dahil pek çok hanedanlıkta bu görülmektedir. Dinsel etkinliğin yarattığı bir kurum olan şeyhlik temelindeki tarikat şefine benzer yapılanmalar ise, işbirlikçiliği ekonomik çıkarlarının bir gereği sayarak varlıklarını korumuşlardır. Kürtlük adına, millileşme adına, uluslaşma adına, hat-ta Kürt dilli ve kültürünün gelişimi adına herhangi bir varlık göstere-memişlerdir. Şeyh İdris-i Bitlisi'nin temsilini yaptığı Şerefhanlar ile Osmanlıların ilişkileri bu bağlamda bir örnektir. Osmanlı'nın yıkımı bu işbirlikçi gücün de tasfiyesini beraberinde getirmiştir. Önder Apo bu kesimleri değerlendirirken, **"Kürt niteliklerini önemli oranda yitirdikçe, devletler içinde ajan bir klik gibi hareket etmekten geri durmamışlardır. Azınlık grupları gibi kendilerini kabul ettirmek için hakim ulusların en keskin milliyetçisi kesilmekten geri durmamışlardır. Dincilikleri de, milliyetçilikleri de her halk ve ulus için tehlikelidir."** saptamasında bulunmak-tadır. Kürt aristokrasisi bu nedenle Kürtlükten uzaklaşan ve hakim egemen güçlerin içinde eriyerek onlara benzemeye çalışan, işbirlikçi konumlarıyla onların yedek bir

gücü haline gelen bir kesimdir. Ortaçağda, feodal çağda olduğu gibi günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da işbirlikçi konumunu sürdürmektedir.

Kürt Vahadiyesi: Vaha, çölleşmiş ve verimsiz arazilerde suyun bulunduğu yeşillik alan, yaşama imkânının olduğu, hayatın gelişebildiği çöl ortası sulak yerlerdir. Sahralarda yaşam imkânlarını olduğu sulak alanlara vaha denilmektedir.

Kürt Vahadiyesi bu benzetmeden esinlenerek dile getirilen özgür yaşam olanakları ve seçenekleri olarak dile getirilmektedir. Kürtlerin bağımsız ve özgür gelişme alanlarının olduğu sahalar, Kürtler için en elverişli ortamlar Kürtlerin vahası anlamındadır.

Bu anlamda Kürtlerin gelişebileceği, özgür yaşam alanı yaratmanın gerçek zemini demokratik toplum zeminidir. Demokratik, ekolojik, cinsiyet özgürlükçü toplum paradigması ile yaratacağı kazanımlardır. Bu paradigmayı özümlediği, içselleştirdiği ve pratikte uyguladığı oranda kendisine yaşam vahası yaratabilecektir. Bu düşünce sistemi Kürtlerin gerçek yaşam vahasıdır. Sadece Kürtler açısından değil, bütün toplumlarda uygulanabildiği ölçüde özgür gelişme alanlarını yaratacaktır. Asıl vaha demokratik ortamlar ve demokratik zeminlerdir. Bütün toplumsal değer-

Kürt İslam Sentezi

lerin yeşererek gelişip serpileceği saha demokrasidir. Demokrasinin yerleştiği yapılarda, kurumlarda ve toplumsal yaşamda her türden özgürlükçü gelişmenin önü o kadar açılacaktır. "**Ne kadar demokrasi o kadar özgür gelişme**" olarak belirten Önder Apo demokrasinin, bütün toplumsal gelişmelerin ve özgürlüklerin vahası olarak demokrasiyi göstermektedir. Kürtlerin de kendi dil, kültür, kimlik aidiyetleriyle özgür yaşam alanı yaratması demokrasi vahasıyla mümkündür. Bu anlamda demokrasiler, halkların kendilerini özgürce ifade etme, farklılıkların bir arada yaşadığı bir sistem olduğu kadar, düşünsel anlamda bilimsel gelişmelerin de gerçek zemini olmaktadır. İfade özgürlüğü, özgür düşünce, bilimsel gelişme, gerçek anlamda demokrasilerde ve demokratik işleyişlerde açığa çıkar. Demokrasi bu anlamda Kürtlerin özgür yaşam vahasıdır.

Kürt İslam Sentezi: Kürt milliyetçiliğinin İslamla sentezlenmesi olarak da ifade edilebilir. Bunun kökeni çok eskilere dayanır. Hatta İslamın Kürdistan'a girişiyle ifadelendirmek de mümkündür. Ancak bu akım, Kürt isyanlarının patlak verdiği 1800'lü yıllara kadar pek bir varlık göstermemiş, küçük, marjinal bir grup olarak kalmıştır.

Milliyetçilik, her zaman dinin yanında olmuştur. Milliyetçiliği dinin bir mezhebi gibi ele almak daha

doğrudur. Çünkü tüm milliyetçilikler kendilerini tanrısal göstermiş veya tanrı tarafından seçildiklerini belirtmişlerdir. Bu yönleriyle diğer toplumlardan, halklardan ayrıcalıklı bir konumu teşkil ederler. Milliyetçiliklerin bu kadar savaşımlara yol açmış olması da bu özelliğinden dolayıcıdır.

Bu anlayışın altı biraz eşildiğinde görülmüştür ki, hiyerarşik devletçi toplumun anlayış ve yaklaşımıdır. Egemen kesimler, kendi farklılıklarını korumak için bunu tanrısal bir kisveye büründürmüşlerdir. İlk dönemlerde egemenler bizzat tanrının kendisi, yardımcısı, gölgesi iken giderek toplumsal gelişmeye paralel olarak bu da değişmiştir. Ancak yaklaşımın özü değişmemiştir. Egemenler kendi çıkarlarını halkın çıkarı gibi göstermiş, bunu da tanrısal bir kisveye büründürmüşlerdir. Yahudilerin tanrının seçilmiş kulları olmaları, Türklerin bozulmuş dünya düzenini yeniden sağlamak için tanrı tarafından seçilmeleri, Alman milliyetçiliğinin kendisini tanrının ruhu ve kılıcı gibi göstermesi bu durumla bağlantılıdır.

Egemenler, kendi çıkarlarını daha iyi korumak için yerel hakim güçle birleşmiş, kendilerini ona yakın göstermişlerdir. Bu durum onlar için bir iktidar olanağı yaratmıştır.

Bu durum en fazla İslam etkisinde kalan Ortadoğu'da geçerlidir. Her halk kendini bir yerden Arap-

lara, oradan da Muhammed sülalesine bağlamak ister. Bu onlarda bir ayrıcalık olarak kabul edilir. Bu yüzden İslamlaşma Araplaşmayla iç içe gelişir. Araplar Kavm-i Necip (Kutsal kavim) görüldüklerinden egemenler, çıkarlarını Araplaşmada bulmuşlardır. Ortadoğu halkları arasında şeyhlik kurumunun bu kadar güçlü olmasının bununla bağı vardır.

İslamlığı kabul eden Türk egemen kesimleri kısa süre içinde islamiyeti kendi çıkarlarına uyarlamış, bunu da Türk-İslam sentezi adıyla geliştirmiştir. Bunun dışında herhangi bir yolla Ortadoğu'da hakim olmanın imkanı yoktur. Aynı şey, Şii tarzında da gelişse Farslar için de geçerlidir. Şiilik bir anlamda Fars-İslam sentezidir.

Kürt-İslam sentezi tüm bunlardan daha siliktir. Kürt egemen kesimi kendi başına iktidar olamadığından, dış güçlerin uydusu olmayı aşmamıştır. Bu anlamda geliştirdikleri milliyetçilik veya dincilik olsun, bağlı bulundukları, egemenliğinde yaşadıkları kesimlerin milliyetçiliği ve dinciliğidir. Bu yönüyle özgün bir Kürt-İslam sentezinden bahsetmek mümkün değildir. Daha çok işbirlikçilik, kendine yabancılaşma üzerinden gelişen bir milliyetçilik ve dinciliktir.

Osmanlı imparatorluğu döneminde, bu durum ciddi sorunlara yol açmaz. Kürt egemen kesimi Osmanlılarla anlaştıklarından çı-

karları belli ölçülerde güvence altına alınır. Ayrıca Osmanlıların İslamın halifesi olması da bunda rol oynar. İslam olan Türk egemenleri ile İslam olan Kürt egemenleri arasında çıkar çatışması olmadığı gibi çıkarları uyumuş, çakışmıştır.

Bu durum Osmanlıların Batı karşısında toprak kaybetmesine kadar devam eder. Yani 1800'lü yıllardan sonra, Avrupa'da toprak kaybederek gerileyen Türk egemen kesimleri, Kürdistan'a yönelirler. Bu Türk egemen kesimi ile Kürt egemen kesimlerini çatıştırır. Çıkarlarını korumak isteyen Kürt egemenleri kendi çıkarlarını Kürt halkının çıkarları gibi gösterip halkı ayaklandırırlar. Bu, Kürt halkını katliama götürmekle sonuçlanır. Bu yüzden 1800'lü yıllar Kürtler açısından kanlı yüzyıllar olur. Kürt halkı bir yandan dış güç olan Osmanlılar, diğer yandan da Kürt egemenleri tarafından sömürülür. Her iki güç de Kürt halkını kullanır. Halk adeta iki arada bir dereye kalır. Önderlik buna 'Kürt Kapanı' dedi.

Bedirhan Bey isyanına kadar Kürt isyanlarına ağalar, mirler önderlik eder. Şeyhler o döneme kadar Kürt toplumu üzerinde egemen ve hakim güç olmadıkları gibi, ağa ve mirlerin gölgelerinde kalmış, ikinci düzeyde rolleri olmuştur. Bedirhan Bey isyanının bastırılmasından sonra Kürdistan'da bir otorite boşluğu oluşur. O zamana kadar toplumsal çatlaklıklarda kalan ve

Kürt İslam Sentezi

oralarda örgütlenen şeyhler birden ortaya çıkıp ön plana geçerler. Bundan sonra Kürdistan'daki temel otorite şeyhler olur. Bu durum şeyhlere hem dini, hem milli bir rol atfeder.

İlginçtir, Nakşibendiliğin Kürdistan kolu olan, Mevlana Halit'in geliştirdiği ve kendi adıyla anılan Halidiye kolu da bu dönemde gelişme gösterir. 1300'lü yıllarda kurulan bir tarikat olmasına rağmen Nakşicilik bu dönemde Kürdistan'da gelişme imkanı bulur. Bu aynı zamanda emperyalist güçlerin Kürdistan içlerine ellerini uzattıkları, kendilerine bağlı, yapay güç odaklarını oluşturdukları bir sürece denk gelir. Bu sürecin ilişki ve ittifakları oldukça karışık, muğlak ve griftir.

Kürt-İslam sentezinin geçmişi farklı olmakla beraber, siyasal bir aktör olarak öne çıkmaları bu döneme denk gelir. Bu da şunu gösteriyor ki, Kürt-İslam sentezi dışarıdan yaratılmış ve Kürt toplumuna dayatılmıştır. Bu konuda Kürt halkının dini duyguları kullanılmıştır. Bu yüzden Kürt halkının çıkarlarıyla fazla bir ilişkisi yoktur. Daha çok dış güçlerin bekçiliği veya acentacılığı gibi gelişmiştir. 20. yüzyıl isyanlarının önemli bir kısmına bu kesimlerin öncülük etmesi bununla bağlantılıdır.

Kürt halkının ister iç, ister dış egemenlere karşı her dönem tepkisi olmuş, fırsat buldukça bu tepkisini

isyanlar biçiminde sınıflı uygarlık tarihi boyunca sürekli göstermiştir. Bu durum sadece Kürt halkı için değil, diğer halklar için de böyle olmuştur. Bu ise özünde demokratik komünal değerlerin sınıfçı, devletçi uygarlıkla çatışmasını ifade eder. Halkların sürekli iktidardan uzak durmaları, kendilerini sosyal yaşamlarına vermeleri ve sosyal yaşamda halklar arasında sorunların yaşanmaması da bu gerçeklikle bağlantılıdır.

İşte Kürt egemenleri, çıkarları tehlikeye girdiğinde veya başka bir güçle çıkar çatışmasına girdiklerinde halkın bu tepkisini takrik etmiş, kışkırtmış, kendi çıkarlarına uygun kullanmışlardır. Bunu en fazla yapanlar da Şeyhlerdir. Daha doğrusu Nakşi şeyhleridir. Kürt egemen kesimleri arasında Nakşiciliğin bu kadar güçlü olması da bu özelliğinden dolayıdır.

Birinci Dünya Savaşı'nda hem Türk, hem de Kürt egemenlerinin çıkarları tehlikeye girdiğinde Pan-Osmanlılık adı altında ittifak yapmış, çıkarlarını öyle savunmuşlardır. Pan-Osmanlılık ne Türk halkının ne de Kürt halkının anlayış ve çıkarlarını yansıtır. Aksine bu halkları kendi çıkarları uğruna kullanmadır. Pan-Osmanlıcıların giderek Alman Devleti'nin yanında savaşa girmeleri de bunun açık ifadesidir. Kürt-İslam sentezinin ve Türk-İslam sentezinin öncüleri kabul edilenler, Pan-Osmanlılık adı altında

birleşmiş, egemen ulus olan Alman ulusunun çıkarlarını savumuşlardır. Yine bu kesimlerin Almanlar tarafından kurulan bugünkü MİT'in ilk hali olan Teşkilat'ı Mahsusa'nın üyeleri olmaları da bu durumu açıklar. Kürtlerin cephesinden bu işin başını çeken Saidi Kurdi (Nursi) iken, Türklerin cephesinde ise Enver ve Talat Paşaların öncülük ettiği İttihat ve Terakkicilerin tümüdür.

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanların, dolayısıyla Osmanlıların yenilmesi bu kesimlerin çıkarlarına büyük darbeler vurmuştur. Bu yenilgi giderek bir dağılmayı getirmiştir.

Bu güçler, hilafet yanlısı bir tutum takınarak M. Kemal önderliğinde gelişen Kurtuluş Savaşı'na katılmadıkları gibi karşıt bir tutum takınmışlardır. Anadolu ve Kürdistan'ın birçok yerinde 'din elden gidiyor' adıyla halkı M. Kemal'e ve cumhuriyete karşı kıskırtmışlardır. Bu anlamda halkların egemenlere olan öfke ve tepkilerini birkez daha kendi rotalarına, mecralarına akıtmışlardır. Cumhuriyet sonrasında gerek Türkiye'de, gerekse de Kürdistan'da gelişen isyanlarda bu anlayışın etkisi güçlüdür.

Buradan hareketle, cumhuriyetin halklara katliama varana dek geliştirdiği baskıları haklı görmek, meşru göstermek veya aklamak gibi bir durum yoktur. Yeni kurulan cumhuriyet, demokratikleşerek

halkların kimliklerini ve değerlerini tanımak yerine erkenden tutuculaşarak oligarşikleşmiş ve baskılara yönelmiştir.

Cumhuriyetin oligarşikleşmesinde hatta giderek faşist bir karakter kazanmasında özellikle İttihat-Terakki zihniyetinin ve ekibinin payı belirleyicidir. Her ne kadar M. Kemal devletin başı olsa da etrafını saran ekip asıl politikaları belirleyendir, asıl güçtür.

İkinci Dünya Savaşı ve giderek gelişen sosyalizm mücadelesi din eksenli siyaset yapanlara olan ihtiyacı artırır. ABD'nin başını çektiği yeni hegemonik güç, sosyalist mücadeleyi durdurmak için yeşil kuşak ve liberal politikaları uyguladı. İkinci Dünya Savaşı'ndan oldukça yıpranmış olarak çıkan Avrupa'da ABD'nin bu yaklaşımını ve öncülüğünü kabul ettiğinden bu politikayı olduğu gibi uygular. Yaşadığı sıkışmışlıktan kurtulmak için Türkiye de bu politikaya balıklama dalar. Yaklaşık yirmi yıl iktidardan uzaklaştırılan ve tehlike olarak görülen bu Pan-Osmanlıcılar, kutarıcı olarak devreye girerler. Menderes'i destekleyerek kaybettikleri iktidarı yeniden alırlar.

Bundan sonra oligarşik cumhuriyetle Kürt-İslamcılarla, Türk-İslamcıların ittifakı olan Pan-Osmanlıcılar arasında iktidar mücadelesi devam eder. Hangi güç zor duruma düşerse, durumunu düzeltmek için halkın iktidara olan öfke

Kürt İslam Sentezi

ve tepkisini kendi çıkarları için kullanmıştır. Yoksa yaşanan iktidar mücadelelerinin hiçbirinde halkların çıkarları yoktur. Türkiye'deki laik-antilaik çatışması tamamen bu çatışmanın yansımasıdır.

Burada Kürt olanlar, kendi Kürt kimliklerini inkar etmiş, bundan uzaklaşmış, halkına yabancılaşmışlardır. Bu anlamda Türk-İslamcılığının uşaklığı yapmışlardır.

PKK öncülüğünde gelişen halkların özgürlük mücadelesi, hem oligarşik cumhuriyetçileri, hem de neo Osmanlıcıların çıkarını sarstığından her iki kesim de PKK'ye karşı birleşmiştir. Kürt halkının dini duygularını da kullanarak yeniden Kürt-İslamcılar öne çıkarılmıştır. Devlet, Özgürlük Hareketi'ni bu güçlerle barajlamak istemiştir. Zaten PKK gündem olunca her iki güç de birleşmiştir. Bu güçler de Hizbullah tarzında sahte örgütlemelere giderek, özgürlük ve demokrasi arayanları satırlarla doğramış, bir kontra örgüt olarak halka karşı kullanılmıştır. Diğer yönüyle koruculuğun gelişmesi için de büyük çabalar harcamışlardır.

Kürt-İslam sentezinin işbirlikçilik ve ihanetçilikten başka hiçbir siyasal değeri yoktur. Tamamen ege-men devlete teslim olmuş, onun kapıkulu askeri gibidir. Çünkü bu güçlerin mayası devlet tarafından karılmıştır.

Günümüzde AKP içinde örgütlenen Abdulkadir Aksu, Mir Dengir

Fırat, Cüneyt Zapsu, Zeki Ergezen, Mehmet Metiner, Altan Tan, Melik Fırat, Hüseyin Çelik olmak üzere bu eğilimin temsilcileridir. Bunlardan değil Kürt halkının çıkarını savunmak, Kürt halkına düşmanlık yapmanın ötesinde bir şey bekle-nilemez.

Başta da belirttiğimiz gibi milliyetçilik dinin bir mezhebidir. Bunun ilkel olması o mezhebin de ilkel olmasını getirir. Zaten gelişen de odur. PKK'ye karşı defalarca Türk Devleti'yle anlaşarak savaşmaları da bu özelliklerinden dolayıdır. Bu da Kürt İslam sentezinin başka güçlerin maşası veya paralı askerleri olduğunu gösterir.

İktidar mücadelesinde iktidar blokları arasındaki mücadeleyi, demokrasi mücadelesi olarak görmek, büyük bir yanılgı ve tarihi bir hatadır. Bu güçler iktidar için birbirleriyle çatışırlar, gerektiğinde halk güçleriyle ittifak da kurarlar. Ancak çıkarları tehlikeye düştüğünde, ittifakı bozup halka yönelmeleri en temel karakterleridir. Türkiye tarihi bunu defalarca göstermiştir. Halk muhalefeti, özgürlük eğilimi geliştiğinde bu güçler kendi içlerindeki çatışmayı bir tarafa bırakıp, bu eğilimi tasfiye etmede birleşmişlerdir. Türk İslam sentezcilerinin bu durumunu anlamak mümkündür. Ancak Kürt İslam sentezcilerinin bu durumu işbirlikçilik ve ihanet dışında neyle açıklanabilir?

L-I

Laboratuvar: Bilimsel araştırmalar ve incelemeler için, gerekli teknik malzemenin bulunduğu, fiziki koşulları deney ve benzeri çalışmalara uygun olan mekânlara laboratuvar denir. Daha çok tıp, fizik, kimya, matematik, geometri, astronomi çalışmalarına ilişkin kurulan laboratuvarlar akla gelmektedir.

Sosyal bilimler açısından da pek çok ezelliği kendinde barındıran proto-tipler için de kullanılır. Örneğin Irak, Ortadoğu için bir laboratuvardır. Etnik yapısı, dini-mezhepsel ezellikleri, sosyal yapısı, tarihi dokusu vb yönleriyle böyle değerlendirilebilir. Bu yönüyle de buradaki herhangi bir projenin gerçekleşmesi, tüm Ortadoğu için de geçerli olabilir.

Lahey Adalet Divanı: Uluslararası adalet divanı olarak ta bili-

nir. Merkezi Hollanda'nın Lahey kentindedir. Birleşmiş milletlerin yargı organıdır. BM genel kurulundan ve BM Güvenlik Konseyinden seçilen ve değişik ülkelerden olan (O ülkelerin hukuk sistemlerini temsil için) 15 yargıcı vardır. Uluslar arası uyurşmazlıklara veya BM antlaşmalarında ve yürürlükteki uluslararası antlaşmalarda belirtilmiş konularla yetkilidir. Uluslararası Adalet Divanı statüsü, BM antlaşmasının(BM şartı) ayrılmaz bir parçasıdır. Adalet divanının çalışma esaslarını belirler. BM genel kurulu ve güvenlik konseyi bir listeden görev yapacak çeşitli uyruklu 15 hkimi seçerler. Divanda her ülkeden ancak bir hakim bulunur. Seçilen hakimler 9 yıl görev yapıp bu süreç içinde diplomatik haklardan yararlanırlar. Divanda alınan kararlar, kendisinin yetkisini tanı-

Laiklik

yan devletler için geçerlidir. Divan toplantılarında bir antlaşmanın yorumu, devletler hukukunu ilgilendiren her konu, milletler arası bir antlaşmanın çiğnenmesi ile ilgili konular, antlaşmanın bozulmasından dolayı doğacak olan tazminatın şekil ve miktarının tespit edilmesi gibi görüş ayrılığı olan konulara bakılır, karar alınır. Divanda antlaşmaya varılamayan konularla ilgili, devletler başvurabildiği gibi BM anayasasının divana başvurabilmesi için izin verdiği kuruluşlarda istekte bulunabilirler. BM'nin bir kuruluşu olan divan, bütün anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümünü sağlamaya çalışır, çarelerini ilgili devletlere bildirir.

Laiklik: Laiklik; kavram olarak din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlanır. Daha çok da ortaçağ Avrupa'sında kilisenin dini dogmatizmi hakim kıldığı bir ortamda Rönesans ve bağlantılı olarak Reform ile gerçekleşen bir süreçtir. Papalığın neredeyse Avrupa'nın tümüne hakim olan ve her alandaki tekelciliğini kırmayı amaçlayan Reform hareketleriyle kilise, millileştirilir. Böylelikle Papalık düzeyinde bir dini tekel aşılmış olur. Yine Rönesans düşünce tarzıyla dönem insanında gelişen bilime yönelim, dini düşüncenin gücünü zayıflatacaktır. Bu etkenlerin bileşik etkisi, kilisenin yaşamın her alanındaki gücünün azalması

olacaktır. Bunun devletlerin yönetilmesindeki izdüşümü de kilisenin devletin yönetim işlerine karışması gerektiği şeklinde olacaktır. İşte kendi döneminde daha çok dinin devlet işlerine karışmasını engellemeyi amaçlamaktan doğan laiklik ilkesi, sonraki dönemlerde daha çok devletin din işlerine karışmaması şeklinde yorumlanacaktır. Tüm bunlara rağmen yine de laiklik anlayışı, tartışmalı bir kavram olma özelliğini korumaktadır. Laiklik hususunda en gelişkin gibi görünen Avrupa toplumlarında gerçekleşen haliyle bir tanıma kavuşturduğumuzda bile, özünden uzaklaşmış, içi neredeyse boşaltılmış bir laiklik ilkesiyle karşı karşıyayız.

Laikliği gerçekleştirmiş biçimiyle tanımlarsak; Din işlerinin devletin resmi işleri durumuna gelmesi ve dinsel öğretinin toplum üzerindeki ideolojik-politik kurumlaşmasına karşı, burjuvazinin sınıf çıkarlarına hizmet edecek tarzda yeniden düzenlenmesidir. Burjuvazi her ne kadar "*din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması*" olarak adlandırırsa da, özünde laiklik ilkesi pratik uygulama alanında sadece kilisenin toplum üzerindeki her türlü ortaçağ despotizmini ve denetimini tümüyle ortadan kaldırmak yerine, onu kısmen kırmaya dönük bir çıkış olarak işlev görmüştür. Yani laiklik ilkesi, dinin devlet üzerindeki etkisini tamamen kırma yerine, burjuvazinin, devleti kendi çıkarla-

rı doğrultusunda yeniden yapılan-
dırması ile sınırlı kalmıştır. Önder
APO; **"Yeni toplumun doğuşunda
en zor aşama, dogmatizme karşı
verilen bilim savaşıdır. Laiklik, bu
savaşın siyasal yönüdür."** değer-
lendirmesini yapmaktadır. Buna
göre, ilk toplumsal yapılanmada ve
ilk devlet şekillenmesinde teolojik
düşüncenin ve dolayısıyla çok katı
dogmatizminin hâkimiyeti, giderek
çok tanrılı dinlerle daha da kök sal-
an ve tek tanrılı dinlerle doruğa çı-
kan inanç geleneğinin bilimsel fel-
sefe ile aşılması anlamına gelmek-
tedir. Dönemin kendi koşulları
içinde, sosyoloji biliminin fazla ge-
leşmediği dikkate alındığında,
devlet ve toplum tahlilleri yapıl-
maktan ziyade, kiliselerin katı dog-
matik uygulamalarına karşı, bilime
dayanan, doğa ve evren üzerindeki
bilimsel çıkışlar bile çok katı bir
cezalandırmaya tabi tutulmaya yet-
miştir. Bu konuda birçok bilim
insanının cezalandırıldığını, idam
edildiğini, sürgüne gönderildiğini
ve bilimsel çıkışlarını inkâra zor-
landıkları bilinmektedir. Bunların
en çarpıcı örnekleri Helen ve Roma
uygarlıklarında yaşanmıştır. Sokra-
tes'in idamı, Bruno'nun kazığa bağ-
lanarak yakılması, Galileo'nun,
"dünyanın yuvarlak ve dönmekte
olduğunu" ileri sürmesi ve bu ne-
denle tanrıya karşı gelme gerekçe-
siyle, geçkin yaşına rağmen, engi-
zasyon mahkemesinde yargılanma-
sı bu durumun en bilinir örnekle-

rindendir. Yine Hallacı Mansur'un
"en-el hak" demesi, tanrıyı yadsı-
ması anlamında görülmüş ve de-
risinin yüzülmesine neden olmuş-
tur. Vahşete varan bu uygulamala-
rın yaşandığı bir ortamda laiklik
ilkesinin, devleti tümüyle hedef-
lemesi fazla mümkün olmamakta-
dır. Ama bir gerçek var ki, o da, bü-
yük bedellere rağmen bilim savaşı-
nın giderek geliştiğidir.

Dogmanın devletle bütünleştiği
bir ortamda sadece dogmalarla uğ-
raşmak ve onu aşmak ve de bunu
laiklik olarak tanımlamak eksik bir
değerlendirme olacaktır. Dini dog-
malar devlette vücut bulmuştur.
Devlet ve din işlerini birbirlerinden
ayrı ele alıp değerlendirmek, birey
ve kimliğini ayrı ele almaya çalış-
maya benzer. Halbuki birey kimli-
ğiyle vardır ve kimlik de bireyi ta-
nımlar. Devlet kurumunun kendisi
dini bir kurumdur. Dini düşünce-
nin, öncesi mitolojik düşüncenin
bir yaratımıdır. Devleti yaratanların
kendisi din adamlarıdır, yani ra-
hiplerdir. O nedenle tüm devletler
teokratiktir. Bu çerçevede, laiklik
adına yapılan sadece kişinin kimli-
ğiyle uğraşmak değildir ve olma-
malıdır. Devletin kimlik şekillen-
mesi Sümer rahiplerinin tapınakla-
rıdır. Tapınakların dinsel öğretileri
devletin ideolojik kimliğidir ve
devlet bu kimlikle var olmuştur.
Devleti kimliğiyle bütünlüklü he-
deflemek laikliğin özünü oluşturu-
maktadır.

Doğmaların kuşatması altındaki toplum her yönüyle şartlandırılmıştır. Sosyal yaşamın kırmızı çizgileri olarak belirlenmiştir. "Bütün kullar tanrının hizmetçisidir." Dolayısıyla bütün insanlık "tanrının evi" sayılan kilisenin hizmetkârları sayılmaktadır. Devlet ve kilise ikilisi gökteki tanrının yeryüzüne inmesidir. Devleti yöneten kral, aynı zamanda bir tanrıdır. Tanrı krallar dönemi devletin oluşum gerçekliğini gösterir. Tanrı-kral kanun koyucudur, mutlak hâkimdir, insanlar onun kölesi ve itaatkâridir. Çok tanrılı dinlerde krallar tanrının kendisi iken, tek tanrılı dinlerde ise peygamberler ve sonrasındaki dini makamlar tanrının yeryüzündeki temsilcisidir. İmparatorlukların dini devletin resmi ideolojileri olarak kabul etmeleri ile başlayan süreç, insanlık için her bakımdan tam bir yıkım olmuştur. Devlet-kilise ve imparatorluk-papa egemenliği toplumsal yaşamın her alanına el atarak mutlak hâkim gücü haline gelir. Bu anlamda Önder Apo **"devlet ve kilise her şeydir, insanlar ise hiçbir şeydir."** belirlemesini yapmaktadır. Artık her anlamıyla devlet ve kilise despotizmi kendisini kurumlaştırmaktadır. Ekonomik anlamda sömürü, siyasi anlamda hâkimiyet, askeri anlamda baskı, işkence ve zor olarak şekil bulmaktadır. Toplum buna göre şekillendirilir ve şartlandırılır. Zihniyet yapılanması, hukuk sistemi, eğitim kurumları,

siyasal yapı, sosyal yaşam, kısacası toplumsal sistem buna göre düzenlenmiştir. Sümerlerden başlayarak gelen bu dogma devlet geleneği günümüzde de kendini inceleterek sürmektedir. Böylesi koşullarda yeni bir toplumsal çıkışı gerçekleştirmek, toplumun zihniyeti egemenlerce adeta istila edildiğinden sanıldığından da zordur. Yeni bir topluma doğum yaptırmanın en zor yönünün dogmatizmle savaş olduğunu ve laiklik mücadelesiyle toplumun zihniyetine ket vuran dogmatizmin zincirlerinden kurtulmak olduğunu vurgulayan Önder APO: **"Dogmatik devlete kökünden karşı çıkılmadıkça, gerçek bir laiklik mücadelesinden bahsedilemez."** demektedir.

Gerçek laiklik; özü dogmatizm ve dini olan devleti gerçek anlamda karşıya alıp, onunla mücadele etmekle olur. Devletin özünde teok-rasi vardır, bu yönüyle de kendini insanların kafasında kutsal ve olmazsa olmaz kılar. Devlet de yaşamın her yerindedir, o bir zihniyettir, yaşam tarzıdır, parçalanmış toplumdur vb. bu anlamda gerçek anlamda laiklik, geline aşamada insanlığın başına bela olmuş olan devlet kurumunu hedeflememektir, ona karşı mücadele yürütmektir, onun özneleştiren-nesneleştiren zihniyetinden uzak durmaktır. Bu sapkın zihniyetin ve ona dayalı yaşamın alternatifi olan ahlaki ve politik toplumun demokratik ve ko-

münal olan değerlerine göre yaşamaktır. Avrupa laiklik anlayışı devletten kopuk olmadığından, devletçi sistemden kopmayı hedeflemediğinden gerçek bir laiklik değildir. Daha çok pratik yönü önde olan bir anlayıştır ki bu da esasında kandırmacadır. Gerçekte ise devletin dini maskelemeleri sürmekte ve devlet dini tüm şeylere karışmaktadır. Din ve din bu nedenle birbirinden asla ayrı ele alınamayacak şeylerdir.

Lanet: Toplumda tüm kötülüklerin yüklendiği, olumsuzluğun, kötülüğün, pisliliğin anlam bulduğu kavramdır. Toplumda beddua olarak kullanılması da bu içeriğinden gelir. İşlerin ters gitmesi durumunda halk arasında kullanılan 'lanetlenmiş, uğursuzlanmış' kavramı da bu gerçeği dile getirir.

Lanet kelimesi de kutsallık gibi insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumsallığı geliştirici şeyler kutsallanıp yüceltilerek olumlulaşırken, toplumsallığı bozan şeyler ise lanetlenerek kötülenip aşağılanmıştır. Bu yönüyle aşağılık olan durumları ifade eder.

İnsan ahlakının bu ikilemin çatışması veya mücadelesi üzerinden geliştiğini söylemek mümkündür. Bu iyilik ve kötülük gibidir. Kutsallıklar iyiliği temsil ederken, lanetler de kötülüğü temsil eder. İşte bunların mücadelesi insanın ahlakını oluşturur.

Lanet kavramının tarihsel arka planı çok güçlüdür. Tüm ilahi ve diğer dinler bu konu üzerinde oldukça durmuştur. Hatta dinlerden önce insan hafızasının ilk kodlarının bunlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İnsan toplumsallığı ve bilinçli emeğiyle insan olmuştur. Bu anlamda toplumsallığı, emeği ve bilinci kutsallaştırarak yüceltmıştır. Bunları bir özellik olarak totemine yüklemiştir. Bunlardan uzaklaştığında ise lanetlendiğini, kötülenildiğini, alçaldığını hissetmiştir. Mesela klanın totemine saygısızlık bir lanetlenme gerekçesi olabilir. İnsan kurban etmenin asıl nedeni, totemin kendilerine verdiği nimetlere şükran bildirmektir. Bunun yapılmaması durumunda totemin kızaacağı ve toplumu cezalandıracağı düşüncesi egemendir. Bu konuda çok fazla mitolojik anlatım vardır. Lut peygamberin hikayesi böyledir. Tanrılarına sırt çeviren halkı lanetlenmiştir. Hatta Lut'un karısı bile tanrıya sırt çevirdiği için lanetlenmiş ve taş olmuştur. Bu konuda en belirgin örnek Sodom ve Gomara'dır. Tanrının yolundan sapıp her türlü kötülüğe bulaştıklarından tanrı tarafından bu iki şehir lanetlenerek cezalandırılmış ve yok edilmişlerdir.

Bu mitolojik hikayelerin sosyolojik değeri çok yüksektir. Çünkü gerçeğin mitolojik anlatımlarıdır. Sınıflı toplum öncesinde Neolitik

Latin Amerika

dönemde insanlar mal biriktirmez, birikime büyük bir günah olarak bakarlar. Oluşan fazlalıklar da bayram ve törenlerde yeniden halka dağıtılmış veya tanrılara sunulmuştur.

Ancak sınıflı toplumla birlikte bu kavram da gerçek özünden boşaltılmış, ters yüz edilmiştir. İnsanın kutsallıkları lanet, lanetleri kutsallık gibi gösterilmiştir. Örneğin sınıflı toplumla birlikte mal biriktirmek kutsallık olarak kabul görmüştür. Benzer çok fazla örnek vardır. Neolitik dönemde kadın, kutsallıkların başında gelirken sınıflı toplumla birlikte en lanetli duruma getirilmiştir. Doğuştan suçlu ilan edilmiştir. Bu öyle bir hal almıştır ki, fazlalık, kirli ve lanetli denilerek kız çocukları diri diri mezara gömülmüşlerdir. Kadının yücelmesinde temel bir rol oynayan doğaya yakın biyolojik yapısı, sonradan kötülüğün fitne ve fesadın nedeni görülerek öyle yaklaşıl-
L

mıştır. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak insanın ahlakını oluşturan bu kavramlar, sınıflı toplumla beraber bir kırılmaya, anlam yitimine, kaybına uğramışlardır. Bu aynı zamanda ahlaktan kopmak da oluyor. Yeniden özgür ve demokratik toplum ahlakına dönmek için bu anlam kırılmalarını düzeltmek gerekir. İnsanın bilinci-
L

bununla çelişen şeyler de laneti oluşturmaktadır.

Latin: İtalya'da Latium olarak bilinen bölgenin halkına verilen isim olarak bilinir. Bu bölge halkından olan kimseye verilen addır. Roma egemenliği ile gelişen ve merkezi bir rol oynamasından dolayı geniş bir coğrafyaya yayılması sonucu bu coğrafik kavram Latince dil sınırlarına kadar genişleme göstermiştir. Latin alfabesinin de ismini bu kavramdan almasından dolayı, Latince dilinin yayıldığı alanlara verilen isimdir. Latin halkları olarak bilinen İtalyanlar, Fransızlar, İspanyalılar ve Portekizliler aynı dil kökeninden olmaları ve Latin alfabesini kullanmalarından dolayı Latin halkları olarak bilinirler. Bu halkların dil ortaklığı Latince dilidir. Latince'den türeyen dilleri kullanan halklar, Latin veya Latin halkları olarak adlandırılmaktadır.

Latin Amerika: Latin dilleri konuşan Amerika kıtası ülkeleri ve çevrelerine verilen addır. Tanımı üzerine kesin bir fikir birliği yoktur. Araştırmacılar bölgeyi farklı tanımlamaktadırlar. Bazı araştırmacılara göre ABD'nin güneyindeki tüm ülkeler Latin Amerika'dır. Bu durumda Fransızca, İspanyolca, Portekizce konuşan tüm Orta ve Güney Amerika ülkeleri bu sınıflandırmada değerlendirilebilir. Coğrafik olarak 20 ülkeden oluşur. Kü-

çük devletlerin eklenmesiyle sayı 32 ye çıkar. Latin Amerika ülkeleri arasında çok sayıda birleşme çabası oldu, ancak bu çabalar pek sonuç vermemiştir.

LENİN, Vladimir İliç Ulyanov: (1870-1924) 22 Nisan 1870'te Sibirya'nın Simbirsk kasabasında orta halli bir ailenin çocuğu olarak doğar. Ailesi küçük bir memurdur.

Avrupa'yla ilişkilenererek Rusya'yı değiştirmek isteyen Çar, halk üzerinde büyük bir baskı mekanizması kurar. Özellikle köylü kesimine yönelik baskısı daha yoğun ve şiddetlidir. Çar'ın bu durumuna karşı başta köylüler olmak üzere kimi aydınlar arasında tepki hareketleri gelişir. Bu tepki hareketine Narodnikler denen kesimler öncülük ederler. Çar'a karşı birçok eylem geliştirirler. Lenin'in büyük ağabeyi de bu grup içinde yer alır ve Çar'a suikast girişiminden tutuklanarak cezaevine konur. Daha sonra idam edilir. Bu durumun Lenin üzerindeki etkisi büyük olur. Bu yüzden daha küçük yaşta Çar karşıtı mücadeleye, devrimci mücadeleye ilgi duyar.

İlk ve orta eğitiminden sonra Kazan Üniversitesi'nde hukuk öğrenimine başlar. Üniversite'de iken Mark'ın kitaplarını okumaya ilgi duyar. Plekhanov öncülüğünde Rusya'da giderek gelişen Marksist-sosyalist düşüncüyü benimser. Kazan Üniversitesi'nde öğrenci iken

1887 yılında tutuklanır. Cezaevinde iken devrimci düşünce ve sosyalizm üzerinde yoğunlaşır. Cezaevinden çıktıktan sonra yeniden okula devam eder ve 1891 yılında okulu bitirir. Kazan'da bir süre serbest avukat olarak çalışır.

Plekhanov'un takipçisi olur. Rus Marksistleri arasındaki tartışmalara katılır. Algılama ve kavrama yeteneğiyle kısa sürede sıvrilir. Artık kendisini tümünden işçi köylü sınıfının kurtuluşuna adar. Ancak kısa sürede tutuklanır ve Sibirya'ya sürgün edilir. Bir süre orada kaldıktan sonra serbest bırakılır. Ancak hemen ardından yeniden tutuklanır. İçerideyken Rusya'da daha fazla kalmanın bir anlamının olmadığı, devrimci düşüncenin gelişmesi için yurt dışına çıkmak gerektiği düşüncesine ulaşır. Cezaevinden çıktıktan sonra 1900'de yurt dışına çıkar. Önce Zürih'e, oradan Londra'ya geçer. Sonra Cenevre'ye döner. Yurt dışında Marksist teorinin önde gelenleriyle tartışır. Marksizmin Rusya koşullarına nasıl uyarlanabileceği üzerinde yoğunlaşır. Bu anlamda Marksizmi özünden saptıran anlayışlarla yoğun mücadele eder. Ama ağırlıkla Rusya'daki saptırıcı, içini boşaltıcı anlayışlarla mücadele eder. Bunun başında da Rus popülizmi ve küçük burjuva ekonomik romantizmi gelir. Bunların yanında Marksizmi, determinist, nesnelci ve evrimci tarzda ele alan anlayış ve

LENİN, Vladimir İliç Ulyanov

bu anlayışların değişik versiyonlarına karşı çıkar. Köylülükteki devrimci potansiyeli görmesi, köylülüğün bilinçlendirilerek bu özün açığa çıkartılması durumunda devrime radikal bir öncülük edebileceğini düşünmesi, en büyük öngörüsüdür.

1898'de kurulan Rusya Sosyal Demokrat Partisi'ne üye olur. Ancak 1902'deki kongrede yaşanan düşünce ayrılıklarından dolayı kendi fraksiyonunu örgütler. Lenin'in düşüncesi kongrede azınlıkta kaldığı için kendilerine Bolşevikler denir. Rusya'da iç karışıklıklar, Çar'ın baskıları arttıkça faaliyetlerini yoğunlaştırır. 1905'te başarısız bir devrim girişiminde bulunur. Lenin bu başarısız girişimden sonra tekrar yurt dışına çıkarak Paris'e gider. Bu yenilgiyi derinliğine analiz eder. Yenilgilerin nedenlerini tespit etmeye çalışır. Bunları da aşacak bir çalışmaya yönelir. 1912 yılına kadar Paris'te kalır.

Sürgündeyken çalışmalarına ara vermeden devam eder. Rusya içindeki Bolşeviklerle ilişkisini kesmez. Kurduğu Iskra (Kıvılcım) gazetesıyla düşüncelerini militanlara ulaştırır. I. Dünya Savaşı'nda Bolşevikler iç savaş çıkararak Çar ordusunun yenilmesinde önemli bir rol oynarlar. Savaşın sonuna doğru, Rusya'da devrim koşullarının olgunlaştığını düşünerek 1917 Nisan'ında ülkesine döner. Daha sonra 'Nisan Tezleri' olarak kaleme

alın kitaplaştırdığı düşünceleri Bolşevik militanların el kitabı olur. Bunun yanında aynı yıl kaleme aldığı ve emperyalizmi tahlil ettiği 'Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşamasıdır' adlı değerlendirmesi de öyledir. Savaşta yenilen Çar'ın yerine içinde her türden kesimlerin olduğu Kerenski yönetiminde geçici bir hükümet kurulur. Bu hükümet kısa sürede gerici yüzünü gösterir. Kimi kesimlerin Kerenski hükümetiyle uzlaşma düşüncelerine karşılık Lenin, 'bütün iktidar Sovyetlere!' sloganıyla Kerenski hükümetine karşı da mücadele kararı alır. Yaklaşık altı aylık bir mücadeleden sonra 26 Ekim akşamı, geçici Kerenski hükümetinin merkezi durumundaki Kışlık Sarayı baskınıni geliştirir. Bu baskınla hükümeti iktidardan düşürür. 'Sosyalist toplumu kurmaya başlıyoruz' diyerek ölünceye kadar çalışmalarına devam eder. 21 Ocak 1924 yılında 54 yaşında iken ölür.

Devrimi rotasından saptırmadan doğru yürütmek büyük beceri ister. Özellikle küçük burjuva anarşistlerinin bir an önce komünizme geçmeyi dayatmaları oldukça zorlayıcı olur. 1920 yılında yazdığı 'Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığıdır' adlı kitabı, tarihsel materyalizmin pratiğe uyarlanmasında yaşanan siyasal sorunlara ve çözümlüne ilişkindir.

Lenin: "toplumu Marksçı bakış açısından çözümleyenler saltık hakikati elde ederler" görüşünü sonuna dek savunmuştur. Böylece Lenin için Karl Marks'ın başyapıtı Kapital'de yazan hiçbir şey çürütülemeyeceği gibi mutlak hakikatin bütünüyle kavranmasında bu yapıt vazgeçilmeyecek bir kılavuza dönüşür. Maddi ve toplumsal dünyanın sürekli değiştiği, bu nedenle olup biten her şeyin durmaksızın araştırılması gerektiği öncülünden yola çıkan Lenin'in Markçılığı bilimsel, maddeci ve tanrıtanımaş temeller üzerinde yükselir. 1909 yılında yazdığı Materyalizm ve Ampiriokritirizm adlı kitabında Lenin, felsefede maddecilik ve idealizm olmak üzere iki büyük kampın olduğunu belirler.

20.yüzyıl tarihini en fazla etkileyen liderlerin başında geldiğini söylemek mümkündür. Marksist kuramı pratikleştiren ilk önderdir. Bu anlamda ihtilalci ve pratikçidir. Yeni bir anlayış, düşünce ve yaşam tarzını yaratmak suretiyle toplumu değiştirmek istemiştir. Sadece bununla da yetinmemiş, felsefe çalışmaları da yürütmüştür. 45 cilde yakın dev bir külliyat yaratmıştır. Dönemin tüm sorunlarına ilişkin polemikleri ve felsefi değerlendirmeleri vardır. Ne Yapmalı, Rusya'da Kapitalizmin Gelişimi, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm, Devlet ve Devrim, Sol Komünizm Bir Çocukluk Has-

talığıdır, Materyalizm ve Ampiriokritisizm, Toplu Yazılar, Felsefe Defteri, Felsefe Notları, Nisan Tezleri, Bir Adım İleri, İki Adım Geri, Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky, Sosyalizm ve Savaş, Örgütlenme Üzerine, Ulusların Kaderini Tayin Hakkı, Karl Marks, Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği kitaplarından bazılarıdır.

Bkz: Leninizm

Leninizim: Sovyet düşünür, eylem adamı ve Bolşevik Devrimi'nin önderi V.İ.Lenin'in diyalektik materyalizmle, tarihsel materyalizmden meydana gelen Marksizme yaptığı katkıları ifade eden deyimdir. Marksizme yaptığı katkılardan ve onu gerçekleştirmesinden dolayı öğreti daha çok Marksizm-Leninizm biçiminde anılmaya başlanmıştır.

Lenin'in Marksizme yaptığı en önemli katkı, emperyalizme ilişkin analizden meydana gelir. Buna göre, ileri ve sanayileşmiş ülkelerin, Marx'ın söylediği gibi, devrim krizine yaklaştığı, devrimin kapitalist bir toplumda gerçekleşeceği doğru değildir. Proletarya, ileri sürüldüğü üzere, giderek yoksullaşmakta değildir. Lenin işte bu durumu emperyalizmle, büyük kapitalist toplumların bazı toprakları sömürgeleştirmesi, kendisine ucuz hammadde yaratması, yeni pazar

Leninizim

meydana getirmesiyle açıklamıştır. Lenin için Karl Marks'ın başyapıtı Kapital'de yazan hiçbir şey çürütülemeyeceği gibi mutlak hakikatin bütünüyle kavranmasında bu yapıt vazgeçilmeyecek bir kılavuza dönüşür. Maddi ve toplumsal dünyanın sürekli değiştiği, bu nedenle olup biten her şeyin durmaksızın araştırılması gerektiği öncülünden yola çıkan Lenin'in Markçılığı bilimsel, maddeci ve tanrıtanımaz temeller üzerinde yükselir. Büyük oranda Maddecilik ve Deneyci Eleştiricilik'te (Materyalizm ve Ampiriokrititsizm,1909) Bagdanov'a karşı sürdürdüğü polemiklerin sonucunda Lenin, felsefede maddecilik ve idealizm olmak üzere iki büyük kampın olduğunu savlar.

Lenin'in özellikle siyaset ya da iktisat üzerine kurulmuş tüm görüşlerin felsefece bir temelinin olması gerektiğini savunması, onu en azından Marksçı felsefe içinde özgün bir konuma taşımaktadır. Marksizmin özü saydığı bu anlayış içerisinde Lenin, Marksistlerin siyasal davranışlarının hesabını felsefe aracılığıyla vermelerini gerektiğini düşünür. Sözgelimi, Alman Sosyal Demokrat Parti'nin, dönemin Alman hükümetinin I. Dünya Savaşı'na katılışına karşı çıkmaması konusunda açıkça tavrını ortaya koymayan Kautsky'yi Sosyalist Enternasyonal'e ihanet etmekle suçlamasının arkasında bu görüş yatmaktadır.

Lenin, Marksçı bilgi kuramını kavramada yardımcı olabileceğini düşündüğü Aristoteles, Hegel gibi kimi filozofların metinlerini de incelemiştir. Savaş yıllarında tuttuğu defterlerdeyse Marksizmin merkezine konulacak diyalektiğin gerekliliğini geniş ölçüde destekleme amacına yönelik notlar kaleme alır. O zamanlar yayımlanmamış bu notlarda Lenin Maddecilik ve Deneycilik'te savunduğu hakikati kamera gibi yansıtan anlık görüşünü bir kenara koyarak insanın algılamasının yalnızca zihin ile madde arasında geçen etkileşimli bir süreç olmadığını, aynı etkileşimli sürecin zihin ile kavramlar arasında yaşandığını savlar. Lenin'in görüşlerindeki bu incelemeye, kuramın geçerliliğinin ancak eylemle sınanabileceği saptaması eşlik edecektir. Böylelikle Lenin, bilginin her zaman değişebilecek bir niteliği olduğunu savlayan felsefece duruşa, Hegel'in görüşlerinden esinlenerek erişmiş olur. Ne ver ki, bu durumdan hareket ederek Lenin'in Maddecilik ve Deneyci Eleştiricilik'teki tüm görüşlerini değiştirdiğini öne sürmek doğru olmayacaktır. Sözgelimi, Lenin, felsefede maddecilik ve idealizm olmak üzere yalnızca iki kamp olduğunu savunmaktan hiçbir zaman geri adım atmadı.

Leninizm'e yönelik eleştirilerin geliştirildiği reel sosyalizm sonrası süreç, birçok yönüyle Leninizm'in tartışılmasına ve yeniden ele alın-

masına neden olmuştur. Sovyetlere endekslenmiş, program ve tüzüklerine kadar etkilenmiş devrimci hareketlerin ve partilerin kendilerini yeniden tanımlamaları ve yaşadıkları ideolojik bunalımlarına çıkış arayışları bunu gerekli kılmaktadır. Leninizmin de kaynağını oluşturan Marksizmin pek çok açıdan yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Daha çok devletçi bir paradigmanın ezilenler adına temsiliyetinin yapıldığından bahsedilebilir. Hiyerarşik devletçi sistemin modern hali olan kapitalist moderniteyi aşamadıkları, ortaya çıkan pratik ve düşünüşe kaynaklık eden aydınlanma felsefesi itibariyle görülmüştür.

Devlet konusundaki görüşleri, parti-iktidar ikileminin çok ön planda tutulması ve bunu emperyalist sisteme karşı temel anlayış olarak benimsemesi Leninizm'in temel yanılışıdır. Önder APO iktidar ve devleti birarada tanımlarken Lenin'in içine düştüğü hatayı şöyle dile getirmektedir. **"İktidar olmak birikmiş zenginliklere, onları daha da arttırmanın kurum ve kurallarına, gücüne ve yöntemlerine sahip olmayı ifade ediyor. Süslü laflarla onunla özgürlük, eşitlik, kalkınma getireceğim demek, bilecek veya bilmeyerek kendisini, çevresini ve dayandığı toplumu aldatmak ve oyalamak demektir. İktidarlara ne devrim yapılır, ne değişim sağlanır. İktidarla değer**

gasp edilir, bölüşülür. Ayrıca iktidar değer üretmenin yeri değil tüketmenin yeridir. İster vergi biçiminde ister zorla, toplumdan alıp mensupları arasında dağıtır. Yatırım ve üretime geçmesi de, yani devlet ekonomisi de talanın, değer elde etmenin değişik bir yolu olmasından öteye fazla bir anlam taşımaz. Denilebilir ki, Lenin gibi bir emekçi sınıf politikacısı neden bu gerçeği göremedi? Kapsamlı izahlar gerekir. Ama çok kısaca belirtelim ki, bütün sosyalizmin yüz elli yıllık tarihi iktidara gelme paradigması üzerine kurulmuştu. Lenin'in yaptığı en kestirmeden bu paradigmayı uygulamaya geçirmek, onun yol ve yöntemlerini doğru kestirmektir. Her ne kadar 'Sosyalizme en gelişmiş demokrasiden gidilir' demişse de kendi ve partisi en kısa proletarya diktatörlüğü yoluyla sosyalizme gitmeyi temel bir taktik hat olarak görmüşlerdi. Emperyalizm koşullarında parti-iktidar olmadan ayakta durulamayacağını bir temel anlayış olarak bellemişlerdi. Fakat tarih bu görüşün doğru olmadığını aradan yetmiş yıl geçse de en sonunda göstermiştir. Bu gerçeklik Leninizmin, Marksizmin her şeyiyle yanlış olduğunu göstermez. Sadece parti-iktidar tezlerinin yanlışlığını, sosyalizme götürmeyeceğini kanıtlar."

Leninizm'in iktisat, siyaset ve felsefi açıdan Marksizme yaptığı

Leninizim

katkılar 20.yy boyunca dünyayı etkilemiş ve Sosyalist Sovyetlerin inşasında belirleyici olmuştur. Kurduğu sosyalist devlet sistemi, dünya ezilen halklarına ve ulusal kuruluş mücadelelerine ilham verdi ve birçok hareketi direkt ve dolaylı etkiledi. Proletarya öncülüğündeki devrim ve devleti hedefleyen, iktidar olma eksenli temel tez, bu geçen zaman zarfında geçerliliğini yetiren büyük yanılgılardan biri olmuştur. Real sosyalizmin çökmesi ve Sovyet sisteminin dağılmasından sonra ortaya çıkan durumu Önder APO şöyle değerlendirmektedir. **"Onca büyük çabaya rağmen ve kazanılan birçok mevzi savaşa karşılık, Leninizm sonuçta kapitalizme soldan en değerli katkıyı sunmaktan kurtulamamıştır."**

Proletarya öncülüğündeki Sovyet devrimi, öngördüğü devlet ve parti anlayışı nedeniyle tılandı. Aşırı merkezîyetçilik ve ağır bürokratik yapı, sistemi içten çökertti. Demokrasiye vurgu yapılmış olmakla birlikte sistemin işlemesi, demokratikleşmesi bir yana daha da katı bir merkezîyetçiliğe bürünmesi küçük bir gövde üstünde taşınamaz büyük bir baş meydana getirmiştir. Neredeyse, dünyadaki devrimci hareketler Sovyetler Birliği'ne, Sovyetler Birliği ise Komünist Partisi'ne, Komünist Partisi ise Genel Sekreter'e hizmet eder veya etmesi gereken bir hiyerarşik oluşuma kadar gidildi. Proletarya Dik-

tatörlüğü tezi gerçek anlamda neredeyse kapitalist diktatörlüğü aratmayacak kadar ileriye taşındı, demokrasi rafa kaldırıldı Bu konuya ilişkin Önder APO **"Lenin ve Stalin dönemindeki diktatörlük sürekli devlet durumu olur. Demokrasi hiç uygulanmadan inkâr edilmiş oluyor. Halbuki Lenin, 'Sosyalizme ancak demokrasiden gidilebilir' derken doğruya daha yakındı. Daha sonraki süreçlerde hakim sınıf tarzı ve politikaları daha da merkezileşir. Devlet-parti özdeşliği doğar. Parti içte ve dışta tümüyle antidemokratik bir kuruma dönüşür. Sistem içindeki savaş ve barış politikaları artık kapitalizmin değirmenine su taşımaktan öteye gidemez. Ancak daha da çoğaltabileceğimiz bu tür temel hata ve yanlışlıklar, yetmiş yıl geçse de doğal sonucuna varmaktan, kapitalizmi üretmek ve güçlendirmekten öteye köklü değişikliklere olanak tanımazlar."**, değerlendirmesini yapmaktadır.

Lenin "Bütün iktidar Sovyetlere" derken, aslında halklar adına uzak durulması gereken iktidara halkları yönlendiriyordu. Halbuki iktidar ve devlet tarihin hiçbir döneminde halklara özgürlük ve eşitlik getiren bir durumda olmamıştı. İktidar ve devlet olmakla özgürlüğe ve eşitliğe ulaşılabileceği en büyük ve tarihi hata olmaktadır. Zaten bu nedenledir ki Önderliğimiz Marksizm ve ekollerini değeren-

dirirken, onları 'kapitalizmin mezebi' olarak tanımladı. Leninizmin öncülük ettiği reel sosyalizm için 'sol kapitalizm', sosyal demokrasi için 'orta yolcu kapitalizm', ulusal kurtuluş hareketleri için de 'sağ kapitalizm' dedi. Kapitalizme karşı büyük bir direniş ve mücadele sergilense de sonuçta kapitalizme eklemekten ve onun yedeği hatta beslendiği bir kaynak olmaktan kurtulamamıştır. Bunun da temel nedeni devletçi paradigmadan kurtulamamaktır, sistem içi olmaktan kurtulamamaktır. Önder APO Leninizm'e en temel eleştiriyi yaparken bu konuyu şöyle dile getirmektedir. **"Bence Leninist sistemi ucu bucağı olmayan eleştirilere bağlamak yerine, sadece 'iktidarın çok kodlu şifresini' çözemediğini belirterek değerlendirmek en doğrudur. Lenin gibi bir devrimcinin bile en temel yanlışlığı devlet çözümlerinde yatmaktadır. Lenin 'burjuva devlete karşı proleter devlet' derken, dürüst ve doğru bir tanım yaptığını sanıyordu. Hâlbuki toplumsal form olarak devletin 'proleter'i' olamaz. Bunu Sparta-küs'ten beri çok kimse denedi, hepsi boşa çıktı. Sovyet deneyimi bile dünyanın üçte birini kaplamasına rağmen, kendi kendine çözülmekten kurtulamadı."**

Levh-i Mahvuz: 'Kutsal Kitapta korunmaya alınan levhalara yazılmış değişmez yasalar.' Ya da

kısacası **"korunan levhalar"** anlamına gelmektedir. Asla değiştirilmesi mümkün olmayan düşünce kalıplarıdır. Dinsel inançlarda "alın yazısı", "kadercilik" olarak bilinen inanç tarzının dayandığı temel köklerdir. Bu yasalar tanrı tarafından belirlendiğinden değişmez, mutlak ve belirlenmiştir. Temel ilkeler olarak bilinen dinsel kanun ve yasalar. Tevrat'ta adı geçen Levh-i Mahvuz, Hazreti Musa'ya gelen emir, Yahudi toplumunun değişmez tanrı buyruğudur. 'Kutsal Kitap'ta muhafaza edilen levhalar' anlamını taşıyan Levh-i Mahvuz, toplumun düşünce yapısına, iktidar ve devlet sistemine uygulanması sonucu felsefe ve bilimsel düşüncede de yer edinmiştir. Dogmatik düşünce kalıplarının anlaşılması açısından bu benzetme yapılmaktadır.

Levh-i Mahvuz'un, toplumların zihniyet yapısı, kurulan toplumsal sistemler üzerindeki etkisi oldukça ağırdır. Burada yapılan benzetme zihniyet yapısındaki dogmatik kalıpların yüzyıllar boyunca değişmemesi ve her yeni toplumsal düzende bunun etkilerinin aşılmasıdır. Levh-i Mahvuz anlayışının, bilimsel düşünceye yansımaları veya dogmatik düşünce kalıplarının bilimsellik ve felsefe adına toplumlara dikte ettirilmesi anlamında kurulan bir bağlantı olarak ele almak gerekiyor. Önder Apo **"Tarihte zihniyet devrimleriyle toplumsal sistemler arasında düz çizgisel, ke-**

sinlikli bağlar kurmak, üzerinde önemle durmayı gerektiren bir düşünce ve inanç tarzıdır. Bu, Kutsal Kitaptaki 'Levh-i Mahfuz' anlayışının bilimsel düşünceye yansıtılmış biçimidir. Halk tabirince 'yazılan başa gelir' dogmatik inancı bu tarzın ne kadar yaygınlaştırıldığını göstermektedir. Yapmaya çalıştığımız çözümlemelerde özenle vurguladığımız husus, bu anlayışın hiyerarşik devletçi iradenin yönetim anlayışıyla olan bağlantısıdır. 'Emir' düzenini ilahi yasa olarak topluma özümsetmeyi esas alan bir yaklaşımdır. Kanun ve yönetmelik taslağı olarak düşünülmelidir. Binlerce yıllık gelenek bundan 'altın çağdan' başlayıp 'mahşer' ve 'cennet-cehennem'le biten çizgisel bir gelişim modelinin ortaya çıkmasına yol açtı. Kadercilik düşüncesi de bu anlayışın gereğidir. İslam dünyasında Mutezilecilerle Levhi-Mahfuzcular arasında alevlenen bir tartışmadır. Özgür tartışma gereğini, çok seçenekli özgür irade tercihini anlamsız kılan bu anlayışın temeli daha eskidir. Doğaüstü tanrıların tüm olayları yaratığına ve yönettiğine inanılan mitolojik çağlara kadar gider; felsefi idealizmle devam eder. Avrupa uygarlığında Rönesans'la başlayıp günümüze kadar süren biçimi ise düzgüsel ilerlemeci bir anlayıştır. Aydınlanma sürecinin 'ilerlemeye' güçlü imanıyla, Marksizm'in 'ko-

münizme zorunlu gidiş' inancının kökeni de aslında bu dogmatik düşünce tarzına dayanır."

Bilimsel düşünceye dayandırılan devrimlerin, ister idealist felsefeye dayandırılсын ve isterse diyalektik materyalist yorumla dayandırılсын, yapılan tanım ve tespitler dogmalardan kendisini kurtaramamıştır. Dogma düşünce kalıplarından kurtulamayan çağ ve tarih değerlendirmeleri bilimsellik adına da yapılsa yeniden yorumlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Önder Apo devrim tanımlamalarının bile gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulayarak kaos aralıklarında ve kriz süreçlerinde topluma doğru çıkış yaptırmak açısından da gerekli olduğunu vurgularken şunları dile getirmektedir. "*Devrim tanımlamalarını yeniden gözden geçirmek, kriz süreçlerini demokratik eğilim lehine çözmek açısından önem taşımaktadır. Avrupa devrimlerini genel olarak 'burjuva devrimleri' olarak değerlendirmek, Marksizm'in dar sınıf yaklaşımının bir ürünüdür; proletercilik yapalım diye adeta burjuvaziye sunulmuş bir hediyedir. Bunda şüphesiz diyalektik materyalizmin dogmatik yorumunun büyük etkisi vardır. Bunu tarihin 'Levh-i Mahfuz' anlayışı ile düz bir çizgide kararlaştırıldığı gibi geliştiğini varsayan kaderci inancın yeniçağa taşınmış biçimi olarak değerlendirsek, somut gerçeğe daha çok*

yaklaşmış olabiliriz. Kendimin de yoğun etkisini yaşadığım bu dogmatizmi aşmadan, gerçeğin olağanüstü zengin içeriğini çözümleremeyiz."

Leviathan: Fenike mitolojisinin de yer alan ve kötülüğü temsil eden canavardır. Tevrat ve İncil'de de kötülüğü temsil eden ve denizden gelen bir su canavarının adı olarak geçmektedir. Tevrat'a göre (Eşaya 27:1) dünyanın yaratılması sırasında Yehova tarafından yenilgiye uğratılmıştır.

Bu kavramı siyasal literatürde ilk defa Hobbes kullanır. Thomas Hobbes, 1651 yılında yazdığı kitabına bu adı vermiştir. Hobbes, bu eserinde mutlak güç ve yetkilere sahip devleti tanımlamaya çalışır. Toplumsal düzenin yöneticisi (başı) için kullandığı bir simgedir. Leviathan yani Ejderha, toplum sözleşmesinden sonra ortaya çıkacak devletin birey karşısında güçlü olması gerektiğini göstermek amacıyla, Hobbes tarafından bilinçli olarak seçilmiş bir kavramdır. Buna göre, devleti, Fenike mitolojisindeki su canavarı anlamına gelen Leviathan'a benzeten ve tüm yasaları yaratmak ve kaldırmak gücü ya da iktidarı olarak tanımlayan Hobbes, devletle ilgili olarak materyalist ve mutlakiyetçi bir görüşü benimsemiştir. Hobbes adı geçen eserinde Leviathan'ın doğuşunu şöyle anlatır. *"Onları (vatandaşları) ya-*

bancılarının istilasından koruyabilmenin, birbirlerine zarar vermeden engellemenin, kendi sanayilerini ve yeryüzünün meyvelerini güvence altına almanın yolu bütün gücü ve kudreti bir tek insan ya da insanların meclisine vermektir... (Toplumda yaşayan) İnsanlar birbirlerine 'Ben haklarımdan vazgeçiyorum ve tüm haklarımı bu insana ya da insanların meclisine veriyorum' demelidirler. Böylece bütün güç ve kudret tek bir insanda toplanır. Bu devlet ya da Latince civitas olarak adlandırılır. Bu büyük Leviathan'ın doğması demektir."

Hobbes aynı yapıtta "doğal durum"daki insanların savaş halinde, güvenlikten yoksunken ortak çıkarları adında bir toplum sözleşmesi yaparak bütün haklarını devrettikleri yetkiliye, yasama, yargı ve yürütme erkini elinde tutan yöneticiye verilen addır. Hobbes'un yöneticiyi böyle bir canavarla özdeşleştirmesinin iki nedeni bulunmaktadır: ilki, bu yolla bireyin devlet karşısında ne kadar güçsüz olduğunu vurgulamak; ikincisi, sınırsız yetkilerle donatılmış bu yöneticinin bir canavara dönüşebileceğini sezdirerek seçimin doğru yapılması zorunluluğunun altını çizmektedir.

Leviathan'ı iyi tanıyabilmek için devleti iyi tanımak gerekir. Devletin kendisi zaten sudan gelen ve her şeyi yutan canavardır. Jean Jacques Rousseau'sun deyimiyle "Devlet büyüdükçe, özgürlük de o

Leyla İle Mecnun

oranda küçülür." O yüzden devletle toplum karşılıklı çatışma içindedir. Devlet büyüdükçe demokrasi zayıflar. Otorite, mutlakiyet, hiyerarşi gelişir. Bu da toplum ve bireyin kaybetmesidir. Yani canavarın bunları yutmasıdır. Toplumun devlet karşısında güç kazanması, demokratik gelişmelere yol açar. Daha doğrusu demokrasi, devleti toplum içinde küçültmektir. Daha az devlet, daha çok demokrasi bunun formülüdür.

Devletsiz bir toplum olabilir mi? Ya da devlet olmaksızın birey ve toplum var olabilir mi? Daha doğrusu devletsiz bir toplumda "kaos" olmaksızın "düzen" içinde yaşamak mümkün olabilir mi? Evet mümkündür! İnsanlığın oluşumunda ve toplumsallığın gelişmesinde devlet gibi bir oluşum yoktur. Ve devlet denen bu oluşum olmadan da toplumsallık gelişmiştir. Devletin gelişmeye başlaması toplumun sekteye uğraması ve doğallığını yitirmesine, giderek güç kaybetmesine yol açmıştır. Toplumsallığın büyümesiyle birlikte ortaya çıkan sorunlara 'çözüm' olarak ortaya çıkan devlet çözümsüzlüğü yaratmıştır. Önceleri insanların hak ve özgürlüklerini 'korumak' için oluştuğunu söyleyen devlet, zamanla büyür. Toplumu ve insanların özgürlüğünü korumak için çalışan devlet, toplum üzerinde tiranlık kurmaya başlar. "İyiliksever devleti" temsil eden krallar, imparatorlar, sultanla-

rın baskı ve zulmü altında toplum ezilir... Yaşam hakkı, özgürlük hakkı, hiçe sayılır... Uygarlık bu "despot devlet"in izleriyle doludur. Ekonominin gelişmesine paralel olarak devlet faaliyetleri de genişler... Faaliyetleri genişledikçe harcamaları artar. Bunun için topluma yükümlülükler yükler. Devleti 'yasal soygun' olarak değerlendirmek doğrudur. Önder APO bunlara 'kırk haramiler' dedi. Devlet gerçeğini belki de en iyi tanımlama budur. Halkın elindekine zorla el koymak.

İktidar, hiyerarşi özünde toplumun elindeki değerleri gasp etmektir. Bunu en fazla yapan da devlettir. Tüm kurum ve kuruluşuyla, bürokratik yapısıyla, üretimden kopuk yapısıyla yapmaktadır. Bu haliyle canlıların sırtından çalışmadan, üretmeden, yaratmadan geçinen asalaklara benzemektedir. Asalaklar ne kadar gereklyse toplum için de devlet o kadar gereklidir.

Bkz: Devlet

Leyla İle Mecnun: Leyla ile Mecnun'un aşkları bir Arap efsanesine dayanır. Mecnun takma adıyla şiirler söyleyen Kays İbn- i Mullevah adlı bir Arap şairi ile Leyli (Leyla) adlı bir Arap kızın arasında geçen ve ayrılıkla sona eren bir hikâyedir. Kays ile Leyla kardeş çocuklarıdır. Küçük yaşta birbirlerini severler. Kays'ın Leyla için söylediği şiirler dillerde dolaşır. Bunu

duyan Leyla'nın babası Kays'ın Leyla ile evlenmesini önler ve onu başkasıyla evlendirir. Kays, çöllere düşer. 'Mecnun- deli' diye anılmaya başlar. Ayrılık acısına dayanamayan Leyla kederinden ölür. Mecnun bunu duyunca onun mezarının başına koşar ve orada can verir. Ef-sane Arap edebiyatında 10. yüzyıl-da yaygınlık kazanarak hikâye haline gelmiştir. En ünlüsü 1535'te Fuzuli'nin yazdığı Leyla ve Mecnun mesnevisidir.

Liberalizm: Özgürlük anlamına gelen 'liberty' kelimesinden türetilen liberalizm kavramı, 19. yüzyıldan itibaren daha güçlü formüleştirilmiş ve kapitalist sistemin siyasal alanda görece özgürlükçü biçimleri için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde liberalizm denildiğinde, burjuva demokrasisinin ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak işlediği, devlet ve siyasal yapılanmalar anlaşılmaktadır. İçeriği toplumdan topluma, devletten devlete farklılıklar gösterir. Kapitalist sistemin gelişim dönemleri içerisinde de özellikle ekonomik anlamda ve toplumsal yapılanmalarda farklılıklar göstermiştir. Önderliğimiz, liberalizmi kapitalizmin en büyük gücü olarak tanımlamıştır. Çünkü liberalizmin yumuşatan ve kendi içine çeken yapısı, tüm karıştırlarını sistemiçileştirmeyi başarmıştır. Esnek yapısından dolayı her döneme uyarlama yeteneğini gös-

termiş olan liberal düşünce, gerçekten nedir, nasıl doğdu, argümanları nedir? Gücü ve güçsüzlüğü neye dayanmaktadır?

Bu soruların cevapları için tarihe bakmak gerekir. Liberalizm, kapitalist sistemin ideolojisi olduğu için, onu tarihin özellikle kapitalist aşamasında değerlendirmek, en doğrusudur. Kapitalizm de Avrupa çıkışlı bir sistem olduğundan, tarihin bu aşamasını Avrupa merkezli ele almak yerinde olur.

Avrupa'nın, kıta olarak, uygarlığa katkısının başat olmaya başladığı dönem, Rönesans ile başlar. Rönesans, aynı zamanda, kıta Avrupa'sının yeniden değil, ama yeni doğuşudur. Roma İmparatorluğu dönemi ve Hristiyanlığın bir güç olarak Avrupa'da iktidar olmasıyla yaşanan tarihsel dönemler, Avrupa'nın kendi tarihi içinde karanlık dönemleridir. Bu dönemin toplumda yarattığı buhran; zihni körelme, iradesizlik, hastalıktan ve açlıktan nüfusun üçte birinin yok olmasıyla sonuçlandı. Bu durum 1200'lere doğru ve sonrası birkaç yüzyıl içinde, Avrupa kıtasını felaketler kıtasına dönüştürdü. Egemen toplumun temsilcileri olarak kilise ve aristokratların, bu çürümeye buldukları çare, Haçlı Seferleri'ni başlatmak oldu. Kilise manevi ve ekonomik gücünü daha da pekiştirmek, aristokratlar da feodalizmin ömrünü uzatmak için, kutsal seferleri tek çare olarak düşünmeye başlayınca,

Liberalizm

yüz binlerce kişiyi 'kutsal savaş' adı altında Doğu'ya yönelttiler. Gelenler sadece savaşçılar değil, toplumun her kesiminden insanlardı. Bu tarzdaki yönelim tek başına Avrupa'da yaşanan sosyo-ekonomik durumun izahı açısından önemli bir gösterge olmaktadır.

Haçlı Seferleri, Doğu'nun düşünsel zenginliği ile birlikte sosyo-ekonomik zenginliklerinin de Batılılar tarafından algılanmasında daha fazla katkı sağladı. Avrupa kıtasında Hristiyanlaşmaları zayıf kalmış kabile ve toplulukların yaşam duruşları, Hristiyanlığın kırsal manastır geleneği gibi özellikler, Doğu'nun zenginlikleri ile daha ciddi bir alış veriş içine girince, kıta Avrupa'sında yeni bir zihniyetin alt yapısını da döşemiş oldu. Roma köleciliğinin köleleştiremediği, kıyıda kalmış, Hristiyanlığın tam hâkim kılamadığı dogmatizmin dışında kalan halk kesimlerinin kültürel yaşamı, Rönesans'ın gerçek zemini oldu. Rönesans'ın gelişmesine öncülük eden simyacılar, bilge kadınlar ve heretik mezheplere bakıldığında bu yeni arayışın toplumda var olan doğal toplum özelliklerine sahip kesimlerin, o dönem Avrupa kaosa cevap tarzı olduğu anlaşılır. Haçlı Seferleri, Avrupa'daki egemen kesimlerin kaosa cevap tarzı olurken, Rönesans ise, toplum içindeki demokratik komünal değerleri temsil edenlerin cevap tarzı olmaktadır.

O dönem Ortadoğu güçlerinin Haçlı Seferleri'ni geri püskürtmesiyle, Avrupalı egemen kesimlerin arayış tarzı yenilgiyle sonuçlandı. Halkların kaosa cevabı olarak gelişen yeni zihniyet, yaşanan sorunlara daha doğru ve esaslı çözümler geliştirdiği için, sürekli bir gelişmeyi yaşadı. Bu aşamadan sonra kaosu aşma ya da sisteme kavuşturma mücadelesi, Avrupa'nın kendi içindeki mücadeleleriyle şekillenmeye başladı. Devrimci nitelikteki yeni zihniyetin etrafında buluşan kitlelerin savaşı, kaosa neden olan sistemle yüzyılları aşan çatışmalarla adım adım ilerledi. Yeniden doğuş olarak bilinen Rönesans zihniyetiyle buluşmuş halkların yarattığı baskılar, kilise ve feodalitenin gücünü kırmaya başladı. 1640'da İngiltere'de, 1789'da Fransa'da yapılan devrimler her anlamda taze bir başlangıcın ilk sistemli çıkışı olarak tarihe geçtiler. Bu durumdan hareketle gerçekleşmiş yapılanmayı yeniden tanımlayarak sistemi derinleştirme zorunluluğu doğdu.

Özellikle 1789 Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan sonuçları üç düşünce sistemi tarafından tanımlanmaya çalışıldı. Bunlar; muhafazakârlık, liberalizm ve Marksizm'dir. Muhafazakârlık; oluşan yenilikler karşısında kilise ve feodalizmin geleneklerinin aşılmasını ya da öngörüldüğü tarzda aşılmasını isteyen görüş olarak ortaya çıktı. Yenilikler karşısında,

geçmişin aşılması gereken değer yargılarını savundu. Liberalizmin soygunculuğunu tanımlayıp, kendi tutuculuğuna zemin yaptı. Marksizm ise, yeniliğin ilerlemecilik olduğunu kabul edip, devrimci tarzda dönüşümü esas aldı. Bunu, tarihin bir zorunluluğu biçiminde formüle etti. Konumuzun içeriği açısından anlaşılması gereken liberalizm olduğu için, bu iki ideolojik form hakkında bu genel belirlemelerle yetineceğiz.

Liberalizmin, yukarıda bahsettiğimiz alt üst oluşlardan çıkardığı önemli iki sonuç vardı. Daha doğrusu bu iki sonucun egemenlerce görülmesi liberalizmin ortaya çıkmasına neden oldu. Bunlardan birincisi; Rönesans ile geliştirilmiş-yaratılmış zihniyetin önünde hiçbir toplumsal gücün dayanamayacağı ve yeniden yapılanmanın şart olduğu gerçeğidir. İkincisi ise; özgürlük eşitlik sloganıyla ayağa kalkmış halkın mevcut devletleri yıkarak devleti ele geçirebileceği gerçeğidir. Liberalizm, özünde bu iki toplumsal gelişme durumunun egemen kesimde yarattığı korkunun yönelttiği arayışlar sonucu ortaya çıktı. Rönesans zihniyet devrimi ile ortaya çıkan dinde reform ve aydınlanma ile her anlamda yaşama-ekonomik, siyasi, toplumsal, bireysel vs.- giren yenilikler karşısında durmak artık mümkün değilse, bu yenilikler nasıl bir toplumsal sistem biçimini almalıydı? Bu nokta-

da egemenlerin çözüm tarzı biçiminde ortaya çıkan siyasal sistem, liberalizmdir.

Dinin dogmalarından kopmuş, feodal çitleri kırmış, kendine güven ve cesaret kazanmış, her gün doğanın yeni bir sırrını çözen, ilk defa bu derecede insan olmanın bilincine varmış yeni sanat ve estetik anlayış ile güzellikler yaratıp yeni bir maneviyat kazanmış, adeta dünyayı yeniden fethetmeye hazır hale gelmiş Rönesans bireyi ve toplumu, hangi sosyo-ekonomik düzen içinde yaşamalıydı? Dinin ve feodal sistemin donuk ve gri yaşamından kopmuş canlı, cıvıl cıvıl bu yeni insan tipi geriye dönme kapılarını da kapattığına göre, farkına vardığı özgürlüğünün sistemini nasıl kurmalıydı? Ya da soruyu şöyle sormalıyız: Liberalizm bu yenilikler karşısında hangi düşünsel projeleri sürerek ortaya çıkmıştır ve kapsamı nedir? Diğer taraftan, ezilenler de devlet olabilme gücünü göstermiş ise, liberalizmin devlet tanımlaması nedir ya da hangi devlet biçimini öngörmektedir? Bu sorunların anlaşılması, liberalizmin bir sitem olarak insanlık tarihinde ortaya çıkmış özgürlük eğilimlerini ne derece tahrip ettiğini de anlaşılır kılacaktır.

Yukarıda liberalizmin egemen sınıfların, özellikle 1789 Devrimi'nden sonra ortaya çıkan konjonktürü görmeleri sonucu oluştuğunu belirttik. Devrimden sonra

Liberalizm

L görülen iki temel sonucun da halk kesimlerinin pratikleriyle oluştuğu göz önünde bulundurulursa, liberalizmin temelde halkların özgürlük arayışlarına karşı geliştirilmiş bir burjuva düşüncesi olacağı kendiliğinden ortaya çıkar. Liberalizm gelişmenin doğal seyrini öngördü. Her gelişmeyi ileriliklik olarak yorumladı. Ekonomide serbest rekabeti benimsedi. Bireyi dışarıdan gelecek baskı ve zorlanmalara karşı korumayı temeline aldı. Devleti, hukuki olarak kanunlarla sorumluluk altına alıp, devlet müdahaleciliğini sınırlamayı esas aldı. Bu temel ilkeler üzerinden bakıldığında, liberalizmin oldukça özgürlükçü ve eşitlikçi olduğu sanılır. Ancak son iki yüzyıllık burjuva sistemine ve pratiğine bakıldığında, ortaya çıkan sonuçlar, liberalizmin hiç de sandığı gibi özgürlük ve eşitlik getirmediği rahatlıkla görülebilmektedir. Muhafazakâr ideolojiden daha gerçekçi, Marksizm'den daha tecrübeli ve politik olan liberal düşüncenin temel ilkelerini ideolojik karmaşıklığın ortadan kaldırılması için değerlendirmek gerekmektedir.

Liberalizm için vurgulanması gereken bir özellik de daha başından itibaren halklara karşı egemenlerin uzlaşmasını sağlamasıdır. Özellikle Avrupa'daki din mezhep ve krallıklar arasındaki savaşlarda, toplumun ezilen kesiminin giderek güçlenmesi, erkenden üst sınıflar arası "barışın" liberalizmin bir ilke-

si olmasını getirdi. Dolayısıyla liberalizmde üst sınıfların çıkarları için uzlaşması vardır. Bu, burjuvanın bir sınıf olarak kendine güven duymaya başlamasıyla ilişkilidir. Çünkü yeni zihniyetin aristokratları dışladığını, onların isteseler de eski tarzda güç olamayacaklarının bilincine varmışlardır. Burjuvazinin eski egemen sınıflarla savaş yerine, uzlaşma ile güç olacağını iyi kavradığını belirtmek gerekir.

Liberalizmin özgürlük yalanını anlamak için, neyi nasıl ele aldığını ve hangi amaçlar için "özgürlük ilkeleri" oluşturduğuna bakmakta fayda vardır. Liberalizmin özgürlük anlayışının temelinde ekonomik ve birey(cilik) özgürlüğü vardır. Rönesans'ın zihniyet devrimi ile ortaya çıkan birey ve toplumun ve bu zihniyetin bilimsel anlamda sağladığı yeniliklerin ortaya çıkardığı teknolojik yeniliklere dayalı ekonomiyi, kendi sınıf çıkarlarına göre gerçekten de mükemmel bir biçimde sistemleştiren burjuva düşüncesi olarak liberalizmin, kimin için özgürlük, kimin için kölelik getirdiği anlaşılmaya değer bir olgudur. Üstten aristokrat sınıfın içinden dönmüş yine ticaretle zenginleşmiş, değişik coğrafyaları sömürgeleştirerek sermayelerine sermaye katmış, bundan hareketle teknik gelişimin sonucu ortaya çıkan üretim teknolojisini ele geçiren yeni sınıf olarak burjuvaların, ekonomik serbesti ile herkesi özgürleş-

tirmesini nasıl anlamak gerekir: "Herkes üretebilir, satabilir, alabilir. Herkes istediği kadar mülk sahibi olabilir, herkes çalışıp emeğiyle zenginleşme hakkına sahiptir" denilmektedir. Bunun formülü **"bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"**dir. Görünüşte oldukça eşitlikçi ve adaletli gibi görünen ve liberalizmin ekonomik özgürlüğünün içeriğini dolduran bu ilkelerin toplumda nasıl bir yapılanmayla pratikleştiğini günümüzde daha iyi görmekteyiz.

Bu özgürlüğün, eşitlik ve adalet yanının toplumsallığa yansımalarının nasıl gerçekleştiğini anlamak için, Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu'na bakmak gerekir. *"Dünyanın en zengin yüzde 1'i en yoksul yüzde 57'si kadar gelire sahip. En zengin yüzde 20 ile en yoksul yüzde 20 arasındaki gelir uçurumu 1960'da 30,1'den, 1990'da 60,1'e ve 1999'da 74,1'e yükseldi ve bu oranın 2015'de 100:1'e tırmanması bekleniyor. 1999-2000 arasında, 2,8 milyar insan günde 2 doların altında gelirle yaşadı, 840 milyon insan yetersiz beslendi, 2,4 milyar insan hiçbir yeterli sağlık hizmeti türünden yararlanamadı ve dünyada okul çağındaki her altı çocuktan birisi okula gidemedi. Küresel tarım dışı emek gücünün yüzde 50 kadarının ya işsiz ya da gizli işsiz olduğu tahmin ediliyor."* Bu istatistikler de gösteriyor ki, liberalizmin ekonomik özgürlüğü, zen-

ginlerin de değil, en zenginlerin özgürlüğüdür. *"İstedığın kadar sermaye sahibi olarak zenginleşebilirsin ama aynı zamanda kuru bir ekmek parası bulamayacak kadar yoksul olma özgürlüğüne de sahip olabilirsin."* Dolayısıyla liberalizmin ekonomik özgürlüğüyle bir kişi yüzlerce çeşit malın sahibi olarak piyasada istediği fiyat ve tarzda malını satma özgürlüğüne sahip olurken, birileri de piyasada sadece canını ve emeğini satabilme özgürlüğüne sahip olur. Ve her ikisi de "gerçekten de özgürdür". Hiç kimse bu sermaye sahibine "neden bu kadar zenginsin?" deme hakkına sahip olmadığı gibi, canını ve emeğini satana da "neden canını-emeğini satıyorsun?" deme hakkına sahip olmaz. Liberalizmin ekonomik anlamda yarattığı "özgürlük" budur!

Birey özgürlüğü noktasında da, esas amaç, sistemi kabul edecek bireyi yaratma çabasıdır. Rönesans zihniyetiyle dinin dogmalarından kurtulmuş yaratıcı birey, tüm gerçekliğiyle ortaya çıkmıştır. Feodalizmin sosyo-ekonomik yapısından azat olma yoluna giren Rönesans insanının temel sloganı, **"özgürlük, eşitlik ve kardeşlik"** olarak devrimci tarzını ortaya koymaktaydı. Bu kişiliğin toplumsal sistemini devrimlerle oluşturmaya koyulduğu bir süreçte, liberalizm egemenlerin fırsatçılığına yaraşır biçimde yeni bir siyasal yapılanma

Liberalizm

olarak özgürlüğü ve eşitliği burjuvalar lehine saptırmaya başladı. Toplumsal baskıdan kurtulmaya başlamış Rönesans bireyini, sürüdü kopmuş koyun misali parçalamaya başlama özgürlüğü liberalizmin birey özgürlüğünü en iyi anlatan benzetme olabilir. Toplumsal bağlarından tümüyle kopararak bireyi yalnızlaştırmak, bir insanı en güçsüz duruma düşürür. **Liberalizmin birey özgürlüğü, bireyin toplumsallığını tüketerek bireycileştirmesidir.** Çünkü bireycileştirilmiş birey, kapitalizmin en rahat kullanacağı kişiliktir. "İstedğini yapabilirsin" denilmektedir. Burada imkânlarının ne olduğu insana sorulmaz. "İstedğin işte çalışabilirsin" denilir, iş bulunmaz. "İstedğin kadar zenginleşebilirsin" denilir, sistem mekanizmalarıyla bunu gerçekleştirmek için mucizeler gerekir. "İstedğin yerde yaşayabilirsin" denilir, buna imkân tanınmaz. "İstedğin gibi eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanabilirsin" denilir para olmaz. Liberalizmin söylemiyle, kapitalist sistemin vahşi rekabet ortamı özgürlük adı altında hem yaratılan Rönesans bireyini hem de özgürlük talep eden toplumu tüketmenin çarkını iyi kurmuştur. Liberalizmin özgürlük adına toplumdaki kopardığı birey, bu yanılsamayla tüketim çarkının mükemmel işleyen dişlisidir artık. Liberalizmin ilk dönemlerde feodalizmi alt etmek için top-

lumun gücüne olan ihtiyacından dolayı, politik amaçla kullandığı - aslında mecbur olduğu için- kavramların zamanla her egemen sistemin güçlendikçe yaptığı gibi, karşısına dönüştürme gerçeği kapitalizmde de yaşandı. Günümüzde insanlığın içine düştüğü sistem kaostan hareketle, burjuva liberalizmini, köleleştiren mutlak eşitsizlik sistemi olarak değerlendirmek abartı sayılmaz. Her ne kadar günümüzde neo-liberalizm biçiminde yeni bir kılıf ile kendini kamufle etmeye çalışsa da, nihayetinde yapmak istediği kimlik, kişilik ve bir bütün sistemini dünyaya yaymaktır. Neo liberalizm söylemiyle yapılmak istenen, kapitalist sistemi küresellik adı altında dünyaya hâkim kılma çabasıdır.

Liberalizmi değişik ana konularında da değerlendirmek mümkündür. Örneğin bu söylemle sistemin vardığı düzey açısından, "**ulusun devleti**", uluslar üstü güç kazanmış şirketlerin bir kurumuna, hukuk; felaketler sisteminin meşruluk kitaplarını dolduran kanunlara, siyaset; birey ve toplumu tam bir avlama sanatına dönüştürülmüştür.

Liberalizmin alt ve üst kurumlarıyla, özgürlük gibi, binlerce yıldır tüm insanlığın amaçlarında yer almış bir ideali bile, hastalıklı hale getirdiğini bu genel değerlendirmelerden çıkarmak mümkündür. Hiçbir egemen sistemin yapamadığı kadar, insanlığın hayallerini dahi

kirleten bir sistem olarak liberalizmi aşmak, bunun için tuzaklarına düşmemek önemlidir. Liberalizm veya bir bütün olarak kapitalizm hakkında kitaplarca değerlendirme yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çok önemli bir ideolojik görevdir. Burada önemli olan sadece liberalizmi teorik olarak çürütmek olmamalıdır. Bundan daha önemli olan pratik olarak da onu aşmaktır. Zaten bu yapılmadan yapılacak bütün değerlendirmeler, liberalizm hâkim bir sistem olduğu için ona güç katmaktan öteye gidemez. İlk adım olarak onun felsefe ve ideolojisine göre yaşamamak, alternatif yaşam değerlerini geliştirmek gerekmektedir.

Bir kimlik, kişilik ve sistem olarak liberalizmin günlük davranışlardan, en karmaşık politik tutumlara kadar, kendini yansıtmaları da ayrıca bir değerlendirme konusudur. Bu husus kişilik çözümlemesi gerektirir. Ve aynı zamanda günlük mücadele tarzının nasıl olması gerektiğini açığa çıkartır. Toplumun ve tek tek bireylerin günlük yaşam kapasitelerini belirleyen davranışlarının büyük bir kısmı, liberalizmin kılıktan kılığa girmiş birçok çeşidinden herhangi birisi olduğu kesindir. Bu hususu anlamak için çok kapsamlı araştırma, inceleme yapmaya da gerek yoktur. Herhangi bir TV kanalının yayın saatlerini dolduran programlarından birinin psikolojik ve sosyolojik olarak neyi

amaçladığı, bu amaç için kullanılan karelerden insan tiplerine kadar değerlendirmek, yani, eleştirel bakabilmek bile, birçok şeyi izah etmeye yeter.

Liberalizme karşı ideolojik mücadelenin günlük verilmesi yaşamın diyalektiği gereğidir. Günümüzde tekniğin iletişimde kullanılmasından dolayı, her insan, her an, onlarca olguyla karşılaşmakta etkinlenmektedir. Bu alış-verişte kendinden hareketle, eleştirel olmak ölçülü davranabilmek ve kendi öz bilinci ve değer yargılarıyla seçici olabilmek önemlidir. Liberalizm bireyi, bireycileştirdiği için, günümüzde sorgulayıcı ve eleştirel olmak, sanıldığından da zordur. Bireyci insan eleştirel olamaz. O yaşam alanına dokunulduğunda saldırganlaşır. Karşısındaki de aynı pozisyonda ise; bu saldırganlık tepki, daralma ve yıkım yaratarak bozar. Bu yıkım ve bozma hali liberalizmin istediği bir durumdur. Çünkü ona, yeni bir müdahale sahası doğmuştur. Eleştiri ile saldırganlığı birbirine karıştırmamak gerekir. Tıpkı yöntemli mücadele ile uzlaş-tırmayı karıştırmamak gibi. Eleştiri, belli bir ideolojik alt yapısı olan, bir olguyu aşmayı ve onun yerine geliştirici yeni bir olgu koymayı esas alan bilinçli bir tavrıdır. Bir şeye bağlanmayı, kabullenmeyi, bunun üzerinden ölçülü bir yaşam alanını gerektirir. Sorumluluk, yapıcılık, ne söylediğini bilmek de,

Liberalizm

eleştirel olmada olması gereken önemli hususlardır. Eleştirel sorumluluk, bireyin toplumu ile olan ilişkisinden doğar. Birey bu işi bir görev olarak algılar ve yapar. Eylemiyle karşısındakinin güçleneceğini ve kendisinin de buradan güç alacağına inanarak adım atar. Dolayısıyla, eleştiri, bir birey eylemi olmaktadır. Saldırganlık ise, bireyci bir kişilik tavrıdır.

Bireyci insanın kendine ait, hiç kimsenin karışamayacağı kadar dar bir dünyası vardır. Bu dünyayı çok özel ve özgün insan özellikleriyle karıştırmamak gerekir. Bahsettiğimiz şey, bir insanın yaşamak için tüm eylemlerini gerçekleştirdiği sahadır. İşte bireycilikte bu saha çok dar olduğundan -ki bu toplumsal ilişkilerden kopmayı ifade eder- diğer eylem sahaları onu ilgilendirmez. Bireyci kişilik kendi dünyasına bir şey olmasın ister. Gücü diğer sahaların ya da insanların zayıflığı üzerinden gerçekleştiğinden, o iyi bir yıkıcı ve bozucudur. Çoğunlukla da yaratıcı eylemlerin izleyicisidir. Kendi dar yaşam dünyasının dışındaki dünya, onu ilgilendirmez. Dolayısıyla sorumsuzdur. Bireycinin sorumluluğu, birikmiş tepkilerin patlaması biçiminde açığa çıkar. Kısacası o "bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın" diyendir. Gerisi tufan da olsa onu ilgilendirmez. Başkalarının başarılarına konmayı sever. Paylaşmaya hiç gelmez. Yaratmak yerine hazıra

konmayı tercih eder. En çok istediği ortam üretmeden tüketimde bulunacak bir ortamdır. Girişkenliği ve yaratıcılığı kendisini var etmek istediği kadardır. Bireyci kişi yaratılan değere değer katmayı esas almaz. Korumak da onun işlelerinden değildir. O tembelliği ile iyi bir tüketici olmayı, yaşam tarzı olarak seçer. Bireyci insan, böylesi bir yaşam tarzının devamlılığı için elinden gelen her şeyi yapmayı bir yaşam tarzı haline getiren insandır. Birileri dayatmada bulununca, bin bir dereden su getirerek mücadelesizliği dayatır. Çünkü bu tip iyi bir pasifleştirendir. Karmaşa, yani herkesin bir şey söylediği her olay ve olgunun farklı farklı anlaşıldığı, çok esaslı noktaların ve kavramların değişik biçimde değerlendirildiği, kısaca muğlâk ortam bireyciliğin atını koşturduğu ortamdır. Dolayısıyla bireyciliğin teorisi muğlâklık ve karmaşa teorisidir. Çünkü o parçalanmış birey olduğu için, birliğe gelmez. Birlik, yani birey olup topluluk oluşturmak sorumluluk altına girmek onun için ölümdür. Bir insan yanı başındaki bir insanın güçsüzlüğünden güç alacağını sanıyorsa o iyi bir bireycidir. Bireycilik sermaye babalarının en sevilen evladıdır. Onun için "en iyi ahlak", bireyciliğinin (varsa) değer yargısıdır. Sorumlu birey, bu "ahlaklı dünyanın" "saf kerizidir". Sorumsuzluk, kaygısızlık, çıkarıcılık bu dünyanın temel

doğrularıdır. Şimdiye kadarki değerlendirmemizde liberalizmin bir sistem olarak doğuşunu gelişmesini toplum ve bireye kadar kendisini nasıl var etmeye çalıştığını, genel hatlarıyla izah etmeye çalıştık. İdeolojik olarak insanın neredeyse hücrelerine kadar nüfuz etmiş bir sistem olduğunu söylemeye fazla gerek olmadığını belirtmek gerekir. Bu temel gerçekten hareketle, hepimiz liberalizm karşısında ideolojik duruşlarımızı yeniden değerlendirmeliyiz. Bu hem esas aldığımız demokratik sosyalizm ideolojisinin bir gereği hem de militanlık görevidir. Liberalizmi tanımlarken temel iki sonuçtan hareketle; halkın taleplerinden korkan ve bunu egemenler lehine dönüştürmeye çalışan bir sistem olduğunu belirttik. Liberalizmin bu temel özelliği, halkın tarihsel toplumsal perspektifiyle hareket eden demokratik sosyalizm ideolojisi ile taban tabana zıt bir düşünce biçimi olduğunu gösterir. Özellikle PKK gibi demokratik sosyalizm ideolojinin zirvesinde seyreden bir harekette, ideolojik mücadelenin temel alanının liberalizm ile mücadele olduğunu bilmenin kendisi önemli bir ideolojik politik yaklaşımdır.

Kürdistan toplumsal yapısında orta sınıflar olarak tanımlanacak kesimler liberalizmin en güçlü politik tabanıdır. Bunlar kendilerini demokrat-sosyalist olarak tanımlamayla tercih ederler. İdeolojik yak-

laşımı milliyetçilik olan ve daha çok burjuvalaşma yolunda gelişim gösteren toplumsal kesimler de liberalizmin Kürdistan'daki diğer dayanakları olmaktadır. Dolayısıyla orta sınıfların demokratlık ve sosyalistlikleri ile milliyetçilik ideolojisi, özünde liberal yaklaşımların Kürdistan'da hareket ettiği politik alan olmaktadır. İşin ilginç tarafı tıpkı liberalizmin başlangıç dönemlerindeki gibi yöntemler, günümüzde de, Kürdistan'da dış güçlerin desteğiyle yürütülmektedir.

Liberalizmin, Rönesans birey, toplum ve yaratımlarını, burjuva sınıfının çıkarı temelinde kullanma tarzı gibi, günümüz Kürdistan'ında da PKK'nın Kürt toplumsal gerçekliğinde ortaya çıkardığı gelişmeleri, egemenlerin çıkarı temelinde milliyetçilik ile kullanmaya çalışmaktadır. Kürt halkının özgürlük mücadelesi ile ortaya çıkardığı değerler, işbirlikçi Kürt egemenlerinin palazlandırılması için kullanılmaktadır. Dış destek ve sunulan ekonomik politik imkânlar bunun zeminini güçlendirmektedir. Bu noktada adeta liberal sistemin oluşum dönemindeki gibi, Kürt halk özgürlük eğilimine karşı, emperyalist güçler ile Kürdistan'da bahsettiğimiz kesimler arasında bir uzlaşmanın da ötesinde birbirini destekler tarzda bir karşı mücadele görülmektedir. Bu durum, siyasetin doğasında anlaşılabilir bir durumdur. Bu noktada tehlikeli olan, bu karşıt

Liberalizm

ideolojinin ortamımıza dayatılması ve içimizde buna kulak kabartılmasıdır.

Özellikle uluslararası komplo süreci ile içine girdiğimiz örgütsel durum ve yaşananları, bu karşıt yaklaşımlardan kopuk ele almak kendini kandırmak olur. Hiçbir dönemde olmadığı kadar bugün Kürdistan'da yoğun bir ideolojik savaşım yürütülmektedir. Hep dış destekle var olan Kürt işbirlikçileri son yıllarda hayallerine kavuşmuş gibidir. İlk defa güç olma zeminini yakaladıklarına inanmaktadırlar. Rönesans'ın zihniyet devriminin başına getirilenlerin otuz yıllık PKK'nin mücadelesiyle geliştirdiği Kürt Rönesans'ının başına gelmesi için, ideolojik mücadelemizi derinleştirilmek, her dönemden daha fazla gerekmektedir. Bu ideolojik mücadele, militanlığın en hayati görevidir.

Bir kaosu da yaşıyor olsa, günümüz uygarlığının egemen gücü kapitalizmdir. Sistem olarak kapitalizm değişik aşamalar yaşadı. Bugünkü düzeyi de elli yıl öncesi ile bir farklılığı yaşamaktadır. Devletçi egemen sistemlerin karakterleri gereği, yarattıkları tahribatlar ne olursa olsun, onun özeleştirisini verme, yeni, daha insani bir sisteme yol açma kendiliğinden olmaz. Adaletsizliklerin katlanılamaz boyutlara varmasıyla, ortaya çıkan bunalımlara karşı koyanların mücadelesine tümünden yenilmemek için

sistem ileri veya geri bazı adımlar atma gereği duyar. Bu yeni adımlar, sistemin tümünden değiştiği anlamına gelmez. Bunlarla sistem, yeni bir biçim ve adlandırma seçmiştir. Kapitalizm de kendi tarihi boyunca bu ilke gereği çeşitli makyajlarla bugüne kadar gelebilmeyi sağlamıştır. Kapitalizm temel üretim aracı olarak kapitalden kaynaklı sistemin genel tanımlamasını ifade eder. Bu üretim tarzına dayalı bir adlandırmadır. Kapitalizm değişik biçimlerde kendini var etmeyi başarmıştır. Kapitalizmde sosyal devlet anlayışı ile muhafazakârlık gibi biçimler gelişmiştir. Kapitalizmin kendi içinde yaşadığı evrimlerden sonra vardığı noktada en hâkim olan biçimi, günümüzde liberalizmdir. Dolayısıyla, kapitalizmin sosyal, ekonomik ve siyasal olarak yarattığı kültürleri arasında, günümüzde yaşama damgasını vuran biçimi de liberalizm olmaktadır. Günümüz kapitalizmini ele alırken onun herhangi bir biçimini değil, liberal biçimini değerlendirmek gerekmektedir. Tek tek insanların davranışlarına kadar inmiş kapitalist biçim de o olmaktadır. Bu biçimin yaşamın hemen hemen her alanına uyarlanmak üzere kendisince reçeteleri vardır. Bugün neo liberalizm biçiminde formüle edilen küreselleşme de, liberalizmin kendi içinde vardığı en son aşaması olmaktadır. Kısacası günümüz kapitalist sistemi olarak karşımıza aldığımız sis-

tem onun liberal biçimi olmaktadır. Toplumsal kesimleri açısından Kürdistan'da liberalizmin yayılma alanı egemen kesimler ve orta tabakalar olmaktadır. Liberalizm, ideolojik olarak milliyetçiliği sistemleştirerek kendisini geliştirmeyi öngörür. Kürdistan'ın sosyo-ekonomik yapısı, Kürt milliyetçiliğine el vermediği için, Kürdistan'daki milliyetçiliği ilkel milliyetçilik biçiminde tanımlamaktayız. Milliyetçiliklerde ulus devletin çıkarları için 'millilik' olgusu ön planda tutulmaya çalışılır. Kürtlerdeki 'millilik' Kürtlerin tarihsel, toplumsal özelliklerinden dolayı, ancak işbirlikçilik ve Kürt ulusal değerlerini inkâr temelinde gelişme imkânı bulabilir. Dolayısıyla Kürtlerdeki milliyetçilik ve buna dayalı diğer kavramlaştırmalar, Kürt halk düşmanlığından kendisini kurtaramaz. Bu ilke sadece, kapitalist aşamada Kürtlerin toplum olarak yaşadığı ilişki ve ilişkileri ile ilgili değildir. Kürt toplumsal yapısı, kendi içinden devletçi toplumu yaratacak özellikleri güçlü barındırmadığından, tüm devletçi yaklaşımlar Kürtleri özünden uzaklaştıracak bir gelişim seyri izlemek durumundadır. Kürt toplumsal gerçeği özüne uygun ilk yapılanışını bir sistem düzeyinde komünal tarzda var ederek vücut bulmuştur. Kürt toplumsal gerçeği komünal sistemin yaratıcısı olma özelliğine sahiptir. Devletli toplum ve onun değişik renk ve biçimlerin-

deki aşamaları komünal yaşamdan sapmayı ifade eder. Bu nokta devletçi toplum biçimini hem toplumsal ilk şekillenişe, hem de bu şekillenişin ilk sistemli halini yaratan Kürt toplumsallığı ile özünde bir uyumsuzluğu gösterir. Kürtlerdeki egemenlerin işbirlikçi karakteri, orta sınıfların kendilerini inkâr üzerinden var etmeleri, Kürt toplumunun devletli biçim almamasından kaynaklıdır. Bu, işin özü ve temel ilkeleri ile ilgili bir husustur. Ama hep bilinip esas alınması gereken bir husus da olmaktadır.

Genelde tüm özgürlük ve eşitlik hareketleri, özelde de PKK hareketi, mücadele tarihleri içinde ilk defa bu düzeyde egemen sistemlerin felsefi, ideolojik, yaşamsal etkilerinin dışında bir düzey yakalamışlardır. Bu gerçek anlamda özgürlük olgusunda önemli bir düzeyi yakalamak anlamına gelir. Özgürlük hareketleri tarihlerinde ilk defa, egemen sistemlerin mezhebi olmama imkânlarını daha güçlü yakalamışlardır. İdeolojide arınma ve netleşmede önemli kazanımlar edinen bir hareket olma özelliğini yakalamış bulunmaktayız. Bu aynı zamanda ideolojik mücadelede bütün dönemlerin en radikal tarzının yürütülmesi gerektiği anlamına da gelmektedir.

Liberya:

Devletin Adı: Liberya Cumhuriyeti
Başşehri: Monrovia

Lidyalılar

Nürusu: 2.780.000

Yüzölçümü: 99.067 km2

Resmi Dili: İngilizce

Dini: Hristiyanlık, Müslümanlık, yerli dinler

Para Birimi: Liberya Doları.

Liberya, Batı Afrika kıyısında küçük bir ülkedir. Kuzeybatısında Sierra Leone, kuzeyinde Gine, doğusunda Fildişi Sahilleri' ile komşudur. Liberya'nın tarihi eskilere dayanır. Atlas Okyanusu kıyısında olmasından dolayı erkenden Portekizlilerce keşfedilmiştir. Portekiz sömürgeciliği 1821 yılına kadar devam eder. Bu yıllarda köle olarak Amerika'ya götürülen Afrikalı kölelerin 'özgür çocukları' tarafından kurulmuştur. Siyah Afrika'nın sömürge yönetimi görmemiş tek cumhuriyettir. Son elli yıllık tarihi oldukça trajik, kanla ve katliamla doludur. Yaşanan iç savaşlarda yüz binlerce insan ölmüş, yaralanmış ya da yerini-yurdunu terk etmiştir. Bunlardan en büyükleri yaklaşık 7 yıl süren 1989-1996 yılları arasında süren 1. iç savaş ile 1999-2003 yılları arasında tekrar alevlenerek devam eden 2. iç savaştır.

Liberya halkı, aşiret federasyonları ve konfederasyonları tarzında örgütlenmiştir.

Liberya'nın ekonomisi önemli oranda tarıma dayanır. Büyük maddeden yatakları vardır. Serbest piyasa adı altında ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynakları talan edilmektedir. Zengin bir potansiye-

le sahip olmasına rağmen halkının durumu kötüdür. Halkın büyük çoğunluğu açlık sınırının altında yaşamaktadır. Günlük 1,5 dolarlık bir gelire sahiptir.

Lidyalılar: Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes yörelerinde güçlü bir medeniyet oluşturan Lidyalıların nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Antik dönem yazarları onların güneydeki Karyalılar ile kuzeydeki Mysialılar ve Frigler ile akraba olduklarını söylerler. Hint-Avrupa karakterli bir dilleri olan Lidyalıların Batı Anadolu'da M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısından itibaren var oldukları kabul edilmektedir. M.Ö. 680'de Gyges ile başlayan Mermnad hanedanı döneminde Lidya Devleti gittikçe güçlenir ve yayılmacı bir politika izlemeye başlar. Yunanlıların Anadolu'yu işgal ettikleri Troya savaşında Troyalıları desteklemişlerdir.

Yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarından dolayı Lidyalılar kısa zamanda bölgenin önemli güçlerinden biri olurlar. M.Ö. 7. yüzyılın başından beri Sardes'te özellikle altın madeninin işletilmesiyle Lidyalılar zenginleşmiş ve güçlenmişlerdir. Lidyalıların uygarlığa katkıları daha çok ekonomi alanında olmuştur. Altın sikkelerden para basarak ticaretteki değiş-tokuş usulünü değer ekonomisine çevirmişlerdir

Lidyalıların en önemli kenti Sardes'tir. Sardes'in içinden geçen Paktolos (Sart) Çayı'nın suları altın içermesi nedeniyle eskiçağda ün kazanmıştır. Sardes'te altın dökümcülüğünün dışında en önemli endüstri dokumacılıktı. Yün dokumaları ve battaniyeleri ünlüdür. Bölgenin doğusu ve Hermos Irmağı'nın kaynaklarına yakın bölümüne Katakekaumene denir. 'Yanık ülke' anlamına gelen bu ad, yöredeki volkanik araziden kaynaklanır.

Lidyalılar, Frigyalıları da yıkan Kimmerlerin saldırısına uğrarlar. Başkentleri Sardes Kimmerlerle birlikte yine göçebe bir topluluk olan Treler tarafından da yağmalanır. Son Mermnad Kralı Kroisos yönetimi sırasında Lidya doğuda Halys'e (Kızılırmak) kadar uzanan büyük bir devlet durumuna gelir. Bu dönemde Medlerle defalarca savaşır. M.Ö. 28 Mayıs 585 günü Medlerle yapılan savaş sırasında güneş tutulması meydana gelmiş ve savaş böylece sona erdirilerek Hals (Kızılırmak) ırmağı sınır olarak kabul edilmiştir. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: **"Pers İmparatorluğu Medlerin devamıdır. Bir nevi ortak devlet oluyor. Yine çatışma alanı çoğunlukla İskit istilasındaki Kürdistan'dır. Kiro'sun ölümü bile bu alandaki İskitlerle savaşla gerçekleşiyor. İmparatorluğun daha güvenli bir alan olan Güneydoğu Medya'ya doğru kayması kuzeyden gelen**

barbar akınlarından etkilenmektedir. Darius'un (Büyük Dara; M.Ö 520-485) büyük İskit seferi bu belayı kökünden halletmek amacıyla. Anadolu boydan boya iki yüzyılı aşkın (M.Ö 530-330) süre Pers-Med İmparatorluğu'nun elinde şekillenir. Sırasıyla Frigya, Lidya ve Likya'nın siyasi varlığına son verilip, tüm Ege kıyılarında kurulan şehirler denetime alınır."

Lidya devletine, M.Ö 547/46'da başkent Sardes'i ele geçirerek yakıp yıkan Pers Kralı II. Kyros (Büyük) son verir. Ülke bu tarihten M.Ö. 334'e değin Perslere bağlı kaldıktan sonra, İskender'in Doğu seferinde Makedonlara bağlanır. İskender'in ölümü (M.Ö. 323) üzerine komutanlarından Lysimakhos'un, M.Ö. 282'de 1. Selevkos'un, daha sonra da III. Antiokhos'un egemenliğine girer. M.Ö. 188'de Romalılarla III. Antiokhos arasında yapılan Apameia Barışı sonrasında Pergamon (Bergama) kralı II. Eumenes'e verir. M.Ö. 133'te Roma'nın Asya Eyaleti'ne bağlanır.

Lilith: Kelime olarak 'dişil öge' anlamına gelir. Libu (eril) ögeyle birlikte kullanılır. Kimi mitolojilerin ve tek tanrılı dinlerin yaratılış öykülerinin temel kahramanlarıdır. Toplumsal yapıdaki tüm gelişmeler yansımasını zihniyette bulur. Bunun ilk biçimlerini en fazla yansıtan da mitolojik ve dini

Lilith

destanlardır. Bu destanlardaki mücadele ve kişilikler toplumsal yapının birer izdüşümüdürler.

Kadın ana etrafında gerçekleştirilen ilk toplumsal örgütlenme doğayla uyumludur, eşitliğe ve özgürlüğe dayanır. Tahakkümcü ve egemenlikçi ilişkilere yer yoktur. Daha çok tamamlayıcılık, bütüncülük ve paylaşımcılık esastır. Bu yaşam tarzı insanlığın ilk hafızasını oluşturur. Bu döneme ilişkin mitolojik anlatımlarda ana tanrıça olmasına rağmen eşitlikçi yaşam egemendir. Bu durum kadının doğasından ileri gelir. Çünkü kadın bu sistemin hem gücü hem de sözcüsü konumundadır.

Kitabı mukaddes kadın-erkek cinslerinin yaratılmasını " ve tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Onu tanrı suretinde yarattı, onları erkek ve dişi olarak yarattı" (tekvin 1: 27) " ve tanrı dedi; adamın yalnız olması iyi değildir. Kendisine uygun bir yardımcı yapacağım" (tekvin 2: 18) " ve tanrı adamdan aldığı bir kaburga kemiğinden bir kadın yarattı" (tekvin 2: 22) cümleleriyle anlatır. Birinci anlatım ve diğer iki anlatım arasında bir fark olduğu hemen dikkat çekiyor. İkinci anlatımı kitabı mukaddese ve sonraki dinsel kitaplarda yer alan egemen anlayıştır. Adem ile Havva'nın yaratılış hikayelerini anlatırlar. Aktardığımız ilk ayetteki anlatım tamamen farklı bir yaratım olayını anlatır. Bu kadın ve erkeğin

eşit yaratımlarının ifadesidir. Bu Adem ile Lilith'in ilk insanlar olarak yaratılmasını anlatır.

Tarih yaratma sürecinde insanı çift olarak yaratır. Bu çiftten biri erkek biri de kadındır. Erkek tüm kutsal kitaplarda geçtiği ve hepimizin bildiği Adem'dir. Kadın ise Havva'nın aksine Lilith'dir. Ayetten de anlaşıldığı gibi ikisi birlikte yaratılmıştır. Dolayısıyla eşittirler ve birisinin diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. Tanrı tarafından yaratılan bu ilk insan çifti hikayede geçtiği gibi birlikte yaşamak üzere cennet bahçesine yerleştirilirler. Bu çiftin cennette ne kadar süreyle birlikte yaşadıkları bilinmez. Ancak fazla uzun sürmediği söylenebilir. Aralarında uyumsuzluklar, anlaşmazlıklar baş gösterir. Lilith'in pozisyonu erkeğin egemenliğini kabul etmeyen ve eşitliği savunan ana-tanrıça geleneğini temsil etmektedir. Bunun erkekte yani Adem'de rahatsızlığa neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu uyumsuzluk ve anlaşmazlık zamanla ayrılımlarına Lilith'in cennet bahçesini terk etmesiyle son bulur.

Anlaşmazlık sebebi eşit ve birlikte yaratılmış olmalarına rağmen Adem'in üstünlük kurma, Lilith'i denetim, baskı ve hakimiyet altına alma ile Lilith'in bunu kabul etmesi ve buna karşı durmasıdır. Lilith'in düşünsel yapısı Adem'inkinden farklıdır. Dolayısıyla olaylara ve aralarındaki ilişkilere yakla-

şımları da farklıdır. İkinci önemli bir konu Adem'in, Lilith'i kendisine hizmet etme ve evin, bahçenin bakım ve işlerinin yapılmasında isteksizlik ve çabasızlıkla suçlaması; üçüncüsü de cinsellik konusunda Adem'in hakim bir pozisyonda bulunma istemiyle Lilith'in eşit yaklaşım isteği ve karşı koyuşları yatar. Adem'in istemleri egemenlik anlayışının ürünü iken Lilith'in karşı koyuşu eşitlikçi yaklaşımı ifade eder.

Lilith, Adem ile eşit temelde yaşamının olanaklarının kalmadığına inandığından cennetten çıkmanın parolası gibi tanrının söylenmemesi gereken adını söyleyerek kendisini cennet bahçesinin dışına atar. Ve uçup Kızıl Deniz yakınlarında bir mağaraya sığınır. Artık cennetten ayrılmışlar, kovulmuşlar arasındadır. Kendisine yeni bir ortam yaratmak zorundadır. Ve Lilith'i çevresindeki cinlerle, cinlerin kralı Şamayel (şeytan olarak da ifade ediliyor) ile ilişkiye girer ve cinlerden çocuklar doğurur. Lilith artık kendi yolunu çizmiştir. O bundan sonra kötülüklerin safında anılacaktır.

Lilith'in cennetten ayrılmasından sonra yalnız kalan Adem, Lilith'e ihtiyaç duyar ve tanrıdan geri getirilmesini ister. Tanrı da Sanay, Samenov ve Semengelov isimli üç meleği elçi olarak Lilith'e gönderir. Ve eve geri dönmeye davet eder. Lilith 'geri dön' çağrılarını redded-

ince sonsuza kadar lanetlenir. Gönderilen melekler tarafından çocukları öldürülmekle tehdit edilir vs. Bundan sonradır ki tanrı uyuduğu bir sırada Adem'in kaburgalarından birisini alır, tıpa tıp Lilith'e benzen ama ahlak olarak Lilith'in tam tersi olan Havva'yı, yani Ademin istediği gibi davranan, boyun eğen bir kadına dönüştürüp Adem'in yanına başına bırakır. Adem uyandığında yan başında tam anlamıyla istediği gibi olan kadın Lilith'i bulur. Bu artık Lilith değil Havva'dır. Ve Adem yeni yaratılan kadına " etimden et kemiğimden kemiksin" der. Bununla her yönüyle ve tam anlamıyla sahibi olduğunu belirtir. Kadına da "hayatı olan" anlamında "Havva" der. Bu adla çağrılacağını belirtir. Kadın artık kendi kimliğiyle, kendisi için yoktur. Tarihten erkenden silinip atılmıştır. Kadın ile erkek arasındaki çatışmayı, parçalanmayı, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü bu mitler çok açık bir şekilde göstermektedir.

Adem ile Lilith arasındaki ilişki/çatışmada, başlangıçta kurulu bulunan eşitlik dengesinin bozulması isteğiyle buna karşı direniş vardır. Toplumsal cinsiyetçilik henüz oluşmamıştır. Kadın toplumun temel güçlerinden biridir, eşittir ve dikkate alınandır. Henüz egemenlik ilişkilerinin konusu değildir ve bası altına alınmamıştır. Toplumsal parçalanma henüz gerçekleşmemiştir, ama buna karşı erkeğin ara-

Lilith

yıışı vardır. Adem ile Lilith çatışmasının şahsında çok net görülmektedir. Cins olarak kadının düşürölme zamanının eli kulağındadır. Lilith erkek egemenliğine karşı koyuşun mitolojik adı, ifadesidir. Lilith karşı koyuşuna karşılık Havva'nın düşkünlüğü kabul etmesi, günümüze kadar gelen kadının cins olarak ezilmesi, baskı altına alınması tarihinin başlangıcı olur. Özgür kadın Lilith de kötölüklerin, karanlıkların temsilcisi şeytan ile anılır hale gelir. Özgür kadın artık yoktur, olan da şeytandır.

Tüm bu dinsel ve mitolojik anlatımı toplumsal tarihin gelişimi içinde yorumlayan Önder Apo; *"İlk güçlü otoritenin kadın üzerinde kurulması rastlantı değildir. Kadın organik toplumun gücü ve sözcüsüdür. O aşılmadan ataerkillik zafer kazanamaz. Daha ötesi ne, devlet kurumuna geçilemez. Ana-kadın gücünün aşılması stratejik bir anlama sahiptir. Eldeki veriler Sümer kanıtlanmasında da gözlemlendiği gibi sürecin çok çetin geçtiği anlaşılmaktadır. Tek tanrılı dinlerde yansıtılan Lilit-Havva kadın figürü de sürecin özelliklerini oldukça çarpıcı yansıtmaktadır. Lilit boyun eğmez kadının iken, Havva teslim alınmış kadını yansıtmaktadır. Öyle ki, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı iddiası ne kadar bağımlı kılındığının da ölçüsü olmaktadır. Diğer yandan Lilith şahsında ka-*

dına edilen lanet, iftira, cadılık, şeytanın arkadaşı benzeri tüm küfürler büyük çekişmenin varlığını kanıtlamaktadır. Bin yılların bu yönlü kültürünü, düşünce ve inançlarını ele vermektedir. Kadının toplumsal alt edilişi çözümlenmeden, daha sonraki erkek egemen toplum kültüründeki temel özellikler doğru anlaşılamaz. Erkekliğin toplumsal kuruluşu akla bile getirilemez. Erkeğin toplumsal kuruluşu anlaşılmadan da devlet kurumu çözümlenemez. Devletle bağlantılı 'savaş' ve 'iktidar' kültürü doğru tanımlanamaz. Konu üzerinde yoğunca durmamızın nedeni daha sonraki tüm sınıflaşmaların sonucu olarak gelişen korkunç tanrı-kişilikler ve her türlü sınır, sömürü ve can almalarına gerçek bir açıklık kazandırmaktır. İnsanlığın lanetine - siyasi iktidar, devlet- kutsal paradigmasıyla bakılırsa, insanlık zihniyetinin en kirli karşıdevrimi gerçekleşmiş olacaktır. Gelişen de bu olmuştur. Buna ilerlemenin zorunlu etkeni denilmesi -Marksizm de dahil- karşıdevrimlerin en tehlikelidir. Tarihin bu açıdan kesinlikle eleştiri süzgecinden geçirilip doğrultulması sağlanmadıkça, yapılacak her devrim kısa sürede karşıdevrime dönüşmekten kurtulamayacaktır." demektedir. Yine devamla geliştirdiği değerlendirmede Lilith ile Havva arasındaki farkı pekiştirerek şöyle dile getirir:

"Her şeyden önce O (Havva) Adem'i baştan çıkararak cennetten kovulmasına yol açan ilk günahkâr kadındır. Adem'in tanrısına -ataerkillik figürü- boyun eğmeyen Lilith, şeytanı -Adem'e secde etmeyen, kulluğu reddeden insan figürü- esas almakta, onun arkadaşı olmaktadır. Mitolojik karalama örnek alınarak dinsel karalamaya dönüştürülmüştür. Sümerlerde kadının erkeğin kaburgasından yaratıldığı şeklindeki iddiası Kutsal Kitaba da alınmıştır."

geleniğin olumsuz yüküyle girmektedirler. Eğer çok duyarlı bir anlam ve yapısallık yaklaşımıyla yönlendirilmezlerse, Arap-İsrail trajedisini aşan yoğunlukta bir çatışma unsuruna rahatlıkla dönüşebilirler. Despotik devlet altında kötürümleşmiş ve lime lime olmuş toplumsal özellikleri onları her tür dış etkene elverişli kılmaktadır. Zaten geleneksel olarak da bu tarz yönetilmeyi bir kader, değişmeyen paradigma olarak algılamaktadırlar."

Lime: Parçalanmış, bölünmüş, dağıtılmış, birbirinden koparılarak ayrıştırılmış parça anlamına gelir. Sözelimi lime-lime; parça-parça, ayrılmış, yırtık şeylere denir. Herhangi bir şey parçalanıp ufalanmışsa, lime-lime olmuş demektir.

Kürtlerin toplumsal yapısının diliyle, kültürüyle, coğrafyasıyla, tarihiyle, kısacası kendisine ait değerleriyle parçalanmış olması, onun lime lime olması anlamına gelmektedir. Önder APO'nun uluslar arası komplo ile esir edilmesi sonrası tasfiye edilmek istenen Kürt özgürlük mücadelesi, ABD'nin Ortadoğu'ya müdahalesinin ilk aşaması olmaktadır. Sistemin yaşadığı kriz ve kaos sürecinde Kürtlerin durumunu izah eden Önder APO şu belirlemede bulunmaktadır: *"Kürtler kaos sürecine sürekli krizde katliam kültürünü enselerinde hissedene acımasız bir*

Literatür: Kısaca anlamı 'edebiyat'tır, yazılı eserlerin geneline verilen addır. Herhangi bir bilim dalına ilişkin yazılmış yazılı külliyyatın tümüne de edebiyat denilir. Siyaset, ekonomi, askerlik, hukuk, diplomasi, tıp, sosyoloji, sanat-kültür alanlarını örnek gösterecek olursak, her bir dala ilişkin yazılmış tüm yazılı edebiyata literatür denilmektedir. Ya da yazılı hale gelmiş edebiyatın dili anlamında da kullanılmaktadır. Örneğin siyasi literatür denildiğinde siyasetin tüm yazılı edebiyatı kastedilir. Veya siyaset dili anlamında da kullanılmaktadır.

Lityum (Li): Seramik ve cam yapımında, pil üretiminde, yağlayıcı ve alaşım sertleştirici maddelerin bileşiminde, A vitamini sentezinde, nükleer santrallerde soğutucu görevinde ve roketlerde itici

Locke, John

kuvvet sağlamada kullanılır. Katı elementler içinde en yüksek özgül ısı kapasitesine sahip olması nedeniyle, ısı iletiminde kullanılan sıvıların bileşiminde yer alır. Ancak, su ya da asit gibi çözücülerle karşılaştığında yüksek bir patlama ya da parlama özelliğine sahip olması ve özellikle sinir sistemi için zehirli etki göstermesi nedeniyle, dikkatli kullanılması gerekir. Bazı lityum bileşikleri, beyin rahatsızlıkları ve psikolojik hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçların içeriğinde yer alır.

Lobi: Genelde yapı mimarisinde kullanılmaktadır. Bir ya-pının (binanın) kapısından içeri girildiğinde görülen ilk boşluk anlamına geldiği gibi, otel, tiyatro gibi mekânlarda kapı girişine yakın yerlerde bulunan geniş yerlere verilen isimdir.

Lobi kelimesi siyasi literatürde de kullanılmaktadır. Ortak çıkarlara sahip olan çevrelerin temsilcileri anlamına da gelmektedir. Dünyada etkili olan Yahudi lobisi bunlardan biridir. İbrani kabilesinin dünyadaki temsilciliğini yapan Yahudi lobisi, siyasette etki yapabilen ve Yahudilerin çıkarlarını her yerde temsil edecek güçlü nüfuza sahiptir. Yine Ermeni lobisini de buna örnek göstermek mümkündür. Dünyanın değişik merkezlerinde diasporalarda örgütlenen ve kendi halklarının çıkarlarını temsil eden bu oluşumlar adeta diplomatik temsilcilik gibi

faaliyet yürütmektedirler. Lobi çalışması aynı zamanda bir diplomasi faaliyetidir.

Locke, John: 1632-1704 yılları arasında yaşamış İngiliz felsefecisidir. İngiliz ampirizminin kurucularındandır. Aydınlanma dönemi felsefecisidir. Laik düşüncelidir. Aklın üstünlüğünü, bilginin deneyle kanıtlanmasını savunur. Deneyle kanıtlanmayan ve akla uygun olmayan bilgiyi kabul etmez. Aynı zamanda siyasetle de ilgilenmiştir. Mutlakıyetçiliğe karşı çıkmıştır. Bu anlamda liberalizmin öncülerinden biri kabul edilir. Locke, felsefesini 'İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme' ve 'Yönetim Üzerine İki Deneme' adlı kitaplarında toplamıştır.

Locke'a göre bilmek, zihinde birtakım idelere sahip olmaktan başka bir şey değildir. Doğuşta karşı çıkan Locke, insanın bilgiye temel olan malzemeyi sonradan deneyim yoluyla kazandığını söyler. Ona göre, insan zihni karanlık bir odadır. Bu odaya ışık sadece deneyim penceresinden girer.

Bilginin kaynağı konusunda ampirist olan Locke, biri dış deneyim, diğeri de iç deneyim olmak üzere, iki tür tecrübe bulunduğunu söyler. Bunlardan birincisinde, yani dış deneyimde, insan beş duyu yoluyla dış dünyadaki şeyleri tecrübe eder; insan zihni, Locke'a göre, burada tümüyle alıcı olup, pasif durumdadır. İkincisinde, yani içeba-

kışta ise, insan varlığı, kendi zihninde, kendi iç dünyasında olup bitenleri tecrübe eder. İnsan zihnindeki tüm ideler, işte bu iki kaynaktan birinden gelir.

İngiliz ampirizminin kurucusu olan Locke'a göre, insan zihnindeki tüm ideler, basit ve kompleks ideler olmak üzere, iki başlık altında toplanabilir. Bu ayırım, Locke'a zihnin tümüyle pasif olduğu durumlarla aktif olduğu durumları birbirlerinden ayırma imkânını verdiği için önemli bir ayırımdır. Basit ideler, dış dünyadaki cisimlerin ve onların niteliklerinin duyu organlarımız üzerindeki etkisi sonucunda, duyularımız aracılığıyla kazanılmış olan idelerdir. İnsan zihni bu basit ideleri birbirleriyle çeşitli şekillerde birleştirdiği zaman kompleks idelere sahip olur. Locke'a göre, insan zihni basit ideleri biriktirdikten sonra, onları birbirlerinden ayırt eder, birbiriyle karşılaştırır ve birbiriyle çeşitli şekillerde birleştirir. Locke, insanda yeni bir ide icat etme gücü olmasa bile, insan zihninin kompleks ideleri meydana getirirken tümüyle aktif durumda bulunduğunu söyler. Ona göre, basit ideler kompleks idelerden hem psikolojik ve hem de mantıksal bakımdan önce gelmek durumundadır.

Önemi daha çok siyaset felsefesi alanından kaynaklanmaktadır. O, mutlakiyetçiliğe karşı çıkar ve güçler ayrılığını savunur. Bundan dola-

yı liberalizmin kurucusu olarak görülür. Meşruti bir monarşiden yana olan ve toplumun bir sözleşme temeline dayanması gerektiğini savunan Locke, insanların hukukun veya iktidarın sağladığı avantajlardan yoksun olarak birlikte yaşadıkları kurgusal bir doğa hali düşüncesinden yola çıkmıştır. Böyle bir doğa halinin dezavantajları, insanların hukukun ve devletin yönetimi altına girmeleri için bilerek ve iste-yerek bir sözleşme yapmalarını gerektirmiştir. Yapılan bu toplumsal sözleşmenin amacı, düzeni ve yasa-yı kurmak, doğa halinin belirsizliklerini ortadan kaldırmak ve bireyin haklarını koruyacak kurumları yaratmaktır. Bu yönüyle ona göre doğal hal, düzensizdir, belirsizdir ve toplumun yaşamını sürdürmesi için bir devlete ihtiyaç vardır. Devlet, ona göre toplumun varlığını düzen içinde sürdürebilmesi için bir gerekliliktir. Sadece devletin mutlak monarşik yapısına karşı durmuştur, belli yasalarla sınırlandırılmış bir devleti gerekli görür.

Locke zihniyet yapısı gereği mekanistik felsefenin topluma uygulanmasında rolü olan bir siyasetçidir. Mekanistik felsefenin parçacı, bütün ile parçayı birbirinden keskince ayıran yaklaşımını topluma uyarlayarak, bu felsefenin sosyal bilim ayağını tamamlamak ister. 'Atomist toplum modeli'yle birey ve toplumu birbirinden tüm-

Lorlar

den koparmış, toplumu bireylerden oluşan bir şey olarak değerlendirmişti. İnsanı gelenekten ve tarihten kopartan, kendini gerçekleştirmede bireyci bir tutum içinde olmuştur. Gün ile tarihi, birey ile toplumu birbirinden koparmıştır. Yaklaşımı parçalı olduğundan da gerçeği vermekten uzaktır. Onun bireyi bu kadar öne çıkaran yaklaşımları, ABD Bağımsızlık Bildirisi'ni hazırlayan Thomas Jefferson'un hazırladığı ve liberalizmin önemli ölçüde yer aldığı bildiride etkili olmuştur.

Lorlar: Dicle ve Fırat havzasında bulunan dağların eteklerinde yaşamış Aryen ırkına mensup en eski halk gruplarından biridir. Kassitlerin devamıdır. Kürtlerin ataları sayılan Hurrilerin M.Ö. 6000-4000 yıllarında yaşadığı bilinen bugünkü Kürdistan coğrafyasında birçok kalıntısına rastlamak mümkündür. Lorlar da Hurrilerle aynı halk grubuna mensupturlar.

Lorlar, Batı ve Güneybatı İran'da yaşamışlardır. Sümerce yapılan adlandırmalarda yaşadıkları yerler esas alınmıştır. Yaşadıkları bölgeye Loristan denilmektedir. Lorlar kendi aralarında 'Büyük' ve 'Küçük Lor' olmak üzere iki kola ayrılmışlardır. Lorlar, Kürtçenin Lori lehçesiyle konuşurlar.

Önder APO, bu süreci ve yaşayan halk gruplarını, uygarlık gelişmelerine yaptığı katkıları, icat ve

bilgilerini (din, sanat ve hiyerarşi kurumlaşmalar) şöyle değerlendirmektedir: *"Sümer uygarlığının oluşumuna kadar -yaklaşık M.Ö 3500- bu etnisite kültürünün ana merkezi Dicle-Fırat'ın dağlardan kopan eteklerinde büyük gelişme göstermiştir. En eski yerleşimlerin kalıntıları, halk kültürlerinde günümüzde bile yaşayan birçok öge bu döneme tanıklık etmektedir. Özellikle M.Ö 6.000-4.000 dönemi kalıcı, kimlikli etnisiteye erişmek bakımından önemlidir. Kalkolitik -bakır taşı- çağlarla bütünleşen bu dönemde tarihin -uygarlığın- başlamasına yol açan tüm temel icatlar ve bilgiler üretilmiş gibidir. Temel sanat, din, hiyerarşi kurumları oluşmuştur. Aryenlerin en eski grubu olarak Hurriler -Ur: tepelik yer, yüksek yerler ahalisi-, kültürün doğuş merkezinde bugünkü Kürtlerin en eski ataları olarak belirmektedir. Bölgede aynı halk grubu olarak M.Ö 6.000'lerden beri faal bir yaşama sahip oldukları bilinmektedir. Kuruluş aşamasında Sümerlerle hem akraba hem de komşudurlar. Guti, Kassit, Lori, Nairi, Urartu, Med adları sırasıyla benzer kültürü paylaşan gruplara Sümer-Asur kaynaklı atılan adlardır."*

Günümüzde 'Lori' adında Kürtler yaşamaktadır. Bazı kaynaklar bu kesimin Perslerden olduğunu söylemektedirler. Bu değerlendirmeler gerçeği yansıtmama-

maktadır. İran sınırları içinde ve bir kısmı da Irak sınırları içinde yaşamaları onların Arap veya Fars kökenli olduğunu göstermez, Kürdistan coğrafyasında yaşayan Loriler tarihte, Kürt-lerin ataları sayılan Aryen halk gruplarından biridir.

Lausanne (Lozan) Barış Antlaşması: (20 Kasım 1922-24 Temmuz 1923)

1. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı'nın paylaşımı üzerinde yeni kurulan Türkiye ile İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan bir antlaşmadır. Kasım 1922'de başlayan Lozan görüşmeleri fazla gelişme sağlanamadığından kesintiye uğrar. Bir aylık bir aradan sonra yeniden başlayan görüşmeler, sekiz ay süren yoğun pazarlıklardan sonra bir sonuca ulaşmıştır.

Kurtuluş Savaşı sonucunda Sevr, işlemeze hale getirilince, Türkiye Cumhuriyeti ile yapılan yeni antlaşma Lozan Antlaşması olmuştur. Bu antlaşma ile pek çok sorun önemli ölçüde çözümlenirken, kimi sorunlar da daha sonraki görüşmeler sonucunda çözümlenmiştir. En çok tartışılan konu, sınır sorunu olmuştur.

Türkiye'nin Güney sınırları Fransızlarla imzalanan Ankara İtilafnamesi ile saptanmış bulunmak-

taydı. Bu sınırlar Lozan Antlaşmasıyla doğrulanmış ve onaylanmış oldu. Irak ile sınır saptanırken, Musul konusunda anlaşmaya varılamadı. Musul zengin petrol kaynakları nedeniyle hep sorun olmuş bir yerdir. Hâlâ da aynı konumunu sürdürmektedir. Musul İngiliz ve Fransızlar arasında 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Antlaşmasına göre Fransızlara bırakılıyordu. 1. Dünya Savaşı sona ererken, Musul hâlâ Osmanlı'nın elinde bulunuyordu. İngilizler savaşın bitimini sağlayan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndaki *"İtilaf devletleri güvenliklerini tehlike altında gördükleri bölgeleri de işgal edebileceklerdir."* şeklindeki maddeye dayanarak, Musul'u işgal etti. Ancak savaş bittiğinde Musul Osmanlı'nın elinde olduğundan ve bu nedenle de Misak-ı Milli sınırları arasında sayıldığından, Türkiye Cumhuriyeti tarafından hep talep edilecektir.

İngiltere nüfusunun çoğu Kürt olan bölgeyi vermek istemez. Sorunun çözümü için ikili görüşmelerle dokuz aylık bir takvim belirlenir. Başarılı olunmadığı takdirde, Milletler Cemiyeti'ne havale edilecekti. 19 Mayıs-5 Haziran 1924 tarihleri arasındaki ikili görüşmelerden bir sonuç alınamaz. Bu nedenle konu Milletler Cemiyeti'nin önüne gelir. Türkiye bölgedeki Kürt nüfusun çoğunluğuna güvenerek referandum önerir, ama bu öneri İngilizlerce kabul edilmez. Millet-

Lozan Barış Antlaşması

ler Cemiyeti tarafından kurulan komisyonun hazırladığı rapor, bölgenin Irak'a bırakılmasını, bölgede yaşayan Kürt halkının haklarının garanti altına alınmasını ve İngiltere'nin tartışma konusu yaptığı Hakkari'nin Türkiye'ye bırakılmasını öneriyordu. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nun da 1925 Aralık'ında kabul ettiği bu rapor çerçevesi, 5 Haziran 1926'da yapılan bir antlaşmayla kabul edilmiştir. Türkiye Musul petrollerinden yirmi beş yıl süreyle %10 hisse alacaktı. Türkiye daha sonra 500.000 İngiliz parası karşılığında bu hakkından vazgeçecektir.

Batı sınırları ise Misak-ı Milli temelinde çözümlendi. Ege Denizi'nde Bozcaada ve Gökçeada adaları Türkiye Cumhuriyeti'ne kaldı, Yunanistan'a bağlı adalar Türkiye'yi tehdit etmemesi için silahtan arındırıldı.

Gayr-i Müslimler azınlık olarak ele alınarak antlaşmanın 37-44. maddeleri arasındaki maddeler uluslararası antlaşmalar çerçevesinde tanınan haklardan oluşmaktadır. **39. Madde** şu temeldeydi: *"Türk uyruklu herhangi birinin özel ilişkilerinde, ticaret ve dinde, basında veya her türlü yayında veya kamu toplantılarında herhangi bir dili serbestçe kullanması konusunda hiçbir kısıtlama getirilmeyecektir. Resmi dilin mevcudiyetinin yanında, Türkçe konuşmayan Türk uyruklulara mahkemeler önünde*

kendi dillerini sözlü olarak kullanmaları konusunda gerekli imkanlar sağlanacaktır."

Kapitülasyonların kaldırılması karara bağlanır. Böylelikle öteden beri yabancı devletlere ülkenin bağımsızlığını tehlikeye koyan, ulusal kalkınmayı engelleyen ve kaldırılması için çokça uğraşılan bu ayrıcalıklar kaldırılacaktır.

Borçlar konusunda Batılı devletler Osmanlı'dan kalan borçların tümünün Türkiye Cumhuriyeti'ne ödettirilmesi konusunda ısrarlı olur. Ancak Türkiye Cumhuriyeti de eskiden Osmanlı sınırlarında bulunan ama geline aşamada ayrılmış olan yerlere de borcun ödettirilmesi gerektiğini belirtir. Kısmen çözülen borçlar sorunu daha sonra 1930 yılında tamamen çözülecektir.

Yüzyıllarca önemli bir sorun olmuş ve tüm büyük devletlerin iştahını kabartan, elde etmek için büyük savaşların verildiği Boğazlar da serbest geçişe açılmıştır. Bu geçişleri düzenlemek üzere bir Boğazlar Komisyonu oluşturulmuş ve bölge silahtan arındırılmıştır. Bu sorun da nihai olarak 1936 yılında imzalanan Montreux Sözleşmesi ile çözülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından önce gerçekleşen Lozan Konferansı uluslararası alanda M. Kemal öncülüğünü bir devlet ve temsiliyet olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bu konferans ile hem Osmanlı'dan kalan hem

de savaşın kaybedilmesinin ardından ortaya çıkan pek çok sorun çözümlenmiştir. Bu yönüyle Lozan Konferansı'nın oluşmakta olan Türkiye Cumhuriyeti açısından bir başarı olduğu söylenebilir. Ancak Lozan Konferansı'nda sağlanan başarı, cumhuriyetin demokratikleştirilmesiyle tamamlanamamıştır. Ne Osmanlı İmparatorluğu sürecinde ne de Lozan öncesi Ankara hükümeti sürecinde Kürtlerin inkâr edilmesi gibi bir yaklaşım yaşanmamıştır. Dönemin belgelerine baktığımızda, iki halkın kader birliğiyle karşılaşırsınız. Kurtuluş Savaşında aynı ordu saflarında, sırt sırta, omuz omuza mücadele etmişlerdir. Ankara Hükümeti'nin henüz hükümet olmadığı, İstanbul Hükümeti'nin tek temsilci olduğu, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçtiği ve kurtuluş mücadelesini başlattığı ilk günlerde ve ilk belgelerde mücadelenin birlikte yürütüleceği kararının yanı sıra, hakların düzenlenmesi de yer alır. Türkiye'nin ilk anayasası olarak da kabul edilen Amasya Tamimi'ndeki yaklaşımlar, eşitlikçiliği ve birlikteliği savunur. İnkarcı bir yaklaşım yoktur. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin aldığı kararlar da aynı temeldedir. Dolayısıyla bir inkâr yaklaşımı buralarda da yoktur. Zaten bir inkar, yok sayma durumu olsa, Kürtlerden destek alınması bir yana, Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması da mümkün olmayabilirdi. Mustafa

Kemal bunun bilincindedir ve bundan dolayıdır ki, Kürt milli kıyafetlerini giymiş, Kürt ağa, bey ve şeyhlerinin desteğini almak için ne gerekiyorsa onu yapmıştır.

Hukuksal zemin itibarıyla da benzer bir durum yaşanmıştır. TB-MM'ye alınan üyeler yerleşik oldukları alanların ya da etnik yapıların adlarıyla çağrılmış, meclise üye alınmışlardır. Lazlar Mecliste 'Laz Mebusları' olarak yer aldığı gibi, Kürtler de 'Kürt Mebusları' ya da 'Kürdistan Mebusları' olarak yer almışlardır. Bu herhangi bir soruna yol açmamış, tam tersine hükümetin demokratik yapılanmasını sağlamıştır. Kurtuluş Savaşı'na Anadolu'da yaşayan her halkın gönüllü, istekli ve çekincesiz katılımını sağlamıştır. 1920'de kurulan meclisin bu yaklaşımı, ilk anayasanın da çerçevesini oluşturmuştur. 1921 Anayasası bu demokratik zemin üzerinde gerçekleşmiş, dolayısıyla her halkın kendisini temsil etme özelliği, bu anayasada ifadesini bulmuştur. Yine aynı dönem ve tarihlerde Mustafa Kemal'in Kürdistan'daki il ve ilçe yöneticilerine gönderdiği telgraflarda Kürt sorununu demokratik ve özerk yaklaşım temelinde ele aldığı görülmektedir. Lozan Konferansı'na da bu birlikteliğe uygun olarak iki halk adına tek heyet biçiminde gidilmiştir. Heyet Başkanı İsmet Paşa (İnönü) "Biz Türkler ve Kürtlerin temsilcileriyiz" derken, görüşmelere Kürtlerin temsilcisi olarak katılan Diyarbakır Mebusu Zülfü (Tigrel) Bey de "Biz Kürtlerle Türkler kardeşiz, ayrılmak istemiyoruz" demiştir.

.

M-m

Mabet: İlk dinsel inanışların tapınma merkezleri, ibadet mekânları olarak bilinir. Mabether, günümüze kadar ayakta kalan tarihi, kültürel ve sanatsal değeri olan yapılarıdır. Döneminde, dinsel inanışlara aşırı rol biçildiğinden dolayı mabetlerin rolleri ve işlevleri de bir o kadar önem taşımaktadır.

İlk etapta saygı, sevgi ve hoşgörünün egemen olduğu bu tapınaklar, daha sonra otorite merkezlerine dönüşecek ve günümüz devlet aygıtının ilk oluşum hücresi olarak rol biçilen mekânlara dönüştürüldüler.

Arkeolojik araştırmalara göre, Sümer devletleşme ve yerleşme alanlarının geliştiğı Dicle ve Fırat havzası, Aşağı Mezopotamya'da ilk mabetlerin kurulduğuna işaret etmektedir.

Madde: Ağırlığı ve hacmi olan, uzayda yer tutan her varlığa madde denir. Madde değişik halde olabilir, ancak özü değişmez.

Madde, felsefede en fazla tartışılan, ama üzerinde en az uzlaşılan konudur. Günümüz ikilemlerin çoğu bundan kaynaklanmaktadır. İnsan bilgi ve bilincinin oluşumunda da madde temel tartışma konusudur.

Sokrates öncesi doğa filozoflarının doğruluk arayışları, daha sonraları maddenin olmazsa olmaz bir özelliğı sayılacak bir deyişte biçimlenir: "Hiçbir şey yoktan var olmaz; hiçbir şey yok olmaz." Böylece, biçimden biçime girse de hep var olan bu "şey" doğanın temel kurucusu olacaktır. Öte yandan evreni tanıma ve anlama çabası içerisindeki ilkçağ Yunan atomcuları ise maddenin en küçük parçasının

Madde

atom olduğunu öne sürüp, evrende yalnızca atomların ve boşluğun varlığını tanırlar. Onlara göre evrende olup biten her şey; değişim, devinim, dönüşüm, canlıların büyümesi ve gelişip ölmesidir. İşte bu atomların boşlukta yer değiştirmelerinin bir sonucudur. Felsefe tarihi açısından maddeyi bir kategori olarak tanımlamak ise Aristoteles'e düşer. Maddeyi biçimle birlikte ele alan Aristoteles'te maddenin kendi başına bir özelliği yoktur; ancak madde özellik taşıma olanağına, gizli güce sahiptir. Biçimsiz madde düşünülemeyeceği düşüncesinden hareket eden Aristoteles'e göre madde bir töz değildir. Kuşkusuz XVII. yüzyıldan başlayarak maddenin kendi başına özellikleri olduğunu düşünen filozofların artmasıyla birlikte çağlar boyunca ege-men olmuş bu Aristotelesçi yaklaşım gücünü yitirir.

Modern felsefenin kurucusu olarak görülen Descartes ise, Madde-zihin ilişkisini metafizik nitelikleri olan bir ikilik içerdiğini öne sürerek maddeyi yer kaplamayla bir tutar. Ancak, evrende boşluğun olanaksız olduğunu düşünen Descartes'e karşı XVIII. yüzyılda bir çeşit Yunan atomculuğu sayılabilecek "cisimci felsefenin" canlandığı da görülür. Söz gelimi Locke'ta maddenin mikroskobik (ufak ölçekli) parçalardan oluştuğu düşüncesiyle karşılaşılır. Bu yüzyıldaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sonu-

cunda ortaya çıkan madde anlayışına göre, her biri kendi başına var olan pek çok maddi tözün bulunduğu yönündeki görüş doğru değildir; evrensel öz nitelikleri bulunan evrensel bir maddenin varlığından söz etmek daha doğrudur. Yaygınlaşmasında Descartes'in ve daha sonraları Newton'un büyük katkıları olan bu görüşe göre madde edilgen bir tözdür, devinmez, kendi yönetip yönlendiremez. Maddenin tüm devinimleri dışarıdan bir etkiyle olanaklıdır. Leibniz bu Kartezyen-Newtoncu madde yaklaşımını, gerçek tözleri devinme yetisine sahip olması gerektiğini ileri sürerek eleştirir.

Günümüzde ulaşılan tespitler, bu madde tanımının tümünden aşıldığı yönündedir. Bu konuda Einstein'ın madde-enerji dönüşümü bunda belirleyici olmuştur. Einstein'a göre enerji ve madde birdir ya da madde yoğunlaşmış enerjidir. Önderliğimiz de **"Evrenin temel taşları olarak parçacık-enerji ikilemini düşündüğümüzde, enerjinin özgürlük demek olduğunu çekinmeden vurgularım. Maddi parçacığım ise, mahkûm haldeki enerji paketçisi olduğuna inanırım."** demektedir.

Bu yaklaşım toplumsal gelişmelere de yansımıştır. Bu da yaşamı daha renkli ve canlı kılmıştır. Madde ve enerjiyi karşı karşıya getirip çatışır bir ikilik yaratmak, gelişmeyi frenler. Sınıflı toplumun

bir icadı olan ikililik yaratıp çatıştırma geleneğinin bilimsel maskeyle devam etmesidir.

Bu konuda doğruya en yakın yaklaşım maddeyi anlam bütünlüğü içinde ele almadır. Anlam bütünlüğüne ulaşmış düşünceye madde demek daha aydınlatıcıdır. Zaten 'madde anlamlaşmak ister, anlam da maddeyi aşmak ister' tespiti de bunu açıklar.

Madde-Enerji İkillemi: Madde, enerjidir. Bir madde parçacığı oldukça yüksek düzeyde yoğunlaşmış ve lokalize (birleşmiş, bütünlüğü olmuş enerjiden başka bir şey değildir. Bir parçacıkta yoğunlaşan enerji miktarı, onun külesiyle orantılıdır ve toplam enerji miktarı her zaman sabit kalır. Bir çeşit enerjinin kaybı, bir başka çeşit enerjinin kazanılmasıyla telâfi edilir. Enerji sürekli olarak biçimini değiştirirken yine de her zaman aynı kalır.

Einstein, bizzat kütleinin şaşılacak miktarda bir enerji barındırdığını kanıtlamakla bir devrim gerçekleştirmişti. Kütle ve enerjinin eşdeğerliği $E = mc^2$ formülüyle ifade edilir, burada m kütle, c ışık hızı (yaklaşık olarak saniyede 300.000 km) ve E de durgun cismin barındırdığı enerjidir. m kütleinde içerilen enerji, ışığın muazzam hızının karesiyle bu kütleinin çarpımına eşittir. Kütle bu nedenle enerjinin oldukça yoğunlaşmış bir biçimi-

dir, bu enerjinin gücü hakkında şu gerçek bizlere bir fikir verebilir; bir atom bombasının patlamasıyla açığa çıkan enerji, enerjiye dönüşen kütleinin yapısından binlerce kat daha büyüktür. Normalde, madde içinde hapsolmuş bu muazzam enerji kendini dışa vuramaz ve bu nedenle de göze çarpmaz. Ama atom çekirdeğinin içindeki süreçler belli bir kritik noktaya ulaşırsa, bu enerjinin bir kısmı, kinetik enerji olarak dışarı salınır.

Kütle, yalnızca bir enerji biçimi olduğundan, madde ve enerji, ne yaratılabilir ne de yok edilebilir. Diğer taraftan enerji biçimleri son derece çeşitlidir. Örneğin, güneşteki protonlar bir helyum çekirdeği oluşturmak üzere birleştiklerinde nükleer enerji ortaya çıkar. Bu enerji, ilkin, çekirdek hareketinin kinetik enerjisi olarak görünür ki bu da güneşten gelen ısı enerjisine katkıda bulunur. Bu enerjinin bir kısmı elektromanyetik enerji parçacıkları içeren fotonlar biçiminde güneşten yayılır. Bu enerji sırası geldiğinde, fotosentez süreci tarafından, bitkilerde depolanan kimyasal enerjiye dönüştürülür. Bu kimyasal enerjiyse, kaslar, kan dolaşımı, beyin vb. için gereken enerji ve sıcaklığı sağlamak üzere, insanlar tarafından bitkilerin ya da bitkileri yiyen hayvanların yenmesiyle edinilir.

Bir elektron ve onun anti-parçacığı olan pozitron birbirlerini yok

Magdalenien

ettiklerinde, kütleleri "yok olur", yani kütleleri, zıt yönlerde hareket eden iki ışık-parçacığına (fotona) dönüşür. Ne var ki, bu fotonlar da kendisinden çıktıkları parçacıklar kadar bir enerji toplamına sahiptirler. Kütle-enerjisi, lineer momentum ve elektriksel yük, hepsi korunurlar. Bu olgunun imha olma anlamındaki yok oluşla hiçbir ortak tarafı yoktur. Diyalektik olarak, elektron ve pozitron yadsınmış ve aynı zamanda korunmuştur. Madde ve enerji (ki aynı şeyi söylemenin yalnızca iki biçimidirler) ne yaratılabilir ne de yok edilebilir, yalnızca dönüştürülebilirler. Madde, bize duyu-algı içinde sunulan nesnel gerçekliktir. Yalnızca "katı" nesneleri değil, ışığı da içerir. Fotonlar da elektronlar ya da pozitronlar kadar maddedirler. Kütle sürekli olarak enerjiye dönüşmektedir ve enerji de kütleye. Bir pozitron ve elektronun "imha oluşları" bir foton çifti üretir, ama aynı zamanda zıt süreci de görürüz: İki foton karışlaştığında, fotonların yeterli enerjiye sahip olması koşuluyla, bir elektron ve pozitron oluşturulabilir. Bu olgu bazen "hiçlikten" madde yaratımı olarak sunulur. Durum hiç de bu değildir. Burada gördüğümüz, bir şeyin yok oluşu ya da yaratılışı değil, maddenin enerjiye -ve tersi- sürekli dönüşümüdür. Bir foton atoma çarptığında, bir foton olarak varlığı sona erer. Ortadan kaybolur, ama atomda bir değişikli-

ğe neden olur; atomun elektronlarından biri, bir orbitalden daha yüksek enerjili bir orbitale sıçrayıverir. Yine burada zıt süreç de gerçekleşir. Bir elektron yüksek enerjili bir orbitalden daha düşük enerjili bir orbitale düştüğünde bir foton çıkar.

Madde-enerji ikilemi ile geçmişte özellikle felsefede yapılan 'madde mi, ruh mu?' tartışmaları da önemli ölçüde aşılmıştır. Zira bu tartışmalar, materyalizm-idealizm çerçevesinde yürütülen tartışmalardı. Bunlardan birini esas alıp, diğerini tali kılma temel yaklaşımdı. Diğer bir deyişle birini özneleştirme, diğerini de nesneleştirme biçimindeydi. Bunun da özü devletçi zihniyettir. Zaten bu tip tartışmaların da özü, hiyerarşik devletçi sistemin ihtiyaç duyduğu birinin tercih edilmesini zorunlu kılan, birbirini tamamlamayı değil de birbiri üzerinde hakimiyet ilişkisi kuran ikilikler yaratmaktır. Geline aşamada madde ve enerjinin aynı kaynaktan olduğu, aynı şey olduğu bilimsel olarak anlaşılmaktadır. Bu da aslında devletçi sistemin parçalayan ve birini büyük, birini küçük; birini değerli birini de değersiz; birini özne, birini de nesne kılan vb ikiliklerinin ne kadar bilim dışı ve egemenler için üretilen şeyler olduğunu göstermektedir.

Magdalenien: Avrupa'da Üst Paleolitik Çağ kültürüne denir. Günümüzden yaklaşık 17 bin ve 11

bin yıl öncesini kapsar. Magdalenien insanları kemikten ve boynuzdan kalemler, kazıyıcılar ve ok uçları kullanmışlardır. Mağaralarda, kaya altlarında, ağaç kovuklarında yaşamışlardır. Aynı dönemde coğrafyanın uygun olmasından dolayı Mezopotamya'da Mezolitik, gider ek Neolitik dönem yaşanır

MÖ. 10 binde buzul döneminin sonunda iklim ılıklaşıp sürü hayvanları azalınca Avrupa'da Magdalenien kültürü de yok olur.

MAGNA CARTA (Büyük Berat): İngiltere tarihinde önemli bir dönüm noktasına eşlik eden ve dönemin ağır toplumsal ve siyasal koşulları nedeniyle halkın bilincinde yer edinen Magna Carta zamanla baskıya karşı bir simge ve mücadele bayrağı durumuna gelmiş, kuşaklar boyunca özgürlüklerin bir güvencesi olarak yorumlanmış ve Batı anayasalarının temeli olarak kabul edilmiştir.

11. yüzyılda İngiltere'yi egemenliğine alan Norman krallığı, ele geçirdikleri toprakları doğrudan doğruya kendi adamları olan soylulara dağıtır ve böylece merkeze başkaldırıp direnecek bağımsız senyörlerin türemesini önlemiş olur. Bununla beraber Ortaçağ'daki bütün hükümdarlar gibi, İngiltere'deki Norman kralları da kendi egemenliklerini tanıyan soyluları çeşitli konularda görüşlerini almak için toplantıya çağırırdı. İşte bu

toprak sahibi soylular Norman istilasından çok sonra kralın otoritesini sınırlamak ve kendi durumlarını sağlamlaştırmak için Kral John'a 1215 yılında Manga Carta (büyük berat) denen bir belge imzalatırlar. Kral bu belgeyle kendi rızaları olmadıkça vergi almayacağına dair senyörlere söz verir. Daha çok baron unvanlarıyla anılan soylular 13. yüzyıl boyunca kendilerine daha sık danışılması için uğraşırlar. Danışılan kimselerin sayıları giderek çoğalır, baronların başka çevrelerden de temsilciler (şövalyeler, din adamları, kent ve kasabalardaki eşrafın temsilcileri) toplantılara çağrılır. İngiltere'de parlamentonun başlangıcı bu konuşma toplantıdır.

Magna Carta, her ne kadar 1215 yılında imzalsansa da 1216, 1217 ve 1225'de bazı değişikliklere uğrayarak güncelleştirilmiştir.

İngiltere'de haklar dilekçesi (1678) ve Habeas Corpus Yasası (1679) Magna Carta'nın 39. maddesinde yer alan 'hiçbir özgür kişi kendi denklelerinin hukuken geçerli bir hükmü ya da ülke yasalarının gerektirdiği durumlar dışında tutuklanamaz, hapse atılamaz, mallarından ve yasal haklarından yoksun bırakılamaz' biçimindeki hükme gönderme yapar. ABD Anayasası'nda ve eyaletin temel yasalarında Magna Carta'dan dolaysız izler taşıyan düşünce ve cümleler yer alır. Magna Carta bir bütün olarak ya-

Mahir Çayan

zılmasına karşın eskinden beri bir giriş ve 63 maddeden oluştuğu kabul edilir. Metin içeriği bakımından ise 9 bölüme ayrılır. Kilise ile ilgili olan birinci bölüm bu kurumun özgür olması gerektiğini vurgular. İkinci bölüm, doğrudan tahttan toprak alan feodal beyleri ilgilendiren hakları içerir. Üçüncü bölüm, feodal beylere bağlı kiracıların da benzer haklardan yararlanmasını güvence altına alır. Dördüncü bölüm, kentler, ticaret ve tüccarlarla ilgili hükümleri kapsar. Beşinci bölüm, hukuk ve yargı alanındaki reformları, altıncı bölüm de memurların denetimini ele alır. Yedinci bölüm, krallık ormanlarıyla, sekizinci bölüm yabancı paralı askerlerin azledilmesi gibi ivedi konularla ilgilenir. Kralın berata bağlı kalmasını güvence altına almayı amaçlayan son bölüm 25 barondan oluşan bir kurula, beratı ciddi bir biçimde ihlal ettiğinde krala savaş açma hakkı verir.

Mahir Çayan (1945-1972):

Türkiye Halk Kurtuluş Partisi ve Cephesi (THKP-C)'nin kurucularından olan Mahir Çayan, 14 Ağustos 1945'te Samsun'da doğdu. Babası devlet memuruydu. İlköğretimine Üsküdar'da Halil Güçlü İlkokulu'nda başladı ve Paşakapısı İlkokulu'nda tamamladı. Ortaokul ve liseyi Haydarpaşa Lisesi'nde tamamlayan Mahir Çayan, 1963'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakül-

tesi'ne girdi. Burada bir yıl öğrenim gördükten sonra Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne kaydoldu. Bu arada Türkiye İşçi Partisi (TİP)'ne ve Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)'na bağlı SBF Fikir Kulübü'ne de giren Çayan, 1965'te bu örgütün başkanlığını yaptı. 1967'de kısa bir süre için Fransa'ya gitti. Fransa'da bulunduğu süreçte Latin Amerika'daki silahlı (focoist) mücadelelerden etkilendi. TİP'i bu süreçte yasalıcılıkla eleştirdi. Türkiye'deki devrim sürecinin ancak silahlı bir mücadeleyle ve kendi özgül koşullarının tespit edilmesiyle olabileceğini savundu. Bu görüşe daha yakın olan Türk Solu ve Aydınlık dergilerinde yazılar yazdı.

1968'de İzmir'de 6.Filo'yu protesto gösterilerinde gözaltına alındı, sonra serbest bırakıldı. Bu yıllarda TİP ve FKF içinde başlayan tartışmalarda Milli Demokratik Devrim (MDD) görüşünü benimsemişti. SBF içindeki etkinliğinde bu görüş doğrultusunda davrandı. Yusuf Küpeli'nin FKF Genel Başkanı olduğu bu dönemde, gerek SBF'de gerekse Ankara'daki devrimci mücadele içinde aktif olan Çayan, TİP adına Zonguldak'ta ve Karadeniz Ereğlisi'nde çalışmalarda bulundu. Bu gezide Sadun Aren ile TİP Senatörü Fatma İşmen'in tutumunu eleştirdi. Bu konudaki görüşlerini "**Aren Oportünizminin Niteliği**" adı altında Türk Solu adlı dergide yayınladı. Bu arada Milli Demok-

ratik Devrim doğrultusunda ideolojik çalışmalarını yoğunlaştıran Mahir Çayan, Emek dergisinde Kenan Sömer'in "Devlet Devrim ve Lenin" ile "Devrim Nasıl Tanımlanmalı?" başlıklı yazılarına Türk Solu'nda **"Revizyonizmin Keskin Kokusu"** adlı iki yazıyla cevap verdi.

9-10 Ekim 1969'da Ankara'da yapılan ve Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) adını alan FKF kurultayında yapmış olduğu uzun konuşmayla dikkati çekti. Bu dönemde Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga ile davranan Mahir Çayan, 1970'te Gülten Savaşçı ile evlendi. 17-18 Ekim 1970'te divan başkanlığını Yusuf Küpeli'nin yaptığı son Dev-Genç genel kurulunda da önemli bir konuşma yaptı. Bu konuşmada Mihri Belli ile olan ayrılıkların üstüne giden Çayan, MDD stratejisinin bir savaş stratejisi olduğunu ve bunun bir savaş örgütü yani bir parti ile gerçekleşebileceğini savundu.

Bundan sonra 29-30 Ekim 1971'de Ankara'da TİP Genel Kurulu toplandığı sırada, bu kongreye katılmamış MDD görüşünü benimseyen delegelerle ve delege olmayan işçi ve öğrencilerle birlikte düzenlenen "Proleter Devrimcilerin Sohbet Toplantısı"ndan sonra Mihri Belli ve grubu ile olan anlaşmazlık kopma noktasına geldi. Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Ertuğrul Kürkçü ve Münir Ramazan Aktol-

ga imzasıyla yayınlanan 'Aydınlık Sosyalist Dergi'ye Açık Mektup" ise bu süreci noktaladı. MDD'nin TİP yasalıcılığının başka bir versiyonu olduğu görüşü ayrışmanın temel noktasını oluşturur. O dönemde Türkiye devrim sürecini Kesintisiz Devrim I-II-III broşürlerinde dile getirmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu yapıyı oligarşi olarak tanımlamıştır. Ek olarak da "Türkiye'deki geçmişe nazaran refah seviyesinin artması ile birlikte devlet ve halk arasında bir denge vardır." demiş ve bu dengeyi **Suni denge** olarak adlandırmıştır. Suni dengeyi de bozmanın ancak silahlı mücadele ile olacağını savunmuştur.

Bu sırada birlikte hareket ettiği arkadaşlarıyla birlikte Türkiye Halk Kurtuluş Partisi (THKP)'nin kuruluş çalışmalarını da yürüten Mahir Çayan, örgütün genel komitesi tarafından Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga ile birlikte Merkez Komitesi'ne getirildi. Komite içinde yapılan görev bölüşümü sonucunda, THKP'nin siyasal ve ideolojik görüşlerinin biçimlenmesinden sorumlu oldu.

Bu konuda Kurtuluş dergisinde yazılar yazdı. "Yayın Politikamız" ve "Devrimde Sınıfların Mevzilenmesi" başlıklı yazılarda partinin devrim anlayışını formüle etti. Daha sonra bu görüşlerini "Kesintisiz Devrim I-II-III" adlı broşürde daha açıklayıcı biçime sokarak, kesinleştirdi. Bu arada THKP'nin şehir

Mahir Çayan

gerillası eylemlerini de planlayan Çayan, 12 Şubat 1971'de Ankara'da Ziraat Bankası Küçükçekirdek Şubesi soygununa katıldı. Şubat 1971'de Hüseyin Cevahir, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Kamil Dede ve Oktay Etiman'la birlikte İstanbul'a geldi ve örgütün eylemlerine burada devam edilmesi için hazırlıklarda bulundu. 15 Mart 1971'de Türk Ticaret Bankası Erenköy Şubesi soygununa katıldı. Bunun ardından 4 Nisan 1971'de işadamları Mete Has ve Talip Aksoy'un kaçırılıp 400 bin liralık fidye alınması eylemini arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirdi. Bu arada Türkiye Halk Kurtuluş Partisi'nin tüzüğünü Münir Ramazan Aktolga'yla birlikte hazırladı. Aynı günlerde "İhtilalin Yolu" adlı parti bildirisini de kaleme alan Mahir Çayan, 17 Mayıs 1971 günü İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Ephrahim Elrom'un kaçırılması eylemini Ulaş Bardakçı ve Hüseyin Cevahir'le birlikte gerçekleştirdi. 29 Mayıs 1971'de Hüseyin Cevahir'le birlikte kaldıkları evden kaçıp, sığındıkları bir başka evde Sibel Erkan'ı alıkoydular. Burada güvenlik kuvvetleri tarafından kuşatıldılar.

1 Haziran 1971'de polisin açtığı ateş sonunda Hüseyin Cevahir şehit oldu. İntihara teşebbüs eden Mahir Çayan yaralı olarak ele geçti. Bir süre hastanede yatan Çayan, daha sonra tutuklanarak hakkında TCK'nin 146. maddesini ihlal et-

mekten dolayı dava açıldı. Mahir Çayan duruşmasının savunma aşamasında 29 Kasım 1971 günü Ziya Yılmaz, Cihan Alptekin, Ulaş Bardakçı ve Ömer Ayna'yla birlikte Kartal-Maltepe Askeri Cezaevi'nden kaçtı. Bir süre İstanbul'da kalan Çayan, bu süre zarfında örgüt içinde baş gösteren anlaşmazlığı tartışmak üzere 12 Aralık 1971'de Yusuf Küpeli ve Münir Aktolga ile görüştü. Ancak bu görüşmede bir sonuç sağlanamadı ve Çayan içerde oldukları süre içinde partinin çizilmiş olan stratejisini terk ettikleri gerekçesiyle Merkez Komite'sindeki bu iki arkadaşını suçladı. Daha sonra Genel Komite'deki diğer üyelerin de onayı ile Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga'nın THKP'den ihraç edilmelerini sağladı.

Ocak 1972'de İstanbul'dan Ankara'ya gelen Çayan, burada Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ile birlikte bir eylem yapılması konusunda Ertuğrul Kürkçü, Cihan Alptekin ve Ömer Ayna'yla görüş birliğine vardı. Mart 1972'de Fatsa'ya gelen Mahir Çayan ve arkadaşları 26 Mart 1972'de Ünye'deki Radar Üssü'nde çalışan üç İngiliz teknisyeni kaçırdılar. Bundan sonra İngilizlerle birlikte Niksar'ın Kızıldere köyüne gelen Mahir Çayan ve arkadaşları, gizlendikleri evi kuşatan T.C Askerleri ile girdikleri çatışma sonunda Türkiye devrim tarihine direnme ve teslim

olmama geleneğini kazandırarak silah arkadaşları ve yoldaşlarıyla birlikte 30 Mart 1972'de şehit düştü.

Şeyh Mahmut Berzenci: 19 ve 20.yüzyıllar, Kürtler açısında kanlı yüzyıllardır. Kürtler, bu dönemde hem dış düşmanları, hem de Kürt egemen sınıflarının çıkar kavgaları sonucu kırımdan, katliamdan geçirilirken; Kürtler için ölümden bin kat daha beter bir tuzak kurulur. Önderliğin deyimiyle 'kapan' olan bu tuzak, büyük tahribatlara yol açar. Kürtler isyan etse bir türlü, isyan etmeyip teslim olsa bir türlü, her iki durumda da katliamla yüz yüze kalırlar.

Dış güçler kadar, Kürtlere öncülük iddiasında olan egemen kesimler de benzer derecede aynı suçta ortaktır. Kürt egemen güçleri, kendi çıkarları ya da yanaştıkları dış gücün çıkarları gerektiğinde halkı ayaklandırmış, bu amaçlarına ulaştıklarında da halkı yalnız bırakmış veya katliamlara sürüklemişlerdir. 19. yüzyılda bu tür isyanlara genelde ağalar ve mirler öncülük ederler. Bedirhan bey isyanının bastırılması, aynı zamanda Kürdistan'da ağa, bey, mir otoritesinin de kırılmasına yol açar. Doğan boşluğu bu sefer Şeyhler doldurmak isterler. Şeyhlerin yaklaşımları da ağalarınkinden pek farklı değildir.

I. Dünya savaşı sırasında bölgenin durumu Kürt halkının çıkarla-

rını koruyup geliştirmesine objektif olarak imkan sunmasına rağmen, Kürt egemenleri bu olumlu durumu kendi çıkarları için kullanmışlardır. Aynı dönemde Kürdistan'ın değişik parçalarında isyan olması ve bu isyanların bir birleriyle ilişkilennemeleri, yardım etmemeleri, hatta karşıt olmaları bu durumu gösterir. Kürt egemenleri, çıkarları kimlerle ittifak yapmayı gerektiriyorsa onlarla ittifak yapmaktan çekinmişlerdir.

I. Dünya savaşının galiplerinden olan İngiltere, Osmanlıların denetimindeki Irak'ı işgal eder. Kendi işgalini kalıcılaştırmak için de hem Irak'taki, hem de Kürdistan'daki aşiret ve tarikatlarla ilişkilenmeyi zorunlu görür. Çıkarlarını uzun vadede bunları yanına çekmekle koruyabileceğini görür. Bunun için de bölgeye dönük yoğun misyoner çalışmalarına başlar. Bunların dışında resmi temsilcilik düzeyinde faaliyet yürütür. Bunların başında da Binbaşı Noel gelir. Arap aşiretlerden beklediği ilgi ve desteği göremeyen Binbaşı Noel, Kürtlere döner.

Binbaşı Noel'in ilişki kurduğu ilk kişi Şeyh Mahmut Berzenci'dir. Şeyhe, etkinlik alanını genişletme ve otonomi sözü vererek desteğini alır. Binbaşı Noel'in Mahmut Berzenci'yi seçmesinin en önemli nedeni, Mahmut Berzenci'nin Kadiri tarikatı şeyhi olmasıdır. Kadiri tarikatı Kürtler arasında oldukça yay-

Şeyh Mahmut Berzenci

gındır. Kökeni Abdulkadir Geylaniye kadar gider. Eğer bu tarikatla ilişkiler geliştirilirse, Kürtlerin büyük kısmı denetime alınabilir. Mahmut Berzenci aynı zamanda Caf aşiretinin de lideridir. Caf aşireti, başta Süleymaniye olmak üzere, Soran bölgesinde oldukça güçlü bir aşirettir. Hem tarikat, hem de aşiret reisiyle ilişkilenecek gelecek açısından oldukça önemlidir. İngilizlerin verdiği bu desteği de çok iyi kullanan Mahmut Berzenci, kısa sürede etkinlik alanını oldukça genişletir. Güney Kürdistan'ın birçok yerine müritlerini gönderir. Bu durum İngilizleri kuşkulandırır. Mahmut Berzenci'nin denetim dışına çıktığını düşünen İngilizler, diğer güçlü bir tarikat olan Nakşîlerle de ilişkilenebilir. Bu ilişkilenemenin özü hem çıkarlarını daha iyi yürütmek, hem de iki tarikatı dengelemektir.

İngilizlerin Osmanlı üzerindeki verasetinden rahatsız olan Türkler, İngilizlerin işgal ettiği yerlerdeki halkları İngilizlere karşı kışkırtırlar. Bu konuda en fazla da Kürtleri kullanırlar. Hatta Osmanlıların Revanduz'a atadıkları valileri olan Remzi Bey, bölgedeki Kürt aşiretleriyle özel ilişkiler geliştirmiş, onları 'kafire karşı Müslümanların birliği' tarzında İngilizlere karşı kışkırtarak ayaklandırmaya çalışır. Bölgedeki kimi Kürt aşiretleri bu oyunlara kanarak alet olmuşlardır. Türklerin bundaki amacı İngilizleri

sınırlandırmak ve Musul'un denetimini kaybetmemektir. Ancak I.Dünya savaşından yenik çıkan Osmanlı imparatorluğu birçok yeri İngilizlere bırakır. İngilizler, Osmanlı imparatorluğuna kabul ettirdikleri Sevr antlaşmasıyla Kürtlerle ilişkilerini daha da geliştirmişlerdir. Bu anlayışla Bağımsız Kürdistan'dan bahsederek, bunun yolunu açmışlardır. Bunda amaç, Türkleri bölgeden uzak tutmak, Kürtler üzerinde de denetimleri sağlamaktır. İngiliz ajanı Binbaşı Noel'in Amerikan başkanı Vilson'a gönderdiği mektuplarda, emperyalist politikalar için gerekli olan Kürt-Türk düşmanlığını yoğunca işlemiş, bunun bir politika olarak uygulanmasını istemiştir.

İngilizler ve Türkler Musul üzerinde yoğun bir mücadeleye girişirler. Bunu da Kürtler üzerinden yaparlar. Her iki güç de Musul'u (petrolünden dolayı) elinde tutmak ve rakibini bundan uzaklaştırmak ister. Bunun için de Kürtler, her iki taraf için bulunmaz fırsat gibidir.

Türklerle İngilizler arasında paylaşım merkezi olduğunu iyi bilen Şeyh, dengeleri gözeterek güçlenmeyi dener. İngilizler her ne kadar maddi ve diğer yardımları sunsalar da, hareket alanının daraldığını hisseder. Berzenci bu sıkışmışlığı aşmak, bir nebze olsun nefes alabilmek içinde gizlice Türk yönetimine yanaşır. Türklerin yardım ve kışkırtmaları sonucunda güçlerini

toplayan Mahmut Berzenci, Musul, Kerkük, Hewler ve Süleymaniye'nin tamamen denetimine verilmesini ister. Bu olmayınca İngilizlere karşı isyan bayrağı açarak ayaklanır. Ancak İngilizler karşısında fazla bir varlık gösteremez. İngilizlerin Türklerle ilişkileri, tehdit, şantaj ve tavizlerinin sonucunda Türkler de desteğini çekince isyan kırılır. Mahmut Berzenci yakalanır ve Hindistan'a sürgün edilir.

Kurtuluş savaşından belli bir güç olarak çıkan Türkler, yeniden Musul üzerinde hak iddia etmeye başlar. Revanduz, Ranya ve Musul başta olmak üzere Güney Kürdistan'da kargaşa çıkarır. Bunların yanında Kadiri tarikatının kendisi de Mahmut Berzenci'nin geri getirilmesi konusunda İngilizlere baskı yapar. Bunun sonucunda İngilizler, yeniden Mahmut Berzenci ile ilişkilendirilerek geri getirirler. Bir anlamda İngilizler Mahmut Berzenci'yi getirmeye mecbur olur. Ne Nakşi tarikatı, ne de yörenin büyük ailelerinden olan Babanlar, Mahmut Berzenci'den boşalan otoriteyi dolduramazlar. Denize düşenin yılanı sarılması gibi, İngilizler de eski düşmanlarına sarılır. Böylece İngilizler Mahmut Berzenci'nin dönüp alanda faaliyet yürütmesini koşullu kabul ederler. Bu koşullar;

1- Şeyh etkinlik alanının en yoğun olduğu Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Hewler de İngiliz karşıtlığını yaratmayacak.

2-Türk yönetimiyle hiçbir biçimde yakın temasta bulunmayacak.

Her iki hususta da İngiliz yüksek komiserliğine güvence veren Şeyh, Süleymaniye'ye yerleştikten kısa bir süre sonra kabine oluşturur ve bakanlar atar, bu da yetmez, kendini Kürdistan kralı ilan eder. Şeyhin bağımsız hareket edişi ve yeniden kendini güçlü kılma istemi İngilizleri oldukça kaygılandırır. Nitekim düşünüldüğü gibi olur ve Şeyh bir yıl sonra tekrar İngilizlere karşı isyan başlatır. Kendisine yardım etmesi için özellikle Rusya'dan yardımda bulunmasına ister. Şeyh yeni kurulan Sovyetleri kendisi için büyük dayanak olarak görse de sonuçta Sovyetler hiç bir biçimde yardımda bulunmaz. Yine aynı tarihlerde bu defa da Doğu Kürdistan'da isyana kalkmış olan İsmail Simko'dan destek istese de Simko İngilizlerle daha yakın temas içinde olduğu için böyle bir yardım da bulunmamayı kendi çıkarları için daha uygun görür. Tüm bu çabalarında sonuçsuz kaldığı için Mahmut Berzenci, büyük oranda Türklerle yanaşır.

Bunun için de İngilizler, Türklerin bölgeden elini çekmesi konusunda Türklere baskı uygular. Hatta bu konuda Türkiye içlerinde kargaşalıklar çıkarır. Hilafet yanlılarını destekler. Günümüzde bile hilafet yanlılarının, ılımlı İslamcıların İngiliz işbirlikçisi olmalarının temel nedenlerinden birisi budur. İngiliz-

Makedonya

ler, Lozan konferansında yeni kurulan Türk devletini de tanıyınca, Türkler bu çalışmalarına bir müddet son vermişlerdir. İngiliz devleti, Mahmut Berzenci'nin dış bağlantısını kestikten sonra, İngilizler yüksek komiserliği aracılığıyla bölgenin ileri gelen şeyh ve feodalleriyle toplantılar yapar. Ancak bu toplantılar sonuç vermeyince 25 Aralık 1923'te İngiliz uçakları Mahmut Berzenci'nin karargahını bombalar. Kısa sürede Mahmut Berzenci'nin karargahını ele geçirirler. Daha fazla dayanamayacağına anlayan şeyh, İran'a sığınır.

Mahmut Berzenci iki yıl İran'da sürgünde kalır. Türklerle İngilizler arasında Musul sorunu çözülünce Şeyhin siyasal bir değeri kalmaz. Her iki taraf da ilişkisini keser. 1927 yılında İngilizlere bağlılık sözü veren Mahmut Berzenci affedilir ve yeniden Kürdistan'a döner. Ölünceye kadar da Kürdistan'da kalır.

Bu isyan göstermiştir ki, Kürdistan üzerinde emperyal hedefleri olan bölge güçleri, bir birlerine üstünlük kurmak için Kürt kartını hep canlı tutmuş, hatta körüklemişlerdir. Bu dış güçler kendi aralarında anlaşırken ise, Kürtleri iş yaramaz bir paçavra gibi bir kenara atmışlardır.

Günümüzde de bu politika uygulanmaktadır. Saddam'a karşı Kürt kartını hep diri tutmuş desteklemişlerdir. Kendi aralarında an-

laştıklarında Yüzbinlerce Kürdün ölümüyle sonuçlanan enfallere sessiz kalmış, onay vermişlerdir.

Makedonya: Balkan Yarımadası'nın orta kesiminde yer alan tarihi bir bölgedir. Günümüzde Makedonya Cumhuriyeti bu bölgenin ana gövdesini oluştursa da, Yunanistan ve Bulgaristan sınırları içinde de belli parçaları bulunmaktadır. Makedonlar bölgenin en eski yerleşik halklarından. Güçlerinin doruğuna Argeadai Hanedanlığı altında ulaştılar. Yunanlılarla kan bağlarının bulunup bulunmadığı tam olarak bilinmese de, Yunan kültürünü fazlasıyla etkiledikleri ve ondan etkilendikleri bilinen bir gerçektir. Yunanlılar Makedonya Krallığı'nı uzun bir süre özümsemeseler de, Makedonlar Yunan kültürel değerleriyle oldukça yakından ilgiliydiler. Makedonların dili Yunan kökenli olsa da, Yunanlılar Makedonları garip bir dil konuşan vahşiler olarak da görürlerdi. Bunun nedeni ise Makedonların soylulara ve prenslere tartışmasız bağlanmalarından ileri geliyordu. II. Philippos döneminde (MÖ. 346-336) büyük bir devlet olmayı başaran Makedonlar bütün Yunanistan'da üstün bir konum elde ederler. II. Philippos Anadolu üzerinden Perslere doğru bir yönelim içindeyken öldürülür. Onun yerine oğlu Büyük İskender geçer. İskender'in ilk olarak yaptığı ise babası

II. Philippos'un yapmak istediği Yunanistan'ı özümseme işini gerçekleştirmek olur. Ardından (MÖ.-336-323) sınırları Nil ve İndus ırmaklarına kadar uzanan geniş bir imparatorluk kurdu. İskender'in ölümünden sonra bu imparatorluk, komutanları arasında paylaşıldı. O tarihten itibaren önemleri azalan Makedonlar bugün Balkanlarda küçük bir halk ve devlet olarak varlıklarını sürdürüyorlar.

Bkz. İskender

Machiavelli, Niccolo: 1469-1527 yılları arasında yaşamış olan İtalyan düşünürü ve siyaset bilimcisidir. Devletin ya da devlet adamının, özellikle dış ilişkiler söz konusu olduğunda, ülkesinin yararına olabilecek her eylem ve hareket tarzının meşru olduğunu, amacın aracı meşrulaştırdığını dile getiren politik ilkesi ya da her türlü ahlâk ilkesini hiçe sayan siyasi görüşüyle öne çıkar. Siyasi amaçlara ulaşmada araçların ahlâki olup olmaması onun için önemli değildir. Bu konuya bütünüyle kayıtsız kalır. Tavrı ve amacın bütün araçları meşrulaştırdığını belirtir. Bundan dolayı oldukça pragmatiktir. Hükümdar, Savaş Sanatı Üzerine Konuşmalar önemli yapıtlarıdır.

Yeniçağın milli devlet düşüncesinin ilk ve en önemli temsilcisidir. Karışıklıklar içinde olan yurdunun kurtuluşunu onun güçlü ve birlik halindeki bir ulusal devlet olarak

ortaya çıkışında gören Machiavelli'ye göre, bir devlet bir ulusa dayanıyorsa eğer, onun yeter bir gücü var demektir. Devlet bütün gücünü bu kökten almalı, kilise onun karşısında ve üstünde olmamalıdır.

Ulusal devlet düşüncesinin ilk büyük temsilcisi olan Machiavelli, devleti dini temellerinden koparmış ve devletin herhangi bir amaç ya da idealin aracı olmadığını söylemiştir. Devletin kendi içinde bir amaç olduğunu, devletin egemenlik için var olduğunu öne süren Machiavelli, her şeyin, egemenlik amacını gerçekleştirmek için bir araç olduğunu, insanların değerli bulduğu her şeyin, bu amaca hizmet ettiği ölçüde iyi ve değerli olup çıktığını, yöneticinin, devletin egemenliğini tesis edebilmek için her yola başvurabileceğini belirtmiştir.

Machiavelli, hukukun da kiliseye bağlı olmaktan kurtarılıp, doğrudan doğruya devletin özünden türetilmesi gerektiğini söyler. O, devleti yöneten kişinin tek amacının, devleti yaşatmak ve gücünü, iktidarını arttırmak olduğunu; devlet adamının daha yüksek bir ödevi veya görevi bulunamayacağını öne sürer. Machiavelli'ye göre, din, ahlâk ve hukuk, devlete bağlı olup, gerektiğinde prens tarafından birer araç olarak kullanılabilir.

Manastır: Dünya işlerinden el etek çekmiş erkek ve kadın dindarların yaşadıkları yerlere denir. Or-

Mani

taklaşa yaşanan ev anlamındaki 'Manasterian' deyiminden türemiştir. Latinceye Yunancadan geçmiştir ve 'kilise' anlamındadır. Manastır yaşımı dinsel ve ortak bir yaşamdır. Manastırdaki herkes kendi yeteneğine göre çalışır, ihtiyacına göre harcar. Manastır rahip ve rahibeleri kendilerini İsa'ya adanmışlardır. Evlenmezler ve cinsel ilişkide bulunmazlar. Bu yüzden bunlara dünya gemilerine kapalı, dini limanlar demek doğrudur.

Manastırların Hristiyan felsefesinde özel bir yeri vardır. Hristiyan gizemciliği manastırlarda biçimlendiği gibi birçok büyük Hristiyan düşünürü de manastırlardan yetişmiştir. Manastır hareketi, o zamana kadar çöllerde barınan Hristiyan çilecileri bir örgüte bağlama amacından doğmuştur. İlk çileci M.S. III. yüzyılda yaşayan Saint Antoine'dir. İlk manastırı da IV. yüzyılın başlarında Mısırlı Pachomios kurmuştur. Burada özel mülk edinmeksizin ortak bir hayat yaşıyor, bedensel isteklere karşı koymak için özellikle tarım alanında çok sıkı bir çalışma uygulanıyordu. Saint Athanas, 339 yılında, manastır hareketini Batı'ya getirmiş ve Hristiyan din adamlarını manastırcılığa yöneltmiştir. Bu yönelimde Saint Jeromius'le Saint Augustinus'un de büyük rolleri vardır. Manastırlar, giderek, çileci niteliklerini büsbütün yitirmiş ve dinsel okul durumuna dönüşmüşlerdir.

Manevi Krallık: Kurtarıcı peygamberin(Mesih) gelip kuracağı krallıktır. Mesih, İbranice Masiah, Arapça El Mesih, Musevi metinlerinde müjdelenen Yahudi milletin kurtarıcısı anlamlarına gelir. Batıda Mesih anlamında kullanılan Khristos sözcüğü, İbranice Mesih kelimesinin Yunanca karşılığıdır. Hristiyanlar İsa'nın, Yahudilerin asırlardır bekledikleri Yahudi dini metinlerinde geçen Mesih olduğuna inanırlar. Yahudiler bu görüşe katılmazlar. Kendisi de bir Yahudi olan İsa'yı Mesih olarak kabul etmezler. Yahudiler özellikle Mesih'in birinci yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda yaşadıkları sorunları sona erdirmek üzere tanrı tarafından Yahudi ırkına gönderileceğini, dünyevi bir krallık kuracağını ve kendilerine yol göstereceğini düşünüyorlardı. Hristiyanlık ise Mesih'in daha çok ruhani bir kurtarıcı olduğuna ve insan ırkını kurtarmaya geldiğine inanırlar. Sözü edilen krallık manevi bir krallıktır. Kuran'da da Mesih anlatılır. Ancak Kuran'da İsa adıyla anılan ve fazla ayrıntılandırılmamış Mesih sıfatı diğer İbrahim'i dinlerden farklı olarak beklenen bir kurtarıcıyı değil de bir lakabı tanımlamaktadır.

Mani: MS. 215 yılında doğan Mani, Zerdüştlük dinini reforme ederek, Hristiyanlıkla birleştirip evrenselleştirmek isteyen din adamı, bilgin ve filozoftur. Sasaniler

döneminde yaşamıştır. Sasani iktidarıyla bütünleşip Zerdüşť dininden uzaklaşan Zerdüşť rahiplerine karşı mücadele etmiştir. Bir dönem Sasani sarayında kalmasına rağmen iktidar ilişkilerine bulaşmaz. Yerel ve kavimsel kalan dinlerin sorunlara yol açtığını ve tanrıya ulaştırmadığını öne sürerek, tüm dinlerdeki olumlu yanları birleştirip bir sentez yaratarak evrensel bir din yaratmak ister. Bu dini, İsa ve Buda düşüncelerinin Zerdüşť düşüncesiyle kaynaştırarak meydana getirmek ister. Bu yüzden kendisini Adem'den Buda, Zerdüşť ve İsa'ya kadar uzanan bir peygamberler zincirinin son halkası olarak görür. Onun bu istem ve çabası Kartirler denen ve iktidarlaşarak halktan uzaklaşan Zerdüşť rahiplerinin tepkisini çeker. Bu rahipler Sasani Kralı Şahpur'u kışkırtarak Mani'yi tutuklatırlar. Yapılan tüm işkencelere rağmen düşüncesinden vazgeçmez. Bunun üzerine ölüm cezasına çarptırılır ve 276 yılında öldürülür.

Mani eski çağın bütün bilgeliğini bütün insanlara seslenen evrensel ve tek bir dinde özümsetmek ister. Mani'nin düşünce birleşimi ilkin felsefi niteliktedir, daha sonra dinsel bir nitelik kazanır. Fiziksel-ruhsal bir ayırım tanımaz, her ikisinin de aynı şey olduğunu ileri sürer.

Mani, ilkin çağının bilimselliğine uygun düşen bir doğa felsefesi geliştirir. Mani'ye göre evrenin ve evrendeki bütün varlıkların ya-

pısı, iyilik-kötülük (ışık-karanlık) karşıtlığı ile kurulmuştur. Bu karşıtlıktaki birliği sezmekle Mani, diyalektik bilimselliğe yakınlaşır. Evrenin ve evrendeki bütün varlıkların bu karşıtlığın sürekli kavga alanı olduğunu ileri sürerken, doğa yasalarının bilgisini, Heraklitosvari bir sezgiyle kavrar.

Geliştirdiği dine Maniheizm denir. Maniheizm'in temeli de Zerdüşťlüğün iyilik ve kötülük ilkesine dayanır. Evrende iki ilke egemendir; iyilik ışık ve ruhtur, kötülük de karanlık ve bedendir. Evren bir iyilik-kötülük karışımıdır, insan da bundan ötürü ruhtan ve bedenden yapılmıştır. Bedenin içine hapsedilip acı çeken ruhları kurtarmak gerekir. Amaç, iyilik-kötülük savaşının üstündeki birlikteliğe ulaşmaktır. İnsanları bu birliğe bilim götürebilir, bilimse sevgiyle kazanılır. Sevgi, kötülüğü iyilik içinde eriterek insanları birliğe ulaştıracaktır. Bu amaca varabilmek için her türlü tutkudan ve yalancılıktan sakınarak yaşamak gerekir.

Mani vahiyle gelen önceki bütün dinlerin, özellikle de Zerdüşť dininin, Budacılığın ve Hristiyanlığın içerdiği kısmi doğruları bütünlüğe kavuşturarak gerçek bir evrensel dünya dini kurmayı amaçlıyordu. Ama bu din, sıradan bir eklemeciliğin ötesinde, değişik kültürlerle göre farklı biçimler alabilecek bir hakikati de dile getirmeliydi. Maniheizm, özünde bir tür gnos-

Mani

tisizmdi. Öteki bütün gnostisizm türleri gibi Maniheizm de bu dünyadaki yaşamın katlanılmaz ölçüde acı ve kötülükle dolu olduğunu öğretiyordu. İç aydınlanma ya da gnosis (içsel bilgi), tanrı ile aynı doğayı paylaşan ruhun, kötülüklerle dolu madde dünyasına düştüğünü ve ruh aracılığıyla bundan kurtarılması gerektiğini gösteriyordu. Bu bilgi, kurtuluşa ulaşmanın tek yoluydu. Kişinin kendini bilmesi, geçmişte beden ve maddeyle karıştığı için bilgisizliğin ve öz bilinç yokluğunun kararttığı gerçek benliğini yeniden elde etmesi demekti. Kendini bilmek, ruhunun tanrı ile aynı doğayı paylaştığını ve aşkın bir dünyadan geldiğini anlamaktı. Bilgi, insana, maddi evrende içinde bulunduğu düşkün koşullara karşın dış dünyadan kopmadığını, bu dünyaya ölümsüz ve iç bağlarla bağlı olduğunu kavrama olanağını veriyordu.

Maniheizm insanlığın gerçek doğası, yazgısı, tanrı ve evren üzerine taşıdığı bilgileri karmaşık bir mitolojiyle sunar. Günahkâr ruh kötülüklerle dolu maddeyle karışır ve sonunda tin aracılığıyla özgürlüğe kavuşur. Bu nedenle mitoloji üç aşamada gerçekleşir: tin ve madde, iyi ve kötü, ışık ve karanlık gibi temelden karşıt özlerin birbirinden ayrı olduğu ilk dönem; iki tözün birbirine karıştığı ve yaşadığımız çağa karşılık gelen ara dönem; başlangıçtaki ikiliğin yeniden kurula-

cağı gelecek dönem. İyi insanların ruhları, ölümle birlikte Cennet'e döner. Zina, çocuk yapma, mülk edinme, ürün yetiştirme, et yeme, şarap içme gibi bedensel şeylere kendini kaptıran kişinin ruhu ise yeni bedenlerde sürekli yeniden doğmaya mahkûmdur.

Önder APO Manicilik konusunda şunları belirtir: *"Maniciliğin (215-276) Sasani gerici rahiplerinin katliamları olmasaydı, İsevilik kadar yayılma potansiyeline sahip olduğu konusunda görüş birliği vardır. Avrupa'ya kadar tarikatlar biçiminde yayıldığı ve ortaçağı etkilediği bilinmektedir. Doğu'da Uygur Türklerinin resmi dini seviyesine yükselebilmiştir.*

Kölecî uygarlığın doğu karar-gâhında, İsa hareketine benzer bir gelişmeye Mezopotamyalı Mani kişiliğinde rastlanmaktadır. Maninin, Helenizm, Zerdüştlük ve Hıristiyanlık kültürlerini bir sentezde birleştirmek istediği ve bunda epeyce mesafe aldığı bilinmektedir. Manicilik tek tanrılı dini dogmalardan farklı olarak biraz Avrupa Rönesansına benzeyen bir akımı oluşturabilirdi. Ortadoğu için erkenden bir Avrupa tarzı uygarlık adımına yol açabilirdi. Erken doğuş, güçlü kölecî devlet geleneği ve Yahudi kahinleri gibi gerici resmi Zerdüşť rahipleri Kartirler buna geçit vermediler. Hareketin iktidar olma şansını yok ettiler. Çok acımasız uygulamalara tabi tuttular."

Mani'nin ölümünden sonra Maniheizim büsbütün Hristiyanlaştırılır. Ortaçağın Katolikliğe karşı olan ve İsa'nın ilk Hristiyanlığına dönmek isteyen bütün Hristiyan mezhepleri, örneğin Katarlar ve Albigoislar, Maniheizitti. Ünlü kilise düşünürü ermiş Agustinus bile bir ara Maniheizime girmiştir. İsa'nın ortaklığına uygun bir komünalite anlayışı da bu dini geniş halk yığınları arasında istenilir kılmıştır. Bir açıdan Maniheizim de bir çeşit ütopyacılıktır. Ama çağın mistik ortamına uygun düşen bir ütopyacılıktır.

Manipülasyon: Gerçeği saptırmak, çarpıtmak, gerçekliği ve geçerliliği genel kabul gören konulara amaçlı müdahaleler yaparak başka bir biçime getirmek olarak tanımlanabilir. Siyasal mücadelelerde karşılıklı suçlamalarda yaygın kullanılan bir kavramdır. Böyle olmakla birlikte ideolojik-siyasal amaçlı başvurulmuş bir yöntem haline de getirilebilmektedir. İnsanların, siyasal grupların, farklı toplumsal kesimlerin kendi dünya görüşlerine paralel görmek ve göstermek istedikleri genel doğrulara böylesi bir yaklaşım kaçınılmazdır.

Siyasal parti, ideolojik grup, dini topluluk gibi oluşumların tarihe, topluma, güncel olay ve gelişmelere bakış açılarıyla, bunlar doğrultusundaki bilinçlenme-bilinçlendirme yönelimleri manipülasyonun kendisi olmaktadır.

Mantık: Felsefenin geleneksel bir dalıdır. Buna eldeki verileri kullanarak sonuç çıkarma sanatı da denir. Daha spesifik bir dille akıl yürütmedir. Gerçeğe uygun bir biçimde düşünmek de denir.

Mantık, felsefenin temel tartışma konularından biridir. Varlığın bilgisine nasıl ulaşılır, bunun için nasıl bir yöntem kullanmak gerekir? Bu soruların cevabı kişinin dünyaya bakış açısıyla birebir bağlıdır. Her bakış açısı kendisine göre bir mantık oluşturur. Bu anlamda mantığa düşünce kalıpları demek yanlış olmaz. Düşüncenin gelişim formatını oluşturmaz. Bu anlamda bir tarihsellik içerir. İnsanın ilk düşünce formu mitolojik olduğundan oluşan mantık da mitolojiktir. Oluşumu, varlığı, insanı ve bilgiyi tanrılarla izah eder.

İkinci form, felsefik yaklaşımdır. Buna bir ölçü koyan da Aristoteles'tir. Onun zamanında şeyler ancak duyumsamalarla algılanabilir, öğrenilebilir. Bu da şeyleri dış görünüşüyle tanımayı getirir. Ayırım biçimsel ve kaba olsa da önemlidir. Bu form, günümüz dahil insan zihniniyetini uzun süre etkilemiştir.

Mantığı her şeyi çok belirli bir biçimde sınıflandırma yolunu tutar ve bizi de şeyleri kendi kendileriyle özdeş görmeye zorlar. Sonra da bizi seçmek, evet ya da hayır demek zorunda bırakan ve sonuç olarak, iki durum arasında, örneğin yaşam

Mantık

ile ölüm arasında, üçüncü bir olanağı kabul etmeyen bir düşünüş yöntemidir.

Buna göre;

1- Özdeşlik ilkesi: Şeyler kendileriyle çelişmez ve değişmezler. Neyse odurlar. Buna göre; $A=A'$ dır, $B= B'$ dir.

2- Çelişmezlik ilkesi: Bir şey kendisiyle çelişmez. Hem kendisi, hem de başka şey olamaz. Buda $A=B$ değildir.

3- Üçüncü ihtimal yoktur. Birbiriyle çelişen bir şey yoktur. Çelişir gibi göründüklerinde birini tercih etmek gerekir.

Mantıklı olmak, iyi düşünmek demektir. İyi düşünmek de bu üç kuralı uygulamayı gerektirir. Bu ise düz bir yaklaşımdır. Buna Aristo mantığı, düz mantık da denir. Daha değişik bir ifadeyle ufuk çizgisi denir. Olay ve olgulara at gözlüğüyle bakmak demektir. Uyguladığı yöntem de dedüktif denen tümdengelim yöntemidir. Tümdengelimde ulaşılan sonuçlar kesindir. Tümdengelim mantığının en belirgin ve kapsamlı uygulama alanı matematiktir. Öyle ki, kuramsal düzeyde matematik ile modern simgesel mantığı özdeş sayabiliriz. Bu noktaya değinen Russell, matematiksel mantığın felsefe açısından değerini, Galileo'nun fizikteki devrimsel atılımına benzetir.

Mantığın tarihsel yönü vardır. O yüzden toplumsal değişimlere göre değişir. 16.yüzyıl aydınlanma filo-

zofları kendi felsefelerine uygun bir mantık olan diyalektik mantığı oluşturmuşlardır. Bunun oluşumunda bilimsel gelişmelerin de payı vardır. Bu düz yaklaşımın ve tümdengelim soruları çözmediğini belirterek arayışlarını derinleştirmişlerdir. Ufuk çizgisi denen düz yaklaşım yerine olay ve olguları üst üste bindirmeyi esas almışlardır. Yani olguları alt alta dizmişlerdir. Bununla en küçük parçadan genele ulaşmayı hedeflemişlerdir. Buna olguculuk veya pozitif mantık da denir. Uyguladıkları yöntem de indüktif denen tümevarım yöntemidir. Tümevarımda ise, kesinlikten söz edilemez. Öncüller ne denli sağlam olursa olsun, ulaşılan sonucun doğruluğu olasılık olmaktan ileri geçmez. Günlük tartışmalarda, dahası olgusal bilimlerde yer alan genellemeler tümevarımsal niteliktedir.

Bilimsel gelişmelerle beraber bu mantığın da sorunlara yeterince cevap vermediği görülmüştür. Kuantum, kosmos, genetik vb. bilimlerdeki gelişmeler yeni yaklaşımları zorunlu kılmaktadır. Bu alanlardaki gelişmeler, olay ve olguların iç içeliğini göstermektedir. Olay ve olgulara daha genel ve bütünlüklü bakmak esastır. Buna da yatay bakış veya mantık denir. Tümdengelim ve tümevarımı iç içe örerek kullanmaktır. Evrensel bağıntılılığı, canlıcılığı, olasılıkçılığı içeren bir 'hem... hem' mantığıdır.

Marduk: Babil'in en büyük tanrısıdır. Çok tanrıcılıkta Marduk'un özel bir yeri vardır. Marduk ilkin tarım tanrısıdır. Bu yüzden bel küreği ile temsil edilir. Kral Hammurabi tarafından en yüce tanrı derecesine yükseltilir. Daha sonra MÖ 16. yy'da Kral Nabukadnazar tarafından tek tanrı sayılır. Bu açıdan bakınca Marduk tek tanrıların ilkidir. Mısırlı Amenotep IV. tanrısı Aton (MÖ. 14.yy) ve Musa'nın tek tanrısı Yehova (MÖ. 12.yy) tarihsel süreçte onu izlemişlerdir. Marduk'un büyük önemi bugün dünya uluslarını etkileyen üç büyük dine (Yahudilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık) kaynaklık etmiş olmasındandır. İnançsal tarihi MÖ 5000 yılına kadar gider. Eski Mezopotamya inançlarında O, maddeye biçim veren ve detayı yaratan tanrı sayılmaktadır. Balçıktan insanı yaratan da o'dur. Jüpiter gezegeni ile simgelenmektedir. Sümerler, Amoritlere yenilince Marduk Tanrı Enlil'in de yerini almış ve bütün tanrıların en büyüğü sayılmıştır. Sümerlerin Enuma Eliş sözcükleri ile başlayan ve bundan dolayı da bu adla anılan uzun yaratılış şiiri Marduk'un baş tanrılığını şöyle anlatır; "evrensel boşlukta ilkin erkek dev Apsu ile dişi dev Tiamat varmış. Bunların birleşmesinden erkek yılan Lakmu ile dişi yılan Lokamu oluşmuş. Yılanların birleşmesinden de gökyüzü tanrısı Anşar'la yeryüzü tanrısı Kişnar doğmuş. Yeryüzü

ile gökyüzü birleşerek Anum, Enlil ve Ea'yı doğurmuşlar. Böylelikle sessizlik bozulmuş ve evrende gürültü başlamış. Sessizliğe alışık olan Apsu ile Tiamat bu gürültüden tedirgin olmuşlar. Apsu, bütün yarattıklarını yok etmeye karar vermiş. Çocuklarının yok olmasını istemeyen Tiamat her ne kadar ona karşı koymuşsa da dinletememiş. Ne var ki, büyük babasının bu kararını sezinleyen Ea bir büyü ile onu yok etmiş. Kocasının yok oluşuna çok üzülen ve o oranda da çok kızan Tiamat, bir canavarlar ordusu kurarak öç almak ve bütün tanrıları (yani Yunan mitolojisinde olduğu gibi çocuklarını ve torunlarını) yok etmek istemiş. Canavarlar ordusunun başına komutan olarak korkunç dev Kingu'yu getirmiş ve kader iplerini de onun eline vermiş. Tanrılar önce korkudan titremişler, sonra çaresizlik içinde kendilerini savunmaya karar vermişler. Önce Anum, sonra Ea savaşı yönetmeyi denemişlerse de başaramamışlar ve korkup kaçmışlar. Tiamat ile başa çıkamayacaklarını anlayan tanrılar, sonunda Marduk'a başvurmak zorunda kalmışlar. Marduk kendini bütün tanrıların başkanı yapmaları ve kaderin iplerini de kendisine vermeleri şartıyla başkomutanlığı kabul etmiş. Tiamat'ın ordusunu perişan eden Marduk, sonunda onun vücudunu ikiye bölerek yarısını gökyüzü, öteki yarısını yeryüzü yapmış. Yeryüzünde de Kin-

Marduk

gu'nun kanıyla yoğurup elde ettiği balçıktan ilk insanı meydana getirmiş."

Tanrı Marduk'un elli (50) tane isminin olduğu belirtilir. Bu isimlerin her biri onun bir niteliğine denk düşer. Bu açıdan Hz. Muhammed'in Allah'ına benzer. Esasında da her bir niteliği, bir tanrıya denk düşer. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, o diğer tanrıların güçlerini kendinde birleştiren bir tanrıdır. İktidar savaşında diğer tanrılar, onun büyüklüğünü kabul ederek, kendi tanrısal güçlerini ona devrederek düşmanları -Tiamat- karşısında güç olabilmişlerdir. O, diğer tanrıları kendisi için bir niteliğe dönüştürmüştür. Devletleşmedeki imparatorlaşma süreci kendisini düşüncede böyle yansıtmaktadır. Çok tanrılıktan gittikçe daha az sayıdaki tanrılara doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Bunun temel nedeni de tabandaki yani devletteki tekleşmenin, merkezileşmenin gittikçe artmasıdır. Devletteki merkezileşme, düşüncede de devleti yöneteni daha donanımlı olmak zorunda bırakıyor. Eskinin her kent devletinin koruyucu tanrısı, artık yerini imparatoru temsilen baştanrının bir niteliği olmaya bırakır. Zaten dönem de tanrı krallar dönemi olduğundan devlet yöneticisi ile tanrı arasında bir ayırım yoktur esas olarak. Firavun ve Nemrut geleneği, bize tanrı krallar dönemi tüm yalınlığıyla verir. Babil Kralı Hammurabi ünlü yasalarını ken-

disine dikte ettirenin Marduk olduğunu söyler. Marduk burada Adalet Tanrısı Şamaş kişiliğindedir. İncelemeci Samuel Reinach Hammurabi yasalarıyla Yahudi yasaları arasındaki benzerliğe işaret ederek Marduk'u Yehova ile aynılaştırır. Diğer tüm yaratılış efsaneleri ve tanrılar alemi aslında bu destanın yeni döneme ve kendi koşullarına uyarlanmasıdır. Grek'de Zeus, Roma'da Jupiter, Yahudilikte Yehova, İslamiyet'te Allah aslında Marduk'un bir tekrarından başka bir şey değildir.

Ana-tanrıça kültürünün sınıflı topluma geçişle birçok değerini yitirmesine rağmen Sümerler sürecinde kendini devam ettirmesi söz konusudur. Marduk ve Tiamat'ın kavgaları sonucu bu süreçte sona ermiştir. Önder APO bu konuda şöyle değerlendirmektedir: **"Tarihin Sümer örneği bu yönlü eldeki ilk yazılı orijinali içermesi açısından incelenmesi hayli ilginçtir. Sümerlerdeki tanrı yaratımı harikadır. Özellikle ana-tanrıçalığın yıkılması, ata-tanrının egemen kılınması tüm destanlarının özünü teşkil etmektedir. İnanna ile Enki, Marduk ile Tiamat'ın mücadelesi baştan sona destanlarını işgal etmektedir. Daha sonraki tüm destanlara ve kutsal kitaplara yansımış bu destanların sosyolojik incelenmesi önümüze muazzam bilgiler sunmaktadır. Tarih boşuna Sümerlerden başlatılmıyor. Dinleri,**

edebiyat destanlarını, hukuku, demokrasiyi, devleti Sümerlerin yazılı tabletlerine dayalı olarak çözümlmek, belki de sosyal bilime çıkış yaptırabilecek doğruya yakın temel yollardan biridir."

MARKS Karl: Tarihsel materyalizm sosyolojisi içinde yer alan Alman toplum kuramcısı ve bilimsel sosyalizmin kurucusudur. 5 Mayıs 1818'de Prusya'nın Triener kentinde doğmuştur. Babası, 1824 yılında Protestanlığı kabul etmiş Yahudi bir avukattır. Ailesi zengin ve kültürlü olmasına rağmen devrimci değildir. Marks, önce Bonn'da üniversiteye gider, daha sonra Berlin Üniversitesi'ne geçerek hukuk öğrenimi görür. Tarih ve felsefeye daha çok burada ağırlık verir. Berlin'de yerleşik inanca karşı çıkan bir entelektüel gruba katılır. Üniversite öğrenimini, Epiküros Felsefesi üstüne bir doktora tezi sunarak 1841 yılında tamamlar.

Bu dönemde Marks, Hegelci bir idealisttir. Berlin'deyken Hegel felsefesinden tanrıtanımaz ve devrimci sonuçlar çıkarma çabasında olan (aralarında Bruno Bauer'in de bulunduğu) "Sol-Hegelciler" çevresine katılır.

Marks, öğrenimini tamamladıktan sonra, profesör olmak umuduyla Bonn'a geçer. Ancak, Ludwig Feuerbach'ı kürsüsünden uzaklaştırarak üniversiteye dönmesine izin vermeyen ve 1841'de genç Profesör

Bruno Bauer'in Bonn'da ders vermesini yasaklayan hükümetin gerici politikası, Marks'ın akademik kariyer yapma düşüncesini terk etmesine yol açar. Bu sıralarda, Almanya'da Sol-Hegelci görüşler hızla yayılır. Ludwig Feuerbach 1843 yılında 'Geleceğin Felsefesinin İlkeleri' adlı yapıtını yayımlar. Engels, daha sonraları "Biz (Marks dahil Sol-Hegelciler) hepimiz, birdenbire Feuerbachçı olduk" der. Bu sırada, Sol-Hegelciler ile ilişkisi bulunan Renanya'daki bir kısım radikal burjuva tarafından Köln'de Rheinische Zeitung adıyla bir muhalefet gazetesi kurulur. Marks ve Bruno Bauer, başyazarlar olurlar. Bunun üzerine Marks, Bonn'dan Köln'e gider. Marks'ın yönetimi altında, gazetenin devrimci-demokratik eğilimi giderek ağırlık kazanır. Rus Çarı 1. Nikola üzerine bir makale yazar. Bunu okuyan çar, Prusya hükümetini gazeteyi kapatmaya zorlar. Bunun üzerine gazetenin yayını durdurmak için hükümetin baskısı artar. Gazetenin kapatılmasını engellemek için Marks ayrılmasına rağmen gazete Mart 1843'te kapanır.

1843'te, Marks, daha öğrenci iken nişanlanmış olduğu, çocukluk arkadaşı Jenny von Westphalen ile Kreuznach'ta evlenir ve Paris'e taşınır. Burada Bakunin ve Proudhon gibi radikallerle tanışır. Karısı, Prusya'nın soylu ama gerici bir ailesindendir. Eşinin ağabeyi, en ge-

MARKS Karl

rici bir dönemin -1850-58-Prusya İşçileri Bakanlığı'nı yapar.

Eylül 1844'te Paris'te Engels'le tanışır. Yaygın olan küçük-burjuva sosyalizminin değişik öğretilerine karşı zorlu bir savaşım vererek, devrimci proleter sosyalizmi ya da komünizmin teorisini ve taktiklerini geliştirirler. Prusya hükümetinin ısrarlı isteği üzerine Marks, tehlikeli bir devrimci olarak, 1845 tarihinde, Paris'ten sürülür ve Brüksel'e gider. 1847 ilkyazında Marks ve Engels, Komünist Birlik adlı gizli propaganda derneğine katılırlar. Birliğin Kasım 1847'de yapılan İkinci Kongresi'nde önemli rol oynarlar ve kongrenin isteği üzerine, 1848 Şubat'ında Komünist Manifesto'yu kaleme alırlar.

1848 Şubat Devrimi'nin patlak vermesi üzerine Marks Belçika'dan da sürülür. Paris'e döner. Mart Devrimi'nden sonra buradan da ayrılarak, Almanya'ya, Köln'e gider ve burada 1 Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849'a kadar yayınlanan Neue Rheinische Zeitung'un başyazarlığını yapar. Alman hükümeti önce Marks hakkında soruşturma kararı alır, sonra da sürgün eder. Bu sürgünden de önce Paris'e, oradan da ömrünün sonuna kadar yaşadığı Londra'ya gider.

Sürgün yıllarında Marks, büyük ekonomik sıkıntılar yaşar. Bu durumunu Engels'le mektuplaşmalarına da yansır. Bundan sonra Engels, önemli oranda mali yardımlarda

bulunur. Bu sürgün yıllarında kendisini teorik çalışmalara verir. Ekonomi politik üzerine yoğunlaşır. Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı ve Kapital'in birinci cildini bu dönemde yazar.

1850'lerden sonra demokratik eylemlerin artması, Marks'ı pratik sahaya çeker. Bu alandaki tüm örgütlenme çalışmalarında yer alır. 28 Eylül 1864 Londra'da kurulan Uluslararası İşçi Birliğinin -Birinci Enternasyonalin- ruhu ve kalbi gibidir. Örgütün çağrısını, birçok tebliğ ve kararını yazar. Çeşitli ülkelerin işçi hareketlerinin birleştirilmesi için çalışır. Mazzini, Proudhon, Bakunin, İngiltere'deki liberal-sendikacılık, Almanya'daki Yabancıların proleter olmayan sosyalist anlayışlarına karşı mücadele eder.

Paris'te yükselen mücadeleye katılır. Komün örgütler. 1871 yılında yayınlanan Fransa'da İç Savaş adlı kitabında komünü ve düşüş nedenlerini oldukça açık ve sade bir tarzda yazar. Bakunincilerin olumsuz yaklaşımları sonucu I. Enternasyonal işlevsizleşir. Bunun üzerine 1872 yılında Hollanda'nın Lahey kentinde yapılan bir oturumda Enternasyonal'in merkezinin Amerika'ya taşınmasını sağlar.

Bu örgütlenme ve teorik mücadelede Mark'ın sağlığı iyice bozulur. Buna rağmen kendisini geri çekmez. Ekonomi politik ve kapital üzerinde daha derinlikli yoğunlaşır.

Bunun için başta Rusça olmak üzere birkaç yabancı dil öğrenir. Ancak sağlığının çok kötüleşmesi yüzünden başlayıpı olan Kapital'i bitiremez.

14 Mart 1883'te yaşamını yitirir. Önderliğimizin 'ezilenlerin peygamberleri' olarak tanımladığı, Marks ve Engels gerçek anlamda kapitalist sisteme karşı mücadele yürütmüş devrimcilerdir. Gelişen işçi sınıfını devrimin temel motor gücü olarak görerek, kapitalist sistemi aşmaya çalışmışlardır. Kendilerinden önceki sosyalist yaklaşımları 'ütopik' olarak tanımlayarak, kendi sosyalist anlayışlarını onlarınkinden ayırmak için 'bilimsel sosyalizm' adını kullanmışlardır. Gerçekten de bilimsel olmaya çalışmışlardır, ancak bilimsellikleri kendi dönemlerinin bilimi olmuştur ki o da Newtoncu bilim anlayışıdır. Özellikle Kuantumla iyiden iyiye aşılın Newtoncu bilimin sosyal bilimlere yansımaları bilimsel olma adına önemli ölçüde yaşamışlardır. Bu da onların tespitlerinin sorunlu, parçalı olmasını getirmiştir. Tüm mücadelelerine rağmen çokça istedikleri ezilenlerin özgürleştiği, sınıfların kalktığı, eşitliğin sağlandığı bir dünya yaratamamışlardır. İyi bir toplum kurmak istemişlerdir, ancak zihniyetleri, sahip oldukları paradigma onların özlem ve istemlerini gerçekleştirecek denli sistem dışı olmamıştır. Bu yönüyle de sistemiçileşmekten kurtulamamış-

lardır. Her şeye rağmen demokratik komünal değerlerin taşıyıcılığı anlamında demokratik uygarlık sisteminde çok esaslı ve derslerle dolu bir yerlerinin olduğunu söylemek gerekir.

Marksizm: Marksizm, Marks'ın görüş ve öğretilerinin sistemleşmiş halidir. Marks, klâsik Alman felsefesi, klâsik İngiliz ekonomi politiği ve genel olarak Fransız devrimci öğretileriyle birleşmiş olan Fransız sosyalizminin bir sentezini yapar. Bunu diyalektik bir yöntemle yoğurur ve materyalist olarak yorumlayarak tarihe uyarlar. Sonrasında Engels, Lenin, Stalin, Mao ve daha birçok önder tarafından bu öğreti geliştirilir.

Felsefi Materyalizm

Marks'ın felsefik görüşleri 1844-45 yıllarından başlayarak olgunlaşır. Bu dönemde materyalistleşir ve Ludwig Feuerbach'ın bir izleyicisi olur. Marks, 'Kutsal Aile' adlı kitabında Feuerbach'ı şöyle yorumlar: "Feuerbach'ın tarihi ve 'çığır açan' özelliği, Hegel'in idealizminden kesinkes kopması ve ... din ve tanrıbilime karşı değil ... aynı zamanda metafiziğin her türüne de karşı bir materyalizmi benimsemiş olmasında yatar."

Hegel'e göre, insan beyninin yaşam-süreci, yani düşünme süreci gerçek dünyanın yaratıcısı ve mimarı olup, gerçek dünya, yalnızca 'fikir'in dışsal ve görüngüsel biçimi-

Marksizm

midir. Yani, düşünce, fikir, ide esastır. Marks, Kapital'in birinci cildinin Almanca önsözünde bunu eleştirir ve 'benim için ise fikir, maddi dünyanın insan aklında yansımından ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka bir şey değildir.' der.

Marksist düşüncenin oluşumunda Marks'ı tamamlayan Engels, bu konuda şunları belirtir: *"Dünyanın birliği varlığına dayanmaz. ... Dünyanın gerçek birliği maddiliğine dayanır, ve bu,... Felsefenin ve doğabilimin uzun ve zahmetli bir açındırmasıyla tanıtılır."*

"Hareket, maddenin varoluş biçimidir. Hiç bir zaman, hiç bir yerde hareketsiz madde ne olmuştur ne de olabilir."

"Ama eğer ... Düşünce ile bilincin ne oldukları ve nereden geldikleri sorulursa, bunların, insan beyninin ürünü oldukları ve insanın da doğanın çevresi içinde ve çevresi ile birlikte gelişen bir ürününden başka bir şey olmadığı görülür; bundan da doğal olarak, son tahlilde, doğa ürünleri olan insan beyni ürünlerinin, doğanın bütünü ile ilişki durumunda değil, uygunluk durumunda bulundukları sonucu çıkar."

"Hegel idealistti, yani kafasındaki fikirleri, gerçek şeylerin ve süreçlerin az çok soyut yansılarını olarak görecekti yerde, tam tersine, nesneler ile nesnelerin gelişmesini, dünya var olmadan önce bilinme-

yen bir yerde var olan 'fikir'in basit kopyaları olarak görüyordu" Madde mi, ruh mu önce gelir tartışması dönemin tüm felsefecilerini etkilemiştir. Buna yaklaşım durumlarına göre konumlanmışlardır. Madde diyenler materyalist olurken, ruh diyenler idealist olmuşlardır. Marks, sadece dine dayalı idealizmi değil, bilinmezciliği, salt eleştiriciliği ve olguculuğu da eleştirmiş, bunları utangaç idealistler olarak yorumlamıştır.

Marks, Hegel'in idealizmi kadar Feuerbach materyalizmini de eleştirmiştir. Bunu kaba materyalizm olarak yorumlamıştır. Marks'a göre, bilimlerdeki gelişmeleri hesaba katmayan bu materyalizm mekaniktir. Tarihsel ve diyalektik olmadığından metafiziktir. "insan özü"nü, "bütün toplumsal ilişkilerin karışımı" olarak değil de, soyut olarak gördüğünden salt yorumlamakla yetinmiştir.

Marksizm, Hegel idealizmini ve Feuerbach'ın kaba materyalizmini eleştirerek kendi materyalizmini kurmasına rağmen, insanın metafizik yanını yeterince görmediğinden kaba materyalizmi aşamamıştır.

Diyalektik

Marks ve Engels, evrimin en kapsamlı, en zengin ve en derin öğretisini, klâsik Alman felsefesinin sınırsız bir kazanımı olan Hegel diyalektiğinde bulurlar. Dış dünya için olduğu kadar, insan düşün-

cesinin hareket yasasının bilimi olarak görürler. Engels, *"Diya-lektik felsefede, hiç bir şey, kesin, mutlak ve kutsal değildir. Diyalektik felsefe, her şeydeki ve her şeyin içindeki geçici niteliği açıklar; kesintisiz varoluş ve yok oluş süreci ve daha aşağıdan daha yukarıya doğru sonsuz akış süreci dışında hiç bir şey onun karşısında duramaz. Ve diyalektik felsefenin kendisi de düşünen beyindeki bu sürecin salt yansımından başka bir şey değildir."* şeklinde tanımlar.

Hegel felsefesinin bu devrimci yanı, Marks tarafından benimsenip geliştirilmiştir. Buna göre, geçmiş olan aşamaları âdeta yineleyen, ama onları farklı bir yoldan daha yüksek bir temel üzerinde yineleyen "yadsımanın yadsınması" tarzında bir gelişme izler. Bu gelişme, düz bir çizgi boyunca değil de deyim yerindeyse sarmal bir yolda olan bir gelişmedir. Bu sıçramalarla, altüst oluşlarla, devrimlerle olan bir gelişmedir. Süreklilik kesilerek nicelik niteliğe dönüşür.

Bunu geliştirirken nedenselliğe çok fazla önem atfederler. Böyle olunca her olaya bir neden bulma esas alınır. Bu giderek bütünlüğü gözden kaçırarak olguculuğu geliştirir. Pozitif anlayış önemli oranda bundan beslenir.

Materyalist Tarih Kavramı

Marks, eski materyalizmin tutarsızlığı, eksikliği ve tek-yanlılığını görmüş ve bu yüzden toplum

bilimini materyalist temel ile uyumlu haline getirip buna dayanarak yeniden kurmak gerekliliğine inanır. Materyalizm, bilinci varlığın bir sonucu olarak görür. Bunun topluma uygulanması da toplumsal bilincin toplumsal varlığın sonucu olduğudur. Buna göre toplumların gelişimini şöyle formüle eder: "Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç biçimlerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. *Maddi yaşamın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır.* Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, ko-

Marksizm

caman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima, iktisadi üretim koşullarının maddi altüst oluşu ile -ki, bu, bilimsel bakımdan kesin olarak saptanabilir-hukuksal, siyasal, dinsel, artistik ya da felsefi biçimleri, kısaca, insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik biçimleri ayırt etmek gerekir... Geniş çizgileriyle, Asya üretim tarzı, antikçağ, feodal ve modern burjuva üretim tarzları, toplumsal ekonomik biçimlenmenin ileriye doğru gelişen çağları olarak nitelendirilebilirler."

Marksizmin en büyük yanılgısı da buradadır. Tarihin gelişimini düz bir nedenselliğe indirgeyerek ekonomik gerekçelerle izah etmesi büyük eksiklikler taşır. İnsan toplumlarının gelişiminde zihniyetin, dolayısıyla ideolojinin rolünü yeterince görmemesi, insanın yaratıcılığından ziyade nesnel koşulları esas alması buna yol açmıştır. Bu evrim teorisinin ekonomik alt yapıyla topluma uyarlanmasıdır. Bu teorinin sonucunda uygarlık adına bazı savaşlar, işgaller haklı görülerek meşrulaştırılmıştır.

Tarihin hep ileriye doğru gittiği tespiti, kaynağını Newton'un evrensel yasalarından olan 'düzgün doğrusal hareket' ilkesinden alır. Buna göre her şey hareketsizdir, bir cisim ancak dıştan bir müdahaleyle harekete geçer ve bir engelle karşı-

laşmayınca kadar o cismin hareketi hep ileriye doğrudur. Marksizm bu 'bilimsel' tespiti yorumlamıştır. Buna göre toplum da bir var oluştur ve hareket halindedir. Onun nasıl değişeceği de bilinebilirdir, zira toplumsal gelişimler üretim tarzındaki değişimler çerçevesinde ve ezilen sınıfın talepleri doğrultusunda değişir. Her yeni sistem de devrimci sınıf eliyle gerçekleştirildiğinden ilerici dir. Zaten bilimsel olarak da hareket hep ileriye doğrudur...vb. Bu değerlendirmeleri bilimsel ve doğru kabul etmemiz halinde insanlık tarihinde ahlaki ve politik toplum diye adlandırdığımız doğal toplum, en geri toplum olurken; şimdi bir toplum biçimi olarak kabul etmediğimiz kapitalist sistem de en ilerici sistem olur. Kurulan denkleme göre tarih hep ileriye doğru gitmiştir. Kapitalizm de son sistem olduğundan en ileri(ci) sistemdir. Halbuki toplum ve insan olmanın özünün en fazla gerçekleşme olanağı bulduğu sistem ahlaki ve politik toplum olurken, insana en fazla yabancılaşmanın yaşandığı, toplumun dibine dinamitin yerleştirildiği sistem ise kapitalizmdir. Bu konuda ne Newton'un harekete getirdiği o yorum doğrudur ne de Marksizmin bundan esinlenerek tarihi ve toplumu hep ilerleyen olarak göstermesi doğrudur. Kuantumun son bilimsel veriler temelinde söylediği şudur: hareketin hangi yöne olacağı kes-

tırilemeyeceği gibi, hareket sadece ileriye doğru değildir. Hareket hem ileriyedir, hem geriyedir, hem sağdır, hem soladır, hatta sayılamayacak kadar farklı yönleredir. Aynı anda pek çok yönedir. Tarihin hareketi, Marksizmin söylediği gibi insanlığın toplumsallaşması adına ileriye doğru değil; geriye ve bir sapmaya doğru olmuştur.

Sınıf Savaşı

Günümüz toplumlarının sınıflara bölündüğü ve bu sınıfların çıkarlarının çelişkilerle dolu olduğu ve çatıştığı; bunun tarihsel bir geçmişi olduğu gerçektir. Bu durum toplumların tarihi olduğu kadar, ulusların da gelişim tarihini belirler. Marksizm, bunun yol ve yöntemlerini, klavuzunu yani sınıf savaşımı teorisini oluşturur.

Marks, Komünist Manifesto'da tarihin sınıf mücadeleleri tarihi olduğunu söyler. Buna göre, köleci ve köle, patrisyen ve pleb, efendi ve serf, lonca ustası ve kalfa, tek sözcükle ezen ve ezilen, biri ötekine sürekli bir karşı-oluş içindedir. Bu karşı oluş kimi zaman gizli, kimi zaman açık bir kavgayla devam eder. Bu kavganın sonucunda bir sınıf yok olur ve yeni bir sınıf oluşur. Bu sürekli devam eder. Ve bu sınıf çatışması sınıfsız komünist topluma kadar devam eder. Bu teorideki eksikliği fark eden Engels, ilkel komünal dönemin sınıfsız, dolayısıyla çatışmasız olduğunu belirtir.

Fransız Devrimi'nden sonra, tarihin devindirici gücünün sınıf savaşımı olduğu, Marks ve Engels kadar diğer aydınlar arasında da kabul gören bir düşünce haline gelir. Her ne kadar bunun yönteminde anayasalcılık ve barışçıl yaklaşımlar olsa da itici güç noktasında hemfikirdirler. Marks, burjuvazi karşısında mücadele eden sınıflardan yalnızca proletaryanın devrimci olduğunu belirterek diğer aydınlardan ayrılır.

Tarihi sınıf savaşımıyla başlatmak ciddi yetersizlikler taşır. Bunu fark eden Engels, her ne kadar bunu düzeltmeye çalışsa da sonuç almamıştır. İnsanlığın oluşumu şimdilik yedi milyon yıla kadar götürülmektedir. Sınıflı dönem, bu tarihin sadece son beş bin yılını ifade eder. Bu bile yapılan tespitin ne kadar eksik olduğunu göstermeye yeter. Diğerini yok saymak, görmezlikten gelmek, hak ettiği değeri vermemek, toplumu kökünden koparmakla eş anlamlıdır. Sınıf savaşlarıyla başlayan ve gelişen tarihi tüm insanlığın tarihi olarak almak, ağacı topraktan söküp havada ekmeye benzer. Kendi dönemindeki düşünüşten ve katı sınıf savaşımından yoğun etkilendikleri görülmektedir.

Ayrıca sınıf savaşında salt proletaryayı devrimci güç olarak görüp diğerlerini geri plana itmek, savaşı peşinen kaybetmektir. Oysa toplum çok değişik kategorilerden

Marksizm

oluşur. Bu kategorilerde gerici, işbirlikçi unsurlar olduğu gibi, ilerici ve geliştirici kesimler de vardır. Toptancı bir yaklaşımla 'evet- hayır'larla yaklaşmak doğru değildir. Ayrıca Proletarya tarihsel olarak oluşan kapitalist sınıfın partneri, diyalektiğinin diğer ayağıdır. Proletaryanın varlığı kapitaliste bağlıdır. Bu ikilem bile devrime örülmüş bir tuzaktır. Özgür köle, özgür köylü olmayacağı gibi özgür proletarya da olmaz. Yaşanan gelişmeler de bunu doğrulamaktadır. Devrimi başarıya götürecek proletaryanın zaman içinde kendisini eriteceğini, bu anlamda burjuvazinin olduğu kadar kendi sınıfının mezar kazıcısı olduğunu söylemek güzel söz ve iyi niyetten öteye geçmez. İktidara gelen hiçbir sınıf kendi mezarını kazmadığı gibi iktidarını sağlamlaştırmanın yol ve yöntemlerini geliştirmiştir. O yüzden devrimin problemi, iktidarı hangi sınıfın alacağı değil, iktidarın nasıl ortadan kaldırılacağı olmalıdır.

Doğru olan çelişki ve mücadeleyi sadece sınıflara indirgemek değildir. İktidarla çelişkisi olan sınıfların yanında devletin dışındaki tüm toplumsallıktır. Buna hiyerarşik devletçi sisteme karşı mücadele yürüten, onunla çelişen tüm kesimler girer. Kadın, etnisite, peygamberlik geleneği, tarikatlar, sınıfsal çıkışlar vb tüm kesimler girer. Tarihi yürüten, gelişmeleri yaratan esasında devletin iktidarcı yakla-

şımalarına maruz kalan toplumun bu geniş kesimleridir. Sınıf bunun içinde sadece bir kesimini teşkil eder. Ayrıca insanlıktan düşme sonucu oluşmuş kategorileri de kutsallaştırmamak gerekir. Gerçek ve özgür toplumlarda proletarya olmaz. Zira ilk toplum olan ahlaki ve politik toplumda herhangi bir sınıflaşmaya yer yoktur. Herkes birbirini tamamlama ve komünalite çerçevesinde toplumsallaşmayı geliştirmeye çalışmaktadır. İnsanlık için özgürlük projelerinin kendilerini herhangi bir sınıfa değil, toplumun kendisine dayandırmaları gerekir. Zira devletle çelişen tüm toplumdur, devletin kendisine oluşturduğu üst toplum dışında.

Ekonomi-Politik

Marks, ekonomik öğretisini büyük oranda İngiliz ekonomistlerden ödünç alır. Kapitalizmin aydınları olan bu ekonomistlerin amacı, kapitalizmin dolayısıyla daha fazla karın yasalarını bulmaktır. Bu yönlü büyük gelişmeler de sağlamışlardır. Marks, onların bu teorisini alıp tarihe uyarlamış ve materyalistçe yorumlamıştır. Zaten Kapital'in yazılış amacını "Bu yapıtın nihai amacı modern kapitalist, burjuva toplumun, ekonomik işleyiş yasasını açıklamak" olarak belirler. Kapitalizmin temeli metadır. Bu yüzden Kapital'e metanın tahliliyle başlar. Marks'a göre, metanın iki yönü vardır. Bir yanı insanın gereksinimini karşılamasıdır. Diğer yanı

da başka bir nesne ile değişebilmesidir. Bir eşyanın yararlılığı ona kullanım değeri katar. Eşyanın değişebilirliği de ona değişim değeri katar. Değişim değeri, kullanım değeri olan bir eşyanın kullanım değeri olan başka bir eşyayla olan orantısıdır. Öyleyse eşyalar arasında bu oranı sağlayan nedir? İşte bunu sağlayan da emektir. Ürünlerin değişiminde insan emeği eşitlenir. Kapitalist sistemde her üretici farklı farklı ürün üretir ve pazara sunar. Pazarda bu ürünler birbirine eşitlenir. Bütün metallerde ortak olan şey, somut emekten ziyade, soyut emektir, yani insan emegidir. Her meta toplumsal olarak gerekli emek zamanının yalnızca bir bölümünü temsil eder. Değerin büyüklüğünü metanın üretimi için gerekli toplumsal emek miktarı belirler. İşte pazarda iki malın değiştirilmesiyle farkında olmadan insan emeğini de eşitlemiş oluruz.

Değer, iki kişi arasındaki bin bir örtüyle örtünmüş ve gizlenmiş ilişkidir. Bu ancak tarihsel ve toplumsal bir yaklaşım sergilendiğinde fark edilebilir. Marks, değer olarak metayı, 'kristalleşmiş emek zamanı' olarak tanımlar. Zamanla bu değişim değerinin eşitliğine denk para bulunur ve kullanılır.

Artı-Değer

Meta üretiminin belli bir aşamasından sonra para sermayeye dönüşür. Başta üretilen meta satılır, para elde edilir. Parayla yeni meta

üretilir. Yani Meta-para-meta formülü geçerlidir. Ancak zamanla bu değişir. Parayı elinde tutan, metayı satın alır ve daha fazla para kazanmak için satar. Yani formül, Para-meta-para'ya dönüşür. Buna satma amacıyla satın alma denir. Dolaşımdaki paranın ilk değerinin artışına artı-değer denir. Dolaşımdaki bu paranın büyümesine sermaye denir. Parayı elinde bulunduran sermayedar pazardan, emeği eşitleyen bir meta alır. Pazardaki bu meta insanın emek gücüdür. Sermayedar satın aldığı bu emekle pazar için yeni değerler, metalar yaratır.

Sermayedar, pazardan emeği satın aldığı için üzerinde tasarruf hakkına sahiptir. İsteddiği gibi kullanır. Bir metanın üretimi için gerekli zamana gerekli emek zamanı denir. Emeğini satan gerekli emek zamanının ücretiyle yaşamını devam ettirmeye çalışır. Ancak sermayedar satın aldığı emeği gerekli emek zamanından daha fazla çalıştırır. Çalıştırdığı bu fazlalığın ücretini ödemez. İşte bu emek, artı ürün veya artı değer yaratır. Sermayedar açısından artı değeri arttırmanın iki yolu vardır. Mutlak artı değer kazanmak için iş süresini uzatmak, ya da nispi artı değer elde etmek için iş gününü kısaltmaktır. Önderliğimiz Marksizmin değer teorilerine de ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Yükarıdaki denklemler, değeri fabrika ile sınırlar. Herhangi bir işçinin icraatı olarak ele alır. Bu yaklaşım

Marksizm

herhangi bir şeyin sadece kendisi olmadığı gerçeğini göz ardı ettirir. Zira hiçbir şey nevi şahsına münhasır değildir, her şeyin bir tarihi vardır. Öncesi olmasaydı, sonrası da olmazdı. Bir andaki bir değerın tarihsel süreç içindeki oluşumu nasıl ölçülecektir? Onun değeri nasıl tespit edilecektir? Yine fazlasıyla para ve kar eksenli yoğunlaşıldığından, değeri sanki sadece sınıflar yaratır yaklaşımı hakim olmuştur. Örneğin bir annenin genelde toplumsallık, özelde ise aile ve çocukları için yaptıklarının değeri nasıl ölçülecektir? Bir anne veya bir kadının ev içinde, kendi çocukları için en ağır işleri hiçbir ücret almaksızın yapmaktadır. Bu emeğin değer teorisi içindeki yeri ne olacaktır? Ekonominin 'ev geçimini sağlama' olarak tanımını da buna eklediğimizde hiçbir ücret almayanların gerçek anlamda ekonominin yaratıcıları olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu vb konular, Marksizmin gereğinden fazla sınıfsal düşündüğünü ortaya koymaktadır.

Sosyalizm

Marks kapitalizmin sosyalist topluma dönüşmesinin kaçınılmazlığını ekonomik yasalardan çıkarmaktadır. Marks'a göre gelişen kapitalizmin yarattığı sanayileşmeyle oluşan toplumsallık, sosyalizmin temelini oluşturur. Buna göre kapitalizm yaşanmadan sosyalizme geçilemez. Yani fabrika sosyalizmin döl yatağıdır. Bunu sağlayacak

olan da proletaryadır. Marksizm Newtoncu paradigmanın sınırlarında seyredererek, herhangi bir şeyin bir anının bilinmesi halinde o şeyin geleceğinin de bilinebileceğine kanmıştır. Bu yönüyle Marksizm, belirlenimcidir. Toplumdaki karşılığı da üretim tarzındaki değişimlerdir. Marksizme göre toplumsal değişimler her zaman üretim tarzından kaynaklıdır ve üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki denge bozulduğu andan itibaren o toplum, yeni toplum olma yoluna girmiştir. Ve yeni toplumu da her zaman için ezilen sınıf getirecektir. Çünkü tarihin akışı gericileşenin aşılması çerçevesindedir. Yürütülecek mücadeleler bu gerçekleşmeyi en fazla yavaşlatabilir ya da hızlandırabilir, asla engelleyemez. Bu nedenle Marksizme göre kapitalizmden sonrası kesinlikle sosyalizmdir. Tarihin bu akışı engellenemezdir. Bu yaklaşım, içinde mutlakiyetçiliği, kaderciliği ve zamanla da kendini koyvermeyi içeren bir yaklaşımdır. Doğru olanı, kritik anların kaos aralıkları olduğudur. Dönemin güçlerinin ahlaki, politik ve ideolojik mücadelelerinin sonucu belirlediğidir ve geleceğin olasılıklar dahilinde olduğudur. İnsana asla belirlenimci yaklaşılamaz, zira insan evrenin özeti gibidir. Kendi yaşamı üzerinde büyük değişimler yaratabilecek bir niteliktedir. Marksizmin bu yaklaşımın altında pozitif bilimlerdeki sınırlı doğruları topluma ol-

duğu gibi giydirme yaklaşımı yatmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda insanı nesneleştirir, iradi duruşunu önemsizleştirir, aktifleştirmez.

Burjuvaziye karşı proletaryanın her gün biraz daha gelişmesi kendi yönetimi olan proletarya diktatörlüğünü kurmasıyla mücadele siyasal ve politik sahaya kayar. Üretimin toplumsallaşması üretim araçlarının toplumun malı olmasına ve "mülk sahiplerinin mülksüzleştirilmesi"ne yol açmak zorundadır. Kapitalizm kendi çıkarı için her zaman tarım ve sanayi arasındaki bağı koparır. Oysa sosyalizm, tarım ve ziraatın bağına yeniden kurarak, nüfusun dengeli dağılmasını sağlar. Sınıflı toplumla birlikte kadın ve erkek arasında oluşan uçurumu giderir. Kapitalizmde sınırsız kar için tahrip edilen doğanın dengesini sağlamaya çalışır.

Marks, sosyalizmi ulus topluluğu ve devlet sorunlarının geçmişini açıklamak için değil, geleceğin önceden görülerek yaratılabileceğini belirtir. Ona göre, uluslar kapitalist çağın kaçınılmaz bir sonucudur. Gelişmiş, sanayileşmiş kapitalist ülkelerde burjuva sınıfı ulusal çitleri parçalar. Bu da ulusal çelişkiler yerine sınıf çelişkisinin başat olması demektir. O yüzden işçi mücadelesi ulusların sınırlarını aşar. 'İşçilerin vatani yoktur' sloganı bu gerçeği dile getirir. Devlet, bir zor örgütü olarak ortaya çıkmış-

tır. Toplumun uzlaşmaz sınıflara bölünmesinden sonra sözde toplumun üzerinde duran bir güç olarak doğmuştur. Devlet sınıf çelişkilerinden doğmuştur. Ekonomik çıkarları elinde tutan devleti de tutar. Sınıflı toplumda ezilenleri boynunduruk altında tutmanın dışında bir işlevi yoktur. Bu tarihsel olarak oluşmuş bir karakterdir. Tüm dönemlere uyarlanabilir. Sosyalizmle sınıflar ortadan kaldırıldığına göre devlet de ortadan kalkar. Proletarya devleti son devlet tipidir. Yerini şeylerin idaresi ve üretim işlerinin yönetimine bırakır.

Sonuç olarak Marksizm, kapitalizm şahsında hiyerarşik devletçi sisteme karşı büyük bir mücadele yürütmüş olsa da nihayetinde sisteme eklemekten kurtulamamıştır. Bunun da temel nedeni, Marksizmin ezilenler adına çıkmış da olsa, zihniyette hakim sistemin sınırlarını aşamamış olmasıdır. Devletçi paradigmayla özgürlük ve eşitlik aranmıştır. Önderliğimiz Marksizmin bu yapısal sorunlarından dolayı, reel sosyalizmi sol kapitalizm, ulusal kurtuluşçuluğu sağ kapitalizm, sosyal demokrasiyi de orta yolcu kapitalizm olarak adlandırmıştır. Sonuçta da devletçi sistem Marksizmi kendine rehber edinmiş olan bu mücadeleleri liberalizminin yumuşatan yüzüyle kendi içine çekmiş, onları eritmiş ve ömrünü onlardan beslenerek yüz elli yıl daha uzatmıştır.

Marksizmin Üç Kaynağı

Bkz: Sosyalizm, Materyalizm, diyalektik, sınıf savaşımları, değer yasa-sı, kapital

Marksizmin Üç Kaynağı: Marksizm, Batı Avrupa'daki kapitalist gelişmenin felsefi, siyasal açı-lardan analizi üzerinden düşünsel ya-pısını tamamlayan bir özelliğe sa-hiptir. Kendi ortaya çıkışını da-yandırdığı üç temel kaynak ise, kaynaklandığı düşünsel miras ka-dar, onun doğrulanması değil, doğ-ruya çekilmesi biçiminde düşünül-müştür.

Bunlardan ilki, klasik Alman felsefesinin en başta Hegel şahsın-daki eleştirisidir. Marks, Hegel'in diyalektik yöntemi ve onun temel bileşenleri olarak, tez, anti-tez ve sentez aşamalarını daha doğrusu diyalektiğin kendisini ayakları üzerine oturttuğu görüşündedir. Hegel'in idealist diyalektiği en son gelip devlet olgusuna dayanan, devleti aklın son ve mükemmel ifa-desi olarak gören yaklaşımı ile mutlak tin dediği tanrıci anlayışını eleştirerek diyalektiği yaşamla iç içe, yaşamın kendi ilerleyişinin mantığı olarak benimsemiştir. Olayların diyalektikten değil, diya-lektiğin olaylardan çıkarılması ge-rektiğini ortaya koymuştur. Bu-nunla birlikte Feuerbach'ta ifadesi-ni bulan sezgici ve felsefi materya-lizmi, sonuçta yeni bir din önerme-si ile daha çok da Hristiyanlığın yeniden yapılanmasına hizmet

eden felsefi yaklaşımlarını da eleş-tirmiş, bu anlamda dinin ifade et-tiği gerçek anlamı ortaya koymuş-tur. Yani Hegel'in eleştirisi üzerine Diyalektiğine, Feuerbach'ın eleştiri-si üzerinden de Materyalizmine ulaşır.

Marks, kendi sosyalizmini anla-tırken, sosyalist anlayışta değerli bulmak kadar ayrıştığı ütöpik sos-yalistleri de eleştirir. Onlardan farklı olarak bilimsel sosyalizm ta-nımlamasına ulaşır. Ütöpik sosya-listler, bir programa, onun eylem ve örgütlenme gücüne sahip olmaktan çok, iyi duygular ve kimi hiç hayat bulmayan projelerle sınırlı kal-mışlardır. Yer-yer, Marksizmin ön-celiği sayılabilecek, emek-değer, toplumsal sınıflar gibi konularda tespitleri olmuşsa da kapitalist ko-şullarda bunlar pek de hayat bul-mamıştır. İçlerinde Robert Owen, kooperatifçilik, iş-ücret vb. konu-larda girişimlerde bulunmuşsa da bu başarı getirmemiştir. Kaçınıl-maz başarısızlıklarına rağmen sos-yalist düşüncenin gelişmesindeki katkılarından ötürü Marksizm, ken-di sosyalist anlayışında bunları bi-rer katkı olarak saymış ve övmüş-tür. Marksizm, ağırlıklı olarak bi-limsel sosyalizm öğretisini, Fransız ütöpik sosyalizmi ile Fransa'daki sınıf savaşımlarını inceleyerek bu-radan çıkardığı sonuçlar temelinde oluşturmuştur.

Batı Avrupa'da özellikle İngil-tere'nin hızla bir ekonomik büyüme

yaşamayı, bütün dünyanın dikkatini çeken bir gelişmedir. İngilizlerin ulaştığı ekonomik güç bazı teorisyenlerin dikkatlerini çekmiş, başta kapitalist gelişme yanlıları olmak üzere kapitalizm, sınıflar gibi konularda doğru, sistemin kendisini tanımlayan tahliller kadar, onun gelişmesine hizmet edecek fikirler de ortaya atılmıştır. Marks'tan önce burjuva ekonomi-politiğini, kendisi daha gelişmekte iken analiz eden ve Marks'ın övgüyle söz ettiği Ricardo kadar, Adam Smith ve Malthus gibi kapitalist gelişme yanlıların fikirleri de Marksist analiz için düşünsel zemin olarak kabul edilmiştir. Marksizm bütün bunlar üzerinden kendi ekonomik model önerilerini geliştirerek, kapitalizmin gelişme mantığını tanımlamada yararlanmıştır.

Marshall Planı: ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa'da giderek gelişen sosyalist mücadeleyi durdurmak, komünizmle karşı mücadele adı altında yeni bir oluşuma gitmek ve İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir yıkımla çıkan Avrupa devletlerini daha fazla kendine bağlamak ve giderek dünya egemenliğini elde etmek için geliştirdiği plandır. Bu soğuk savaşın başlangıcı olarak kabul edilir. ABD Başkanı Truman tarafından geliştirilen ve onun adıyla anılan planın bir parçası olan ve Dışişleri Bakanı George Marshall'ın uyguladığı

plandır. Bu yüzden kendi adıyla anılır. Bu plan, kendine özgü yanları olsa da Truman Doktrini'ni tamamlar.

Marshall bir söylevinde, 'Avrupa ülkelerinin kötü ekonomik durumunu ve Nazilerin yıkıcı yönetimleri altında nasıl boş yere tüketildiğini' belirtir. Devamla, 'yiyecek maddeleri karşılığında Avrupa kentlerinin çiftçilerine gerekli olanı veremediklerini' söyler. 'Bu durumda Avrupa hükümetlerini, ellerinde bulunan sınırlı döviz ve dış krediyle başka ülkelere yiyecek maddelerini almaya zorladığını' ekler. ABD Dışişleri Bakanı'na göre bu kısır döngü, ancak ABD'nin Avrupa'ya daha fazla yardım etmesiyle aşılabılır. Ayrıca Avrupa ülkelerinin bu ekonomik sıkıntılarının uzun sürede ABD ekonomisi için de kötü sonuçlar doğuracağını ve bu yüzden ABD'nin ekonomik yardım yapması gerektiğini belirtir. Ancak, ABD'nin yardım yapabilmesi için de Avrupa ülkelerinin girişimlerde bulunması gerekir. Toplumsal sistemleri ne olursa olsun, tüm Avrupa ülkelerinin bu plana katılmasını, bunun başarılı olması için çaba harcamaları gerektiğini belirtir. Bunun için de Avrupa ülkelerinin kendi içlerinde bir kalkınma planını hazırlamalarını ister.

Marshall Planı adı verilen Avrupa'yı Kalkındırma Projesi'nin ilk hazırlığı 12 Temmuz 1947 yılında Paris'te toplanan on altı devletin

Materyalizm

katılımıyla gerçekleştirilen konferansla başlar. Bu plan, Doğu Avrupa ülkeleriyle Sovyetler Birliği ülkelerini içine alsa da bu ülkeler bu plana katılmayarak planı reddediler. Doğu Avrupa ve Sovyet ülkeleri dışında kalan ülkelerin katılımıyla Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı (CEEC) adı altında konferans çalışmaya başlar. Çeşitli sorulardan oluşan cetvelleri, konferansa üye ülkelere göndererek, ülkelerin bu formları doldurmalarını ister. Bu formları değerlendiren konferans, ulaştığı sonuçları bir rapor haline getirip ABD'ye sunar. Bu raporda her ülkenin ne kadarlık bir yardıma ihtiyacı olduğu belirtilir. Böylece dört yılı kapsayan (1947-1951) Avrupa Kalkınma Projesi, yani Marshall Planı başlamış olur.

Bu program sonucunda Avrupa ülkeleri ABD'nin üstünlüğünü kabul etmiş, 'komünizmle mücadele' adı altında Sovyetlere karşı ABD önderliğinde birleşmişlerdir. Bu plan ekonomik olarak Avrupa ülkelerini yeniden imar etse de, siyaseten ikinci konuma düşürmüştür. Yine bu plan çerçevesinde Sovyetlerin çevresi kuşatılmış olur.

Bu planı Truman Doktrini'nden ayrı düşünmek doğru değildir. Hatta bunu Truman Doktrini'nin ekonomik ayağı olarak düşünmek geççe daha uygun düşer.

Bkz: Truman Doktrini

Materyal: Çok çeşitli konular hakkında bilgi ve belge sunan verilerin tümüne materyal denir. Araştırma konusu olan, bilimsel değer taşıyan; araştırma, öğrenme ve ispatlama açısından başvurulana eldeki bilgileri veri olarak sunan kaynaklara materyal denilmektedir. Materyaller bilgi sunan dokümanlardır. Bu dokümanlar, bilimsel olmaları açısından, araştırmalara, incelemelere, deney ve gözlemlere dayanır. Bilgi ve belge durumundaki materyaller yazılı, sesli ve görsel olarak hazırlanıp yararlanılacak kaynaklardır.

Materyalizm: Her şeyin temeline maddeyi koyan, ilk nedenin madde olduğunu ileri süren ve tüm açıklamalarını bu eksende yapan felsefi görüştür.

Maddecilik, evrende varlık olan bütün olguları tek bir gerçeklik olarak gördüğü maddeye dayandırarak görüşünü açıklar. Bu görüşe göre her şeyin temelinde madde vardır. Madde olmaksızın hiçbir öge varlık olma özelliğini gösteremez. Bilinç, zihin ve düşünce gibi cisim olma özelliğini gösteremeyen bütün öğeler, maddenin bir ürünü olarak açıklanabilir. Bu gibi öğeler ancak madde ile birlikte vardır, ya da maddenin karmaşık görünümünden öte bir şey değildirler. Varlık anlamında birer gerçeklik olsalar bile, maddi bir temele uyarlanmadan açıklanamazlar.

Materyalizm aslında felsefenin temel bir sorunu olarak öteden beri ola gelen madde ve düşünce, ruh ve beden ikileminin, tartışmasının karşı bir tez olarak gelişmiştir. **"Her şey düşüncedir"** diyen, ya da madde ve ruhun birbirine indirgenemez iki karşıt varlık olduğunu ileri süren tüm felsefi görüşler bir tez halinde idealizm olarak tanımlanırken, karşı bir tez olarak materyalizm ise, **"her şeyin kaynağı maddedir"** görüşüne dayanır. Bu anlamda materyalizm, maddeye rağmen düşüncenin, bedene rağmen ruhun olamayacağı görüşüdür.

Materyalizm, ağırlıklı olarak toplumsallık içinde anlam bulan zihin, zekâ, duygu, istek, amaç, inanç ve psikoloji gibi canlı örgenlik özelliğinde olan bütün süreçleri maddi nedenlere dayandırır. Bu tür özelliklerin maddi nedenlere ve temellere dayalı geliştiğini savunur. Özellikle insanda varlık bulan bu tür özelliklerin kaynağını, insanın fizyolojik yapısına bağlar. İnsan, fizyolojik organizması olmaksızın asla düşünsel ve psikolojik özellikler gösteremez. Yani zihni özellikte olan bütün bu süreçler fiziksel yapının birer yansımasıdır. Örneğin insan düşünen bir varlıktır. Çünkü bir beyine sahiptir. Beyinsiz bir düşünce asla tasarlanamaz ve tanımlanamaz. Öyle ise varlık demek, öncelikle madde olan demektir. Duyumsanabilir ve algılanabilir olan her şey maddedir, ya da mad-

denin bir ürünüdür. Hiçbir olgu maddenin dışında, maddeye rağmen varlık olma özelliğinde değildir.

Felsefe itibarıyla gerçeğin ne olduğuna ve açıklanmasına dair materyalist felsefenin oluşa gelen bu başat yorumu, ileri sürdüğü tez ve kanıtlar, idealist felsefenin ileri sürdüğü tez ile kıyaslanmayacak düzeyde bir doğruluk ve bilimsellik değerini taşıyabilir. Doğru tarafta kabul gören bu materyalist yorum, **"akciğerin safra salgılaması gibi beynin de düşünce salgıladığını"** ileri süren kaba materyalizmi de ret eder. Buna karşın yine de düşüncenin, maddenin bir ürünü ya da yansıması olarak toplumsal varlık içinde anlam bulabildiğini açıklamaya çalışır.

Kısacası materyalizm **"ilk neden maddedir"** önermesinden hareket eder. Bu önermenin her durumda ve her süreçte geçerli olduğunun varsayılması, birçok bakımdan başat materyalist yorumu, kaba ve dogmatik bir yoruma sürüklemiştir. Örneğin bu önerme, insan toplumsallığına indirgendiğinde belirleyici olanın maddi süreçler olduğu, zihniyetin ise bir yansıma olarak ikincil bir rol oynadığı sonucuna varılır. Halbuki, toplumsal süreçlerde maddi olan ile zihni olanın birbirinden beslendiği, birbirini beslediği, daha rahat gözlemlenebilmektedir. Diğer yandan, zihniyetin fiziksel süreçler üzerinde, kü-

Materyalizm

çümsenmeyecek bir işleve sahip olduğu insanın beyinsel evriminden de anlaşılmaktadır. Çok erken tarihlerde insanın beyin yapısı çok daha küçük iken, düşüncenin gelişimine paralel olarak insanın beyin hacmi de büyümüştür. Her ne kadar oluşa gelen yorumuyla materyalizm, zihniyet süreçlerini tümenden reddetmez, madde ile düşüncüyü aynılaştırmasa da, savunduğu temel önerme; ilk ve önce gelenin madde olduğu, düşüncenin ise daha sonra geldiğidir. Bu önermenin kendisi daha yakından incelendiğinde bizi daha çok kaba ve cansız bir madde anlayışına götürmektedir. Bu yüzden bu önermeye karşı sorulan ilk soru, maddenin kendisi zekâ ve sezgiselliğe benzer özellikler içeren bir var olma biçimi olamaz mı yorumudur.

Bu yoruma göre, özellikle her şeyin tek bir gerçeklik biçiminde ilksellik anlamında kaba ve cansız bir maddeye indirgenmesi; madde-siyle, zekâsıyla, zihniyetiyle canlı bir organizma olan insanı ve insana benzer olguları yeterince izah etmemektedir. Her ne kadar "**insan, maddenin zaman içindeki yetkin görünümüdür**" denilse de, bunun gerçeği tam izah ettiği söylenemez. Bu konuda Başkan APO şunları belirtir.

"İnsanın hangi zihniyet aşamasında şekillendiği önemini hâlen koruyan bir konudur. Bununla ilintili olarak öncelik zihniyete

mi, yoksa yapılanma ve aletlere mi verilmelidir? Bu sorunun yanıtı önemlidir. Tarih boyunca gelişen idealist ve materyalist felsefe anlayışlarının temelinde bu ikilem yatmaktadır. Bilimin en son vardığı sınırlar olarak 'kuantum' ve 'kozmos' bize hayli ilginç yaklaşımlar sunmaktadır. Atom altı parçacık ve dalga fiziği olarak kuantum bambaşka alanlar açmaktadır. Sezgili, özgür tercihlili düzenlerden tutalım, aynı anda farklı iki şey olmak, insan yapısından ötürü belirsizliği asla tam aşamama kuralına kadar tespitlere ulaşılmaktadır. Kaba, cansız madde anlayışı tamamen bir tarafa bırakılmaktadır. Tersine son derece canlı, özgür bir evren karşımıza çıkmaktadır. Burada asıl muamma insan-da, özellikle zihniyet durumunda yaşanmaktadır. İdealizme, sübjektivizme düşmekten bahsetmiyoruz. Çokça işlenen benzer felsefe tartışmalarına girmiyoruz. Evrende bu kadar çeşitliliğe kuantum sınırlarında yol açıldığı tamamen anlaşılmaktadır.

Artık atom parçacıklarının da ötesinde, dalga-parçacık evreninde olup bitenlerin başta 'canlılık' özelliği olmak üzere, varlıkların her çeşidini oluşturduğunu görmekteyiz. Kuantum sezgiselliği derken bunu kast ediyoruz. Gerçekten bu kadar doğal çeşitlilik ancak büyük bir zekâ ve özgürlük tercihiyle mümkün olabilir. Kaba,

cansız maddeden nasıl bu kadar bitki, çiçek, canlı ve insan zekâsı türeyebilir? Her ne kadar canlı metabolizması moleküler temelde oluşmaktadır denilse de, moleküllerin atom ve atomların parçacık, parçacıkların dalga-parçacık düzeni ve ötesinde olup bitenler izah edilmedikçe, doğal çeşitliliği yetkin izah edebilmemiz mümkün görünmemektedir. Aynı çözümleme tarzını kozmosa ilişkin de yürütebiliriz. Evrenin büyüklüğünün son sınırlarında (eğer varsa) olup bitenler de kuantum alanındaki olup bitenlere benzemektedir. Burada karşımıza canlı bir evren anlayışı çıkmaktadır. Evrenin kendisi zihni ve maddesi ile bir canlı varlık olamaz mı? Kozmolojide gittikçe tartışılacak bir sorudur bu.

Kuantumla kozmosun orta yerinde duran insana da 'mikro kozmos' diyoruz. Çıkan sonuç şudur: Her iki evreni, kuantumu ve kozmosu anlamak istiyorsan insanı çöz! Gerçekten insan tüm algılamaların öznesidir. Ne kadar bilgimiz varsa insan ürünüdür. Kuantumdan kozmosa kadar tüm alanların bilgisi insanlarca geliştirilmiştir. Esas incelenmesi gereken, insanın algılama sürecidir. Bu bir anlamda evrenin şimdiye kadar ölçülebilen yaklaşık 20 milyar yıllık evrim tarihidir. İnsan gerçekten bir mikro kozmostur. Çünkü onda kuantum düzeni işlemektedir. Atom altı parçacık ve dalga-

lardan en gelişmiş DNA moleküllerine kadar maddenin gelişim tarihini görmektedir. İlaveten bitki ve hayvanların en alt evresinden insana kadar tüm gelişim süreçlerinin tarihini de görmek mümkündür. Bilimsel olarak net görülmektedir ki, insan cenini biyolojinin tüm gelişim evrelerini tekrarlayarak büyümektedir. Daha sonrasını toplum, evrim tamamlamaktadır. Toplumsal evrimle de bilim bugünkü seviyeye ulaşabilmektedir. Dolayısıyla insanın evrenin bir özeti olduğu bilimsel bir yargıdır.

İnsan yorumumuzu daha da geliştirirsek şu varsayımları ileri sürebiliriz: İnsanın olduğu tüm materyallerin canlılık, sezgisellik, özgürlük özellikleri olmasaydı, tüm bu özelliklerin toplu ifadesi olarak insan canlılığı, sezgisi ve özgürlüğü de gelişmeyecekti. Olmayan bir şeyden yeni bir şey doğmaz. Bu tespit cansız madde anlayışımızı çürütmektedir. Şüphesiz insan türü bir organizasyon ve toplum olmadan, bilgili varlık gelişmez. Ama bu organizasyon ve toplumda rol oynayan materyalin bilgisel, sezgisel, anlamsal, özgür-lüksel özellikleri olmadan da bilginin vücut bulamayacağı anlaşı-lır bir husustur. Özünde bir şey yoksa neden yaratılsın? Bu değerlendirmeye ne tam dış doğadan basit bir yansımanın, ne de insanın Descartesvari bir düşünceliğin

Mayalar

sonucu bilgilendiği yorumunu gerçekçi kılıyor. Doğruya daha yakın görüş, kozmos ve kuantum evrenindeki oluşum özelliklerinin insanda da yaşandığıdır. Tabii kendi özgünlüğü temelinde bu yasalar işlemektedir. Evrenler insan da dile gelmektedir. Çıkan sonuç, evrenin yetkin kavranışı insanın yetkin kavranışından geçer

Genişçe yer verdiğimiz bu değerlendirmesinde Önder APO, görüldüğü üzere maddenin klasik tanımını aşan yeni bir tanım sunmaktadır. Eskiden madde, uzayda belirli bir hacmi, ağırlığı ve kütlesi olan şekilde tanımlanırken, daha sonra maddenin bu şekilde tanımlanmasının yetersiz kaldığını fark eden Lenin, maddenin tanımına "**duyumsanabilir ve algılanabilir olan her şey maddedir**" görüşünü eklese de, sonuçta yine de madde, kaba ve cansız bir varlık şeklinde görülmektedir. Materyalizmin böyle bir madde tanımından hareketle kendi felsefik yorumunu oluşturması, onu eksik, dar, kaba ve dogmatik bir yöntem düzeyinde tutmuştur. Önder APO'nun da belirttiği gibi **canlılık, sezgisellik ve anlamsallık**, maddenin bir var olma şekli olarak anlam kazanabilir. Özellikle insan olgusunda ifadesini bulan, toplamına zihniyet dediğimiz oluşma şeklinin nasıl olup ta geliştiği önemini halen korumakla birlikte, sadece dış doğanın basit bir yansıması şeklinde tarif edilme-

si, gerçekten tatmin edici bir izah olmaktan uzaktır. Mademki insan maddenin dışında bir olgu değildir, özellikle de insanda bir anlama kavuşmuş olan anlamsallık, sezgisellik, duygusallık, vb. maddenin bir var olma özelliği değil ise, o halde insanda neden var olabilsin sorusu, yeni bir felsefik yorumu gerekli kılmaktadır.

Bir felsefi yöntem olarak materyalizm, "**her şey düşüncenin bir ürünüdür, önce düşünce vardı**" diyen idealizme karşı maddeyi savunurken, bunu sadece idealizmin tezine karşı bir öncelik sorunu olarak ele alması, "**önce madde vardı, düşünce sonra geldi**" biçiminde sadece yöntemi doğrular bir konumda tutması; bu yüzden de insanda dile gelen zihniyeti doğuran materyalleri gerektiği gibi irdelememesi; sadece dış doğanın bir yansıması olarak nitelendirmesi, hatta sezgiselliği bir tür idealizm olarak tanımlayıp reddetmesi nedeniyle yanlış ya da eksik kalmıştır.

Mayalar: Kızılderili olan Mayalar, Orta Amerika'da büyük bir uygarlık kurmuşlardır. Ana merkezleri bugünkü Meksika'nın güneyi, Guatemala ve Belize'nin kuzeyinde kalan yerlerdi. Maya uygarlığından günümüze gelen birçok eser vardır.

Maya uygarlığının en parlak dönemi MS 250-900 arasına rastlar. Mayalar kurdukları kentleri pira-

mitler, saraylar ve güzel heykellerle süslemişlerdir. Ne var ki, yalnızca dinsel törenler için yönetim merkezleri olarak kullanılan bu kentlerde kimse yaşamazdı. Mayalar bu görkemli kentlerin çevresindeki çiftliklerde yaşar, yöreye özgü ürünler olan mısır, fasulye biber ve domates yetiştirirlerdi.

Maya kültürünün ana merkezleri Meksika'nın güneyinde Chiapas ve Guatemala'nın kuzeyinde Petèn'di. Ama yaklaşık MS 975'te savaş ve yoksulluktan dolayı, halk evlerini bırakıp kuzeye, Yucatan Yarımadası'na göç etmeye zorladı. Burada, Toltek Yerlilerinin törelerinin etkisi altında kaldılar.

İspanyollar, coğrafi keşifler sırasında Mayaların yaşadığı toprakları 16.yüzyılın ilk yarısında istila ettiler. Mayalar tıpkı Aztekler gibi kendilerini savunamadılar. Çoğu öldürüldü, kalanlar da tutsak edildi.

Maya uygarlığı özellikle astronomi, mimarlık, matematik, heykel ve hiyeroglif yazısı gibi birçok alanda çok ilerlemişti. Çok karmaşık bir takvim sistemleri vardı. El sanatlarında da ileriydiler, güzel boyalı çömlekler ve pamuklu dokumalar yaptılar. Bugün, genellikle Meksika ve Guatemala'da yaşayan yaklaşık 2 milyon Maya Yerlisi vardır. Çoğu Çiftçidir. Hemen hepsi Katolik ol-makla birlikte, inançları geleneksel Maya dininden çok etkilenmiştir; yağmur ve bereket için putperest ayınlar düzenlerler.

Mazda: (Avesta dilinde "Bilge Efendi") Hürmüz olarak da bilinir. Zerdüş'te göre Ahura Mazda, evrenin ve koruyucusu olduğu Kozmos'daki düzenin yaratıcısıdır. 'Avesta' adlı kutsal kitapta ortaya konan daha gelişmiş inanış biçiminde, Ahura Mazda iyi ruh ile özdeşleştirilerek doğrudan kötü ruhun karşısına çıkarılır.

Me: Sümer mitolojisinde geçen ilahi yasaların tümüne "me" denir. Bunlar en fazla İnanna'nın kurnaz tanrı Enki'nin şehri olan Eridu'ya yaptığı seferi anlatan destanda dile gelir. İnanna kendisine ait olduğunu iddia ettiği 104 Me'sini ister. Kendisini Enki'ye kullandırmasına rağmen me'lerini alarak kendi şehri olan Uruk'a döner.

Mitolojinin dili doğru çözülüp sosyolojik tahlili yapıldığında bu 'me'lerin, yani yasaların uygarlık özellikleri demek olduğu görülecektir. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda bu uygarlık yasalarından 104 tanesi bulunmuştur. Bu tür araştırmalar devam ederse bu sayı daha da artacağı benzetilmektedir. Tek tanrılı dinlerde kullanılan tanrının doksan dokuz sıfatı, bu Sümer kavramlarından ileri gelmektedir.

Bu destan, uygarlık tarihinin mitolojik anlatımından başka bir şey değildir. Neolitik toplum, ana kadın ekseninde gelişen toplumdur ve mitolojik ifadesini dağ tanrıçası Ninhursag şahsında bulur. Bu dö-

Medler

nemde ana kadın başat rol oynadığından, toplumun gelişmesini sağlayan icatların çoğunun yaratılmasında kadın belirleyicidir. Toros-Zagros dağlarının verimli kavislerinde boy verip gelişen Neolitik toplum belli bir aşamaya geldiğinde kendisini çevresine yayar. Kartopu misali dağlık alanda biriken değerler Aşağı Mezopotamya'ya doğru yuvarlanır.

Erkek egemenlikli ilk sitelerin Aşağı Mezopotamya'da gelişmesi de bundan dolayıdır. Bu kentlerin tanrılarından olan Enki, yükselen soylular sınıfının sembolik temsilcisidir. Enki'nin dağ tanrıçası Nin-hursag'la yaptığı evlilikten doğan çocuk Sümer uygarlığıdır. Yani Sümer uygarlığında kadın henüz tümünden kaybetmemiş, yaratıcı özünü yitirmemiştir. Ancak Enki'nin Melere el koyarak kadından çalması ve kendine mal etmesi giderek gelişen erkek egemenliğini ve kaybeden kadını anlatır. İnanna şahsında dağ kraliçesinin, "Benim kutsal 'me'lerimi geri ver" demesi de, neolitik tarım devriminin yaratıcısı olan kadının, inkâr edilen yaratım değerlerini, uygarlık araçlarını ve hakkını istemesidir.

Toplum yaşamında çok önemli bir yeri olan bu yasalara kutsallık atfedilmiştir. Sümerlilerin 'Me' dediklerine, Mısırlılar 'Mat yasası' demektedirler. Tüm mitolojilerde bunlar tanrıların özellikleri olarak gösterilir. Bu da onların gücünden,

toplum açısından öneminden ileri gelir. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: *"Sümerlerin uygarlık özelliklerine verdikleri ad olan 'Me' kavramı, yasa, temel fikir anlamına da gelmektedir. 'Me'ler Eflatunda 'idea', düşünceler, fikirler anlamındadır. İsa'da bunlara 'Kutsal ruh', 'Tanrı sözü' gibi kavramlarla yaklaşım gösterilmektedir. Bu temel kavramlara dayanılarak, ya bir din ya da bir felsefi sistem oluşturulmaktadır. Hz. Muhammed'de ise, bu kavrama 'Allah'ın varlığı ve birliği' denmektedir. Allah'ın doksan dokuz sıfatı olduğundan bahsedilmektedir. Sümerlerde de benzer sayıda sıfat sayılmıştır. Eflatun bu soyutlamayı daha sistemli geliştirmiştir."*

Medler: Mezopotamya topraklarının en eski halkından olan Medlerin izine ilk defa MÖ. 836 yılında Asur yazıtlarında rastlanır. Mezopotamya'nın büyük çoğunluğunu elinde tutan Asurlular, Medlerin yaşadığı bölgeleri de işgal etmişlerdir. O dönemde Urartular dışında Asurluların denetimine girmeyen güç yoktur. Asura karşı direnen güçler, Urartularla ittifak içinde yavaşlar.

Ünlü Rus tarihçi Minorsk'inin Heredot'a dayanarak belirttiğine göre, Kürt veya Kırmanç sözcüğü (konfederatif) Med devletinin temel taşları olan Kyrti (Kyrtioi) ve Mard (Mardoï) aşiretlerinin adları-

nın birleşik söylenmelerinden türemiştir. Benzer söylemi 'Onbinlerin dönüşü' (Anasbasis) kitabının yazarı Ksefanon tarafından da dile getirilir.

Bir direniş dini olarak gelişen Zerdüştlük öncülüğünde, Asur baskısı altındaki halklarda bir toparlanma ve direniş geliştirilir. Bu direnişin başını da Medler çeker. Bu direniş süreçlerinde belli bir oluşum yaratan Medler, MÖ. 647 yılında kuzeyden gelen İskit ve Kimmer akınlarıyla kesintiye uğrar. Bu durum MÖ.615 yılına kadar devam eder. Bu tehlikeden kurtulan Medler, bugünkü Doğu Kürdistan sınırlarında kalan Ekbetan (Hamedan) kentini merkez seçerek Kyakser önderliğinde, Asur köleciliğine karşı yeniden bir direniş örgütler. Asur baskısı altında kalan diğer halklarla konfederasyon temelinde bir ittifak kurarak Asur'a karşı savaş açar. MÖ.612 yılında şimdiki Musul'un 100 km doğusunda ve Dicle kenarında kurulmuş olan ve Asur'un başkenti olan Ninova'yı kuşatır. Yaklaşık üç aylık bir kuşatmadan sonra Asurluları teslim alırlar ve Ninova şehrini yakıp, yerle bir ederler. Böylece Asurluların yıkılışı bölgede bayram olarak kutlanır.

Asurluları yenen Medler, kuzey Mezopotamya'da, güneyde ise Asur işgalinden kurtulan Babilliler devletlerini kurarlar.

Medler, kısa sürede bugün Kürdistan'ın sınırları kabul edilen böl-

geyi denetimlerine alırlar. MÖ.595 yılında Kızılırmak (Hals) yakınlarında Lidyalılarla savaşırlar. Bu savaş yaklaşık altı yıl sürer ve Kızılırmak sınır kabul edilerek barış yapılır.

Medler, kendi içlerinde aşiret konfederasyonunu aşıp dönemin merkezi köleci devletleri durumuna gelmemişlerdir. Med devleti daha yüz yaşını doldurmadan, yönetimindeki parçalanma ve güneyli Pers aşiretlerinin ayaklanması sonucu yıkılır. Tarihin babası sayılan Herodotos'a göre, II. Kyros önderliğinde ayaklanan Pers aşiretlerine, son Med hükümdarı Astyages'in ordularının komutanı Harpagos'da kavmine ihanet ederek katılır. Böylece Med devleti MÖ. 549'da yıkılır ve Astyages'in yerine geçen Kiro tarafından pers devleti kurulur. Herodot, bu olayı trajik bir tarzda anlatsa da, bunun saray içi bir darbe olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Kyros'dan sonra kral olan Kambyzes, ilk seferini Mısır'a yapar. Bu seferde Mısır'ı fetheder. Kamdises Mısır'dayken Med kabilelerinden bir Zerdüş rahibi (Zerdüş rahiplerine Mag denir.) yönetime el koyar. Bunun üzerine Mısır seferini yarıda kesip ülkesine geri dönerken, MÖ. 522 yılında Suriye'de yaralanır ve geriye çocuk (varis) bırakmadan ölür. Pers ordusunu başkent olan Ekbatana'ya aristokratlar getirir. Bu aristokratlar arasında I.Darius da vardır. Bir saray darbesi daha yapı-

Medler

larak MÖ 522'de Akhaemenid (Pers) İmparatorluğu içinde yeni bir sülalenin iktidarı başlar.

Med uygarlığı ve tarihe katkıları konusunda Önder APO şunları belirtir: *'Kölecilik çağında alanda gelişen en önemli uygarlık hamlesi Med-Pers İmparatorluğudur. Bu imparatorluğun temeli Kuzeybatı İran'da, daha doğrusu Medya'da atılmıştır. Medler Asurlar döneminde doğu komşularıdır. Hurri kökenlidirler. Fakat İran üzerinden gelişen kültürden de etkilenmektedirler. Söylendiği gibi, Medler MÖ 2000'lerden itibaren Kuzey Avrupa ve Güney Rusya hattı üzerinden İran'a ve Hindistan'a inen Hint-Avrupa grubu kavimlerinden değildir. Hatta böyle bir göçün olduğu da kuşkuludur. Belki karşılıklı sınırlı göçler olmaktadır. Ama bir halkın toptan göç yoluyla daha önce yerleşik bir alana gelip sessizce oturması, teorik olarak bile mümkün görünmemektedir. Doğru olan, güçlü kültürlerin daha zayıf kültür alanlarına doğru etkilerini geliştirmeleri biçimindedir. İran'dan Kuzeye, Doğuya, Çin'e ve Hindistan'a doğru kültürel yayılma binlerce yıl sürmüştür. Bununla birlikte sınırlı bazı göçler olmuşsa da, bunlar güçlü kültür içinde erimekten kurtulamamışlardır. Ortadoğu'nun güçlü kültür merkezlerinin 15 bin yıl ardı ardına neolitik ve ilkçağ sınıflı toplum kültürünü dünyanın*

dört yanına yaydıkları tarihi bir gerçektir. Konumu kültür ithal etme biçiminde değil, ihraç etme rolüne yatkındır. Yukarı Dicle-Fırat havzası bu merkezlere en yakın yerlerdir ve sürekli beslemek gibi bir işlev görmektedir.

İran'ın özellikle üç tarihsel bölgesi de, yani Kuzeybatı Medya, Güney ve Güneybatı Persiya, Kuzeydoğu Partya bölgeleri yayılmanın geçiş hatlarıdır. Dolayısıyla Medlerin ağır basan yanı, yerleşim ve aktarıcı bir konum teşkil etmeleridir. Asurların yükseldiği bir dönemde, doğu komşuları Medlerdir. Maden, kereste, kıymetli taşlar ve at yetiştiriciliğinde avantajlı konumdadırlar. Urartuların hakim oldukları dönemde onlarla temas halinde olup giderek yakınlaşmaktadırlar. Kürtlerin Guti, günümüzde Soran halkına yakın durmaktadırlar. Med adlandırmasının Asur kökenli olması güçlü bir ihtimaldir. Asurların bu bölgeye maden ülkesi anlamında Madain demesi ve bu kökenden türemeleri olasıdır. Asurların Diyarbakır yöresinin demir, bakır ve gümüşüyle yoğunca ilgilendikleri bilinmektedir. Amed ve Maden kazasıyla Med kelimeleri arasındaki benzerlik ve Asur adlandırmaları, 'maden ülkesi halkı' deyimine ağırlık kazandırmaktadır. Nasıl ki Sümerler 'yüksek memleketliler' anlamında Hurriiler kavramını kullanmışlarsa, Asurların da 'ma-

den ülkesi halkı' anlamında Madain, Mad, Med kelimelerine yol açmaları güçlü olasılıktır. Amed ve Madain adları da bu dönemden kalmış olabilir.

Medler siyasal olarak yükselmeden önce, güçlü bir ideolojik dönüşüm sürecinden geçmişlerdir. Bunun güçlü önderi Zerdüşt Peygamberdir. Sümer mitolojisinin birinci hamle yerelleşmesi ve dönüşümü, Hint-Avrupa'nın bir ilk kolu olan Aryen mitolojisi biçimindedir. Üçlü ve sonraları ikili bir tanrı sistemi vardır. Tahminen bu düalistik, ikili tanrı sistemi MÖ 1500'lerde oluşmaktadır. Ahura-Mazda inancı da denilen bu inançta, karanlık ve aydınlığın tanrıları şeklinde bir ayrışma yaşanmaktadır. Zerdüşt tıpkı Budha'nın Brahmanizm'de, Konfüçyüs'ün Taoculuk'ta, Sokrates'in de felsefede yaptığı büyük ahlâki reformu, hepsinden önce Ahura-Mazda inancında yapmaktadır. Tıpkı Hz. İbrahim'in Urfa yöresinde Sümer mitolojisinde yaptığı reform gibi, Zerdüşt de tahminen MÖ 1000-500 yıllarında reform geçiren bu inancı en güçlü bir biçimde dönüştüren kişi konumundadır. Aslında İbrahim'in reformculuğu da birkaç yüzyıllık sürecin sonundaki nihai adım olarak veya bir dönemi bitirip yeni bir dönemi başlatma biçiminde anlaşılmalıdır. Birisi Güneydoğuda, diğeri Kuzeydoğuda benzer rolü oynar.

Zerdüşt'ün getirdiği en önemli yenilik, köleci sistemin gölgesine bile sahip çıkamaz hale getirdiği insanın iradesine özgürlük tanınması; bireyi bir yönüyle köleci tanrıların mutlak kaderci tahakkümünden kurtarmasıdır. Koyu köleci mitolojinin insan zihniet ve davranışları üzerindeki hakimiyetine meydan okumaktadır. Dolaşısıyla köleci sistemin katılığında büyük bir yumuşatma ve dönüştürme yolunu açmaktadır. Bu yönüyle Hz. İbrahim'den daha radikal ve mücadelecidir. Tek tanrılı dinin oluşmasındaki rolü İbrahim'inkinden daha az değildir. Med ve Pers İmparatorluğu doğmadan önce, ideolojik temel böylesi bir irade devrimiyle hazırlanmaktadır. Bu irade devrimi olmadan, Sümer ve Mısır tarzı köleci sisteme karşı çıkmak çok zordur. Onca peygamberin çabası ve büyüklüğü, ancak oldukça sınırlı bir yumuşatmaya ve dönüşüme imkân vermektedir. Zerdüşt bu eğilimin, irade devriminin en güçlü temsilcisi olmaktadır. Nasıl ki İskender hocası olan büyük Aristo'ya dayanarak tarihin ilk en büyük imparatorluğunu kurmuşsa, Med ve Pers İmparatorluğunun kurucuları da Zerdüşt ahlâkına dayanarak bu rolü oynamışlardır.'

Medya: Kavram olarak, 'sihirli' ya da 'medyum', yani 'geleceği gören' anlamına gelir. Genel anlamda

Medya

kullanış biçimi; bir ifade aracı olduğu kadar belli bir mesajın bir gruba ulaştırılmasını sağlayan bilgi yayma araçlarının (televizyon, kitap, reklam, internet vb) tümüne denir. Her ne kadar son dönemlerde birçok kesimin medya için kendisince geliştirdiği bazı tanımlamalar olsa da birçok anlatı ve tartışmada kitle iletişim araçlarının tümüne yönelik söylenen bir kavram olmaktan çıkmış, daha çok basın-yayın şirketlerinin yapısı ve işlevi ile ortaya çıkan iletişim ve yapı sistemine verilen genel bir kavram haline gelmiştir.

Medyanın gelişimi ekonomiden, toplumsal gerçeklikten, kültürden bağımsız ele alınamaz. 20. yy'da ortaya çıkan bilimsel-teknik devrim medyanın gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Toplumların bilinçlendirilmesinde, değiştirip-dönüştürülmesinde etkili bir role sahip olan medya, çeşitli bilgileri içinde barındırarak halka sunar. Bu anlamda yani bilgiyi yaymada hızlı, dönüşümü yaratmada itici bir komut olan medyanın, bütün bir toplumu eğitebilecek, örgütleyebilecek, harekete geçirebilecek hatta güçlü kullanıldığında siyasal iktidarları devirip, yerine yenisini getirebilecek kadar etkin bir rolü vardır.

Sanayi Devrimi'nin gelişimiyle paralel olarak gelişen medyanın mantığı egemenlerin çıkarlarına hizmet etmek ve halkı bu doğrultu-

da yönlendirmektir. Basın-yayın alanındaki endüstrileşme İkinci Dünya Savaşı'ndan çok sonra gelişmiştir. 19. yy'ın ikinci yarısından sonra başta ABD olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde medyada birikim ve tekelleşme başlatılmış, bu durum günümüze kadar kendisini üst bir aşamaya vardırılmıştır. Medyadaki birikim ve tekelleşmenin temel sebebi siyasaldır. Yaşadığımız dünya koşullarında medya, kapitalist sistemin bir alt sistemi haline gelmiş ve bu saha hakim sınıfların, hakim ulus-devletlerin çıkarlarına uygun yorum ve çerçeveler sunan aktif bir alan biçimine dönüşmüştür.

1980'lerde başlayıp, halen devam eden medyadaki gelişim süreci en azından teknolojik alt yapı, üretim kapasitesi ve etki alanı -güç- anlamında niteliksel bir dönüşüm yaratmıştır.

Teknolojik gelişim toplumsal ilişki ve ihtiyaçlardan bağımsız ele alınamaz. Medya da bununla bağlantılı olarak toplumsal ve tarihsel gerçeklikten bağımsız gelişen, soyut bir teknolojinin doğal sonucu veya insanlığın iletişim alanında yaşaması gereken zorunlu bir aşama değildir. Doğanın gelişim diyaletğinde ve toplumsal sistemlerde hiçbir değişiklik, aniden ve geçmişten keskince ayrılarak olmaz. Bu durum hem kitle iletişimciliği hem de onun altyapısı olan teknolojinin gelişimi için böyledir. Tel-

grafın bulunmasından günümüz uydu ve internet sistemine kadar kitle iletişimde, birçok teknolojik, politik ve yapısal değişiklik olmuştur. Günümüzde etki gücüyle dünya çapında yasama, yürütme, yargı gücünden sonra gelen ve 'dördüncü kuvvet' olarak tanımlanan medya, ulaştığı düzey ve kapsam itibarıyla birçok çevre tarafından birinci kuvvet olarak ele alınıp değerlendirilmektedir.

İletişimin bir bölümü olan ve büyük bir role sahip olan medyanın başarısı, dilinin çok güçlü kullanılmasıyla bağlantılıdır. Özgün, zengin ve çeşitli olan medya dili yumuşak, dolaylı ve insanları etkileyen bir yapıya sahiptir. Kamuoyunu herhangi bir konuda ikna etme ve zeminini hazırlama görevi medyaya aittir.

Mekanik: Dıştan bir gücün itmesiyle oluşan hareketi dile getirir. Mekanik, aslında hareketin en kaba görünümüdür. Her hangi bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere koyduğumuzda bu, eşyanın mekanik olarak yer değiştirmesidir. Örneğin makine hareketi, mekanik bir hareket olduğundan makine deyimi de, mekanik kökeninden türetilmiştir.

Mekanizm ise, doğa olayların temel açıklama nedenini bu hareket tarzında gören anlayıştır. Bu yüzden mekanizm, bütün olayları mekanik nedenlerle açıklama anlayışı

şeklinde tanımlanır. Hareketi, olguların kendi içsel nedenleriyle açıklayan diyalektiğin tersine mekanizm, olguların hareketinde dışsal itmeyi temel öncü kabul eder. Mekanizme göre süreçler birbirinden doğmazlar, sürekli neden ve sonuçlar halinde yan yana dizilirler. Biri iter neden olur, diğeri ise itilir sonuç olur; bu, peş peşe gelen bir makine düzeni içinde sürüp gider. Demek ki mekanizm, evreni bir makine düzeni içinde işleyen peş peşe gelen süreçler dizisi şeklinde tanımlar.

Doğa olaylarını mekanizm ile açıklayan ilk düşünürler, Antikçağ Yunan düşüncesinde Abdera düşünürleri adıyla anılan, Leukippos ve Demokritos doğayı nicelik farklılaşmalarıyla oluşan bir nedensellik anlayışı içinde görürler. Hava, su vb. gibi atom biçimlerini büyüklük ve küçüklükleriyle, başka bir deyişle nicelikleriyle birbirinden ayırıştırıp farklılaştırırlar. Evren, sonsuz geçmişten sonsuz geleceğe kadar birbirlerine çarpıp birbirlerini itmeyle devinen bir atomlar yığınıdır. Her şey, bu çarpma ve itmeyle gerçekleşen yer değiştirme deviminin (mekanik devim) zorunlu düzeni içindedir. Yoktan var olma ve vardan yok olma diye bir şey yoktur, her şey bu çarpma ve itme devimiyle birleşen (doğum) ve ayrılan (ölüm) atomlardan oluşur ve bu oluşma ilksiz ve sonsuzdur. Evreni mekanik hareket ile açıklama,

Mekanik

zorunlu olarak bir nedensellik zinciri meydana getirmektedir. Evren, aralıksız ve sürekli bir nedensellik zinciri içinde akıp gider. Ruh, bütün duyu algıları, bütün düşünme de atomdan ibarettir. Atomlar pürüzlü, düz, köşeli, tekerlek, yuvarlak, eğri büğrü, kanca, çengel biçiminde ve sayısızdır.

Atom, bölünmez ve parçalanamazdır. "Atomlar sonsuz boşluk içinde birbirinden ayrılmış; biçim, büyüklük, duruş, sıralanış bakımından birbirinden farklı olarak boşlukta sürükleniyorlar, birbirleri üzerine gelerek çarpışıyorlar. Bir bölümü birbirinden uzağa atılırken bir başka bölümü biçimlerin, büyüklüklerin, duruş ve dizilişlerin simetrisine göre birbirleriyle örülüp kalıyorlar"dı. Abdera düşünürlerinin bu maddeci atom öğretilerinde evreni mekanik devim'le açıklanmaktadırlar. Bu mekanik devimi zorunlu olarak bir nedensellik zinciri meydana getirir, çarpan neden ve kendisine çarpılan sonuç'tur. (iten ve itilen). Bu nedensellik zinciri de zorunlu olarak bir aralıksızlığı, eş deyişle süreklilik'i gerektirir; kendisine çarpılan da bir başkasına da çarparak onun nedeni olacak ve bir sonuç meydana getirecektir, bu vuruşmalı devim araya hiçbir kesinti girmeksizin böylece sürüp gitmek zorundadır. Kısaca mekanizm, evreni bütün olguların bir nedensellik zinciriyle birbirlerine bağlı bulundukları, sürekli bir

yer değiştirme devimiyle açıklama anlayışıdır. Buysa evreni bir makine düzeni içinde görmektir, doğa çarpma yasalarına göre işleyen bir makinedir. Devim yani hareket maddenin içerdiği bir güç değildir, ona dışardan verilir; bu yüzden de oluşma aşamaları birbirinin içinden çıkmaz, yan yana dizilir. Demek ki doğadaki bütün değişimler diyalektik değil mekaniktir. Bu mekanikçi açıklama, doğada maddeden başka hiçbir öge tanımamasına rağmen, idealist bir açıklamadır.

Mekanizm, hareketi art arda sıraladığı sürekli bir neden ve sonuç içinde açıkladığı için bu, zorunlu olarak ilk nedeni ve sonul amacı akla getirir. Nitekim mekanikçi maddecilik, maddeye ilk fiskeyi vuran gücün tanrı olduğunu ileri sürmüştür.

Bunu da en iyi formüle eden Descartes ve Newton'tur. Descartes'e göre evren mükemmel işleyen bir makinedir. Çünkü mükemmel olan tanrı tarafından yaratılmış ve işleyişi tanrı tarafından belirlenmiştir. Zaten felsefesine mekanistik felsefe de denir. Aynı yaklaşımın 'bilimsel' ayağını da Newton oluşturur. Newton'nun kendi döneminde evreni 'bilinebilir' kılan evrensel yasalarından biri 'eylemsizlik prensibi'dir. Buna göre evrendeki her şey hareketsizdir. Hareketin kendisi de dışsaldır. Herhangi bir cisim kendisine dıştan bir müdahale yapılmayıncaya kadar hareketsizdir.

O cismin içinde, içkin olarak var olan bir diyalektiksel hareket söz konusu değildir.

Her ikisine göre de evrenin yaratıcısı tanrıdır ve tanrı evreni yarattığında her cismin içine -tıpkı bir makinede olduğu gibi- o cismin nasıl hareket edeceğini ekmiştir. Dikkat edilirse ortada özne olma, yaratıcı olma hali yoktur, varlığın nasıl hareket edeceği bile tamamen dıştan belirlenmiştir. Bu yönüyle bu yaklaşımda her varlık kendi hareketini belirleyemiyor, varlığın hareket yasaları dıştan belirleniyor. Ortada nesne olma hali söz konudur. Evren de tanrı tarafından kendisine yapılan 'ilk müdahale' ile yine tanrı tarafından belirlenen hareket yasaları gereğince hareket etmektedir. Bu anlayışta evreni cansız görme vardır. Zaten Descartes'e göre evrende ruh ve bedeni, düşünen ile düşünemeyeni, maddi olan manevi olanı kendinde buluşturan tek varlık insandır. İnsan dışında hiçbir varlıkta bir canlılık yoktur. O hayvan ve bitkiyi bile canlı olarak görmez. Tümünü tıpkı bir makine gibi görür. Açık ki evrenin canlılığını görmeyen, ona ve onun bileşenlerine de gerekli duyarlılığı göstermez. Zira karşılarındakini düşünen, hisseden ve değerli olarak görmez bu mantık. Tahakkümcü ve ben-merkezcidir. Dengeyi bozmak için her türden düşünsel altyapıyı sunar. Zaten klasik paradigmayı oluşturarak kapitaliz-

min her türden kırım faaliyetinin bilimsel altyapısı olur.

Mekanikçi Gerekircilik: Her türlü nedeni mekanik nedene indirgeyen ve rastlantıyı nedensellik sayarak yadsıyan gerekircilik anlayışı... Bilimin temeli olan gerekircilik (determinizm) XVIII ve XIX. yüzyıllarda fizikçi Newton'un mekaniğinden etkilenecek mekaniği bir anlayışa yönelmiştir. Gerekirciliğe göre her olgunun bir nedeni vardır. Mekanikçi gerekirciliğe göreyse bu neden mekaniktir ve birbirinden bağımsız bir neden sonuç zinciri halinde sürekli olarak tekrarlanır. Aynı nedenler aynı sonuçları doğururlar, kendi nedeniyle belirlenen, sonuç da kendi nedeniyle aynılaştır ve kendisiyle aynı olan yeni bir sonuç meydana getirir. Bu demektir ki gelişme (evrim) ve sıçrama (devrim) olanaksızdır.

Mekaniğin temel yasaları olan dinamik yasalara göre belli bir durum belli ve zorunlu durumlar zincirini meydana getirir ve belli bir durum bilinince bu durumun meydana getireceği daha sonra ki durumlar bilinebilir. Bu temelden yola çıkan Laplace -ki mekanikçi gerekirciliğe Laplace'çı gerekircilik de denir- doğayı harekete geçiren bütün güçlerin ve doğayı teşkil eden bütün varlıkların birbirlerine karşı olan durumlarını belli bir anda bilebilecek ve bunları matem-

Mekanikçi Gerekircilik

atık formüllere bağlayabilecek bir yetkin bilgi tasarlar. Böyle bir bilginin olması halinde evrenin en büyük cisimlerinden en küçük cisimlerine kadar hepsinin hareketleri matematik formüllerle kolaylıkla toplanabilir ve gelecek de geçmiş de gözler önüne serebilirdi. Laplace'in bu yetkin bilgisine 'Laplace'in Cini' adı verilir.

Nedensellik aynı sebeplerin her zaman aynı sonuçları ortaya çıkarcığını söyler. Bunun da temel nedeni, evrenin cansız ve makine olarak görülmesidir. Yine gözlenen ile gözleyen arasında hiçbir bağlantının olmadığını savunur bu anlayış. İnsan dışında hiçbir varlık canlı olarak görülmediğinden, doğaldır ki gözleyen haldeki insanın yaklaşımlarından etkilenemez, gözlemlenen. Gözlemlenen canlı ve kendi yaşamı üzerinde herhangi bir aktivitesi ve rolü olmayan olarak ele alındığından tabii ki gözleyenin yaklaşımlarından etkilenmeyecektir. Dolayısıyla da sonuç gözleyenin yaklaşımları nasıl olursa olsun değişmeyecektir. Bu yaklaşımların tümünün altındaki en temel neden, özneleştirme ve nesneleştirme zihniyetidir. Bilimsel gibi görünen tahakkümcü ve egemenlikçi bir zihniyettir. Parçalara ayırıp birini özneleştirerek aktifleştirirken, diğerini de nesneleştirerek pasifleştiren bir zihniyettir ki bu tamamen devletin işini kolaylaştıran, ona bilimsel olma maskeleymesini

kazandıran bir husustur. Mekanikçi gerekirciliğe göre, gelecek bilinebilirdir. Descartes ve Newton'a göre herhangi bir cismin bir anının bilinmesi halinde o şeyin geleceğini de bilmek mümkündür. Her şey bir makine gibi ele alındığından, maddenin bir parçasının rolü bilinirse ve o parça rolünü oynarsa, sonraki parçanın da ne yapacağı anlaşılır. Zaten Newtoncu fiziğin geliştirdiği yasalarla evrenin tüm sırlarının keşfedildiği sanılmıştır. Bu nedendir ki Önderliğimiz yeni bilimcilik dönemini mitolojik ve dini düşünüş döneminden koparmayarak yeni döneme 'Çağdaş Levh-i Mahfuzculuk' demiştir. Eskiden her şeyi bilen tanrıydı, şimdi ise her şeyi bilen Newton ve onun matematiksel formüllerle ispatlanmış bilimidir.

Marksizm de bu 'bilimsel' tespitleri sosyal bilimlere uyarlayarak bilimsel olmaya çalışmıştır. Mademki gelecek bilinebilirdir, o halde toplumsal gelişmenin bir anını bilirsek, o toplumun hangi yöne doğru evrileceğini, nasıl gelişeceğini de bilebiliriz, yaklaşımı esas alınmıştır. Buna göre de Marksizm, toplumsal gelişimleri sınıf mücadeleleriyle açıklamak istemiş ve üretim tarzını toplumsal gelişmelerin temeline oturtmuştur. Marksizme göre üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasında uyumsuzluğun baş göstermesi, artık devrim dönemleridir ve her zaman için devrim ezilen sınıfın istem ve çı-

karları temelinde gelişecektir. O nedenle de kölecilikten sonra, kölelerin çıkarlarını daha fazla gözetken feodal dönem gelecektir. Feodal dönem çelişkilerinin sonucunda, kapitalizm, serf ve güçlenmek isteyen ve ilkin devrimci olan burjuvaların çıkarları temelinde gelecektir. Sosyalizm de proleteryanın çıkarları temelinde gelecektir. Hatta Marksizm geliştirdiği öngörülerle sosyalist devrimin o dönemde proleteryanın en örgütlü, kalabalık olduğu İngiltere'de gelişeceğini belirtiyordu. Bu açık ki toplumsal gelişimler açısından bir kaderciliktir. Sınıfların performanslarına bakılmaksızın bu devrimler gelişecektir. Çünkü Marksizme göre toplumsal gelişimlerin şifresi çözülmüş durumdadır. Toplumun bir anı bilindiğinden - toplumlar üretim tarzındaki değişimlerle değişirler- o toplumun nasıl bir seyir izleyeceği, nereye gideceği de bilinebilirdir. Bu bir zorunluluktur. Bu zorunluluk anlayışında topluma, toplumun bileşenlerine kendi yaşamlarını kurma, örgüt-lülüklerini sağlama inisiyatifi ve özneliği tanınmamaktadır. Toplum bir zorunluluk dayatılmaktadır ki bunda mekanizmin ciddi bir etkisi bulunmaktadır.

Halbuki en sıradan hayvan bile yaşadığı ekosistemdeki değişimleri fark ettikten sonra türünü devam ettirebilmek için yaşamında kimi değişiklikler yapar. Varlığını ancak

böyle devam ettirebilir. Bu, o hayvanın bile bir özneliğinin olduğunu gösterir. Bu yönüyle doğa, nesnelerin değil, öznelere yeridir. Doğa tahakkümün değil, özgürlüğün yeridir. Doğanın dili pasiflik değil, aktifliktir. En küçük bir atom parçacığının bile nasıl hareket edeceği bilinmemektedir. Peki insanın nasıl hareket edeceği nasıl kestirilecektir? Kuantumdaki 'belirsizlik ilkesi' bize bir atom parçacığının yerinin ve hareketinin aynı anda bilinmesinin mümkün olamayacağını gösterir. Bir parçacığın bir anını her yönüyle bilmek mümkün olmuyor. Dolayısıyla ne yapacağını, ne yaptığını da bilmek mümkün olmuyor. Tıpkı mikro kozmos olan insan gibi. İnsanın ve toplumun da hangi yöne evrileceği, ne yapacağı belli değildir. Toplumsal değişimlerde, kuantumun sunduğu veriler temelinde kaos aralığının esas olduğu görülüyor. Kaos dönemleri, eskinin yetmediği, yeninin de henüz ortaya çıkmadığı kritik aralık oluyor. Kimin kazanacağını, toplumun alacağı biçimin dönem güçlerinin ahlaki, politik ve ideolojik duruşla belirlendiği dönemdir. Günümüzde, Ortadoğu'da küresel kapitalist müdahalecilerin, statükocuların ve halkçı güçlerin yürüttüğü sistem mücadelesi gibi. Kimin kazanacağını, dönem güçlerinin performansı belirleyecektir. Dolayısıyla toplumsal değişimlerde bir zorunluluk söz konusu değildir. Bu

Merkantalizm

da insan ve toplumu daha aktif kılma anlamına geliyor. Bu yeni zihniyet canlı bir evren anlayışına dayanırken, mekanizm ve onun her türden etkilemeleri cansız ve dolayısıyla yanlış bir evren anlayışına dayanmaktadır.

Merkantalizm: İktisadi bir düşünme ve uygulama biçimi olan merkantalizm, 16. ve 18. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaygınlık kazanmıştır. Bir ülkenin ekonomi-politiğinin, dolayısıyla da ticaretinin devletin koruması altında gelişimini savunan bu görüşe merkantalizm denmiştir. Kapitalizmin ilkel sermaye birikimi döneminde uygulanan bir ekonomi-politikadır. Liberalizmin tersine merkantalizm, milli burjuvazinin devletin koruması altında güçlendirilmesi için ulusal gümrüklerin yüksek tutulması, iç pazarın dış pazara karşı korunması ve dış ticaret dengesinin milli burjuvazinin çıkarlarını korur tarzda düzenlenmesi politikasıdır. Bu politika ile amaçlanan, devletin koruması altında ulusal burjuvazinin sermaye birikimini sağlamaktır. Merkantalizm, ulusal burjuvazinin sermaye birikimini sağlama sürecini "mutlak" devletin desteğine bağlamıştır. Bu yönüyle ulus-devlet milliyetçiliğinin de ekonomik alt yapısını oluşturmuştur.

"Merkantalizm, bir devletin gücünü rakip devletlerin zararına arttırmak amacıyla ulusal ekonominin

hükümet tarafından düzenlemesini öngörür. Bu niteliği ile siyasal mutlakiyetçiliğin ekonomi alanındaki karşılığını oluşturur. Merkantilist düşünce birbirine bağlı birçok ilkeyi içeriyordu. Altın ve gümüş gibi değerli metaller bir ulusun zenginliğinin vazgeçilmez ögesi sayılmaktaydı. Eğer bir ulusun kendi madenleri yoksa, ya da değerli maden, damar ve ocaklarını ele geçiremiyorsa değerli metaller ticaret yoluyla elde edilmeliydi. Bunun için dış ticaret dengesinin fazla vermesi, ihracatın (üretilen ve dışa satılan) ithalatı (dışarıdan satın alınan) aşması gereğine inanılıyordu. Sömürgeler anavatanın ihraç ürünleri için Pazar oluşturmaları aynı zamanda metropol ülke sanayilerine hammadde sağlamalıydı. Bu tezler doğrultusunda merkantilizm çağında sömürgelerde imalat sanayisi yasaklanmış ve sömürge ile anavatan arasındaki tüm ticaret metropol ülkenin tekeline alınmıştı. Merkantilist kurama göre bir ülkenin güçlü olması için büyük bir nüfusu olması gerekiyordu. Çünkü büyük bir nüfus yüksek işgücü arzı, geniş iç Pazar ve çok sayıda asker demektir. Kıt döviz kaynaklarını kurtutmamak açısından insan gereksinimleri en aza indirilmeli, lüks ithalat talebi kısılmalıydı. Özellikle yiyecek, ilaç ve keyif verici madde tüketimine ilişkin tasarruf yasaları çıkarılmalıydı. Tutumluluk, tasarruf, hatta cimrilik erdem kabul edi-

liyordu. Çünkü sermaye birikiminin ancak bu yolla sağlanabileceği öngörülmekteydi. Bütün bu özellikleriyle kapitalizmin ilk gelişme dönemine uygun bir ortam yaratan merkantilizmin, bu açıdan Marksizm'deki ilk birikim kavramına denk düştüğü söylenebilir. Daha sonraları ise merkantilizm artık kapitalist birikime geçişle birlikte sert eleştirilere uğradı. "Bırakınız yap-sınlar" sisteminin savunucuları, sanayi devrimi temelinde mal dolaşımının önündeki bütün engellerin kaldırılması doğrultusunda, iç ticaret ile dış ticaret arasında hiçbir fark olmadığını; her türlü ticaretin hem tüccar hem de halk ve kamuoyu için yararlı olduğunu öne sürdüler. Aynı zamanda bir devletin gereksindiği para miktarının otomatik olarak ayarlanacağını, öbür mallar gibi paranın da gereğinden fazla miktarda varolabileceğini vurguladılar. Bir ülkenin ancak başka bir ülke ya da ülkeler zararına zenginleşebileceği görüşünü reddettiler. Ticaretin gerçekte iki yönlü bir akış olduğunu ortaya attılar."

Mesnevi: Ortadoğu edebiyatında, özellikle Arap, Fars ve Osmanlı edebiyatında kendi aralarında uyaklı beyitlerden oluşan ve aruz ölçüsüyle yazılan şiir türüne denir. Arapça'da "müzdevce" denilen mesnevi türü ilk olarak 10. yüzyılda İran edebiyatında ortaya

çıkıştır. Türk edebiyatına girişi 11. yüzyılda Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı yapıtıyla başlar. Her beytinin ayrı uyaklı olması yazma kolaylığı sağlar. Bu nedenle uzun aşk öykülerinde, destanlarda mesnevi kullanılmıştır.

Mesnevi tarzında yazılmış bir eser, dört bölümden oluşur. Bunlar tevhid, münacat, na't, miraciye bölümleridir. Ayrıca mesneviler yazılış türlerine göre de farklılık arz ederler. Aşk konularını işleyen mesnevilere aşk mesnevileri; dinsel-tasavvufi konuları işleyen mesnevilere dinsel-tasavvufi mesneviler; ahlak konularını işleyen mesnevilere ahlaksal ve öğretici mesneviler; savaş ve kahramanlık konusunu işleyen mesnevilere gaza-vatnameler; bir kentin güzelliklerini anlatan mesnevilere şehrengizler ve mizahi konuları içeren mesnevilere de mizahi mesneviler denir. Ençok bilinen mesnevi ise, Mevlana Celaleddin Rumi'nin altı ciltlik tasavvufi yapıtı olan ve aynı zamanda "Mesnevi" ismini taşıyan kitaptır.

Bkz: Mevlana

Meşru Savunma: Her hangi bir canlının, kendisine dönük saldırı karşısında, o canlının kendisini kurumasıdır. Savunma salt insanlar için değil, bütün canlılar için geçerlidir. Canlılar açısından en genel anlamda, canlılığın korunması olarak belirtilebilir. Canlılığı yok et-

Meşru Savunma

meye yönelen eylemlere gösterilen dirence savunma denir.

Meşruiyet ise, böyle bir saldırı olduğunda, ona karşı ortaya konan tutuma denir. En doğal, en gerekli, en fazla hak olan anlamında kullanılır. Dolayısıyla yasalara, geleneklere, kurallara bağlı olmaksızın, canlılığın gösterdiği geçerli tutuma meşruiyet denir.

Bu anlamda savunmanın en büyük özelliği meşru olanıdır. Meşru savunma hakkı evrensel çapta tüm anlaşmalarda kabul edilmiş bir haktır. Meşru savunma hakkının evrenselliği, sınırlanamazlığı, tartışılmazlığı ve devredilmezliği canlılığın korunması ilkesiyle direkt bağlantılıdır. Bundan dolayı bir haktan çok, bir görevdir. Her canlının kendi canlılığını koruması, bu yönlü direnç göstermesi salt bir hak olarak ifade edilemez. Edilmesi durumunda yetersiz kalır. İnsan herhangi bir hakkını kullanmayabilir, devredebilir, erteleyebilir. Bunda çok ciddi olumsuzluklar olmayabilir. Ancak, yaşama hakkı, savunma hakkı, böyle bir hak değildir. Yaşama dönük gelişen eylemlere direnç gösterilmezse, yaşamın son bulma ihtimali vardır. Yaşam son bulduktan sonra da, savunma yapılıp yapılmamasının bir anlamı yoktur. O yüzden meşru savunma, varlığı sürdürmenin en temel ve başta gelen görevdir.

Savunma, canlılığı koruma hak ve göreviye, salt insanlar açısından

dan değil, tüm canlılar açısından ele alınması gerekir. Doğadaki her canlı türünün böylesi duruşu vardır.

Bitkiler, hemen ezilip, kırılıp koparılmazlarsa büyük bir direnç gösterirler. Bitkilerdeki esneklik de, onlara böyle bir avantaj sağlar. Bu durum, kurumuş bir bitkiyle, yaş, canlı ve özsuyunu yitirmemiş bitkilerde dıştan gelen tepkilere karşı tutumlarında çok belirgindir. Kuru olan hemen kırılırken, canlı olan ise kırılmamak için esner. Bu da onun savunma anlayışıdır. Demek ki savunmanın diğer önemli bir özelliği de canlı olmasıdır. Canlılığını yitirenlerin savunma yapamayacağıdır. Bitkilerde bu durumun dışında dikenleriyle, taşıdıkları zehirle de savunmalarını yaparlar. Güller buna en büyük örnektir. Güllerdeki bu savunma tarzından hareketle Önder APO, meşru savunma teorisine 'gül teorisi' demektedir.

Savunma durumu hayvanlarda daha gelişkindir. Her hayvan türünün refleksi veya içgüdüye dayalı bir savunma sistemi vardır. Hayvanların bu savunmasının salt içgüdü değil de akla dayalı yönlerinin de olduğu tartışılmaktadır. Birçok hayvan türü bu tutumunu örgütlü gösteriyor. Tavşan duyarlılığı bunun açık örneğidir. Farelerin hareket ve duyarlılığı da buna örnektir. Domuz ve dağ keçileri daha çarpıcı örneklerdir. Savunma sistemi olmayan hayvan türü yoktur.

Savunma durumu, insanlık ale-mi açısından daha büyük değer ifa-de eder. İnsanın biyolojik ve top-lumsal olmak üzere iki yanı vardır. Bu anlamda savunmanın amacı da; bir, birey olarak biyolojik varlığını sürdürmektir; iki, toplumsal canlı-lığını yani toplum olma özellikleri-ni korumaktır. İnsana dönük teh-ditler doğadan geldikleri gibi, ken-di cinsinden de gelebilir. İnsanın doğayı anlaması, tanıması, öğren-mesi, doğa olaylarını bilince çıkar-ması ve doğal afetler karşısında tedbirler geliştirmesiyle buna ce-vap verilebilir. Ancak hem cinsin-den gelen tehditler daha farklı ol-duğundan daha farklı yaklaşım ge-rektirir. Meşru savunmanın da te-melini bu yaklaşım oluşturur.

Yine toplum açısından da ben-zer durum geçerlidir. Toplum olma-ya, toplumsal yaşamı sürdürmeye, özgür bir toplum olarak bir düzen dahilinde yaşamaya ve toplumsal varlık göstermeye karşı yönelen saldırılar söz konusudur. Bu sal-dırılar toplumun fiziki varlığını yok etmeyi içerdği, yani bir fiziki kat-liam düzeyini ifade ettiği gibi, onu dağıtmayı, kendine bağlamayı, öz-gürlüğünü yok edip, köleleştirme ve kendi çıkarları doğrultusunda çalıştırmayı da ifade etmektedir. Dolayısıyla nasıl bir canlı, yine öz-gür bir birey olarak insanın varlı-ğını sürdürebilmesi için bir savun-ma durumu gerekliyse, toplulukla-rın ya da toplumların da özgür top-

lumsal yaşamı sürdürebilmek için ona yönelen, onu tehdit eden en ka-ba fiziki katliamdan köleleştirme istemlerine kadar yönelmiş çok de-ğişik saldırılar karşısında kendini savunma ihtiyacı vardır. İnsanın ve toplumun bu tür saldırılarla karşı karşıya kalması ve savunma ihtiy-acı duyması, doğal komünal toplu-mun parçalandığı, dağıldığı, onun üzerinde sınıflı ve cinsiyetçi top-lum egemenliğinin giderek geliştiği süreçten itibaren artmıştır. Bu an-lamda saldırı ve savunmanın tarih-sel bir gelişimi olduğu açıktır.

Doğal komünal toplumsal ya-şam dönemlerinde, insanların ve toplumların birbirlerine karşı sal-dırganlığı azdır. Doğal toplum, kendi içinde bireylerin birbirlerine baskı uygulamalarına ve saldırı yü-rütmelerine izin vermez. Bireyin topluluk yaşamı içerisindeki du-ruşu ve katılımı özgür ve iradelidir. Yine toplulukların birbirlerine karşı baskı ve saldırıları da her zaman or-taya çıkan bir durum değildir. Çün-kü doğal komünal yaşam içindeki topluluklar, esas olarak kendi üre-timleriyle yaşamayı öngörürler. Kendi güçleri ve çalışma sistemle-riyle, doğadan edindikleri ya da ka-zandıklarıyla yaşamlarını sürdürür-ler. Başka toplumlara saldırımları için çok fazla geçerli neden söz ko-nusu değildir. Bu saldırıdan elde edebilecekleri çok fazla şey bulun-mamaktadır. Belki bazı mntıkları ele geçirmek, daha verimli olan

Meşru Savunma

yerlerde yaşamayı istemek gibi nedenlerle böyle bir saldırı durumu gelişebilir. Fakat bir birikim, başkalarının kullanımı için gereken toplanmış fazla değer olmadığı için bu tür saldırılar çok fazla söz konusu değildir. Geriye doğal afetler karşısında kendini korumanın yanı sıra, bazı sınırlı nedenlerle gerçekleşen başka topluluklardan gelen baskılar karşısında kendini korumayı öngören bir savunma durumu mevcuttur.

Fakat bu durumun doğal komünal toplumun üzerinde hiyerarşik devletçi üst toplum sisteminin oluşmaya başlamasından itibaren ciddi bir değişim gösterdiği bilinen bir gerçektir. Çünkü o zaman birey ve toplumun üretim gücü artmış, birikim gücü ortaya çıkmıştır. Hem ortaya çıkardığı birikime el koymak, üzerinde baskı ve sömürü uygulamak, hem de üretkenleşen emek gücünü, kendi çıkarı doğrultusunda kullanabilmek için birey ve topluma yönelik saldırılarda bir artış, bu anlamda toplumsal ilişkilerin hem toplumun kendi içinde hem de dışında yeniden şekillenme durumu söz konusu olmuştur.

Günümüze kadar gelişen bu süreç içerisinde insana ve topluma yönelik saldırı artarak, çeşitlenerek büyüyerek gelişme göstermiştir. Sadece insanın üretkenleşen emek gücüne veya biriktirdiği değerlere dönük olarak, onları kendi çıkarları için kullanabilmek amacıyla geliş-

ebilecek bir saldırı değil, birey ve toplumu sürekli sömürebilmek ve onun emek gücünün üretkenliğini elde tutabilmek için gelişen bir saldırı durumu söz konusu olmuştur. Buna köleleştirme deniyor; bu da, devletçi üst toplum sisteminin gelişmesi ve demokratik toplumun bu devlet yapısı tarafından baskı ve sömürü altına alınmasıdır. Bu baskı ve sömürünün sürekli kılınabilmesi için birey veya toplumun saldırılar karşısında kendini savunamaz, dolayısıyla egemenlik altında tutulur hale getirilmesi gerekir. Bunu sağlayabilmek için de sadece askeri veya siyasal örgütlü baskı yetmez. Bunlar ileri düzeyde geliştirildiği gibi, siyasi ve askeri egemenliği, baskı ve sömürü düzenini sürekli kılabilmek için insanların ruh, düşünce ve duygu dünyalarına da hükmetmek, insanın bu yaşam alanlarını da egemen sistemin baskı ve sömürüsüne boyun eğecek ve hizmet ettirilecek şekilde yeniden oluşturmak gerekir. Böyle olunca, insan-toplum üzerinde baskı ve sömürü egemenliği kurmak, onun verimli emek gücünü, düşünce ve fizik gücünü sürekli sömürebilmek daha kolay olacaktır.

Bu bakımdan saldırı, başlangıçta daha çok fiziki alana dönük olup o yöntemlerle sınırlıyken, birey ve toplum üzerindeki egemenliğin derinleştiği, baskı ve sömürü sisteminin çeşitlendiği ve kapsamlı hale geldiği süreçte, birey ve toplum

üzerindeki saldırı yöntemlerinde de artış olmuştur. Birey ve toplum yaşamının bütün alanları saldırıya açık hale gelmiştir. Bunun için de savunma alanı genişlemiş, çoğalmıştır. İnsanın, insan olarak canlı yaşamı, bir de iradeli yaşamını tehdit eden her duruma karşı savunma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla meşru savunmanın alanı genişleyip büyümüş, birey ve toplum savunması daha geniş ve derin hale gelmiştir.

Meşru savunmanın varlık gerekçesi olan saldırı anlaşılmadan buna doğru ve yetkin cevap verilemeyeceği açıktır. O Halde saldırı nedir? En açık şiddet gösterimi, tehditten vurmaya ve baskı altına almaya kadar her türlü şiddet, bir saldırdır. Giderek bunun fiziki yok etmeye, bazı araçlarla insana canlı varlık olarak son vermeye kadar ulaşır. Bu da yaşamı tehdit eden bir saldırdır. Bu durumun bilimsel-teknik gelişmelerle birlikte, insan varlığının bütün alanlarına hükmedebilecek bir düzey kazandığı dönemlerde de; sadece insanın fiziki bakımdan saldırıya maruz kalmadığını, ruh, duygu ve düşünce dünyası ile davranış ölçülerinin hepsinin saldırıya açık hale geldiğini görmektediriz.

Saldırının bu kaba yöntemleri aşp derinleştiği, birey ve toplum yaşamının-canlılığını tehdit etmekten öteye gittiği durumlarda, onların korunması da bir savunma du-

rumunu ifade eder. Düşünceye dönük saldırı karşısında birey ve toplum, kendi düşünce sistemlerini korumak için bir savunma geliştirir. Yine duygu ve ruh dünyasına dönük saldırıyla karşılaştığında, bireyin özgür iradeli bir birey olarak var olabilmesi ve bir insan olarak bütünlüklü bir yaşam gösterebilmesi için bu saldırılar karşısında kendini savunması, ruh ve duygu dünyası ile düşünce yapısının özgür ve iradeli bir pozisyonda tutulmasını sağlaması gereği ortaya çıkar. Bu alanlar da bir savunma alanı haline gelir. Toplum açısından bunlar, toplumsal değerlere dönük saldırılar anlamına gelir. İnsanın ya da bireyin ruh, duygu ve düşünce yapısına dönük saldırı, toplumun da ideolojisine, kültürüne, o toplumu toplum yapan değerler toplamına yönelen saldırılardır. Toplumsal varlığın korunabilmesi için bu değerlere dönük saldırılar karşısında toplumun kendi değerlerini, kültürünü, ideolojisini ve düşünce sistemini savunabilmesi gerekiyor. Ancak öyle bir savunma gücü gösterdiği zaman, o toplumun kendi değerleriyle birlikte özgür yaşaması mümkün olur.

Birey ve toplumun her türlü saldırı olasılığına göre hazırlıklı olması, tıpkı hayvanların içgüdü veya refleksle gösterdiğini, insanların da başka biçimlerde, ama sürekli göstermesi gerekir. Ancak böyle bu saldırılar boşa çıkarılabilir. Bir de

Meşru Savunma

bu savunmayı saldırıya maruz kalanların yapması gerekir. Bu yüzden savunma devredilemez, başkalarına bırakılamaz bir görevdir. Başkasına devredilen bir savunma olmaz. Başkasına devretmek, sınıfçı-devletçi toplumun bir özelliğidir. Bu da, savunmadan ziyade saldırıyı çağırıştırır. Bu anlamda saldırıya maruz kalanların yaptığı savunma meşru savunmadır.

Birey ve toplum olarak nasıl meşru savunma yapılır veya dayanakları nedir?

Bitki ve hayvanların refleks ve içgüdüyle savunma yaptıkları, bunu yanında bilinçli bir varlık olan insanın ise, akılla yaptığı belirtilir. Canlı bir varlık olan insan da refleks, içgüdü kullanır. Ancak, insanın toplumsallığına dönük saldırılar yoğunlaştığında, refleks veya içgüdüye dayalı savunma yeterli değildir. Saldırıyı hissetmek ve hangi yöntemlerle buna karşı durulabileceğini belirlemek bir bilinç işidir. Bu anlamda bilinç, savunmanın en önemli yanını teşkil eder. Meşru savunma bilincini edinmek, sadece refleksler ve canlılık güdülerıyla kendini savunma konumunda tutmamak, bunu bilince ve anlayışa dönüştürmek gerekir. Kavrayış düzeyini, bilgi ve duyarlılık düzeyini böyle bir bilinçle ifade edebilecek noktaya getirmek gerekir. Bu açıdan da hem meşru savunma bilinciyle dolu olmak, meşru savunma bilincini geliştirmek; o

konuda yeterli verilere sahip olmak, hem de bilinç alanına dönük saldırılara izin vermemek ve meşru savunma bilincini özgür birey ve toplum çizgisinde tutabilmek önemli olmaktadır.

Ancak, sınıfçı, devletçi toplum tam bir bilinç çarpıtması yaparak her şeyi birbirine karıştırmaktadır. Meşru savunma, insanlığın varlığını sürdürmesinde temel teşkil etmesine rağmen, egemenler onu her türlü kirli, çirkin ve kanlı planlarını gizleyen bir maske gibi kullanmaktadır. Ecevit'in Kıbrıs'a saldırısını, Bush'un üçüncü dünya savaşını bu gerekçelere dayandırmaları veya bununla maskelemeleri bu çarpıtmanın ulaştığı düzeyi gösterir. Günümüz dünyasında, meşru savunmanın vazgeçilmez ve ertelenemez bir hak olduğunu kabul etmeyen tek bir güç yoktur. Ama her güç bu hakkı kendi ideolojik ve siyasal duruşuna göre tanımlayıp kullanmaktadır.

Meşru savunma başkasının haklarına müdahale etmemek, özgür birey ve toplumun varlığına zarar vermemek, özgür birey ve toplumun varlığına kast etmemek olarak tanımlanır. Buna rağmen, egemen devletçi sistem için potansiyel bir tehlike olarak bile tanımlanabiliyor ve meşru savunmayı önlemeye dönük davranışlara da meşru savunma adı takılıyor. Bu çerçevede günümüzde en vahşi saldırganlıklar, en büyük haksızlıklar, katliam-

lar ve imhalar sürüp gidiyor ve bunların hepsi meşru savunma adına yapılıyor. Bu bakımdan meşru savunma bilinci edinmek, bu konuda da doğru ile yanlış birbirinden ayırt edebilmek gereklidir. Günümüz dünya gerçeğini, hiyerarşik devletçi toplum gerçekliğini ve onun özelliklerini anlayabilmek, insanlık açısından yarattığı tehditleri görebilmek ve onun karşısında insanlığı savunacak bir duruş sergileyebilmek için elbette bu kadar kapsamlı ve derin bir bilince ihtiyaç vardır.

Bilinç tek başına meşru savunma için yeterli değildir. Bunu örgütlülükle ele almak gerekir. Bilincin pratikleşmesi örgütlülüktür. Örgütlülüğe dönüşmeyen, dolayısıyla pratikleşmemiş bilincin fazla bir değeri yoktur. Örgütlülük gerek bireyin, gerekse de toplumun kendisini savunması için gereklidir. Örgütlülük, duygu, düşünce ve davranışın, bilincin kontrolünde olmasıdır. Her türlü duygu, ruh hali ve davranışını bilincin denetimine, kontrolüne alan, bilinç tarafından yönlendirilebilen insana örgütlü insan denir. Örgütlü insan, saldırının nereden geldiğini bilen ve ona göre savunmasını yapan insandır.

Örgütlü toplumlar bir ilke ve amaç doğrultusunda yaşamlarını sürdürme gücünü gösterebilen toplumlardır. Bu tür toplumlar, kendilerine yönelen saldırılar karşısında savunmalarını yapabilirler. İdeolo-

jilerine saldırı olursa ideolojik savunma yaparlar; sosyal, ekonomik ve siyasal varlıklarına saldırı olursa onları savunurlar; toplumsal varlıklarına saldırı olursa onu savunur ve kendilerini korurlar. Bu bakımdan bir kere meşru, örgütlenmede de toplumsal duruşun bütün alanlarını içerir. Her türlü ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, ideolojik örgütlenmeyi kapsar, askeri örgütlenmeyi kapsar. Öyle ki, toplumun her alanına yönelen saldırılar karşısında, bu saldırıları boşa çıkartacak bir örgütsel duruşa sahip olunmasını gerektirir. İşte örgütlü toplum, gücünü açığa çıkaran toplum budur. Böyle bir toplumsal örgütlülük olursa, saldırı toplumsal yaşamın hangi alanına yapılmış olursa olsun, bütün alanlar örgütlü olacağı gibi, toplum da örgütlü direnç gösterir. O alandaki toplumsal örgütlenme saldırıyı karşılar, dolayısıyla toplum savunma yapar.

Meşru savunmayı bilinç ve örgütlülüktan kopartıp salt askeri boyutuyla ele almak devletçi bir yaklaşımdır. Devletler, meşruluğunu önemli oranda toplumun savunma gücü oldukları iddiasından alırlar. Bu, gerçek amaçlarını gizleyen bir maske olsa da sıkça başvurulmuş yöntemdir. Bunu gerçekleştirmek için de ordular kurar. Bu bir anlamda devredilemeyen haklardan olan meşru savunmanın başka güçlere devredilmesidir. Bu ise savunma durumundan çıkıp saldırı konumu-

Meşru Savunma

na geçme halidir. O yüzden devretmek, meşru savunmayla çelişmektedir. Zaten meşru savunmanın esprisi öz savunmadır. Yani başkasına muhtaç olmadan kendini savunmaktır. Bunun bilinç ve pratiğine, yani örgütlülüğüne ulaşmadır.

Meşru savunmanın bir diğer unsuru da eylemidir. Bilinç ve örgütlülük bir duruşu ifade eder, toplumsal duruşu, toplumsal gücü tanımlar. Fakat herhangi bir saldırı karşısında kendini savunabilmek ve meşru savunma görevini yerine getirebilmek için bir harekete, direnme ve eyleme ihtiyaç vardır. Eylemsiz meşru savunma olmaz. Bir birey ve toplum saldırı ile karşılaştığında, sadece "Bize saldırmayın, saldırı yanlıştır, vazgeçin" demekle kendini savunamaz. Sadece doğruları ortaya koymak, söylemek, yine saldırı karşısında sadece bir örgütsel duruş göstermek yetmez. O bilincin ve duruşun anlam ifade edebilmesi ve sonuç alabilmesi için, saldırıyla karşılaştığında, o saldırıyı boşa çıkartabilecek bir harekete, bir eyleme dönüşmesi gerekir. Bu bakımdan meşru savunmanın eylem alanı da vardır. Meşru savunmanın eylem anlayışı saldırgan gücü sınırlamak, etkisizleştirmek ve caydırmaktır. Topluma dönük saldırılar, grev, gösteri, boykot gibi pasif eylem biçimleri, siyasi eylem biçimleri, yine öz savunma direnişi gibi kitlesel direnme biçimleri yeterli olmuyorsa;

bunlar saldırıyı durduramıyor, saldıran güçleri vazgeçiremiyor ve onlara geri adım attıramıyorsa; daha da ötesi saldırıyı kurumlaştırma ve bütün toplumsal iradeyi kırmaya dönük bir konuma getirme yönelimi varsa; işgal, istila ve sömürgeci egemenlik gibi organize ve kalıcı bir saldırı durumuna dönüşüyorsa; işte o zaman basit gerilla biçiminden başlamak üzere, saldırıyı kırma amacına dönük meşru savunma savaşı gündeme gelir. Savaş o zaman bir zorunluluk, bir meşru savunma hakkı ve görevi olur. Böyle bir durumla karşı karşıya kalındığında meşru savunmayı geliştirmemek, yaşama hakkından vazgeçmekle aynı anlamdadır. Bu yüzden Önder APO, 'meşru savunma hakkını kullanmak değil, kullanmamak demokrasiye aykırıdır' demektedir. Benzer bir değerlendirmeyi J.J.-Rousseau da yapmaktadır. Rousseau, 'özgürlüğünden vazgeçmek insan olma niteliğinden, insanlığın dan hatta ödevlerinden vazgeçmek demektir. Böyle bir vazgeçme insan yaratılışı ile uzlaşmaz. İnsanın isteminden her türlü özgürlüğü almak, davranışlardan her türlü ahlak düşüncesini almak demektir.' demektedir.

Bu hak, BM insan hakları evrensel beyannamesi başta olmak üzere birçok uluslararası belgede güvence altına alınmıştır. Bunlar; BM evrensel insan hakları beyannamesi ekonomik, sosyal, kültürel

hakları uluslararası sözleşmesi (1966), Avrupa sosyal anlaşması (1960) Avrupa kültürel Anlaşmasa (AKA 1954), Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi (1957) yine yeni bir Avrupa için Paris anlaşması (1990) 'insan hakları ve temel hürriyetler tüm insanların doğumlarıyla birlikte iktisap ettikleri vazgeçilmez haklarıdır. Ulusal azınlıkların, etnik, kültür, dil ve dini kimliklerin korunacağını, ulusal azınlığa mensup kişilerin bu kişiliğini ayrıma tabii tutulmaksızın ve kanun önünde tam bir eşitlikle hür olarak ifade etmeye, korumaya ve geliştirmeye hakları olduğunu teyit ederiz.' Virginia bildirgesine John Locke'nin kutsal direnme hakları yaklaşımı şöyle yansımıştır: 'Siyasi iktidar halkdan kaynaklanıyor ve ona karşı sorumludur. Halkın ortak yararını gerçekleştirmeyen siyasi iktidarı değiştirmek hakkı vardır.' Bu ilke halen ABD'nin anayasasında yer almaktadır.

1949 Cenevre konvansiyonunun 1978 yılında kabul edilen ek protokollerin dışına çıkmadıkları sürece, baskıcı hükümetlere karşı şiddet eylemlerine başvurabilmek bir haktır. 1998 Temmuz ayında Roma da imzalanan uluslararası ceza mahkemesi sözleşmesinin 7. maddesi insanlığa karşı suçları tanımlayarak bu tür uygulamalara maruz kalmış birey, toplum ve halkların meşru savunma haklarını ortaya koymaktadır. Ulus-

lararası hukuk, bu uygulamalar karşısında açık bir şekilde direnme haklarını tanımaktadır.

Meşru savunmayı, insanca yaşam duruşu olarak özetlemek mümkündür. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: *"Meşru savunma hakkı her düzeyde ve her zaman yaşamsal değerlere karşı haksızca yönelim oldukça, içinde bulunulan koşullar ne olursa olsun yapılması gereken varlığı koruma ve özgürlüğünü sağlama hakkı ve kutsal eylemdir."*

'Bu Urfa'daki Şıxanlıoğulları aşireti görüyorsunuz, yine Viranşehir, Ceylanpınar'daki olayları. Viranşehir'de büyük bir isyan var. Küçük kızları bile kaçırmaya çalışıyorlar. Bunlar tehdit ediyorlar. Daha önce de Ceylanpınar'da da iki kişi öldürdüler. Yine '95 yılında bu Şıxani aşiretinin lideri, Abdullah Çatlı ve Sedat Bucak beni imha etmek için beş ton patlayıcıyı Suriye'de kaldığım yere götürüyorlar. ...Başarılı olmadılar. Bu aşiretler halkı tehdit ediyor, ortalığı karıştırıyorlar, birbirine katıyorlar. Her tarafta kız kaçırıyorlar. İşte ben bu yüzden halk savunma birlikleri, öz savunma güçleri diyorum. Bu, bahsettiğim PKK'deki savunma gücü değil, bu halkın varlığını ve özgürlüğünü koruma, güvenceye alma birlikleridir. Ben daha önce de belirttim, Yol Haritamda da bu konuyu işledim ama beni yanlış anladılar, korktular.

Meşrutiyet

Bu güçler halkın öz savunma güçleridir. Ben gidin kimseyi öldürün demiyorum ancak kendinizi bekleyen tehlikeleri görün, üzerinizde oynanan oyunların farkında olun, tedbirlerinizi alın anlamında diyorum. İşte görüyorsunuz Urfa'yı karıştırıyorlar, kargaşa çıkarmaya çalışıyorlar. Bunlara karşı güvenliği, müdahaleyi devletten, polisten beklemeyin. Çünkü Devletin kendisi, kendini bu güçlerden koruyamıyor...'

Meşrutiyet: Kral, padişah veya sultanın yetkilerinin bir bölümünü kendisine bağlı feodal beylerle, senyörlerle paylaşmasıdır. Bunun içinde senyörlerden oluşan bir meclis oluşturarak yetkilerinin bir kısmını o meclisle paylaşmasıdır.

Bu yönetim biçimi önce İngiltere'de gelişir. İngiltere'de baron ve senyörler birleşerek İngiltere kralına bir belge imzalatırlar. Bu belge, daha sonra gelişecek anayasalara temel teşkil edecek Manga kartadır. Bu belgeyle İngiltere krallığı yetkilerinin bir kısmını oluşan meclise verir. Böylece senyör ve kral uzlaşırlar. Bu daha sonra bir yönetim biçimi olarak tüm dünyaya yayılır. Ve İngiliz monarşisi en iyi ve örnek yönetim olarak gösterilir.

İktidar mücadelesi Fransa'da çok daha şiddetli ve kanlı geçer. Yetkilerini senyörlerle paylaşmak istemeyen kral, var olan meclisi de dağıttınca ayaklanmalar başlar ve

kral bu yaptığının bedelini hayatıyla öder. Krallığı aşan Fransa cumhuriyet rejimine geçer. Bu durumda en az İngiliz monarşisi kadar dünyayı etkiler.

Bu iki iktidar tarzı aydınlanma döneminin yönetim tarzı olarak görülür. Ve 'ilerici' olarak gösterilir. Gelişmenin ölçütü bu tarzları uygulamakla ölçülür.

Bu durum beraberinde iki büyük çarpıklığı getirir.

1- Ülkeler, gelişmek için bu tarzları uyguladıkları için kötü bir taklitten öteye gidememişlerdir.

2-Fransa ve İngiltere'de bu durumlara büyük sınıf savaşlarıyla gelindiğinden belli bir altyapısı vardır. Ancak diğer ülkelerde bu alt yapı yoktur. Bu alt yapıdan yoksun olduklarından dolayı bu yönetimler biçimsel olmaktan, ayıpları örten asma yaprağından öte bir anlam taşımazlar.

Bu durum en fazla Osmanlı imparatorluğunda göze çarpar. Kapitalist anlamda gelişen batı karşısında içeride anti demokratik uygulamaları arttırır. Ancak bu durum yaşanan sorunlara çözüm getirmez. Batı karşısında Osmanlının yenilgilerini engellemez. Osmanlılar bu yenilgiyi yavaşlatmanın yolunu, batılılaşmada bulurlar. Bu anlamda özellikle İngiliz ve Fransız deneylerini incelerler. Batıya okumak için giden gençlerde bu sistemden etkilenir ve bunu Osmanlıya taşımak isterler. Bunu fırsat bilen batılı

ölkelerde 'hasta adam' konumunda-ki Osmanlı'yı iyileştirme adına daha fazla kendilerine bağlarlar.

Kendi çıkarlarına uyduğu için batılı devletler bu tür girişimleri desteklerler. Bununla sömürgelerini güvenceye aldıkları gibi büyük ticari avantaj ve kazançlar elde ederler. Bunda en kazançlı çıkanlarda ticareti ellerinde tutan azınlıklardır. Özellikle 1838 yılında imzalanan ticaret anlaşmasıyla bu avantajlarını kalıcı hale getirdiler.

Kısacası Osmanlı imparatorluğu Padişahlık sistemiyle batıda giderek gelişerek güçlenen burjuva siyasal sistemine karşı duramazken, ekonomik anlamda da kapitalist ekonomi karşısında tutunamaz. Ne Halifelik, ne Osmanlılık, ne de Batıcılık bu hasta adamın derdi ne çare olamaz. İşte meşrutiyet bu derlere deva olması için yapılmıştır.

Birinci Meşrutiyet (1876):

Tanzimat Fermanıyla Osmanlı tarihinde yeni bir dönem başlar. Nu dönemde Avrupa ile yakın ilişkiler kurulur. Avrupa ölkelerine gidip okul okuyan ve yetişen yeni bir nesil oluşur. Bu yeni nesil, kendisini "Genç Osmanlılar" olarak adlandırır. Başlarında Namık Kemal, Ziya Paşa, Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa gibi kişilerin bulunduğu Genç Osmanlılar, Tanzimat hareketiyle Osmanlının kurtulamayacağına inanmışlardı. Bunun için daha köklü çözümler düşünürler. Bunun

başında da devrin padişahı olan Abdülaziz'i tahttan indirmeye karar verirler. Balkan bunalımının ortaya çıktığı bir sırada 1876 yılında Abdülaziz'i tahttan indirilip idam edilerek yerine hasta olan (deli olan) V. Murat'ı padişah yaparlar. V. Murat'ın hastalığının devam etmesi üzerine Meşrutiyet yönetimini kabul edeceğini açıklayan II. Abdülhamit'i aynı yıl padişah yaparlar ve deli V.Murat'ı idam ederler.

II. Abdülhamit padişah olunca, Mithat Paşa'yı kendisine sadrazam yapar. Mithat Paşa'nın başkanlığında toplanan "Cemiyet-i Mahsusa" isimli bir kurul tarafından hazırlanmıştır. Bu kurulda üçü Hristiyan, ikisi asker 16 bürokrat yer alır. Böylece hazırlanan Kanun-u Esasi'ye İstanbul Konferansı'nın Balkan bunalımını görüşmek için toplandığı gün, 23 Aralık 1876'da Meşrutiyet ilân edilir. Meşrutiyet'in ilânının II. Abdülhamit açısından başka nedenleri de vardır. Osmanlı hükümeti Kırım savaşında aldığı borcun faizlerini bile ödeyemeyecek duruma düşmüş ve borcun süresini uzatmak ve faizlerini düşürmek için uğraşır. İngiltere artık Osmanlı devletinin toprak bütünlüğünü korumak niyetinde değildir. Bunun yanında Rus baskısı da giderek ağırlaşır. Bu durumda Abdülhamit, sözde köklü bir reformla göz boyamak, uygun bir fırsat çıktığında hesaplaşmak üzere yeni reformcu unsurlara şirin görünmek

Meşrutiyet

ve İngiltere ile Fransa'dan ekonomik ve siyasal destek sağlamak düşüncesindedir. Meşrutiyet'in kendisi tarafından ilanı bu yolda elde edilmiş çok önemli bir fırsat olduğunu düşünür. Belçika ve Prusya Anayasasından etkilenen Kanun-i Esasiye 119 maddeden oluşur.

Bununla batı tarzı bir anayasa yaratılmaya çalışılır. Buna göre, kişi özgürlüğü, din özgürlüğü, basın özgürlüğü, her türlü ortaklık kurma hakkı, öğretim ve öğrenim özgürlüğü, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, dilekçe hakkı, Osmanlıların yasal eşitliği, vergi eşitliği gibi temel haklar düzenlenir. Böylece Osmanlı padişahı yetkilerini önemli oranda oluşturan meclisle paylaşır. Yürütmenin başı padişah olsa da bir bakanlar kurulu oluşturulur. Padişahın atamasıyla oluşan Ayan Meclisi ile dört yılda bir seçimle oluşan mebusan meclisi olmak üzere iki meclis oluşturulur. Yasama görevi bu meclislere verilir. Bu meclisleri açıp kapatma yetkisi padişah olsa da kanun yapma yetkisi bu meclislere verilir. İş başındaki hükümet meclise değil padişaha karşı sorumlu kılınır. Ve Padişah kendisi açısından tehlikeli gördüğünü sürgüne gönderir.

1876 yılında ilan edilen Kanun-u Esasiye, Türk tarihinin ilk anayasasıdır. Bu anayasa dayalı olarak ilk defa 20 Mart 1877'de açılan Meclis, 28 Haziran 1877'ye kadar devam eder. 1878 yılı Ocak ayında

açılan ikinci Mecliste, 14 Şubat 1878'de, Osmanlı-Rus savaşını ileri süren padişah II. Abdülhamit, 14 Şubat 1878 tarihinde Meclisi süresiz kapatır. Otoriter ve baskıcı bir yönetim oluşturur. Abdülhamit, II. meşrutiyetin ilanına kadar padişah olarak başta kalır.

Bu anayasanın niteliğine biraz daha yakından bakıldığında bugün yaşanan sorunların büyük çoğunluğunun o günün de sorunları olduğudur. Bu anayasanın sınırlı olsa demokratik bir niteliği yoktur. Tekçi ve üniter bir yapıya sahiptir.

Devletin Monarşik Niteliği- Osmanlı Devleti bir monarşidir. Zira Kanun-u Esasînin 3'üncü maddesine göre, devlet başkanlığı irsî olarak intikal etmektedir.

Devletin Üniter Niteliği- Kanun-u Esasînin birinci maddesinde Osmanlı Devletinin "memalik ve kıtaat-ı hazırayı ve eyalat-ı mümtazeyi" içerse de "yek vücud" olduğu ve "hiçbir sebeple terfi kabul etmediği" belirtilmiştir.

Devletin Dinî Niteliği- Osmanlı Devleti laik değildir. Devletin bir dinî vardır, o da "din-i İslâm"dır (m.11).

Kanun-u Esasî de devletin dinî niteliğini gösteren başka hükümler de vardır. Keza, Padişah aynı zamanda halifedir (m.3, 4)

"Ahkâm-ı şer'iye"yi uygulatır (m.7.)

Şeyhülislâm devlet örgütünün içinde ve Hükûmette yer almaktadır (m.27)

Kanunlar, "umur-u diniye"ye aykırı olamazlar (m.64).

Keza ülkede şer'îye mahkemeleri vardır (m.87).

Nihayet Padişahın ismi hutberlerde zikredilecektir (m.7).

Devletin Resmî Dili- Buna göre devletin resmî bir dili vardır; o da Türkçedir (m.18).

Devlet hizmetine girmek için bu dili bilmek gerekir (m.1)

Devletin Başkenti- Kanun-u Esasîye göre devletin başkenti (payitaht) İstanbul'dur. Ancak bu şehrin diğer şehirlerden bir "imtiyaz ve muafiyeti yoktur" (m.2).

33 yıl Osmanlı tahtında kalan II. Abdülhamit tüm iktidarı boyunca ulusçu ve liberal hareketleri yabancıcı devletlerin oyunu olarak değerlendiren, ağır bir baskı rejimi kurmuştur. Yabancı ülkelerdeki ulusçu hareketler devletin parçalanması, içerdekiler ise mutlak yetkisinin kısıtlanması anlamına geliyordu. Ulusçuluğa karşı dinsel uyanışı kullanmaya çalışır. Amacı, Osmanlı sultanlarının son yüzyıllar içinde pek kullanmadıkları "Halife" sıfatını canlandırarak, ortak Hıristiyan tehdidine karşı militan bir İslâm direnişi örgütlemektir. Ancak, "Müslümanlık" bilinci yavaş yavaş Batı'nın üstünlüğüne karşı hesaba katılması gereken bir güç haline gelmekteyse de, Halifelik tarihte kalmıştı. Bu durum, Abdülhamit'in pekiyi bilinmeyen bir girişiminde açıkça ortaya çıktı. 1877-

1878 Osmanlı-Rus savaşında, Kafkaslardaki Rus baskısını azaltmak için, Afgan Müslümanlarına "Kutsal Cihat" çağrısında bulunur ve Halife'nin isteklerine uygun olarak Rusya'ya karşı yeni bir cephe açılmasını ister. Hatta bunun gerçekleşmesi için, kendisini temsilen bir yüksek din görevlisini de Afganistan'a gönderir. Bu girişim tam bir başarısızlıkla sonuçlanır.

Osmanlı devletinin, 1. Dünya Savaşı öncesinde karşı karşıya bulunduğu ağır bunalımlar dönemi, içerde de önemli gelişmelerle bir arada gelişmiştir. 19. yüzyılda giderek güçlenen Helen, Germen ve Slav ulusçu akımlarına karşı, II. Abdülhamit Panislamizm görüşünü savunur, ancak böyle bir ideolojiyle devletin daha fazla parçalanmasını engelleyeceğini savunur. İç politikada da başka yönde düşüncelere izin vermez. Üstelik yavaş yavaş Osmanlı devleti üzerindeki etkisini arttırmakta olan Almanya da, kendi çıkarları açısından bu Panislamist politikayı destekler.

II. Meşrutiyet (23 Temmuz 1908):

II. Abdülhamit'in ülke yönetimine tek başına egemen olması üzerine Paris'te örgütlenen Jön Türkler hareketinden 1889 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulur. Yurt içinde ve dışında giderek örgütlenir ve gelişir.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin amacı 1876 Kanun-u Esasî'ni ye-

Meşrutiyet

niden yürürlüğe koymak ve kapatılan son mebusan meclisi yeniden toparlamaktır. Bunun için İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908'de Rumeli'de büyük bir silahlı ayaklanma hareketine girer. Ayaklanma bastırılmadığı gibi 23 Temmuz 1908'de, Manastır, Selanik ve Rumeli'de meşrutiyet yeniden ilan edilir.

1908 yılından itibaren böylece II. Meşrutiyet dönemi başlar. Osmanlı imparatorluğu tam bir çözümlenme ve dağılma sürecini yaşar. Balkanlarda huzursuzluk had safhadadır. Bulgaristan bağımsızlığını ilan eder. Avusturya, Bosna ve Hersek'i işgal eder. Osmanlıdan ayrılan Girit Yunanistan'a dahil olur.

Böylesi bir ortamda 31 Mart vakası denen olay meydana gelir. Padişah II. Abdülhamit, meşrutiyeti kırpma çabasına karşılık, Selanik ve Edirne'deki ordu, Hareket ordusu adıyla örgütlenerek İstanbul üzerine yürür. Padişah II. Abdülhamit tahttan indirilerek yerine V.Mehmet Reşat (Vahdettin) geçirilir.

II. Meşrutiyetin ilanına giden süreci biraz daha yakından incelemek önem taşır. II. Abdülhamit'in gittikçe koyulaşan baskı yönetimi, devletin giderek parçalanması ve özellikle Kırım savaşıdan sonra gün geçtikçe daha da bozulan ekonomik ve mali durumun yarattığı sıkıntı, devleti gerçek bir tehdit altında bırakır. Bu durumda Osmanlı

aydınları, ülkede mutlakîyetçi yönetime son vererek, 1876 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe sokmak, parçalanmayı ekonomik ve toplumsal gelişme ve ilerleme yoluyla engellemek gereğini duymuşlar ve bu yönde gizli dernekler durmaya başlamışlardı. Kurulan dernekler içinde en önemli ve etkili olanı "İttihat ve Terakki Cemiyeti" idi. Cemiyetin üyeleri, 1905 yılından sonra özellikle Trakya'da bulunan orduların içinde hızla artmaya başladılar.

İttihat ve Terakki'nin, adının da açıkça anlattığı gibi, birbiri ile bağlantılı iki amacı vardır. Birincisi, Osmanlı devleti "milletlerin birleştirilmesi" ile parçalanmaktan kurtarılabilmesidir. Yani ittihatıdır. Bu amaç, Abdülhamit'in devleti "Panislamizm" çevresinde bütünleşmesine benzer, ama yeni amaç lâik bir temele oturtulur. Osmanlı'nın önceki dönemlerinde dinsel ve siyasal bir topluluk olan "millet", artık yalnızca kültürel bir bütün olarak görülmek istenir. İkincisi ise, ilerleme (terakki) dir. İlerlemenin yolu ise eğitimidir. Ve bu yolla Batı'dan alınacak lâik kurumların Osmanlı bürokrasisine yeniden benimsenmesine çalışılır.

İttihat ve Terakki hareketi, temelde Batı'nın üstünlüğüne karşı ulusçu bir direniştir ve Asya ile Afrika direnişleri arasında belki de, eğer iktidara gelmek önemliyse, en başarılı olanıdır. Kısaca, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında

Avrupa-dışı dünyada ortaya çıkan uyanışın ve isyanın çerçevesi içinde değerlendirilebilir. İttihat ve Terakki'nin ulusçu niteliği o dönemde açıkça ortaya konmamış olsa bile, faaliyetlerinin özü ve 1908'de iktidara ağırlığını koyduktan sonraki önlemleri, Batı-karşıtı ulusçu temelini duraksamaya yer vermeyecek ölçüde göstermektedir. İttihatçılar arasında çok çeşitli bölüntüler olmasına rağmen, Lâik bir temel üzerinde devleti parçalamaktan ve kapitülasyonlar adı altında Batı'nın ekonomik ve mali denetiminden kurtarma noktasında birleşmişlerdir.

İttihat ve Terakki hareketinin özellikle ordu içinde gelişmesinin temel nedeni, Abdülhamit döneminin son yılları ile Genç Türkler döneminde askerî bürokrasinin lâikleşme sürecine öncülük etmesidir. Dış tehlikelerin artması sonucunda yüksek askeri okullara verilen önemin de artması doğaldır. Gerçekten bu dönemde askeri okullara sivil bürokrat yetiştiren okullardan daha çok önem verilmiştir. Askerî bürokrasinin bu önemi bütün Genç Türk dönemi boyunca devam eder. Bu durumun başlıca üç nedeni vardır. Bir kere, sivil hükümetler devletin kötüye gidişini durduramamışlar ve parçalanmayı engelleymemişlerdir, ikinci olarak, Osmanlı devleti 1911 yılından sonra ardı arkası kesilmeyen savaşlar içine çekilmiş, bu da askeriye'nin etkisinin

artmasına yol açmıştır. Üçüncü olarak, bu dönemde Osmanlı devletinin en büyük dostu, yatırım ve kredi kaynağı, askeri danışmanı olan Almanya'nın askeri geleneği de Osmanlı siyasal sistemini etkilemiş ve askeri bürokrasinin yükselmesine yardım etmiştir.

1908 Haziranında İngiliz ve Rus monarklarının Reval'de buluştukları ve Boğazlar, İstanbul ve Makedonya'nın geleceği konusunda görüşmeler yaptıkları haberinin yayılması, İttihatçıları harekete geçiren en önemli olay olur. Daha önce değinildiği gibi, İngiltere 1878 düzenlemesi ile niyetinin ne olduğunu sezdirmiş, bundan sonraki davranışlarıyla da, başka bir devletle Osmanlı devleti aleyhine anlaşabileceğini açıkça belli etmişti. Dolayısıyla, imparatorluğun parçalanma tehlikesi her geçen gün artıyor, İngiltere de, Avrupa'daki Alman tehlikesine karşı Rusya'ya yaklaşıyordu. Böylesine tehlikeli bir durumda, İttihatçılara göre, Osmanlı devletinin başında parlament, yani seçim yoluyla iktidara gelecek güçlü ve sağlam bir hükümetin bulunması son derece önem kazanır. Çünkü özellikle Balkanlar'dan, şikâyetlerini kendilerinin ifade edebilecekleri temsilcilerin İstanbul'daki parlamentoya gelmeleri, reformlar yapılması yönünde Avrupa devletlerinin baskılarını azaltabilir, güçlü bir hükümet de bu baskılara karşı koyabilir düşüncesi

Meşrutiyet

egemendir. Bu düşüncelerle hareket eden Trakya ordularının artan baskısı karşısında, II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908 tarihinde anayasaı yeniden yürürlüğe koyarak II. Meşrutiyet dönemini açmıştır.

Gerçekte, ittihat ve Terakki hareketi, 19. yüzyıl boyunca artan azınlık faaliyetlerine, bu ulusların imparatorluktan ayrılmaları sürecine ve Avrupa devletlerinin gerek ekonomik ve gerekse siyasal müdahale ve denetimine karşı, imparatorluk içindeki Türk unsurunun, o zaman bu kadar açık bir biçimde ortaya konmasa da, üstünlük mücadelesi olarak değerlendirilebilir. Zaten, ulusçu niteliği de buradan kaynaklanmaktadır.

İttihat ve Terakki iktidara ağırlığını koyduktan sonra, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlerin de belirli azınlık gruplarının ekonomik ve siyasal ağırlıklarına karşı, bu türde üstünlüğe tam olarak sahip bulunmayan Almanya'ya kaymıştır. Bu devletin desteği ile de, hemen hemen her fırsatta, kapitülasyonları kaldırmaya çalışmışlardır. Ayrıca, Grek yarımadasının imparatorluk ticaretindeki üstün durumuna son vermek için etkili sayılabilecek bir boykota başlamıştır. Örneğin, Makedonya demiryolunun Grek yarımadasındaki şebekeye bağlanmasını engelleyerek, bu devletin Osmanlı devletine karşı gelişme ve genişlemesini önlemeye çalışmıştır. Kapitülasyonlar, I. Dünya Sava-

şı'nın ilk aylarında Osmanlıların tarafsız tutumlarından yararlanmak istemeleriyle ve 9 Eylül 1914 tarihli hükümet kararnamesi ile kaldırılacaktır. Bu karar hemen hemen bütün Avrupa devletleri protesto edecek, Almanya ile Avusturya ise Osmanlı devleti Merkezi Devletlere katıldıktan sonra artık sesini çıkarmayacaktır. Savaş sırasında Osmanlı devletinde faaliyetini bir tek Amerika konsoloslukları sürdürecektir ve onlar da ABD'nin 1917 Nisanında savaşa itilâf devletlerinin yanında katılmasıyla kapatılacaktır.

İttihat ve Teraki'nin bu yöndeki faaliyetleri, Trablusgarp, Balkan ve 1. Dünya Savaşlarının karışık ve son derece sıkıntılı günleri içinde başarılı sonuçlar vermeyecektir. Genç Türkler, 1908 yılında I. Abdülhamit'i devirdikleri zaman, Osmanlı ekonomisi tam anlamı ile iflas etmiş ve ordusu neredeyse çökmüş durumdadır. Merkezi yönetime karşı Arap ulusçuluğu her geçen gün şiddetlenir ve Avrupa'nın büyük devletleri Osmanlı topraklarını paylaşılacağıının hesaplarını yapıyorlar. Bu ölümcül tehlikeye karşı, Osmanlı askerî-sivil bürokrasisi, can havliyle, son bir meşruiyet kaynağı ve toplumu seferber edilecek bir güç aradılar. Bu da Türk ulusçuluğuydu. Ancak, çok kısa bir süre sonra, ittihatçılar kendilerini Almanya tarafından körüklenen bir Pan-Turanizm akımı içinde buldu-

lar. Bu akım, ittihat ve Terakki'nin 1. Dünya Savaşı'na katılmasında önemli nedenlerden biri olur; bu savaş sonunda ve Türk ulusal kuruluş savaşının siyasal programı içinde gerçekçi bir seçenek olarak geçerliliğini yitirir.

Bu konuya ilişkin Önder APO' da şunları belirtir: *"Türk milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasına tepki olarak, bölgede en erken şekillenen milliyetçiliklerin başında gelmektedir. Başlangıçta Namık Kemal'lerle meşrutiyet amacıyla sınırlı da olsa ilerici bir özde gelişen bu milliyetçilik, Yeni Osmanlıcılık olarak kavramlaşırken, İttihat ve Terakki Cemiyetiyle 19. yüzyılın sonlarında Pantürkizm ve Abdülhamit tarafından Panislamizm biçiminde kavramlaştırılmıştır. Meşrutiyet rejimi bu milliyetçiliğin kazanımı olarak ortaya çıkar. Demokratik özden yoksundur. Başlangıçtaki hürriyet ve kardeşlik vurguları, daha sonra yerlerini diktatörlüğe ve ırkçılığa bırakmıştır. Bu politikayla girilen Birinci Dünya Savaşı İmparatorluğun parçalanmasıyla sonuçlanmıştır.*

Cumhuriyet döneminin Atatürk milliyetçiliği daha farklıdır. ırkçı değildir; tüm Anadolu uygarlıklarını kendine kaynak olarak almakta ve saygı duymaktadır. Osmanlılarca horlanan Türk halkının moralini ve ulus bilincini yükseltmek için "Ne mutlu Tür-

küm diyene" sloganını kullanmıştır. Burada da ırkçı bir yön değil, ortaçağ boyunca sultanlarca hor görülen Türk halkının uluslaşması hedeflenmiştir. Daha sonra geliştirilen ırkçı Türk milliyetçiliğiyle Atatürk milliyetçiliği arasındaki fark önemlidir."

Bkz. İttihat ve Terakki

Metabolizma: Canlılarda büyüme, gelişme ve çoğalma için gerekli hücresel süreçleri kapsayan, hücre ile dış ortam arasındaki madde ve enerji alışverişini düzenleyen ve besin maddelerinden enerji elde etmek üzere kullanılmasını sağlayan kimyasal tepkimelerin tümüne denir.

Metafizik: Felsefenin en tartışmalı konularından olan varlık sorunu, oluşuma, yaratılışa ve bilgi kuramına cevap arayan temel bir yöntem olmuştur. Fiziksel dünyanın duyumlarla algılanabilenin ötesinde, kurgusal akıl yürütmelerle elde edildiği varsayılan bilgileriz tümüne verilen ad olmuştur. Bilgi kuramı bakımından salt aklın kavrayabileceği bilgi süreçlerini kapsaması, yani gerçek dünyada birer fiziksel gerçeklik olmayan soyut ilkelere ve bilgiler sorunu, metafiziğin temel dayanak noktasını oluşturur. Buna göre, varlık, oluşum, yaratım, bilgi duyularımızla algılayabildiğimiz şeylerin ötesinde şey-

Metafizik

lerdir. Bunlar ancak bu duyumsamaların ötesince akılla, düşünceyle kavranabilen şeylerdir. Bu yüzden felsefede, bazen en üst felsefi disiplinin olarak olumlanırken, bazen de boş ve anlamsız önermeler içeren bir disiplin denilerek küçük görül-müştür.

Gerçeklik ile varlığın niteliğini ya da özünü araştırır. Evreni yöneten görünürdeki ilkelerin gerisinde yatan, değişmez ilkeleri, yasaları, kesinlikleri soruşturur. Şeylerin, nesnelerin, kendiliklerin varlıksal özlerini neyin ya da nelerin oluşturduğunu açığa çıkaran; gerçekten var olan varlık türlerini tanımlayarak, gerçekten var olmayan varlık türlerinden ayırarak; evrenin kaç türden ayrı varlık katmanından oluştuğunu çözümleyip bunların arasındaki ilişkileri temellendirerek açıklayan; bir bütün olarak varlığın ya da gerçekliğin en temel dayanaklarına, yapı taşlarına ve niteliklerine yönelik olarak kapsamlı bir açıklama sunmak amacıyla yürütülen düşünceler bütünlüğüdür. Hepen temelde yatanı araştırması nede-niyle de her hangi bir dalı olmaktan çok felsefenin köküdür.

Zihin, beden, tanrı, uzay, zaman, nedensellik, dünya, özdeşlik, varlık gibi en temel felsefe kavramları ile kategorilerinin, ilke ve ilişkilerinin niteliğini, özünü ya da doğasını açıklığa kavuşturmaya çalışan felsefi düşüncenin en temel biçimidir. Bütün bir varlık alanının

açıklanmasına yönelik köklü bir araştırmaya karşılık gelen soruştur-malar bütünüdür.

Bu anlamda metafizik yöntemi ilk kullanan Aristo olmuştur. Metafizik deyimini ilkin MÖ 1. yüzyılda Andronikos kullanmış ve Aristoteles'in ders kitaplarını sıralarken doğa bilgisi derslerinden sonra gelen on dört kitabına Meta ta Phusika (doğa bilimlerini kapsayan kitaplardan sonra gelen kitaplar) adını vermiştir. Nitekim bu kitaplarına Aristoteles'de duyularla kavranan bilgi (fizik)'in üstünde saydığı akılla kavranan bilgiyi kapsadıklarından ötürü ilk felsefe adını vermiştir. Aristoteles için, bu felsefenin ilk'liği, bütün bilimler için gerekli ilkeleri incelemesinden ve saptamaya çalışmasından dolayı metafiziğin babası denilmiştir. Böylece metafizik, ilk kullanımında fiziğin üstünde, ötesinde ya da dışında sayılan düşünce ile ilgili, düşünsel bir anlam taşımaktadır. İşte bu anlam, giderek onu idealizm ve ruhçuluk ile kaynaştırmış ve gerici diye nitelendirilen bir dünya görüşü oluşturmuştur.

Metafizik, dünyayı doğaüstü, fiziksel olmayan ilkelerden hareketle açıklama iddiasındadır. Söz konusu fiziksel olmayan ilkeler, "**değişmez**" ve "**mutlak**" olan aklın soyutlamalarıdır. O halde, madde olmayan bu fikirler dünyası, madde üstüdürler ve kendinde bir gerçektirler. Fiziksel dünyanın bil-

gisiyle oluşmazlar; duyumlardan gelmezler. Yoksa akıl nasıl olur da kendi kendisine soyutlamalar yapabilir. Örneğin akıl bir takım mantıksal ilkeler üzerinden hareket eder. Bu ilkeler duyumlardan değil, aklın kendisinden gelmektedir. Demek ki akıl, öncesel ve mutlak olandır. Söz konusu metafiziğin bu aklı, kaba ve biçimsel mantığın kendisidir. Aslında bilgilenim yöntemi bakımından metafizik, insan aklının en kaba ve en biçimsel yanını oluşturur. Çünkü metafizik, olguları kendi "**mutlaklıkları**" ve "**sonsuzlukları**" içinde inceler. Dünya, sanki bir kere tanrısal bir "**ol**" demekle var olmuş, sonsuza değin de böyle sürüp gidecektir. Ona göre her şey kendisi olarak var oldu ve kendisi olarak kalacaktır. Bir şey dün ne idiye bugün de o, yarında o olacaktır. Bu açıdan felsefi anlamda metafizik yöntem, dünyayı donmuş bir kümeler yığını olarak görür. Değişme yerine değişmezliği, hareket yerine hareket-sizliği esas alır. Olguları, aklın soyut biçimsel tanımlamalarına indirgediği için ona göre elma her zaman elmadır, su her zaman sudur. Böyle olunca da her şey her zaman kendisi ile "**özdeş**" kalacak ve bir başka şeye indirgenemez tarzda sonsuza değin bir değişmezlik içinde var olan konumunu sürdürecektir. Bu durumda olgular ve süreçler, sanki aralarında hiçbir bağlantı yokmuş gibi kendi teklikleri içinde

incelenirler. Her şey birbirinden soyutlanmış kuru bir gerçeklik içinde bağlantısız, etkileşimsiz, diğerine dair olmayan kendi başına bir varlıkmiş gibi sınıflandırılır. Bu, olguları sonsuz sayıda birbirinden ayırma ve bölmelere koymadır. Her şey kendisi olduğu için bir diğeriyle ilişki içinde olması beklenemez. Hatta tarih içinde süreçlerin birbirinden doğması da mümkün olmaz. Dahası, çelişme denilen olay da olanaksız bir şeymiş gibi görülür. Örneğin ölüm ile yaşam hiçbir zaman bir arada bulunmazlar, birbirine indirgenemezler. Her şey ya aktır, ya karadır mantığı içinde karşı karşıya getirilir. Bir olguda iki şey bir arada bulunamaz, ya odur, ya o değildir. Hem kendisi hem bir başkası olamaz. Öyleyse çelişme olanaksız bir şeydir. Bu, aynı zamanda ya **A**, ya **B** olasılığı vardır, üçüncü bir seçenek yoktur, anlamına gelir. Sonuçta metafizik yöntem açısından sonsuz ve gerçek olan "**tekliktir**", her şey bu teklikten ibarettir. Teklik olan hep aynılıktır, değişmezliktir. Varlık olmanın bir ötekiyle ilişki içinde gerçekleştiğini, anlam bulduğunu da yadsımaktır. Nerden bakılırsa bakılınsın her şeyde ve her durumda metafiziğin salt ve soyut aklı, kaçınılmaz olarak bu sonuçlara varacaktır. Bütün bu açılardan metafizik, her hâlükarda, idealist bir dünya görüşüne yol açar. Yine de doğal özdeşim yasası bakımından olguları biçim-

Metafizik

sel olarak tanımlamak, birbirinden ayırtırmak, bir karmaşıklığa yol açmamak için biçimsel mantığın geçerli olduğunu unutmamak gerekir. Gündelik hayatta bile olgular, belirli bir tanım içinde anlaşılır olmaktadır. Burada sorun, biçimlerin ve tanımların anlamsız kılınması değil, metafizik yöntemin bunu her şeyin yerine koyması ve mutlaklaştırmasıdır.

Metafizikle bilinçli biçimde uğraşan ilk filozoflar Eski Yunan düşünürleridir. İlk kez bu düşünürlerin ele aldığı temel metafizik sorun, zihin tarafından bilgi nesnesi edinilebilen, ama gerçek dünyada bulunmayan şeylerin (soyut düşüncelerin, örneğin sayıların), genel olarak biçimlerin varlığı ve niteliğidir. Eski Yunan felsefesi algılanabilir gerçek dünya ile düşünülen zihinsel bir idea dünyasını ayırt etmiş, daha sonra metafizik ile ilgilenen felsefeciler de soyutlamalar ile tözler arasındaki ilişkiler üzerinde durmuşlardır. Bunların ikisinin de mi gerçek olduğu, yoksa birinin ötekinden daha mı çok gerçeklik taşıdığı sorununu tartışmışlardır. Dolayısıyla doğa, zaman ve uzay, Tanrı'nın varlığı ve nitelikleri gibi sorunları biçim ile idea arasındaki ilişkiyi kavrama çabasıyla irdelemişlerdir.

Felsefe tarihinin ilk metafizikçileri Parmenides ve Platon'du. Sonraki yüzyıllarda metafiziğin en önemli konularından biri olarak gö-

rünen dünya ile gerçek dünya ayırımı ilk kez bu düşünürlerce dile getirilir. Platon, sürekli değişen duyulur dünyanın geçici nesnelerinin karşısına, değişmeyen, duyulara verilmeyen, düşünce yoluyla ulaşılabilir bir dünya yerleştirir. Aristoteles bunu farklı bir biçimde yorumlar. Ona göre madde her zaman kendi en üst biçimine doğru sürekli bir devinim içindedir. Dolayısıyla Aristoteles için maddi dünya organik değişim içindeki bir sürekliliktir.

Hıristiyanlığın gelişmesiyle, ortaçağda dinsel etki alanına giren metafiziğin ana sorunu Tanrı'dır. Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için çeşitli analitik teoriler geliştirilirken, Tanrı ile dünya arasındaki ilişkiler (yaratılış, zamanın başlangıcı, Tanrı'nın dünya içinde varlığı vb.) metafiziğin başlıca konuları olur. Böylece ortaçağda metafizik tanrıbilim ile eş sayılır. Ortaçağ egemenliği, tümüyle Hıristiyan kilisesinin elindedir. Hıristiyan kilisesine göre dinsel dogmaların dışında hiçbir bilim yoktur, tek gerçek dinsel dogmalardır. Birçok aydın, tanrıbilim ile eş sayılan metafiziğin ortaçağda Hıristiyan kilisesi tarafından kullanılmasını 'karanlık çağ' diye tanımlamıştır.

16. yüzyıldan sonra metafizik deyimi, ontoloji anlamında kullanılır. Ne var ki bu varlık, "duyularla kavranılan dışındaki varlık" ve "görünüşlerin ardındaki kendilik"

olarak ele alınır. Hegel'e gelinceye kadar bu çağın metafiziği de, ortaçağın metafiziği gibi, bilimsel temelden yoksun, kurgulu görüşler ve varlığın duyularla algılanamayan kendiliği üstüne varsayılan düşünceler olarak sürüp gitmiştir. Hegel, metafizik terimine diyalektik karşıtı anlamını vermiştir.

Metafizik deyiimi, ruhçuluk temelinde birleşen şu anlamları kapsar: Duyularla kavranılanların dışındaki varlıkların bilgisi, kendiliğinden şey'in bilgisi, doğanın ardında gizlenen ve ona imkan veren varlık bilgisi, mutlak bilgisi, akılsal bilgi, madde olmayanın bilgisi, son amaç bilgisi, doğasal ve biçimsel olmayanın bilgisi, dogmacı bilgi, varlık yasalarını bulmak için düşünen benliğin bilgisidir.

Rene Descartes bütün varlığı, temelde yer kaplayan madde ile düşünen zihin olarak iki bağımsız alana ayırır. Bu kavrayış içinde Tanrı'nın konumu, yalnızca maddeyi yaratan ilk neden olmakla sınırlıdır. İlk yaratılıştan sonra, her iki dünya da kendi yasalarıyla işler, aralarındaki ilişki de insanın ruhu ile bedeni arasındaki ilişki aracılığıyla kurulur.

Aristoteles yorumcuları, metafizik sözcüğünün kendinden yola çıkarak değişik tanımlar verme arayışına girmişlerdir. Bu bağlamda sözcelimi, "doğanın ötesindeki dünya bilimi", "görünen dünyanın dışındaki görünmeyen dünya bili-

mi", "fiziksel varlığı olmayan dünya bilimi" gibi Aristoteles'in kendisinin söylemediği değişik tanımlar ortaya konulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, "metafizik" teriminin felsefe çalışmaları arasındaki zaman dizinsel ya da eğitbilimsel amaçlı bir düzen anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Sözcelimi, ortaçağın önemli Aristotelesçi filozoflarından Thomas Aquinas, bu durumu şu sözleriyle açıkça dile getirmektedir: "Metafizik bilimler, fiziksel dünyayla ilgili bilimlerde ustalaştıktan sonra üzerinde çalışmamız gereken bilimlerdir." Ne var ki aradan çok geçmeden "metafizik" maddi dünyayı ya da somut gerçekliği aşan bir soyutluk olarak anlaşılmaya başlanmasıyla, giderek gerçek anlamından uzaklaşmış; özellikle günümüz halk dilinde yaşamdan kopukluk, ne idüğü belirsiz, boş, gereksiz, hiçbir işe yaramayan gibi kötücül yan gibi anlamlar edinmiştir. Nitekim metafizik denince, çoğunluk olarak gerçek yaşamda karşılığı olmayan boş sözler anlaşılırken, metafizikçi de kafası fazlasıyla karışık, ne dediğini kendisi de bilmeyen bir üfürükçüyle eş değer de tutulmaya başlanmıştır. Metafizik teriminin bu yanlış anlamları karşısında XX. Yüzyılın başlarında Wittgenstein, özellikle metafizik sözcüğünü düşünererek "kimi sözcükler arınmaları için bir süreliğine dolaşımdan çekilmedirler, sonra gerekirse yeniden do-

Metafizik

laşımına sokulabilirler" sözüyle son derece çarpıcı bir gerçeğe parmak basmaktadır.

Bugün bildiğimiz metafizik sözcüğünün kökeni Eski Yunan Felsefesi'ne dayanıyor olmakla birlikte, metafiziğin yalnızca Batı'ya özgü bir anlayış olduğunu düşünmek son derece yanlış bir yaklaşımdır. Nitekim Eski Hint felsefesindeki Budacılık ile Çin felsefesindeki Konfüçyüs'çülük başta olmak üzere hemen her kültürün ya da uygarlığın kesinlikle Batı metafiziğine indirgenemeyecek kendine özgü bir metafizik tasarımı olduğu kuşku götürmez bir gerçektir.

Metafiziği salt doğa olaylarında, şeylerin oluşumunda kullanmak ve bunu dinle özdeşleştirmek eksik ve yetersiz bir yaklaşımdır. Metafizik insan oluşumunun önemli bir yanını teşkil eder. Şöyle ki, insan biyolojik yapısıyla maddidir. Ancak bu onun insan olması için yeterli değildir. İnsanın bir de toplumsal yanı vardır. Yani insan sosyal bir varlıktır. Veya insan denen varlık, soysallığıyla, toplumsallığıyla insan olmuştur. İnsanın sosyal yanını oluşturan onun metafizik yanıdır. Yani insan biyolojik yapısıyla maddi, sosyal yapısıyla da maddidir. Bu anlamda insanın sosyalleşmesini, yani zihniyetini inceler.

Önder Apo bu konuda şunları belirtmektedir;

'Şüphesiz metafiziğin oluşumu dışta, yaratıcıda araması tarihin

en verimsiz yaklaşımı olmuştur. Bu yaklaşımın yol açtığı felsefe, dinler ve pozitif bilimcilikler tam bir 'zihinsel sömürgecilik' sistemi yaratmıştır. Doğanın dıştan yaratıcıya belki ihtiyacı yoktur veya varsa bile bu yaratıcı ancak içten olabilir. Ama toplumsal doğanın zekâsı üzerine metafiziğin dıştan bir yaratıcı gibi 'zihinsel sömürgeci rejimleri' yerleştirdiği rahatlıkla ileri sürülebilir. Bu anlamda metafiziği eleştirmek ve aşmak büyük önem taşır.

Fakat metafiziğe ilişkin açmak istediğim husus onun başka yönüyle ilgilidir. İnsanın metafiziksiz edemeyeceğinden bahsediyorum. Bahse konu metafizik, insan toplumunun kültürel yaratımıdır. Mitoloji, dinler, felsefe ve bilimlerin yanı sıra her tür sanat, politika ve üretim teknikleri de buna dahildir. İyilik ve güzellik duygularının fiziki karşılıkları yoktur. Bunlar insana özgü değerlerdir. Özellikle ahlak ve sanat metafizik değerlerdir. Burada aydınlatılması gereken husus metafizik-diyalektik ikilemi değil, iyi ve güzel metafizik yaratımlarla kötü ve çirkin metafizikleri arasındaki ayrımlardır. Yine din-dinsizlik, felsefe-bilim ikilemi değil, yaşamı daha çekilir ve çekici kılan dinsel, felsefi ve bilimsel inanç, hakikat ve doğrulardır.

Unutmamak gerekir ki, doğa insan yaşamının önüne büyüklü-

ğü ve çeşitliliği çok olan bir oyun sahnelemiştir. İnsanın bu sahnedeki rolü doğanın aynısı olmaz. O bu sahnede ancak kendi inşa ettiği oyunlarla yaşantısını düzenleyebilir. Tiyatronun yaşamın yansıması olarak tarifi bu derin gerçeklikten kaynaklanır. Önemli olan, bu sahne yaşantısının kötü ve çirkin yanları ve yanlışlıklarının en aza indirgenmesi; doğruluk, iyilik ve güzelliklerinin ise azamiye çıkarılmasıdır. İyi, güzel ve doğru metafizikten bahsederken, bu derin insan karakteristiğinden dem vuruyoruz. Yoksa kör, sağır ve duyusuz kılıcı metafiziklerden bahsetmiyorum. Yönteme ilişkin diyalektik-metafizik mukayyesini yaparken, bu belirlemelerin büyük önem taşıdığı kanı sındayım.'

Mete HAN: MÖ 209 yılında doğmuş, 174 yılında ölmüştür. Asya'da yaşayan dağınık Altay kavimlerini birleştirerek örgütlemiş ve devlete taşımıştır. Kısa ömrüne büyük başarılar sığdırmıştır. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devleti olan Büyük Hun Devleti'nin hükümdarıdır. Büyük Hun Devleti, MÖ 220'de kurulmuş, MS. 216'da yıkılana dek Orta Asya'da hüküm sürmüştür. Bilinen ilk hükümdarı Teoman'dır. Teoman'dan sonraki ikinci hükümdarı ise Mete Han'dır. Askeri yapılanmaya 10-10'luk sistemi getirerek ilk kez düzenli ordu

kuruluşuna gitmiştir. Mete Han döneminde devletin sınırları Japon Denizi'nden Hazar Denizi'ne kadar geniş bir bölgeyi kapsamıştır.

Mete Han'ın ölümü üzerine Hunlar ikiye bölünmüşlerdir. Kara Hunlar olarak adlandırılan Batı Hunlar, batıya göç etmiş, Türkmenistan'dan Doğu Avrupa'ya kadar geniş bir alana yayılmışlardır. Batı Hunlarda birliği sağlayan Cici Han'dır. Atilla zamanında güçlerinin zirvesine çıkmışlardır.

Ak Hunlar olarak adlandırılan Doğu Hunları ise Amuderya çevresinde kurulmuş, Afganistan, İran ve Horasan'ı denetimlerine alsalar da fazla bir varlık göstermeden yıkılmışlardır.

Bkz: Hunlar

Metropol: Bu terimin kökeni ana ve şehir anlamında Antik Yunan'da kullanılmıştır. Geniş kent merkezleri ve onları çevreleyen banliyöleri kapsar ve çoğunlukla başkentlere ithafen kullanılır. Hem nüfus hem de üretim yoğunlaşması ve çeşitliliği olarak normal şehir planlamalarını aşan şehirleşmelerdir. Örneğin New York, Londra, Tokyo, İstanbul, birer metropoldür.

Mevlana Celaleddin Rumi: Asıl adı Muhammed Celalettin olan Mevlana, 30 Eylül 1207 yılında Horasan'da doğar. Kimi kaynaklara göre ise, doğum yeri Horasan değil,

Mevlana Celaleddin Rumi

bugünkü Afganistan sınırlarında kalan Belh şehridir. Celaleddin'e, Mevlana ve Rumi isimleri sonradan verilmiştir. Mevlana ismi 'efendimiz' anlamına gelip, Konya'da ders verdiği zamanda onu takip edenlerce kendisine verilen bir sıfattır. Rumi sıfatı da o zamanlar Rum diyarı olan Anadolu için kullanılır. Mevlana uzun süre Konya'da, Anadolu'da kalınca bu isim verilir.

Mevlana'nın babası Bahaddin Veled, döneminin önemli tasavvufçularındandır. Yaşadığı yöreler, Harezmsah devletinin denetimindedir. Harezmsah yöneticileri tasavvufi geleneğe sıcak bakmadıkları gibi, bunları saraylarından da uzak tutarlardı. Dönemin diğer bir uleması olan Fahrettin-i Razi'nin ihbarları sonucunda bulundukları alandan sürgün edilirler. Bunun yanında Moğol saldırılarının da bu sürgünde etkisi olduğu söylenmektedir. Bahaddin Veled, 1212-13 yılları arasında önce Arabistan'a, oradan da Şam'a gider. Oğlu Mevlana ile birlikte Malatya ve Erzincan üzerinden Karaman'a gider. Bir süre Karaman'da kaldıktan sonra Konya'ya gidip oraya yerleşirler. 1225 yılında burada Semerkantlı Hoca Şerafettin'in kızı Gevher Banu ile evlenir.

Mevlana, ilk eğitimini babasından alır. Yani ilk müşşidi babasıdır. Tasavvuf düşüncesini ve hakikatin sırlarını babasından öğrenir. Konya Merkezli gelişen Anadolu Selçuklu

Devletinde, Mevlana'nın babasının kurduğu tasavvufi tarikatı büyük itibar görür. Kimi araştırmacılara göre bunun nedeni, Baba İlyas ve Baba İshak öncülüğünde gelişen halk hareketine Hacı Bektaş'la birlikte katılmaması, destek vermemesi ve hatta devletten yana tavır almasıdır. Tarikat, Alaattin Keykubat himayesinde kısa sürede gelişir. Mevlana 24 yaşında iken babası ölür. Babasının vasiyeti ve kimi inançlıların istemiyle tarikatın başına geçer. Artık tarikatın asıl müşşidi kendisidir. Tarikatın bir halifesi olan Seyyid Burhaneddin Tirmizi'nin Konya'ya gelmesiyle Mevlana, müşşitlikten çekilir ve müşşitliği Tirmizi'ye bırakır.

Tarikat liderliğini Tirmizi'ye bırakarak Mevlana, bilimde daha fazla derinleşmek için Şam ve Halep'e gider. Burada 7 yıl Hallaviye medresesinde fıkıh, tefsir ve usul üzerine islamın ileri gelenlerinden dersler alır.

Bu eğitimlerden sonra yeniden Konya'ya dönen Mevlana, nefsinin terbiye etmek ve iç arınmayı sağlamak, beşeri zayıflıklarını yenmek için üç defa kırkar günlük çilelere girer. Üçüncü çileden sonra, Allah yolunu gösterme(ırşat) ve bu yolda halkı eğitme (tedris) ile görevlendirilir. Bu aynı zamanda tarikatın müşşiti, yol göstericisi, öncüsü olma anlamına da gelir. Bir süre sonra Seyyid Burhaneddin Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye gider ve orada

ölür. Böylece Seyit Burhaneddin-den boşalan mürşitliğe geçerek tarikatın lideri olur.

Mevlana gelişimini 'hamdım piştım, yandım' dizeleriyle dile getirir. Mevlana'yı pişirenler babası Bahaddin Veled ve mürşidi Seyit Burhaneddin'dir. Yanması ise daha sonradır. Bu da Şems Tebrizi'yle görüşmesi, onun aynasında kendisini görmesiyle olmuştur. Tasavvuf düşüncesiyle iç içe büyüyen Mevlana, bir Ahi olan Şems Tebrizi ile karşılaşınca kendi düşünceleri de şekillenmeye başlar. Tebrizi'den çok etkilenir. Yeniden kendisini görmek için birkaç defa Şam'a gitmesine rağmen göremez. Her ne kadar fiziki olarak Tebrizi'ye bulamazsa da, mana anlamında, içsel derinlik anlamında ona ulaşır, onunla bütünleşir. 'O Şems'se ben de Kemer'im. Beden olarak ondan farklıyım, ama bedensiz ve cansız ikimizde bir nuruz. Ey şemsi arayan kişi, ister onu gör ister beni, o benim, ben de o' der ve içsel bir bütünlük sağlar. Bu durum daha sonra felsefesinin temelini oluşturur.

Mevlana, gittiği her yerde, her sohbetinde mesnevi tarzında şiirler söyler. Bunların kaybolmaması için yazıcı olarak Çelebi Hüsamettin'i yanında dolaştırır. Çelebi Hüsameddin, Mevlana'nın söylediği şiirleri yazıp, düzeltir ve yeniden Mevlana'ya okur. İşte 1259 yılında yazılıma başlanan mesnevi kitabı bu şekilde 1268 yılında tamamlanır.

Yakalandığı hastalıktan kurtulamayan Mevlana, 17 Aralık 1273 yılında ölür. Mevleviler, o geceyi Şeb-i Arus olarak anarlar. Mevlana'nın ölmediği, gökyüzünde yıldız olduğu düşünülür.

Felsefesi: Felsefesini aşk, hoşgörü ve barış ekseninde geliştirir. Bu felsefeyi geliştirmede dönemin siyasal yapısının derin etkileri vardır. Bu anlamda, yaşadığı dönemin siyasal olaylarından oldukça etkilenmiştir. 13. yüzyıldaki Moğol akınları yüzünden yakılıp, yıkılan Anadolu'nun acısını dillendirmesi, tüm bunları temelinin de hoşgörü-süzlük olduğunu söylemesi, yaralı insanların acısını hafifletmiştir. Belki Mevlana için, acıları hafifleterek katlanır kılabilen kişi demek daha doğruya yakındır.

Mevlana, en başta halktan, avamdan uzaklaşarak iktidara yakın durmuştur. Bu durumu eğitimlerinde çok işlemiştir. O'na göre, insana yararı dokunanlar kerem sahibi ve Salih insanlardır. Bunların dışında kalanlardan, özellikle de sefih ve avamdan yarar gelmez. O yüzden bunlardan uzak durulmalıdır. Bu kimi araştırmacıların söylediği Baba İshak ayaklanmasına katılmadığı, halktan çok devletin tarafını tuttuğu görüşünü güçlendirmektedir. Ona göre kerem sahibi ve Salih insanlar ancak okumuş insanlardır. O dönem düşünüldüğünde, devlet medreseleri dışında okuyup gelişmenin fazla bir imkanı yoktur.

Mevlana Celaleddin Rumi

Onun bu siyasal tutumu felsefesi üzerinde derin etki yapar. Yaşadığı sürece yapılan onca haksızlık ve zulme karşı sessiz kalmıştır. Bu nedenle günümüzde bile Mevleviler, kendilerini siyasal sorunların dışında tutmaktadır. Direngen bir tarikat değildir. Siyasal iktidarla çatışan, mücadele eden bir yaklaşımı yoktur.

Mevlana felsefesinin bir de tasavvufi yanı vardır. Bu yönüyle de aşk ve sevgiye dayanır. Mevlana'ya göre tanrıya ulaşmak için gerekli olan en önemli şey aşktır. Bir bitki ve hayvan da sevebilir; ancak, hem bedeniyle, hem bilinciyle, hem düşüncesiyle, hem de belleğiyle sevebilen tek varlık insandır. Mevlana bir kadına duyulan aşkı yüceltir; çünkü bir başkasını seven insan kendisini, tüm insanlığı, evreni ve tanrıyı sevebilir. Mevlana, tüm insanlığa derin bir sevgi beslemiştir. "İnsan bir hamur teknesi boyundadır ama her şeyden, her varlıktan yücedir." diyen Mevlana, insan sevgisini bir aşka, tutkuya dönüştürmüştür. Mevlana, insanı yüceltmiş ve buna temel olarak insanın yaratıcı hürriyetini ve yapıp-edici iradesini göstermiştir. Bu anlamda insan, Mevlana felsefesinin temel taşıdır. Divan-ı Kebir adlı gazelinde insana verdiği değeri şöyle anlatır.

"Nice dilekleriniz var, bağış istemedesiniz; Bir kendinize gelin artık, bağışın ta kendisi sizsiniz.

Gece gündüz kavuşup buluşma aşkındasınız;

Fakat kavuşmanın da ışığı sizsiniz, buluşmanın da;

Bundan haberiniz yok, bunu anlamıyorsunuz."

Mevlana'nın sevgisi evrensel, ırk, din, dil ayrımı yapmadan tüm insanları kapsar. O tasavvuf inancını sadece bir düşünce olarak benimsemez, günlük hayatına da mal eder. Mevlana kadına büyük önem verir, kadının zorla örtünmesine karşı çıkar. Bunun bir inanç ve gönül işi olduğunu belirtir. Hatta zorla yaptırılan şeylerin ters tepebileceğini belirtir. Bir vaazında bu konuda şunları belirtir. "Sizler kadının kapanmasını istedikçe, herkeste onu görme isteğini kamçılamış olursunuz. Bir erkek gibi, bir kadının da yüreği iyiye, sen hangi yasağı uygulasan da o iyilik yoluna gidecektir. Yüreğin kötüyse, ne yaparsan yap, onu hiçbir şekilde etkileyemezsin".

Mevlana, sevgisini diğer din ve ırklardan olanlara da gösterir. Müritleri arasında değişik dinden ve ırktan insanların olması da bunu gösterir. Mevlana'ya göre tüm dinler, tanrının farklı şekilde tezahürüdür. Tüm dinler tanrıdan gelir ve özlerinde bir fark yoktur. Bu yüzden dinler arası ayrılıkları ve çatışmaları dinle bağdaştırmaz ve din dışı sayar. Bu öğretisiyle maniye yaklaşıp. Mani'nin 'benim ibadetgâhımda bir Musevi, bir Hristiyan,

bir Zerdüştî kendi renginde ve dilinde ibadet eder. Bu yönüyle ben her dindenim, ama hiçbir dindenim' felsefesine yakınlaşır. Mevlana, 'kim olursan ol, yine de gel' yaklaşımla Mani'nin güncelleşmiş gibidir.

Mevlana'ya göre, insanın diğer varlıklardan üstünlüğü bilgisidir. Evrenin bütün varlıkları içinde bilgiye erişmiş olan tek varlık insandır. Her ne kadar evrendeki bütün varlıklar aynı varlığın belirtisiyseler de, tanrı bilgisini insana verdiğinden insan, bu özelliğiyle diğer canlıların hepsinden üstündür. Mevlana ile aynı dönemde yaşamış Hacı Bektaş'a göre ise, her insan, gereken bilgiye erişmiş değildir. Gereken bilgiye erişen insana kutup denir. Değirmen taşı nasıl merkezini oluşturan küçük taşın (kutbun) çevresinde dönerse, evren de öylece kutbun çevresinde dönmektedir. Bu anlamda insanlar arasında fark olduğunu, bunu da tanrının bir yaratımı olduğunu, dolayısıyla buna boyun eğip isyan etmemek gerektiğini belirtir. Böylece halkın yönetici elite karşı gelişen tepkisini yumuşatır. Bu anlamda Hacı Bektaş'la Mevlana felsefesi arasında ortak yanlar olmakla birlikte farklılıklar da çoktur. Mevlana din, dil, düşüncesi ne olursa olsun tanrıdan dolayı ayrılıkları kaldırmaya çalışırken, Hacı Bektaş, bu ayrılıkları meşrulaştırır. Mevlana'ya göre, sonuçta asıl mesele insandır. Tüm

dinler, felsefeler ve ahlak sistemleri insanı daha mutlu, daha değerli yapma araçlarıdır. İnsanlar, Allahın birer görüntüleridir. Kutsal kitapların hepsinde, insanların tanrının nefesinden yaratıldıkları, meleklerin bile insanlara secde ettikleri belirtilir. Bu anlamda insanlar arasında ayrım yapmak, tanrının kelamına karşı gelmek, saygısızlık etmektir. İnsanları yaratıcısından dolayı sevmek esas ölçüdür. Mesnevi'de bu durumu şöyle belirtir.

"Beri gel, daha beri, daha beri

Bu yol vuruculuk nereye dek böyle?

Bu hır-gür, bu kavgaya nereye dek?

Sen bensin işte, ben senim işte

Ne diye bu direnme böyle?

Ne diye aydınlıktan kaçır aydınlık,
ne diye?

Topumuz bir tek olgun kişiyiz, bir tek

Ne diye böyle şaşılı olmuşuz, ne diye?

Zengin yoksulu hor görür, ne diye?

Sağ soluna yan bakar, ne diye?

İkisi de senin elin, ikisi de

Peki, kutlu ne, kutsuz ne?

.....

Dünyada nice diller var, nice diller

Ama hepsinde de anlam bir

Sen kapları, testileri hele bir kır

Sular nasıl bir yol tutar gider

Hele birliğe ulaş, kavgayı, hır-gürü bırak

Can nasıl koşar, bunu canlara iletir."

Mevlana, mesnevisinde tüm insanları hoş gözü ve barışa davet

Mezhep

eder. İnsanlar arsındaki tüm sorunların, kavgaların nedeni bu yüce ve kutsal sevginin az olmasıdır. Bunu güçlendirmek tüm sorunların çözümüdür.

"Gel ne olursan ol, gel

İster tanrı tanımaz, ister ateşe tapar,

İster bin kez tövbeni bozmuş ol

Bizim dergahımız umutsuzluk der
gahı değil,

Gel ne olursan ol, gel "

Mevlana'nın bu yaklaşımı her ne kadar farklı yorumlanmaya açık olsa da insanların yüreğine ışık saçmış, gönüllerini fethetmiştir. Bundan hareketle tutarsızlığın teorisini yapmak yanlıştır. Bu ilkesizlik değildir. Tutarsızlık ve ilkesizlik insanın özünü bozacağından tanrıya saygısızlık olur. Bu yaklaşım insanların yüreğinde yakılan kıvılcımın söndürülmesidir.

Mevlana felsefesinde gizli bir maddecilik vardır. Tüm tasavvuf düşüncelerinde olduğu gibi mal, mülk gibi maddi değerlere fazla önem vermez. Ancak bunu da tümünden reddetmez. Mala mülke sırt dönmez, ona dokunmamazlık etmez. Maddeyi reddetmek değil, maddeyi aşmak temel yaklaşımıdır. Ona göre kötü olan her hangi bir şeye sahip olmak değildir, onun kölesi olmaktır. " Elinizde olsun ama gönlünüzde olmasın." sözü ile Mevlana'nın anlatmak istediği anlaşılır.

Mevlana'nın en büyük özelliği belki de ölüm karşısındaki duruşu

veya ölümü yorumlayışıdır. Ölümü yaşamın değişik bir biçimi olarak görür. Ölümüne yas tutmanın anlamsız olduğunu, hatta günah olduğunu belirtir. "Tanrı beni aşk şarabından yarattı. Ölsem, çürüsem bile ben yine o aşkım' değerlendirmesi bunu gösterir. Yaşam ve ölüm bir bütünün parçasıdır. Zaten felsefesinde de buna genişçe yer verir. Ona göre, ay veya güneşin batması diye bir şey yoktur. Burada batan ay ve güneş başka bir yerde doğarlar. Ve bu süreklilik arz eder. O yüzden ölüm denen bir şey de yoktur. Ölüm, tıpkı ay veya güneşin batması gibidir. Mutlaka başka bir biçimde, başka bir şekilde doğacaktır.

Mevlana'nın diğer bir özelliği de müritlerinin kalbinde yer edinmesidir. O yüreklerde tutunmayan bir ışığın fazla bir anlamının olmayacağını bilincindedir. En büyük kazanım insanların yüreğini kazanmadır. Çünkü iyilikle kötülük, güzellikle çirkinlik en açık ve yalın kat burada mücadele ederler. Ve tanrı, insanların yüreğindedir. Tanrıyla bir olmak için yüreklere girmek gerekir. Bu yüzden vasiyetinde **"Mezarımız nerede diye aramayınız, bizim mezarımız bizi sevenlerin gönlündedir"** der.

Mezhep: İnanç ve tapım yoludur. Arapça, bir düşünce ve sanıya uyma anlamında 'zehab' sözcüğünden türemiştir. Aynı dinin yoru-

munu ya da sonradan birbirinden ayrılmış anlayışları ve yorumları belirtir. Saduki, Ferisi ve Eseni mezhepleri Yahudiliğin mezhepleridir ve Yahudiliği kendilerine göre yorumlamışlardır. Katolik mezhebine karşı sonradan gelişen Protestanlık, Ortodoksluk, Kalvencilik vb. mezhepler de Hristiyan mezheplerdir. Sunilik ve Alevilik İslam'ın iki temel mezhebidir. Sunilik de kendi içinde çeşitli alt mezheplere (Hanifilik, Şafilik, Malikilik, Hambelilik) ayrılır. Ayrıca 'öğreti, dizge, okul' anlamlarına da gelmektedir. Arapça meslek ve tarikat deyimleri de düşünsel olarak tutulan yolu dile getirmekle birlikte, İslam felsefesinde meslek daha çok felsefesal yolu ve tarikat daha çok gizemsel yolu dile getirir. Bu iki terim böylelikle yapay anlamda dinsel yolu dile getiren mezhep teriminden ayrılır. Şafilik bir mezhep, iştirakçilik bir meslek, Mevlevilik bir tarikatır.

Mezolitik Dönem: Paleolitik ve Neolitik arasında kalan dönemdir. İsmi de 'ara dönem' anlamındadır. MÖ.20000-10000 yıllarını kapsadığı kabul edilir. Paleolitik dönemin son aşamasında (Pleistosen) buzullar her tarafı sarar. Bu durum bio-doğayı büyük oranda etkiler. Doğanın bu değişimine ayak durmayan canlılar yok olurken, doğaya uyum sağlayanlar evrimleşerek yaşamaya devam etmişlerdir.

Pleistosen buzulları yeryüzünün çeşitli yerlerinde değişik zamanlarda eridiğinden, insan topluluklarının bu evreyi yaşaması da farklıdır. Mezolitik çağda insanlar yaşamalarını avcılık ve toplayıcılıkla sürdürmüşlerdir. İlk kez bu çağda yaptıkları mikrolit (küçük taş) adı verilen aletler, önceki çağda yapılan aletlerden oldukça farklıdır. Sürekli açık hava yerleşmeleri kurmamışlarsa da iklimin ısınmaya başlaması nedeniyle konut olarak derin mağaralar yerine kaya, oyuk ve sığınakları yeğlemişlerdir. İklimin Mezopotamya'da uygun olması, havaların çabuk ısınması ve sıcak iklimin daha kısa sürmesi nedeniyle bu çağ Mezopotamya'da Avrupa'dan daha önce başlayıp daha kısa sürmüştür. Avrupa'da Mezolitik çağ, MÖ. 15000 yıldan MÖ. 6000 yılının ortalarına değin sürmüşken Mezopotamya ve özellikle Kürdistan'da MÖ. 15000-12000 arasında yaşanmıştır.

Mezopotamya: Dicle ve Fırat arasında kalan bölgedir. Kürdistan ve Irak'ı içine alır. Güneydoğu Toroslar'dan başlayıp Basra körfezine kadar olan alanı kapsar. Geniş anlamda ise doğuda Zagros dağları, batıda Arabistan platosuna kadar olan alandır. Coğrafi yapısının elverişliliği, onu medeniyetler beşiği durumuna getirmiştir. Bu durum 1840'lardan sonra bölgede yapılan arkeolojik kazılarla da ispatlanmıştır.

Mezopotamya

Mezopotamya, kuzeyi dağlık, ortası plato, daha aşağıları ise ovalardır. Bu ovalar da, ırmakların çevresi dışında kalan yerler genelde çöldür. Orta ve kuzey kesimi ise yerleşime oldukça elverişlidir. İklim olarak, dört mevsim bir aradadır. Arazisi bereketli ve tarıma uygundur. Narenciye hariç her türlü meyve yetiştirmeye uygundur. Arazisi doğal barınmaya da uygundur.

İnsanlığın, primatlardan kopuşundan tarımsal devrime kadar geçen sürecinin yedi milyon yıl olduğu söylenmektedir. Bu sürenin çok büyük çoğunluğu, doğu Afrika'da geçmiştir. Arkeologlar ve Paleologlar buraya Afrika Rif'i demekteler. Doğu Afrika Rif'inin hem çöl ve ormana, hem de göllere sahip olması insan türünün güvenliği açısından oldukça önemlidir. İnsanlığın evrimi için buranın iklimi de son derece elverişlidir. Bu Rif'in diğer önemli bir avantajı ise, aynı vadi ve kıyıların Toroslara kadar doğal bir yol halini teşkil etmesidir. Bu Rif hattı, Asya ve Afrika kıtasını birleştirir. Bu Rif'te, klanlar halinde milyonlarca yıl kalmış, Afrika'nın içlerine sürekli göçler olmuştur. Dünyaya yayılma bu Rif'ten olmuştur. Dünyanın başka yörelerinde, insana benzer tür oluşumuna şimdiye kadar rastlanmaması ve keşfedilen bütün türlerin Doğu Afrika kökenli olmaları da bu yorumu doğrulamaktadır. Bu Rif'ten çıkan insanın dünyaya yayılma

kapısı, Toros-Zagros kapısıdır. Yani Mezopotamya'dır. Mezopotamya, bu Rif'in takip ettiği doğal yolun sonudur. Gerek Büyük Sahra'nın, gerekse Arabistan çölünün doğu ve batı kapısını kapatması, Süveyş ve Doğu Akdeniz kıyılarını doğal yayılma yolu haline getirir. En ideal yol, Verimli Hilal'den yani Toros-Zagros dağ silsilelerinin teşkil ettiği kavisten geçen yoldur. Bunun yanında insan toplulukları için iklimin elverişliliği, doğal bir tarla düzeninde bol meyve ve bitkiye sahip olması, çok zengin av hayvanlarını barındırması, güvenlik için ideal mağaralara sahip bulunması, çok sayıda nehir ve akarsuya sahip olması, daha sonraları insanlık hafızasında 'Cennet' kavramına yol açacak denli elverişlilik arz etmektedir. Doğu Afrika Rif'inden sonra insan türünün ikinci önemli yoğunlaşma alanının Mezopotamya olduğu belirtilebilir. İnsanlık tarihinde uygarlıksal gelişme için 'kuluçkaya yatırılan yer' denir.

MÖ.20000 yıl önce, dördüncü buzul dönemi sona ermeye başlar. Bu durum Mezopotamya'nın güneyinde bugünkü sahra çölü ve Arabistan çevresinde daha erken olmuştur. Bu da, o bölgelerin verimli olduğunu gösterir. Bu elverişli durum çoban kültürünü geliştirir. Bu durum beraberinde Afrika Rif'inde iken kullanılan ilkel dilden daha gelişkin bir dil gurubunu yaratır. Semitik dil gurubu olarak ifadelendir.

dirilen bu dil, özünde hayvancılık, çobancılık ve avcılık dilidir. MÖ.-6000 yıl öncesine kadar Semitik kültür, Büyük Sahra Çölü'nden Doğu Arabistan'a, Kuzeyde ise tarıma elverişli toprak sahalarına yani Mezopotamya'ya kadar çok geniş bir sahaya tarihte ilk defa kalıcı bir iz bırakmak üzere damgasını vurur. Ancak bu gelişmeye rağmen Mezopotamya üzerinde etkili olamazlar. Hatta kuzeyde tarıma elverişli toprakları aşamazlar. Bunun temel nedeni Mezopotamya'da tarım ve tarla kültürünün adım adım gelişmesidir.

Jeolojik bilgilere dayanarak Mezopotamya'da buzulların on beş bin yıl öncesinde yüksek dağlık alanlara çekildiği belirtilebilir. Bölgenin yüz binlerce yıl en önemli yoğunlaşma alanı olması, Semitik kültürün dayatmasıyla kısa süren bir mezolitik (orta taş devri, yaklaşık M.Ö. 15 bin-10 bin) devirden sonra neolitik döneme geçilmiştir. Hakkâri çevresindeki mağaralarda mezolitik ve daha öncesinin yoğunca yaşandığının ipuçları vardır. Yontulmuş taşlar bol kanıt sunmaktadır. Tarım, tarla ve Köy Devrimi olarak da adlandırılan bu çağ, gerek insanlık, gerek daha dar anlamda uygarlık tarihinin (yazılı tarih) bir önkoşulu durumundadır. Kendi başına dev bir Kültür Çağıdır. Bu dönemde insanlık için gerekli icatların çoğu yapılmıştır. Mezopotamya'da şekillenen bu dil gurubu, ge-

rek yayıldığı alan ve gerekte kullanılması göz önüne getirildiğinde insanlığın silinmeyen hafızasıdır. Mezopotamya'nın uygarlığa beşiklik etmesi kadar, hafızasını oluşturma gibi bir özelliği de vardır.

Kuzey Mezopotamya'da gelişip serpilen Neolitik devrim, ana tarıca öncülüğünde gelişmiştir. Kartopu veya ana nehir teorisinde olduğu gibi belli bir düzeye ulaşan bu kültür, artan nüfusun da etkisiyle çevreye yayılır. İlk yayılma alanı da Fırat ve Dicle'nin güney uçları olur. Zengin ve tarıma elverişli topraklara, daha çok suyun kenarlarına yerleşilir. Bu yeni bir tarz olan kent yerleşimini geliştirir. Mezopotamya'nın kuzeyinde iklim doğal sulama için elverişlilik oluştururken, bu durum güneyde yoktur. Bunun yerine su kanalları oluşturarak yapay sulama yapılır. Bu daha büyük ve karmaşık bir yapıyı ifade eder. Bunun yapılması tarımda büyük gelişmelere yol açar ve çevresi için bir çekim merkezi olur.

Mezopotamya'nın kuzeyinde ana kadın öncülüğünde köye ve tel halaf kültürüne dayalı neolitik gelişirken, Mezopotamya'nın güneyinde ise, şehre ve erkeğe ve Ubeyit kültürüne dayalı sınıflı uygarlık gelişir.

Güneyde gelişen uygarlık sınıflı ve devletçi uygarlıktır. Buna öncülük edenler de Sümerlerdir. Tarımın gelişimi ve köy yaşamının başlangıcından, yazının ortaya çıkışına

Mezopotamya

kadarki dönemin ünlü yerleşim bölgelerine örnek olarak Samarra, Halaf ve Hasuna verilebilir. Bu dönemde her kent, aynı zamanda ayrı bir kültürel tarz ortaya koyar

Bu kentlerden en önemlisi Uruk'tur. Bundan dolayı Uruk, bir döneme kendi adıyla damgasını vurur. Uruk dönemi MÖ 4000-MÖ 3100 yıllarını kapsar. Bu dönemde güneydeki kentler büyük oranda gelişmiştir. Bu gelişmeler, sadece kültürel planda değil aynı zamanda teknolojik plandadır da. Uruk kenti, dönemi karakterize eden kent olarak, çok önemli bir konumdadır. Sulu tarımın geliştiği bu dönemde, madencilik ve teknoloji dallarında da ortaya çıkan gelişmeler, kentlerin genel durumunu gösterir. Uruk kentinin ünlü Mezopotamya kahramanı Gilgamesh'ın evi olduğu da söylencelerde yer alır. Bu dönemde ticaret büyük oranda gelişmiştir ve Mezopotamya'nın o dönemde bilinen sınırları içerisinde yoğun bir ticaret ağı oluşmuştur. Ayrıca Anadolu ile yapılan ticaret sonucunda, bu kültürü Anadolu'ya taşımıştır. Bu dönemin sonlarında yazı geliştirilmiş ve kayıt tutumu da başlamıştır.

Mezopotamya'da yaşayan birçok farklı kavimden ilk öne çıkan ve daha sonraki sınıflı uygarlığın oluşum temelini atan Sümerlerdir. Gerek yazı, dil, tıp, astronomi, matematik gerekse din, fal, büyü ve mitoloji gibi alanlarda ilk öne çıkan

ve bilinen toplum Sümerlerdir. "Yaratılış" ve "Tufan"a ilk kez Sümerlerde rastlanır. Sümer döneminde Mezopotamya'da 18'i büyük olan yaklaşık 35 büyük şehir ve kasaba kurulmuştur. Buna Kiş, Nippur, Zabalam, Umma, Lagaş, Eridu, Uruk ve Ur örnek gösterilebilir.

Lagaş'ta iktidara gelen Ur-Nanşe yaptırdığı ziguratlarla, Urukagina da ilk yazılı reformları sayesinde tanınmışlardır. Sümerlerin baş tanrısı konumundaki Enlil'in tapınağı Nippur'da olduğundan, Nippur Sümerlerin dini başkenti sayılır.

MÖ 2400-2350 yıllarında Sümerler düşüşe geçerken, Akadlar yeni bir güç olarak yükselişe geçmişlerdir.

Akkadlar Sami kökenli bir topluluktur. Sümerler döneminde Mezopotamya'ya göçen bu topluluk, Sümer kültürünü benimsemiştir. Sümerler sonrasında Mezopotamya'nın lideri konumuna gelen halk, Mezopotamya'daki uygarlıksal gelişimin öncüsü olmuşlardır. Ayrıca Akadlar daha sonra Mezopotamya'da güçlü konuma ulaşacak olan Sami kökenli Asur ve Babil halklarına da öncülük etmişlerdir. Akadlar, Sümerlerden farklı olarak kent krallıklarından ziyade Evren veya Dünya krallığı kavramını Mezopotamya'ya getirmiştir. Bölgenin merkezi bir idare eline geçmesi de, ilk kez Akadlar döneminde olmuştur.

Akad hanedanının kurucusu kral Sargon'dur. Agade isimli bir

başkent kuran Sargon kayıtlara göre 34 savaş yapmıştır.

Zagros Dağlarından inen ve Akad'ları yenen Gutiler, yönetimi ellerine geçirmişlerdir.

Üçüncü Ur Hanedanı: Merkezi bir otorite olan Akadların yönetimindeki zayıflıklar nedeniyle, birçok kentin yönetici hanedanı yönetimi ellerine geçirmişlerdir. Bu kentlerden öne çıkanı Ur kenti ve yöneticisi olan 3. Ur Hanedanıdır. Hanedan Akadların izinden giderek bütün bölgeyi kontrol altına almak istemiştir. Yaklaşık 100 yıl kadar (MÖ 2100-MÖ 2000) süren bir dönemde Ur kenti Mezopotamya'nın en büyük siyasi gücü olmuştur. Dönemlerinin sonu, yoğun göçler ve çevre toplulukların saldırıları ile gelmiş ve yönetimleri zayıflamıştır. Ur Sülalesinin yönetiminin sonu, aynı zamanda Sümerlerin Mezopotamya'daki yönetimlerinin sonu demektir. Daha sonra Sümer kökenli olmayan kavim ve sülaleler egemen olmuşlardır.

3. Ur Sülalesinin çöküşünden sonra kuzeyde büyük bir siyasi güç olarak Asur, güneyde ise din ve kültür merkezi olarak Babil öne çıkmıştır. Aynı zamanda 2. Bin yılın erken dönemlerinde bölgeye gelen Hurriler, Amoritler bölgenin gerek nüfus gerekse kültürel yapısını büyük oranda etkilemiş, daha sonraki siyasi olaylara da yön vermişlerdir.

2. binyılın başlarında yükselen

kavimlerden biri Asurlardır. Özellikle oluşturdukları geniş ticaret ağı, onların Mezopotamya kültürünü farklı bölgelere yaymasına ve farklı kültürleri de Mezopotamya'ya taşımasına neden olmuştur. Anadolu'ya yazının taşınması da, yine bu dönemdeki Asurlu tüccarlar sayesinde olmuştur.

Diğer yükselen kavim ise güneyli Babil'dir. Amorit kökenli olan Eski Babil sülalesi, 5. kral Hammurabi ile dönemin diğer krallıkları üzerinde egemenlik kurmuştur. Bu sıralarda Anadolu'da Eski Hitit Devleti fetihlere başlamış ve sonunda Hitit Kralı I. Murşili MÖ 1595 yılında Babil'i alarak onun egemenliğine son vermiştir.

Babil egemenliğinin sonra ermesinden sonra Kassitler öne çıkmış, Anadolu'daki Hititler güçlenmiş, Hurriler Mitannilerin önderliğinde yeni bir siyasi güç oluşturmuşlardır. Yaklaşık iki yüzyıl süren Mitanni-Hurri egemenliğinin zayıflaması Asurların yükselmesine olanak vermiş ve MÖ 13. yüzyılda Asur kralı I. Şalmaneser Mitanni-Hurri devletini sonlandırmış ve Asur egemenliğini başlatmıştır. Fakat bu Asur egemenliği de yoğun göç dalgaları sebebiyle zayıflamıştır. MÖ 9. yüzyılın başında kuzeyde Asur'un tekrar yükselmesine kadar bölge karışık bir dönem geçirmiştir. Bu zamana kadar Mezopotamya ve çevresinde birçok yeni devlet ve kavim ortaya çıkmıştır.

Mezopotamya

MÖ 9. yüzyıldan yaklaşık MÖ 5. yüzyıla kadar süren Asur yönetimine Yeni Asur Krallığı denir. Bu dönemde yoğun bir yayılma politikası benimsenmiş, her kral sayısız sefer yapmıştır. Yine de güney Mezopotamya'da Babil egemenliğini korumuştur. Babil dışında Urartular ve Medler de bağımsız birer güç olarak konumlarını korumuşlardır. Bir dönem Asur zayıflasa da III. Tiglatpileser ile tekrar yükselmeye başlamış. Urartu kralını yenmiş ve yayılma politikasıyla diğer önemli güçleri, Babil ve Medleri, rahatsız etmiştir. II. Sargon ve sonrasında Asur'un konumu daha da yükselmiş; Asur, birçok krallığı egemenliği altına aldığı gibi Mısır'a yapılan büyük seferlerle Mısır'ı da yağmalamıştır. Yeni Asur Krallığı'nın en geniş olduğu dönemde Medler ve Babilliler, İskitlerle birleşerek Asur'a savaş açmış ve sonunda Asur'un yıkılmasına neden olmuştur.

Yeni Asur Krallığı sonrası dönemde Babil yükselişe geçmiş ve Yeni Babil olarak anılan bir dönem başlamıştır. Yeni Babil, Asur'un bütün topraklarına egemen olduğu gibi çevre krallıklara birçok sefer düzenlemiştir. Bu sıralarda Medler, Urartu devletine son vermiştir. MÖ 539 yılında Perslerin Babil'i ele geçirmesiyle Yeni Babil son bulmuştur. Bu dönem ve sonrasında Persler tüm Mezopotamya'yı egemenlikleri altına almıştır.

Mezopotamya, Büyük İskender'in Persleri egemenliği altına almasına kadar Perslerin egemenliği altında kalır. Bir süre Pers imparatorluklarının egemenliği altında kalmış, daha sonra Romalılar kuzeybatı bölümünü egemenlikleri altına almışlardır. Pers-Sasani İmparatorluğu döneminde egemenlikleri altındaki Mezopotamya'nın büyük kısmına Del-i İranşahr yani "İran'ın Kalbi" olarak yaklaşmışlardır.

MS 7. yüzyılın erken dönemlerinde Şam'ı kontrol altına alan Arap Halifeleri, Mezopotamya'ya sefer düzenleyerek denetimlerine alırlar. Yine de bu dönemde Mezopotamya, iki vilayet şeklinde idare edilir: kuzeyde Musul başkent, güneyde Bağdat başkenttir ki, Bağdat daha sonra hilafetin de başkenti olur ve 1258 yılına kadar böyle kalır. 1508-1534 arasında, Safaviler kısa bir dönem için Mezopotamya'yı kontrolleri altına alsalar da, 1535'te Osmanlılar (Türkler) Bağdat'ı egemenlikleri altına alırlar.

Osmanlı Devleti'nin egemenliği sırasında Mezopotamya üç vilayete ayrılarak idare edilir: Musul, Bağdat ve Basra. 1. Dünya Savaşı'nın sonunda Mezopotamya kısa bir süre için İngilizlerin yönetimine geçer ve İngilizler bugünkü Suriye ve Irak'ı, Haşimi bir yöneticiye bağlı devlet olarak kurar. 1920'de İngilizler tarafından Irak ulus devleti kurulur. Ki, bugünkü Irak sınırlarının yanı sıra Kuveyt de sınırlara

dahildir. 24 Temmuz 1923 yılında İsviçre'nin Lozan kentinde yapılan anlaşmayla Mezopotamya'nın temel parçası olan Kürdistan, dörde bölünür ve dört sömürgeci gücün denetimine verilir.

Mezopotamya mitolojisi de diğer tüm mitolojilere kaynaklık etmiştir. İlk orijinal mitolojiler burada, ziguratlarda üretilmiştir. Diğer halkların mitolojileri, Mezopotamya mitolojisinin bir versiyonu ve yerelleşmesidir. Bu durum, dinlerin kutsal kitapları için de geçerlidir. Mezopotamya mitolojisinin kimi tanrıları şunlardır.

An, Sümer gök tanrısı daha sonraları Anu olarak anılmaya başlanır. Ki ile evlidir. Fakat diğer Mezopotamya dinlerinde Uras olarak anılan başka bir eşi daha vardır.

Marduk, Babil'in baş tanrısı.

Gula veya **Ninişina**, şifa tanrısıdır. Birisi hastalandığında şifa için ona dua edilirdi.

Nanna (Suen, Nanna-Suen veya Sin), ay tanrısıdır.

Utu (Şamai veya Sahamaş), güneş tanrısıdır.

İştär, aşk ve cinsellik tanrıçasıdır. İnanna'nın devamıdır.

Enlil, Mezopotamya dininin en güçlü tanrısıdır.

Nabu, yazı ve bilgelik tanrısıdır.

Ninurta, Sümer savaş tanrısı.

Ninhursak, yağ tanrıçasıdır.

Bkz: Sümer, Akad, Babil, Huri, Mittani, Asur,

Urartu, Medler, Persler, Helenler, Romalılar, Araplar, Türkler

Mikro Milliyetçilik: Mikro 'en küçük parça, bölüm, birim' anlamına gelmektedir. Bilimin her alanında en alt birimleri veya ölçeği ifade eder. Mikro milliyetçilik ise en küçük etnik topluluklarda görülen milliyetçilik olgusudur. Milliyetçiliğin azami yayılması ve en ufak etnik toplulukları bile etkisi altına alması durumudur. Bu akım, ulusal mücadelelerin büyük yükselme gösterdiği 20.yy boyunca kendini hemen hemen dünyanın her alanında gösterdi. Ulusal dile, kültüre ve kimliğe sahip çıkan topluluklar böylesi bir milliyetçiliği değişik düzeylerde yaşadılar.

Milliyetçilik: Milliyetçilik, modern çağın en sürükleyici kavramlarından biridir. Kaynağını Avrupa'da bulmuş, oradan Amerika'ya yayılmıştır. Batı medeniyeti denen medeniyetin köşe taşıdır. Sadece batı medeniyeti değil, sınıflı-devletçi uygarlığın topluma dayattığı hastalıkların başında gelmektedir.

Milliyetçilik en basit tanımıyla, vatanseverliğin ve milliyet şuurunun kaynaşmasıdır. Ancak, milliyetçilik bunları da aşan bir durumdur. Milliyetçiliğin tarihselliğine geçmeden önce, milletin de ne olduğuna bakmak gerekir.

Milliyetçilik

Milliyet, Latince bir kelime olan Natio'dan gelir. Aynı ırktan, aynı soydan olmayı tarif eder. Ortak bir coğrafyada olmaları gerekir. Zaten buna vatanseverlik denir. Bu yetmez bir de kültürel, ortak değerlerden oluşan bir geçmişin olması gerekir ki, bu da milli şuurdur. Ancak şunu hemen belirtmek gerekir ki, her hangi bir toprak parçası üzerinde saf bir ırk bulmak neredeyse mümkün değildir. Saf ırk aramak, kafatasçı bir yapıya götürür ki, bunun sonucu da faşizmdir.

Aynı coğrafya üzerinde yaşamak milletin önemli bir özelliği olmasına rağmen yeterli değildir. Milletin ayırt edici özelliklerinden önemli birisi dilidir. Ortak bir dili kullanan ilk insanlarda millet ayrımı veya bilinci yoktur. İnsanlar arasındaki en önemli iletişim aracı olan dil, işaret dilinden simgesel düzeye, yani soyutlama yapan düzeye geçmesiyle, öbekleşme ve farklılaşmayı yaratmıştır. Mezopotamya uygarlığında bu açık ve net görülür. Babil kulesi efsanesi, yaşananların efsaneleşmiş halidir. Babil kulesinin dibinde 72 dilin konuşuluyor olması farklılaşmanın boyutunu gösterir.

Milletin oluşumunda dil kadar önemli olan bir diğer faktör milli şuur denilen tarihsel geleneklerdir. Bu yaşayış düzeyini gösterir. Ya da bunlara kültür demek de mümkündür. Bu anlamda toplumsal ve sosyolojik olan milletin, tarihsel

gelişimi de vardır. Bu gelişimi doğru kavrayabilmek için sosyolojiyi tarihselleştirip öyle yaklaşmak gerekir. Her sosyolojik olayın tarihsel arka planı vardır. Ve esas aydınlatılması gereken de budur.

İnsan, toplum yaşamına klan formuyla başlamıştır. Toplum yaşamıyla birlikte gücünü fark etmiş, bu nedenle de toplumsal yaşam ve onun sembolü olan totemi kutsamıştır. İnsan için ilk kutsallık, toplumsal yaşam olmuştur ve bu nedenle insanlık, kutsallık kavramına her zaman haklı olarak büyük bir değer biçmiştir. Kutsallığın insan için önemini bilenler de, kendi çıkarlarına hizmet edecek olgulara böyle bir anlam yükleyerek kutsallığı kullanmışlardır.

Klan formuyla başlayan toplumsallığın gücünün, insan yaşamında ortaya çıkardığı kalite yükselmesi nedeniyle, insanlığın yaşam kalitesini yükseltmek açısından yeni toplumsallık arayışlarına yöneldiği ya da ekonomik ve sosyal yaşam dinamiklerinin insanları yeni toplumsal form etrafında bir araya getirdiğini tarih içinde gözlemekteyiz. Bu konuda çalışmamızın çeşitli bölümlerinde de dile getirdiğimiz gibi Sümer rahiplerinin özellikle mitolojik yaratımları önderlik tarafından tarihin en büyük yalanı olduğu kadar en büyük yaratımı olarak da ele alınıp değerlendirilmiştir. İnsan toplumsallığının değişik tarihsel kategorileri olarak

klandan sonra kabile, aşiret, etnisite, halk ve milliyet biçiminde toplumsallık tanımlamaları yapılır. En fazla kullanılan kavramların başında ise 'Halk' gelmiştir. Halk aynı dili konuşan ve ortak kültüre sahip kabile, aşiret ya da etnik topluluklar için kullanılmıştır. Halk denildiğinde esas olarak da devlet ve iktidar dışındaki topluluklar anlaşılmıştır.

Millet kavramı halkın içerdiği anlamı taşıdığı biçimde kullanıldığı gibi; devleti oluşturan toplumsal kesimleri ve egemenleri içine alır biçiminde de kullanılmıştır. Sosyal bilimcilerin halk ile ulus arasındaki toplumsal formu ya da ulus öncesi aynı dili ve kültürü konuşan toplulukları bu kavramlaştırma ile tanımladıkları bilinir. Millet kavramının halk ile ulus kavramı arasında da bir anlamda kullanılmasında anlaşılabileceği gibi, kapitalizm öncesi dönemdeki toplumsal formu tanımlamaktadır.

Kapitalizm ile birlikte halk ya da milliyet yerine daha çok ulus kavramı öne çıkar. Uluslaşma kavramı ortak dil, kültür ve vatana sahip toplulukların sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin sıklaşarak daha üst bir toplumsallaşmaya evrilmesi olarak ifade edilir. Böyle bir anlam yüklü olduğunu belirtmek için de feodal çitlerin kalkmasıyla uluslaşmanın gerçekleştiği vurgulanmıştır. Ulus kavramının özellikle burjuvazi tarafından kullanılması

ve benzer dil ve kültüre sahip toplulukların bir pazar etrafında toplanması olarak ifade edilmesi, burjuvazinin çıkarları ile doğrudan örtüşen bir durumdur. Burjuva ulus kavramı, en fazla kapitalizm karşıtı olduğunu söyleyen sosyalistler ve Önderleri tarafından da benimsenmiştir. Dolayısıyla burjuva ulus anlayışını kabul etme temelinde, her ulusa bir devlet anlayışı giderek ezilenler açısından da meşrulaşmış ve adete 'olmazsa olmaz' kabilinden bir talep haline gelmiştir. Nitekim ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının devlet kurma anlayışı biçiminde ele alınması bu tanımlamanın doğal sonucu olarak kabul görmüştür.

Ortak coğrafyada yaşayan ve aynı dili ve kültürü konuşan toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini sıklaştırarak potansiyellerini olabildiğince açığa çıkarmaları elbetteki yanlış değildir. Ancak ulus, uluslaşma ve ulusal devlet olguları, burjuvazinin sömürü ve kar hırsı için kullanıldığından toplumsallaşmayı mı geliştirdiği, yoksa toplumsallığa ve insanlığa en büyük zararları mı verdiği, özellikle insanlık tarihinin son iki yüz yılı göz önüne getirildiğinde kolaylıkla anlaşılabilecek bir durumdur.

Burjuvazi Avrupa'da eşitlik, özgürlük, kardeşlik talepleriyle gelişen ve feodalizmi yıkan halk devrimlerini kendi çıkarları için değerlendirmede, ulus kavramını, milli-

Ulus-devlet

yetçi ideolojiyi ve ulus- devlet he-
defini çok iyi kullanmıştır. Ulus-
devlet çerçevesinin burjuvazinin
gelişmesi için iyi bir sömürü zemi-
ni olduğu kesindir. Öyle ki burju-
vazi, milliyetçi- devletçi uluslaşma
sonucu sınırları çizilmiş topraklar
üzerinde sömürme ve ticaret yapma
tekeli kendine eline almıştır. Feodal
beylikleri ortadan kaldırıp merkezi
devlete yönelirken de; ulus- devlet
duvarlarını yüksek tutarken de
amaç aynıdır: sermaye birikimini
artırmak. Bir taraftan feodal beyle-
rin çitleri olmasın derken, diğer ta-
raftan kendisi daha yüksek çitler
örmektedir.

Ulus devletlerde tek kaygı, bur-
juvazinin siyasi, ekonomik, sosyal
bir güç olmasıdır. **Tüm bunları
ulusun ortak çıkarlarıymış gibi
gösteren milliyetçilik ideolojisi de
burjuvazinin kendi toplumu üze-
rinde egemenlik kurmasını meş-
rulaştıran bir ideolojidir. Burju-
vazi milliyetçilikle kapitalist ça-
ğın yeni dinini ortaya çıkarmış-
tır.** Artık din uğruna savaşlar yerine
milliyetçi ideolojinin etrafında
kanlı savaşlar yürütülecek-
tir. 19.yy'ın ikinci yarısı ile özellikle
20.yy bunun tarihini oluşturur.

Burjuvazinin oluşturduğu yeni
din ile devlet kutsanmıştır. Ege-
menlerin kendini var etme biçimi
olarak devlet, burjuvazi ile bürün-
düğü ulus-devlet biçimiyle bütün
değerlerin üstüne çıkarılmıştır.

Burjuvazinin milliyetçi ideolo-
jiyle kutsadığı ulus-devlet, halkın
ya da ulusun güç olduğu devlet de-
ğildir. Aksine; devletin toplum üye-
rindeki hâkimiyetinin en fazla de-
rinleştiği ve sistematik hale geldiği
dönem ulus-devlet dönemidir. Ar-
tık ulusa ait olduğu söylenen bire-
yin her şeyine karışılmaktadır.
Ekonomik, sosyal ve kültürel araç-
ların kapsamlı kullanılarak Bio-ik-
tidarın geliştirildiği dönem böyle
başlamıştır. Öyle ki ulus-devlet uy-
gulamaları ve milliyetçilik ideolo-
jisiyle kölelik içsel düzeyde ku-
rumlaşmıştır.

**Ulus-devlet: Burjuvazinin sö-
mürü ve baskı tekelinin olduğu,
sınırlarla çizilmiş, duvarlarla
örülmüş kar ve sermaye birikimi-
nin sağlandığı büyük bir fabrika-
dır artık.** Köleciler ve feodal devlet
dönemlerinde tüccarların ya da
özel mülkiyet sahiplerinin kar is-
teklerini karşılayan böyle bir imkân
hiçbir zaman bulunamamıştır. Do-
layısıyla ulus-devlet ve ulus kav-
ramının kutsallaştırılması, sömü-
rücü düzene hizmettin kutsallaştırıl-
masıdır. Öyle ki toplumda yapı-
lan en kutsal iş, sömürü ve sermaye
birikimi sağlamak olarak görül-
meye başlanmıştır.

Oysa tarihte hiçbir zaman bütün
halkın ve ulusun devleti diye bir
şey olmamıştır. Hatta ilk ve orta
çağda halk ve devlet ayrışması ke-
sindir. Bütün ulusun devleti anla-
yışı, burjuvazinin sömürü ve baskı-

sını meşrulaştırmak için uydurulmuştur. Ulus -devlet ise artık toplum kandırılmadığı için, devlete uymanın meşruiyetini daha etkili hale getirmek için milliyetçilik ideolojisiyle "devlet tüm ulusundur, herkes bunu korumalıdır" biçiminde bir aldatmanın oldukça etkili aracı olmuştur.

Rönesans ve reformun hedeflediği toplum projesi, demokratik ve özgürlükçü olmasına rağmen, burjuvazi elindeki imkânları, devleti ele geçirme ve sömürüsü için çitlerle örülmüş güvenli bir alan yaratmak için seferber etmiştir. Ulus kavramını kendine göre ele almış; ulus olmak için ulus- devlet kurmanın zorunluluğunu vaaz ederek toplumu peşinden sürüklemeye yönelmiştir. Zorunlu askerlik, her şeyin vergi konusu yapılması, daha birçok yükümlülük, tamamen burjuvaziye güç yapan, sistemi güvenceye alan uygulamalar ve kurallardır.

Demokratik halk devrimleri feodal düzeni yıkarken, kapitalist toplumu ya da burjuvazinin ortaya koyduğu ulus-devleti hedeflememiştir. Demokratik devrimlerin önünü açan Rönesans, Feodal toplumdaki dogmatik zihniyeti; doğayı ve insanı değersiz ve cansız ele alan yaşam felsefesini aşmak istemiştir. Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri bu sürecin doğal sonucu daha derinleşip yaygınlaşacaktır. Bunun yarattığı toplumsallaşma, demokratik uluslaşmaya

yol açacak özellikleri bağrında taşımaktadır. Rönesans ve reform demokratik uluslaşma yolunda önemli adımlardır. Toplumda var olan komünal-demokratik değerler, canlanma içine girmiştir. Aydınlanma sürecinde ortaya çıkan Ütopik sosyalist düşüncelerin öngördüğü toplumsal proje, bir yönüyle de demokratik uluslar haline gelme projesidir.

Kapitalizmin hâkimiyeti ile birlikte demokratik uluslaşma sekteye uğramış; Milliyetçi, devletçi uluslaşma temelinde ulusun değil, burjuvazinin güç olduğu bir sistem gerçeği ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik bu gerçeği gizlemenin ideolojisidir. Yoksa bir halkın dilini, kültürünü geliştirmek, kimliği ve vatanına sahiplenmek milliyetçilik değildir. Bunlar yurtseverlik ve halkçılıktır. Bu değerler en fazla da yurdu ve halkı istismar eden egemen sınıflara karşı savunulur. Burjuvazi milliyetçilik ideolojisiyle, halkın kendi değerleriyle ve kültürüyle vatanında özgürce yaşama özleminin çarpıtıp çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Halklar, tüm tarih boyunca yaşadığı toprakları ve özgürlüklerini savunma içinde olmuşlardır. Toplumsal var oluş, bu direnişi ve savunmayı gerektirir. Milliyetçilik halk ve vatan savunması yerine, içerde halka baskı ve dışa karşı ise saldırganlık zihniyetini bir hastalık gibi toplum içinde yayar. Milliyetçi-

Ulus-devlet

devletçi uluslaşma ve ulus-devletlerin insanlık açısından bir hastalıklı durum olduğu günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır

Burjuvazi ulus-devleti kutsar, milliyetçilik bayrağını dalgalandırırken esas olarak ta kendi egemenliğine ve iktidarına bir meşruiyet arama çabası içinde olmuştur. Devlet ve iktidar sorununun en temel cevaplandırması gereken konu, meşruiyet sorununa burjuvazi, "egemenlik millete aittir" diyerek cevap bulmuştur. Milliyetçiliğin çoğunlukla bu sınıf tarafından bayraklaştırılması, ulus için konulan hedeflerin ve ihtiyaçların hep bu sınıf tarafından belirlenmesi, bu gerçekliği tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Milliyetçilik ideolojisinin doğması, millet yani ulus olgusunun ortaya çıkmasından sonradır. Değişen koşullar, derebeyliğin oluşturduğu kendi kendine yeterli kapalı tarım ekonomilerini çatlatmıştı. Ticaret ve sanayi geliştikçe, bu gelişmeye engel oluşturan derebeylik kurumları da yıkılmaya başladı. Ticaretin gelişmesi için yollar, seyahat güvenliği ve bir derebeylikten ötekine geçmeyecek yasalar gerekiyordu. Serf, derebeyinin izni olmadan kente gidip serbest işçi olabilmeliydi. Bu nedenle burjuvazi aynı dili ve kültüre sahip olan coğrafyada hakimiyetini sağlamak için, milliyetçiliği bir ideolojik güç olarak savundu. İşte kendi gelişimi

önünde engel olan feodal beylere, dışta diğer ulus burjuvalarına karşı milliyetçilik bayrağını dalgalandırarak ulus-devletin hakim iktidar gücü olmaya yöneldi. Bu yönüyle Millet-Ulus, sosyolojik bir olgu iken Milliyetçilik ya da ulusçuluk, burjuvazinin çıkarını ifade eden ideolojik bir kimlik olarak siyasal bir kavramdır. Ekonomik ve siyasi çıkarlar temelinde ortaya çıkarılmış ve geliştirilmiştir.

On sekizinci yüzyılda Batı Avrupa'da milliyetçilik ideolojisi belirginleşirken, bu ideolojiyi öncelikle kentsoyluların (burjuvaların) benimsedikleri ve kullandıkları doğrudur. Milliyetçilik, iktidarın kaynağını ulusa kaydırarak, kentsoyluların iktidarına meşruluk kazandırmıştır. Feodal düzenin yıkılmasından sonra ortaya çıkan yeni toplumsal-ekonomik düzenin (kapitalizm için gelişme çerçevesi olarak kullanılan ulus-devletin) güçlenmesini, yerleşmesini kolaylaştırmıştır. Ama tüm bunlar, milliyetçiliğin sadece kentsoyluların gereksinimlerini karşılayan, onlara ait bir ideoloji olduğu anlamına gelmez. Milliyetçilik bayrağı, zamanla, farklı dönemlerde ve farklı toplumlarda, farklı toplumsal sınıfların eline geçebilmiştir. Örneğin Asya ve Afrika milliyetçiliğinde, ideolojiyi sırtlayacak bir kentsoylular sınıfından -bir toplumsal güç olarak- söz edebilmek olanaksızdır. Milliyetçiliğin amacı, ilk kez orta-

ya çıktığı Batı Avrupa'da ulus-devleti yaratmaya, güçlendirmeye yöneltti. Daha sonra birçok ülkede önce bağımsızlık, sonra da bir kalkınma ideolojisi olarak kullanıldı. Milliyetçilik, ulusal devletin bulunmadığı İtalya ve Almanya örneklerinde bir "birleşme hareketi" olarak görülürken, Polonyalılar, Ukraynalılar, Çekler, Slovaklar, Finler, Yunanlılar, Bulgarlar için bir "ayrılma hareketi" anlamını taşıdı. Gelişmiş ülkeleri sömürgeciliğe iterken, geri kalmış ülkeleri onlara karşı bağımsızlık savaşı vermeye itebiliyordu.

20 yy.da sömürge ve az gelişmiş devletlerde ulusal kurtuluşçuluk bayrağının altında emperyalizme karşı Anti-emperyalist ve Ulusal Kurtuluş Mücadelesi verilmeye başlandı. Özellikle Sovyet ve Çin devletlerinin kendi amaçları için destek verdikleri bu mücadeleler, büyük oranda başarıya da ulaştı. Ama son tahlilde ulusal devlete sahip olma ya da milliyetçilik ideolojisinin kapitalizmin bir yaratımı olduğu ele alınırsa bu mücadelelerin, emperyalist sistemin bir yedeği durumuna düşmekten kurtulamayacakları ve buna eklemlemelerinin kaçınılmaz olduğu ortadadır. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: **'Kapitalist milliyetçilik, laiklik hareketiyle zayıflayan dinsel ideolojinin yerini tutan yeni din rolündedir. Aralarındaki fark, milliyetçiliğin bazı yeni bilimsel kavramları temel almasıdır. Ulus,**

devlet, toplum ve yönetim anlayışlarında ortaya çıkan son bilimsel verilerden yararlanmaya çalışmaktadır. Aşiret şovenizmiyle ümmet, yani aynı dinden olan cemaat şovenizminden farklı, ama aralarında oldukça bağlılıklar bulunan çağdaş bir şovenizm türüdür. Şovenizm, toplulukların doğdukları günden beri kendi gerçekliklerine verdikleri anlam ve tapınma duygusu olarak tanımlanabilir. İlk komünal dönemde klanların kendilerini totem denilen sembollerle tanımlamaları, daha sonra topluluk geliştikçe sürekli değişim geçirip yeni tanımlamalara kavuşacaktır. Neolitik toplum, daha gelişkin anaerkil toplum, ana tanrıça dinine yol açacaktır. Ana ve kadın merkezli bir tapınma gelişir. Toplumda dişil özellikler egemenlik kazanır. Kadın tanrıçalar bu gerçeği sembolize ederler.

Ümmet, ortaçağın dini toplumdur. Günümüzün millet anlayışıyla eş tutulmaktadır. Ümmetin ideolojisi dinidir. İslam toplumu, Hristiyan toplumu, Musevi toplumu aynı zamanda İslam, Hristiyan ve Yahudi milletlerini oluşturmaktadır. İdeolojik bir yapılanmadır. Yahudiler dışında etnik birlikler yoktur. Fakat üst sınıf dini olmaları nedeniyle aralarında etnik farklılıklar da gelişmektedir. Dinsel taassup, şovenizmin Arapçasıdır. Özü gereği, bilime saygıyı esas almayan tüm ideolojilerde,

özellikle dinsel karakterlilerde taassup egemendir. Köken olarak Sümer ve Mısır orijinlerine dayanırlar. Fakat toplum ve mekân değiştiğinde, dönüşüm geçirerek orijinaliyle bağları yokmuş gibi bir durum doğar. Hatta benzer yönlerini örtbas etmek için orijinali inkâr etmek bir kuraldır. Aksi halde kendilerini yeni ve farklı olarak kabul ettirmeleri zorlaşır.

Milliyetçiliğin de dayandığı tarihsel zemin aynıdır. Farklı olan yanı, kapitalist üretim koşullarının yarattığı pazardan ötürü, ulusal gerçekliğin öne çıkmasıdır. Kabile, aşiret totemi yerine ulus totemi, yani milliyetçilik tanrısı veya dini yer almaktadır. Daha geniş ümmetten ulusal dine, milliyetçiliğe geçilmektedir. Milliyetçilik klasik anlamda din değildir. Ama aralarındaki ilişkiler çok nettir. Üretim koşullarında ve bilimsel alanlardaki gelişmeler, yeni dinsel çıkışın milliyetçilik rengine bürünmesini gerekli kılmaktadır.

Her dinsel çıkışta olduğu gibi, milliyetçiliğin de ilk çıkış dönemlerinde ilerici bir rol oynaması mümkündür. Geleneksel ümmetçiliğin pençesinde kimliğini yitiren halklar, milliyetçiliğin etkisiyle kültürel canlanmayı yaşadıklarında, bu rolün olumlu olduğu açıktır. Zaten hızlı bir gelişim göstermesinin temelinde de bu olgu yatmaktadır. Fakat kapitalizmin gericileşmesi ve sömürgeciliğe yö-

nelmesi, milliyetçiliğin de şoven bir özellik kazanarak diğer ulusal varlıkları küçük görmesine yol açmaktadır. Bu durumda milliyetçilik ezilen bir ulusun, halkın ideolojisi olmaktan çıkıp, yayılma sürecindeki güçlerin egemenlik aleti olur. Demagojik bir güç olarak her tür komplonun, kavganın ve savaşın gerekçesi yapılır. Toplumu kolay etkilemesi ve demagojisinin güçlü olması komplocu etkisini güçlendirmektedir. Örneğin Hitler ve Mussolini'de bu özellikler belirgindir. Alman milliyetçiliğiyle tarihin en büyük komplosuna kalkışlabilmektedir. Yahudi milliyetçiliğinin de benzer yönleri güçlüdür. Allah tarafından seçilmiş kavim olarak yaratıldıklarına inanılmaktadır. Bu inanç şovenizme, diğer tüm insan toplumlarının kendilerinden daha aşağıda görülmesine yol açmaktadır. Bütün bu şovenizmlerin özünde "benim totemim seninkinden değerlidir" anlayışı yatmaktadır.

İktidarlaşmanın özüne ilişkin tanımlamayı ulus-devlete ilişkin daha da geliştirmek mümkündür. Ulus devlet eski çağlardan kalma rahip, hanedan, dini devlet adlandırmalarının çağdaş biçimidir. İktidarın özüne vurulan damgalardır. Kapitalizmin gelişim aşamasında ortak dil ve geleneklerle çevrili bir sınır, ideal birikim için tercih edilen coğrafi büyüklüktedir. Kutsal vatan anlayışı değil, el-

verişli kâr, birikim alanı kavramı esastır. Dış rakiplerine kapatılan bu alan sermaye birikimini güvene almak, iktidarını güçlendirmek için idealdir. Milliyetçiliğin doğuşu bu maddi gelişmenin sonucudur. Laiklikle -dünyalaşma- dini zihniyetin gerilemesi yeni bir ideolojik örtüye ihtiyaç gösterir. Milliyetçi ideoloji ulus olgusu ile bağlantısı nedeniyle hızlı gelişme gösterir. Özünde eskinin etnik -aşiret- duygusunun daha geliştirilmiş bir biçimi olarak düşünülmesi gereken milliyetçilik, ortak etnik duygu ve dinin yerini tutan bir inanç hizmeti gösterir. İçerde farklı etnik, mezhep, din vb. ideolojik unsurlar, dışarıdan ise diğer benzer olgu ve toplumsal sistemlere karşı baskı ve sömürü başlatılınca, milliyetçilik üst ırk anlayışına büründü.

Bir zamanların üstün din anlayışı yerini üstün ulus-ırka bıraktı. Bilimsel zihniyetin aydınlattığı toplumu milliyetçilik tekrar din gibi karartmaya başladı. 19. ve 20. yüzyılın milliyetçilikle yüklü zihniyeti, kutsal savaş anlayışı gibi toplumları her tür şiddet ve savaşa kaldırmaya en elverişli meşruiyet aracı rolü oynadı. 17. ve 18. yüzyıllar nasıl yoğunlukla ulusların doğuş yılları ise, 19. ve 20. yüzyıllar da milliyetçiliğin şahlandığı dönem oldu. Devlet iktidarının en zirvesine ikinci dünya savaşında ulaşan milliyetçilik çağı, yol açtığı

yıkımla kapitalizmin genel ve sonul krizinin de başlangıcı oldu. Milliyetçilikle insanlığın bir arada yürüyemeyeceği anlaşıldı. Sistemin erkenden bunalım çağına girmesi sadece gücünü yitirmesi anlamına gelmez. Daha kural tanımaz, azgınlaşma tehlikesine yol açar.

Devlet her zaman ulusal bir azınlığın emrinde ve hizmetindedir. Devletin yaptığı, ulusal olguyu -tıpkı din olgusunda olduğu gibi- ideolojik bir olguya dönüştürerek meşru temel sağlamaktır. Tüm 19. ve 20. yüzyıl milliyetçilikleri toplumsal meşruiyet ideasıyla bağlantılıdır. İçte sınıf çelişkilerini gizlemede, dışa doğru saldırıganlığı teşvik etmede milliyetçilik büyük rol oynar. Milliyetçiliği kapitalist devletin ideolojik silahı olarak anlamak, yayıldığı dönemleri doğru kavramak açısından önemlidir.

Milliyetçilik aynı zamanda devletteki merkeziyetçiliği güçlendirir. Daha demokratik federal yapılara karşı devlet milliyetçiliği, merkezi-üniter yapılara kayar. Buradan faşist ve totaliter devlet anlayışına geçilir. Toplumsal hastalığın histeriye dönüşmesi, kapitalist sistemin faşist ve totaliter devlet biçimine yönelmesiyle at başı gider. Sonuç, kapitalizmin intiharıdır. Birinci ve ikinci dünya savaşları bu anlamda milliyetçilik dozajının aşırı kullanılmasından

Mısır

doğan sistemin intihar eylemleri olarak da düşünülebilir. Kendisi uygarlık krizi olan kapitalizmin en genel ve derinlikli krize, kaosa girme sürecidir."

Misak-ı Milli (Ulusal Ant): 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi-ne göre işgal edilmeyen ve Türklerin çoğunlukta bulunduğu yerleri milli sınır olarak kabul eden, Türkiye'nin bugünkü sınırları içerisinde bağımsızlığını sağlamasını ön gören belgedir. 17 Şubat 1920'de Son Osmanlı Meclisi tarafından kabul edilir. 18 Temmuz 1920'de de TBMM'de kabul edilip, yayımlanmıştır.

Mısır:

Resmi adı: Mısır Arap Cumhuriyeti

Başkenti: Kahire (Nüfusu: 18 milyon)

Önemli şehirleri: İskenderiye, İsmailiyye, Asyut, Cize, Port Said, Minye, Asvan, Süveyş, Tanta, Dimyat.

Yüzölçümü: 998.774 km²

Nüfusu: 70 milyon (2000 tahmini). Nüfusun % 45'i şehirlerde yaşamaktadır.

Etnik yapısı: Mısır halkının yaklaşık % 91'ini Araplar oluşturmaktadır. Diğer etnik unsur nüfusun % 7'sini oluşturan Kıpti'lerdir. Ayrıca Avrupalı, Nubiya'lı, Beja'lı, Arnavut, Berberi gibi de-ğişik kökenlerden gelen halklardan oluşur.

Dili: Resmi dili Arapçadır. Halkın tamamına yakını Arapça konuşur. Bazı küçük etnik unsurlar kendi aralarında mahalli dillerini konuşurlar. Kıptilerin kendilerine özel bir dilleri vardır. Ancak bugün artık Kıpti'ce konuşan kalmamıştır ve Kıptiler de Arapça konuşmaktadırlar.

Dini: Resmi din İslâm'dır. Halkın % 91'i Müslüman'dır. Müslümanların tamamına yakını Sünni, çoğunluğu Şafii, önemli bir kısmı da hanefidir. Kalan nüfusu Kıpti kökenli Ortodoks Hristiyanlar, Rum kökenli Ortodokslar, Arap kökenli Marunî Hristiyanlar ve çeşitli Avrupa ülkelerinden Mısır'a yerleşmiş olan Katolik ve Protestan Hristiyanlar oluşturmaktadır.

Coğrafi durumu: Mısır, kuzeyden Akdeniz, doğudan Kızıldeniz ve Filistin, güneyden Sudan, batıdan Libya ile çevrilidir. En yüksek yeri Sina yarımadasında bulunan Katarına Dağı (2637 m.)'dir. En önemli akarsuyu Nil nehridir. Topraklarının sadece % 4'ü tarım alanı kalanı çöldür. Tarıma elverişli toprakların önemli bir kısmı Nil vadisinde bulunmaktadır

Ekonomi: Mısır ekonomisi tarım, hayvancılık ve turizme dayanır. Tarım daha çok Nil vadisinde yapılmaktadır. Üretilen tarım ürünlerinin başında pamuk gelir. Bunun yanı sıra tahıl ve çeşitli sebzeler de üretilmektedir. Balıkçılık da yaygındır. Mısır'da demir, fosfat, man-

ganez, çinko ve altın cevheri gibi bazı madenler çıkarılmaktadır. Bir miktar da petrol üretilmektedir. Orman ürünlerinden de belli oranda yararlanılmaktadır.

Para birimi: Mısır Cunevhi.

Mısır Tarihi: Mısır'ın tarihi demek Nil nehrinin tarihi demektir. Nil nehri, Mısır'ı yukarı Mısır (güney) ve aşağı Mısır (kuzey) olmak üzere ikiye ayırır. M.Ö. 3000 yıllarına kadar Mısır, aşağı ve yukarı olmak üzere iki ayrı krallık tarafından yönetilir. M.Ö. 3000'de aşağı Mısır'ın kralı Menes yukarı Mısır'ı da ele geçirerek ilk Mısır hanedanını kurar. M.Ö. 2650'ye kadar uzanan bu döneme, erken hanedanlık dönemi de denir. Bu dönem hakkında fazla bilgi yoktur.

M.Ö. 2650-2150 arası döneme Eski Krallık ya da piramitler dönemi de denir. Çünkü Gize piramitleri bu dönemde yapılmışlardır. Daha sonra Orta ve Yeni krallık dönemleri gelir.

Yeni Krallık (M.O 1555-1090): I.Ahmoze, ülkeyi Hiksos işgalinden kurtararak yeni bir dönem başlatır. Bu dönem yaklaşık 500 yıl sürer. Bu dönemde kendi içinde "yeniden kuruluş" "Amarna" ve "Ramsesler" olmak üzere üç döneme ayrılır.

Yeni Krallık dönemindeki monarşi ülkede birliği sağlamış, Akdeniz'de, Ön Asya'da, Afrika'da güvenlik ve egemenlik alanları ge-

nişletilmiş, yeni ekonomik kaynaklara sahip olmuş, tarihindeki en varlıklı, en üretken ve en güçlü konumuna gelmiştir. Bu dönemde kuzey komşuları olan Mittaniler ve Hititlilerle iyi geçinmişlerdir.

Adı "Güneş Tanrısı Ra'nın Donattığı" anlamına gelen eski Mısır'ın en büyük ve en ünlü firavunu II. Ramses'in başa geçmesi ile Mısır 66 yıl sürecek olan parlak bir döneme girer. Bu dönemde Hititlerle savaşır ve Kadeş önlerinde Hititlerle tarihin ilk yazılı antlaşması olan "Kadeş Antlaşmasını" imzaladılar.

Ön Asya da giderek güçlenen ve yayılmacı bir politika izleyen Asur devleti, Suriye ve Filistin 'i topraklarına katmak ister. Asurluların güçlenmesinden ve yayılmacı emellerinden endişelenen Mısır kralı, Asur'a muhalif olanlarla ilişki geliştirir, onları destekler. Ama Asurlulardan kurtulmanın yolunun, mümkün oldukça onu Mısır'dan uzak tutuma olduğunu bilir ve bu taktiği uygular. Mısırlıların bu taktiğini çözen Asurlular, büyük bir orduyla Mısır'ı işgal seferine girerler. MÖ. 671 yılında Sina çölünü geçen Asur kralı Assarhadon, Deltayı geçerek Memphis kentini alır ve yeni krallık dönemini bitirir. Mısır kralları buldukları her fırsatta başkaldırırlar. Bunun üzerine Asurlular, Mısır'a bir sefer daha yaparak, Mısır'ı talan ederler. Medlerin Asur'u yenmesini fırsat bilen Mı-

Mısır Tarihi

sırlılar, Anadolu'daki güçlü devletlerden biri olan Lidyalılarla yaptığı işbirliği sonucunda Asurlulardan kurtulurlar.

Medlerin kısa süren iktidarından sonra, yönetimi ele geçiren Persler de yayılmacı bir politika izlerler. Kısa sürede Mezopotamya ve Anadolu'yu denetimine alırlar. Kendilerini sağlamlaştırdıktan sonra Mısır'ı işgal ederek yerle ederler.

Pers istilalarından sonra Mısır'a gelen Büyük İskender, bir kurtarıcı gibi karşılanır. İskender'in beklenmedik ölümünden sonra Mısır, İskender'in generallerinden Ptolemaioslara kalır. Mısır ve Helen geleneklerinin bir sentezi olan yeni bir kültür anlayışı ile Akdeniz ekonomisi dünyası ile yakın bir ilişkiye girilir.

Bu durum MÖ.30 yılında Roma kralı Augustus'un Mısır'ı ele geçirmesine kadar devam eder. Son kraliçe VII. Cleopatra ile Mısır'da Hanedanlar dönemi son bulur ve ondan sonra Mısır Roma imparatorluğunun denetimine girer. Roma'nın ikiye bölünmesinden sonra da Bizanslıların denetiminde kalır.

Sık sık Mısır'a sefer düzenleyen İslam orduları, 639-642 yılları arasında Halife Ömer zamanında Mısır'ı işgal ederek Bizanslılardan alırlar. O tarihten sonra Mısır, Müslümanların denetiminde kalır.

Orta Asya'dan göç ederek Ortadoğu'ya gelen Türkler, Müslüman

olduktan sonra Abbasi halifeliğinin paralı askerliğini yaparlar. Bu sayede, İslam aleminde büyük bir güç elde ederler. Mısır'da büyük bir güç olan Türk asıllı Tolunlular, 905 yılına kadar yönetimi alırlar. Yaşadığı toplumsal sorunları kısmen aşan Abbasi halifeliği, Tolunluları yenerek Mısır'ı yeniden halife topraklarına katar. 934'te Mısır'da yeni bir Türk hanedanı olan İhşidiler'in yönetimi kurulur. İhşidiler'in yönetimine 969'da Şii Fatımiler son verir. 1171 yılında Selahattin Eyyubi'nin Mısır'ı işgal etmesiyle Fatımi hanedanlığı son bulur. 1250 yılında Eyyübileri yenen Türk kökenli Memlukluların yönetimi kurulur. Moğolların Bağdat'ı işgal etmeleriyle, o zamana kadar Bağdat'ta kalan İslam halifesi Mısır'a sığınır. Bu durum, İslam dünyasında Memluklulara büyük prestij sağlar.

Anadolu'da kurulan ve giderek büyüyen Osmanlı devleti, Avrupa karşısında duraklayıp yenilince yönünü doğuya çevirir. Komşularına savaş açar. 1514 yılında, Çaldıran savaşında İran Safevi devletini yendikten sonra güneye yönelir ve 1517'de Ridanye savaşında Mısır Memluklularını da yenerek Mısır'a hakim olur. Osmanlılar, bu seferlerle hem Ortadoğu'da üstünlüklerini perçinlerler, hem de Memluklulardan hilafeti de alarak İslam dünyasının öncü gücü olurlar. O tarihten sonra Mısır, Osmanlı imparator-

luğunun bir eyaleti gibi kalır. Ancak 1805'te Mısır valisi olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa, hilafete baş kaldırarak Mısır'da yarı bağımsız bir yönetim oluşturur. Sonrasında yönetime gelen valiler, giderek Osmanlılardan uzaklaşan bir siyaset uygularlar.

Mısır, yeni bir sömürgeci güç olarak gelişen İngiltere açısından stratejik bir önem arzetmeye başlar. Bu yüzden Mısır'la daha yakında ilgilenir ve valilerle ilişkiye geçer. Osmanlılara karşı valileri destekler. İngilizler, giderek Mısır üzerinde büyük bir nüfus oluştururlar. I.Dünya savaşında Mısır'ı fiili olarak işgal edip kendilerine bağlarlar. Yaklaşık 8 yıllık bir sömürgecilikten sonra kendisine bağlı kukla bir devlet kurarak 1922'da çekilirler.

Mısır, 26 Temmuz 1952 yılında Tümgeneral Necip tarafından yapılan darbeyle İngiliz yanlısı krallık yönetimine son verir. Necip iktidarda fazla kalmaz. İki yıl sonra bu sefer, sosyalizmi milliyetçilikle birleştirerek yeni bir faşizm oluşturan Cemal Abdul Nasır, 25 Şubat 1954'te darbe yaparak yönetimi ele geçirir. Böylece Mısır'dan başlayan sosyalist milliyetçilik, diğer Arap devletlerinde de gelişir.

Abdul Nasır döneminde Mısır, yenilgiyle sonuçlanan iki savaşa girer. Bunlardan ilki 1956 yılındaki Süveyş savaşıdır. Bu savaş, Mısır yönetiminin Süveyş kanalını millileştirme kararı alması üzerine çı-

kar. Bunun üzerine İsrail, 1956 Ekim'inde İngiltere ve Fransa ile anlaşarak Mısır'a saldırır. İngiltere ve Fransa'yla ortak hareket eden İsrail, bu saldırıda Gazze bölgesiyle Sina yarımadasını işgal eder. Ancak birtakım diplomatik sebeplerden dolayı 7 Mart 1957 tarihinde işgal ettiği bu topraklardan çekilir. İkinci savaş ise, 1967'deki Arap - İsrail savaşıdır. Arap - İsrail savaşlarının en geniş çaplısı Altı Gün Savaşı diye de anılan 1967 Haziran'ındaki savaşıdır. Bu savaş, İsrail'in 5 Haziran 1967 sabahı Mısır'a saldırmasıyla başlar. İsrail uçakları önce Akdeniz üzerinden Mısır'ın batı tarafındaki hava alanlarını bombalayarak üç saate yakın bir süre içinde 300 kadar Mısır askeri uçağını yerde imha ettiler. Yani Mısır savaşa girmeden savaşı kaybeder. İsrail hemen ardından Gazze bölgesine ve Sina yarımadasına doğru karadan ve havadan saldırıya geçer. Mısır askerleri bu saldırı karşısında ciddi bir direniş göstermeden Gazze'yi ve Sina'yı İsrail'e teslim ettiler. Araplar arasında bu savaşta Cemal Abdul Nasır'ın ihanet ettiği ileri sürülür. Mısır, Sina yarımadasını ancak 1978'de imzalanan Camp David anlaşmasıyla geri alabilmiştir.

Mısır, tarihsel gelişim sürecinde önemli bir uygarlık kurmuşlardır. Fenike ve Girit üzerinden bugünkü Avrupa uygarlığını besleyen kanallardan birisidir. Bu uygarlık hak-

Mısır Tarihi

kında Önder APO şunları belirtir: "Sümerlerden hemen sonra ortaya çıkan ilk kölecî toplumlardan biri de Mısır-Nil uygarlığıdır. Mısır uygarlığını değerlendirirken, bunun dayandığı bir Kuzey Afrika neolitiği pek kanıtlanamamakta, orijinalitesi ve yaygınlığı gözlemlenememektedir. En yüksek olasılık, Verimli Hilâl'de olgunlaşan tarım devriminin, her tarafa yayıldığı gibi, MÖ 6. bin yıllarında bu yöreye de ulaştığı yönündedir. Kronolojik açıdan bu değerlendirme yayılma mantığına da uygun düşmektedir. Nil'in çok verimli alüvyonları benzeri bir şehir devrimine imkân vermektedir. Yine de orijinalinde Sümer şehir devriminin izleri görülmektedir. Fakat yüksek verimlilik oranı, Mısır'da en erkenden bir özümseme süreciyle kendi özgün yapısını ortaya çıkarmaya yol açmaktadır. Gerek daha erkenden neolitik kültüre dayanması, gerekse hızlı özümseme yeteneği, Mısır'ın bir koloni olarak değil, özgün bir uygarlık, bir sınıf toplumu olarak şekillenmesine olanak sağlamaktadır. Ama bu özgünlüğüne rağmen, Verimli Hilâl'deki tarım devrimiyle Sümer şehir devrimi olmadan, Mısır uygarlığının kendi başına ortaya çıkamayacağı tarihsel bir gerçektir. Nasıl ki Nil olmadan Mısır uygarlığı düşünülemezse, Verimli Hilâl ve Sümerdeki kent ve köy devrimi düşünül-

meden de Nil verimi ve Mısır uygarlığı düşünülemez. Bunun en önemli kanıtı, Nil'i çevreleyen coğrafya ve iklim koşullarının, daha da önemlisi kendi başına bir bitki ve hayvan kültürünün neolitik tarım devrimine imkân vermemesidir. Mısır'da özgün tarım devriminin koşulları bulunmamaktadır. Bu olsaydı, değişmeyen koşullarından ötürü, Nil vadisi çok önceden bir tarım ve kent devrimine beşiklik eder; Mezopotamya tarım ve kent devriminden sonra değil önce gelişme gösterirdi. Nil'in asıl rolü, sulama ile çok müsait ve çok verimli toprak özelliğinden kaynaklanmaktadır. Gerekli olan tarım teknolojisi ulaştıncaya, bilinen hem özgün hem hızlı uygarlık sürecini yaşamıştır.

Mısır uygarlığı yaklaşık MÖ 3000'den itibaren başlamış, Milat başlarına kadar fazla değişmeden varlığını sürdürmüştür. Geometri, mimari, değişik yazı türü alanlarında Sümer'den daha farklı gelişim göstermiştir. Özellikle mimaride ancak Roma'yla kıyaslanabilecek bir üstünlüğe sahiptir. Yelkenli gemi taşımacılığı da oldukça gelişkindir. Yıldızlara dayalı yıl ve mevsim hesapları daha düzgündür. Devlet kurumlaşması daha merkezi olmakla birlikte, çok fazla sayıda şehir devletine imkân vermemektedir. Daha çok eyalet türü bir idari bölünme vardır. O da Sümerler gibi erken, orta ve geç dö-

nemler biçiminde otuzu aşkın haneler tarafından yönetilmiştir. Önce rahip ağırlıklı iken, daha sonra kral-rahipliğe göre üstünlüğü sağlamıştır. Tanrı-krallık anlayışı egemendir. Mitolojik yapı Sümerlere göre daha fakir ve sınırlı bir yansıması şeklinde gelişme göstermiştir. Burada baba-ana-oğul üçlüsüne yakın bir tanrısal odak söz konusudur. Gök düzeninin katı bir yeryüzü yansıması olarak kendini idealize etmektedir. Bu temelde çok güçlü bir ideolojik hegemonya yapısı kuruyor. Mısır rahip geleneği bu kaynaktan ötürü günümüze kadar çok güçlü yaşıyor. Emperyal kolonileştirme çabası çok sınırlı kalıyor. Ticari amaçlı bir Girit-Fenike ilişkisi, buralarda alt uygarlığın gelişmesinde etkiye bulunuyor. Uygarlık ana nehrinin beslenmesinde ancak güçlü bir kol olma rolündedir. Sümerlerin ana kaynağı yanında, Mısır'ın besleyen bir kol olmanın ötesinde rol sahibi olarak değerlendirilmesinde abartma payı güçlüdür. Ama yine de kölecilik uygarlığın ana çizgi halinde MÖ 3000'den Miladî'ye kadar gelişiminde ana pay sahiplerinden biridir. Grek uygarlığını, daha az ve dolaylı olarak Roma uygarlığını beslemedeki rolü göz ardı edilemez. Afrika'yı uygarlığa açamadığı gibi, içlerine doğru ticareti geliştirebilmiştir. Yelkenliyle ticaret Nil, Kızıldeniz ve Akdeniz'de gelişimi-

nin başlangıcı itibarıyla Mısır uygarlığına çok şey borçludur.

Mısır, mitoloji tasarımıyla Sümer'e göre fakir olmakla birlikte, tek tanrılı dinlerin gelişmesinde önemli bir konuma sahiptir. Tek tanrılı din denemesine girişmekle birlikte sınırlı kalmıştır. Mısır rahip sınıfı, çok güçlü eğitici rolleriyle Grek mitoloji ve dininde kadroların yetiştiği merkez konumundadır. MÖ 5. yüzyıla kadar Grek rahip ve filozof öncüleri gıdalarını önemli ölçüde Mısır ve Babil'deki eğitimlerden almışlardır.

Mısır uygarlığı kölecilik uygarlığının gelişiminde Sümerlerden sonra gerek erken ve özgün bir temelde gelişimi, gerekse büyüklüğü itibarıyla ikinci sırada bir ağırlığa sahiptir. Sistemin beslenmesinde üretken ve süreklidir. Köleliğin derinliğine işlenmesinde o kadar ileri gitmiştir ki, özellikle piramitler için harcanan köle emeğinin korkunçluğu o kadar çarpıcıdır ki, ondan cesaret alan başta Roma olmak üzere birçok imparatorluğun kalıtımında temel pay sahibidir. Ortadoğu despotizminin halen çok güçlü olmasında Mısır sisteminin ektiği toplumsal genlerin payı kesinlikle göz ardı edilemez. Köleliği çok derinden bir işlevsellik kavuşturduğu gibi, siyasal ve dini otoriteyi de o denli kudretli bir işlevsellikle yetkin kılmıştır. Tarihte kölecilik sistemin doğup gelişmesinde Sümerlerin

Mitanni

rolü ne kadar belirleyiciyse, olgunlaşma ve sürekli kılınmasında Mısır'ın rolü de o denli önemlidir."

Bkz: Doğu uygarlığı, İsis-Osiris

Mistik: Gizemli, esrarlı demektir. Mistisizm ise gizemciliktir. Yunancada sırda ilgili anlamına gelen 'mystikos' deyiminden türetilmiştir. Tanrının sezgi yoluyla kavranacağını ileri sürer. Batı gizemciliğini dile getirir. Genellikle her türlü gizemcilik bu deyimle nitelenirse de Hristiyanlığa özgü anlamlar içerir. Hristiyan'ın kiliseden umudu kesmesiyle kendi içine kapanması ve tanrıyı kendi içinde aramasından doğmuştur. Kişinin her türlü aracıyı ortadan kaldırarak tanrıyla başbaşa kalması ve onu kendine özgü bir anlayışla kavrayarak ona kendine özgü bir tapımla tapmasıdır. Bu kişinin bireysel bir gizidir. Kişiyi derin ve tanrısal bir hayranlık, bir coşku verir. Çaresizlikten doğan umutsuzluğunu giderir, yaşama bağlar.

Mitanni: M.Ö 2000-1000 döneminde Kürdistan üzerindeki istila seferlerine yeni öğeler katılır. Orta Anadolu'da kurulan Hitit Kralığı ve Kafkasya'dan gelen İskitler hem Hurri-Mitanni uygarlığına, hem de daha güneyde zengin Babil ve Asur şehirlerine yönelik istila sürecine katılırlar. En sıkışık du-

rumda kalan yine Kürtler olurlar. Uygarlığın ilk dönemlerinde sadece güneydeki Sümer-Babil-Asur devletleri Kürdistan'a saldırırken, bu sefer bunlara kuzeyden Hitit Devleti ve çok savaşkan İskitler de katılırlar. Doğudan Pers kabileleriyle batıdan Luwi etnik grupları da bu saldırılara katılırlar. Ancak tüm bu işgal, istila ve talan seferlerine karşılık Kürdistan üzerinde tam bir denetim sağlanamaz. Gelen işgalci güçlerle işbirliği yapıp teslim olanların yanında özgür yaşamda ısrar edip direnen, fırsat bulduklarında ayaklanan bir halk gerçekliği oluşur.

Babil İmparatorluğu MÖ 1600-lerdeki en parlak dönemlerini yaşar. Mezopotamya topraklarının önemli bir bölümünü denetiminde tutar. Uygulamaları halklarda tepkilere, giderek isyanlara yol açar. Halkların bu tepkilerini örgütleyen Hitit-Huriler, kendi aralarında ittifak yaptıktan sonra Babil'e saldırırlar. Bu saldırılarda Babil'i yenerek egemenliğine son verirler. Bu durum bölgede bir rahatlamaya yol açar. Halklar böylece nefes alma fırsatını elde ederler. İşte bu olumlu ortamdan faydalanan Mittaniler tarih sahnesine çıkarlar. Mittaniler, Aryen kökenli olup Huri dil grubuna mensupturlar. Bu durum gerek yapılan kazılarda gerekse de Mısır Firavunlarına gönderdikleri mektuplarda belirgindir. Başkentleri Kürtçe 'güzel, tatlı pınar' anlamına

gelen ve Habur'un çıkış ağzındaki 'Xweşkani'dir; şimdiki Serêka-ni'nin olduğu alanda kurulduğu tahmin edilmektedir. Hititlerle yapılan antlaşmaların altında tanrı **Varuna, İndra, Mitra, Nasatya** adına imza atıp ant içmeleri, Hint-Avrupa grubunda yer alan mitoloji ve dini benimsediklerinin kanıtıdır.

Kısa sürede büyüyerek etkinlik alanını geliştiren Mitaniler bölgede önemli bir güç olurlar. Çatışma kadar uzlaşmacı ve barışçıl bir politika izlerler. Bu konuda Mısırlılarla ilişkileri çok gelişkindir. Yarı başlarında Mittanilerin böylesine büyüyüp güçlenerek tarihsel düşmanları olan Mısırlılarla ilişki geliştirmeleri Hititleri tedirgin eder. Bunun üzerine Hitit Kralı Şuppiluliuma başkent Wajukani'yi yağmalar, sonra Mitanni hükümdarı Tuşiratta'yı öldürür. Bundan sonra taht mücadelesi başlar. Sonunda Tuşiratta'nın oğullarından Mattiua-na, Suppiluliuma'nın desteğiyle Hurili Şuttarna'ya üstünlük sağlasa da Mitanni toprağı Hitit İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelir. Yapılan kazılarda bulunan bir belgede Hitit-Mittani ilişkisi çok belirgindir. Bu konuda Önder APO da şunları belirtir: **"Hititlerin ilk kurucu prensi 'Anita'ya şöyle seslenmektedir: 'Bre alçak, seni yetiştirdik, oraya bey yaptık, derlediğin savaş sürülerinle sınırlarımıza gelip bizi sürekli rahatsız edesin diye değil. Verdiğin sözlere layık olma-**

ya çalış.' Bu anlama gelen yazıtlar, aslında Hurriyelerden derinliğine etkilenmiş Hitit Krallığı'nın yavaş yavaş büyüdüğünü ve yarılarında yetiştikleri Hurri-Mitanni boylarını tehdit etmeye başladıklarını göstermektedir. Yine ünlü Hitit Kralı 'Şuppiluliumma' Mitanni Kralı 'Matiwaza'ya şöyle demektedir (M.Ö 1300'ler civarı): "Sana kızımı veriyorum, artık evladım sayılırsın. Bir daha isyan etme. Rahatsızlık yaratma. İyi ülkende rahat yaşamaya çalış. Arkanda ben varım." Aralarındaki çatışmalara rağmen siyasi evlilikler yoluyla nasıl barış ve akrabalıklar oluşturmaya çalıştıklarını da görmekteyiz." Bu ilişki ve ittifakın bir diğer nedeni de yeni yeni gelişen ve büyük bir tehlike oluşturan Asur tehlikesidir. Asur tehlikesine karşı Hitit, Mısır ve Mitaniler üçlü bir ittifak oluşturmuşlardır. Ancak tüm bu çabalar Asur'un yayılmasını engelleyemez ve MÖ.1250'lerden sonra Mitanilerin varlığına son veren Asur, bölgeye hakim olur.

Mittaniler, madencilikte oldukça gelişmişlerdir. Demir ve bakırı adeta tekellerine almışlardır. At yetiştiriciliğinde meşhurdurlar. Hatta atları düzenli bir şekilde savaş meydanında onlar tarafından kullanıldığı söylenmektedir. En güçlü olduklarında sınırları Zagros'tan Akdenize, Elbistan, Maraş'tan Kerkük'e ulaşır. Önder APO Mitaniler hakkında şunları belirtir: **"Babil'in**

Mithra

yıkılışından sonra, yönetimde Hurri kökenli Kassitli bürokrasinin rolü artmaktadır. Bir nevi ortak bir Babil-Kassit yönetimi geçerli olmaktadır. Babil'in Kuze-yinde MÖ 2000'lerde önce ticari olarak yükselen Amorit kökenli Asurlu gruplardan hanedanlıklar, MÖ 1300'lerden itibaren güçlü bir hakimiyet dönemine geçerler. Mitannilerle iç içe bulunduklarından, aralarında çatışmalı bir dönem başlar. Asurlar kendilerine rakip tanımak istememektedirler. Daha da önemlisi, kendileri için yaşamsal olan maden ve orman ürünlerinin yolunu Mitanniler kontrol etmekte ve hakim olmaktadır. Mitanniler Zağroslardan Amanoslara kadar olan bölgede denetim kurabilmektedir. MÖ 1500'lerde bir savaş tekniği olarak tarih sahnesine giren atçılık konusunda uzmandırlar. Güçlerini bu tarih değiştiren teknoloji-den aldıkları anlaşılmaktadır. Uzun süre hem Hititler, hem de Asurlarla savaşlar yaşadıktan sonra ve aralarındaki gevşek aşiret federasyonları sıkça ihanetlerle parçalanıp saf değiştirdikleri için, MÖ 1250'lerde dağılmışlardır."

Mithra: İran'da ışık tanrısıdır. Mithra, Mithros ya da Mitra olarak da adlandırılır. Anadolu, İran, Hindistan ve Mezopotamya'yı kapsayan çok geniş bir bölgede çok tanrıcı dönemin en büyük tanrılarından

biridir. Bir zaman sonra bu haritaya Roma da eklenmiş ve bu tanrının egemenlik bölgesi Avrupa'ya kadar uzanmıştır. Bu tanrının adına rastlanan en eski belge Anadolu'da Boğazköy kazılarında bulunmuştur. MÖ. 14.yy'da Hititlerle Mitanniler arasında yapılan bir barış anlaşması olan bu belgede Mitannilerin koruyucu tanrıları olarak Mithra'nın adı Indra ve Varuna ile birlikte geçer. Pontos, Bergama, Bosporus vb. birçok Anadolu ilk çağ krallıkları da Mithra'nın esinlendirdiği (tanrının ilham verdiği) anlamında 'Mithridates' ortak adını kullanırlar. İran'da Mithra dini ya da Mithraizm çok önemli ve gizemli bir din durumuna gelirken Roma'ya da yayılmış ve İmparator Commodus'u da etkisine almıştır. Bu din o denli etkili olmuştur ki, Fransız düşünürü Ernest Renan onun için "Eğer Hristiyanlığın gelişmesi herhangi bir nedenle dursaydı, bütün dünya Mithra dinini benimseyecekti" der. Hristiyanlık bu dinle beş yüz yıl süren bir ölüm kalım savaşı yaşamış ve onu ezebilmek için ona birçok ödün vermek zorunda kalmıştır. Örneğin vaftiz, son yemek, vücudu ekmek ve kandan şarapla kutsama vb birçok Hristiyan inancı Mithra dininden alınmıştır. Fransız düşünürü Felicien Challege "Kendi inancına pek fazla benzediği için Hristiyan kili-sesi bu dinle özellikle savaşmış ve ancak beş yüz yılda onu ezme işini

gerçekleştirebilmiştir" der. Kürtlerin atalarının da dini olan Mithra Zerdüştiliğin bir devamı niteliğindedir. Efsaneye göre bir kayadan doğan ışık tanrı Mithra, kozmik boğayı kurban ederek dünyayı yaratmıştır. Bütün canlılar bu boğanın kanından meydana gelmiştir. Ama Mithra bu dinde yaratıcı bir tanrı olmaktan çok büyük güneş tanrı ile insanlar arasında aracılık eden ve insanların ruhlarını kurtarmaya çalışan bir peygamber durumundadır. Boğayı da güneş tanrının buyruğuyla öldürmüştür. Gözlerin bakmaya dayanamayacağı parlaklıkta bir ateş kılığına bürünüp karanlıkları yakacak, insanları aydınlığa ve ölümsüzlüğe kavuşturacaktır. (Bu temalarda Zerdüştilik etkileri açıkça görülmektedir.) Mithra ışık tanrı olarak kötülüklerle sonuna kadar savaştıktan ve kötülükleri yok edip karanlıkları aydınlattıktan sonra güneş tanrı ile birleşip göğe çıkmaktadır. O zamana kadar bir peygamber durumunda olan Mithra böylelikle tanrılaşır. Kötülük büyük çapta yenilmiş, evrenin tüm karanlığı aydınlanmıştır, ama bu gene de tam bir aydınlanma değildir. (Günlerin yarısı aydınlık, yarısı karanlıktır. Vaktiyle tümü gece olan evren yarı yarıya gündüzleşmiştir.) Kötülükler sinsi sinsi devam etmektedir. (Karanlığın kötülük olarak nitelenmesi hırsızlık, öldürme, zina vb gibi birçok kötülüğün geceleyin işlenmesiyle ilgili olsa gerek-

tir.) Mithra artık bir tanrı olarak gökteki yerinden insanların kötülüklerle savaşında onlara yardım etmektedir. Her insan, tanrının yardımıyla zafere ulaşabilir. Ulaşmayanlar bu yardımdan yararlanmayanlardır. Bundan ötürü her insanın ölümünde onu bir yargılama beklemektedir.

Mitoloji: Mit ile ilgili bir bilimdir. Mit, masal veya efsane demektir. Yunancada, uydurulmuş söz anlamındaki mythos deyiminden türetilmiştir. Ölçülü söz anlamındaki epos ve gerçeği dile getiren söz anlamındaki logosa karşı mit ya da mitos olağanüstü kahramanlıkları ve doğaüstü güçleri anlatan hayal ürünü sözdür. Bilgi öncesi ve dışıdır, pratikte denetlenemez, inanç alanının kapsamı içindedir. Bilgisiz insanlığın dünyayı açıklama gereksiniminden doğmuştur.

Mitoloji, mitlerin tarihini ve onları yorumlayan bilimdir. Çok tanrıcı ilk çağ inanç tanrılarının, yarı tanrılarının ve kahramanlarının tarihini kapsayan mitoloji dört kola ayrılır.

Tanrıların nasıl oluşturulduklarını inceleyen dalına Teogoni,

Evrenin nasıl oluştuğunu inceleyen Kozmogoni,

İnsanın nasıl oluştuğunu inceleyen Antropogoni denir.

Tanrıların, evrenin ve insanın geleceğini inceleyen dalına da Eskatoloji denir.

Mitoloji

Her mitos bir ölçüde bir sanat ürünü ve bir ölçüde de gerçeklikle ilgilidir. Gerçeği araştıran felsefe mitolojik sorunlardan dinsel niteliğin atılmasıyla başlamıştır. Bilim, inanç alanının bittiği yerde başlar. Ama dayandığı temel, inanç alanıdır. Mitolojinin büyük önemi ve incelenmesi gereği bu gerçeklikte gizlidir. İnançlar, insan zekâsının bilimsel sorulara verdiği bilim dışı karşılıklardır. Ne var ki, bilimsel karşılıklara varabilmek için bu bilim dışı karşılıklar evresinden geçilmesi zorunluydu. Mitolojiden felsefeye geçiş, dinsel düşüncelerden özgür düşünceye, inançsal açıklamalardan deneysel açıklamalara, kişileştirmelerden kavramlaştırmalara geçiş demektir. Çağdaş felsefe ya da bilimin gerçeğini bilmek için onun altında yatan eski inanç alanlarını da bilmek gerekir. Batının ve Doğunun dinsel ve gizemsel felsefeleri bu mitolojik öğelerle kaynaşmış durumdadır. Mitoloji bu açıdan pek karmaşık ve gerçekle iç içe geçmiş bir masallar bilimidir. Ne var ki, pek yeni bir bilimdir. Tarihi henüz yarım yüzyıla varmamış olan karşılaştırmalı mitoloji, bütün bu karmaşıklığı çözmeye çalışmaktadır.

Önderlik Mitolojinin insanlık tarihi içindeki rolünü şöyle ele almaktadır:

'... Mitolojilerden korkutucu ve hükümran tanrılar inşa edilmesi, özellikle Sümer toplumunda çok

çarpıcı ve anlaşılırdır. Zigguratın üst katı zihinlere hükmeden tanrı mekânı olarak düşünülür. Orta katlar rahiplerin politik yönetim karargâhlarıdır. En alt kat ise, her tür üretime koşturulan zanaatçı ve tarımcı çalışanların katı olarak hazırlanmıştır. Bu model günümüze kadar özde değişmemiş, sadece muazzam bir açılma-saçılma konumuna erişmiştir. Merkezi uygarlık sisteminin beş bin yıllık bu öyküsü gerçeğe en yakın tarih kurgusudur. Daha doğrusu, ampirik olarak gözlemlenen bir gerçekliktir. Zigguratu çözümlmek, merkezi uygarlık sistemini çözümlenektir; dolayısıyla günümüzün kapitalist dünya sistemini gerçek temeline oturttarak çözümlenektir.

Sümer toplumunun büyük refah döneminde tüm büyük dinleri, felsefe ve bilimleri, sanat ekollerini etkileyen muhteşem bir mitolojik düşünce çıkışına tanık olmaktayız. Hiçbir büyük din, felsefi anlayış, sanat ve bilim anlayışı yoktur ki, bu Sümer düşünce çıkışından etkilenmemiş olsun.

Rahip tekelin önderliğinde mitolojik ütopyalardan cennet-cehennem tablolarına; yetmediyse felsefi izahlardan bilime, doğa görüngülerine daha iyi yanıt veren bilgiler ve bilgeliklere kadar yanıtlar geliştirmişlerdir. Daha kolay yönetmek için yazı, matematik, astronomi ve biyolojiye ilk adımları atmışlardır. Tekel tabakasının

rahatı için olmadık ilaç arayışlarından tıp biliminin temeli atılmıştır. Gılgamesh'in 'ölümsüzlük otu' arayışı destanın en heyecan verici bölümüdür. Taş yapı mimarisi, ölümsüzler için ölümsüz yapılar inşa etme tekniğini geliştirmiştir. Mitoloji yetersiz kaldığında, daha katı dogmatik dinler süreci başlatılmıştır. Korunç durumlara düşürülmüş insanlara teselli için, tanrı-krallar imgesini yansıtan tanrılar inşa edilmiştir. Analitik akıl belki de en büyük eserini bu tek tanrılı dinlere geçişte sunmuştur.

Özellikle Sümer mitolojisi neredeyse tarihin ve toplumsal doğanın hafızası gibi oldukça aydınlatıcıdır.'

Modernite: "Modernite genel anlamda bir çağın toplumsal yaşam tarzıdır. Maddi ve manevi kültür olarak bir döneme damgasını vuran tüm teknik, bilim, sanat, siyaset ve moda unsurlarını ihtiva eder." 'Çağ' anlamına gelmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, genel insanlık tarihiyle bağlantılı bir kavramlaştırmadır. İnsanlık tarihinde toplumsal yaşamda, döneme damgasını vuran maddi ve manevi kültür, dönemin modernitesini oluşturur. Bu yönüyle uygarlık öncesi döneme kadar da gider. Örneğin Verimli Hilal'in neolitiği kendi döneminde insanlığın modernitesini oluşturmaktadır. Çünkü dö-

neme her açıdan damgasını vuran temel kültürel yapı buradadır. Bu perspektifle yaklaştığımızda, uygarlık sonrasında da kimi bölge veya uygarlıkların kendi dönemlerinin modernitesini oluşturdıklarını görmekteyiz. Örneğin ilk devletli yapı olması itibarıyla Sümerler, kendi döneminde, devletli uygarlığın modernitesini oluşturmaktadır. Roma modernitesi, İslam modernitesi, kapitalist modernite vb arttırılabilir. Temel mantık, kendi dönemde toplumsal yaşama damgasını vuran, belirleyici olan kültürel yapı olmaktadır.

Bu yönüyle ele aldığımızda hem devletli uygarlığın hem de demokratik uygarlığın modernitelerinin birbirinden farklı olarak var olduklarını görmekteyiz. Devlet ve demokrasi birbirinden farklı ve karşıt olduklarından ve tarihin ikili yapısını uygarlık tarihi boyunca oluşturdıklarından moderniteleri de farklı olacaktır. Bu, tıpkı devletli uygarlıkla demokratik uygarlığı birbirinden ayırma gibi bir özgünlüğü temsil etmektedir. Hakim anlayış, moderniteyi de tekleştirmedir. Bilimsel tekelciliği eline geçirmiş olan Batılı sosyal bilim anlayışı, modernitenin tarihini hem o kadar eskilere götürmemekte hem de moderniteyi kapitalist modernite biçiminde tekleştirmektedir. Bu tekçi yaklaşıma göre kapitalizm kendi döneminin tümünü temsil etmektedir. Kapitalizm her ne kadar

Modernite

önceki dönemlerden farklı olarak gerçek anlamda küreselleşmiş de olsa, esasında toplumun yaşam tarzını temsil edemez. Belki tekniğiyle, devleti güçlendirmesi yönüyle her yere girmeye çalışmaktadır, ancak toplumun doğası olan ahlaki ve politik olan yön zayıflamış da olsa devam etmektedir.

Kapitalizm, özsel anlamda toplumun doğasını oluşturan ahlak ve politik olmayla en fazla çelişen, hatta onu yok etmek isteyen bir sistemdir. Komünalite, aynı anlama gelmek üzere ahlak düşmanıdır, onu yok etmeden herhangi bir yere giremeyeceğini bilir. Yine sorumlu davranan, toplum işlerine kafayı yoran, üretken insan anlamındaki politik insan yerine sürüleştirmiş, bencillik batağında güdülerine teslim olmuş, insanlıktan uzaklaşmış bir tip yaratmak ister. Bu nedenle de gerçek anlamda bir toplum olmaya karşılık gelmez kapitalizm. Zaten bu nedenledir ki Önderliğimiz 'kapitalist modernite'yi kullanmanın koşullu olduğunu belirtir. Çünkü modernite 'bir çağın toplumsal yaşam tarzıdır.' Halbuki kapitalizm bir toplum değildir. **"Nasıl kapitalist toplum kavramının müphem ve gerçeği perdeleme gibi sakıncası varsa, kapitalist modernite kavramının belki daha fazla benzer sakıncaları vardır... Bu anlamda moderniteyi kapitalizme mal etmek büyük hata olur. Hatta birçok unsuruyla ezici olarak bir**

tekel olan kapitalizme karşıttır. Nasıl ki toplumsal doğanın temel yaşam tarzı olan ahlaki ve politik toplum genelde uygarlığa, özelde kapitalist uygarlığa karşıtsa, modernitede de benzer duruş söz konusudur. Modern toplum kapitalist toplum değildir. O halde neden kapitalist modernite kavramını kullandım? Çünkü kapitalist tekel hegemonik müttefikleriyle topluma olduğu kadar, dönemin yaşam tarzı olarak kabul gören modernitesine de damgasını vurmak ister. İdeolojik, politik-askeri müttefikleriyle çağın yaşam tarzının sanki yaratıcısı, oluşturucusu kendisiymiş gibi çok sistemli bir çaba (eğitim, kışla, ibadet yerleri ve medya vasıtasıyla) harcar. Kendisinin olmayanı kendisininmiş gibi bir egemen zihniyet yaratır. Eğer bu yönlü propaganda çabası başarılı olmuşsa, toplum veya moderniteye damgasını vurmuş olur."

Bir diğer husus da koşullu olmak kaydıyla kullandığımız kapitalist modernitenin geçmişle bağının kopartılmasıdır. Kendini her şeyin merkezine koyma, oluşu parçalama ve bu parçalardan birini özne, birini de nesne kılma bir devletçi zihniyet hastalığıdır. Nasıl ki devletli uygarlık bir akış ise ve kapitalizm de bu devletli geleneğin son halini temsil ediyorsa, modernite de bir akıştır ve kapitalist modernite, bunun çağdaş halini temsil etmekte-

dir. Kapitalizm ne kadar önceki devletli gelenekten kopuk ise kapitalist modernite de kendinden önceki devletli modernitelerden o kadar kopuktur. Bunlar birbirinden kopuk olmayan, birbirinin devamı olan şeylerdir. Moderniteyi sadece kapitalizm ile ya da son dört yüz yıllık süreyle sınırlamak, bir Batı ben-merkezciliği örneğidir ve yanlıştır. Doğru olan, bir geleneğin devamı olduğudur.

Demokratik modernite ise, resmi uygarlık süreci boyunca devletli modernitenin ikilemini oluşturacak şekilde hep var olmuştur. *"Demokratik modernitenin kapitalist modernite şebekelerinin (ağlarının) olduğu her alanda ve zamanda karşı kutup olarak yaşanmakta olduğudur. Başarılı veya başarısız, özgürlük veya kölelik, benzerlik veya farklılık, eşitlikten uzak veya yakın, ekolojik ve feminist anlam kazanmış veya kazanmamış, özcesi ahlaki ve politik toplum özelliğine yakın veya uzak olarak, demokratik modernite kapitalist modernitenin bağrında her zaman ve mekânda varoluş halindedir."*

Modernitenin toplumsal yaşamı temsil etme anlamına gelişi ve demokrasinin de devlet dışı kalmış toplumun yaşam ve örgütlenme tarzı oluşu birleştiğinde, esasında modernite kavramının egemenlikli sistemlerden çok, halk sistemine daha yakın ve ait olduğu görülür. Bu nedenle de demokratik modernite çok

uygun bir kavramlaştırma olmaktadır. Toplumu egemenler ve devletli yapılar temsil edemediğine, edemeyeceğine göre, onların moderniteleri ancak devletli yapıların moderniteleri olabilir, ancak demokratik uygarlığın moderniteleri toplumun temel yaşamını göstermesi açısından modernite kavramının tanımına daha uygun düşmektedir. O açıdan insanlık tarihi açısından da tekli bir demokratik moderniteden bahsedilemez. Nasıl ki devletli sistemin moderniteleri tarih boyunca döneme damgasını vuran kültürlerle göre değişkenlik gösteriyorsa, demokratik moderniteler de demokratik uygarlık boyunca farklılıklar taşıyacaktır.

Demokratik modernite, kapitalist modernitenin karşıt modernitesi olma özelliği taşır. O da demokratik uygarlık geleneğinin son dört yüz yıllık döneminde devlet dışı kalmış, demokratik komünal değerleri temsil eden toplum kesimlerinin yaşam tarzı anlamına gelir. Kapitalist modernite devletli geleneğin çağdaş temsiliyken, demokratik modernite demokratik geleneğin çağdaş temsilidir.

Kapitalist modernite; kapitalizm, endüstriyalizm ve ulus devlet gibi üç temel unsurdan oluşurken, demokratik modernite; ahlaki-politik toplum, eko-endüstriyal toplum ve demokratik konfederal toplum boyutlarından oluşmaktadır. Kapitalist modernite bu üç temel ayakla

Modernite

bir sistem haline gelirken, demokratik modernite de kapitalist modernitenin üç temel unsuruna karşılık bu üç temel unsurla kendini bir sisteme kavuşturacaktır. Böylelikle de hiyerarşik devletçi sistemin yarattığı temel toplumsal sorunlara çözüm gücü olacaktır.

Bunlardan ahlaki-politik toplum boyutuyla esasında yaşamın anlamını, temel kriterlerini oluşturmaktadır. Toplumun doğası olarak belirginlik kazanan ahlaki ve politik olmak kaydıyla herkesin özneleştiği, kendini kattığı, ürettiği bir yaşam tarzına dayanır. Ahlakı ve politik olmak kaydıyla herkesi bir farklılık olarak kabul ederek, onların birliğini temel toplumsal sorunların aşılması ve insanlaşmanın gerçek anlamda oluşması için gerekli görür. Ahlakı toplumun en temel harcı ve özgürlükle özdeş olarak ele alır. Liberalizmin ahlaksız özgürlük anlayışının karşısına, özgürlüğü ahlak olarak oturtur. Ahlakı *'özgürlüğün katılaşmış hali, geleneği veya kuralı'* olarak tanımlamayı esas alır. En özgür insanı komünal ve toplumsal olan özüne uygun davranan birey olarak tanımlayarak özgürlük ile ahlakı buluşturur.

Politikayı devlete ait olmaktan kurtararak, esasında devletin yaptığını idarecilik olarak tanımlar. Çünkü politika esasında toplumun işini yapmak anlamına gelir ki devlet toplum karşıtlığı nedeniyle top-

lum işlerini yapmaz. O sadece topluma emreder, hükmeder. Devlet-toplum diyalektiğinde ters orantı vardır, birinin büyümesi diğerinin küçülmesinden geçer. Devletli sistemlerde toplum kendi yaşamı üzerinde söz, karar ve uygulama hakkına sahip değildir. Sürüleştiren toplum gerçekliği devletli yapıları iyi izah eder. Bu yüzden devletli toplumlarda insanlar esasında politik değildir. Toplumun büyük kısmı kendi yaşamı hakkında söz hakkına sahip olmadığından böyledir, hem de politika yapanlar esasında devletçi bir yaklaşımla siyaset yaptıklarından gerçek anlamda politika yapmazlar. Bu da devletçi sistemlerde esasında bir politikanın yapılmadığını gösterir. Politika, yaşam sorunlarını çözmenin, çözüm gücü olmanın sanatı olarak en güçlü halini doğal toplumda yaşar. Orada toplumun tüm bileşenlerinin önü açıktır, bu nedenle de herkes yaşam hakkında söz ve uygulama hakkına sahiptir. Herkesin önü kendisini gerçekleştirmek için açıktır. Bencil bir zihni yapılanma söz konusu olmadığından da toplumsallaşmaya özgürlük temelinde güçlü bir katılım gerçekleşmektedir. İşte demokratik modernitenin ahlaki-politik toplum boyutu, ilk toplumdaki canlılığı yeniden oluşturmayı hedefler. Herkesi yaşamın öznesi haline getirerek, onların kendini gerçekleştirmeleri, güçlerini açığa çıkarmaları için önlerini açar.

Eko-endüstriyel toplum boyutuyla ekonomiyi ekolojiye bağlar. Doğanın her bileşeninin olduğu gibi insanın da içinde yaşadığı bir eko-sistemi vardır ve doğanın hiçbir bileşeni dahil olduğu eko-sistemin dışına çıkamaz. Çıkması halinde yok olması kaçınılmazdır. Bu, insanı nesneleştirmek anlamına gelmez, sadece insanın içinde yaşadığı doğayı gözetmenin var olmayı sürdürmek için zorunlu olduğunu hatırlatır. Kapitalizmi bir gasp düzeni olduğu için bir ekonomi olarak ele almaz, ekonominin gerçek anlamda yapıldığı yer olan toplumla buluşturur. Sanayinin sınırlarını ihtiyaçlar ve ekoloji olarak belirler. Endüstriyi ekolojikleştirir. Ekonomide ahlaki ve politik yanları esas alarak bireyciliğin ve tekelliliğin yarattığı toplum dışlıkları yaşatmaz. *"Eko-ekonomi ve eko-endüstri, tüm toplumsal faaliyetlerde göz önünde tutulur."* Da-ha da detaylandırmak, konumuz açısından fazla gerekli değildir. Konumuz açısından daha önemli olan, demokratik modernitenin demokratik konfederal toplum boyutuyla olan ilişkisidir.

Resmi modernitenin temel yönetim tarzı ulus-devlet modeliyken, demokratik modernitenin buna karşılık gelen yönetim tarzı demokratik konfederalizmdir. Demokratik konfederalizm, toplumsal doğanın çoklu yapısına en uygun yönetim tarzıdır. Devletçi sistemler ve onun

son hali olarak ulus-devlet, merkeziyetçi olduklarından toplumsal doğadaki çoklu yapıyı görmez, farklılıkları tekleştirir. Bu yönüyle de boğucudur, toplumdaki özne olma halini toplumdan alır. Oysa demokratik konfederalizmin her bileşeni inisiyatifli kılan gerçekliği, esasında toplumsal doğaya da en uygun bir yönetim tarzı olmaktadır. *"Demokratik yönetimleri kesinlikle devletin idari yönetimiyle karıştırmamak gerekir. Devletler idare eder, demokrasiler yönetir. Devletler iktidara dayanır, demokrasiler kolektif rızaya dayanır. Devletlerde atama, demokrasilerde seçim esastır. Devletlerde zorunluluk, demokrasilerde gönüllülük esastır."*

Demokratik moderniteyi, devlet dışı kalmış, iktidarlaşmamış toplumun maddi ve manevi yaşam tarzı olarak değerlendirmiştik. Bu yaşam tarzı ve değerler toplamı, ahlaki ve politik ilkeler temelinde ancak devlet dışı siyasal yönetim biçimi anlamına gelmek üzere demokratik konfederalizmle gerçekleştirilebilir. Demokratik konfederalizm, böylelikle demokratik modernitenin politik organı, siyasal sistemi olmaktadır. Devlet dışı toplumsallık, sadece devletleşmeyerek, iktidarlaşmayarak özüne uygun bir gerçekleşmeyi yaşayamaz. Ahlaki ve politik ilkeleri temelinde kendi kendini örgütlü hale getirebileceği, devlet dışı bir sistemi de yaratması gerekmektedir. Aksi halde devletçi

Moğollar

sisteme eklenmekten ya da onun içinde erimekten kendini kurtaramaz. Bunun sayısız örneğini tarihte görmekteyiz.

Demokratik konfederalizm, tüm bu gerçekler ışığında ahlaki politik topluma dayanarak gelişen demokratik uygarlığın ihtiyaç duyduğu devletleşmemiş yönetim tarzı olmaktadır. Bu bir tercih olmanın ötesinde bir zorunluluk ve demokratik uygarlığın var oluş tarzına da en uygun yönetim biçimidir. Çünkü resmi uygarlığın anlayışının tersine, toplumsal doğa tekçi ve homojen değildir. Farklılıkların birliğinin en mükemmel şekilde kendini yaşamsallaştırabileceği sistem, demokratik konfederalizmdir. Herkesin, her birimin özne olduğu, öte taraftan da karşılıklı bağımlılığı esas alarak birbiri karşısında sorumlu davrandığı bir sistemin adıdır. Bu sistem, komünaliteye dayandığından özne olma, inisiyatif kazanma haliyle bağıntılılık hali birbiriyle çelişmez, tersine birbirini güçlendirir. Zira kozmos ve kuantumda da gerçekleşen esas olarak budur.

Moğollar: 13. yüzyılda hem İslam aleminin hem de Ortadoğu'nun dengesi, Türk ve Moğul akımlarıyla allak bullak olur. Bu güçler, 1258 yılında Bağdat'ı ele geçirip, Abbasi Halifeliği'ne son verdikten sonra tümten hakim olmuşlardır. Timur ve hanedanlıklar da bu geleneği

sürdürmüştür. Moğullar, tarih sahnesine 12.yüzyılın sonlarına doğru, bugünkü Çin'in kuzeyindeki Moğol çöllerinde birdenbire ortaya çıkmışlardır. Bu alanlar, daha önce Hunlar ve diğer göçmen Türk boylarının ana yurtlarıdır. Aşiret boy-ları şeklinde yaşayan Moğollar, Cengiz Han'ın komutasında birleşmiş, güçlü bir askeri örgütlenme yaratarak bölgeye hakim olmuşlardır. Cengiz, ilk ve en büyük krallarıdır. 1206-1227 yılında hüküm sürmüştür. Cengiz Han'ın en büyük özelliği mutlak bir disiplin ve otorite geliştirmesidir. Bu yaklaşımını kurduğu orduya da hakim kılar. Bugünkü genel kurmaylık sisteminin Cengiz Han'ın buluşu olduğu belirtilir. Cengiz Han zamanında Volga Irmağı'ndan Amur Irmağı'na kadar tüm Avrasya steplerinde askeri bir federasyon kurmuşlardır. Cengiz Han'dan sonra başa geçen hanlar da bu yolu izlemişlerdir. Doğu Avrupa'nın, İran, Irak, Kürdistan ve Anadolu'nun önemli bir bölümüne hükmederler. 1279 yılında tüm Çin'i topraklarına katarlar.

Timur zamanında da Ortadoğu-da kanlı bir sefer düzenlemişlerdir. Kellelerden kaleler yapmak temel özelliklerindendir. Bu sefer sırasında Anadolu'da gelişen Osmanlılarla karşılaşır. 1402 yılında Ankara'nın Çubuk Ovası'nda Yıldırım Beyazıt komutasındaki Osmanlı ordusunu dağıtır. Bu yenilgi yeni kurulup gelişen Osmanlıları parçalanmanın,

yıkımın eşiğine getirir. Timur'un Anadolu'dan ayrılmasından sonra yeniden Osmanlılar siyasal birliklerini sağlarlar.

Moğolların dünya tarihine etkileri büyük olmuştur. Bunlar zamanında Avrupa'nın siyasi yapısı önemli oranda değişmiştir. Çok büyük bir kavimler göçü yaşanmıştır. Bu saldırılardan kurtulmanın yolunu aşiretler, kavimler kaçmakta bulmuşlardır. Hakim oldukları bölgelerdeki tüm örgütlenme ve birlikleri parçalamış, devletleri yıkmışlardır. Diğer bir özellikleri de askeri karakterlerinden dolayı çok hızlı yayılmışlardır. İskender bile bu hızla yayılmamıştır.

Moğolların dünya tarihine diğer bir etkileri de, Müslümanlık ve Hristiyanlık olarak bölünen Asya ve Avrupa kıtalarının birbirlerine olan düşmanlıklarını sonlandırmasıdır. Müslüman ve Hristiyan güçler, aralarındaki çatışmaları bırakıp ortak düşmana karşı mücadele etmişlerdir.

Moğolların işgal ettikleri yerlerde Türk yayılması seri ve kolay olmuştur. Nüfus olarak az olan Moğollar, ordularının önemli bir bölümünü Türklerden oluşturmuşlardır. Bu da Türklerin yoğunlaşmasının temel nedenidir. Türkler arttıkça, ordu arasında da Moğolca giderek önemini yitirmiş, Türkçe başat bir dil olmuştur. Moğolca daha çok Moğolların anavatanı olan Moğolistan çevresinde etkili olmuştur.

Molekül: Birbirlerine sıkı bir biçimde bağlanarak kararlı bir bütün oluşturan ve tek birim gibi davranan atom grubuna denir. Molekül katışksız bir maddenin bütün kimyasal özellikleri ve bileşimi aynı kalacak biçiminde bölünebileceği en küçük maddi birimdir. Molekül, maddi oluşumda atomdan sonra oluşan ilk maddi kümelenmedir. Değişik parçacıklardan atom, atomlardan molekül, birkaç molekül grubunun biraraya gelerek yeni bir bütünlük oluşturmaları sonucu ise zerre oluşmaktadır. Madde, moleküllerin biraraya gelmesi ile oluşur. Madde ise katı, sıvı, gaz ve son olarak keşfedilen plazma halinde bulunur.

Monarşi: Devlet yönetiminde tek kişinin bölünmez egemenliğidir. Terim en yüksek yetkinin devletin sürekli başkanının (monark) elinde bulunduğu ülkeler için kullanılır. Monarşik devlet modellerinde, tüm siyasal iktidarın kaynağı kraldır. Kral ile halk arasında bağimli ara güçler yani soylular yer alır. "Kral olmadan soyluluk olmaz, soyluluk olmazsa kral olmaz." ilkesi temeldir. Mutlak devlet olarak düşünülen monarşide, siyasal erdemlere pek rastlanmaz. Çünkü her şey kralın ya da başkının (monark) bireysel hırs ve şerefi içindir.

"Genelde devletin özü her yerde aynıdır. Artı-ürün ve artı-değer

Monarşi

üzerine kurulmuş geleneği temsil eder. Biçimlenmesi söz konusu olunca büyük değişiklikler gösterir. Bunda zaman ve mekânsal koşullar rol oynar. Farklı dönem ve koşullarda farklı birçok devlet biçimleri doğar. Fakat Doğu-Batı ikileminde yine de iki genel eğilim göze çarpar. Batıda daha sık cumhuriyetçi ve demokratik biçimlere rastlanırken, doğuda temel biçim despotizmdir.

Cumhuriyet hem klasik köleci sistemde hem de ortaçağın bazı site devletlerinde ve yeniçağ Avrupasında daha sık görülür. Cumhuriyetle despotizm arasındaki temel fark hukuk alanındadır. Her iki biçimde de köleci hakim tabakalar rol oynasalar da, cumhuriyetçilikte sıkı bir sosyal mücadele ile belirlenmiş kuralları geçerlidir. Dinamik bir sosyal yapı vardır. Hukuklarının ne olduğunu bilirler. Gerekteğinde hukuklarını şiddetle savunurlar. Cumhuriyet dinamik toplumu temsil eder. Despotizmde ise tersi geçerlidir. Bir kişi keyfi eylemini tek taraflı kural biçiminde topluma dayatır. Aslında monarşiden pek farkı yoktur. Fark monarşinin belirlenmiş hanedana dayalı, belirli kurallarla içlerinden kimi monark yapacaklarının daha geleneksel bir ifadeye kavuşmuş olmasıdır. Yönetim kuralları gelenekselidir. Olağanüstülük ara sıra kaos durumlarında ortaya çıkar. O zaman ya yeni bir hanedan ya da eskisi kural değiştirek

hükümünü icra etmeye devam eder. Despotizmin kuralları ise kendinden menkuldür. Sıkça keyfi kuralları koyar, değiştirir. Ortadoğu'daki monarşizm despotizme daha yakındır. Fermanname özünde despotik buyruklardır. Her ne kadar kanun değerinde muamele görseler de, sosyal mücadelenin ürünü olarak hukuk ile ilişkisi yoktur."

"Ortadoğu'nun devlet biçimlenişi despotizme çok yakın olmasına rağmen, monarşi ve imparatorluğa da hayli yakındır. Denebilir ki despotizm, monarşizm ve imparatorluk Ortadoğu devlet reisinde birleşmiştir. Bu gerçeklik kendini devletle özdeş sayan reisin ne kadar etkili olduğunu gösterir. Belki de en etkili ve yoğun irade temsili Ortadoğu'nun devlet reisliğinde yaşanır. Devletin özüyle de ilişkilidir. Güçlü ataerkillik, şeyhlik, beylik, efendilik geleneği devlet reisliğinde birleşerek azami bir güç halinde yeniden oluşur. Dolayısıyla Ortadoğu devletinde cumhuriyetçi ve demokratik biçimler aramak istisna kabilinde bile çok zordur. Devlet adeta özüyle hareket eder gibidir. Biçimi tek kılarak gücünü kanıtlamak ister. Ayrıca değişmez devlet imajını, biçimi hiç değiştirmeden baki kılmayı siyasi yetkinlik, erdem sayar."

Günümüzde bu özgün anlamının dışında devlet başkanının seçimiyle iş başına geldiği cumhuriyetlerin tersine, bu görevin babadan

oğla geçtiği devletler için ve cumhuriyet ilkesine karşı "monarşi ilkesi" bağlamında kullanılmaktadır.

Motif: Renk ve desen zenginliği içeren çeşitleriyle, el veya makine ile yapılan işleme sanatının nakışlarına motif denilmektedir. Farklılıkların birarada yansıtılmasına içerik zenginliğini barındıran yanların çeşitliliğine motif benzetmesi yapılmaktadır.

İdeolojik siyasi motifler, oluşum ve yapılanmaları itibarıyla kendi içinde barındırdıkları farklılıklardır. Toplumsal yapının motifleri de aynı kategoride değerlendirilmek mümkündür. Dil kültür zenginlikleri, kimliksel renklerin birarada olması o toplumsal dokunun motifleri sayılır.

Muaviye: 661 yılında Emevi Devleti'nin kurucusu ve ilk halifesidir. 680 yılında ölünceye kadar halifelik yapmıştır. Zamanında İslam topraklarını sınırsız geliştirmiş ve başkenti de Mekke'den Şam'a taşımıştır. Muaviye, bu iktidarıyla İslam tarihindeki en büyük ayrışma ve bölünmeyi yaratmıştır. Bu bölünmenin etkisi günümüzde de devam etmektedir. Aslında bu bölünme insanlık tarihinde var olan, demokratik komünal değerlerle, hiyerarşik sınıfcı eğilimlerin çatışması ve ayrışmasıdır. Bu yönüyle insanlık tarihinin somutlaşmış kısa bir özetidir.

Bu yüzden bu ayrışma olayına ve Muaviye'ye daha yakından bakmakta fayda vardır. Bu aynı zamanda İslam tarihinin de kısa bir özeti olur.

500'lü yıllarda, Arabistan topraklarında 'cahiliye' denen bir dönem yaşanır. Komünal toplumdan kopan ve giderek sınıfcı eğilimleri gelişen aşiretlerin çatışmasından dolayı birlik ve beraberliği olmayan bir yerdir. Bunun bir yansıması olarak Kabe'de her kabileyi temsil eden bir putun bulunduğu, putların sayısının üç yüzü geçtiği belirtilir. Bu putlar bir anlamda iktidar mücadelesinin de simgeleri durumundadırlar. Bu kabileler kırdan kopukluklarında ağırlıklı olarak Mekke, Medine ve diğer birkaç şehir etrafında kümelenmişlerdir. Hz.İbrahim zamanında yapıldığı söylenen Kabe'nin bulunduğu Mekke canlı bir pazar durumundadır. Alanın değişik yerlerinden buraya yoğun güçler olur. Bu durum gelişme potansiyeli taşıyan bir durum yaratır.

Mekke'de değişik aşiretler olmakla birlikte Kureyşliler kabilesi etkin durumdadırlar. Bu hem şehrin ticaretini hem de yönetim erkini ellerinde tutmalarından dolayıdır. Diğer kabileler de kureyş kabilesi etrafında biraraya gelip bir anlamda bir aşiret konfederasyonu kurmuşlardır. Böyle de olsa belirleyici olanlar Kureyşlilerdir.

Kureyş kabilesi de Haşimiler ve Omevitler (Emeviler) olmak üzere

Muaviye

kendi içinde ikiye ayrılır. Omevitler, Kureyşlilerin zengin ve hakim kesimini temsil ederken, Haşimiler ise orta ve yoksul halkı temsil ederler.

Muhammed, Kureyşlilerin Haşimi kolundandır. Çalışıp emeğiyle geçinen biridir. Hatice ile evlendikten sonra ticarete atılır. Kabileciliğin, gelişmenin önünde büyük engeller teşkil ettiğini görür. Bu, aslında yeni yetişen ve gelişmek isteyen orta sınıfın egemen sınıfa isyanıdır. Mevcut yapıyı aşmadan, daha büyük bir organizasyona ulaşamayacağını erkenden fark eder. Bunda kervanlarla yaptığı seferlerde tanıştığı, ilişki kurduğu, gördüğü kişi ve kültürlerin etkisi fazladır. Elindeki ticari gücü veya aşiret gücü bu değişimi yaptırmaya yeterli değildir. Bu değişimi yapmanın yolu yeni bir din oluşturmaktır. Ortam buna uygundur. Halkta peygamber beklentisi vardır. Bu objektif durumları değerlendiren Muhammed, 610 yılında peygamberliğini ilan eder. Onun bu durumu başta ciddiye alınmazsa da zamanla Mekke aristokrasisinde ciddi tepkilere yol açar. Bu yeni oluşum, ayrıcalık ve çıkarlarını elden bırakmayan Mekke aristokrasisinin tepkisini çeker. Mekke aristokrasisinin belkemiği de Kureyş kabilesinin Omevit koludur. Çıkarları tehlikeye giren Mekke aristokrasisi, bu sorunu kökten çözmek ister ve Muhammed'i öldürmeye karar verirler.

Bunun farkına varan Muhammed, gizlice Mekke aristokrasisi ile ilişkisi olan Medine'ye gider. İslam tarihinde buna 'hicret' denir.

Medine'de Yahudilerin de desteğini alan Muhammed, kısa sürede güçlenir ve Mekke'ye savaş açar. Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarından sonra Mekke'yi alır. Bu süreçte Muhammed'in ve onun yeni dininin yeminli düşmanları olan Ebu Sufyan ailesi ve benzerleri Muhammed'in dinine katılırlar. Muhammed'in ölümünden sonra iktidar kavgaları başlar. Hatta bu yüzden Muhammed'in cenazesinin üç gün yerde kaldığı belirtilir.

Bundan sonra Halifeler Devri başlar. İlk halife Ebubekir'in kısa süren yaşamında fazla bir fark olmaz. Ancak Ömer ve sonrasında başa geçen Osman zamanında Omevitliler, İslam devrimiyle kaybettikleri iktidarlarını yeniden ele geçirirler. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: ***'İslam devriminden sonraki kurumlaşma ve yayılma, Emevi Hanedanlığının iktidarı ele geçirmesiyle gelişmiştir. Emevi Hanedanlığının yükselişi ve egemenliğe ulaşması bir karşı-devrimle mümkün olmuştur. Hz. Muhammed'in kısmen Kureyş aşiretinin Haşimi koluna dayanmasına karşılık, Osman ve Muaviye Emevi koluna dayanmaktadır. Mekke'nin yönetimi daha çok bu kolun elindedir. Hz. Muhammed dar anlamda iktidarı bu kabile toplulu-***

ğunun elinden almakta ve yeni bir devrimle devlet kuruluşuna dönüştürmektedir. Bu eylem devrimcidir. Büyük bir ilerleme ufkuna sahip olduğu gibi, kabileciliği aşan yeni siyasal ve askeri kurumlaşmalara gitmekte; tüm bunları yeni bir ideolojik kimliğe, ayet ve sünnetlere dayanarak geliştirmektedir. Kureyş aşiretinin Emeviye kolu, devrim tam başarıya gittikten sonra Müslümanlığa geçti. Bu geçiş gönülsüz ve çıkar temeline dayanmaktaydı. Bunlar içten Müslümanlara kinliydiler. Hz. Muhammed'in ölümüyle hazırlıklarını hızlandırdılar."

Halife Osman zamanında giderek bir yozlaşma gelişir. Aşiretçi ve çıkarıcı yaklaşımlar öne çıkar. Halk üzerindeki baskılar artar. İslamiyet, kısa sürede başlangıçtaki özünü yitirir. İç çatışmalar derinleşir. Halife Osman'ın bu iç çatışmalarda öldürülmeleri de durumu yeterince izah eder.

Osman'ın ölümünden sonra Muhammed'in amcası oğlu ve damadı olan Ali halife olur. Ali'nin halife olması iktidarın Omeyitlerin ellerinden gitmesi demektir. Bu yüzden Ali'nin halifeliğine itirazlar başlar. Muhammed'in son eşi olan Ayşe ile ittifak yapan Muaviye bu muhalefetin yönlendiricisi olur. Ali, yoksul ve orta kesimin temsilcisi olur. Tarihin derinliklerinde olan bu çatışma yeniden gün yüzüne çıkar. Önder APO şunları be-

lirtir: **"Fakat iktidarı kısa bir süre kaybeden aristokrasi ve başı Muaviye, yeni manevralarla (çok ustalaşmış olması doğaldır) Hz. Muhammed'in ölümünden sonra (632) adım adım ele geçirecektir. İnanmış ve ilkeli insan Hz. Ali'nin öldürülmesi Muaviye ve sülalesine sultanlık (krallık) yolunu açacaktır. Peygamber sülalesi Hz. Hüseyin'in Kerbela'da trajik biçimde öldürülmesiyle önemini politik olarak yitirecektir."**

Bu ayrılık giderek çatışmaya dönüşür. Orta ve yoksul kesimler Ali'nin etrafında toplanırken, zengin aristokrat kesimler de Muaviye'nin etrafında yer alırlar. Muhammed'in son eşi Ayşe de bir taraf olarak bu mücadeleye katılmak istese de kısa sürede Muaviye'nin oyununa gelerek saf dışı edilir. Bunda erkek egemenlikli toplumun amaçları doğrultusunda kadını kullanmasının her türünü görmek mümkündür. Yine kendi öz gücüne güvenmeden, kendini örgütlemeyen toplumdaki iktidar kavgasına katılan kadının hazin sonunu görmek mümkündür.

Muaviye, Şam'da vali iken Bizans ve İranlılarla yakın ilişkiler kurar. Saray içi komplolarda uzmanlaşır. İktidarı ele geçirmek için her yolu mübah görür. Ali'yle girdiği savaşta yenilmek üzereyken, mızraklarının ucuna geçirdiği Kur'an'ın sayfalarıyla barış ister. Aslında bununla düştüğü güç durumu

Muaviye

düzeltemek ister. Bunun üzerine Ali savaşı durdurur. Bu manasız savaşta ne Ali ne de Muaviye'nin tarafını tutmayan ve tarafsız kalan, kendilerine 'Harici' diyen bir kesim oluşur. Barışı fırsat bilen Muaviye, bu Haricilerin bir kısmını Ali'ye karşı örgütler. Bunların eliyle bir komplo geliştirir ve Ali'yi öldürtür.

Ali'nin ölümüyle Dört Halife Devri biter. Savaştan sonra Muaviye Şam'a (Demaskus)döner ve 661 yılında kendi hanedanının devletini kurar. Küfe ve Kerbela'da olan ve iktidarda hak iddia edeceklerini, bu yönüyle tehlikeli oabileceğini düşündüğü Ali'nin çocukları Hasan ve Hüseyin üzerine seferler düzenleyerek, onları tehlike olmaktan çıkarır. Böylece Ehl-i Bey'in sonunu getirir.

Bundan sonra Şam, İslam dünyasında farklı bir rol oynar. Adeta İslam'ın özüne karşı mücadele yürütür. Bu konuda da Önder APO şunları belirtir: "**Muaviye'nin Şam Valiliği, karşı-devrimin merkez kanadı olarak çalıştı. Muaviye iktidar sanatında daha tecrübeliydi; Şam'da Bizans'ın tüm iktidar entrikalarını öğrenmişti. Yanında İran iktidar geleneğinin güçlü temsilcilerinden Bermeki oğullarını bulunduruyordu. Ehlibley, Ali'nin şahsında temsil ediliyordu. Ali dürüst, hakkaniyete yakın ve devrimin özde olduğu gibi sürdürülmesinden yanaydı. Fakat iktidar sanatında tecrübesiz**

ve dürüstlüğü gereği olarak çok saftı. İlkeli olmakla birlikte, ciddi bir devlet kurumlaşmasına yatkın değildi. İslam devriminin militanı olarak çok başarılı iken, erkin, gücün kurumlaşp devletleşmesinde Muaviye'ye göre yetersizdi. Ayrıca onun kutsal dine kendisi gibi samimiyetle sarıldıklarına inanıyordu. Burada yanıldığı anlaşılabirdi."

Belki de tarihte gerçekleştirilen en büyük karşı-devrimlerden biri, Emevi Hanedanlığı adına yapılanıdır. İslamiyet'e karşı hiç dürüst olmamış, içten kinle bilenmiş, ama başarılarına en çok çıkarları temelinde el koymuş olan bu hanedanın önde gelenleri, Halife Osman ile ileri bir adım atıp, Ali'nin katledilmesi ve Hüseyin'in de Kerbela'da vahşice şehit edilmesiyle, iktidarı tam anlamıyla ele geçirmiş oldular. Yaklaşık MS 640'tan 681 yılına kadar süren bu acımasız komplocu karşı-devrimin acısını bin 400 yıldır tüm İslam ümmeti çekmektedir. Yapılan, gerçekten kabileciliği ve hanedanlığı yeniden ve İslam devriminin güçlü etkilerinden de yararlanarak diriltmek ve tekrar kurmak biçiminde olmuştur. Bu adım tüm İslam tarihi boyunca sanıldığından çok daha fazla gericiliği beslemiş, eski toplumun baskıcı ve sömürücü karakterine büyük güç katmıştır. Geriye kalan biçimsel İslamcılıktır ve aslında İslamiyet'in

özüne ihanettir. Bu eleştiriyle birlikte, İslamiyet'in kurumlaşma ve yayılması Emeviler döneminde büyük hız kazanır. Muaviye ve ardıllarının realistiği de bu gelişmelerde rol sahibidir. Atlas Okyanusu'ndan Hindistan'a kadar bir yayılma gerçekleştirilmiştir. Kuzeyde Kafkasya eteklerine dayatılmış, Güneyde Afrika içlerine girilmiştir. Devletleşme, diğer bir deyişle siyasal kurumlaşma Bizans ve Sasani geleneğinden yararlanmaktadır. Bermekiler ve benzeri birçok bürokrat kökenli aile, yeni devlet organları oluşturulup başlarına geçirilmektedir. Daha çok toplumların üst tabakalarından kimseler, kendi toplumlarını merkezi devlete bağladıkları oranda yetkilendirilip güçlendirilmektedir."

Bkz: Alevilik, İslamiyet

Muhafazakârlık: Fransız Devrimi'nden sonra, aydınlanma ve modernleşme sürecinde bunlara tepki olarak çıkan düşünce akımıdır. Muhafazakâr tutumla, muhafazakâr düşünce bir ve aynı olmadığı gibi aynı zamanda da ortaya çıkmamıştır. Muhafazakar tutum, oldukça eskidir ve sınıflı toplum tarihiyle eşit zamanlıdır. Bu geçmiş ve geleneklere duyulan özlem ve onlara göre gösterilen tavidir. Bir siyasal düşünce olarak muhafazakârlık bundan farklıdır. Fransız

Devrimi'nden sonra gelişen devrim, demokrasi ve sanayileşmeye karşı kendini savunmanın düşüncesi olarak gelişir.

Muhafazakâr düşüncenin temeli Burke ve Hume'ye dayandırılır. Tocqueville de bu eğilimin ünlü düşünürlerindendir. Bu düşüncenin öncüllerinden olan Burke'yi, 'kendini savunan dünyanın peygamberi' olarak yorumlayıp değerlendirmektedirler. Burke, Fransız Devrimi'nin geliştirdiği anlayışa karşı çıkar. Bunun yerine geleneklere oldukça bağlı İngiliz faydalanmacılığını savunur. İnsan hakları gibi soyut düşüncelere pek itibar etmez. Burke göre en kutsal hak, kralın askerlerinin büyük bir otoriteyle kurduğu özel mülkiyet hakkıdır.

Fransız Devrimi'nden sonra çeşitli anlayış ve yaklaşımlar gelişir. Bunların başında devrimi ilerleterek yeni bir düzen kurmak isteyen aydınlanmacı ya da Jakoben düşünce gelir. Bu oldukça radikal ve devrimcidir. Eski kurum ve kuruluşları artıklarıyla birlikte temizlemek ister. Kralın giyotine gönderilmesi de bu anlayışın sonucudur. Bu büyük bir değişim yaratır. Bu değişimde var olan geleneksel istikrarı bozar. Anarşizm, Marksizm bu anlayışın daha ileri adımlarıdır.

Devrimci anlayışın yanında uzlaşmacı ve liberal düşünce de gelişmiştir. Bu daha çok kralla uzlaşmayı, özel mülkiyete dokunmama-yı, yumuşak bir geçişi arzulamak-

Muhafazakârlık

tadır. İstikrardan çok serbest piyasa isteyen, kurallarla fazla sınırlandırılmayan yaklaşımdır.

Üçüncü bir akım da bunlara karşı bir tepki olarak gelişen muhafazakârlıktır. Fransız Devrimi'nin yarattığı hızlı değişim ve gelişimin istikrarı bozduğunu ileri sürerek istikrar arayanlardır. Düzen ve istikrar onlar için her şeydir. Aydınlanmacı pozitivist düşüncenin neden sonuç yaklaşımını kabul etmezler. Bunun yerine Hume, düşüncenin bilinen kalıplarını yerleştirir.

Muhafazakârlar, devrim, demokrasi ve sanayileşme üçlemesine negatif yaklaşırlar. Bunların geleneksel toplumu bozduğunu ve ahlaki aşınmayı yarattığını belirterek tepkisel bir yaklaşım içerisine girerler. Bu durumlarıyla neye karşı oldukları bilinmekle beraber, neye taraf oldukları ve savundukları konusunda net değiller. Muhafazakârlık, bir doktrin, ideoloji değildir. Bunun yerine siyasal pragmatizmi esas alırlar. Ancak bu onların tavırsız bir oportünist oldukları anlamına gelmez. Değişime karşı görünürler. Ama özünde değişime karşı değiller, ancak değişime pragmatik yaklaşırlar. Kendilerine siyasal kazanç sağlayacak değişimleri benimserler. Bu yüzden muhafazakârlar, değişimden çok geleneklere önem verirler. Yerleşik adet ve kurumların aynen devam etmesini isterler. Bundan dolayı geçmiş aşırı abartıp kutsallık atfederler. Bunu

da tecrübeyle ve bilgelikle ifade ederler. İnsanların, toplumların geçmişine aşırı vurgu yaptıklarından aidiyet, kimlik sorununu çok öne çıkarırlar.

Muhafazakâr düşünceye göre, insan güvenlik ve aidiyet duygusu arayan bir varlıktır. Güvenlik ve aidiyet de ancak otorite ile sağlanır. Otoriter toplum en güvenli toplumdur. Otoriteye bu kadar önem vermeleri bundandır. Bu yönleriyle faşizme yakın durur. Özgürlük, demokrasi ve otorite arasında her zaman otoriteden yana tavır koyarlar. Otoritenin olmadığı yerde demokrasi ve özgürlüğün olmadığını ileri sürerler.

Otoritenin kaynağı konusunda da oldukça farklı düşünceleri vardır. Fransız Devrimi'nden sorma, özellikle J.J.Rousseau'nun yayınladığı 'Toplumsal Sözleşme'den sonra, toplumu ilgilendiren tüm konuların kaynağını bu sözleşmeden alır. Bu daha sonra anayasa olarak dile yerleşir. Yani her şeyin kaynağı veya dayanağı anayasadır. Muhafazakârlara göre bu doğru değildir. Otorite toplumsal sözleşmeye dayanmaz. Otorite toplumda kendiliğinden ve doğal gelişir. Kaynağını da bu doğallıktan alır. Bu yüzden zaten otorite toplumsal kurumların tümünün kökeninde vardır. Anne ve babanın çocuk üzerindeki otoritesini bu tezlerini doğrulamak için kullanırlar. Muhafazakâr düşünceye göre toplumsal dengesizlikler ve

eşitsizlikler doğaldır. Bu durum doğada da vardır. Buna müdahale etmek, bunu gidermek, toplumsal dengesizlik ve eşitsizliği düzeltmeye kalkmak yanlıştır. Bu eşyanın tabiatına aykırıdır. Doğasını bozar. Bu yüzden bu eşitsizlikleri gidermek için girişilen çabaları boş ve anlamsız buldukları gibi karşı dururlar. Onlara göre devletin işi de bu düzensizliğe müdahale edip düzeltmek değil, devamını sağlamaktır. Düzen ve istikrarın, otoritenin temsilcisi olan devleti böylesine kutsarken, sosyal devlete de negatif yaklaşırlar.

Muhafazakârlığın bir doktrin olmadığını belirttik. Derli toplu siyasal yaklaşımları da yoktur. Siyasal pragmatizmi esas aldıklarından aralarında düşünce birliği de yoktur. Çıkarları neye uygunsa ona göre bir siyasal duruş sergilerler. Özerleri aynı olmakla birlikte biçimleri ve kimi uygulamaları farklı olan üç muhafazakârlık türü vardır. Bunlar;

1-Otoriter muhafazakârlar: Bunlara Ortodoks muhafazakârlar da demek mümkündür. Düzeni korumayı her şeyin önüne alırlar. Bu muhafazakârlık türü Amerika'da oldukça etkindir. İkinci Dünya Savaşı'nda geliştirilen Mac Cartycilik bu anlayışın pratikleşmesidir. 1980'lerle Reagen'le birlikte yeniden güçlenmişlerdir. Bugün de Amerikan yönetiminde etkin olan ve dış politikasını belirleyen Neo-Conlar, bunların yeni versiyonla-

rıdır. Güç, otorite ve istikrar her türlü demokrasi ve özgürlük anlayışından önde gelir. Bu bağlamda gelişen yeni kültürel hareketlere, radikal öğrenci hareketlerine; ekolojik, çevreci, feminist akımlara şiddetle karşı çıkarlar. Bunları toplumun düzen ve istikrarını bozan, ahlaki aşındıran, yozlaşmaya yol açan hareketler olarak görürler. Bunlara göre bu hareketler, toplumu kemiren kurtçuklardır ve bunlardan kurtulmak gerekir. Bunlar geleneksel yaşamı bozduklarından, bunlara karşı mücadelede gelenekleri daha fazla geliştirmek gerektiğini belirtirler. Örneğin okullarda evrim teorisi yerine yaratılış teorisini esas alırlar. İdamı şiddetle savunurlar. Sorunların çözümünde ceza ve şiddeti esas alırlar.

2-Paternalist muhafazakârlar: İkinci Dünya Savaşı'nda özellikle İngiltere'de gelişen bir yaklaşımdır. Kendilerini paylaşımcı ve dayanışmacı olarak gösterirler veya öyle adlandırırırlar. Yaşanan sorunların kaynağında geleneksel değerlerden uzaklaşma olduğunu kabul ederler. Ancak bu sorunların ancak dayanışmalarla aşılabileceğini savunurlar.

3-Liberal muhafazakârlar: Günümüzde muhafazakârlığın en açık biçimidir. Başta ABD ve Avrupa'da oldukça güçlüdürler. Birçok ülkede iktidarı ellerinde tutarlar. Hristiyan Demokratlar bunların başında gelir. Asıl liberal yanları siyasal değil

Muhammed

ekonomiktir. Liberal ekonomi ve serbest pazarı savunurlar. Bunlara 'yeni sağ' da demek mümkündür. Temel sloganları serbest ve liberal pazar, güçlü devlettir. Bunlar, toplumda düzen ve disiplini ve ekonomik girişimciliği sağlamayı esas alırlar. Sosyal alanda aileyi güçlendirmeye, cezaları arttırmaya çalışırlar. Siyasal alanda zayıflayan kimliklerin yıkım getireceğini aşırı vurgulayarak milliyetçiliği geliştirirler.

Sonuç olarak; muhafazakârlık, toplumun devingen güçlerine karşı çıkarak toplumu donduran, düşüncelere ket vurarak düşünceyi öldüren, istikrar ve düzen adına toplumu açık hapishaneye alan yaklaşımdır.

Muhammed: (571-632) yılları arasında yaşamış, son peygamber olarak İslam dininin kurucu peygamberidir. Muhammed de en az Musa, İsa, Marks, Lenin kadar dönemine damgasını vurmuş, toplumsal gelişme dinamiğini etkilemiştir. Günümüzde üzerinde en fazla tartışma yürütülen tarihsel kişiliklerden biri olmasına rağmen en az anlaşılanıdır da. Kimisine göre kutsal, kimine göre lanetlidir. Her iki durumda da gerçeği anlaşılamamaktadır. Hz. Muhammed'i doğru anlamak, onun sosyolojik bir çözümlemesinin yapılarak tarihe uyarlanmasıyla mümkündür. Bu Ortadoğu'ya dönük dış saldırıları önlemek

kadar, dinin reforme edilerek demokratikleştirilmesi için de gereklidir.

Muhammed, 571 yılında Arabistan'ın Mekke kentinde doğar. Doğduğu kent olan Mekke, ticaretin merkezi olmak kadar, ataerkillik ve kabileciliğin en tutucu dönemini yaşar. Zaten bu süreç 'Cahiliye Devri' olarak değerlendirilir. Köleleştirilen ve pazarlarda satılan insanlar için yaşam umudu tükenmiştir. Yaşam cehennemi aratmayacak bir düzeydedir. Resmi devlet dini haline gelen Hristiyanlıkta dipten gelen ayrışmalar giderek belirginleşir. Bunun bir tarafı, İsa'yı tanrılaştırarak görünmez ve anlaşılmaz kılan devlet Hristiyanlığıdır. Bu devletin kutsallığı, tanrısallığı için de gerekli bir durumdur. Öte yandan İsa'nın insanlığını savunan, halk Hristiyanlığı şeklindedir. Halkın kendisini anlaşılmaz kılmasına gerek olmadığından gizli, ilahi örüntülere ihtiyacı yoktur. Halkçı Hristiyan geleneğinde bir kurtarıcı, Mesih bekleme düşü ve ütopyası hep canlıdır. Mesihin gelip bu zulme son vereceği beklentisi yüngündür. İşte Muhammed'in çıkışında bu beklentinin önemli bir etkisi vardır.

Mekke, her ne kadar ticaretin merkezi olsa da yaşamı kurutucu ve kısırlaştırıcı bir yerdir. Yeni gelişmelere kapalıdır. Ancak çevresini bir vaha gibi hep çekmektedir. Güney ve doğusundaki Habeşistan

büyük bir çekim ve etkileme merkezidir. Kuzeyinde, Hristiyanlıkla yeni bir kan alan ve Roma'nın devamı olan Bizans ve kuzey doğusunda da Sasaniler büyük bir merkez konumundadır. Bu alanlarla ticaret yapan Mekkeli tüccarlar bu alanlardan oldukça etkilenmişlerdir. Bu ticaret sırasında Hristiyan Nesturi rahipleriyle yoğunca ilişkilendirilir. Yine gerek Medine'de gerekse de çevrede yaşayan Yahudilerden etkilenme, tanrı inancını öğrenme durumları vardır. Sasanilerle yapılan ticaretlerde de Manicilikten ve Zerdüştlükten etkilenme durumları vardır. Bu inançların değişik yorumlarından oluşan onlarca mistik, gnostik tarikatlarla ilişkilendirilir. Mekke'de Haniflerin belli bir etkisi vardır. Şunu söylemek abartı olmayacaktır. Esenilerin İsa'yı etkilemeleri gibi Hanifler de Muhammed'i etkilemişlerdir. Bu anlamda bu tüccar hareketleriyle Yahudiliğin, Hristiyanlığın ve Zerdüştlüğün birikimleri buraya akar. Tarih boyunca sürekli olumsuz bir rol oynayan tüccarların, iradeleri dışındaki bu mal kadar kültür taşıma işleri olumlu bir etkidir.

İşte Muhammed, bu üç kaynaktan da beslenir. Aşiretinin tüccar olması, kendisinin de küçük yaşlarda ticarete atılması da bunu pekiştirir.

Muhammed, Mekke'nin zengin ve ileri gelen aşiretlerinden olan Kureyşlilerin Haşimi kolundandır. Kureyşliler içinde etkin olanlar ise

daha çok Omeyitler (Emeviler)dir. Mekke'nin ticareti ve yönetimi ağırlıklı bunların elindedir.

Muhammed, doğmadan iki ay önce babası Abdullah ölür. Böylece öksüz doğar. Annesi Amine de kısa bir süre sonra ölünce dedesi Abdumuttalip tarafından büyütülür. Dedesi Haşimilerin bilgisi durumundadır. Ancak Muhammed 6 yaşına ulaştığında babası, annesi ve dedesini kaybetmiştir. Bu sefer de amcası Ebu Talip tarafından büyütülür. Ebu Talip, ticaretten çok hayvancılıkla uğraşan orta halli birisidir. Ekonomik olarak güçlü değildir ve akrabaları tarafından da pek sevilmez. Ayrıca eski dinlerine bağlıdır, bunun insani yönünü esas almaya çalışır. Muhammed de çobanlık yaparak amcasına yardım eder. Ancak çöl koşullarından dolayı büyük ölçüde hayvancılık yapılamaz. Gelişmenin, büyümenin yolu ticarettedir.

Amcası Ebu Talip'in yanından ayrılan Muhammed, 12 yaşından itibaren tüccar kervanlarında çalışmaya başlar. Bu kervanlarla birçok yere gider. Birçok gnostik, mistik tarikat ve düşünce adamını tanır. Hristiyanlığın yeni bir yorumu olan Nesturiliğin rahipleriyle tanışması onu derinden etkiler. Dışarıya yaptığı ticari seferler, Onu Mekke'nin boğucu havasından kurtarır. Kişiliği böyle bir ortamda ve çeşitli şekillenir. Üç büyük imparatorluğun yayılan kültürleri, Arap

Muhammed

kabile kültürlerinin çok ilerisinde-
dir. Aralarında kıyaslanmaz uçu-
rumlar bulunmaktadır. Kâbe, her
aşireti temsilen konulan bir putun
bulunduğu bir panteon durumun-
dadır. Bu panteondaki putlarında,
Arap kabile gericiliğini yansıtırca-
sına hiçbir yaratıcı değeri ve ilham
güçleri kalmamıştır. Her ne kadar
Lat, Menat ve Uzza gibi büyük put-
lar saygı görse de fazla bir anlam
ifade etmezler. Bu saygıları top-
luma verdikleri güçten değil, bü-
yük kabilelerin putları olmasından
dolayıdır. Bunlar yeni bir gelişme-
ye izin vermedikleri gibi, yeni bir
uygarlığa ilham vermekten de uz-
aktırlar; tersine giderek onlar yü-
zünden yeni fikirler ve mistik tari-
katlar yasaklanır. Üstyapıda kabile
tutuculuğunu esas alan zihniyet ve
kurumlar egemendir. Herkes ancak
kabilesiyle övünmektedir.

İşte Muhammed'in kişiliği böy-
le bir ortamda gelişir. Bu ortamda
büyür. Muhammed, işlerinde ol-
dukça temiz ve titizdir. Bu durumu
çok dikkat çeker. Çalışanlar arasın-
da güvenilirliğiyle öne çıkar. Ken-
disine Emin-ül Muhammed denir.
Yani güvenilir Muhammed'dir o.

Onun bu durumunu fark eden
Mekke'nin ünlü tüccarlarından Ha-
tice, kendi kervanlarında çalışma-
sını ister. Mekke'de kız çocukla-
rının diri diri gömülmesi onda ka-
dınlara karşı bir ilgi yaratır. Bu
yüzden Hatice'nin teklifini hemen
kabul ederek, Hatice'yle çalışmaya

başlar. Bir süre sonra da 25 yaşında
iken 40 yaşındaki Hatice ile ev-
lenir.

Mekke-Şam arası ticaret yolcu-
lukları, Hz. Muhammed'de yeni fi-
kirlerin oluşmasında, olgunlaşma-
sında temel bir öneme sahiptir.
Kendisinin Hristiyan Nesturi ra-
hiplerini çok dinlediği, onlarla tar-
tıştığı bilinmektedir. Hatice'nin
kendisine güveni, sevgisi ve evlili-
ği, kadınlar hakkında olumlu dü-
şüncelere ulaşmasında belirleyici
öneme sahiptir. Bu evlilikte sevgi
ve saygı kadar değişik etkenlerin
de payı vardır. Azgın bir erkek ege-
men toplum olan Mekke'de kendi
gücüne dayalı bir kadının gelişme-
si, ticaret yapması büyük bir çelişki
oluşturur. Yalnız başına bu çelişkiyi
çözemeyeceğini iyi bilen Hatice
Muhammed'le evliliği buna bir çö-
züm olarak düşünür. Bu anlamda
bu evlilik anlamlıdır. Muhammed
de kafasında şekillenen yeni toplu-
mun nüvesi olarak böyle bir evlili-
ğe yönelir. Arap toplumunda, hatta
Müslümanlıkta çok kadınla evlilik
serbest olmasına rağmen, Hatice
ölünceye kadar başka kadınla ev-
lenmemesi de bununla bağlantılı-
dır. Yine Muhammed'in peygam-
berliğini ilk onaylayanın da Hatice
olması bunu gösterir.

Cehalet döneminin derinleşme-
si, kabileler arası çatışmalar ve her
geçen gün derinleşen toplumsal bu-
nalımlar yeni arayışları tetikler. Hı-
ristiyanlık devletleşip yozlaştığın-

dan halk üzerindeki itibarını yitirmiştir. Eski Ahit'teki kurtarıcı arama yaklaşımları giderek öne çıkar. Devletleşen Hristiyanlık ruhları boşalttığından ruhsal arayış had safhadadır. Mesih, kurtarıcı inancı da buradan beslenir.

Ekonomik ve sosyal koşulların gelişmesine rağmen politik yapılanmalar durgunlaşmıştır. Kabile ideolojisi olan resmi ideolojiler gericileşip saldırganlaşmaktadır. Ekonomik ve sosyal kurumlaşmalarda kölelik hızla aşılrken, hakim devlet biçimleri tutuculukta büyük bir ısrarı yaşamaktadır. Sümer ve Mısır monarklarının bile gerisine düşmüşlerdir. Doğan yeni ekonomik ve toplumsal ilişkileri karşılamakta uzaktır. Politik yapı, yeni tip üretim ve sosyal güç ilişkileri önünde en temel engel konumundadır. Bunlar, insanlığın gelişmesini engelleyen bentler durumundadır. Bu bentler patlatılıp aşılmadan gelişmek mümkün görünmemektedir. Buna ilişkin Önder APO şunları belirtir: **"Hz. Muhammed, yakından anlamaya çalıştığı savaşımını 'cehaletle karşı' olarak ilan etmektedir. Kastettiği cehalet, ataerkil kabile ideolojisidir. Bu çok önemli bir husustur. Musa tek tanrılı dini çıkışını İbrani kabilelerini birleştirmek için geliştirirken, Hz. Muhammed çözmeye çalışmaktadır. Bu bir nevi kabile toplumunu aşma çabasıdır. Kabilecilik güç olmayı ve uygarlaşmayı**

engelleyen en temel etkidir. Kâbe'de 360 ufak ve üç dört büyük put biçiminde temsil edilen farklı ideolojik kimlikler bulunmaktadır. Zihniyet üzerinde olanca ağırlığıyla çöken bu olgu aşılmadan ilerlemek mümkün değildir. İkinci önemli olgu, Mekke'nin önemli bir ticaret merkezi olarak konumudur. Şehir, ticaret üzerinde varlık bulmaktadır. Denilebilir ki, Mısır ve Sümer uygarlığı nasıl Nil, Dicle ve Fırat'ın bir hediyesi ise, İslamiyet de Arabistan'da Mekke merkezli bir ticaretin hediyesidir. İbrani geleneği esasta uygarlık merkezleri arasında gelişen ticaretin ürünüdür. Halen dünya ticareti ve finansmanında Yahudi hakimiyeti göz önüne getirildiğinde, ticaretin uygarlığın gelişmesinde ki muazzam rolü daha iyi anlaşılır."

Cahiliye yaklaşımları, kabileler arası çatışmalar, derinleşen baskılar yeni arayışları zorunlu kılmaktadır. Kervanlarla birlikte yaptığı seyahatlerde özellikle de Nesturi rahiplerinden aldığı düşünsel etkiler bu arayışın temelini oluşturur. Hatice ile evlilikten sonra da ekonomik dayanağını yaratır.

Köleciliğin bağrında şekillenen ideolojik kimlikler, sistem savaşlarının öncü kolları rolünü oynarlar. Sisteme zihinsel ve vicdani başkaldırı öncelik taşır. Kitleselleştikçe yeniyi yaratma şansı yükselir. Birçok öncü savaştan sonra önün-

Muhammed

deki sistemi ya yıkarak ya da dönüştürerek ele geçirir. Ancak devlet dini haline gelen Hristiyanlık, köleciliği tüm tortularıyla birlikte ortadan kaldıramaz. Bu da yeni arayışları zorunlu kılar. Bu anlamda yaklaşılmca Muhammed'i İsa'nın pratikleşmesi olarak değerlendirmek gerekir.

İdeolojik ve ahlaki olarak mevcut sistemden kendini koparan Muhammed, yeni düşüncesini pratikleştirmek için yoğun bir çabaya girer. Musa'nın peygamber olmadan önce Sina Çölü'ne gitmesi gibi, Muhammed de Hira Dağı'na gider. Birçok peygamber veya önder, çıkış yapmadan önce böyle yoğunlaşma dönemlerini yaşamışlardır. Hira Dağı'na gidişi de böyle değerlendirmek mümkündür.

Muhammed'e 40 yaşlarında peygamberliğin inmesi, aslında yeni devrimci yoğunlaşmanın ilanı ve açık mücadele sürecine geçişi temsil eder. Bu bir nevi meşrulaşma ve Mekke'de egemen olmanın açık bildirimidir. İdeolojik yoğunlaşmadan politikleşmeye adım atmaktadır. Bu süreçte kendisine ilk inananların, eşi Hatice, kölesi Zeyt ve amcasının oğlu Ali olması da yeni dinin özelliklerini ele verir. Böylece kız çocuklarının öldürülmesinde somutlaşan kadının bastırılmasına başkaldırıdır. Ya da Önderliğimizin deyimiyle, Hatice ile kadın devrimi, Ali ile kabile devrimi,

Zeyt ile köle devrimi yapılır. Ortak ve komünal bir yaşam tarzını oluşturur. Bu yönüyle sistemden köklü bir kopuşu ifade eder ve devrimcidir. Bu inananlar grubunun büyümesi, serpilip gelişmesi ve amaçlarını gerçekleştirmesi için bir manifesto zorunludur. Muhammed, Hira Dağı'ndaki yoğunlaşmalarını da derleyip toplar ve Kur'an olarak sunar. Kur'an gelişen bu dinin manifestosudur. İnsan söylemlerinin tutmayacağını, kutsallık ve yücelik gerektirdiğini bilen Muhammed, bu yoğunlaşmalarının vahiy yoluyla Cebrail aracılığıyla tanrı tarafından gönderildiğini belirtir. Bununla yeni düşüncenin etkisini arttırmak ister.

Yaşanan bu cahiliye ancak büyük bir aydınlanmayla aşılabılır. Bu aynı zamanda zihniyetin de oluşturulmasıdır. Eski anlayış ve yaklaşımlarla yeni zihniyet oluşturulamaz. Yeni zihniyeti oluşturmak için okumaya büyük önem verir. Ve ilk ayetin de 'oku' olduğunu belirtir. Bu vahiylerle zihniyeti, bununla beraber inanç ve ahlak temellerini oluşturur.

Mekke'nin ileri gelenleri Muhammed'i başlangıçta fazla ciddiye almazlar. Her gün bir yerde ortaya çıkan ve kendisini Mesih sanan kişilerden biri olduğunu düşünürler. Ancak zaman geçtikçe kendi resmi toplumlarına alternatif bir toplum yaratıldığını görürler. Sınıflı, devletçi toplum tarihi boyunca resmi

toplumun dışında bir yaşam aramak ölümle eşdeğerdir. İbrahim gibi ateşlere atılmaktır. Bunun bilincinde olan Muhammed, Mekke'de daha fazla kalmanın bir anlamı olmadığını, hatta yeni düşüncenin boğulup gidebileceğini, boğulmaması için yeni nefes borularının açılmasının gerektiğini bilmektedir. Bir yol ayrımına gelip dayandığını derinden hisseder. Ya Mekke'de kalıp, Mekke'nin resmi toplumuna tabi olacak ya da alandan çıkıp göç edecektir. Yeni bir toplum yaratmak iddiasıyla ortaya çıkan tüm önderliklerde bu durum görülür. İbrahim, Nemrut'un baskıları dayanılmaz bir hal alınca ve yeni düşüncenin gelişmesinin imkanı kalmayınca, bilinen göç hareketine başlamıştır. Firavunun baskıları da aynı düzeye ulaşıncı, Musa Sina Çölü'ne çekilmiştir. Daha sonra ortaya çıkan birçok devrimci önder de aynı ikilemle yüz yüze kalmıştır. Muhammed de Mekke'de kalmanın fazla bir anlamının kalmadığını anlar ve uygun bir zaman gözetir.

Giderek alternatif bir düşünce yaratan Muhammed, Mekke'nin resmi toplumunu tehdit etmeye başlar. Bunun üzerine, Mekke'nin ileri gelenleri Muhammed'i önce tehdit ve şantajla bu yeni düşünceden alıkoymak isterler. Muhammed bu tehditlere boyun eğmeyince, bu sefer de parayla satın almaya çalışırlar. Bunda da başarılı olmayın-

ca, yeni düşünceyle birlikte Muhammed'i de ortadan kaldırmak isterler.

Yeni düşüncenin ideolojik zihniyeti ve ahlaki vahiylerle dayandırılarak Mekke'de yaratılır. Bu belli bir noktaya ulaştıktan sonra Muhammed, Mekke'den ayrılarak Medine'ye gider. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: *"Ticarette daha çok zenginleşen Taif'i kabul etmeyerek, Muhammed Medine'yi tek seçenek olarak görüp, 52 yaşında, MS 622'de hicret eder. Tarih, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi halinde, Hristiyanlığın basit bir mistik topluluk olmaktan öteye gidemeyeceğini belirtmektedir. Hz. Muhammed'in Medine hicreti için de aynı şey söylenebilir. Hicrete zorlanma olmasaydı ve kendisine karşı şiddetli bir taassup gösterilmeseydi, İslam bir gnostik topluluk olarak kalabilirdi. Ama koşullar ve etki-tepki yasası bir harekete geçti mi, en basit grupların bile en büyük tarihsel hamlelere yol açtığı çokça bilinen gerçeklerdendir. Medine dönemi, askerileşme ve politikleşme dönemidir. Ayetler daha çok yeni politik sistemin nasıl oluşturulacağıyla ilgilidir. Medine'de yeni bir toplumsal anlaşma ve kent devleti oluşmaktadır. Ama dönem Sümer ve Mısır uygarlığının doğuş süreci değildir. Gelişkin bir ticaret ve yarı başlıklarında çeşitli imparatorluk merkezleri vardır. Hızla dev-*

Muhammed

letleşme ve diğer devletlerin aleyhine büyüme kaçınılmazdır. Bu bir varlık ve yokluk meselesidir. Çöl kabilelerinin çevredeki uygarlık merkezlerine karşı iştahlarının kabarması ve görece yoksul durumları, Hz. Muhammed'in ideolojik çıkışını ve Medine ittifakını olağanüstü çekici kılmakta; bir kez daha tarihin "Yürü ya kulum, önün açıktır" hükmünün geçerlilik kazanmasına yol açmaktadır."

Medine, Taif ve Mekke'ye rağmen ticaret yerine tarıma ve hayvancılığa dayalı gelişen bir kenttir. Bu anlamda neolitik topluma daha yakındır. İktidar ilişkileri bu kadar önde değildir. Zaten o zamana kadar hep Mekke'nin gölgesinde kalması da bu özelliğinden dolayıdır.

Medine'de İslamiyet tam bir patlama yaratır ve hızla yayılır. İslamın bu kadar hızlı yayılmasını kılıç zoruna bağlayan yorum ve değerlendirmeler oldukça yoğundur. Ancak İslamiyet'in hızlı gelişimini ve yayılışını salt kılıç gücüyle izah etmek gerçekçi olmamaktadır. Koşullar olgunlaşmadan hiçbir zor, ne kadar şiddetle uygulanırsa uygulanı, toplumsal gelişmelere yol açamayacağı gibi, tahripkâr sonuçları doğurmaktan öteye gidemez. Bu anlamda Medine koşullarının yayılma için uygun olduğu belirtilebilir. Hatta ticaretle kirleilen Mekke toprakları karşısında Medine'nin daha temiz ve bakir

olduğu belirtilebilir. Mekke'de temelleri atılan bu ideolojik kimlik, Hz. İbrahim'le başlatılan İbrani gelenek Sümer ve Mısır uygarlığının birikimine dayanmakla birlikte, onları aşan, dönüştüren ve geniş çöl kabilelerinin uygarlaşma sürecine çeken tarihi bir aşamayı teşkil etmektedir. O, uygarlığın ikinci büyük dalgasının ideolojik bayrağıdır. Büyük toplumsal hareketliliğin gelişen zihniyeti ve ruhsal olarak yeniden şekillenmesidir. Bir yandan ilkel kabile gericileşmesini temsil eden totemik putlar kırılırken, diğer yandan insan biçimli, çok tanrılı ve en büyükleri kendini tanrı-kral olarak sunan Sümer ve Mısır, Nemrut ve Firavun düzenlerine de baş kaldırılmaktadır. El'in Allahlaşması, bu tarihi evrimin en temel ideolojik silahıdır. "Allah birdir, peygamber elçisidir" sözüyle kitleselenen müminler, en büyük propaganda gücüdür.

Muhammed bu ideolojik yapıyı oluştururken, son derece inançlı ve yaptıklarının akılla doğrulanacağından emindir. Yaşamla bağını kopartmamıştır. Bu yüzden sahte sofizm asla söz konusu değildir. Kendisinde dinin savunulabilecek bütün değerlerini özümsemek kadar, akılla, felsefeyle izahtan kaçınılmayacak bir çağda bulunduğu da farkında olarak, İslami sistemi kurmaktadır. Hem dinsel hem felsefi iç içe olma durumu çok zor bir sentezdir.

Medine'de giderek güçlenen İslamiyet, Mekke resmi toplumu için ciddi bir tehdit oluşturur. Bu ideolojik ayrışma giderek pratik-politik sahaya geçip çatışmaya dönüşmesi kaçınılmazdır. Hicretten iki yıl sonra, 622 yılında yeni Müslüman güçler ile Mekke'nin resmi devlet toplumu güçleri Bedir kuyuları başında savaşırlar. Bu savaş Mekkelilerin yenilgisiyle sonuçlanır. Böylece resmi toplum itibar kaybederken, yeni düşünce de halk nezdinde daha fazla taraftar bulur.

Muhammed, Mekke'de oluşturduğu zihniyet ve ahlakı Medine'de daha da geliştirip bir sisteme oturtmaya çalışır. Bu anlamda siyasetini ve politikasını da oluşturmaya çalışır. Bu ayrım kendisine Allah tarafından gönderildiğini söylediği vahiylerle bile yansımaktadır. Medine'de gelen vahiylerin büyük çoğunluğu sistem oluşturmaya, bunu oturtmaya dönüktür. Gücünü giderek örgütler, askeri bir disipline kavuşturur. Yeni düşünce artık zihniyet ve ahlak formlarını oluşturmuş, belli bir askeri örgütlülüğe de ulaşmıştır.

Bedir yenilgisini hazmedemeyen Mekke'nin resmi toplum yöneticileri yeni bir ordu toplayarak 624 yılında Uhud Dağı civarında Müslümanlara saldırırlar. Bedir Savaşı'ndan sonra zafer sarhoşluğuna kapılan Müslümanlar, Uhud Savaşı'nda da, Mekkelilerin bozguna uğrayıp kaçtıklarını gördüklerinde

ganimet ele geçirmek için disiplin ve örgütlülüğü bir tarafa atmışlardır. Bu durumu iyi fark eden Mekkeliler, tecrübelerine de dayanarak yeni bir saldırıya girişirler. Disiplin ve düzenleri bozulan ve ganimet elde etme telaşına düşen Müslümanlar bir daha toparlanamazlar. Bu saldırı sonucunda Muhammed yaralanır. Yeni düşüncenin en önde gelen savunucularından ve Muhammed'in amcası Hamza öldürülür. Müslümanlar büyük kayıplar vererek geri çekilirler.

Uhud Savaşı Müslümanlar arasında bir ayrışmaya yol açar. Gönülden bu düşünceye bağlanmayanların büyük kesimi kopar ve yeniden Mekke'nin resmi toplumuna sığınır. Yenilgilerden sonra, geçici yol arkadaşların yolu terk etmeleri gibi bunlar da terk ederler.

Uhud zaferine rağmen Muhammed'in öldürülememesi veya ele geçirilememesi Mekkeliler tarafından hazmedilmez. Yeni ve daha güçlü bir orduyla 627 yılında yeniden Medine'ye saldırırlar. Uhud yenilgisinden dersler çıkaran Muhammed, Medine etrafında büyük hendekler kazarak güçlü bir savunma sistemini oluşturur. Bu yüzden bu savaşa Hendek Savaşı denir. Uzun bir kuşatmaya rağmen sonuç alamayınca Mekkeliler kuşatmayı kaldırır. Bu durum fiili olarak yeni düşüncenin merkezi olan Medine'yi tanımları anlamına gelir. Ancak, gücünün zayıflığından do-

Muhammed

layı o zamana kadar savunmada kalan Medineliler, saldırıya geçerler. 630 yılında büyük bir orduyla Mekke'ye sefer düzenleyerek Mekke'yi alırlar. Mekke'nin alınması yeni düşüncenin Arabistan özgünlüğünde iktidar olmasıdır.

Mekke'nin resmi toplum yöneticileri de istemeyerek de olsa Müslüman olurlar. Müslüman oluşları tamamen gönülsüz ve çıkar temelindedir. İktidارlarını Müslümanlara kaptırdıklarından Müslümanlara karşı büyük bir kin beslerler. Bu durum daha sonraki pratiklerine yansır.

Bu mücadele içinde Muhammed'in hayat arkadaşı Hatice ölür. Hatice'nin ölümünden sonra Zeynep'le evlenir. Zeynep dışında kocalarını Mekkelilerle yapılan savaşlarda yitiren kadınların yanı sıra diplomatik denilebilecek evlilikler de yapar. En son da ilk Müslümanlardan ve yakın dostlarından olan Ebubekir'in kızı Ayşe ile evlenir. Bu evliliklerinden 4 kız, üç erkek çocuğu olur. Fatıma dışındaki tüm çocukları Muhammed'den önce ölmüşlerdir. Muhammed'in soyu Fatıma ile devam eder. Fatıma'yı da amcası oğlu ve ilk inananlardan olan, İslamiyeti en saf ve temiz haliyle yaşayan Ali'yle evlendirir. İşte Ehli Beyt denen Muhammed sülalesi, Ali ve Fatıma'nın çocuklarıdır.

Muhammed'in vefatına doğru, devlet sistemi de oluşturulmuş du-

rumdadır. Bu kadar kısa bir sürede tarihi o kadar etkileyen ve halen bu etkisini sürdüren oluşumun ideolojik, politik, askeri ve toplumsal özelliklerini yakından görmek büyük önem taşımaktadır. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: **'Hz. Muhammed'in yaşamına ilişkin tüm belirtiler, Onun en çok Allah kavramı üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Kendini en çok uğraştıran sorun, Allah'ın varlık ve birlik kimliğinin açıklanmasıdır. Bunun yapay bir sorun olmadığı, çok büyük ve yoğun çabayla yanıt aramasından bellidir. Kilit bir kavram olarak içeriği yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Doksan dokuz sıfatla yüklenmesi, nitelikte bir sıçramanın gerçekleş-tirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Adeta Allah kavramına sürekli yeni biçimler altında ve çok yoğun olarak enerji zerk edilmektedir. Bu çalışmayı daha iyi anlamak için, liberalizm ve sosyalizm kavramlarına içerilen değerlerle mukayese etmek hayli öğretici olacaktır. Toplumsal dönüşümlerde ideolojik kimlik geliştirilirken, kilit kavramlar hep böyle amaçlanan değerlerle zenginleştirilmekte, güçlendirilmektedir.'**

632 yılında son kez Mekke'yi ziyaret eder. Burada Müslümanlarla vedalaşırçasına bir hutbe verir. Bu son hutbesine 'Veda Hutbesi' denir. Burada sistemini tamamladığını, Kur'an'ı da bu sistemin gü-

vencesi olarak bıraktığını belirtir. Medine'ye döner. Kısa bir süre sonra da vefat eder.

Bu kadar kısa sürede kurulmuş bir devletin iktidar sorunu çözülmediğinden, sonrasında kimin başa geçeceği tartışma konusu olur. Bu tartışmalar öylesine derinleşir ki, cenazesi üç gün yerde kalır. Ancak üçüncü günden sonra toprağa verilir.

Mekke'nin resmi toplumu döneminde yönetim Kureyş kabilesinin Omeyit (Emevi) kolunun elindedir. Bu süreçte tüm muhaliflerini çeşitli yöntemlerle devre dışı edip iktidardan uzaklaştırmışlardır. Ancak Mekke'nin Müslümanlarca fethe edilmesi, bu iktidarı onlardan almıştır. İktidatlarını kaybettiklerinden gerçek Müslümanlara, özelde de Muhammed'e ve onun ailesine büyük bir tepki beslerler. Muhammed'in vefatından sonra yaşananları bu kesim kıskırtır.

İslamın ileri gelenlerinin kendi aralarında anlaşmaları sonucunda Ebubekir halife olur. İktidarı süresince fazla bir varlık göstermez ve iki yıl sonra ölür. Yerine Ömer halife olur. Mekke'nin resmi toplum yöneticilerinden olan ve başta Müslümanlara karşı olan Ömer, yakın çevresini kayırır. Müslümanlığın o ilk halini sulandırır. Bu yaklaşımları Müslümanlar arasında tepki toplar. Ömer bu tepkilere aldırılmaz ve bildiği gibi yapar. Bunun sonucunda bir namaz esnasında suikast-

la öldürülür. Bu durum ve sonrası tartışma yaratır. Osman halife olur. Aile ve yakın çevresine ayrıcalıklar tanır. Omeyit kolundan da olmasından dolayı Omeyitlileri iktidara taşır. Mekke'nin fethiyle iktidardan uzaklaştırılan Omeyitliler, Osman'a yeniden iktidarı alırlar. İslamın yeminli düşmanı olan Ebu Sufyan'ın oğlu Muaviye'yi Şam'a vali yapar. Bu durum, İslam için sonun başlangıcı anlamını taşır. Osman'ın bu yaklaşımları halkın tepkisini daha da artırır ve yine namazda bir suikastla öldürülür.

Bundan sonra kimin halife olacağı tartışmaları derinleşir. Bu ayrışma giderek İslam'da mezhepleşmeye de dönüşür. Bu da özünde İslamın resmleştirilmesi, devlet ve iktidar dini haline getirilmesi çabasıdır. Ancak, İslamın resmleştirilerek iktidar dini haline getirilmesine karşı isyan da büyür. Başını Ali'nin çektiği bu kesim, resmi ve iktidar İslamını temsil eden Muaviye'ye karşı mücadeleye girer. Bu mücadelede iktidarın tecrübesine sahip Muaviye, komplolarla üstün çıkar. Böylece İslamiyet özünü önemli ölçüde yitirerek resmi toplumun denetimine tümünden girer. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: ***'İslam devriminden sonraki kurumlaşma ve yayılma, Emevi Hanedanlığının iktidarı ele geçirmesiyle gelişmiştir. Emevi Hanedanlığının yükselişi ve egemenliğe ulaşması bir karşı-devrimle mümkün***

olmuştur. Hz. Muhammed'in kısmen Kureyş aşiretinin Haşimi koluna dayanmasına karşılık, Osman ve Muaviye Emevi koluna dayanmaktadır. Mekke'nin yönetimi daha çok bu kolun elindedir. Hz. Muhammed dar anlamda iktidarı bu kabile topluluğunun elinden almakta ve yeni bir devrimle devlet kuruluşuna dönüştürmektedir. Bu eylem devrimcidir. Büyük bir ilerleme ufkuna sahip olduğu gibi, kabileciliği aşan yeni siyasal ve askeri kurumlaşmalara gitmekte; tüm bunları yeni bir ideolojik kimliğe, ayet ve sünnetlere dayanarak geliştirmektedir.

Kureyş aşiretinin Emeviye kolu, devrim tam başarıya gittikten sonra Müslümanlığa geçti. Bu geçiş gönülsüz ve çıkar temeline dayanmaktaydı. Bunlar içten Müslümanlara kinliyediler. Hz. Muhammed'in ölümüyle hazırlıklarını hızlandırdılar. Muaviye'nin Şam Valiliği, karşı-devrimin merkez kanadı olarak çalıştı. Muaviye iktidar sanatında daha tecrübeliydi; Şam'da Bizans'ın tüm iktidar entrikalarını öğrenmişti. Yanında İran iktidar geleneğinin güçlü temsilcilerinden Bermeki oğullarını bulunduruyordu.'

Bkz: Alevilik, Ali, Ayşe, Hatice

Musa: Yaşamına dair kesin bilgiler olmamakla birlikte MÖ. 13. yüzyılda yaşadığına inanılır. Yaşa-

mına ilişkin tek kaynak bilgi, Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat'tır. Tevrat'ta da Musa'nın yaşam hikâyesi efsanevi bir biçimde anlatılır. Tevrat'ın anlatımlarına göre Mısır'da Tutankhamon firavunluğu döneminde doğmuştur. MÖ. 1346 yılında "**tanrının buyruğu**" üzerine kavmini (İbrani kabilesini) Mısır'dan çıkarmış, "**vaat edilen**" topraklara doğru zorlu geçen bir yol yürüyüşüne girmiştir.

Yahudilerin kurucu peygamberidir. Bu yüzden Yahudilerin dinine Musevilik de denir. Yahudi ismi de kendisinin "**yahveh**" dediği, daha sonra "**yahova**" adını alacak olan tanrı isminden türemiştir. Dini kimliği ile birlikte kavim kimliği daha ağır basar. Musa'nın dini önderliği daha çok bir kavmin önderliği biçiminde şekillenmiştir. Bu yüzden Musa'nın geliştirdiği din olan Musevilik, sadece Yahudi kavminin dini olarak kalmış, evrensel bir din olma özelliğini kazanmamıştır. İçinde ortaya çıktığı toplumsal koşullar Musa'yı bir kavmin önderi olmaya itmiştir.

Musa'nın yaşam öyküsü Mısır'da başlar. Oldukça zorluklar ile dolu geçen bir yaşam öyküsüdür. Musa'nın peygamberliği ve önderliği, Mısır süreci ve Mısır'dan hicret ile başlayan onun bir kavmi yeniden yaratma mücadelesidir. İbrani kabilelerinin bir kavim birliği altında birleştirilmesi, bunu sağlayacak olan ideolojik kimliğin yaratılması

Musa'nın temel çabası olmuştur. Bu konuda Önder APO şunları belirtir.

"İbraniler için Mısır süreci yaklaşık üç yüz yıl sürmektedir. Ağırlıklı ihtimal Mısır içindeki bir isyanda taraf durumuna gelmeleri ve Musa (Mısırcı Mos=oğul demektir) adlı bürokraside Yusuf gibi yer bulan birisinin bu anlaşmazlıkta yer alması, konumunun tehlikeye girmesi, ayrıca İbranilerle akrabalık bağının bulunması, yeni göçün çıkış ipuçlarını vermektedir. Çöl kabilelerinin halen güçlü olan serbest yaşama alışkanlıkları bunda rol oynayacaktır. Hem Mısır Firavunu (İbrahim için Nemrut unvanı neyse, Musa için Firavun unvanı aynıdır, kralın unvanı anlamına gelmektedir) için güvenilirliklerini yitirmeleri, hem de eski kabile yaşamlarına duydukları özlem bu çıkışın maddi koşullarıdır. Tahminen MÖ 1300'lerde başlayan bu göç çıkışında sayı yaklaşık olarak 25.000 civarındadır. 72 kabile (72 millet sözü buradan gelse gerek) halinde bölünmüşlerdir. İbrahim'in kabilesi büyük ihtimalle birkaç yüzü geçmemektedir. Kabileden büyük bir aşiret veya kavim oluşmuş durumdadır. Tevrat'ın ana konusu olan Hicret'in (dini geleneğe göre bu tür çıkışlara huruç, hicret denilmektedir) tarih içinde çok güçlü izler bıraktığı bilinmektedir. Yaklaşık kırk yıl sürdüğü iddia edilen

bu tarihe geçen ilk 'uzun özgürlük yürüyüşü' çok çetin geçmektedir. Sina Çölü'nden geçiş ve daha sonra karşılara çıkan yerleşik ve göçebe birçok kabileyle hem çatışıyorlar, hem ilişki kuruyorlar.

Musa Mısır'dayken, ilk defa tek güneş tanrısı 'Aton' inancını zorla resmileştiren dönemden kalma bir rahipten oldukça etkileniyor. Yolda Kızıldeniz'in doğu ucunda Midyan (Medyen) bölgesinde -inanış şekli, türleri, ticaretle birlikte değişim yeri- etkili bir rahip olan Yetro'dan da etkileniyor. Yaşadığı çok yoğun yönetim sorunlarıyla bu inançların birleşik etkisi, Hz. İbrahim'in dini anlayışında ikinci büyük köklü sıçrayışa, 'mucizesel' gelişmeye yol açıyor. Mucizeler zaten bu süreçlerin çıkış çareleri olarak anlam bulmaktadır. Önceki yol ve yöntemlere ve ardındaki anlayışlara göre sorunların çözüm yolu bulamaması, yeni anlayış ve uygulamalara ihtiyaç gösterir. Mucize deyimi bu yeni anlayış ve uygulamalara verilen addır. Yeni dönemin çarpıcı ve özümsemesi kolay kolay kabul edilemeyen büyük zihniyet değişimi mucize kelimesiyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Tarihte bu nitelikte çok sürecin yaşandığı, peygambersel çıkışlara bu kavramlarla anlam verilmek istendiği çok bilinen bir gelenektir.

Musa'nın çıkış sürecindeki sorun çok çetindir ve belirsizliklerle

doludur. Eskinin dar birkaç kabileden ibaret yönetim anlayışı ve zihniyet yapıyla kavimsel bir aşamaya gelen ve tam bir isyan halinde olan 72 kabile kalabalığını yönetmesi zordur. Sadece maddi sorunları nedeniyle her gün ailelerin isyan edercesine tepkileriyle karşılaşmaktadır. Kabilelerin üstünlük kurma çabaları hiç eksik olmamaktadır. Göç koşulları, kendi mülkleri olmayan araziden geçmeleri sık sık yerlilerle kanlı biten çatışmalara yol açmaktadır. Puta tapıcılık yörede çok canlıdır ve kendi kabileleri de bu tip törenlere katılmaktadır. Meşhur 'altın buzağı tapıcıları' yüzünden, Musa kendilerini ölümle cezalandırmak zorunda kalır. Sıradan bir aşiret konfederasyonu ile sürecin altından çıkmak mümkün görünmemektedir. Derinliğine bir ideolojik, moral ve yönetim değişimine veya devrimine ihtiyaç vardır. Her geçen gün ve adım bu ihtiyacı gittikçe dayatmaktadır.

Bu sorunlar altında bunalan Musa, her peygambersel çıkışta görüldüğü gibi doğaya ve mağaraya çekilip inzivaya geçmekte, yoğunlaşmaktadır. Toplumsallaşmada Şamanizm geleneği genel bir toplumsal aşamadır. İlkel klan ve kabile dönemlerinde büyüyle karışık bir uygulama olarak topluluğu, özellikle gençlerini inanç ve geleneklere uygun olarak bütünleştirmek ve özümsetmek amacıyla

rahip ve şeyh öncesi manevi önderleri, bilgeleri temsil etmektedir. Arabistan'daki şeyh geleneği bir nevi alana uyarlanmış Şamanizmdir. Fakat peygamberlik kurumu şeyh kurumundan daha üstündür. Şeyh geleneği hâkim töreyi özümsetmek, egemen kılmak ve böylece kabile düzenini sürdürmekle yükümlüdür. Gelenek yürütücüsüdür. Rolü Şamanizm'e hayli yakındır. Sadece dini geleneği değil, tüm töreyi, özellikle maddi yaşam koşullarını ustaca elde etme yöntemlerini de öğretmekte, yönetmektedir. Peygamberlik bunlardan çok farklıdır. Peygamberlik bir yeni çıkış, bir gelecek ütopyasıdır. Geçmiş daha çok ret ve aşma amacıyla olup, geleceği de yeni kavram ve planlarla yeniden kurma esini ve emriyle yükümlüdür. Peygamber rahip de olamaz. Rahipler daha çok yerleşmiş bir dini geleneği temsil etmekle sorumludurlar. Peygamber ise, bu dini geleneği aşma ve yenisini kurmayla görevlidir.

Dönemin bu somut koşulları karşısında Musa ne bir Mısırlı emir gibi kalabilir, ne de bir şeyh veya bir rahip olabilir. Her şey onu peygambersel çıkışa zorlamaktadır. İbrahimi geleneğin kabilelerde sınırlı da olsa yaşayan etkisi, şüphesiz Musa'yı tek tanrılı dinler tarihinde en büyük çıkışa, 'Musevi' dininin temellerini atmaya zorlamıştır.

Allah daha özgün ad olarak 'Yehova' (anlamı=O'dur) oluyor. Sert yönetim ihtiyacı Yehova'nın ağzından 'Sizi kendimle evlendirdim, başka tanrıya varamayacaksınız' biçiminde kıskançça dile getirilmektedir. Buradaki özgünleşmeye, Yahudi gerçekliğinde dinin millileşmesi demek de mümkündür. Erimemek ve büyük tehlikelerle sürekli yüz yüze olmak, bu kavimsel Yahudi din anlayışının temelidir. Dağdan aldığı meşhur vahiyle, 'On Emir'le birlikte, yeni dini süreç göçün son aşamasında biraz daha şekillenmeye kavuşur. Bu süreçte Musa birçok hukuki, mali ve örgütsel tedbir geliştirir. Yeni dinin temsilini, ideolojik ve mali önderliği kardeşi Harun'a verir. Bir hukuk işleri kurulu oluşturur. Meşhur Yeşu'yu askeri komutan olarak atar. Kabile başkanlarından bir danışma meclisi varlığını korur. Bazı karşı çıkışları çok sert cezalandırır, öldürür. Çatışa çatışa Kudüs yakınlarına kadar ulaşır. Tahminen bu çıkışın kırk (40) yıl sürdüğü söylenmektedir. Yehova'nın vaat ettiği kutsal, bol meyveli ve taneli gıdalar yetiştiren topraklarda yerleşik halklar vardır; bunlar yeni misafirleri gönül rızasıyla kabul etmekten uzaktır. Eskiden kalma bazı İbrani kökenli akrabalar fazla işe yaramamaktadır. Sonucu zor kullanımı belirleyecektir. Tıpkı günümüzde olduğu gibi! Kutsal

lıkla lanetlilik ne kadar da iç içedir! Bu tanrı emri kutsal topraklara yerleşmeden, çok yıpranan Musa 'Nebo' dağında tek bir kişiyi yanına alarak ölüme yatar. Tevrat bu öyküyü kendi üslubuyla çarpıcı anlatırken, aslında tek tanrılı dinlerin terminolojisi ve tarzının da temelini atar. Muhtemelen gerçekler farklı gelişmiştir. Ama çıkışın tarihi önemi ve sonuçları çarpıcıdır; birçok gelişmeyi bağrında taşımaktadır.

Musa'nın tek tanrılı dine getirdiği yenilik, tüm İbrani kabilelerini eski kabile anlayışlarından radikal tarzda koparmak ve tek bir kavmin ulusal dini haline getirmek biçiminde olmuştur. Yehova bir milli tanrı olarak, İbrani kabilelerini kendine sıkıca bağlayan ve başlangıçta vahiyle gelen On Emirle bağımlı kılan yapısıyla ileri bir aşamayı temsil etmektedir. Mısır firavunlarına karşı çıkmanın ifadesi olduğundan, özgürlükçü bir yanı da olmaktadır. Aslında Babil ve Mısır monarklarına karşı tepkisel ve daha geri kabileleri birleştirmeye yarayan bir ideolojik kimlik tasarlanmaktadır. Zorunlu olarak iki güçlü kölecilik merkeziyle çatışıldığından ve onlara da sürekli muhtaç olunduğundan, etkilenme ve tepki duyma iç içedir. İki merkezden edindikleri birikimleri kendi özgünlüklerinde yoğunlaştırarak yeni ideolojiyi biçimlendirmektedir. İbrani veya İsrail ger-

Musa-Mariam İkilemi

çekliğinin tarihi temelinde bu ideoloji yatmaktadır. Kölecî sisteme karşıt olma, ama onun etki sahasından çıkma gücünden yoksunluk, İbranileri bu tarihleri boyunca sürekli yeniliklere zorlayacaktır. Zayıflıklarını uygarlıklardan aldıkları ve kattıklarıyla telafi etme yoluna gideceklerdir. Bu, uygarlıksal gelişmede bir çizgiyi temsil etmektedir."

Musa-Mariam İkilemi:Musa-Mariam ikilemi, tektanrılı dinlerde kadının adım adım düşürülüşünün mitolojik anlatımıdır.

Uygarlık tarihi bir anlamda kadının düşürülme tarihidir. Bu insanlığın oluşum, toplumsallaşma yaklaşımına da ters olan şeydir. Bu özü itibariyle gerçekliği ters yüz etmemiş.

İnsanlık, ana kadın etrafında örgütlenerek toplusalığını yaratmıştır. Bu toplumsallık çok büyük bir güç verdiğinden kutsallaştırılmıştır. Bunu sağlayan kadın da tanrıçalaşmıştır. Bu insanın toplumsal hafızasının oluşumunun da temelidir. İnsan ilk şeylerini bu toplumsal örgütlenmede ana kadından öğrenmiştir. Bu dönemde doğa insan yaşamının temelini sağlayan gıdaları verdiğinden kutsal sayılır. Kadının biyolojik yapısının doğaya benzer olması kadını da kutsal yapar. Kadının toplumsallaşmadaki başat rolü ve doğası onu kutsal yapar. Avcı, şaman ve yaşlı erkeğin ittifakıyla

oluşan yeni hiyerarşik sistem, kadının bu kutsallığına savaş açmıştır. Erkek, kadını düşürmeden toplumda güç olamayacağını erkenden fark ettiğinden bu yönlü çabalarını yoğunlaştırmıştır. Kadının yaratımlarına el atarak kendisine mal etmiştir. İnanna-Enki mücadelesi bu gerçekliğin mitolojik anlatımıdır. Ana kadın erkeğin bu girişimini kabul etmemiş, teslim olmamış, hep bir mücadele ve kavga içinde olmuştur. Sümer mitolojisinde bu kavga başa baştır.

Akadların Sümerlileri yenmesi ve yerine geçmesi, şehir devletleri sürecini aşmış, merkezileşme gelişmiştir. Bu dinde de giderek bir tanrının etkinliğine doğru gidiştir. Tiamat- Marduk kavgası bu sürecin mitolojik anlatımıdır. Bu kavgada Tiamat giderek güç kaybeder ve sonunda yenilir. Marduk baş tanrı olur. Bu kadın karşısında erkeğin mutlak üstünlüğünün de işareti olur. Bu kadın için ilk büyük kırılmadır. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: **"Olağanüstü güç kazanan erkeği temsil eden tanrı Marduk'la güçten düşmüş anayı temsil eden Tiamat ikilemi hayli öğreticidir. Kadın-ana, tanrıça ana hakkında korkunç bir karalama, ayıplama kültürü işlenmektedir. Kadını erdemsiz, yararsız, zararlı, korkunç göstermek için mitolojik kalıplar alabildiğine zorlanmaktadır. M.Ö 2000'lerden itibaren bu kültürün yaygınlaştığını**

görmekteyiz. Toplumsal statüde kadın aleyhinde büyük bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Ataerkil toplum egemenliğini destanlaştıracabilecek güçtedir. Erkeklerle ilgili her şey yüceltilmekte ve kahramanlaştırılmaktayken, kadınla ilgili her şey küçültülmekte, ayıplanmakta ve değersiz kılınmaktadır.

Tarihte belki de toplum yaşamı üzerinde en büyük bir değişime yol açacak bir cinsel kırılma yaşanmıştır. Ortadoğu kültüründe kadınla ilgili bu ilk değişime birinci büyük cinsel kırılma karşıdevrimi diyebiliriz. Karşıdevrim diyoruz. Zira toplumun olumlu gelişmesi üzerinde katkısı yoktur. Tersine, ataerkil toplumun kaskatı egemenliğini getirerek kadını dışlamakla muazzam bir yaşam fakirleşmesine yol açmıştır. Çift sesli toplum yerine, tek sesli erkek toplumuna yol açmıştır. Ortadoğu uygarlığındaki bu kırılma belki de baş aşağı gidişin ilk adımıdır. Sonuçları her geçen dönem daha da karartıcı olmuştur. Tek boyutlu aşırı erkeksi toplum kültürüne geçilmiştir. Kadının bir dönemler harikalar yaratan ve son derece insancıl, canlı duygusal zekâsı kaybolurken; dogmatizme teslim olmuş, doğadan kopmuş, savaşı en yüce erdem sayan, oluk oluk insan kanı dökmekten zevk alan, kadına ve köleleştirilmiş erkeğe her keyfi muameleyi hak sayan zalim bir

kültürün lanet -kendileri tersini söyler- analitik zekâsı doğmuştur. Bu zekâ veya düşünce türünün canlı doğa, insancıl üretime odaklı eşitlikçi kadın zekâsının tersi bir yapısı vardır.

Toplumda erkek egemen yapının yükselişinden sonra yaratıcılıkta ciddi bir duraklamanın ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. M.Ö 6000-4000 arasındaki dönemde -ana-kadın dönemi- binlerce buluş gerçekleşmişken, M.Ö 2000'lerden beri ciddiye alınabilecek çok az sayıda icadın gerçekleştiği görülmüştür. Bunun yanında savaşçı-iktidar kültürünün büyük yaygınlık gösterdiği, fethetmenin en yüce meslek -krallar mesleği- sayıldığı, devletlerin temel amaçlarının fetih olduğu bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Özcesi kadının dışlanması fetihçi-savaşçı erkek yapılı otoritelere büyük değer vermeyle iç içe yürümüştür. Devlet kurumu tam bir erkek icadı olarak anlam kazanırken, talan ve ganimet amaçlı savaşlar adeta bir üretim tarzı haline gelmiştir. Kadının üretime dayalı toplumsal etkinliği yerine, erkeğin savaşa ve ganimetlere dayalı toplumsal etkinliği geçmiştir. Kadının tutsaklığıyla savaşçı toplum kültürü arasında yakın bir ilişki vardır. Savaş üretmez, el koyar, talan eder. Her ne kadar zorun rolü bazı özgül koşullarda -özgürlüğün önünü açma, işgal ve istilaya, sömürgecili-

ğe karşı koyma- toplumsal geliş- mede belirleyici olsa da, ekseriyetle yıkıcı ve olumsuzdur. Toplumda içselleşmiş şiddet kültürü de savaşlarla beslenir. Devletler- arasında savaş kılıcı, aile içinde erkek eli egemenlik timsalidir. Hem alt, hem üst toplum kılıç ve elin kısıkcıdır. Tahakküm kültürüne sürekli övgü düzülür. En büyük şahsiyetler döktükleri hak- sız kanlarla övünmeyi, gururlan-mayı en güçlü erdem sayarlar. Özellikle Babil ve Asur kralları in- san kellelerinden harman yap- mak, kale ve duvar örmek gibi ör- nekleri en büyük şan ve şereften sayarlar. Bugün halen yaygın olan toplumsal şiddet kültürü ve devlet terörü kaynağını bu kültür- den almaktadır."

Mitolojik anlatımla dile getiri- len kadının ilk kırılması, giderek kutsal kitapların da metinlerini oluşturur. Kadın karşısında üstün konuma gelen erkek bu üstünlü- ğünü tanrı sözü gibi kutsal kitaplara yaratılır. Tek tanrılı din, kadın karşısında erkeğin mutlak otoritesi- ni simgeler. İlk kutsal kitap olan Tevrat'ta anlatılan Adem-Havva hi- kayesi diğer kutsal kitaplarda da devam eder. Bu özü itibarıyla Sü- merle başlayan ve Akatlarla ege- men olan erkek hâkimiyetinin mi- tolojik anlatımının kutsal kitaplarda tekrarlanmasıdır.

Tevrat'ta, -Sümer mitolojisinde farklı geçen- kadının Adem'in ka-

burgasından yaratılmasını, kendi yaşam tarzlarına ve siyasal amaç- larına uyarlarlar. Böylece kadın ev- de dört duvar arasına sıkıştırmakla kalınmaz aynı zamanda kadının er- keğin kaburgasından yaratıldığını söyleyerek, erkeğin kadın üzerin- deki tam hakimiyeti sağlanmış olu- yor. "Kadın tam tabiatı ile sessizce öğrensın, fakat kadının öğretmesi- ne ve erkeğe hakim olmasına izin vermem. Ancak sükûtte olsun. Çün- kü önce Adem, sonra Havva yara- tıldı." Kadının Tevrat'ta da geçtiği gibi erkeğin bir uzantısı biçiminde ele alınması, kadın üzerindeki er- kek egemenlikli tahakkümü mut- laklaştırır. "Erkek Allah'ın sureti ve izzeti olduğu için başını örtmeme- lidir. Fakat kadın erkeğin izzetidir. Çünkü erkek de kadın için değil, fakat kadın erkek için yaratılmış- tır". Bu da ilk kez Musevilikte ka- dının örtündüğünü göstermektedir. Ayrıca bir savaşta farklı bir halktan esir alınan bir kadını bir Yahudi erkek evine almak isterse, bu kadın 6 ay, ölen ailesi için ağlayıp yas tu- tuktan sonra, erkek onu alabilir an- cak aileden birinin en ufak şikayeti üzerinde olursa o zaman evden atı- labilir. Ayrıca kadın evleneceği için saçlarını traş etmelidir.

Kadının anaerkil süreçteyken kutsal sayılan kanama halleri ger- çekleşen düşüş sonucu adeta gü- nahkar olmanın bir sebebi haline gelmiştir. Tevrat kitabında "kadının bedeninde akıntısı olursa 7 gün

murdar kalacak ve ona dokunan murdar olacaktır". Tanrıça kültürünün hakim olduğu süreçte, tabiatın kendisini yenilediği gibi kadının da doğum için kendi rahminde yaşadığı değişimin ifadesi olan aylık kanama olayı, Tevrat kitabında lanetli bir durum olarak yansıtılmış, kirlenmiş, haram olmuş şeklinde kadına yaklaşılmada belirleyici olmuştur.

Aile kurumunun gelişmesi için namus olgusunun kadında somutlaşması şart olmuş bu nedenle namus olgusunun kadında somutlaştırıldığı ve aile kurumunun giderek kadının etkisizleştirilmesi ve erkeğin mutlak hakimiyeti temelinde geliştiği bu süreçte, kadın bir erkeğe ait oluncaya kadar bakire kalmasına özen gösterilir. Tevrat'ta bu kural şöyle geçer: *"Bir kız evlendikten sonra kız olmadığı anlaşılırsa taşla öldürülür."*

"Eğer bir adam kız olarak nişanlanmış bir genç kadınla yatarsa ve onlar bulunursa, adam genç kadının babasına 50 şekel gümüş verecek ve kadın onun karısı olacak. Eğer adam nişanlı bir kızla yatarsa her ikisi de taşlanarak öldürülür."

Tevrat kitabının, kendisinden önce var olan anaerkil yapıli mitolojilere nasıl amaç ve yaşam koşullarına uyarlayarak ataerkil bir öz kazandırdıklarına diğler önemli bir örnek; Adem'in buyruklarını yerine getirmedii için, şeytan cin olarak gösterilen Lilith söylencesi göster-

ilebilir. Tek tanrılı dinler, kadın için ikinci büyük kırılmayı yaratır. Kadına yaklaşım, tanrının kelamı gibi gösterilir. Hz. İbrahim ile Sara ve Hacer arasındaki ilişki bu kırılmanın kabul edildiğinin göstergesidir. Artık ataerkillik tüm kurumları ve kültürüyle oturmuştur. Cariyelik kurumu çok gelişmiştir. Çok eşlilik bir erkek özelliğı olarak görülür. Kadın her türlü toplumsal ilişkiden dışlanır. Bu düşüşü en açık bir şekilde Yahudi geleneginde görmek mümkündür. M.Ö 1000'lerin sonunda yükselen İbrani Krallığında Davut ve Süleyman'la artık geniş haremlik kültürü çok gelişmiştir. Kadınlar bir mal gibi hediye edilmektedir. Kadın adeta bir mal gibidir. Bu yaklaşım tanrı hükmü gibi aileye de yansıtılır.

İşte Musa-Mariam ilişkisini, daha doğrusu çelişisini bu eksende değerlendirmek daha doğru sonuç verecektir. Mariam Musa'nın kız kardeşi olmasına rağmen mirastan yoksun bırakılır. Toplum işlerinde kendisine hiçbir iş verilmez. Adeta 'hamurlu ellerinle erkek işine karışma' denir. Ancak Mariam Musa'nın bu baskıcı yaklaşımını kabul etmez. Mariam için, İbraniler içinde ana tanrıçanın son, soluk ve silik sesi demek yanlış olmayacaktır. Erkek egemenliğine direnen kadın Mariam kişiliğinde somutlaşır. Bu yüzden Mariam, Musa ile birlikte hareket etme yerine Mısır'da tek tanrılı dinin temsilcisi olan firavun

Musakkadim

Akhenethon'a daha yakın durur. Uzun süre Musa ile görüşmez. Hatta ona karşı olan mücadele içinde yer alır.

Musa-Mariam çelişkisi, kadın aleyhine gelişen cinsel kırılmalara rağmen, kadının devam eden mücadelesini yansıtır. Buna İnanna-Enki, Tiamat-Marduk arasındaki çatışmanın daha silik bir figürü demek daha doğrudur. Sürekli güç kaybeden kadın, Meryem'e gelince ağzı var, dili yok bir konuma gelir. Meryem'in ağzından tek kelime söz çıkmaz. Zaten tarihçilerde Meryem'e mal ederek anlattıkları hiçbir şey yoktur.

Kadın birinci kırılmasını mitolojik dönemde, ikinci kırılmasını da tek tanrılı dinlerde yaşar böylelikle. Erkek egemenliğinin dini düşünceyle örülmesi, tanrı kelamı diye insanlara yedirilmesi sanıldığından daha çok zararlı olmuştur. Çünkü dini düşünce sorgulamayı kabul etmez. Her şeyin hakimi ve yaratıcı olan tanrı tarafından kadını bu kadar köleleştiren, erkeği de bu kadar acımasızca egemen kılan bir dengesizlik ortamında, açıktır ki hiçbir özgür ve eşit yaşam emaresi görülmeyecektir. İnsanlar tanrı tarafından öyle yaratıldıklarına inanacaklar ve yaşamda da tanrının buyruklarına göre olmak anlamına gelmek üzere cennete gitmek için ona göre davranmak zorunda kalacaklardır. Bu da egemenliği ve köleliği yaşamın şaşmaz dili haline

getirecektir. Mitolojik anlatımlarla da bezenerek tanrının ilk erkek olan Adem' ilk ve egemen olarak, ilk kadın olan Havva'yı da teslim olmayı kabul etmiş kadın olarak yarattığını zihinlere kazıyarak egemen erkek ile köle kadın ikilisi yaratılmış olacaktır. Bu da egemenliğin, köleliğin aslında bir tanrı buyruğu, işi olduğunu gösterecektir. Egemenlikçi zihniyet kadın ve erkek ilişkilerinde elde ettiği bu başarıyı, devlet-toplum ikileminde de başararak bu eşitsizliği toplumun yaşam tarzına yedirmiştir. Böylelikle de devletin varlığını adeta tanrısal bir buyruğa kavuşturmuş olacaktır. Devletçi zihniyet tanrısalılığı bu şekilde elde edecektir.

Bkz: Cinsel kırılmalar

Musakkadim: Sümerlerde ilkin tapınaklarda yetenekli, bilgili ve zeki olan, genel anlamda sistemin tüm eğitiminden geçirilen ve aşk nesnesi olarak civardaki seçkin erkeklere sunulan kızların yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Kadının buradaki rolü daha çok mevcut sistemin yayılımını sağlamaktır. Enkidu'nun ehlileştirilmesini sağlayan kadının duruşu buna örnek olarak verilebilir. O kadına yönelen Enkidu aslında doğal yaşamından şehrin yaşamına doğru bir yönelim içindedir. Kadın, o yönüyle şehir sistemidir, devletli sistemin kendisidir. Enkidu böylelikle sistem içi-

ne çekilir. Bu kadınlar üzerinden gerçekleşen özcesi, tapınak sisteminin -aynı anlama gelmek üzere- devletin yayılması ve güçlenmesidir. Bu nedenledir ki bunlara 'kutsal fahişeler' denmektedir. Tapınaklarda geliştirilen bu geleneğin zamanla tapınak dışına da taşdığı, genele açıldığı bilinmektedir ki bunun da mücidi Sümerlerdir. İşte Musakka-dım bunun adı olmaktadır. Yani Sümerce 'genelev'e verilen isim olmaktadır.

Musevilik: Musevilik ya da Yahudilik, Musa'ya atıfla bu adı almıştır. **Yahudi, İbrani, Musevi ve İsrail** terimleriyle de Musevîlik dini kastedilir. **Musevîlik** tek tanrıcılığın saf ve ilk şeklidir. Vahiye dayalı ilk dindir. Musevilik, bir din olduğu kadar, bir milleti, ulusu da ifade etmektedir. Bu anlamda salt dini tanımlama yetersiz kalır. Bir din kadar gibi sosyal ve siyasal bir ideoloji olarak da ele almak gerekir.

Ana tanrıça etrafında örgütlenen komünal toplumdaki, sınıflı, devletli ve ataerkil topluma geçildikten sonra rahipler tarafından bu toplumun mitolojisi oluşturulur. Böylece toplumsal sorunlar tanrılarla izah edilir. Bu dönemde şehir devletleri oluşur. Şehir devletleri arasındaki savaşlar, mitolojinin temel konusunu oluşturur. Kent devletlerinin giderek merkezileşmesi yansımasını mitolojide de bulur.

Giderek baş tanrıya doğru bir gidiş göze çarpar. Bu gelişim Babil'in yaratıcı tanrısı olan Marduk hikâyesinde oldukça çarpıcıdır. Bu anlamda tek tanrıcılığa doğru gidişi Marduk'la başlatmak doğruya yakın bir değerlendirmedir. Tek tanrılı dine doğru gidişi, sınıflı uygarlığı geliştiren toplumların birçoğunda gözlemlemek mümkündür. Bu durum, siyasal alandaki merkezileşmeyle doğru orantılıdır. Ancak Musa'ya kadar olan tüm denemelerde bu durum tam başarılı olmamıştır. Bu yüzden tek tanrıcılık Musa'yla başlatılır.

Mısır firavunları arasında da tek tanrı düşüncesi gelişse de sonuç almamış, tek tanrılığı savunan firavunlar tahttan indirilmişlerdir. Bu durumu iyi bilen Musa, Mısır'da yaşayan ve en ağır işlerde köle gibi çalıştırılan ve hiçbir değeri olmayan halkını kurtarmak ister. Bunun için Mısır inançlarından ayrı bir inanç ve düşünce geliştirmesi gerektiğinin farkındadır. Kimi anlatımlarına göre çalıştığı iş yerindeki bir Mısırlıyı öldürdüğünden kaçarak Sina Çölü'ne çekilir. Burada Medyan kâhini Yetro'nun yanında kalır. Yetro, kızını Musa'yla evlendirir. Düşüncelerini ona aktarır. Burada halkını Mısır köleliğinden kurtarma arayışına girer. Yüzlerce yıllık tutsaklığın bütün niteliklerini benimsemiş, özümsemiş bir insan topluluğundan, benliklerini yüzyıllarca koruyacak güçlü bir millet ya-

Musevilik

ratmak ister. Bu yüzden Musa için 'ulus yaratan peygamber' denir. Yahudi sözcüğü, en büyük İsrail kabilesi olan Yehuda kabilesine ilişkiliği dile getirir. Yehuda kabilesinden olan demektir, daha sonra Musa dininden olanı adlandırmıştır. Yahudiliğe, Musa'nın adına bağlanarak Musevilik denir. Yahudilerin kutsal kitabı bu dinin kurucusu olarak peygamber İbrahim'i gösterir. İlk tanrının buyruklarını kabilesine ileten odur. Oğlu İshak ve İshak'ın oğlu Yakup da bu dini sürdürürler. Daha sonra Musa Sina Dağında Tanrı'nın on buyruğunu alır ve Yahudi dini böylelikle biçimlenir. Yahudilik, çağımızda da geçerli olan üç büyük dinin en eskisi ve en önemlisidir. Çünkü Hıristiyanlık ve Müslümanlık onun attığı temeller üstünde kurulmuş ve onun bir uzantısı olmuştur.

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat (Tora) evrenin ve insanın yaratılışını anlattıktan sonra insanların tek soydan nasıl çeşitli soylara (uluslara) ve tek dilden nasıl çeşitli dillere geçtiğini metafizik gerekçeleriyle açıklar ve insan soyunu Âdem'den başlayarak her birinin oğullarını ayrı ayrı saymak yoluyla birbirlerine zincirleyip Musa'ya kadar getirir. İbrahim, İshak, Yakup, Yusuf ve Musa peygamberler hep Nuh'un üç oğlundan Sam'ın soyundandır.

Birinci kitap olan Tekvin Peygamber Yusuf'a kadar bütün peygamberlerin yaptıklarını anlatır.

İkinci kitap Exodus; Musa'nın doğumunu ve yaptıklarını ve İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışını anlatır. Buna göre; Musa, kayınbabası Medyan kahini Yetro'nun sürüsünü güderken tanrı ona Horeb'de görünür ve şöyle der: '*Musa, Musa... Buraya yaklaşma, çarıklarını ayaklarından çıkar, çünkü üstünde durduğun kutsal topraktır. Ben, babanın, İbrahim'in, İshak'ın ve Yakup'un Allahıyım*' (Exodus, 4-6).

Tanrı, İsrailoğullarının Mısır'da çektiklerini bildiğini anlatır ve Musa'yı onları Mısır'dan çıkarmakla görevlendirir ve '*onların feryadını işittim ve onları Mısırlıların elinden kurtarmak, o diyardan iyi ve geniş bir diyarda, süt ve bal akan diyarda, Kenanlı, Hitti, Amor, Perizzi, Hivi ve Yebusi'lerin yerine çıkarmak için indim*' der (İbid. 8). Musa, tanrıya adını sorar, tanrı: '*Ben, ben olan'ım. Atalarınızın Allahı, İbrahim'in Allahı, İshak'ın Allahı, Yakub'un Allahı YAHOVA'yım. Sonsuza kadar adım bu, çağlardan çağlara anılmam budur*' karşılığını verir (İbid, 14-15)

Yahudilik, bu on buyrukla kurulmuştur. Bu on buyruk şunlardır: "Ben, seni kölelikten kurtaran Yahova'yım. Benden başka bir tanrıya tapmayacaksın. Put yapmayacaksın. Kendini büyükseyip Yehova adını almayacaksın. Altı gün çalışıp cumartesi günü dinleneceksin. Ananı, babanı sayacaksın. Öldürmeyeceksin. Çalmayacaksın. Yalan

söylemeyeceksin. Zina etmeyeceksin. Komşunun varlığına göz dikmeyeceksin..." Bu buyrukların çoğu Mısırlıların Ölüler Kitabı'nda da vardı ve İsrailoğulları bunları biliyorlardı. Ancak buyruklardan ikisi yeniydi: 'Haftada bir gün dinlenmek ve Yehova'dan başkasına tapmamak.' Mısırlıların birçok tanrıları vardı ve Yehova bu buyruğuyla onları yadsımıyor, ancak kendisinden başkasına tapılmasını yasaklıyordu.

Yahudi dininin iki ayırıcı niteliği vardır. Bunlardan biri ulusçu bir din oluşu ve sadece İsrailoğulları'na seslenişidir, zaman zaman başka uluslardan da Yahudiliğe kabul edilenler olduğu halde Musa dini İsrailoğulları'na özgü kalmıştır. Yahudiliğin ikinci ayırt edici niteliği, tek peygamber tarafından getirilmeyip birçok peygamberin ürünü olmasıdır. Bu peygamberlerden Musa'dan öncekileri kendi kitaplarında bizzat Musa anlatmaktadır. Musa'dan sonrakiler de eklenmek suretiyle Eski Ahit adı verilen Tevrat kutsal kitabı, meydana gelmiştir. Tevrat'ın sadece ilk beş kitabı Musa'nındır: Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar, Tesniye... Tevrat, Musa'nın beş kitabından başka sırasıyla şu kitaplardan meydana gelmiştir: Musa'nın ölümünden sonra hizmetçisi Nuh'un oğlu Yeşu'nun kitabı, Hakimler Kitabı, Rut'un kitabı, birinci ve ikinci Samuel'in kitapları, her biri ikişer kitaptan Kral-

lar ve Tarihler adlarını taşıyan dört kitap; Erza, Nehemya, Ester, Eyup peygamberlerin kitapları, Davut peygamberin Mezmurları, Süleyman peygamberin, Meselleri, Davud'un oğlu Vaiz'in kitabı, Süleyman peygamberin Neşideler Neşidesi kitabı; İşaya, Yeremya peygamberlerin kitapları, ayrıca Yeremya'nın Mersiyeleri; Hezekiel, Daniel, Hoşea, Yoel, Amos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefanya, Haggay, Zekerya, Malaki peygamberlerin kitapları... Bu peygamberlerin içinde Tanrı'yla yüz yüze geldiği bildirilen sadece Musa'dır ve din onun Tanrı'dan getirdiği on buyrukla kurulmuştur. Ondan sonraki peygamberler hep onun getirdiği şeriatı korumak için çalışmışlardır. Son kitap, Malaki peygamberi Tanrı'nın ağızından naklettiği şu sözlerle sona ermektedir: "Kulum Musa'nın şeriatını, yasalarını, yargılarını anın. O şeriatı Horeb'de bütün İsrail için ona ben buyurdum. Büyük ve korkunç gün gelmeden önce size peygamber İlyaya'yı göndereceğim. O da, babaların yüreğini oğullara ve oğulların yüreğini babalara döndürecek; dünyayı lanetle vurmayayım diye."

Museviliği iyi anlayabilmek için tarihsel gelişimi kadar, dinsel özelliklerine de dikkat etmek gerekir. İsrailoğulları MÖ.2 bin yıl kadar önce 'vaat edilmiş topraklar' olarak tanımlandıkları ve daha sonraları Romalıların 'Filistin' adını

Musevilik

verecekleri topraklara yerleşmişlerdi. Zaman içinde güçlenen İbrani-ler, hakimler döneminden sonra bölgede Saul'un öncülüğünde bir Yahudi krallığı kurarlar. Saul'un ölümünden sonra, Yahudi Krallığı'nın başına Davut (David Ha-Meleh) geçer. Davut'un ölmesiyle de krallığının başına oğlu Süleyman (Şlomo Ha-Meleh,) geçer. Süleyman döneminde Yahudi Krallığı altın çağlarını yaşar. Kudüs, Yahudilerin en önemli şehri haline gelir. Süleyman Kudüs'e (Yeruşalayim) büyük bir mabet inşa eder. (Beth Hamikdaş) (Bu gün sadece Batı Duvarı'nın sağlam kaldığı mabede Türkçede Ağlama Duvarı denmektedir)

Süleyman'ın ölmesi ile Musevi Krallığı, İsrail Krallığı ve Yehuda Krallığı olmak üzere ikiye bölünür. İsrail Oğulları'nın Bene Yisrael 12 kabilesinden 10'u İsrail Krallığı'nı kurarlar. Yehuda oğulları ve Bün-yemin kabilesinin yarısı da Baş-kenti Yeruşalayim (Kudüs) olan Yehuda Krallığı'nı kurarlar. Gide-rek güçlenen Yehuda Krallığı bölgeyi denetimine alır. Yahudi sözcüğü de bu kabileden türetilmiştir. Musevilikle aynı anlamı taşır.

Zorba ve yayılmacı bir imparator olan Asurlular, bölgeyi işgal ederler. Teslim olan Yahudileri Babil'e sürgün ederler. Yahudiler bu sürgün yıllarında katliamlardan geçmek de dahil büyük bedeller öderler. Medlerin Asurluları yen-

mesi, Yahudiler için de sürgün yıllarının bitmesi anlamına gelir ve bayram olarak kutlanılır. Yahudiler, Babil Sürgünü'nden çıkardıkları dersler sonucunda milli din haline getirdikleri Yahudiliği, bir halk'a tahsis edilmek suretiyle ilâhî dinlerden ayrı bir konumda ele aldılar.

Günümüzde ilahiyatçılar, hatta tarihçiler bile Yahudiliğin bir millet, bir ırk veya bir din olup olmadığı konusunda görüş birliğine varabilmiş değillerdir. Tevrat'a dayanarak kendilerini dünya milletleri arasından seçilmiş halk olarak gören Yahudiler, Yehova'nın Sina'da bu kavmi kendine seçtiğine, Tevrat'ı Hz. Musa'nın şahsında onlara gönderdiğine inanırlar. Yahudilik inancının esasını, Tanrının varlığına ve birliğine olan inanç oluşturur. Buna göre; Yehova birdir ve yaratılmamıştır, öncesi ve sonrası yoktur. Ezel ve ebettir. Tüm varlıkları yaratıcısıdır ve her şeyi bilir. Bu inancın diğer önemli bir özelliği de Yahudilerin tanrı Yahveh'in en sevdiği millet olmalarıdır. Bunun en büyük delili de Tanrı'nın İsrailoğulları ile Moşe Rabenu'nun (Hz. Musa) şahsında Sina'daki antlaşmasıdır. Musevilikte Tanrının adını telaffuz etmek günah sayıldığından, Elohim, Şaday, Adonay gibi isimler kullanılır hatta bunların da yerine Hašem yani "İsim" kullanılır. Yehova Musevîlerin millî ve hâkim bir Tanrısı'dır. Yehova sadece İsrâ-iloğulları'na şefaet eden, kısınc

bir Tanrı'dır. İsrâiloğulları yabancı bir ülkede de O'nun tarafından korunacaktır. O, Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakub'un Tanrısı'dır. Ancak tanrı, insanlığı aydınlatmak ve mutlu kılmak için İsrailoğulları'nı seçmiş ve peygamberlerini görevlendirmiştir. Bu konuda Musa'nın önemli bir yeri vardır. Çünkü Tevrat O'na verilmiştir. Tanrı, evreni devamlı olarak idare etmektedir. O'nun gücünün yetmeyeceği hiçbir iş yoktur. Mesih'le kurulacak Tanrı'nın Evrensel Devleti'nde bütün haksızlıklar ve zulümler ortadan kalkacaktır. Bu inanç Yahudilerin ümit kaynağı olmuştur.

Günümüze ulaşan ilk Tevrat taslaklarında ahiret inancı, yeniden diriliş, cennet, cehennem gibi inançlar yoktur. Bu konu ilahiyatçılar arasında tartışma konusu olsa da Babil sürgünü sırasında Mezopotamya, özellikle de Zerdüş inancından aldıkları yönündedir. Babil Sürgünü öncesi Yahudilikte iyi, kötü, ölen bütün insanlar "Şeol" adı verilen bir yere gidecekler, orada üzüntülü bir şekilde varlıklarını sürdürecekle, ruhları da mezarda kalacak, tarzdadır. Sürgünden sonra ise, ahiret inancında kimi gelişmeler olmuştur. Buna göre, yeniden dirilme, yargılanma, sonsuz yaşam, cennet, cehennem gibi inançlar ortaya çıkmıştır. Yahudilikteki cennet (Gan Eden), cehennem (Ginnam), hüküm günü vb. ilgili emirleri Talmud açıklamıştır.

Yahudi inancının belli başlı özellikleri 1135-1204 yılları arasında yaşamış, filozof Rabbi Moşe ben Maymon tarafından oluşturulmuş, düzenlenmiştir. O'nun meydana getirdiği ve günümüze ulaşan 13 Maddelik İnanç Esasları şunlardır;

1-Tanrı birdir.

2-Tanrı var olan her şeyin yaratıcısıdır.

3-Tanrının bedeni yoktur, hiçbir şekilde tasvir edilemez.

4-Tanrının başlangıcı ve sonu yoktur.

5-Yalnız Tanrı'ya dua edilmelidir.

6-Peygamberlerin bütün sözleri doğrudur.

7-Musa, bütün peygamberlerin en büyüğüdür.

8-Elimizdeki Tora, Tanrı tarafından Musa'ya verilen ve günümüze kadar değiştirilmeden gelen kitabın aynıdır.

9-Tanrı, insanların bütün hareket ve düşüncelerini bilir.

10-Tanrı, emirlerine uyanları mükâfatlandırır, uymayanları eğer tövbe etmezlerse cezalandırır.

11-Tanrı gecikmiş olsa da Mesih'i gönderecektir.

12-Ruhumuz ölümsüzdür. Tanrı dilediğinde ölüleri diriltecektir.

13- Dinimiz ilahî bir dindir.

Yahudiler ibadetlerini sinagoglarda (Bet ha Kneset) yaparlar. Sinagoglar'da rulo halinde el yazması Tevrat tomarlarının konulduğu, Ehal HaKodeş adı verilen, Doğu'ya

Musevilik

Mizrah yönelik kutsal bir bölme vardır. Sinagoglarda Yedi Kollu Şamdan (Menora) da bulunur. Bundan ayrı olarak Davut'un mührü kabul edilen iki üçgenden meydana gelmiş Magen David denilen altı köşeli bir yıldız da vardır. Yahudiler sinagoglarda Tevrat'tan bazı parçaları sesli bir şekilde okurken bazı bölümler ise sessiz okunur. Tevrat rulolarının kılıfından çıkarılarak hazan tarafından okunması, ibadetin en önemli anıdır. Yahudilikte sinagog dışında evlerde de ibadet edilebilir ancak cemaat ile ibadet daha makbul sayılır.

Yahudi dininde ibadet esasını ilâhiler oluşturur. İbadet sırasında okunan bazı kalıplaşmış dua ve ilâhiler vardır. Dua, dindar Yahudi'nin yaşamında önemli bir yer işgal eder. Yahudilikte ibadet günlük ve haftalık olmak üzere ikiye ayrılır. Günlük ibadet sabah, öğle ve akşam yapılır. Haftalık ibadet ise Cumartesi (Şabat, Yom HaŞabat) günü havra (sinagog)'da yapılır. Cumartesi ibadeti, cuma akşamı güneşin batmasıyla başlar, cumartesi akşamı güneşin batışından sonra sona erer. Bu ibadet sinagogda yapılır. Bu maksatla cumartesi günü ateş yakmak, çalışmak, taşıt kullanmak vb. yasaktır.

Oldukça katı ve dogmatik olan Yahudilikte düşünce ve inanç farklılığı fazla gelişmemiştir. Bu anlamda fazla mezheplere bölünmemiştir. Ancak tarihsel gelişim süre-

cinde çeşitli kılıflar almıştır. Yahudilikteki mezheplerin büyük çoğunluğu dinsel olmaktan çok, sosyal ve siyasaldırlar. Mezheplerin oluşumunda zamanın da önemli bir etkisi vardır. Zaman ayrımı yapıldığında Yahudilikte üç mezhebin olduğu söylenebilir. Bunlar;

1-Hıristiyanlık öncesi mezhepler, (Makkabiler dönemi M.Ö. II. yüzyıl)

2-İslâm'dan sonraki Yahudi Mezhepleri,

3-Günümüz Yahudi mezhepleri.

Yahudilerin yaşadığı iç sorunlar, Roma'nın bölgeyi işgal etmesi vb. toplumsal huzursuzluklara yol açar. Bu da kendisini mezhep farklılıkları tarzında dışa vurur. Bu anlamda Hıristiyanlık öncesi dönemde Yahudilikte üç mezhep vardır. Bunlar;

1-Ferisiler,

2-Sadukiler,

3-Esseniler.

İslâm dininin egemen olmasından sonra da Yahudiler arasındaki mezhep ayrılıkları devam etti. Bunları da üç mezhepte toplamak mümkündür.

1-İshakiyye,

2-Yudganiyye,

3-Karaim.

Günümüz Yahudiliğinde yaşamakta olan mezhepler de şunlardır:

1-Muhafazakâr Yahudiler,

2-Ortodoks Yahudiler,

3-Reformist Yahudiler.

4-Yeniden Yapılanmacılar

Muhafazakâr Yahudilik: XIX. yüzyılın ortalarında, **Alman Yahudileri** arasında ortaya çıkan tutucu Yahudiliğin temsilcileri, **Isaac Bermays (1791-1849)** ile **Zacharia Franklen (1801-1871)** tarafından kurulmuştur. Sonraki dönemlerde Amerika'da da taraftar bulmuş olan bu mezhep geleneklerine sıkı ve körü körüne bağlıdılar. Dinin günlük yaşamdan ve devlet yönetiminden çıkartılmasına ve laikleşmeye karşıdılar.

Ortodoks Musevilik: Kudüs'teki Mabet'in yıkılışından günümüze kadar gelen resmi Yahudi inanç ve geleneklerini temsilcisi olan Ortodoks Yahudilik, halen mensubu en fazla olan mezheptir. Bugün İsrail Devleti'nde de bu mezhep taraftarları çoğunluktadır. Musa Kanunları'na sıkı bir şekilde bağlı olan Ortodoks Yahudiler, Şabat (cumartesi) günü hiçbir iş yapmamak konusunda diğer Yahudi mezheplerinden daha katı bir tutum sergilemektedirler. Siyonist ideolojinin en radikal tabanını oluştururlar.

Reformist Yahudilik: Daha çok Avrupa'daki Yahudilerce tanınmış bir filozof olan Moses Mendelssohn (1727-1786)'un başlattığı Reformist Yahudilik hareketi, Musevilikle çağdaş modern anlayışı birleştirmeyi amaçlamıştır. Böylece bu mezhebe bağlı Yahudiler, hem geleneklerine uygun yaşayabilecek, hem de modern çağa ayak uydurabileceklerdir. Bu hareketin

başlamasının bir başka sebebi de Almanya'daki Yahudilerin dinî uygulamayı, genel kültür için bir engel olarak görmeleridir. Böylece onlardan bir kısmı Hristiyanlaşmış, bir kısmı da geleneklerini değiştirmiştir.

Din ile dünya işlerini birbirinden ayırma düşünce ve gayreti de ilk defa bu mezhep mensuplarından gelmiştir. Reformist Yahudiler dinde modernleşmeden yanadırlar. Bunu sağlamak için, ibadetin bazı şekillerini değiştirerek, kadın-erkek ayırımına son vermişler, cumartesi çalışma yasağını kaldırarak sinagog törenlerini azaltıp, sadeleştirmişler, müziğe çok az yer vererek kadınlarla erkekleri bir arada oturmaya teşvik etmişler ve katı perhiz kurallarını kaldırmışlar, sözlü aktarılan Talmud geleneğini inkar etmişlerdir.

Yeniden Yapılanmacılar: Bu sayılan üç mezhep dışında, Mordehay Kaplan'ın kurduğu *Reconstructionist* (Yeniden Yapılanmacı) adında bir başka mezhep daha vardır. Bunlar daha önceleri Muhafazakâr Yahudilik içinde yer almışlardır. Zamanla Kaplan'ın düşünceleri diğer Yahudi mezheplerini etkilemiştir.

Hareketin kurucusuna göre Yahudiler de diğer milletler gibi hiçbir farkı olmayan bir millettir. "Seçilmişlik" gibi bir özellikleri yoktur. Tanrı Yahudileri değil, Yahudiler Tanrı'yı seçmişlerdir. Yeniden

Yeniden Yapılanmacılar

yapılanmacılığa inanan bu mezhepteki Yahudiler yeniden dirilmeyi ve ahireti reddederler. Onlara göre Tevrat, Tanrı vahyi değildir. İsrailoğulları'nın tarih boyunca meydana getirdikleri bir eserdir. Mesihçilik diye bir kavram yoktur. Sinagoglarda kadın-erkek yan yana ve birlikte ibadet edebilir. Yeniden Yapılanmacılara göre kadınlar da haham olabilir.

Yahudilerin Kutsal Kitabı olan Eski Ahit iki bölümden oluşur. Bunlar;

- 1- Tanah
- 2- Talmud.

Tanah da kendi içinde üç bölümden oluşur.

- 1- Tora, (Tevrat)
- 2- Neviim,
- 3- Ketuvim.

Çoğu zaman Yahudilerin kutsal kitabının tamamı "Tora" kelimesiyle açıklanır. İbranice bir kelime olan Tora, Arapça Tevrat'ın karşılığıdır. Tevrat kelimesi "Kanun, Töre, şeriat, emir, ders" vb. anlamlara gelir. Beş bölümden oluşan Tevrat, Tanrı'nın 7704 kelimeyle Musa'ya verdiği dini esasları içeren kitap olarak görülür. Tevrat metninin orijinal dili İbranicedir. "Şeriat" diye de tanımlanabilen antlaşmayı oluşturan kitapların sayısı, Yahudilerce 24'tür. Tora, Kitab-ı Mukaddes'in ilk beş kitabını (Pentatök) ve Sina Dağı'nda Musa'ya açıklanan "On Emir"i (Dekalogos) içerir; bunların tamamı, Tanrı'nın kullarıyla antlaş-

masını içeren ve kutlayan bir dinsel yasayı oluşturur. Her sinagogda, yani Musevi tapınağında, Tora'nın makara şeklinde iki çubuğa (Ets Hayim) sarılmış bir deri üzerine el ile kopya edilmiş bir nüshası (Sefer Tora) bulunur. Haftada 3 gün, törende Hazan (İslam'daki Müezzîn-in karşılığı) sinagogdaki cemaat ile beraber Tora'nın her hafta okunmak üzere 54 bölüme ayrılmış bölümlerinden birini (Peraşa) okur.

Eski Ahit yaklaşık olarak bin yıl içerisinde meydana gelmiştir. Ancak kitabın sınırlandırması M.S. 90 yılında toplanmış olan Yemnia Konsili'nde yapılmış ve bugünkü yazılar seçilerek tespit edilmiştir. Eski Ahit ile birlikte hahamların nesilden nesile sözlü olarak aktardıkları sözlü kanunların bütününe Talmud adı verilir. M.S. 150 yıllarında Yehuda HaNasi adında bir haham, kendilerine kadar aktarılan sözlü kanunların kaybolmasından endişelenerek onları Mişna'da toplamıştır. "Tekrar edilmek suretiyle belletilen şeriat" anlamına gelen Mişna, Tevrat'ın tekrarı, kanunların açıklaması ve tefsiri sayılır. Ancak belli bir seviyedeki bilgiye sahip olanların anlayabileceği dilde yazılmış olan Mişna'nın anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla O'na Yahudi âlimlerince şerhler yazılmıştır bu şerhlere ve açıklamalara Gemara adı verilir. Talmud, Mişna ve Gemara adı verilen eserlerin toplamına verilen isimdir.

Bugün tüm dünyada kendilerini Yahudi kabul edenlerin sayısı yaklaşık 15 milyon civarındadır. 1948'de Romalıların Filistin adı verdikleri bölgede İsrail Devleti'nin kurulmasıyla buraya göç edip yerleşen Yahudilerin sayısı hızla artmıştır ve en büyük Yahudi nüfusu burada, yani İsrail'de yaşamaktadır. İsrail nüfusunun %80'i Yahudi'dir. İsrail'den sonra en fazla Yahudi Amerika'da yaşamaktadır. Yahudiler bu iki ülkenin dışında Fransa, İngiltere, Arjantin, Ukrayna, Rusya ve Kanada başta olmak üzere içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu dünyanın birçok ülkesine dağılmış olarak yaşamaktadırlar.

Bkz: Musa, İsrail

Musul-Kerkük Sorunu: Geçmişte Musul bir eyalet biçiminde olduğundan ve Kerkük de onun içinde yer aldığından esasında Musul sorunu olarak bilinir. Musul sorunu yaklaşık yüzyıldır siyasi bir sorun olmaya devam etmektedir.

I.Dünya savaşında Osmanlılar, Almanların yanında savaşa girmiş ve yenilmişlerdir. Savaşın galip devletleri, hem savaşı sonlandırmak hem de isteklerini kabul ettirmek için yenik devletlerin her biriyle çeşitli ateşkes anlaşmaları imzalamışlardır. Bu çerçevede Osmanlılarla da 30 Ekim 1918 yılında Mondros Mütarekesi'ni imzalamışlardır. Osmanlılar bu antlaşma im-

zalandığında ellerinde kalan toprakları Misak-ı Milli sınırları olarak kabul etmiştir. Musul eyaleti de bu antlaşma imzalandığında Osmanlının elindedir. Ancak bu antlaşmaya göre itilaf devletleri güvenliklerin tehdit etme ihtimali olan yerleri işgal edebileceklerdi. Bunu gerekçe yaparak İngilizler, antlaşma sonrasında Musul ve civarını işgal ederler. İşte Musul sorunu da böyle başlar.

M. Kemal öncülüğünde geliştirilen Kurtuluş Savaşı'ndan sonra işgalci güçler geri çekilirler. Bunu fırsat bilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Lozan Konferansı'nda Musul'u işgal eden İngilizlerden Musul'u geri ister. Bu talebine de Musul'un misak-i milli sınırları içinde olmasını, tarihi, toplumsal ve kültürel yapısını gerekçe olarak sunar. Ancak gerek Hint kumpanyalarının güvenliği, gerekse de Irak'ta yeni geliştirdikleri manda sisteminin başarısı için Türklerin bu teklifini kabul etmezler.

Lozan Konferansı, tartışmalı, ihtilaflı olan konuların hiçbirini çözmez. Zaman kazanmak için bu sorunların çözümünü erteler. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti resmen tanınma, meşruluk kazanmayı daha önemli gördüğünden bu taleplerinde fazla ısrarcı olamaz. Aynı şeyler başta İngiliz ve Fransızlar için olmak üzere galip devletler için de geçerlidir. Galip devletler her ne kadar savaştan galip çıksalar da

Musul-Kerkük Sorunu

önemli bir güç yitirmişlerdir. Bunun yanında Kafkaslarda Lenin önderliğinde yeni bir devlet gelişir. Bu durum çıkarları için risk teşkil eder. İşte galip devletler de genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kontrollerinden çıkıp Rusya'ya yaklaşmaması için fazla baskı yapmaz, şartları dayatmazlar. Sonuçta Lozan Konferansı her ne kadar köklü sorunları çözmeyp zamana yaysa da bir tanınma, meşruluk sağlama ve uzlaşma konferansı olarak tarihteki yerini alır.

Lozan Konferansı'nda görüşülen, ama sonuca bağlanmayan konulardan birisi de Musul sorunudur. Bu sorun konferansta çözülmeyince, çözüm taraflar arasında yapılacak görüşmelere bırakılır. Şayet taraflar arasındaki görüşmelerde de 9 aylık süre içinde bir sonuç çıkmazsa, sorunun zamanın birleşmiş milletleri olan Milliyetler Cemiyeti Konseyi'ne götürülmesi kararlaştırılır.

Lozan Konferansı'ndan sonra taraflar arasında görüşmeler devam etmesine rağmen bir sonuç alınmaz. En son 1924'te İstanbul'da yapılan konferansta da sonuç alınmayınca, sorun Milletler Cemiyeti Konseyi'ne götürülür. Türkiye Cumhuriyeti Milletler Cemiyeti'nin bir üyesi olmamasına rağmen sorunun tarafı olduğundan görüşmelere katılır. Türkiye'yi Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras yönetiminde bir heyet temsil eder. Türkiye, burada

da Musul'a ilişkin talebini ve gerekçelerini yeniler. Ancak Irak petrolleri ve oluşturduğu manda rejiminin güvenliği açısından İngiltere tarafından kabul edilmez. Fransız ve İtalyanları kendisine çeken İngilizler Türklere bu talebinden vazgeçmesi yönünde baskı yaparlar. Ancak, biraz daha güçlenmiş olan, tanınmış ve meşruiyetini sağlayan, giderek de Ruslarla ilişki geliştiren Türkler bu talebinden vazgeçmezler.

Milletler Cemiyeti'nde Musul sorununun görüşüldüğü dönemde Kuzey Kürdistan'da isyan girişimleri, denemeleri olur. Özellikle bugünkü Türkiye-Irak sınırının sıfır noktasındaki Oramar'da İhsan Nuri Paşa öncülüğünde bir grup asker ordudan ayrılarak dağa çıkar. Ardından da Şeyh Sait İsyanı gelişecektir. Bu isyan, Oramar İsyanı'ndan çok daha büyük ve geniştir. İngilizlerin bu isyanı taleplerini Türk Devleti'ne kabul ettirmek için kullandığı, hatta belli ölçüde yönlendirdiği bilinmektedir. Bu durumdan ürken Türk Devleti hemen Brüksel'de İngilizlerle Irak sınırı konusunda geçici bir anlaşmaya varır. Türkiye, taleplerinde daha fazla ısrarcı olması durumunda İngilizlerin Kürtleri destekleyeceği ve daha büyük sorunların çıkacağı, hatta varlığının tehlikeye gireceğini anlar. Bunu derinden hisseden Türk Devleti böylece İngiliz şantajına boyun eğer.

Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılmasından sonra Türk Devleti ile İngilizler anlaşılır. Bu anlaşma sonucunda uluslararası bir komisyonun kurularak bir rapor hazırlanması kararlaştırılır. Bu komisyon bir rapor hazırlar ve 1925'te Milletler Cemiyeti Konseyi'ne sunar. Bu cemiyetin aynı yıl aralık oturumunda rapor olduğu gibi kabul edilir. Kabul edilen bu rapor üzerinden Türklerle İngilizler 5 Haziran 1926'da bir anlaşma imzalarlar. Bu anlaşmayla daha önce Brüksel'de geçici olarak çizilen Türkiye-Irak sınırı resmen kabul edilir.

Raporda ayrıca Musul'da çıkarılan petrolün % 10'unun 25 yıl süreyle Türklere verilmesi önerilir. Ancak Türkler, 500.000 İngiliz lirası karşılığında bu haklarından da vazgeçerler. Böylece Musul İngilizlere bırakılarak bu sorun çözülür. Musul ve Kerkük böylelikle Irak sınırları içinde bırakılsa da buraların sahip olduğu yer altı zenginlik kaynakları buraları paylaşamayan ve üzerinde yoğun hesapların yapıldığı yerler konumuna getirmiştir. Etnik yapısı da buna son derece uygundur. Kürtlerin, Arapların, Türkmenlerin, Keldanilerin yaşadığı bir yer konumundadır. Buna bir de mezhepsel farklılıklar eklendiğinde aslında bir Ortadoğu make-tiyle karşı karşıya geliyoruz. Mevcut durumda nüfusunun çoğunluğunu Kürtler oluştursa da petrol kaynakları nedeniyle Kerkük üze-

rinde en çok oyunun oynandığı, pazarlık konusu yapılan yer konumundadır. Akıbeti ve bu sorun üzerinden gerçekleşecek olası sorunları kestirmek, yerel ve uluslar arası güçlerin yaklaşımları, zihniyetleri nedeniyle kestirilememektedir. Dolayısıyla her ne kadar sorun 1926'da çözülmüş gibi görünüyorsa da esasında sorun tüm sıcaklığıyla devam etmektedir.

Bkz: Lozan Konferansı

Mutezile: Arapçada "çekilenler" ya da "ayrı duranlar" anlamına gelen Mutezile, 8.-10.yy arasında Basra ve Bağdat'ta gelişen ilk kelim okuludur. İslam düşüncesindeki ilk akılcı akımdır. Mutezile bilginleri ehl-i sünnet dışında sayılmakla birlikte Suni kelim okullarının oluşmasında da etkili olmuştur. Şii kelim bilginlerinin çoğu ise Mutezileyle ilişkilendirilebilir. Mutezile bilginleri kendileri için Ashabü'l-Adl, Ehl-i Tevhid ve Adl gibi adlar kullanmışlardır. Mutezile adı İslam tarihinde ilk kez üçüncü halife Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Hz. Ali'nin halifelik hakkı konusunda tartışmalar sırasında, Hz. Ali'yi ya da karşıtlarını onaylamak ya da mahkûm etmek yerine orta yolu izleyenler için kullanılmıştır.

İlk kelimcilerden Vasil bin Atanın (İ.Ö. 748) büyük günah işleyenlerin (fasık) ne kafir ne mümin

Mutezile

sayılabileceğini savunarak hocası Hasan Basri'nin yanından ayrılması üzerine onun başlattığı akım Mutezile adıyla anılmaya başlamıştır. Mutezile, tasavvuf terminolojisinin tanrıya kavuşma yolu olarak tanımlanır.

İslam dini açısından tanrılık bilgiyi elde etmenin tek yolu Kuran ve hadislerdir, eş deyişle Tarikat-ı Muhammediyye (Peygamber Muhammet'in yolu)'dir. Başkaca hiçbir yorum gerekmez. Ne var ki tasavvufçular bu düşünceye katılmazlar. Onlara göre tanrısâl bilginin iki yolu vardır. Biri zahir, yani açık olanıdır. Diğeri ise gizli ve Batını olanıdır. Cahiliye döneminde Arap dünyasında cahiller çok büyük bir çoğunluğu oluşturuyorlardı. Bunları ikna etmek için ancak dinin zahiri ve açık bilgi ve yorumunu vermiştir. Bilgili ya da bilgiye yetenekli kişiler için ise bilginin gizli anlamları vardır ve bu ancak büyük çapta bilgililerin yorumlarıyla açığa çıkarılabilir. Yorum kapıları bu gerekçeyle açılınca, çeşitli bilgilere göre çeşitli yorumların meydana gelmesi ve bu yüzden çeşitli tarikatların oluşması doğaldır. Şeriat-tan hakikata, marifetle geçilmektedir. Çeşitli ustalar çeşitli marifetler gösterdiklerinden tutulacak yollar da doğal olarak çoğalmıştır. Dinler, insan mutluluğunu sağlamak amacıyla, anlaşmazlıkları giderecek, kötülükleri önleyecek, ölüm korkusunu yenecek sözler getirdiler. Bu

sözlerin açık anlamları vardı. Ama insan aklı geliştikçe, bu açık anlamlar, mutluluğu sağlamaya yetmedi. Bu sözlerin açık anlamlarının ardında, gizlenmiş anlamları yok muydu? Var olan, gelişen insan aklydı. Açık anlamların yetmezliği vardı. Kalıpları parçalama tutkusu vardı. Bu güzelim dünyada gereği gibi yaşamak bilinci vardı. Yeni anlamlar yaratılması gerekiyordu. Açık (zahiri) anlamlardan, gizli (batını) anlamlar var edildi. Zahirilik yetmeyince, Batınıliğe gidilecekti elbet. Kestane, dalında duruyordu. Meyveyi elde edebilmek için meyveyi gizleyen zarı soymak gerekirdi. Amaç, kestaneyi yiye-bilmektir. Kestane bu güzelim dünyada, dalında bırakılamazdı. Oysa yeşil kabuğu parçalamak sanıldığı kadar kolay bir iş değildi. Yeşil kabuğu parçalamaya kalkışanları asıyorlar, derilerini yüzüyorlar, öldürüyorlardı. Gizliliği araştıranlar, gizlenmeliydiler. Mansur gibi asılmak, Nesimi gibi derisi yüzülmek düpedüz budalalıktı. Anlaşıla varabilmek için anlaşılma-olmaktan başka çıkar bir yol yoktu. Açık seçiğin yerini, bu açık seçikliği gizlemek amacıyla semboller aldı. İslam düşüncesinde mezhepler bu zorunluluktan doğdular. Ortodoks Müslümanlığının karşısına Martin Luther'den sekiz yüz yıl önce, Protestan Müslümanlık çıkıyordu. Yunancada 'akıl' anlamına gele 'logos', Araplaşarak 'kelam' olmuştu. Yu-

nancada 'bilgi' anlamına gelen 'sophos' da 'tasavvuf' olmuştu. Felsefe, İslam statüsüne Ebu Hanife'yle (699-767) girdi. Bu İslam âlimi logosu da, sophosu da gereği gibi kullanıyordu. İslamlık birinci yüz yılını henüz bitirmişti. Ebu Hanife, akla uygun olmayan hiçbir kuralın uygulanamayacağını söylüyordu. Tutulacak yolu nakil değil, akıl gösterecekti. Şu din büyüğü böyle dedi; bu din büyüğü böyle yaptı diye akla uygun olmayan kurallara boyun eğmek gerekmezdi. Akla uygunluğu da, tartışmalar sonucunda çoğunluğun oyu belirleyecekti.

Akılcılık yolu Cebriye'yi, Kaderiye'yi doğurdu. Soru şuydu: Yaptıklarımı ben mi yapıyorum, Tanrı mı yaptırıyor? Cebriye'ye göre, yaptıklarımızı biz yapıyorduk, Kaderiye'ye göre Tanrı yaptırıyordu. Cebriyeciler soruyorlardı: Öyleyse neden biz sorumlu olalım? Mutezile de Cebriyeyle birleşerek şöyle diyordu: İman kitaptaysa akıl da insandadır. Kader diye bir şey yoktur. Tanrı benim işime karışmaz, ne ceza verir ne armağan. Kitap da Tanrı sözü değil, kul sözüdür. Sekizinci yüzyılda Vasil bin Ata (?-748) ve onu izleyenlerin meydana getirdiği Mutezile akımı, İslam felsefesinde akılcılığı ve akla aykırı bulunan dinsel inançlara karşı çıkmayı gerçekleştirmiştir. Ünlü gizemci Hasan Basri'nin öğrencisi olan Vasil bin Ata, büyük suçlu konusunda öğretmeniyle anlaşamaya-

rak ondan ayrılmış ve bundan ötürü onun ve izleyicilerinin öğretilerine Arapça ayrılma anlamındaki 'itizal' sözcüğünden türetilen ehl-i sünnetten ayrılanlar anlamında 'mutezile' denmiştir. Bu inanış, İslam dünyasında dogmatik çelişkilere karşı insan aklının ilk şahlanmasıdır. Vasil bin Ata'nın başkaldırdığı sorun şuydu: Mademki ceza ölümden sonra verilecek, demek ki cezayı ruh çekecektir. Mademki ruh ölümsüzdür, öyleyse nasıl yanıp kül olacak? Mutezileciliğin temel felsefesi bu çok haklı sorudan türemiştir.

Cahiz (?-868), Muammer İbni Abbad, Ebul Hüseyin Basri, El Nusaybini, Hişam vb. gibi düşünürler yetiştiren Mutezile akımı Basra mutezilesi adıyla anılır. Başlıca sorunları kader, ceza ve tanrının nitelikleri konularıdır. Muteziciler kaderi yadsırlar, onlara göre kul kendi eylemlerinin yaratıcısıdır. Böyle olmasaydı, tanrıca belirlenen eylemlerinden sorumlu olmazdı. Eğer kader varsa ve insana bütün eylemlerini tanrı yaptırıyorsa neden kendi yaptırdığını gene kendisi cezalandırıyor? Mutezileciler bir bakıma aklın almadığını aklın aldığına indirgeyerek İslam dinini güçlendirmeye çalışmışlardır. Bu açıdan İslam felsefesinde mutezileciler, akılcılar anlamında Arapça 'Akliyyun' adıyla da anılırlar. Cennet, cehennem, vahiy vb. gibi Kur'an'da bulunan bütün akıl dışı tasarımları da yadsımışlardır. Özellikle Cahiz,

Mutezile

bilginin ilk koşulu şüphedir, diyecek kadar ileri gitmiş ve bilimselleşmiştir. İslam felsefesinin ilk Kelamcıları da mutezilecilerdir. İslam felsefesinde insan aklının yadığamayacağı bütün tezler mutezilerce ileri sürülmüştür. Bu açıdan da mutezileciler, İslam felsefesinde özgür felsefeyi gerçekleştiren ilk ve tek felsefe akımıdır. Mutezileciler, tanrının niteliklerini de yadsırlar ve tanrının zat (öz)'ını, sıfat (nitelik)'ından ayırırlar. Onlara göre tanrıya insansal nitelikler yakıştırmak; onu öcalıcı, cezalandırıcı, armağan verici saymak tanrılık düşünceye aykırıdır. Kur'an da tanrı kelamı(söz) değil, kul kelamıdır ve mahlûk (sonradan meydana getirilmiş)'tur. Mucize diye bir şey yoktur, evrende akıl dışı hiçbir olgu gerçekleşmez. Sünnilerce sapkınlık sayılan Mutezile düşünceleri beş ilkede toplanabilir:

1- İnsan eylemini kendisi yaratır. Özgürdür ve kadere bağlı değildir. Böyle olmasaydı kendi eyleminden sorumlu olmaması gerekirdi. Tanrıca cezalandırılması da onun kendi eylemini kendisinin yarattığına en büyük kanıttır. Yoksa tanrılık ceza, tanrılık adalete aykırı olurdu. Bu düşüncelerinden ötürü Mutezile'ye Ashap al- Adl (Adaletçiler) da denir. Oysa kaza ve kadere inanmak İslam'ın baş koşullarından biridir. Mutezileciler bu düşünceleriyle açıkça Kur'an'a karşı çıkmaktadırlar. Kader inancını yad-

sımaları nedeniyle onlara Kaderiye de denmiştir.

2- Tanrının kendisinden ayrı nitelikleri yoktur. Nitelik (sıfat), öz (zat)'den ayrı ve bağımsızdır, bundan ötürüdür ki, tanrının özünde ya da özüne eklenen nitelikleri kabul etmek birçok tanrının varlığını kabul etmek demektir. Tanrı niteliklerini yadsıdıklarından ve tanrıyı böylesine bir birlikte tasarladıklarından ötürü Mutezile'ye Ehl-i Tevhid (Birlikçiler) de denir. Mutezileciler bu düşünceleriyle de açıkça Kuran'a karşı çıkmaktadırlar, çünkü bizzat tanrı sözlerine göre nitelik ve öz birbirinin aynıdır ve tanrının nitelikleri vardır. Birbirine pek benzeyen her iki düşünce arasındaki ayrılık şuradadır. Sünnet ehline göre tanrı bilgidir ve bilgisi vardır. Mutezileye göre tanrı bilgidir, ama bilgisi olduğundan ötürü değil. Bunun gibi, tanrı her şeyi görür, ama görme niteliği olduğundan değil. Tanrı demek her şey demektir. Ona ayrıca nitelikler yüklemek gerekmez. Görüldüğü gibi her iki düşünce de birlik (tevhit)'çidir. Mutezileciler bu savlarıyla İslam'ın tevhit anlayışına karşı çıkmaktadırlar, tevhidin kendi anlayışlarında olduğu gibi anlaşılmasını ileri sürmektedirler. Ehl-i sünnet de tevhitçidir, çünkü tanrının özüyle nitelikleri birbirinden ayrılmaz der, bütün nitelikler tanrının zatında birliğe ulaşır. Sünniler niteliklerin varlığını kabul eder, Mutezile yadsır.

3- Mutezile'nin üçüncü ana ilkesi ayrılık'a (İtizal) neden olan büyük günah sorusu üstünedir. Diğer bir deyişle Mutezileciler bu sorun üstündeki ayrılıklarından ötürü Mutezile adını almışlardır. Mutezileye göre inanılıyla (Mü'min) inansız (Kâfir) arasında bir rütbe daha vardır ki oda kabahatli (Fasık)'dir. Büyük günah işleyenler ne kafir ne de mümindirler, ancak fasıktırlar. Ölmeden önce tövbe ederlerse mümin olurlar, etmezlerse kafir olurlar. Mutezileciler, Suni anlayışına aykırı olan bu duruma orta derece (Menzile beyn al-menzileteyn) derler.

4- Mutezile'nin tia'd val-void adını verdiği dördüncü ilke, birinci ve üçüncü ilkelerle ilgilidir. Bu ilkeye göre kötülerin cezalandırılması ve iyilerin mükâfatlandırılması tanrı için zorunlu (vacip)'dur. Bağışlama (şefaat) ancak tanrının haklarıyla ilgili(Hak-ullaha müteallik) olabilir. Yoksa kulların kendi yarattıkları eylemlerinden ötürü tanrıca bağışlanabileceğine inanmak akla aykırıdır.

5- Mutezilecilerin beşinci ilkesi, iyi şeylerin yapılması ve kötü şeylerin yapılmaması (Ar. Emr bi'l-maruf van-nehy ani'l münker) zorunluluğunu ileri sürer. Bir bakıma ehl-i sünnet de bu düşüncededir, ama iyinin ve kötünün Kur'an'da açıklanmış olmasını, eşdeyişiyle Kur'an'da yasaklanan ve izin verilen şeylerle sınırlı olmasını şart ko-

şar. Mutezileyse bu konuda aklın ölçütlüğünü kabul eder, eşdeyişiyle Mutezile'ye göre, iyiyi ve kötüyü akıl ayırır.

Bu beş ilkenin dışında Mutezileciler, İslam'lığın temel ilkelerine iki aykırı görüş daha ileri sürmüşlerdir: Tanrının öte dünyada gözle görülemeyeceği ve tanrının söz-(kelam), buyruk(emir) ve yasaklarının (nehiy) yaratılmış (mahluk) olduğudur. Mutezilecilik çeşitli Abbasi halifeleri ve özellikle halife Ma'mun tarafından korunmuşlardır. Akla dayanan Mutezileciliğin karşısına bir zaman sonra inanca dayanan gerici Eş'arilik dikilmişse de akılcılık akımının gizemcilikte gizlenerek sürüp gitmesine engel olunamamıştır.

Mutlakçılık: Doğruluğun, değer, güzelliğin ya da gerçekliğin nesnel olarak değişmez ve ezeli-ebedi olduğunu öne süren görüştür. Buna göre gerçekliğin değişmez ve tek bir doğru açıklaması olduğu inancıdır.

Mutlakçılık, bilimde ve toplumsal gelişmede uygulandığında büyük bir dogmatizm yaratır. Bu kaderciliğin farklı bir biçimi olur. İnsan iradesini, bilincini yadsır.

Siyaset felsefesinde mutlakçılık, mutlakiyetçilik anlamına gelir. Bu da yönetene mutlak ve sırsız bir güç ve yetki veren, yöneticinin ne doğa yasalarıyla ne de ahlâki ya da hukuki hiçbir şeyle sınırlanma-

Mükellef

ması gerektiğini savunan anlayıştır. Bu anlayış, daha çok 15. ve 18. yüzyıllar arasında, Avrupa ülkele-
rinde ve özellikle de Fransa ve İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Yerel senyör ve beylerin çokluğu, bunların zaman zaman çatışması kapitalizmin gelişmesinin önünde ciddi engeller çıkarır. Kapitalistler bu sorunu ancak gücün merkezileşmesini ve bu gücün tek bir kişide toplanmasıyla aşılabileceğini düşünürler. İtalya'da Makyavelli, İngiltere'de Hobbes gibiler bunun teorisini yaparlar. Feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde, iktidarın, merkezi bir yönetim aygıtına sahip bulunan bir monarkın kişiliğinde toplanmasını isterler.

Feodal dönemin çok büyük bir bölümünde, monark ya da hükümdarın gücü veya iktidarı soyluların yerel gücüyle büyük ölçüde sınırlanmışken, feodalizmin son dönemlerine doğru yükselen burjuvazi mutlak monarşiyi, soyluların ekonomi üzerindeki egemenliğini zayıflatmak amacıyla desteklemiştir. Kapitalizmin 'ilerici' olduğunu savunan kimi tarihçiler bundan dolayı mutlakiyetçi yönetim tarzına, kapitalizmle olan ilişkisi bağlamında olumlu bir değer biçerler. Mutlakiyetçiliğe bu nedenle, zaman zaman aydınlanmış despotizm de denir.

Mutlakiyetçilik özü itibarıyla, kilisenin ve soyluların denetiminde olan üretim araçlarını ele geçirme-

de burjuvazi tarafından başvuru-
lan bir taktiktir. Üretim araçlarını ele geçirenceye kadar feodalizme ve soylulara; laiklikle de kiliseye karşı olan burjuvazi, iktidarı ele geçirdikten sonra bu güçleri kendi çıkarları temelinde kullanmayı sürdürmüştür.

Mükellef: Herhangi bir işi, bir görevi yerine getirme zorunluluğudur. Bağımlı bulunduğu kurum veya kuruluşa, içinde yer aldığı siyasi oluşumlarından, çalıştığı mekânlara kadar, nerede ne görevle yükümlü kılınmışsa onu yerine getirmeye mecbur kılınma halidir. Kişinin kendisinden beklenen ve yerine getirmek zorunda olduğu sorumluluktur.

Kişinin istemine bağlı olsun veya olmasın, koşullandırılmış kuralların bağlayıcılığı içinde, mutlak itaat etme koşulu da dahil, uyma ve uygulamakla mükellef olmasıdır. Mükellef bir zorunluluk halidir. Örneğin devlete karşı görevler zorunlu görevlerdir. Kişi bunları sorgulamaz veya sorgulayamaz sadece riayet ve itaat eder. Vergi vermekle mükelleftir. Askerlik yapmakla mükelleftir.

Tıpkı eski tanrı krallara kayıtsız şartsız hizmet etmekle mükellef olduğu gibidir. Kulun tanrıya hizmet etmekle zorunlu kılındığı gibi otoriteye boyun eğmek, kul olmanın gereği ve görevi olarak kabul ettirilme halidir.

Mülkiyet: İnsanın herhangi bir şeye sahip olma ilişkisi anlamına gelmektedir. Kollektif ve özel mülkiyet kavramlaştırmalarının özünde sahip olmanın niteliği yatmaktadır. (Mülk, malik, melik kavramları aynı kökene aittir)

İnsanlık milyonlarca yıl hep gezgin olarak ve avcılık -toplayıcılık yaparak yeryüzünde varlığını devam ettirdi. İnsan topluluklarında (klanda) henüz bir şeye sahip olma fikri yoktu. Topluluk üyeleri toplulukla var olabileceklerini, doğada tek başına yaşamanın imkansız olduğunu yaşam pratikleriyle kavramış durumdaydılar. Bu yüzden topluluğun her üyesi topluluğun bütünlüğünü bir güç olarak görüp, onunla uyum içinde yaşamayı bir kural olarak benimsemişti. O halde topluluğa ait olan tüm maddi ve manevi yaratımlar (değerler) da topluluğun hepsinin oluyordu. Her üyenin var olan tüm yaratımlardan yararlanma durumu vardı. Bu gerçeklik toplumsal birikimlerin topluma ait olduğunu ve herkesin bu birikimlerden ihtiyacı oranında yararlandığını gösterir. Topluluğun sahip olduğu maddiyat topluluğundur.

Mülkiyet, sahip olma duygusunun gelişmesiyle beraber gelişmiştir. Mülkiyetin mülk kökünden gelmesi de bunu gösterir. Yaşamak için yaratılan araçlar, günlük tüketim için yapılan üretim, verilen emek sonunda elde edilen ürünler

ve üzerinde üretim yapılan ve yaşanılan mekan bir bütün MÜLK olarak ifade edilir. Bu yüzden kavramı toplumsallaşmanın zaman dilimlenmelerindeki uğrak yerlerinden ele almak daha anlamlı olur. Sahip olmayla bağlantılı olan bu kavramı; toplumsal örgütlenme, üretim ve tüketim biçimleri ile iktidar ve otoriteyle olan bağları görmek ve öyle ele almak gerekir. Doğal toplumda mülkiyet (kollektif) topluluğun kendisine aittir. Daha sonraki dönemlerde devlet mülkiyeti ve özel mülkiyet bu tarzı aşır hakim hale gelmektedir. Doğu toplumlarında özellikle köleciler ve feodal dönemde devlet tüm toplumsal birikimler ile toprağın sahibi olarak anlam kazanmıştır. Kapitalist dönemde özel mülkiyet devlet mülkiyetini aşarak hakim hale gelmektedir. Bu gelişmeleri hem tanım hem de tarihsel gelişim içinde ele almak gerekecek.

Burada toplumsal (kollektif) ve özel mülkiyet ayrımını yapmak gerekiyor. Topluluk mülkiyeti ile bireyin kendine ait özel mülkiyeti aynı dönemlerde ortaya çıkmamıştır. Toplumsal mülkiyette üretim araçları topluluk ya da topluma aittir. Yine üretilen malların kullanım hakkı tüm üyelere aittir. Topluluk üyelerinin hepsi bu ürünlerden yararlanma hakkına sahiptir. Kıstas emek sürecine katılım düzeyi değildir. Topluluk üyesi olan herkes yaşamak için gereksinim duyduğu

Mülkiyet

mallardan yararlanma hakkına sahiptir. Özel mülkiyet ise üretim araçlarının ve üretimden elde edilecek tüm karların özel kişi ve şahıslara ait olması anlamına gelir. Kişisel sahip olma ... Sahip olma hakkını dile getiren mülkiyet deyiminden farklı olarak özel mülkiyet deyiimi, toplumsal mülkiyet ve devlet mülkiyeti karşıtı olarak kullanılır. Kişisel sahip olmayı dile getirir. Özel mülkiyet genel olarak mülkiyetten sahip olunan malın bütün ürünlerinden yararlanmayla ayrılır. Buysa, en gelişmiş ifadesini anamalcı (kapitalist) mülkiyet biçiminde bulunan üretim araçları üstündeki özel mülkiyettir. Tarihsel süreçte ilk özel mülkiyet konusu kadının bir erkeğe ait olmasıyla başlamıştır. İlk özel mülk sahipleri ise toplumun önderleri olan askeri şefler, yaşlı bilgeler-rahiplerdir. Bunlar, toplumun çıkarı adına kollektif mülkiyet üzerinde tasarrufta bulunmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Kadının üzerinde özel mülkiyet ve ailenin oluşumuyla birlikte ailelere ait özel bahçelerin gelişimi de özel mülkiyetin temellerinden olduğu varsayımı da ileri sürülmektedir.

Tarihsel süreçlerde farklı şekillerde gelişen özel mülkiyet, bir sistem olarak kendini kapitalizmde tam olarak hakim kılar. Kapitalist sistemin temelinde özel mülkiyetin kutsallığı ve dokunulmazlığı fikri vardır. Bu sistemin bu kadar hızlı gelişmesi ve bireyleri bu kadar ya-

raticı kılmasının altında, ürettiğine sahip olma ve bunu daha da sınırsızca geliştirme imkan ve fırsatını veriyor olması yatmaktadır.

Sosyalizmin amaçlarından biri de özel mülkiyetin ortadan kaldırılması olmuştur; buysa, üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin topluma mal edilmesini dile getirir. Mülkiyet, tarihsel süreçte, özel mülkiyete dönüşünce bütün toplumsal ilişkiler de değişmiş ve insanların bir bölümü öbür bölümüne bağlı kalmıştır. Özel mülkiyet esas olarak da üretim araçlarına sahip olmakla gerçekleşir.

Önder APO bu konuda şunları belirtir: **"Mülkiyet olgusu da toplumsal gelişmenin sınıflaşma aşamasında daha belirgin olmakla birlikte, toplumsal aidiyet ve kimlik duygularının derinliklerinde oluşur. İki tür mülkiyeti ayırt etmek yararlı olabilir. Kolektif mülkiyet, esas olarak organik bir topluluğun yaşamsallığı anlamında ortaklaşa gereksinim duyduğu her şey üzerindeki tasarruf iradesi olarak tanımlanabilir. Topluluğun her bireyi bu şey üzerinde aynı hakka, tasarrufa -kullanım iradesi- sahiptir. Aslında bu niteliğinden ötürü tam mülkiyet de denilmez. Kolektivizm özel mülkiyetin inkârı demektir. Özel mülkiyet ise genel, kolektif mülkiyet aleyhine birey ve bireyler grubunca artan tasarruf, kullanım iradesi demektir. Ortadoğu uygarlığı, sınıflaş-**

mayı en eski yaşayan niteliğinden ötürü, mülkiyeti de en eskiden tanıyan toplumu temsil eder. Devletleşme kendi etrafında hem kolektif hem özel niteliği iç içe yaşayan bir mülkiyeti tesis etmekle birlikte oluşmuştur. Yani önce özel mülkiyet sahipleri, sonra devleti ele geçiş modeli değil, devletleşmeyle iç içe bir kolektif-özel mülkiyet düzeni oluşmuştur. Üst tabaka ne kadar devletleşmişse, o kadar mülkiyete sahip olmuştur. Devlet demek, hakim olduğu sınırları kendisine mülk olarak ilan etmek demektir. Devletin kendisi en büyük mülkiyet ortaklığıdır. Özel mülkiyet birimidir. Daha altta ve orta kesimlerde sınırlı bir özel mülkiyet varlığına izin gösterilir. O da sık sık müsadere edilmekten kurtulmaz. Bu açıdan özel mülkiyet fazla gelişmez. Devlet dışındaki özel mülkiyetin fazla güvencesi yoktur. Bu durum Batı'da olduğu gibi neden özel mülkiyetin gelişmediğini de izah eder. Devletin oluşum tarzı mülkiyetleşmenin nasılını da belirleyen temel etkidir.

Batı devletinin baştan özel mülk konumu güçlü olan aristokrat burjuva kesimlerce sınırlandırılması, özel mülkiyet kurumunun daha güçlü oluşmasına olanak sunmuştur. Özel mülkiyetin devlet mülkiyetinden daha çok yaratıcı olduğu Batı uygarlık deneyiminde kanıtlanmıştır. Toplumun en derinliklerinde kolektif mülki-

yet ise daha çok aile, kabile, mezhap vb. cemaat topluluklarında yaşanmaya devam etmiştir. Bu kolektif mülkiyet olgusuyla devletteki kolektif-özel mülkiyet olgusunu karıştırmamak büyük önem taşır. En gerici, asalak ve yaratıcılıktan uzak mülkiyet türü devletteki mülkiyettir. Ortadoğu'daki ekonomik geriliğin en önemli bir etkeni olarak devlet mülkiyetindeki aşırılıkta görmek gerekir. Adeta toplumsal bir ur gibi büyüyen devlet ve devlet mülkiyeti düzeni topluma nefes aldırılmaz. Zaten mülkiyet ve devletin anlamı çoğunlukla özdeştir. Mülk-melik-malikiyetin iç içeliği bu olguyu gösterir. Daha da kategorik genelleme yaparsak, tanrı=her şeyin sahibi, tanrı-kral devleti=her şeyin sahibi tanrı-kral, tanrı-kral=devlet kurumu, devlet kurumu=her şeyin sahibi devlet şeklinde bir sonuca ulaşabiliriz. Devlet ve mülkiyet arasındaki bu ilişki optimal düzeyde çözülmedikçe, toplumsal gelişme çok zor olur. Sağlıklı birey ve toplum ilişkisini kökünden destekleyen devlet ve el koyduğu tasarruflar bütünü olarak mülkiyettir.

Doğal toplum da çözülüşünün başlangıcında toplum aleyhine değer birikimine şiddetle karşıydı. Biriken değerleri en çok dağıtan, en değerli birey sayılıyordu. Birikimin tehlikesinin farkındaydı. Hiyerarşik toplum ve devlete geçişten sonra birikim mümkün ola-

Müsadere

bildi. Bu da ancak özel iktidar gücünün varlığıyla mümkündü. Birikim hem bu gücün kurulmasına, hem de bu güç tarafından kurulmasına yol açan süreci başlattı. Zincirleme reaksiyonun mantığı böyle varlık buldu. En çok değer biriktirenler en çok iktidar gücündüler. Daha yakından bakıldığında, birikim bir nevi toplumdan hırsızlıktı. Değeri toplumsuz düşünmek mümkün olmadığından bu böyleydi. Doğal toplumun algılaması doğru olmakla en temel ahlak ilkesini de belirlemiş oluyordu. Mademki tüm değerlerin belirleyicisi toplumdur, o halde onun rızası olmadan -kendi çıkarı dışında- bireysel ve grupsal birikimler olamaz.

Kölecî devlet toplumunda mülkiyet kurumu da sağlam bir başlangıç yapar. Sistemin özü üst toplumun alt toplumu her şeyiyle mülkleştirmesine dayanır. Tanrıkrallar ve yardımcıları her şeyin sahibidirler. Sahiplik, hakimiyetin doğal sonucudur. İnsan egosu gelişme imkânı buldu mu, sınır tanımaz özellikler taşır. Sistemin kuruluş döneminde sınırlayıcı etkenlerin olmayışı tanrı-krallık kültürüne yol açmaktadır. Doğal toplumun tanık olmadığı mülkiyet düzeni devlet mülkiyetinden başlayarak aileye dek her kuruma sızar. Herkeste mülk duygusu yaratır. Mülkiyet devletin temeli sayılır, kutsallaştırılır. Artık bundan son-

ra yapılması gereken tüm dünyanın mülkleştirilmesidir. Devlet sınırları, hanedan arazileri, vatan sınırları olarak mülkiyet sınırları çeşitli biçimler altında günümüze doğru neredeyse bir tanrı vergisi olarak insanların benliğine kazınır. Aslında bir rant kaynağı olarak mülkiyet gerçekten hırsızlıktır. Toplumun kolektif dayanışmasını en çok bozan kurumdur. Ama üst toplumun beslenmesi için en temel kurum olarak vazgeçilmezdir".

Müsadere: Kelime karşılığı el koymadır. Günümüzde devletlerin yasa ve anayasalarında kamulaştırma olarak bilinen, başkalarına ait olan mallara el konulması müsadere altına alınması demektir. Mal ve mülkün el değiştirmesi anlamındadır. Kamu adına, egemen olan güçler otorite adına özel mülkiyete yani şahıslara ait olan, taşınır ve taşınmaz malların mülklerin varlığına el koyması ve onu devlete ait etmesi anlamındadır. Kısacası devlet adına, şahısların mal varlıklarına el konulması müsadere etme anlamına gelmektedir.

Günümüzde benzer örnekler yaşanmaktadır. Bazı özel kuruluşların devletten haksız kazanç sağlamaları sonucu devleti zarara uğrattıkları gerekçesiyle, devlet tarafından özel şirketlerin mal varlığına el koyarak kendi zimmetine alıp satması ve borçlarını geri alması anlamına gelen yöntem müsadere ya

da kamulaştırma yöntemidir. Ama eski uygarlıkların gelişim süreçlerinde egemen güç olan devlet her şeyin sahibi durumundadır. Bütün topraklar devletin malıdır. Özel mülkiyete pek fırsat verilmez. Özel mülkiyete sınırlı gelişim hakkı verilmişse de sürekli müsadereye uğramıştır. Devleti zarara uğratmadıkları halde müsadere yöntemi zora dayalı olmuştur.

Müslüman Kardeşler: (İhvan-ül Müslimin, Müslim Brothers) 1.Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalist devletlerin Arap topraklarını işgal etmeleri üzerine, bunlara karşı mücadele temelinde gelişen İslami bir örgüttür. 1928 yılında Mısır'da Hasan El Benna tarafından kurulmuştur. Mısır'ın, Arap ulusçuluğunun sorunlarını çözmede yetersiz kalması, S.S.C.B. ile ilişkilerinin İsrail karşısında yenilgiyi engellememesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail'i desteklemeyi sürdürmesi vb. nedenlerden dolayı 1970 sonrasında Müslüman Kardeşler örgütü daha da güçlendi.

Hemen hemen tüm Arap ülkelerinde ve Müslümanların olduğu diğer ülkelerde örgütlenmiş olsalar da örgütün en geniş tabanı Mısır'dır. Bu anlamda Mısır, Müslüman Kardeşler örgütünün kalesi olarak görülür. Örgüt, İslam'ın Suni yorumunu esas alırlar.

Örgüt oldukça düzenli bir hiyerarşiye sahiptir. Halifeliğin geri ge-

tirilmesi ve İslami esasta bir devlet kurma temel amaçlarıdır.

Örgüt, askeri çalışmalardan ziyade siyasal ve sosyal mücadeleye ağırlık vermektedir. Dernek, vakıf ve iş yerleriyle bunu yapmaktadırlar. Daha çok, tebliğ ve davet yöntemini esas alırlar. Ticaret ve basın yayın alanında da güçlü oldukları söylenebilir.

Buna rağmen başta Mısır olmak üzere birçok ülkede bu örgütün faaliyetleri yasaktır.

Müttefik: Belli bir amaç için, ortak çıkarlar temelinde biraraya gelen taraflardan her birine denir. İttifak ilişkisinde bulunan taraflara denir. Bu ittifak ilişkisi devletler, kurumlar, kişiler, örgütler arasında olabilir. Yaşamın her alanında gerçekleşebileceği gibi kısa, orta ve uzun vadeli de olabilir.

PKK önderlik gerçeğinde ahlaki tutum ideolojik, politik ve örgütsel çizgi temelinde oluşan yeni toplumsallığa kanun ve kurallardan da öte tutkuyla bağlanmayı ifade eder.

Bu yeni toplumsallığı yaşamın varoluş biçimi olarak algılar. Yaşam yeni toplumsallığımızdır. Bunun dışındaki yaşam arayışları, kaçamakları boşluk, kayıp anlamına gelmektedir. Mümince bir yaşamdan ziyade bilimselliği esas alan, politik özgürlüğü yeni yaratımların çabası olarak gören bir yaşam ustalığı, bilgeliğidir; çağdaş müminliktir. Bu ahlaki gücü gösteremeyenin her çabası sapmalara uğramaktan kurtulamaz. Ahlaki yaşam özünde insan toplumunun varoluş tarzına sürekli zihniyet ve özgür irade ile katılım gücünü göstermeyi ifade eder. PKK'nin gerçek büyük değerleri bu ahlaki tutuma sahip olanlarca gerçekleştirilmiştir. Gerçekten PKK çizgisinde bir yaşam çizgisine sahip olmak isteyenler bu ahlaki gücü göstermek

